~T (Bulgaaria) 091

Esimene osa

Tõlgitud teostest:
AH.I\peH rYJHlillKH,
DpHKJIJO\JeHHHTa Ha ABaKYM 3aXOB
POMaH
«Hap°,lJ,H8 MJIa.neJK» 113.naTeJIcTBO Ha UK Ha):(KMC CoqJH!1, 1962

AH.I\peii rYJI!1illKH,
CnllluaTa KpaCaBHlI.a
(113 npHKJIJO\JeHH!1T3 Ha ABaKYM 3aXOB)
DOBecT
«Me.l\HII.HHa H ~H3KYJITypa»
CO~HH, 1963
Kunstiliselt kujundanud H. *Viires*

AVAKUM ZAHHOVI SEIKLUSED

JUHTUM MOMTŠILOVOS

1.

Kui te roniksite Karabairi lagedale tipule, kus kasvab ainult sõnajalg ja kitsemurakas, ja pöörduksite näoga lõunasse, näeksite enda ees järskude metsarikaste. küngaste ahelikke, mis aegamööda alanevad ja lõpuks täiesti päikeseküllase lagendiku ääretusse kaovad. Pilku teritades märkate piki kõige kõrgemat sorakil mägedejada keset metsa läänest itta kulgevat kuja. See on piir; kujatagune maa kuulub teisele riigile, ehkki mäed seal on samad, ehkki taevas nende kohal on niisama sinine ja näib, nagu oleks nõnda ahvatlevalt teie ees laotuva päikeseküllase lagendikuni ainult kiviga visata.

Ülal mahedas läbipaistvas sinas lauglevad ,aeglasi ringe joonistades kotkad. Tumedate nululehvikute all, mändide ja kuuskede viluv.arjus liiguvad hääletult kaljukitsed; ettevaatlikult, nagu libisedes, astuvad oma sametkäppadel lahitsad, need iludused. Ka rahutute silmadega isapõdrad sõeluvad neis kohtades ja teinekord, ehkki väga harva, ilmub nähtavale pruunkaru, kes on alati murelik ja tõtlik, otsekui ära heidutatud. Kõige rohkem on selles rohelise vaikuse kuningriigis võsavillemeid. Suvekuudel tuulavad nad üksikult või paarikaupa ringi, aga kui mäetippudet lööb valendama esimese talvelume tikand, kogunevad nad karjadesse.

Põhjas mustendavad männimetsad, nii lähemal kui kaugemal kerkivad laugjate harjadega mäed ja ilusa ilmaga säravad päikese käes kohati tasased, kohati pisut lainelised umbekasvanud häilud, mis paistavad siit peopesasuurused.

Asulaid siin ei näi olevat, ainuüksi Momtšilovo kägardub me jalge ees, otsekui oleks keegi ta nimme nende metsikute vaikivate mägede keskele peitnud.

Momtšjlovos — vanasti kandis ta Ramadan-bei nime — on ligi kolmsada tare; küla kolm slobodaad on laia, hobuserauana klammerdunud sünge Karabairi künkliku jalami jimber. Suuremalt jaolt kahekorruselised puust majad on kaetud paekiviplaatidega ja piiluvad kitsaste võretatud akendega tanumale. Õue- ja aiapoolsed aknad onlaiemad, aknalaudadel kirendavad katkiläinud savikannudes kressid, tillukesed astrid ja helepunased pelargooniumid. Marko

slobodaas on ka telliskivimaju ja kadunud Ali Iljazovi kindlusetorni moodi maja, kus praegu asub geoloogilise ekspeditsiooni baas, on ehitatud valgest kivist ning selle telliskatus hakkab Karabairi alasti tipust selge ilmaga kergesti silma. Aga uus betoonist ja klaasist koolimaja, koo- peratiivi juustutehas täpilise, tsementkrohviga kaetud fassaadiga, avarad kasarmutaolised lamba- ja lehmalaudad kooperatiivi, karjafarmis - kõik need õhulised ehitused meenutavad uusi aegu ja torkavad aegade jooksul vananenud küla hallil taustal silma.

Mõnelt kaugemalt kõrgendikult vaadates meenutab Momtšilovo tiheda lehestiku peitu pugenud .pesa. Igast küljest piiravad teda kuristikest lõhestatud mäeseljandikud; nende nõlva d kirendavad rusuveermetest ja harvadest vainutest. Smoljani poole kulgeva maantee valge spiraal näib hiiglalindina, mis on juhuslikult neisse metsi~uisse kolgastesse maha pudenenud. ,

Momtšilovo kolme slobodaa vahel kerkib küüruna kõnnumaa, millesse on lõikunud vihmaojade ahtad uurded ja mida katabvohav umbrohi' ning oksatihnik. See on rebaste,

armastatuim varjupaik. Nad ootavad siin pimeduse tulekut, et hiilida lähedastesse taludesse, mida piirab madal telliskiviaed või pistandtara.

On öö. Oksapadrikus looklevat rada mööda astub pikk. kuivetunud mees. Ilmselt on talle ümbruskond hästi tuttav, sest teda ei häiri raja sagedased hargnemised ja ta liigub pimeduses kindlalt ning kõhklemata, hoidudes lõunasse.

Karabairi kohal ripuvad mustad pilved, tuul vingub, taevas veretavad kollakad välgud. Eemalt kostab kõuemürinat.

Rajal sammuv mees ei kiirusta. Ta isegi peatub ja läidab paberossi, varjates tikku tuule eest peopesadega. Kord hõõgvele lüües, kord tuhmudes kumab tuluke pimeduses. Jah, ainult kohalikud elanikud teavad, et kui tuul otse Karabairi peale tuhiseb, siis vihma ei tule.

Külatara taga hargneb rada kaheks. Parempoolne haru viib laiale teele, mis läheb läbi ,Marko slobodaa keskuse. Vasak haru aga eksleb siiruviiru tummade onnide vahel ja lõpeb järsaku veereI. All valendab Iljazovi massiivne kivimaja.

Mees astub veidi kõrvale, kus järsak ei ole kõrge, laskub kummargile ja hüppab pehmelt alla. Möödub tammisest riivitatud väravast, peatub hetkeks akna all, mida kaitsevad jämedad raudtrellid, tõmbab mitu mahvi suitsu, vis-

kab koni maha, kustutab selle saapakontsaga ja astub pärani jalgväravast pika sammuga sisse. Aiavärava ja kivimaja vahel kasvab vägev künnapuu, mille tohutu suur tihe võra meenutab metsasalu.

Mees ei ole veel puuni jõudnud, kui tema ette kasvab otsekui maa alt väikest kasvu sõjaväevormis mees. See on vanemallohvitser Stojan, kes on sel ööl geoloogiabaasi juures valves.

Vanemallohvitser tõstab karabiini ja käsutab karmi kurguhäälega:

«Seis!»

Künnapuu oksad sah~ad ja kääksuvad, kord läbilõikavaIt, kord summutatult. Otsekui oigaks ja ohkaks see õhus õõtsuv salu. Karabairi kohal sähvatab välk ja valgustab hetkeks tuule käes võbisevat kuldset lehestikku.

-Sõjaväemundris mees langetab karabiini ja vargutab laitvalt pead. Öine külaline naeratab ja silub peopesaga oma sassi s juukseid.

«Õnnelikku valvekorra lõppu, Stojan!» ütleb ta.

Ning jätkates pikal rahulikul sammuloma tee-d, kaob ta pimedusse.

Vanemallohvitser Stojan ohkab, laseb peanorgu, keerutab vurrusid, heidab siis karabiini õlale ja hakkab paberassi otsides taskutes tuhnima. Künnapuu oksad kääksuvad ja kohisevad veel valjemini, taevas on pilvedega kaetud. On nii pime, et vanemallohvitser ei märka küürakil kogu, mis ootamatult tema selja taha ilmub; sõjaväelane tõmbab muretult ja nukralt naeratades taskust

paberossipaki ja sõrmitseb selles, valides pehmemat suitsu. Aga tema selja taha hiilinud mees tõstab käe ja hetk hiljem näib vanemallohvitserile, otsekui käristaks välk taeva tema silme ees kaheks; ta tuigub ja variseb kännult saetud puuna maha. '

2.

Torm vaibus koidu eel. Tuul kihut~ pilved itta ja Kara-bairi kohal lõi sinetama selge rahulik taevas.

Hoolimata sellest, et vanemallohvitser Georgi oli end külma allikaveega hoolikalt pesnud, lonkis ta Iljazovi maja poole unisena, vedades vaevu jalgu järel. . . Öösel oli teda

unest äratanud kõuekõmin, siis aga ei olnud teda uinuda lasknud kojuigatsus. Sellest ajast peale, kui Georgi oli koos omanurga mehe Stojaniga komandeeritud sõjalisgeoloogilise ekspeditsiooni baasi valvama, ei olnud ta üldse puhkust saanud~ sellepärast vähktes ta viimasel ajal pooled ööd rahutult puust koikuI ja võttis koitu sageli vastu täiesti ärkvel, pilk lakke kinnitatud. Kord meenutas ta maisipõldu jõeluhal, kus taimede varred viskasid inime-sepikkuseks, kord jälle näis talle, et seisab kodus trepil, aia tagant aga kostab pehmet paljaste jalgade müdinat tolmusel teel - naabri tütar jookseb neile. .

Tema paarilisel Stojanil on juba üle neljakümne aasta turjal, ta on lesk ja tema ainuke poeg õpib tehnikumis. Tema ise aga ei ole veel kolmekümnenegi. Ja kui ta meenutab päikesest kuumaks köetud maisi ja paljaid, pehmelt ning väledalt astuvaid jalgu, siis pigistab tal vormikuub keha nagu raudrüü ja süda puperdab nagu kinnipüütud linnuke.

Uniselt ja süngelt sai Georgi mäest üles, lükkas harjumusest mütsi kuklasse ja vaatas ringi: koidueelne poolhämarus oli kadunud, algas päev. Naabertalude õuedes prääksusid pardid ja kiresid kuked.

Georgi pööras paremale baasi valge hoone poole, astus aiaväravast sisse ja vilistas nagu igal hommikul. Kohe kuuleb vanemallohvitser Stojan ja astub talle vastu, pärast unetut ööd pisut väsinud, vaevumärgatav naeratus huulil, aga nagu alati heasüdamlik ja tasakaalukas. Nad tõmbavad vaikides ühe suitsu, onu Stojan läheb ennast välja magama, temal aga algab ühetooniline, igav teenistuspäev.

Ta vilistas veel kord, ja et keegi ei vastanud, laskis pilgu vilksti üle hoovi käia. Näis, nagu oleks pärast öist tormi kõik sel varasel tunni! vaibunud ja ebatavalises rahus tardunud. Hiigelkünnapuu lehedki ei sahisenud, otsekui oleksid nad tavatult raskesse unne vajunud.

Aga Georgile hakkas kohe silma müts, mis lebas rohus, põhi taeva poole. Selles polnud midagi iseäralikku, kuid millegipärast tundis vanemallohvitser niipea kui ta mütsi nägi, et tema jalad on äkki tinatäis valgunud, otsekui poleks ta tulnud lauskteed mööda, vaid. roninud üles Karabairi järsust nõlvakust. Ta jäi seisma, tahtis uurida taevast, et näha, kas päike varsti tõuseb, aga ei suutnud mütsilt silmi pöörata ja sundis end edasi liikuma. Mõne sammu

kaugusel temast lamas karjuse moodi siruli Stojan. Tal oli harjumus magada just sel kombel - muretus lõtvuses, nägu taev,a poole, käed laiali.

Tabada Stojan vahipostilt magamast - see oli uskumatu. Georgi astus sammu tema poole, aga tardus sealsamas paigale - ja tema laubale ilmus külm higi.

Stojani pea ümber oli mähitud kreem froteerätik. Polnud näha ei nägu, juukseid ega kõrvu. Rätik kattis kõik kinni. Midagi ebalooloomulikku ja pahaendelist oli ka selles, et ta lamas oma karabiini peal, püssitoru vasaku õla all, kaba paistmas küünarnuki alt.

VanemaIlohvitser lamas liikumatult ja Georgile näis, et elu on sellest kehast lahkunud.

HingeIdades ja südame tagudes laskus Georgi oma kaas. lase kõrvale kükakile ja hakkas kärmesti käterätti lahti harutama. Seni kui ta pealaele seotud sõlmega sekeldas, määris ta oma sõrmed kleepuva, alles sooja verega.

Ta heitis käteräti kõrvale. - sellest tuli rasket, hingematvat lehka ,- ja jäi üksisilmi ning jubedusega vahtima siniverkjat nägu, suletud, siniseks tõmbunud lauge; äkki ta võpatas - tema ees oli koolnu pea, otsekui tina täis valatud, nii raske näis see. Siis nööpis ta Stojani pluusi lahti, surus kõrva vastu võrksärki ja jäi kuulatama. Süda tuksus - vaikselt., vaevu kuuldavalt, aga tuksus. Haavatu soontes tuikas elu.

3.

Ka sel hommikul katkestas meie kenuskaelaga kuke südantlõhestav kisa mu, imeilusa unenäo, mis on teaduslikust vaatepunktist üsna huvitav. Ma oleksin nagu 'olnud oma peremehe Spiridoni plaomiaias, sirutasin käe, et noppida mahlakat, läbipaistvat kollast ploomi, kui äkki nägin enda ees kitse. IJusat valget šveitsi tõugu kitse. Suus rohelist oksakest fisvides raputas ta pead ja silmitses

mind pilkavalt ning enesekindlalt. Isegi kui ma poleks 100maarst, oleks see pilkav ja ülbe vaade mind solvanud. Kellele siis meeldib, kui keegi sulle suisa näkku irvitab! Vihastasin tõsiselt ja hakkasin kitse poole minema, ja mu nägu oli vist üsna tige. Aga nüüd juhtusid midagi ebatavalist. Minu ees ei seisnud kits, vaid tuttav neiu, kelle

vastu ma mineval aastal huvi olin tundnud. Ta armasjas kanda valgeid kleite, tema nina aga oli alati tujukalt kirtsus. Ta naeris hullupööra, kui ma talle näiteks taevamehhaanikast rääkisin, igasuguste taevakehade vastastikusest külgetõmbest, ehkki kõiges selles, mis ma talle rääkisin, polnud midagi naljakat. Tal oli halb harjumus hoida suus rohukõrt ja väristada ülalt alla pead, nagu kitsed mõnikord teevad.

Ma ei tea, mis laadi kõnelus meie vahel varasel hommikutunnil aset oleks leidnud, - kahtlemata vägagi terav, sest olin halvas tujus —, kui Spiridoni eide kenuskaelaga kukk poleks mind oma jubeda kiremisega äratanud. See neetud varane olevus oleks otsekui vande andnud mu und kõige jultunumal kombel katkestada. Kisakõri lendas akna alla aia otsa, peksis raevukalt tiibadega, ajas siis oma punase kortsus kaela õieli ja tõi kuuldavale kõhutava kisa. See polnud enam kiremine, vaid vulkaani purse, mitte enam lüüriline tervitus saabuvale päevale, vaid metsik väljakutse elu ja surma peale taplemiseks kõigile Momtšilovo kikastele.

Niisiis, sellal kui ma püüdsin uuesti uinuda, lootuses, et saan kitsevoonakesega oma jutud ära rääkida, ja endamisi kõige ropemate sõnadega Spiridoni eide kenuskaelast kisakõri kirusin, hakkas mu aknaraam kohutavate löökide saju all põrisema ja hommikuvaikust lõhestas lõvi möirgamine.

«Doktor, hei, doktor, kas magad?»

Kargasin jahmunult jalule ja hakkasin ehmatusest kätega vehkima.

«Tõuse üles!» möirgas sama terav läbematu lõvihääl käskivalt.

4.

Esmakordselt oma kaheaastase veterinaararsti-praksise jooksul ei tulnud mul päästa kodulooma, vaid inimese elu. Hea veel, et mu isiklike asjade hulka, üheköitelise venekeelse Puškini ja liblikavõrgu vahele oli igaks juhuks peidetud harilik süstal ja mõni kampriampull.

Viie minuti pärast olime juba haavatu juures. Tema silmalaugude mullakarva värvus kõhutas mind niivõrd, et

oleksin pritsi peaaegu käest pillanud. Pulssi katsumata tegin süste, siis tõstis Georgi kannatadasaanu minu abil selga, mina võtsin karabiini, mütsi ja verise käteräti, mis lõhnas tugevasti kloroformi järele, ning me läksime minu poole.

Asetanud haavatu minu voodisse, tormas vanemallohvitser Georgi toast välja.

Pesin käed piiritusega puhtaks ja vaatasin haava järele. Luumurret nähtavasti polnud. Verejooksu põhjuseks olid mõned, võiks öelda, kriimustused, mis ulatusid lagipeast kuklani; oli selge, et telliskivipunane nahavärv suu ja nina ümber on kloroformi sissehingamise tagajärg.

Katsusin pulssi — see muutus iga minutiga tabatavamaks ja tugevamaks. Laugudelt hakkas kaduma sinetus, ülahuulele aga ilmusid higitilgad.

Siis läitsin piirituslambi ja panin sellele kohvikannu. Vesi ei jõudnud veel keema hakata, kui mu tuppa tormas mitu meest — kooperatiivi esimees, major, kes oli ekspeditsiooni juhataja, ja teine geoloog. Vanemallohvitser Georgi, kes oli juba veidi rahunenud, jäi ukse taha valvama.

Mu tuttavad näisid äärmiselt ehmunud olevat ja lõõtsutasid raskelt, otsekui oleks neil asja hundikari kännul kihutanud. Et edaspidi tuleb neist inimestest sageli juttu, siis tahan kõigepealt igaühe kohta mõne sõnakese ütelda, et nad teile meelde jääksid ja et te neil «silma peal hoiaksite», nagu mõni armastab öelda.

Onu Grozdan, kooperatiivi esimees, oli keskmist kasvu, jõmmakas, läikima hõõrutud vasena - kumava pealae, lihava näo ja ümmarguste heasüdamlike silmadega eakas mees; kõrvad hoidsid tal mõnevõrra laiali — põhjuseks oli lambanahast müts, mida ta kunagi peast ei võtnud. Tal oli üksainus kirg — tubakaistikud, üksainus nõrkus — lepitada riiduläinud inimesi, ja üksainus lõbu, mis on täiesti seletatav tema kuuekümne eluaastaga — juua tühja kõhuga paar aanispitsi. Aga et onu Grozdani osa selles keerulises loos on üsna piiratud, siis pean täiesti küllaldaseks temast üksnes nii palju ütelda — vihjates kõige tähtsamale —, et ta oli südamlik ja meeldiv inimene.

Pool aastat tagasi saabus Momtšilovosse sõjaväelastest ja geoloogidest koosnev ekspeditsjoon. Arvatavasti oli sel siin piiriäärseil mail mingi salajane ülesanne täita, aga see pole enam minu asi ja ma ei ilmutanud ega ilmuta ka

praegu vähimatki huvi. selle vastu. Näht,avasti oli ülesanne väga tähtis, sest spetsialistidega oli Iljazovi maja valveks, kuhu asus ekspeditsiooni staap, kaasas kaks militsionääri, Stojan ja Georgi.

Ekspeditsiaoniülemaks oli kartograaf major Stefan Indžov, viiekümneaastane, kiilaspäine, kõhn, vimmas, kongus nina ja peente, peaaegu nähtamatute sinakate huultega poissmees. Ta oli alati traksis, habe korralikult aetud, saapad hiilgasid nagu peegel. Range ja alati nagu millegagi rahulolematu, oskas ta momtšiilovlastele enese vastu suurt lugupidamist sisendada, ja niipea kui ta kellegagi kõnelema hakkas, kes oli sõjaväes teeninud, ajas too end aegaviitmata sirgu, otsekui seisaks ta oma roodu komandöri ees.

Major naeris harva, aga kui ta naeratas, siis ilmus tema näale millegipärast kannataja ilme nagu haigel või väga väsinud inimesel. Viina ta peaaegu ei võtnud, aga suitsetas palju, ja kui töö ei laabunud, siis täitusid mõlemad tuhatoosid tema laual ääreni suitsukanidega, paberassituhka varises joonistele, toaõhk aga läks avatud aknast haolimata tihedast tubakasuitsust siniseks,

Ta ali jahedalt viisakas, tagasihaidlikult lahke, vihastudes salvav ja väga üksik. Ta ei loonud keIlegagi lähemaid suhteid, ja nagu näha, ei ihaldanud keegi ka tema seltskonda.

Teiseks tähtsamaks kujuks saabunud ekspeditsioonis ali vanemgealoog Bojan Itšerenski. Tema iseloom paistis silma mõningate iseärasuste paalest, aga me tuleme tema juurde sobival juhul veel tagasi, sest tal ööl, kui Iljazavi talus õnnetus juhtus, polnud teda külas, juba eelmisel

õhtul ali ta maotarrattaga .oma naise juurde Plovdivisse kihutanud, kuhu ta sõitis igal laupäeval pärast lõunat ja tuli tagasi esmaspäeva lõunaks. Major kortsutas kulmu, teda vihastasid need hilinemised, ta ähvardas teda karistada, aga kõik see sarnanes rohkem ilma vihmata müris-tamisega.

Bojan Itšerenski abiliseks oli mäeinsener Kuzman Naumov Hristofarov. Ma ei taha salata, olen ka ise loomult külm inimene, aga Hristoforavi külmus ületas minu oma vähemalt tuhandekordselt. See üsna sünge tüüp oli lihtsalt võrra tu. kuju. Pikka. kasvu, kuivetunud, enneaegu halliks läinud juuksed, hallid, otsekui jahtunud tuha karva silmad ja ekslev pilk, mis oleks nagu kõike näinud, aga

mis samal ajal midagi ei märganud, – selline oli mäeinsener välimuselt. Ta kandis maodsaid, kuid kortsunud ülikondi, kalleid jalatseid, mida saapahari harva riivas, tema särgid aga - suuremalt jaolt oli neil välismaa märk krae all - lõhnasid higist ja tubakast ning olid kõik tublisti kantud.

Ka mina alen jutukehv mees, ehkki inimesed on kes teab mis põhjusel veendunud vastupidises. Aga Hristoforovi vaikivas olekus ali midagi erilist, ma ütleksin - kui vete-rinaararstile on lubatud end luulekeeles väljendada -, et selles ali midagi ühist sügise sünge videvikuga. See vagusus oli pahur, eemaletõukav ja rusuv. Tema õlgades, soonilistes kätes ja jämedas kaelas võis aimata jõudu, aga tema liigutused olid kuidagi loiud ja hääl kõlas sumedalt, otsekui .oleksid tal polüübid ninas.

ToIlal mõtlesin, et see mees on üle elanud või elab üle rasket armudraamat. Mulle meenub, et kui üks mu tuttavaid neide omal ajal mehele läks, kaotas mu hääl kõlavuse, otsekui oleksid mul mandlid paiste läinud, ning mul kadus tuju habet ajada ja saapaid puhastada. See iäi mulle sellepärast hästi meelde, et just samal ajal otsustas neiu, kellest jutt an; ühe mu lapsepõlvesõbraga abielluda. See neiu armastas kanda valgeid kleite, nina aga ali tal kergelt püsti ja naljakas.

Ekspeditsiopni neljandaks liikmeks oli suurtükiväekapten Matej Kaludijev. Ka temast jutustan pärastpoale, sest tedagi palnud sel pühapiieval külas. Aga kui juba kaptenist juttu on, siis ei saa siinkohal märkimata jätta üht üsnagi kurba asjaolu. Selle vanakreeka atleedi kehaehi-tusega meesiluduse juures, kes oli erialalt pealegi suurtükiväelane, hakkas tont teab mis põhjusel ilmnema mingi veider, ma ütleksin seletamatu kiindumus meditsiini. Sellest jutustas mulle jaoskonnaarst Natševa, kui ma temalt -- pidage silmas: täiesti juhuslikult! - küsisin, miks kapten nii tihti tema juures ambulantsis käib.

«Teda huvitab meditsiin,» vastas ta tagasihaidlikult.

«Miks ta ei võiks huvi tunda ka minu meditsiini vastu?» ütlesin mina. «Nõletõbi ja kanakatk on üsna huvitavad haigused.»

Natševa nõustus sellega, et need haigused an huvitavad.

«Pealegi olen ma tal otse külje all,» jätkasin mina, püüdes teeselda ükskõiksust, «sinu ambulatooriumi tuleb aga mehel kihutada kaksteist kilomeetrit!»

«Oo!» ütles ta. «See ei ole mingitakistus. Kaptenil on ju, uus mootorratas.»

Tahaksin mui.de märkida, et doktor Natševal oli samasugune püstnina nagu tollel neiul, kes läks mehele Jninu lapsepõlvesõbrale, ja et ta nimi on saniuti Katja. Aga ka see Katja, nagu too kunaginegi; kuulas mind usna hajameelselt tundus, nagu ei jõuaks mu sõnad tema kõrvadeni. Ning kapten Kaludijev jätkas oma sõite Lõki külla, mina aga võtsin taas kapist välja oma välja liblikavõrgu.

5.

«Noh, doktor, kuidas on? Kas jääb ellu?» küsis minult esimees, silmitsedes ehmunult haavatut., Ta surus end vastu seina ja püüdis vapra mehe hoiakut võtta, kuid asjata.

«Ma arvan, et jah,» ütlesin mina. «Kui ta ajupõrutust ei ole saanud, siis tuleb ta vähem kui tunni jooksul meelemärkusele.»

«Loodame, et vaesekesele ei ole määratud selle kätte surra!» ohkas esimees.

Major nohises vaikides läbi nina. Ta tõmbas oma puhmaskulmud niivõrd kortsu, et need .tema kongnina kohal võlvi moodustasid.

Kuzman Hristoforov seisis nagu hukkamõistetu toa nurgas ega tõstnud silmi, aga tema näol polnud ei mure ega imestuse jälgi, pigem sarnanes ta inimesega, kes kannatab ääretu igavuse all ja on terve maailma peale sellepärast vihane, et tema unerahu on häiritud.

Major vaatas kella. Kell oli viie ligi.

«Veerand tunni pärast jõuab! kohale doktor Natševa,» ütles ta. «Siit Lõkisse on ainult kaksteist kilomeetrit.» .

«Kaksteist kilomeetrit - see on kahe tunni-tee,» tähendas Hristoforov ükskõikselt ja haigutas.

«Mina aga ütlen, et viisteist minutit,» ütles major, ja tema nägu tõmbus pilve. Ta pistis pea aknast välja ja küsis' militsionäärilt: «Kas panid valve väIj a?» Saanud jaatava vastus.e, kõõritas ta noorema, geoloogi poole. «Andsin korralduse, et doktor Natševa toodaks kohale kooperatiivi veoautoga, sellepärast jõuab ta siia viieteistkümne minuti pärast. On selge?»

Kuzman kehitas õlgu, haigtttas veel korra ega vastanud sõnagi.

Kohv hakkas üle ääre ajama ja ma tõttasin seda piirituslambilt ära võtma.

«Kas te vaatasite järele, seltsimees major, kas midagi on röövitud?» küsis esimees.

«See on miilitsa asi,» vastas roajor tõredalt. «Ma nägin ainult nii palju, kui esimesel pilgul võib märgata.» Ja ta hakkas sõrmedel loendama: «Aken puruks löödud, kapp sisse murtud, kaks tuhat leevi kadunud,» - siinkohal langetas ta käe, vaikis hetke ja sisistas siis läbi hammaste «ning topograafilise kaardistamise skeem samuti. Ümbruskonna plaan.»

«See. on juba päris paha,» ütles esimees, ohkas j a pühkis -peopesaga laupa. «Ah ütlete, et plaan?»

Major ei lausunud selle peale midagi.

Mina katsusin jälle haavatu pulssi ja noogutasin rahuldustundega pead, sest nii rütmis kui tegevuses võis mär gata tublit paranemist.

«Aga kus on vanemgeoloog?» tundis major ootamatult huvi. «Kus on Bojan Itšerenski?»

Kuzman võpatas, tema kitsastel huultel vilksatas irooniline muie.

Major langetas pea. Tal hakkas vist piinlik, et ta oli selle küsimuse esitanud, ehkki ta teadis.väga hästi, kus Itšerenski on. Hea, et ta. kapteni järele ei pärinud, siis oleksin mina muianud nagu Kuzman, kuigi mitte täpselt niimoodi.

Valasin kohvi tassi, istusin haavatule lähemale ja panin käe tema lauba1e. Mehe laud, väratasid, korra, teise, ta vaatas uduse pilguga läbi ripsmete. Hüüdsin teda nimepidi ja patsutasin kergelt õlale. Haavatu ohkas sügavasti.

«Kas sa kuuled mind?» küsisin ma.

Tema huuled hakkasid .liikuma.

«Kõik on korras,» naeratasin ma ja vaatasin koosolijaile võiduka näoga otsa.

Vanemallohvitser Georgi nuuskas nina ja pöördus süüdlase moega kõrvale.. Major ohkas tagasihoidlikult, soris kuuetaskutes ja võttis sealt karamelli. Viimasel ajal püüdis ta vähem suitsetada ja sõi kompvekke. Ta võttis karamellil paberi ümbert ja pistis kommi suhu, paberi aga silus peopesade vahel sirgeks ja hakkas sellest tuutut keerama.

Esimees pühkis laubalt higi ja tõmbas sügavasti hinge. Kuzman Hristoforovi nägu aga oli endist viisi kinnine ja sünge, ainult silmis vilksas ajuti põgusaid sädemeid.

Ma seadsin haavatule veel ühe padja pea alla, tõstsin tassi tema suu juurde ja soovitasin tal end kohviga kosutada. Algul ta nagu ei mõistnud, mis temalt tahetakse, ja lamas ikka liikumatult lauge tõstmata, otsekui ei kuulekski ta mu häält.

Sel hetkel hakkas Spiridoni eide kenuskaelkukk tiibadega peksma ja saatis taas kähiseva baritonikarje taeva poole. Tema kiremine oli niivõrd rabav ja räige, et haavatu tuli välkkiirelt teadvusele. Ta vaatas mõni aeg meile segaselt otsa, hakkas siis oma punaseid lauge liigutama ja tõi kuuldavale sügava raske ohke.

Pärast seda rüüpas ta mõne lonksu kohvi, kuivatas väriseva käega huuli, ohkas uuesti ja jõllitas silmi pilgutamata esimehe otsa.

Selle ainitise pilgu all muutus esimees rahutuks, hakkas kibelema, liigutas sõrmi ja sooned tema lühikesel kaelal paisusid.

«Kuidas see juhtus, Stojan?» küsis ta, püüdes oma pehmele häälele veel suuremat südamlikkust anda. «Kes sulle niiviisi ära koksas?»

Hinge kinni hoides puurisime me pilgu haavatu näkku.

Too aga lõi silmad maha ja tõmbas taas kulmud kortsu.

«Kõik see juhtus kuidagi ootamatult, bai Grozdan.» Ta limpsas keelega üle sinakate huulte ja tõmbas rohkem õhku kopsu. «Ta soovis mulle head ööd ja läks minema... Mina pistsin käe tasku, et paberossi võtta, tema aga tuli vahepeal tagasi, nii et ma. ei kuulnud... Ja kuidas sa üldse niisuguse tuulega midagi kuuled!»

Ja nii jutustaski Stojan meile vahet pidades, kohvi rüübates, esimehe ja majori küsimustele vastates loo, mille peakangelane polnud keegi muu kui Metodi Paraškevov, Momtšilovo kuulus õpetaja, mees, keda me kõik olime pidanud kastest puhtamaks!

Metodi Paraškevov käis tihti Zmeitsa ümbruses jahil ja läks tagasiteel peaaegu alati Iljazovi õuest läbi. Sel kombel lühendas ta teed Balabanovite majani, kus ta korteris oli. Õpetaja Metodi — see oli kõigile kohalikele elanikele teada — oli väga hea jahimees. Ega muidu oleks

Balabanovi-eidel üht jänesenahast ja teist rebasenahast kraega joppi olnud. Harva läks ta baasi õuest tühjade kätega läbi. Ja ehkki teda oli võimatu keelitada napsi tarvis kukrut kergendama, polnud ta ihne ja kinkis oma jahisaaki kõigile suure heameelega. Selle suve jooksul olid mõlemad allohvitserid mitmel korral tema toodud jäneseliha endale hea maitsta lasknud. Baasist möödudes peatus õpetaja harilikult tunnimehe juures, et temaga vestelda. Oma haridusele vaatamata ta nina püsti ei ajanud ja leidis alati, millest rääkida. Ta armastas väga rääkida loomadest: rebase viguritest ja hundi loomusest. Omalt poolt ei jäänud tema ees võlgu ka Stojan, kes jutustas õpetajale'oma nurga talurahva kombeist: mis laule nad pulmades ja ristsetel laulavad, kuidas eided pirukaid küpsetavad, kui maitsvat viina nad pirnidest ajavad ja missugune hea vein tuleb sellest viinamarjasordist, mis on tuntud «Othello» nime all.

Sedapuhku oli õpetaja tulnud taluõue ilma jahipüssita. Aeg oli hiline — Suur Vanker oli juba teel Doonau poole. Karabairi kõhal sähvisid ühtelugu välgud ja sealt kostis niisugust mürinat, nagu variseksid kaljud kokku. Õpetaja — see oli päris haruldane — kiirustas seekord koju, otsekui ootaksid teda seal naine ja lapsed. Ta näis olevat mõttes ja vaikiv, soovis head ööd ja läks peatumata mööda. Stojanil aga hakkas millegipärast kurb. Ta pistis käe taskusse paberossi järele, kuid ei jõudnud seda veel välja võtta, kui talle mingi raske esemega kuklasse põrutati, ja ennäe — selle asemel et koitu baasis vahipostil vastu võtta, ärkas ta võõras voodis, lihtsalt häbi!

Me vaatasime kaua üksteisele vaikides otsa nagu inimesed, kes esmakordselt on kohtunud, ja toas oli kuulda ainult meie hingamist. Lõpuks väratas major otsekui kärbest ninalt peletades ja küsis üsna ebakindla häälega:

«Aga kas sa, Stojan, oled täiesti kindel, et õpetaja sind lõi? Mõtle selle peale, et võib-olla oli sinu lähedal mõni teine mees peidus?»

Stojani nägu tõmbus pilve.

«Seltsimees major,» ütles ta peopesa näidates, «te ju teate, et taluõu on lage nagu peopesa. Seal seisab ju ainult üks künnapuu keset õue, muud midagi. Kui

õpetaja järsakult alla hüppas, olin ma künnapuu all. Peale tema ja minu ei olnud ümberringi ühtegi hingelist!»

«Hüva,» — major neelatas ja heitis meile pilgu — «aga miks ei võiks arvata, et kurjategija end värava taha peitis? Niipea kui õpetaja lahkus, hiilis ta õue ja lõi sind uimaseks. Kas see ei ole siis võimalik?»

«Miks mitte?» laotas esimees käsi. «Isegi väga võimalik!»

Stojan tõmbas hinge, ta paistis olevat väsinud, silmad vajusid taas kinni.

«See ei ole mitte kuidagi võimalik, seltsimees major,» lausus ta peaaegu sosinal. «Väravast künnapuuni on niisugune maa, et isegi kui inimene joostes tuleb, jõuab selle aja jooksul paberossid välja võtta, suitsu põlema panna ja paar mahvi tõmmata. Mina aga sain vaevalt käe tasku pista ... Ei jõudnud paberossigi välja võtta.»

Ta jäi vait ja tema pea vajus padjale.

Geoloog Kuzman Hristoforov kehitas õlgu.

«Päevselge!» ütles ta.

«Kuidas nii — selge?» nihkus esimees lähemale. Tema lihav lõug värises erutusest. «Mis siin selge on?» Ta vaikis viivu. «Kas sa ka tead, mis mees õpetaja Metodi Paraškevov on?»

«Ei ma tea midagi,» vastas Kuzman pilku põrandalt tõstmata. «Sõna on miilitsal!»

Major ajas end sirgu, kohendas mundrit ja pöördus vanemallohvitser Georgi poole, kes raidkujuna akna all seisis.

«Õpetaja Metodi Paraškevov kinni võtta,» ütles major esimehele otsa vaatamata, «tuba kinni pitseerida ja perenaisele ütelda, et tema vastutab selle eest, et keegi enne kohtu-uurija päralejõudmist õpetaja tuppa ei tikuks. Said aru?»

«Just nii, sain aru, seltsimees major!» andis Georgi au ja ruttas välja.

Spiridoni eide kukk kires talle pahaselt järele.

Mina võtsin korraks haavatu käe, et tal pulssi katsuda, aga samal hetkel kostis tänavalt mootoriporinat. Lõkist oli veoauto pärale jõudnud.

Tuule käes õhetama löönud ja ilusam kui kunagi varem, astus doktor Natševa tuppa, kirtsutas nina ja heitis mulle siis laitva pilgu:

«Kloroform!... Viimati olete talle operatsiooni teinud, kolleeg?»

Tema häälest kostis imestust, hirmu ja varjatud ähvardust.

Pidin tema küsimusele juba üsna teravalt vastama, aga piisas tema selja taga seisva kapteni ilusa, pisut unise ja süüdlasliku näo nägemisest, kui mu viha lahtus ja ma millegipärast nukraks jäin ... Vist oli ikka kapteni magamata olek selle põhjuseks. Kehitasin õlgu, muigasin üleolevalt ja ütlesin kreemikale käterätile osutades:

«See lõhnab nõnda.»

6.

Vastuluurekapten Avakum Zahhov (see oli tema teenistusalane pseudonüüm) uinus alles koidu eel. See oli küll pigem tukastus, milles uni ja tõelisus vaheldusid nagu pildid kaleidoskoobis.

Laualambi oli ta põlema jätnud ja selle valgus kahvatus iga minutiga — läbi pärani lükatud akna tungis tuppa selge suvehommik.

Avakum Zahhoyi tuba sarnanes kõigi maailma poissmehetubadega. Tõsi, siin oli kõrgetel riiulitel väga palju raamatuid, aga selles polnud midagi iseäralikku — raamatuid võib tubades, kus poissmehed elavad, tihtipeale näha, ja mõnikord isegi rohkemal hulgal. Midagi imelikku polnud ka selles, et suurem osa tema raamatuist käsitles ajalugu — maailmas on ju kindlasti palju poissmehi, kes on ajaloolased kas elukutselt ja kutsumuselt või siis lihtsalt asjaarmastusest.

Toale ei andnud need raamatud mingit erilist ilmet. Aga Avakum Zahhovi elus mängisid nad üsna tähtsat osa: ta oli erialalt arheoloog. Sellepärast käsitlesid ka hoolikalt riiulitele paigutatud raamatud suuremalt jaolt ajalugu ja arheoloogiat.

Võib-olla tundub mõnele imelikuna või lihtsalt väljamõeldisena, et Avakumi põhiliseks erialaks oli arheoloogia. Imestagu siis pealegi. Ka minule paistis algul, et see kõik on ebausutav, paljas maskeering ja selleks välja mõeldud, et uudishimulike silmade ja kõrvade eest tema tõelist tegevusala varjata.

Ja siiski ei olnud see väljamõeldis. Avakupi Zahhovil oli tõepoolest mitu elukutset. Lõpetanud omal ajal hiilgavalt Sofia ülikooli ajalooteaduskonna, õppis ta aspirantuuris epigraafikat ja spetsialiseerus Moskvas arheoloogiliste esemete restaureerimisele. Naasnud Moskvast, asus ta tööle arheoloogia instituuti, kuid jõudis kaugõppijana lõpetada füüsika-matemaatika teaduskonna ja õppis eraviisiliselt tundma fotokunsti ning kogu fotolaboratoorset tehnikat. Siis aga toimus tema elus järsk pööre: üks sündmus tegi temast ootamatult julgeoleku vabatahtliku kaastöölise. Aegamisi nihkus arheoloogia tagaplaanile Ja vabatahtlik kaastööline arvati julgeoleku koosseisuliseks töötajaks, koosseisulisest arheoloogist sai seevastu arheoloogia instituudi mittekoosseisuline honoreeritav kaastööline.

Arheoloogia instituudi mittekoosseisuliste kaastööliste nimekirjas figureeris ta oma tõelise nime all, kuid julgeoleku süsteemis oli ta tuntud Avakum Zahhovina.

Avakum Zahhovi poissmehetoas ei olnud midagi märkimisväärset, aga mees ise oli väga huvitav ja omapärane. Kasv sada kaheksakümmend sentimeetrit Laiad, tugevad, pisut ettepoole hoiduvad õlad, pikad, rasked, küünarnukkidest kõverdatud käed. Eemalt vaadatuna näis ta raske-kaalu poksijana, ekstšempionina, kes on hiljuti ringist lahkunud kõrge ea tõttu, mis ei luba enam selle spordialaga tegelda: Avakum oli neljakümneseks saamas. Aga see esimene mulje nagu oleks ta toore füüsilise jõu mees, hajus kohe, niipea kui sa talle otsa vaatasid.

Tema piklikku, lohkuvajunud põskede, kõrge lauba ja nurgelise lõuaga nägu mahendas suurte sinakashallide silmade sära. Need silmad olid rahulikud, mõtlikud, põhjatult sügavad ja soojad puhkehetkedel või mõne antiikeseme restaureerimise ajal, mis tema tähelepanu jäägitult hõivas. Kui ta aga julgeoleku töötajana uurisa s j a o l u s i d või ajas j ä l g i , muutusid need mõtlikult vaatlevad silmad järsku karmideks, pedantselt nõudlikeks ja piiritult tähelepanelikeks isegi vaevalt märgatavate üksikasjade suhtes. Sellistel puhkudel olid nad täiesti hallid ja nende pilk läikis pooleldi langetatud laugude alt jahedalt nagu häilitud teras.

Tema silmaterad lasksid võõra pilgu läbi ja see kadus nende sügavusse värelevana ning abituna, või tõukasid

selle pahuralt ja järsult eemale nagu viisakusetu peremees. Kõik olenes tema tujust.

Tal olid heledad, pisut kräsus juuksed nagu näitlejal, kes mängib romantiliste kangelaste osi, lai kumer katsetaja- ja matemaatikulaup ning pikad peened närvilised sõrmed nagu elukutselisel muusikul. Ta armastas muhedalt naljatada, oli vahetevahel jutukas ja lõbus, teinekord aga vaikis tusaselt ja nägi kes teab miks nukker välja, nagu oleks ta millestki masendatud.

Niisiis, Avakum Zahhov ei olnud jõudnud veel kergesse hommikuunne vajudagi, kui telefon öölaual hakkas teravalt ja visalt helisema. Öösiti ja varahommikuti heliseb telefon eriti ärevalt ja inimesel hakkab kõhe isegi siis, kui ta unehõlmas viibib. Avakum ei pilgutanud silmagi, vaid sirutas voodist tõusmata rahulikult käe, puhus harjumuse kohaselt torusse ja küsis kindla häälega, silmi avamata:

«Kes räägib?»

Talle teatati, et kümne minuti pärast saabub ametiauto, mis viib ta valitsusse, polkovnik Manovi juurde.

Vastuluurekaptenil ei jäänud see öö magamata mitte ametikohustuste tõttu. Unetuse põhjus oli väljaspool tema ametikohustusi ja nendega seotud erutusi. Õieti polnudki midagi erilist juhtunud.

Õhtupoolikul oti ta helistanud laborant Zeinovale, kes töötas ühe suure parfümeeriavabriku keemiaosakonnas. Sija Zeinova oli, hoolimata oma kahekümne kahest aastast ja kiindumusest korvpallisse, ilmutanud omal ajal suurt huvi arheoloogia vastu, ja võib-olla just sellepärast helistas Avakum talle vähemalt kolm korda nädalas ja kutsus teda jalutama. Kõik oli kõige paremas korras ja oleks hästi lõppenud, kui töö spioonide võrgu «Topelt V» (Vassilev-Vapurdžijev) likvideerimisel poleks sundinud Avakumi Sofiast pikemaks ajaks lahkuma. Tagasi jõudnud, konstateeris ta oma suurimaks imestuseks, et Sija on hakanud elavat huvi ilmutama kõrgepingevõrkude vastu: ta käis kaks korda nädalas jalutamas ühe noore inseneriga, kes töötas elektriseadmete tehases. Nagu Avakumgi, oli see noormees pärit Tõrnovost, nad olid lapsepõlvesõbrad ja kunagi koos Jantra neelukohtades supelnud ning võõrastelt põldudelt arbuuse näpanud.

Selles polnud midagi imelikku, et Avakum oli talle Sijat tutvustanud.
Mitte midagi imelikku – teoreetiliselt võttes, praktili-

selt aga oli tagajärg Avakumi jaoks kaunis kurb. Esiteks lakkas sõber talle avala ja selge pilguga otsa vaatamast, ja kui nad kokku said, vältis insener mingil põhjusel üldse Avakumile silma vaatamast. Teine kaotus oli veel valusam — kolm kohtumist nädalas Sija Zeinovaga kahanesid ühe peale. Laborant kaebas, et tal on vähe aega, Avakum aga oli väga delikaatne, peale käia ta ei armastanud.

Sel laupäeval, mõni aeg enne videviku saabumist, oli ta valinud Sija koduse telefoni numbri. Kurvad tuututused, mis torust kostsid, jõudsid temani nagu lootusetult kaugest kõrbest. Muide, see tuututamine vist tegi tema meele isegi lõbusaks, sest ta muigas ja hakkas toas reipalt edasi-tagasi sammuma, seejuures ikka naeratades. Siis läks ta lõbusat laulukest vilistades lähemasse restorani õhtustama. Tal polnud küll suurt isu, aga ta sõi siiski üsna tubli õhtueine ja tellis koguni õlut. Seejärel pöördus ta koju, sest talle tundus, et taevas kisub pilve ja iga minut võib vihma tulla. Ta tõmbas koduülikonna selga, võttis ülemiselt riiulilt «Rooma ajaloo» kolmanda köite, läitis paberossi ja süvenes lugemisse.

Kella kümne paiku koputas keegi tema uksele. See oli elektriseadmete tehase insener. Kahus juustega ilus mees, selgepiirilise lõikega suu kõvasti kokku surutud, mandlisilmad naerul, elegantne beež suveülikond seljas, peen ja sihvakas nagu neiu, sarnanes ta pigem džässorkestri viiuldaja kui inseneriga, pealegi eesrindliku inseneriga soliidsest tehasest. Avakum kadestas vargsi, kuid ilma vimmata, seda tüüpi meesterahvaid, kes võtavad kõike vastu lõbusa

naeratusega ja saadavad ära naeruga, — võib-olla tuli see kadedus sellest, et ta ise niisugune polnud.

«Ma käisin tuttavate juures külas,» seletas insener, «pidin juba koju minema, aga nägin, et su aken on valge ja otsustasin sisse astuda. Mida sa loed?»

Ta rääkis ja naeris, aga tema pilk jooksis toas ringi. Kõigest oma enesekindlusest ja rahulolust säravast välimusest hoolimata hoidus ta Avakumile otsa vaatamast.

«Kas oli lõbus?» küsis Avakum ja lisas häält tasandades: «Sul on nii õnnelik nägu!»

«Tõesti või?!» hüüatas insener ja pöördus kõrvale.

«Aga kust on pärit see šokolaadivärvi plekk su põlve otsas?» küsis Avakum näpuga näidates uudishimulikult.

Insener võpatas, vaatas plekki ja hämmeldus millegipärast. Ta võttis kähku taskurätiku ja hakkas energiliselt pükse hõõruma.

«Ma sõin jäätist,» pomises ta.

Avakum noogutas.

«Hõõrumine ei aita,» ütles ta.

Nad vaikisid mõne aja, siis ütles Avakum:

«Sa oled halb kavaler. Miks sa Sija üksi jätsid?»

Insener jäi talle ammuli sui otsa vahtima.

Avakum läitis paberossi, astus akna alla ja uuris taevast.

«Vihma ei tule,» ütles ta. «Tuul on pilved laiali ajanud. Näe, tähedki paistavad!»

Ta tuli laua juurde tagasi, seadis end mugavalt tugitooli istuma ja vangutas etteheitvalt naeratades pead.

«Noh, räägi, miks sa Sija üksi jätsid?»

«Ma ju ütlesin sulle, et käisin tuttavate juures,» püüdis insener kõrvale põigelda. «Ma ei ole mingit Sijat näinud!»

«Sa valetad mulle juba teist korda tänase õhtu jooksul.» Avakum naeratas tagasihoidlikult ja raputas paberossilt tuhka. «Aga kui asja tõsiselt võtta, mis põhjust on sul mulle valetada?,Kas ma segan sind? Mida sa kardad? Kui sa neiule meeldid — õnn kaasa! Selles ei ole midagi halba. Halb on see, et sa, kallis mees, püüad kavaldada, aga ei oska, sul ei ole vilumust ega vastavaid võimeid. Sa olid näiteks kella viiest peale Sijaga koos ja alles pool tundi tagasi soovisid talle hjead ööd. Aga sa püüad mind veenda, et tuled tuttavate juurest. Milleks?»

Insener kuulas teda-vaikides ja vahtis tusaselt põrandale.

«Need viis tundi veetsid sa umbes nõnda,» jätkas Avakum. «Ma taastan pildi, sina aga kuula! Mõni minut enne kella viit astusid sa oma maja väravast välja ja istusid trammi number kuus peatuses, mis asub paari sammu kaugusel sinu majast. Konduktorilt küsisid ümberistumis-pileti. Taassünni väljakul istusid ümber number neljale ja tulid maha eelviimases peatuses, kus on väike purskkaevuga skväär. Kell oli kümme minutit viis läbi. Kokkulepitud kuhtumiseni oli jäänud veel kakskümmend minutit. Et sul midagi teha ei olnud, hakkasid sa ringi vahtima. Sa silmasid rohelise sildiga putkat, mille sildile on punaste tähtedega maalitud «Saapapuhastamise salong».

Selles viie sammu pikkuses ja kolme sammu laiuses «salongis» töötavad kaks mustlaspoissi, Ahmed ja Sali. Sali on Ahmedi noorem vend. Sina võtsid istet tema ees, seadsid end nii-öelda Sali tööpostile.

Kell viis kakskümmend olid su kingad läikima hõõrutud, sa heitsid uuesti trammipeatuse juurde ankrusse ja jäid kannatlikult meie ühist ning suuremeelset tuttavat ootama. Nagu

tavaliselt, hilines ta ka sedapuhku umbes paarkümmend minutit. Et mitte kinoringvaatest ilma jääda, ei hakanud te tühjemat trammivagunit ootama, Vaid sööstsite täistuubitud trammi, ja siin juhtus su kuue alumise nööbiga õnnetus.»

Kui Avakum oma monoloogiga niikaugele oli jõudnud, kobas insener kärmesti oma kuuehõlmu ja ajas imestunult, isegi veidi ehmunult silmad pärani: nööp puudus tõepoolest.

«Ka minuga on seda juhtunud.» Avakum kergitas õlgu ja tõmbus süngeks. Vaikinud mõne aja, hakkas ta jälle oma jutulõnga heietama: «Niisiis, te seate sammud kinosse «Balkan», seal jookseb minu teada mingi itaalia film. Pärast kino saadad sa Sijat Ametiühingute Majani, mille vastas on trammipeatus. Kohe seal kõrval on väike pagariäri ja sa palud oma daami galantselt jäätist sööma. Aga kõik viis lauda on kinni ja te olete sunnitud oma jäätise püstijalu ära sööma. Siin juhtub sinuga juba teine õnnetus tänase õhtu jooksul: su pükstele ilmub šokolaadi-jäätise plekk.

Kui te tänavale astute, tõstate te tahtmatult pilgu paremalt kolmanda maja teisele korrusele — seal on minu aken ja see on valge. Nii .. Siinkohal jätab meie hea ja suuremeelne tuttav sinuga hüvasti — tal on äkki pea valutama hakanud. Sina aga, mu vana ja ustav sõber, ilmud minu juurde, seda ma juba ei tea, mis kaalutlustel ja milliste tundmustega, ja hakkad mulle kinnitama, et oled veetnud õhtu kusagil mujal, mingite tuttavate juures.»

Avakum läitis oma teise paberossi ja puhkes naerma, aga nagu ennistki, tagasihoitult.

«Võib-olla tahad sa Sijale omamoodi alibit kindlustada? Aga milleks, mu kallis? Kellele seda alibit tarvis on?»

Inseneri nägu tõmbus algul punaseks, siis aga muutus niisama halliks nagu «Rooma ajaloo» kulunud köide, mis tema kõrval laual lebas.

«Nii,» sõnas ta kõlatult köhatades. «Või siis nii… Sina

siis jälitasid meid! Nagu nuuskur koer käisid sa meil kannul! Väga tore! Ah siis sellepärast mul miski kogu aeg selga torkiski.»

«Sul torkis miski selga?» Avakum silmitses külalist pilkavalt. «Täiesti võimalik, kui su südametunnistus asub kusagil abaluude vahel!»

Ta kustutas paberossi, tõusis püsti, seisis mõne minuti akna all ja pöördus siis näoga suure seinapeegli poole, mis rippus raamaturiiulite vastas.

«Küllap sa tead, et minutaolised rüütlid jäävad sagedasti armuturniiridel alla!» muigas ta. «Aga miks peab see siis tingimata sinu seljale mõju avaldama? Minu kaotus on asjade olemusest tingitud. Sina ei ole selles süüdi! Sija-taolisi naisi ei tõmba niisuguse näoga mehed nagu mina. Nad ei armasta kortsulisi, minu otsaesine aga, nagu näed, on juba kortse täis. Neile ei meeldi hallipäised, minu oimudel aga hõbetab juba lumi, nagu luuletajad ütlevad. Ja lõpuks — ma ei oska naerda, nii et suu kõrvuni venib, minu anekdootide tagavara on liiga vaene, ja niipea kui ma laulma hakkan, tulevad sellele, kes mind kuuleb, mustad mõtted pähe — ta on valmis mind tapma või maailma lõppu põgenema ...»

Laskunud tugitooli, seadis Avakum end mugavamalt istuma ja sirutas oma pikad jalad välja.

«Mis aga puutub sinu süüdistusse, nagu oleksin ma teid jälitanud, siis tuleks sul kõrvad tuliseks teha, nagu ma lapsepõlves mitmel puhul ka tegin, kui sa veel mäletad, Aga sa oled mu külaline ja külalislahkuse seadused kohustavad mind tähelepanelik ja viisakas olema.»

«Kust sa siis kõike seda tead, kui sa meid ei jälitanud?» küsis insener, püüdes hoiduda üleliia vaenulikust toonist,

Avakum puhus vaikides lakke mitu sinakat suitsupilve ja kehitas siis õlgu.

«Kas ma ei ütelnud sulle, et sa ei oska kavaldada? Inimene, kes seda kunsti kõigis peensustes ei valda, satub mõlema jalaga omaenda püünisesse. Nagu näiteks harakas: ta on endast erakordselt heas arvamuses, aga tegelikult üsna rumal lind. Sa küsid, kust ma kõiki neid

romantilisi üksikasju tean? Hüva! Nagu sa oled arvatavasti märganud, olen ma suurepärases tujus ja nõus kõigile su küsimustele vastama! ... Niisiis, täna ei ole ma teid näinud ega olnud mul ka mingit kavatsust teid jälitada — jumal hoidku! Pererahvas ei maga veel, nad män-

givad doominot Küsi neilt, kunas ma väljas käisin. Nad ütlevad sulle, et ma käisin väljas kella seitsme ja kaheksa vahel. Ja sa võid neid uskuda — nad on väga armsad ning auväärt vanakesed, mingi hinna eest ei saadaks nad sind pettes oma hinge igavestesse piinadesse. Aga siiski, kust ma siis need andmed teie kohtumise kohta ammutasin? Kõik andmed, mu kallis, andsid sa mulle ise, mina tegin ainult järeldused. Alustame plekist, pruunist plekist sinu pükstel. Sa ise tunnistasid üles, et see on jäätiseplekk, seejuures olid sa kaunis hämmeldunud, kui ma seda märkasin. Vaatame seda asja lähemalt. Esiteks, plekk oli veel niiske, see tähendab, et jäätist olid sa söönud kõige rohkem viisteist minutit tagasi. Teiste sõnadega, veerand üksteist, varsti pärast kinoseansi lõppemist, pealegi kusagil siin lähedal, mõnes ümberkaudses pagariäris. Teiseks sobiks esitada järgmine küsimus: missugustel asjaoludel sööb sinutaoline mees, ploominapsi ja hea sakummi sõber, vastu ööd jäätist? Sellele küsimusele on ainult üks mõistlik vastus: kui see mees on naise seltskonnas. Kolmandaks, mil viisil sa püksid ära määrisid? Ka sellele on ainult üks mõistlik seletus: sa sõid jäätist püstijalu, painutades, nagu tavaliselt, vasakut põlve. Seejuures vestlesid sa daamiga ja vaatasid talle otsa. Tilk sattus pükstele ja sa ei märganudki seda!

Aga miks te jäätist püsti sõite? Väga lihtne: väikeses kohvikus olid kõik lauad kinni. Kus on siin lähedal selline kohvik? Üle tänava, nurga peal. Täpselt trammipeatuse vastas. Nüüd seostame aja, millal te jäätist sõite, kohviku asukohaga. See kohvik on täis tuubitud kell veerand üksteist, kui lähemas kinos lõpeb viimane seanss. Täiesti loogiline on oletada, et te ei sattunud sellesse kohvikuss.e mitte juhuslikult ja et ka see ei olnud juhus, et te sattusite sinna just sel kellaajal. Mis järelduse saab siis kõigist neist faktidest teha? Järeldus on niisugune: sina käisid neiuga kinos, see kino aga oli kahtlemata «Balkan». Kõigest sellest jutustas mulle väike pruun plekk sinu vasakul püksisäärel... Kas ma eksisin milleski?»

Suu lahti, silmitses insener teda silmi pilgutamata. «Aga kes oli siis see neiu?» Avalakum muigas. «Sinutaoline noormees võib kinno minna ükskõik missuguse neiuga ja viia ta pärast jäätist sööma. Aga ma täpsustasin otsekohe neiu nime, ütlesin otsekohe, et see oli Sija, ja ma ei eksinud. Ja seda mitte mingite subjektiivsete eelaimuste

või kahtlustuste alusel, vaid sellepärast, et sa ise reetsid mulle neiu nime ja aadressi... Niisiis, pöördume jälle tagasi selle õnnetu pleki juurde. Kui ma sulle seda näitasin, kohmetusid sa, tõmbasid kiiresti taskuräti taskust ja hakkasid pükse hõõruma. Sa olid tõepoolest kohmetu, armas sõber, niisugusel puhul kaotab inimene aga tähelepanuvõime ega märka tähtsusetuid ja tavalisi asju. Nii näiteks ei märganud sa, et sa taskurätikut välja tõmmates pillasid maha trammipileti. Mul õnnestus see pilet märkamatult üles tõsta ja seda akna all uurida. Mida see pilet mulle siis jutustas?

Ta reetis mulle sinu kõdust väljumise tunni ja sinu marsruudi: kell viis, algul number kuuega, siis neljaga. Kuhu see liin viib? Muidugi, see viib parki, tsaar Ivan Asen II tänavale. Ehkki see tänav kannab suure Bulgaaria tsaari nime, ei ärata ta minus, kujuta ette, ajaloolisi assotsiatsioone, vaid meenutab heledajuukselist, tujuka suu ja lõbusate silmadega neidu, kes elab purskkaevuga skvääri vastas, samal pool tänavat, kus asub lihtne punase kirjaga roheline siit. Kuidas ma teada sain, et sa Ahmedi ja Sali «salongis» käisid? Ja et nimelt Salil oli au sinu itaalia kingad läikima lüüa?

Esiteks, ka kõige kogenematum inimene taipab otsekohe, kui ta su jalas neid teravaninalisi gondleid näeb, et neid on puhastatud vaevalt mõni tund tagasi ja et seda ei ole teinud asjaarmastaja, vaid oma ala meistri käed. Sa tahad võib-olla vastu vaielda, et kas siis kingi saab ainult Ahmedi ja Sali juures puhastada? Vabanda, midagi selletaolist ma ei väida! Sofias on palju saapapuhastajaid, aga ma vean kihla sada tuhat ühe vastu, et kümme minutit viis läbi istusid sa Sali toolile ja et just Sali lõi su itaalia kingad läikima. Mispärast? Aga sellepärast, et Salil on parandamatu viga: ta puhastab innukalt ainult jalatsi väliskülge ja hõõrub selle peeglina läikima, sise-küljesse aga suhtub ta nõndanimetatud «teenistusalase ükskõiksusega» ega pane selle puhastamisse vähimatki loomingulist kirge. Vaata rante: väljastpoolt on niidid puhtad, lumivalged, otsekui oleksid nad asja masina alt tulnud. Sisepoole niidid on aga hallid, nagu kulunud. Sellist silmatorkavat kontrasti lubab endale oma töös ainult Sali — selles suhtes on ta parandamatu ...

Kõike seda, mu sõber, tean ma isiklike kogemuste põhjal. Neiul, kes elab purskkaevuga skvääri vastas, meie

ühisel, suuremeelsel, heledate juuste, tujuka suu ja lõbusate silmadega tuttaval, on halb harjumus kuhtumisele hilineda, ja nagu ma aiman, on sul olnud võimalus selles isiklikult veenduda. Mis jääb siis mehel teha, kui neiu hilineb? Meietaolised praktilised inimesed kasutavad niisugustel puhkudel Sali teenuseid ...»

Avakum sirutas selga, vaatas oma jahmunud sõbrale otsa ja pahvatas naerma.

«Sa süüdistasid mind, et ma teid jälitasin. See on lollus, mu armas! Ma ei ole, nagu öeldakse, uneski näinud, mis näod teil täna peas olid. Plekk püksisäärel, trammipilet ja kingarandid — kõik need pisiasjad jutustasid mulle ühe armunu tänase õhtu romantilistest üksikasjadest!»

Avakumi toas seisis voodi ja raamaturiiulite vahel massiivne tammepuust kirst, mis oli vanamoeliselt raudvits-tega üle löödud. Selle kaanel oli pärlmutterinkrustatsioon — suur igas suunas hajuvate kiirtega päike. Avakum võttis kirstust veinipudeli ja kaks terrakotapeekrit, mis mäletasid nähtavasti vanakese Homerose aegu.

«Isa kingitus,» seletas Avakum peekreid veiniga täites. Ta lõi sõbraga kokku, soovis talle edu armastuses, jõi mõne sõõmu ja jäi mõttesse. Siis ütles ta hajameelselt paberossisuitsu jälgides: «Me valame neisse antiikanumaisse kaasaegset veini. Mis see sulle meenutab?»

Insener kehitas õlgu.

«Nagu näha, eksisteerib kirjutamata seadus, mille järgi ilusad naised armuvad lihtsameelsetesse meestesse!» Avakum puhkes lõbusalt naerma. Esmakordselt tänase õhtu jooksul naeris ta puhtast südamest.

Joonud oma veini ühe sõõmuga ara, osutas ta peekril kujutatud kihutavale kaljukitsele, keda oli tabamas sulgedega kaunistatud nool.

«Kas sa aimad, mis see tähendab?» küsis Avakum. «Eks ole, sa ei tea? Noh, olgu, ma seletan sulle selle pildi mõtte, ehkki see ei kuulu sinu laialdaste kultuurihuvide valdkonda. Paari sõnaga: see on tõde, mis alati inimese eest põgeneb, ja inimvaim, mis alati tema kännul kihutab. Vahel õnnestub vaimul teda tabada, vahel mitte, aga see ei ole tähtis. Tõde on nagu naine, ja tal õnnestub tihti seda petta, kes tema järel kihutab. Mis on siis tähtis?»

«Et nool kaljukitse tabaks!» vastas insener kiiresti.

«Lendav nool!» ütles Avakum naeratades.

Pärast seda, kui insener oli lõpuks lahkunud, kõndis Avakum kaua toas edasi-tagasi. Mitu korda püüdis ta «Rooma ajaloo» kolmandasse köitesse süveneda, vahetas paberossid piibu vastu, siis piibu paberosside vastu. Ei, sel ööl ei laabunud lugemine kuidagi.

Siis võttis ta laualaekast albumi-ja hakkas ülesvõtteid vaatkma, aga nähtavasti ei aidanud ka see, sest ta hakkas jälle sammudega tuba mõõtma, akna alt ukseni ja tagasi.

Ta katsus eelseisvale puhkusele mõelda. Homsest päevast algab tal puhkus. Aga millegipärast ei pakkunud ka see mõte talle lõbu.

Väljas lõi hahetama.

Ja talle helistati valitsusest.

7.

Valitsuse ülem polkovnik Manov noogutas Avakumile, .viipas tugitooli poole ja süvenes taas mingite paberite lugemisse.

Avaras kabinetis oli valge ja kuidagi pidulikult rahulik ning vaikne. Elektrikella osutid seisid seitsmel.

Lõpetanud lugemise, ajas polkovnik selja sirgu, rapu tas valge kuue kääniselt kujutletava tolmukübeme ja naeratas sõbralikult.

«Ebameeldiv varahommikune üllatus korralise puhkuse esimesel päeval, kas pole nii, seltsimees kapten?» Polkovniku hääl kõlas heasüdamlikult, aga tema silmis, mis pooikiiva Avakumi jälgisid, vilksatas mingisugune säde. Avakum, kes silmitses akende vahel seinal rippuvat Bul« gaaria kaarti, tajus seda sädet, ehkki ei pööranud millimeetri võrragi silmi kaardilt.

«Mul ei ole midagi üllatuste vastu, seltsimees polkovnik,» vastas ta rahulikult.

«Isegi siis, kui nad on ebameeldivad?»

Polkovnik istus Avakumile lähemale ja ristas käed põlvedel.

«On andmeid, et alates kümnendast augustist on salajane ultralühilaine-saatejaam kahekümnekilomeetrise raadiusega rajoonis, mille keskpunktiks on Karabairi mäemassiiv, kaks korda saatnud ja vastu võtnud šifreeritud

radiogramme. Esimene saade, mille meie peilijad tabasid, toimus kümnenda augusti õhtul. Koordinaatide järgi otsustades asub peilitud punkt Karabairist lõuna-kagu pool — maastik on seal metsik, sinna on raske ligi pääseda, eriti pimedas. Raadiojaam hakkas tööle kell 22.00. Radiogramm oli lühike, aga saade kestis viisteist minutit, sest saatja ja vastuvõtja vahetasid mõlemad kaks korda lainet. Enesestmõistetavalt võeti otsekohe tarvitusele abinõud — blokeeriti teed Karabairi ümbruses, kammiti läbi rajoon —, aga siiamaani ei ole need andnud mingeid ar- vestatavaid tulemusi.

19. augustil töötas raadiojaam uuesti, jälle kell 22.00. Meie mehed olid mägedes valvel, aga jaam hakkas tööle nende selja taga — Momtšilovo külast umbes kaks kilo-meetrit ida poole. Seal on Zmeitsa-nimeline koht, kus kurat ise kaela murrab. Meie peilijad ütlevad, et seekord oli saade väga kummaline: paar šifreeritud fraasi ja seejärel mingid saladuslikud helid, otsekui maa alt.

Kahjuks ei ole radiogrammid veel dešifreeritud. Laine vahetuse tõttu on mõned sõnad vahele jäänud ja see teeb asja väga keeruliseks.

Et mõista, kui raske ülesanne see on, tuleb märkida, et igal radiogrammil on kaks võtit ja nad on koostatud võõrkeeles.

Eile öösel aga leidis samas rajoonis Momtšilovo külas aset erakordne sündmus. Sõjalis- geoloogilise ekspeditsiooni baasi hoonel purustati aken, rööviti ära salajane ümbruskonna kaart ja kaks tuhat leevi. Valvurile, vanem-allohvitserile, löödi millegagi pähe ja uimastati ta kloro- formi abil. Arreteeritud on kohaliku kooli õpetaja.»

Polkovnik raputas taas kujutletava tolmukübeme kuue-kääniselt ja jäi kaptenile küsivalt otsa vaatama.

«Saladuslikud maa alt tulevad signaalid, röövitud kaart, Idoroform ...» Avakum ei suutnud hoiduda naeratamast. «Andke andeks, aga see tuletab meelde kriminaalromaani!»
Polkovnik krimpsutas nägu.
«Ma ei äratanud teid unest mitte selleks, kapten, et küsida, mida see teile meelde tuletab. Pealegi ei näe ma neis asjades mingit romantikat!»
«Ootan teie korraldusi, seltsimees polkovnik,» sõnas Avakum kuivalt.
Polkovnik naeratas malbelt.

«Te haavusite asjata! Ma ei tahtnud teid solvata.»
Vaikinud mõne aja, küsis polkovnik:
«Te olete ju puhkusel, eks ole?»
«Teie loal, seltsimees polkovnik.»
«Nii, nii. Noh, mis siis ikka, eks te siis puhake ... Sõitke mere aarde, käige ujumas!»
«Tingimata, seltsimees polkovnik.»
Avakum naeris sisimas, aga tema nägu jäi tõsiseks ja häirimatuks.
«Tingimata käin ujumas,» kordas ta.
«Aga saladuslikud signaalid, röövitud kaart, kloroform? Vaenlane, kes on oma käpad üle meie piiri ajanud?» Polkovniku silmis, kus vahel säde sähvas, lõi põlema kaval tuluke. Ta kummardus Avakumile lähemale. «Kas see sind ei eruta?»
Ja et mitteametlikult toonilt uuesti ametlikule üle minna, lõpetas ta kuivalt:
«Ma andsin Plovdivi ringkonnavalitsusele korralduse komandeerida sündmuskohale kapten Slavi Kovatšev. Usaldusväärne mees.»
«Jah, ta on kaunis energiline,» nõustus Avakum erilise vaimustuseta.
Polkovnik pööras selja ja vaatas kella.
«Praegu on seitse kakskümmend. Dispositsioon on antud momendil järgmine: Momtšilovo ja selle ümbruskond on piirivalvurite valve all. Teedel on välja pandud salapostid. Piiripunktidele on teatatud. Kapten Kovatšev sõidab Plovdivist välja kell üheksa-kolmkümmend.» Viivu vaikinud, küsis ta pahaselt: «Aga teie, seltsimees Zahhov, kunas teie oma Musta mere aarde kavatsete sõita?»
«Kellele seda pimesikumängu tarvis on?» mõtles Avakum ja tõusis püsti.
«Seltsimees polkovnik,» ütles ta, «ma loodan kapten Kovatševile järele jõuda umbes poolel teel Pazardžiki ja Bataki vahel. Mootorratas, mille ma teie korraldusel oma käsutusse saan, seisab idapoolse ukse juures. Nägin seda ministeeriumi sisse astudes.»
«Teie, kapten, näete rohkem kui vaja,» sisistas polkovnik pahuralt. Ning lisas siis samal toonil: «Nii et olete otsustanud puhkusest loobuda ja koos kapten Kovatševiga eeluurimisest osa võtta?»
«Olen valmis kirjalikku käsku vastu võtma, see on teil laual,» vastas Avakum lühidalt.

Sõnagi lausumata laotas polkovnik käsi, võttis laualt täidetud plangi ja ulatas selle Avakumile.
Tema väsinud ja unetusest luitunud silmades ei olnud nüüd ei välke ega kelmikaid tulukesi — neis vilkus paljas rõõm, puhas ja soe nagu varane päikesepaisteline hommik.

8.

Kuu aega tagasi oli Avakum teisi plaane, haudunud, diametraalselt vastupidiseid sellele, millega ta praegu tegeles. Ta oli kavatsenud koos Sijaga piki Ropotamo jõge matkama minna. Vesirooside vastu ta erilist huvi ei tundnud, aga võimalus kalu püüda ja praadida, hagu korjata ja õhtuti suur lõke teha, mõistatada, missugune öölind parajasti häälitseb, suitsetada piipu telgi ees, kuhu läheb magama Sija — see vastas täiesti tema maitsele... Kui see kõik juba tüütama

hakkab, viib ta Sija Madarisse vaatama kuulsat Ratsanikku, seda imetoredat mälestusmärki bulgaarlaste esimesest kuningriigist, Bulgaaria muinasaja kuulsusest. Ta näitab Sijale ka luuderohu ja punase samblaga käetud kaljude vahele peidetud looduslikku amfiteatrit, mille kõhal ripub tohutu kaljurüngas. Seal võib üksteise otsa kuhjatud siledate loodis kaljude tohutu suurte mõõtmete tõttu jälgida kummalist illusiooni: kui ta näiteks Sijast paarikümne sammu kaugusele läheb, siis näib ta neiule keeglinuia suurune, mitte suurem. Ta seletaks Sijale meeleldi selle silmapette põhjusi... Seejärel siirduvad nad Preslavisse Aboba ja Piiska varemeid vaatama — neis kohtades on ka tema kirka ja labidaga tublisti maad tuhninud. Ning lõpuks põige Tõrnovosse, et kas või kordki koduses Jantras supelda ja paljajalu, särk rinnal lahtinööbitud, isa majakese ees vanadest viinamarjaväätidest võlvi all piipu tõmmata.

Niisugused plaanid olid tal kuu aja eest. Siis aga ilmus lõbus insener elektriseadmete tehasest, ja otsekui tuulispask pühkis ootamatult minema kõik Avakumi plaanid. Ta ei teadnud isegi, mida rohkem kahetseda — neidu, kelle ta oli kaotanud, või kalapüüki Ropotamol, suurt lõket ja piipu, mida ta kavates väikese telgi ees popsutada.

Koidu eel, enne unerüppe vajumist, jõudis ta uuele otsusele: ta palub end arvata ekspeditsiooni koosseisu, mille Teaduste Akadeemia arheoloogia sektor kavatseb lähemail päevil organiseerida. Kolm nädalat tuhnimist rusukallete ja kaljude vahel muinsuste jahil on mõnesuguseks kompensatsiooniks suitsetamata jäänud piibu eest.

Aga ka see plaan lendas vastu taevast — ja mitte jumal teab mis sentimentaalsetel põhjustel, vaid sellepärast, et «vaikne rinne» pakkus talle ootamatult võimaluse pidada tõelist, üsna tõsist jahti, kahevõitlust tundmatu vaenlasega elu ja surma peale.

Jõudnud Momini mäekurusse, pööras Avakum maanteelt kõrvale, otsis tihnikus varjulise paiga, kinnitas taskupeegli oksa külge ja asus endale uut «passi» tegema. Viie minuti pärast ilmus põõsastest nähtavale mees, kes meenutas kapten Zahhovit ainult ähmaselt. Ta käis veidi kühmus, vasakut õlga paremast madalamale hoides. Kulmud olid tal mustad, lühikeseks pöetud vurrud turritasidr ülahuule-kohal ja vasakul, päris silma all, punetas päevitunud põsel pikk arm. Oma kantud nahkjopis ja laubale tõmmatud käkrunud sonis sarnanes Avakum autoremondi-tehase montööriga, fanaatilise mootorisportlasega.

Istunud mootorrattale, pani «muundunud» Avakum mööda maanteed sajakilomeetrise tunnikiirusega Pazardžiki suunas kihutama, lootes kapten Kovatševile juba poolel teel järele jõuda, silmas tema mootorratast aga alles Bataki veehoidla juures. Nähtavasti ei olnud too mitte vähema kiirusega sõitnud. Avakum hakkas signaali andma, korrates sõna «stopp» morsetähestikus. Kaja haaras ja kandis need kimedad helid laiali, ent vaevalt Kovatšev tema signaalist aru sai, sest kriipsud ja punktid mattusid mootoripõrinasse, mägituul aga undas kõrvus nagu pikeeriv lennuk.

Sinisel järvepinnal, mis laiguti pimestavalt helkis, teisal aga oli tintjalt tuhm, silmas ta purjepaati. See näis liikumatult paigal seisvat, puri nagu tiib taeva poole tõstetud. Hoogsalt edasi kihutades vaatas Avakum ümber, heitis silmanurgast pilgu vasakul sinavale laotusele ja ohkas millegipärast. Võib-olla sellepärast, et niiske, männiokaste aroomist küllastatud mäestikuõhk tundus meeldivalt magus. «Väga hästi oleks võinud Sijaga siinsamas

paar toredat nädalat veeta!» mõtles ta, ent kortsutas samas kulmu ja andis loomuvastaselt järsu liigutusega gaasi: mäenõlvast ülesrühkiv mootorratas kaotas hoo ja hakkas turtsuma.

Paar kilomeetrit enne teeristi, kust keeras Momtšilovo poole, püüdis kapten Kovatšev — ta oli lõpuks Avakumi masina möirgamist kuulnud — ennast temast lahti rebida, aga see ei õnnestunud. Avakum tormas suure müra ja põrinaga temast mööda, kihutas umbes sada sammu ette ja pidurdas. Mootorratas peatus kummide sahinal.

Ka Kovatšev lülitas mootori välja, kargas sadulast maha, pistis parema käe kähku jopitaskusse ja tardus paigale.

Avakum ringutas, raputas kangestunud käsi, läitis paberossi ja vaatas ringi. Ühel pool teed tõusis peaaegu püstloodis mäenõlv, mida katsid igivanad hõbekuused ja männid, all vohas võsa ning lopsakas sõnajalapadrik; teisel pool haigutas sügav kuristik, mille põhi kadus päikesepaistelisest ilmast hoolimata rohekasse hämarusse. Selles mägede kolkas, läbipääsmatute okasmetsade all valitses rahu ja vaikus.

Nähes, missugusesse metsikusse ja asustamata kolkasse nad on sattunud, taipas Avakum, miks kapten Kovatšev ikka veel kätt taskus hoiab. «Küllap tal on sõrm päästikul!» mõtles ta muiates.

«Halloo, kolleeg! Küll hoiad pikalt rauda peos, vaata ette, võid veel reuma saada!» hüüdis ta ja hakkas pikkade sammudega aeglaselt tema poole astuma.

Kovatšev ootas liikumatult. Ta oli Avakumi vanune, aga nägi noorem ja tugevam välja. Tal oli veidi tahumatu, ent mehine nägu, helehallidest silmadest aga kiir-gas jonnakust ja enesekindlust nagu inimesel, kes pole harjunud, et talle vastu räägitakse.

«Mis on, kas sa ei tunne mind ikka veel ära?» küsis Avakum rahuloleva näoga, ja tema häälest kostis varjamatut pilget. «Kah salapolitseinik!»

Slavi Kovatšev tõmbas käe jopitaskust välja ja kehitas vaikides õlgu. Ta võttis mõlema käega juhtrauast kinni ja viskas jala üle sadula.

«On sul ka kirg ennast grimeerida — nagu näitleja,» ohkas ta. «Grimm ja detektiivinõksud — kõik see on vananenud nagu omaaegsed kriminullid. Niisugused asjad avaldavad nüüdsel ajal ainult sülelastele muljet!»

«Sul on õigus,» muigas Avakum. «Ma veendusin selles sinu paremat kätt jälgides. Sul on vist nimetissõrm tuim, eks ole?»

Neil oli seljataga paar-kolm ühist operatsiooni ja nende tutvus oli arenenud sõpruseks, mille katsekiviks oli olnud hädaohtudega seotud ühine töö, aga kohtudes püüdsid nad alati teineteist susata, tõsi küll, ilma vihata, nagu peaksid nad kahevõitlust nupuga varustatud õpperapiiridega.

«Siin on mu paberid,» ütles Avakum dokumenti näidates. «Võib-olla tahad pitserit lähemalt vaadata?»

«Ei ole just tingimata vaja,» raputas Slavi Kovatšev pead ja muigas. «Või arvad sa, et mind ette ei hoiatatud, et meil on ühine operatiivülesanne ja et sa mul kannul hakkad kihutama?»

«Nojah!» laksas Avakum vastu otsaesist. «Sellepärast sa siis ei märganudki minu mootorratta numbrit vaadata, et sind ette hoiatati!»

Slavi Kovatšev surus starterile ja kortsutas kulmu.

«Ega sa juhtumisi kunagi Momtšilovos ei ole käinud?» kõrgendas ta häält, et mootorimürinast üle karjuda. «Ei ole? Noh, siis sõida mul kannul ja hoia silmad lahti — teispool teeristi tuleb väga vilets tee!»

Ja sõbrale pilku heitmata kihutas ta minema.

Viie minuti pärast jõudsid nad teeristile. Siit hakkas valge maantee järsult laskuma, loogeldes päikese kätte pleekima laotatud lõuendina kõrgendike vahel ja kadudes ida pool kauge sinaka mäeharja taha. Teeristilt otse lõunasse keeras läbi tihniku külavahetee. Aeg-ajalt viis see põiki üle seavabarna ja kõrgete sõnajalgadega kaetud lagendike, samas ronis metsatukka, kus keset mände kasvas ka võimsaid hõbekuuski, mis meenutasid taevavõlvi toetavaid tumedanahalisi hiiglasi. Kohati kulges tee järskude, sambla ja tähnilise kärpega kaetud mäeseinte vahel, ja siis meenutas ta tunnelit, mille võlviks oli mäeveerul kasvavate puude lehestik.

Ehkki selles kandis polnud juba ammu vihma tulnud, oli tee varjulisemates kohtades niiske ja sellel paistsid selgesti silma kapjade ning vankrirataste jäljed. Avakum, kes sõitis alla kolmekümnekilomeetrise tunnikiirusega, ei pööranud neile algul tähelepanu, ühel käänakul aga

pidurdas ta järsult ja kargas sadulast maha. Ta rebis oma taskuraamatust lehe, pani selle maha, vajutas peopesaga

kergelt peale ja vedas ähmase jälje ümber pliiatsiga joone. Siis hüppas ta sadulasse ja kiirustas sõbrale järele, kes oli selle ajaga juba üsna kaugele rühkinud.

Umbes kümne minuti pärast jõudsid nad avarale lagendikule. Nende all künklikus moldorus kõhutas Momtšilovo, küla taga kõrgus metsaga käetud Karabair.

Mootorratturid peatusid. Kapten Kovatšev sirutas käsi.

«Vaata vasakule, kas ei ole ilus pilt, mis?»

Külast paar kilomeetrit ida pool nägi Avakum mitmes suuruses kaootiliselt laialipillatud halkjaspruune künkaid, mida kroonisid hambulised kaljud. Need olid mäeseljandikud miniatuuris ja neid lõhestasid kümned kitsad kuristikud, mille põhjas kobrutas piimjas udu.

Kuumusest hoolimata jooksid Avakumil külmavärinad üle selja.

«See ongi Zmeitsa,» ütles Slavi Kovatšev. «Ma ei ole seal käinud, aga mulle on sellest koledaid lugusid jutustatud. Mitme kilomeetri ulatuses paljad kaljud ja tihe padrik. Astu, kuhu tahad — kõikjal võsa õlgadeni, pea kohal paljad kaljumürakad. Ei teed ega rada. Kuumadel päevadel ronivad kaljudele end soojendama sisalikud ja nastikud; roomajate järgi vist ongi koht oma nime saanud.[1] Need kuristikud olevat niisugused, et kui nende põhjast üles vaatad, siis tundub, nagu oleksid sattunud põrgu põhja. Räägitakse, et seal olevat alati rõske. Sa näed ju isegi, missugune udu seal on — nagu hulguks keegi suitsutamispanniga ringi. Äikese ajal lööb välk tont teab miks just kõige sagedamini Zmeitsa kaljudesse. Talvel aga juhtub seal veel peenemaid lugusid. Kaks aastat tagasi kiskusid hundid Zmeitsas metsavahi lõhki. Räägitakse, et neid on seal tohutu palju, sageli jooksevad nad karjadena tee peale, mis viib Momtšilovost Lõkisse ja läheb Zmeitsast mööda ... Möödunud aasta oktoobris võtsid meie piirivalvurid seal diversant Kademovi kinni. Oled sa kuulnud seda lugu? Ta oli Lokist pärit ja kavatses lõunasse pageda. Nüüd rändab tema vaim siin,» — Slavi Kovatšev muigas — «kas võsavillemi või ussi kujul... Üldse ei leia isegi selles kolkas teist Zmeitsat. Kuid kõigele vaatamata oleksin valmis minema sinna isegi öösel, muidugi korraliku laternaga ... Aga sina? Kas sa läheksid öösel sinna?»

«Ainult kahe laternaga,» naeratas Avakum mornilt.

Z m e i t s a — siug. — *Tõlk.*

9.

Kolmanda päeva varahommikul pärast neid sündmusi luges polkovnik Manov mõlema vastuluuretöötaja kirjalikke raporteid, imestades vastupidiste järelduste ja erineva iseloomustuse üle, mis nad õpetaja Metodi Päraškevovi kohta andsid.

Slavi Kovatšev kirjutas:

«Kinnipeetu on neljakumne viie aastane, vallaline; välimuse järgi on ta mees, kes veedab väga palju aega mägedes — nii suvel kui talvel. Momtšilovos -räägitakse, et ta on kirglik jahimees.

Pärit on ta Preslavi linnast. Tema vanemad olid jõukad — suure viinamarjaistanduse omanikud. Isa suri 1945. aastal, ema aasta hiljem. Ödesid-vendi pole. Töötas (kuni 9. septembrini 1944') õpetajana Kolarovgradis ja Provadias. Pärast üheksandat septembrit elas kuni 1946. aasta lõpuni Sofias, ei töötanud kusagil (?). Siis, 1947, aasta algul, avaldas ise soovi saada õpetajakoht mõnes Rodopi külas (?).

Momtšilovos ollakse temast heal arvamusel, aga mina usun, et tegelikult on ta ohtlik ja väga kaval vaenlane. Nähtavasti on ta end Sofias viibimise ajal sidunud mõne spionaažiagentuuriga, kelle soovil hakkaski õpetajaks Rodopis, piiri lähedal. Et vastavate residentide ja illegaalselt piiri ületanud isikutega sidet pidada, tegi ta näo, et on alpinist ja kirglik jahimees, ning kindlustas

endale sel kombel piiramatud võimalused ringi hulkuda, teiste sõnadega: kohtuda kokkulepitud paikades reeturitega — spioonidega, diversantidega jne.
On olemas vaieldamatud tõendid, et just tema röövis sõjalis-geoloogilise ekspeditsiooni staabist salajase dokumendi. Miilitsa variemallohvitserile löödi püstolipäraga pähe kolmkümmend sekundit pärast seda, kui ta õpetajaga oli rääkinud. Kloroformiga immutatud käterätik kuulub temale — seda tunnistavad tema naabrid ja perenaine. Tema laualaekast leidsime ka kloroformi — suure ampulli koos sifooniga kloroformi pihustamiseks. Katkilöödud akna alt leiti kolmanda sordi sigareti koni, tubakavabriku «Buzludža» toode; neid sigarette suitsetab ta pidevalt. Tema
1 9. septembril 1944 kukutati Bulgaarias fašistlik riigikord. — Tõlk.

kuuetaskus oli «Buzludža» pakk seitsme sigaretiga. Ta arreteeriti hetkel, kus ta oma seljakotti pakkis. Nähtavasti tabati teda ootamatult ja ainult selle tõttu ei jõudnud ta kloroformi ära peita.
Tunnistajad väidavad, et viimasel ajal on ta tihti pärast keskööd koju tulnud (?).
Juurdlusel käitus ta enesekindlalt, teeskles isegi solvunut. Tavaliselt käituvad niiviisi kurjategijad, kuni juurdluse käigus kogutud faktid neid vastu seina suruvad.
Minu küsimuse peale: «Kus te olite enne seda, kui te vanemallohvitseriga kuhtusite?» vastas ta: «Jalutasin küla lähemas ümbruses.» Mina küsisin: «Mis suunas?» Tema vastas: «Lääne pool.» Aga tunnistaja Marko Krumov, kes elab, küla idapoolses servas, kinnitas, et nägi teda kella kümne paiku teel, mis viib Loki külla ja läh mööda Zmeitsast, mis asub Momtšilovost ida, mitte lääne pool. Möödunud aastal piirati selles maakohas sisse likvideeriti diversant Kademov Lõki külast.
Minu küsimuse peale: «Kuidas seda seletada, et just teie käterätik vanemallohvitser Stojanile ümber pea seoti?» vastas ta: «Kas niisuguseid käterätikuid Bulgaarias vähe on?» Mina küsisin: «Kus teie käterätik harilikult seisab?» Tema vastas: «Minu toas nagis.» Me korraldasime tema toas põhjaliku läbiotsimise, aga käterätikut ei leidnud.
Minu küsimuse peale: «Millega te seletate, et teil on kodus kloroformi?» vastas ta: «Ma tegelen loodusteadusega ja kasutan kloroiormi loomade ja putukatega tehtavate katsete juures.» Ometi on Metodi Paraškevov erialalt keemik, ta on lõpetanud Sofia ülikooli keemiateaduskonna.
Arvestades kõiki tema juures ilmnenud iseärasusi, situatsiooni, milles miilitsa vanemallohvitserile kallale tungiti ja teda haavati, samuti Paraškevovi vastuste ebasiirust esimesel ülekuulamisel, olen täiesti veendunud nii selles, et just tema pani toime kallaletungi, kui ka selles, et antud juhul on meil tegemist teadliku ja organiseeritud spionaažiga. Kas tal on kaasosalisi ja kes nad on — seda näitab edaspidine juurdlus.
Lisan siia juurde l käterätiku, l sigaretikoni (mark «Buzludža»), l «Buzludža»-paki seitsme sigaretiga, l ampulli kloroformi ja viis kildu aknaklaasist, mis purustati sõjalis-geoloogilise ekspeditsiooni baasi hoones.»

Polkovnik Manov avas teise laual lebava toimiku ja hakkas juba mitmendat korda lugema:
«Mõlemal aknaruudu killul, mis ekspertiisiks esitati, on kindlaks tehtud jäljed, mis on identsed isiku sõrmejälgedega, kelle nimi on Metodi Paraškevov. Ei ole mingit kahtlust, et kodanik Metodi Paraškevov on antud klaasi oma sõrmedega puudutanud.
Jäljed konil, mis samuti meile ekspertiisiks esitati, ei ole selged, aga et neid oli võimalik võrrelda Metodi Paraškevovi parema käe pöidla jäljendiga, on alust oletada mõningat identsust. Tõenäosus kuuskümmend protsenti, et sigaretti on suitsetanud ja koni maha visanud just kodanik Metodi Paraškevov.»
Teisest samas toimikus leiduvast dokumendist luges polkovnik Manov:

«Ekspertiisiks esitatud sigareti «Buzludža» koni on otsast kandilise raudesemega kergelt lömastatud. Täiesti võimalik, et selle põhjustajaks on olnud rautatud turisti-saabas.»

Polkovnik Manov jäi mõneks ajaks mõttesse ja nõudis siis, et teda viivitamatult Smoljani ringkonna miilitsavalitsusega ühendataks. Ei möödunud kürrimet minutitki, kui talle sealt vastati, et kinnipeetu Metodi Paraškevov kannab rautatud turistisaapaid.

Siiani rääkisid kõik süütõendid selle Metodi Paraškevovi kahjuks. Nähtavasti oli kapten Kovatšev õige niidiotsa leidnud. Õpetaja on värvatud spioon. Ta röövis ümbruskonna strateegilise kaardi valnlase salaluure jaoks. Nüüd on vaja teada saada, kas kaart on üle antud, ja kui seda ei ole veel tehtud, siis seda kõigi võimalike vahenditega takistada. Tuleb Metodi Paraškevovi abilised paljastada ja kogu vaenlase võrgule käpp peale panna!

«Spioonide organisatsioon otse piiril!» Polkovnik Manov põrutas rusikaga vastu lauda ja hakkas kabinetis närviliselt edasi-tagasi käima.

Aga miks siis Avakum Zahhov, keda ta usaldas ja armastas nagu oma lihast poega, nii ilmsed faktid otsekui kõige kergemeelsem algaja kõrvale jättis, ilma et oleks neisse lähemalt süvenenud?

Polkovnik Manovil oli põhjust kuri olla. Omal ajal, kui ta oli alles operatiivtöötaja, oli ta Avakumile vastuluure-kunsti aabitsat õpetanud. Ja Avakum oli oma teenistuslehele lühikese aja jooksul terve tosina väga hästi soori-

tatud operatsioone kandnud. Hiljem, kui ta sai valitsuse ülemaks, armastas polkovnik korrata: «Mis te imestate? Avakum on minu õpilane!» Salamisi ta kadestas Avakumi heatahtlikult — nii sellepärast, et tollel oli võimalus vahetus operatiivtöös ringi tuisata, kui ka sellepärast, et nägi temas võimeid, mis tal endal puudusid. Avakumil oli polkovniku sõnade järgi «jumalast antud and».

Ja näe, nüüd esitas seesama Avakum raporti, mi-s näis polkovnikule vägagi naiivne.

«Ma pean kohe alguses tunnistama,» luges ta juba kümnendat korda ja kortsutas vihaselt kulme, «et süüdistatava Metodi Paraškevovi suhtes jään ma eriarvamusele. Ma ei mõista teda täielikult õigeks, ma ei anna talle süü-tusetõendit, aga mulle näib, et ta ei ole halb inimene ega saa olla kurjategija. Täiesti õige, meie käsutuses olevad süütõendid räägivad tema vastu. Kui lähtuda neist süü-tõendeist (miilitsa vanemallohvitseri tunnistus, käterätik, kloroform, nähtavasti tema sigaretikoni), siis peaks Metodi Paraškevov olema juurdluse objekt. Aga viisis, kuidas kuritegu toime pandi, eriti selle teises, põhilises osas, sissemurdmises, on midagi mõistatuslikku, raskesti seletatavat, mis mõnevõrra hajutab veendumust, et kurjategija on Metodi Paraškevov. Kohtumisel seletan suusõnaliselt, milles see «mõistatuslik» ja «raskesti seletatav» minu arvates seisab.

Selle lühikese aja jooksul, mis minu käsutuses oli, õnnestus mul sellest inimesest koguda ainult pinnalisi andmeid. Nende järgi otsustades ei saa teda milleski halvas süüdistada. Ta on keskmise jõukusega vanemate laps, praegu on tema vanemad surnud. Ei enne üheksandat septembrit ega ka pärast seda ole tema juures midagi niisugust ilmnenud, millest võiks järeldada, et ta on reaktsionäär. Neil aastail, kui Paraškevov ei töötanud õpetajana, tegeles ta mineraloogiaga ja täiendas oma teadmisi keemia alal. Ta on momtšiilovlastele õpetanud aiapida-mist ja mesindust. Ta elas tagasihoidlikku poissmeheelu. Kirglik alpinist, loodusesõber ja jahimees, on ta kogunud üsna rikkaliku kollektsiooni mitmesugustelt loodusteaduse aladelt.»

«Võiks arvata, et selle iseloomustuse on kirjutanud arheoloog, ja mitte vastuluuretöötaja!» sõnas polkovnik mõttes.

Raskelt ohates surus ta kellanupule ja andis sissetulnud korrapidajaohvrtserile käsu mõlemad kaptenid kohale kutsuda.

10.

Polkovniku poolt määratud ajani oli jäänud veel kaks tundi. Avakum peatus noorsooteatri vitriini ees, silmitses skeptilise naeratusega näitlejate grimeerimistrikke ja kehitas üleolevalt õlgu. Siis läks ta trammipeatusse ja märkas äkki juhuslikult, et saapad on puhastamata ja näevad seetõttu üsna räbalad välja. «Mis siis ikka, tuleb Sali juurde minna,» otsustas ta.

Nähes Avakumi «salongi» astuvat, venis Salil suu kõrvuni. «Päev algab hästi!» mõtles ta endamisi ja lõi nii kõvasti harjad kokku, et tema vend Ahmed, kes istus, selg ukse poole, hüppas toolilt püsti, nagu oleks keegi teda naaskliga torganud.

«Sali!» ütles Avakum. «Ma tahan, et mu saapad mõlemalt poolt läigiksid, kas kuuled? Muidu ei saa sa krossigi jootraha!»

Sali hambad välgatasid, ta tahtis vastata mingi naljaga, ütelda midagi lõbusat, aga märganud kliendi tusast ja väsinud nägu, langetas pilgu ning hakkas hoolega Avakumi pükste tolmuseid kääniseid harjama.

Avakum istus nukralt kõrgel toolil, ja et tal midagi teha polnud, vahtis ta vastasmaja roosat fassaadi, tüllkardinatega käetud aknaid ja väikesi kollaseks värvitud raudvõrega rõdusid, mis olid ornamendiga kaunistatud.

«Sali,» küsis ta äkki endalegi ootamatult, «kas mõni päev tagasi käis sinu juures üks mees, kes kandis helesinist, hõbedaste lillekestega kaelasidet?»

«Käis küll,» vastas Sali. «Esmaspäeval pärast lõunat.» Ta ajas oma punased lihavad huuled prunti ja vangutas pead: «Ihnuskoi!»

«Koletis!» muigas Avakum.

Ühele rõdule pitsvõre taha ilmus korraga noor naine. Tal oli kreemikas käisteta kleit seljas ja hommikune päike kuldas tema juukseid.

«Teeroos,» mõtles Avakum ja naeratas.

Noor naine peatus viivuks, nagu mõttes olles rõdul ja

kadus siis niisama äkki, nagu oli ilmunud. Avakumile näis ikka veel, et ta näeb seal teeroosi, ja et ta neid lilli väga armastas, vahtis ta silmi pilgutamata ühte punkti.

«Sali,» ütles ta siis äkki rahutult õlgu kehitades. «Pole vaja saabaste sisemisi külgi puhastada. Nagunii ei ole seda näha!»

«Ma ei ole veel hakanudki!» irvitas Sali.

«Hea küll,» ütles Avakum käega lüües. «Teine kord jätkad!»

Ta tõusis püsti, pistis Salile viieleevise rahatähe pihku ja jooksis tänavale.

Suu ammuli, jäi poiss talle midagi mõistmata järele vahtima.

Mingil seletamatul kombel kohtusid nad just purskkaevuga skvääri keskel. Nende kohtumine oli enesestmõistetavalt juhuslik. Sija tuli ühelt poolt basseini, Avakum teiselt poolt, muidu nad ei oleks kohtunudki. Pealegi ei oimanud ilmselt kumbki, et ta teist selles paigas kohtab. Mõlemad, vaatasid äärmise huviga, kuidas vesi purskkaevust õhku tõuseb ja siis basseini tagasi langeb.

Avakumi enda ees nähes oli Sija väga imestunud. Tema nägu lõi õhetama ja Avakumile tundus, et see ei sarnane enam teeroosiga, vaid õitsele puhkenud mooniga.

«Oo!» hüüatas Sija, «miks sa siin oled ja kuidas sa üldse siia sattusid?»

Avakum, kes alati teadis, kuidas vastata, jättis sedapuhku vastuse võlgu.

Siis märkasid nad äkki, et ei ole veel tervitanudki, ja raputasid teineteisel südamlikult kätt. Sija näis olevat nende kohtumisest veidi kohmetu ja jättis käe tavalisest kauemaks Avakumi pihku. Selle aja jooksul jõudis Avakum tema nägu uurida. Neiu silmad justkui naersid, aga selles naerus polnud midagi lõbusat, ja seepärast nägid need silmad üsna nukrad välja, silmade all aga sinasid tumedad varjud. Huuled olid pisut krimpsu tõmbunud ja värelesid ajuti nagu lendu tõusva

liblika tiivad. «Niisama värisevad laste huuled, kui nad püüavad naerda, endal on aga nututuju,» mõtles Avakum.

«Mul on puhkus,» ütles Sija ja vaatas kuhugi kõrvale.

«Ma tean,» vastas Avakum ja vaatas samuti kõrvale.

Nad jalutasid ümber basseini, mis oli värviliste plaatidega ääristatud. Vesi purskas endist viisi, aga nüüd ei pannud nad seda tähelegi.

«Ma tean, et sul on puhkus,» kordas Avakum. «Mäletad, me leppisime kokku, et võtame ühel ajal puhkuse välja?»

Sija ei vastanud, ohkas ainult korraks. Ja surus oma ohke otsekohe tagasi. Avakum oleks üks tuhande vastu kihla vedanud, et neiu silmad läksid niiskeks. Aga ta küsis kõige hooletumal toonil: «Kas sa oled meie ühist sõpra inseneri näin,ud?»

Et Sija vastusega viivitas, lisas Avakum:

«Pärast esmaspäeva?»

«Ma ei kavatse temaga enam kohtuda,» vastas Sija kaunis teravalt. :

Purskkaev hakkas väga lõbusalt vulisema.

Avakum ütles:

«Kui kenad on need roosad fassaadid! Nad meeldivad mulle hullupööra.»

«Kas tõesti?» Sija hääles kõlas umbusklik noot. «Alles kolm kuud tagasi olid sa vastupidisel arvamusel. Sa ütlesid, et nad on vastikud, et eemalt võib neid pidada kuivama riputatud pesuks! Kas sa ei mäleta?»

«Ei mäleta,» vastas Avakum naerdes.

«Ka minu meelest on need fassaadid väga ilusad!» Sija häälest kostis mingit erilist õrnust. Siis küsis ta nagu varematel aegadel: «Kas tahad pargis jalutada?»

«Muidugi!» hüüdis Avakum rõõmsalt.

Ja võttis tal nagu varematel aegadel käe alt kinni ning sosistas kõrva sisse:

«Viieteistkümne minuti pärast algab mul arheoloogia instituudis koosolek. Lükkame kohtumise homse peale, eks?»

Sija kehitas õlgu.

«Lükkame,» vastas ta naeratades.

11.

«Niisiis,» alustas polkovnik Manov, «ma lugesin teie ettekanded läbi ja mulle näib, et sain ettekujutuse, kuidas kumbki teist sellele tumedale loole vaatab.» Heitnud pilgu Avakumile, tegi ta pausi ja jätkas siis: «Samal ajal olen ma saanud mõningaid andmeid, mis kapten Kovatševi vaatepunkti täielikult kinnitavad. Nimelt: kallale-

tungi miilitsa vanemallohvitserile Stojan Markov Stoimenovile pani ööl vastu 23. augustit toime õpetaja Metodi Paraškevov, tema lõi katki ka sõjalis-geoloogilise ekspeditsiooni baasi akna ja röövis salajase kaardi ning kaks tuhat leevi. Kapten Zahhov, kes kahtleb ikka veel Metodi Paraškevovi süüs, võtku teatavaks, et ekspertiis on vaieldamatult kindlaks teinud Paraškevovi sõrmejäljed purustatud klaasi kududel; samuti on kindlaks tehtud, et õpetaja sõrmed on puudutanud sigaretikoni ja et see koni on puruks litsutud just sellise jalatsiga, mida õpetaja kannab. Need faktid, mille usaldatavuses on võimatu kahelda, koos teiste tõenditega — miilitsa vanemallohvitseri tunnistus, käterätik, kloroform — lubavad meil jõuda selgele ja kategoorilisele veendumusele, mis ühtib, ma kordan, täielikult kapten Kovatševi arvamusega. Metodi Paraške-vovi tunnistuste ebasiirus — katse viia juurdlus eksiteele oma öise jalutuskäigu suuna suhtes —

on kurjategija esimene pingutus süüdistust tagasi tõrjuda ... Ja ma imestan ainult — rõhutan seda —, et nii kogenud töötaja nagu kapten Zahhov ei suutnud nii lihtsas olukorras orienteeruda!»

«Juhtub, juhtub, aga harva!» pahvatas Slavi Kovatšev lõbusalt naerma.

«Teie naer on kohatu,» ütles polkovnik kulmu kortsutades ja küsis Avakum Zahhovi poole pöördudes murelikult: «Kuidas see siis juhtus, et sa ilmset tõde ei näinud?»

Avakum palus luba suitsetada, tõmbas vaikides mõne mahvi ja ütles:

«See lugu on palju keerulisem ja tumedam, kui kolleeg Slavi Kovatšev kujutleb. Ei ole midagi kergemat kui mõne tõendi alusel inimest surmapatus süüdistada. Palju raskem on tõde selle kiuste kindlaks teha, et esimesel pilgul vaieldamatud tõendid juurdluse valejälgedele viivad.»

«Vaieldamatud tõendid viivad valejälgedele!» laotas kapten Kovatšev käsi.

«Palun mitte vahele segada!» kortsutas polkovnik teist korda kulmu.

Ta kannatas hüpertoonia all ja hoidus suitsetamast, nüüd aga tuhnis ta laualaekas, leidis paberite vahelt paberossi ja laskis Avakumil endale heameelega tuld pakkuda.

«Las kapten Kovatšev taastab sündmuste käigu nii, nagu ta seda oma kujutluses näeb,» tegi Avakum ette-

paneku. «Siis ma näitan ära punktid, milles ta ilmselt eksib. Ja te veendute, et asi ei ole sugugi nii lihtne, nagu see esimesel pilgul paistab.»

Polkovnik kohendas end mugavamini istuma ja tõmbas varjamatu mõnuga suitsu kopsu.

«Noh, mis siis ikka, kui seltsimees Zahhovil ei ole sündmuste käik selge, taastan selle nii, nagu see oli!» alustas Kovatšev üsna ärritatult ja kissitas silmi. «Tegevusaeg on kella ühe ja kähe vahel öösel. Metodi Paraškevov tuleb Zmeitsa metsakolkast. See on õudne koht, kus arg mees vaevalt oleks söandanud öösel käia. Õpetaja möödub baasi õuest, vahetab mõne sõna vanemallohvitseriga ja teeb näo, nagu oleks tal -väga kure. Astunud aga pimeduses mõne sammu, jookseb ta tagasi ja virutab militsionäärile mingi raudesemega hoobi kuklasse. Too kaotab meelemärkuse ja variseb kokku. Siis võtab Metodi Paraškevov taskust ampulli ja käterätiku, mille ta immutab kloroformiga, ning seob selle tugevasti ümber ohvri pea, Sel kombel on talle kindlustatud mõni tund rahu ja tegevusvabadust.

See on draama esimene osa. Teine vaatus algab niiviisi. Metodi Paraškevov hiilib baasi akna alla. Ta on pikka kasvu ja ulatub erilise vaevata aknani. Esimese löögi klaasi pihta — löök on nõrk, et vältida liigset müra — teeb ta raudesemega. Tekib avaus, millesse saab käe pista ja võre varvast kinni haarata. Siis toetab ta jala vastu seina ja võtab klaasitükid ettevaatlikult raamist välja. Kui see töö on tehtud, hüppab ta maha ja tõmbab jõudu kogudes suitsu. Loomulikult peidab ta sigareti rusikasse. Aga aeg jookseb. Ta kustutab suitsu ialla all, vinnab end uuesti aknale ja hakkab viiliga raudvarba saagima. Varb on tehtud pehmest rauast ja selle läbiviilimiseks piisab kümnest minutist. Kurjategija painutab läbiviilitud varva kõrvale — nüüd on aknas küllalt lai ava, et sealt läbi pugeda. Aega ei ole kulunud rohkem kui viisteist-kaks-kümmend minutit. Ta ronib tuppa ja avab muukraua abil kapi, milles on dokumendid ja raha. Tal on vaja salajast ümbruskonna kaarti, aga et kuriteole kriminaalset ilmet anda ja varjata, et tegu on spionaažiga, röövib ta ka kaks tuhat leevi, mis on käpi ülemisel riiulil... Seejärel läheb meie kangelane jumalarahus koju! Ta heidab lahti rõivastumata magama. Koidu ajal hakkab ta seljakotti pakkima, nagu kavatseks ta jahile minna. Tegelikult aga selleks, et

narkootikum ära peita ja ka ennast mõni aeg pärast kuriteo avastamjst varjata.»

Slavi Kovatšev pühkis niisket laupa ja vaatas Avaku-mile üleolevalt otsa: «Sul oli plaanis paljastada minu käsituse nõrgad punktid! Eks katsu siis!»
Mõni aeg valitses kabinetis vaikus.
«Lubate teha paar märkust?» küsis Avakum.
Polkovnik noogutas.
Avakum tõusis tugitoolist ja hakkas aeglaste lühikeste sammudega akna ja ukse vahel jalutama.
«Maast akna alumise servani on täpselt kaks meetrit viisteist sentimeetrit. Järelikult sai aknaklaasi purustada ainult kepi, oksa või muu selletaolise eseme abil. Seda võis veel purustada kiviga visates, kui oletada, et kurjategija ei kartnud kära. Oletame, et kurjategija purustas akna-klaasi ühel eespool nimetatud viisil, ja vaatame edasi.
Meil on teada, et aknaraam ulatub ühe sõrme paksuselt väljapoole. Katsuge sellist akent purustada! Mis juhtub? Resultaat on igal juhul üks ja sama: välja maha varisevad nii suured kui ka väikesed, peaaegu nähtamatud klaasikillud. Nüüd palun teid pöörata tähelepanu järgmisele asjaolule: ma uurisin luubi abil maapinda lõhutud akna all ja ei avastanud mingeid kilde, isegi mitte klaasitolmu.
Minu kolleeg Slavi Kovatšev väidab, et kurjategija pistis käe avausest sisse, toetas jala vastu seina ja hakkas raamist klaasitükke kõrvaldama, neid põrandale heitma. See väide on minu arvates täiesti alusetu. Ja vaat mispärast. Kui inimene vastu seina toetub, jätab ta selle pinnale tingimata jälgi. Isegi kui ta jalad lahti võtab, jätab ta siiski jälgi. Aga seinal, nii purustatud akna all kui ka kaugemal, ei ole mingeid jälgi. Ma uurisin luubi abil krohvi ja ei leidnud midagi, mis meenutaks jalatsite, paljaste jalgade või sokkides jalgade jälgi. Palun!»
Avakum võttis rahataskust paki fotosid ja pani need polkovniku ette lauale.
«Need on seinalõigud, mida ma pildistasin erilise seadeldise abil, et tuleksid nähtavale krohvi poorid. Lõigud on nummerdatud, ja kui te fotod numbrite järjekorda panete, võite näha tervet krohvipinda meetri kõrguselt maapinnast.» Avakum naeratas. «Ei ole näha mingeid turistisaapa jälgi, eks ole?»
Läitnud uue sigareti, hakkas ta jälle kabinetis aeglaselt edasi-tagasi kõndima.

«Minu kolleeg Slavi Kovatšev väidab, et kurjategija hakkas raudvarvast kinni hoides ja jalaga vastu seina toetudes vaba käega raamist klaasikilde välja võtma ja põrandale pilduma. Tekib küsimus: miks põrandale, ja mitte maha? Tal oleks ju palju mugavam olnud klaasikillud lihtsalt maha visata... Aga olgu, jätame selle asja kõrvale, Inimese hing on nagu pime kuristik. Pöördume tagasi kudude juurde, see on märksa lihtsam.
Niisiis, kurjategija võtab klaasitükid välja ja viskab põrandale. Me avastasime ja saatsime ekspertiisi kaks umbes kolmekümne sentimeetri pikkust ja kümmekond väiksemat, peopesasuurust kildu. Nüüd palun arvesse võtta järgmisi asjaolusid. Esiteks, baasi ruumides on kivipõrand. Teiseks, põrandast aknalauani on meeter viiskümmend kolm sentimeetrit. Kui klaas sellelt kõrguselt vastu kivi visata, puruneb ta väikesteks kildudeks, millest igaüks on märksa väiksem mehe peopesast, meie aga leidsime kaks klaasitükki, mille suurus on vähemalt kolfn mehe peopesa. Ma ei ole klaasiasjanduses sugugi kõdus, aga julgen kahelda, kas Iljazovi maja akendel on tulekindlad Jena klaasid ees.
Kapten Kovatšev väidab, et kurjategija viilis aknatrellide keskmise varva läbi, seejärel aga painutas kõrvale, et ruumi sisse pääseda. Tõepoolest, baasi aknas on läbiviilitud ja kõveraks painutatud varb. Aga ma tahan pöörata teie tähelepanu järgmisele asjaolule: läbiviilitud kõht on laiem ruumipoolsest küljest. Kui te aga väljas akna taga ripute ja ühe käega tegutsete, siig on tuhat korda mugavam viilida tõkestav varb läbi enda poolt küljest, ja mitte vastasküljest. Teiseks, kui te kavatsete ruumi sisse tungida ja teid tõkestav varb on läbi viilitud, siis te katsute

teda loomulikult kõrvale painutada. Aga kuidas te seda teete? Te painutate varva tingimata endast eemale, mitte enda poole. Kapten Kovatševi jutust aga selgub, et kurjategija painutas selle enda poole. Vaevalt leidub maailmas nii rumalat, nii oskamatut kurjategijat. Aga oletame, et meil on tegemist, purulolli ja käpardist kurjategijaga, kes võttis kätte ja painutas varva enda poole. Niisugusel juhul järgneb küsimus: kuidas ta sai aknast sisse pugeda? Tema liikumise suund on ju otse vastupidine varva painutamise suunale.»
Avakum võttis rahataskust foto ja pani lauale.
«Otsustage ise,» ütles ta, «kas inimene saab sellisest

avausest läbi ronida, nii et ta läbiviilitud varva otstesse riidetükke või isegi oma nahka ei jäta? Ma uurisin läbiviilitud varva otsi luubi abil ja ei leidnud neilt mingeid riidejäänuseid ega verejälgi.

Veel üks märkus, ja ma lõpetan. Minu kolleeg Slavi Kovatšev väidab, et kurjategija hoidis raudvarvast käega kinni. See on õige, aga mitte täiesti. Ma uurisin mainitud varba ja ei avastanud sellel mingeid sõrme- või peopesa-jälgi. Aga ma märkasin midagi muud: rooste on raualt veidi maha hõõrdunud, otsekui mingi pehme eseme puudutusest. Aknalaualt rauapuru hulgast leidsin ma mitu sinise villa kiudu. Ei ole kahtlust, et kurjategija töötas kinnastega. Nagu näete, ei saa teda nimetada ei purulolliks ega käpardiks. .Kindad on kootud sinisest villasest lõngast.»
Avakum istus tugitooli ja vaikis. Vaikisid ka teised. Siis ütles Avakum:

«Kõigist neist pisifaktidest, mis on samuti vastuvaidlematult tõestatud, võib teha ühe tähtsa järelduse. Selles järelduses tulebki näha võtit juurdluse jätkamiseks: baasi aken on sisse löödud seestpoolt.»
Slavi Kovatšev vaatas üles.

«Nõus,» hüüdis ta, «ma võtan selle väikese paranduse vastu; Metodi Paraškevov ei tunginud baasi mitte akna, vaid ukse kaudu. Asi see tal teha polnud. Tal oli muukraud, selle abil pääseski ta sisse!»

«Arvad?» puhkes Avakum naerma, ja polkovnik ei teinud talle märkust. «Milleks oli siis Metodi Paraškevovil tarvis aken katki lüüa, klaas raamist ettevaatlikult välja võtta, klaasikildudele oma sõrmejäljed jätta ja klaasitükid tasakesi põrandale maha panna? Milleks oli tal tarvis pärast seda kindad kätte panna, raudvarb läbi saagida ja väljapoole painutada? Ja seda kõike tegi ta, võti või muukraud taskus, mis tal võimaldas ust avada, rahulikult ruumi pääseda ja välja minna?»
Slavi Kovatšev punastas ja langetas pea.

«Minu teooria antud juhtumi kohta on niisugune.» Avakum tõusis uuesti püsti ja hakkas kabinetis edasi-tagasi kõndima. «Keegi, nimetame teda X-iks, sai ülesande röövida strateegilise tähtsusega dokument. See on üks variant. On ka teine võimalik variant: keegi, nimetame teda jälle X-iks, ei saanud üldse mingit ülesannet, vaid otsustas lihtsalt heast peast panna raske kahtluse alla mees, kes

oli talle millegipärast hädaohtlik või tülikas. On ka kol-mas variant: kähe esimese kombinatsioon.

Mingil salapärasel viisil hankis seesama X endale Metodi Paraškevovi sõrmejälgedega klaasitükid. Edasi on lugu selge. X hiilib ööl vastu 23. augustit baasi ja avab ukse — võtmega. Tingimata võtmega, sest lahkudes sulges ta uuesti hoolikalt ukse. Avanud akna, lööb ta ruudu katki, võtab osa kilde kaasa, teised killud aga, millel on Metodi Paraškevovi sõrmejäljed, jätab põrandale. Et röövimise tõepärasuse asjus mingeid kahtlusi ei jääks, viilib ta läbi ja painutab

kõrvale raudvarva. Kui see kõik on tehtud, õnnestub tal märkamatult põgeneda. Te küsite: aga kloroform ja käterätik? Ja koni, millel on Metodi saapa jälg?

Neile küsimustele ei ole just väga raske vastata. Kujutlege, et me kolmekesi elame Momtšilovos ja et seltsimees Manovil on näiteks tsüankaaliumi, mida mõni mees muide teab. Vahepeal õnnestub minul kusagilt seda mürki hankida ja ma tapan sellega koileeg Slavi Kovatševi. Et minul sellist haruldast mürki on, seda ei tea keegi ja sellepärast ei tule, vähemalt esialgu, kellelegi pähe mind kahtlustada. Aga seltsimees Manovit hakkavad paljud kahtlustama, sest paljudele tuleb meelde, et just temal oli seda mürki. Niisama teadis tundmatu, keda me tinglikult X-iks nimetame, et terves külas ei ole kloroformi kellelgi muul kui ainult Metodi Paraškevovil, ja otsustas kasutada just kloroformi, ja mitte mingit muud uimastusvahendit. Ühesõnaga, seesama X kavatses tabada kaks kärbest ühe hoobiga, panna toime enda jaoks kasulik tegu ja tõmmata kahtlustus teise inimese peale. Kloroform oli tal muidugi endal olemas, mis aga puutub käterätikusse, siis varastas X selle minu arvates õpetajalt ööl vastu 23. augustit. Noh, ja mis suitsukonisse puutub, siis see on vististi lihtsalt kokkusattumus. Koni kuulub enesestmõistetavalt õpetajale. Aknast möödudes viskas ta pooleldi suitsetatud sigareti maha ja astus sellele peale.

Nagu näete, ei puudu sellel X-il osavus ega professionaalne kujutlusvõime. Teda ei tule mingil juhul otsida taipamatute ja pimesi toimijate hulgast.

Ja siiski, oma osavusele ja leidlikkusele vaatamata tegi X mitu andestamatut viga. Muide, kui kurjategijad vigu ei teeks, siis oleks võimatu nende roimi avastada, eks ole? Meie ülesanne on neid vigu õigel ajal märgata.

Ma arvan, et diversiooni plaan on X-l üldjoontes hästi

läbi mõeldud ja kavalasti teostatud. Ent sealjuures tegi X mitu ränka viga. Esiteks ei püüdnud ta seinale jätta ühtegi kriimustust, mis meenutaks inimese jalajälge. Teiseks ei taibanud ta maha visata mõnda purustatud aknaruudu kildu. Kolmandaks viilis ta raudvarba seestpoolt ja painutas väljapoole, mis oli suur viga. Ränk viga tema poolt oli ka see, et ta põrandale nii suured killud jättis.

Kui tal oleks õnnestunud neid tühiseid, aga tema jaoks saatuslikke vigu vältida, ei oleks ma mingil juhul saanud avastada antud kuriteo diversiooniiseloomu ja oletaksin nagu kolleeg Slavi Kovatševgi, et süüdlane on Metodi Paraškevov.»

Jäänud akna alla seisma, heitis Avakum pilgu tänavale. Vastaskõnniteel läks noormees, pehme kaabu peas. Ta astus aeglaselt ja vahtis hajameelselt enda ette. «Mehed kannavad kaabut tavaliselt veidi parema kõrva peal,» arutas Avakum. «See kannab vastupidi — vasaku kõrva peal.» Korraga märkas ta, et seisab, selg polkovniku poole. «Ei ole viisakas ja on määrustevastane!» noomis ta ennast ja tuli kähku oma kohale tagasi.

Polkovnik tuhnis keskendunult laualaekas, otsides veel mõnda peidetud sigaretti.

Avakumile tõusis uuesti silme ette pehme kaabuga mees, kes aeglaselt ja hajameelselt enda ette vahtides mööda oli lonkinud. «Kuulis mõne halva uudise või oli millegipärast erutatud, mis tema plaanid pea peale keeras,» mõtles ta.

Slavi Kovatšev ohkas tasakesi, raputas pead ja ajas end sirgu. Tema ilme oli ikka veel enesekindel, ehkki nägu oli veidi kahvatumaks tõmbunud ja kurrud otsaesisel ning silmade ümber olid nagu süvenenud.

«Nüüd vingerdab tema enesearmastus otsekui madu, kellele jalaga peale on astutud!» mõtles Avakum ja tundis korraga midagi haledusetaolist. Aga kelle vastu, kas pehme kaabuga morni mehe või oma hämmeldunud kolleegi vastu, see ei olnud talle selge.

Vahepeal oli polkovnik peidetud sigareti üles leidnud. Ta vaatas seda korraks, kägrutas selle äkki nagu vihastades kokku ja viskas paberikorvi. Siis pööras ta pilgu Slavi Kovatševi poole.

«Noh, seltsimees kapten.» Polkovnik liigutas õlgu. «Te vist ootate luba oma ametikohale tagasipöördumiseks?»

«Lubage mul Plovdivisse tagasi pöörduda,» ütles kapten Kovatšev vaikselt.

Polkovnik tõusis püsti ja sirutas talle käe.

«Tänan teid püüdlikkuse eest,» ütles ta kuivalt. «Te võite juba täna ära sõita.»

Kovatševi kulmud tuksatasid, otsekui oleks tal ootamatult hammas valutama hakanud, siis astus ta Avakumi juurde ja pigistas sel naeratades kõvasti kätt.

Kuuma niiske peopesa puudutus, sõbralik naeratus - kõik see rikkus Avakumi tuju lõplikult. Ta tõmbus tugitoolis kössi ja kinnitas pilgu lillelisele vaibamustrile.

Polkovnik Manov astus Avakumi juurde ja pani talle käe õlale.

«Täna lõunastad sa minu pool. Ma helistan kohe Kristiinale, et ta keedaks meile värsket kapsast nuudlitega ja paneks tublisti musta pipart. See on vist su armsaim roog? Ma ütlen, et ta paneks ka paar pudelit Karlovi muskaati külma. Ungari roale joome bulgaaria veini peale ja tulemus on suurepärane!»

Kuni Avakum kõige sobivamaid sõnu otsis, et kutset ta» gasi lükata, andis valitsuse ülem käsu näost särades juba telefoni teel edasi. Ta oli korraga nagu nooremaks läinud — niisugusena mäletas Avakum teda neist aegadest, kui ta veel operatiivosakonnas töötas.

Lõunasöögi asjus korralduse teinud ja toru hargile asetanud, pani polkovnik käed lauale ja köhatas.

«Seltsimees Zahhov,» ütles ta ja köhatas veel kord, vist selleks, et häälele veidi ametlikumat tooni anda, «niipalju kui ma tean, on teil puhkus, eks ole?»

«Just nii, mul on korraline puhkus,» vastas Avakum, aga et tal samas välgatas läbi pea mõte: «Jälle algab pimesikumäng!» lisas ta: «Aga ma katkestasin selle ajutiselt ja olen puhkusel alles homsest peale ...»

«Nii, nii...» noogutas polkovnik harjumuse kohaselt peaga, «Väga hea! Teil on selleks muidugi õigus. Meri, rand, päike — teadagi, meeldiv meelelahutus. Viskad pikali, puhkad, ei mõtle millelegi. Ühesõnaga — elad muretult ja õnnelikult.»

Avakumile meenus, et tal on homme kohtamine Sijaga, ja ta naeratas vargsi.

«Jah,» ohkas polkovnik. «Mul on hea meel... Aga muide, teie Metodi Paraškevovil ripub mahalaskmine juuksekarva otsas. Ausalt öelda ei ole sel mehel midagi loota.»

Avakumil läks keha üleni kuumaks.

«Niipalju kui ma mäletan, mõtlesite te sõita Varnasse,

Kuldsete Liivade kanti või kuskile sinnapoole?» jätkas polkovnik. «Ka mina annan endale igal aastal sõna, et sõidan liiva peale kõhutama, aga Bankja mineraalallikaist kaugemale ei jõua. Talvel küll satun vahel mere äärde ... Muidugi teenistuskorras .... Niisiis, nagu ma teile ütlesin, Metodi Paraškevovi olukord ei ole sugugi kiita. Te muidugi teate, et kohus juhindub ainult vaieldamatuist faktidest ja ilmsetest süütõenditest. Aga vaieldamatud faktid ja ilmsed süütõendid on teie õpetaja vastu, kui ebameeldiv see teile ka ei ole... Mina isiklikult olen veendunud, et teie hüpoteesid on absoluutselt paikapidavad, aga kohus vajab fakte, mitte hüpoteese. Metodi Paraškevovi sõrmejäljed klaasikildudel on fakt, eks ole? See aga, et varb on painutatud väljapoole, ja mitte sissepoole — mis tähtsust sellel on! Varb ongi selleks, et painutad teda, kuhu tahad.

Teiste sõnadega, ma tahan teile ütelda, seltsimees Zahhov, et ainult siis, kui teie hüpoteesid muutuvad faktideks, see tähendab, kui sellele tundmatule X-ile jälile saadakse ja ta arreteeritakse, ainult siis ei pea Metodi Paraškevov selle maailmaga hüvasti jätma.

Asi ei seisa ju ainult Metodi Paraškevovis. Kui juurdlus algab ja lõpeb ainult õpetaja süüdistamisega, läheb kõik nii, nagu vaenlased on planeerinud: tõeline kurjategija, spioon, jääb vabadusse, ja tal on vabad käed... Piiril tegutseb kaval ja osav spioon — kas te kujutlete, Zahhov, mis see tähendab?

Jah... Muide, ma olen kuulnud, et Päikeserannikul on parem kui Kuldsetel Liivadel. Ei tea muidugi, kas see on tõsi. Sel juhul võiksite sinna minna. Lesite liivaluidetel, hingate mereõhku... Mõnes restoranis on ehk isegi värsket kapsast nuudlitega ...»

Avakumil ei olnud enam palav, vastupidi — tal oli nüüd külm. Ta kuulas polkovnikut hajameelselt, mõni sõna läks tal koguni kõrvust mööda — tema silmade ees vilkusid kollaste rõdudega roosad fassaadid, kõrvus aga kõlas tuttav purskkaevuvulin. Siis küsis ta endalt korraga: «Miks ta siis enam inseneriga kohtuda ei taha?» Polkovnik ennustas Metodi Paraškevovile parajasti mahalaskmist, Avakumile aga värsket kapsast nuudlitega. Polkovnik kõneles Päikeserannikust, Avakumi silmade ees aga virvendasid päikeseliste luidete asemel valkjad udupilved, mida ta Zmeitsa sügavais kuristikes oli näinud. Ning esitanud endale küsimuse: «Kas siis tõesti on võimalik, et Metodi Pa-

raškevov maha lastakse?» tundis ta äkki, et tema süda läks kergeks ja rahulikuks. Polkovnik rääkis kapsastest ja mereõhust. Avakumi silmade ette aga kerkis pilt terrakota-peekrilt, mille muistse kunstniku käsi sinna oli jäädvustanud: nool, mis lendab kaljukitse suunas.

«Seltsimees polkovnik,» naeratas ta, «kui teil midagi selle vastu ei ole, lükkan ma oma puhkuse määramata ajaks edasi. Lõppude lõpuks ei ole ka Momtšilovo kliimal midagi viga! Seal on Zmeitsa-nimeline koht. Mulle näib, et ilu poolest ei jää see Päikeserannikust sugugi maha.»

Polkovnik hakkas jälle laualaekas tuhnima, otsides peidetud sigaretti. Ehkki tal nohu polnud, nuuskas ta siiski nina ja kortsutas kulmu. Vist sellepärast, et ta sahtlist midagi ei leidnud. Siis pani ta käe telefonitorule, pöördus üle kogu näo särades Avakumi poole ja lausus pidulikult:

«Ma helistan õige, et Kristiina veel ühe pudeli kraani alla paneks. Sul ei ole ju midagi selle vastu?»

12.

Pean kohe ette hoiatama, et nüüd, kus kõik on juba avalikuks saanud ja otsast koguni ununema hakanud, kirjeldan rohkem kui aasta eest toimunud sündmusi nii, nagu ma neid praegu näen.

Juhtus, et kolm päeva enne seda lugu — oli laupäevane õhtu — läksin Lõki poole viivale teele jalutama. Mulle meeldib seal jalutamas käia. Tee on sile ja pehme, alati paksult tolmune. Tundub, nagu astuksid mööda pikka kohevat põrandariiet. Kahel pool teed kerkivad lainjad künkad. Ühed on õlgadeni männimetsadesse vajunud, teised laiguti pohlade ja viirpuudega kaunistatud rodopi rohelisse narmasrüüsse mähkunud. Vahel võib keset teed jänest kükitamas näha. Enne kui ta teelt kõrvale hüppab, peatub ja kuulatab ta kõrvu kikitades. Vupsatab siis oma halli tagumiku õhku ja kaob teeäärsetesse põõsastesse. Selle vagase vargapoisi kombed on mul juba teada — küllap poeb momtšiilovlaste juurviljaaedadesse ja hakkab seal käharkapsast ning maguspipart nahistama. Head isu!... Videvikus sõeluvad siin nahkhiired: midagi vuhiseb üle pea ja kaob jälge jätmata. Õhus on okaste ja rohu lõhnu. Ja vaikus on nii sügav, et kui äkki kostab mõne

varase öölinnu virgumishäälitsus, siis tundub, nagu oleks kõrva ääres metsloom uratanud. Kui mitu korda olen lasknud ennast narriks teha ja võpatanud hirmu pärast nagu viimane argpüks! Eriti seal, kus tee keerab loogas ümber Zmeitsa ... Harilikult lähen sellest käänakust läbi kiirkõnnil. Ma harjutan kiirkäimist, sest räägitakse, et see tugevdab südant. Harjutan seni, kuni

saladuslik Zmeitsa jääb vähemalt saja sammu kaugusele. Siis lähen üle tavalisele tempole. Momtšilovo ja Lõki vahelistelt karjamaadelt kostab nüüd vasksete karjakellade rahustav kõlksu-mine — seal peetakse lambaid. Koera kauge haukumine tundub mu kõrvale nagu südamlik tervitus. Meel läheb rõõmsamaks. Las hauguvad, see nende amet ongi!

Kõik see kokku teeb Momtšilovo—Lõki vahelise tee mulle armsaks. Mõnikord juhtub, et seda teed käib ka doktor Natševa, kui teda asulasse haige juurde on kutsutud. Ent see pole oluline. Mina jalutan seal peamiselt ümbruse pärast, kust see külavahetee läbi lookleb. Muidugi mõista juhtub, et me mõnikord kohtume, sest mul on täpselt teada, millal ta oma patsientide juurest tagasi tuleb. Aga nagu ma ütlesin, on see ebaoluline ja kõrvalise tähtsusega seik.

Ühel päeval, kui tegin oma tavalist jalutuskäiku Lõki poole, sattusin selle seigaga täiesti juhuslikult kokku. Tal oli õlgadel pehme villane reseedavärvi rätt, mille pikkade narmaste alt paistsid küünarnukkideni paljad käsivarred. Saatjaks oli tal paljaste jalgadega poisike, kelle nina meenutas esimese klassi õpilase koma.

Jäime seisma ning lobisesime nagu tavaliselt ühest ja teisest. Doktor Natševa oli käinud Indže alevikus ühe noore naise juures, kes ootas last. Tolle mees töötas Madanis, oli eesrindlane ja teenis head raha. Naine küsinud: «Kas tuleb poiss või tüdruk?» Ta vaeseke tahtis oma mehele nii kangesti poissi sünnitada! Doktor kinnitanud: «Tingimata tuleb poiss.» Siis hüüdnud naine nooremat venda ja käskinud tal «tohtriprouat» Lõkini saata.

«Ütlesin talle küll, et ta tagasi läheks, aga tema ei tee väljagi,» naeris doktor Natševa. «Vaatab mulle oma süsimustade silmadega truusüdamlikult otsa ja sibab kannul nagu nööri otsas.»

Kuulasin seda lugu väga tähelepanelikult, aga märkasin samas, et mu kolleeg silmitseb mind kelmika, ütleksin! koguni intiimse pilguga. Mõtlesin endamisi: «Kui õige ütleks talle, et saime täna lehm Raskalt rekordilise hulga

piima?» Aga enne kui ma seda tähtsat uudist kuulutada jõudsin, kehitas doktor õlga, nii et reseediavärvi suurrätt libises rinna eest kõrvale.

«Kuidas teil siis muidu läheb?» küsis ta ja ma tabasin tema toonist juba päris kelmika noodi.

Mõistsin, et praegu pole sobiv Raska piimaannist rääkida. Pealegi ei ole minutaolisel soliidsel ja tõsisel mehel paslik nii läheda maa pealt tema rinda jõllitada. Sellepärast lõin silmad maha ja hakkasin saapaninaga tolmu sisse geomeetrilisi kujundeid vedama. Siis ütles doktor Natševa täiesti ootamatult:

«Läki nüüd, Ali! Muidu läheb päris pimedaks!»

Nende sõnade juures pööras ta pea minu poole ja puhkes lõbusalt naerma, toetas isegi käed puusa. Kuigi ma naeru pärast solvusin, ei jäänud mul ometi märkamata, kui sihvakad kaljukitsesääred ja peenike piht tal on.

Kui ma Momtšilovo poole tagasi lonkisin, ei olnud mul enam endist reibast tuju. Pidasin mõttes aru tema äkilise naeru põhjuste üle. Paistab, et mõtlesin selle üle üpris kaua, sest kui ma lõpuks pea tõstsin ja ümber vaatasin, tegin kindlaks, et Zmeitsa oli juba kaugele seljataha jäänud. Tuli välja, et olin sellest ebameeldivast kohast mööda saanud niisama lihtsalt nagu hommikuti Iltšo kõrtsist. Jäin endaga rahule ja tundsin, et meeleolu on vähemalt ühe kümnendiku kraadi võrra paremaks muutunud.

Ent selleks õhtuks oli saatus mulle veel suurema üllatuse varunud. Päris küla lähedal nägin, kuidas suur tolmupilv otse minu suunas kihutab. «Auto,» ütlesin ma endamisi ja astusin igaks juhuks tee pealt kõrvale. Paari sekundi pärast vuhises mööda tumeroheline villis. Vehkisin parajasti tolmu näo eest eemale, kui kuulsin äkki, et mu taga kriiksatasid pidurid ja liiv krigises rataste all. Pöörasin kohe ümber ja nägin, kuidas autost hüppas välja mees ja tormas minu poole. Enne kui ma midagi taipasin, leidsin end kahe tugeva käe embusest.

See oli Avakum.

Ta oli pisut kõhnemaks jäänudi ja nägi oma aastate kohta vanem välja — kortsud otsaesisel olid nagu sügavamad, juuksed meelekohtadel olid täiesti hallid. Pilk oli tal nagu vanastigi läbitungiv, kindel, uuriv ja otsekui hindav. Aga endine vaevalt märgatav mõtlikkus oli nüüd silmadesse koondunud.
«Käisid Lõkis doktor Natševaga kohtumas?» küsis ta

naerdes ja mind ikka õlgadest hoides. «Kohtumisest aga ei tulnud midagi välja, sündis mingi segapuder ja hoopiski mitte see, mida sina lootsid. Nüüd oled muidugi tujust ara. Oh sind loomaarstist tähetarka! Ei ole sa ikka veel naistega ümberkäimist ära õppinud!»
Mina kogelesin midagi vastuseks, tema aga embas mind ja patsutas seljale.
Siis ütles ta, et sõidab ametiasjus Smoljanisse, et tal on kiire ja sellepärast ei saa ta Momtšilovos peatuda. Aga paari nädala pärast tagasi sõites tuleb ta mulle tingimata mõneks päevaks külla, nii et Spiridoni eit võtku seda arvesse ja peitku oma kenuskaelaga vampiir kuhugi, kas või põrgu põhja.
Hüvasti jättes ütles ta mulle:
«Kuu aja pärast tulevad Zmeitsasse kaevurid. Kas kuuled, lauda-unistaja? Seal lööb keema niisugune elu, millest momtšiilovlased pole unistadagi osanud. Nagu õpetaja Metodi ennustas, hakkab Zmeitsa andma väärismaaki!»
Ta pigistas mul kätt, nii et see jäi tuimaks, tormas villise juurde, mis otsekohe paigast sööstis, ja hüppas käigu pealt sohvri kõrvale. Auto kadus tolmupilve.
Kodus võttis mind vastu Spiridoni-tädi.
«Keetsin kanasuppi,» teatas ta naerusui.
Pärast õhtusööki lonkisin küüni ja heitsin värsketele heintele pikali, käed pea all. Katusel hakkas midagi sabistama. Vihm. «Esimene sügisvihm,» mõtlesin ma.
Manasin silmade ette, kuidas rasked pilved Karabairi paljast lagipead piiravad. Sellest pildist läks mul meel kurvaks. Siis pöörasin end paremale küljele ja jäin Avakumile mõtlema.
Järgmisel päeval pärast loomafarmist tagasijõudmist täitsin täitesulepea tindiga ja istusin selle tumeda loo järge kirjutama.

13.

Pärast polkovnik Manovi juures söödud rammusat ja maitsvat lõunat, mille oli valmistanud väle ning ümara-põseline Kristiina, läks Avakum arheoloogia instituudi raamatukokku ja istus seal õhtuni. Ta lehitses läbi kõik, mis leidis selle maanurga mineviku kohta, kuhu tal varsti

tuli tagasi minna, märkis üht-teist üles ja jõudis üsna väsinuna kella üheksaks koju. Kogu öö nägi ta unes kiivri ja raudrüüga ratsanikke, purustatud kindlusemüüre ja mäekurusid, mida kaitsesid kõrged tornid ning laskeavad. Siis märkas ta äkki, et üks neist tornidest on heleroosaks värvitud, laskeavade varju aga on peitu pugenud pisike, lirmupesa moodi kollakatest kõrtest, vist tarnadest punutud rõdu. Talle näis, et selles pesas seisab Sija, tema juuksed helgivad ja säravad päikese käes nagu kuld. Sija vaatab kuhugi, käed silmade varjuks, ja Avakum tahaks talle nii väga hüüda: «Ma olen siin!» aga ei suuda häältki teha. Siinkohal küsis Avakum endalt: «Kus ma siis õige olen?» sest talle näis imelik, et torn ja rõdu kaugenevad temast üha, tema aga seisab paigal ja ei näe enam, mis tarnadest pesas toimub. Ent niipea kui ta selle küsimuse oli esitanud, kadusid nii torn kui ka pesa nagu tuulest viidud Avakum ärkas ja taipas kohe, et lamab oma voodis, ja ehkki tema silmad olid veel kinni, tundis ta, et hommik on käes.
Avakumil ei olnud kombeks voodis lesida, seepärast kargas ta krapsilt püsti, võimles nagu igal hommikul ja pesi end köögis. Siis võttis ta käpist tumehalli sportülikonna ja pani end riidesse.

Erilise hoolega sidus ta sinist kaelasidet. Peab ütlema, et Avakum hoolitses oma rõivastuse eest; hooletult seotud lips, taskurätiku puudumine rinnataskus, tolmused või — jumal hoidku! — porised kingad tegid ta tusaseks, ta hakkas närvitsema ja tundis end reisijana, kes on olulisema osa oma pagasist koju unustanud. Siis pakkis ta kogenud matkaja osavusega kohvrisse pesu, matkaülikonna, mitu pudelit kemikaale, kaks pidet padruneid ja väikese nahkvutlaris teraslabida. Kui kõik oli valmis, sulges ta kohvri erilise lukuga ja tõmbas rihmad kokku. Kirjutanud mõned tähed ja arvud papitükile, riputas ta selle nööripidi kohvri käepideme külge, silmitses tähelepanelikult oma töötulemust ja helistas kuhugi.

Veerand tunni pärast jõudis valitsusest kohale korrapidaja-seersant.

«Kohvri koos portatiivse lühilainesaatjaga viite teenistusautoga Smoljani ringkonnavalitsusse,» ütles Avakum talle häält tasandades. «Seisku seal, kuni tarvis läheb.»

Nüüd oli j,äänud veel kaks asja: teatada oma ärasõidust Sijale ja jätta hüvasti perenaisega. Sijaga oli asi üsna keeruline. Ehkki ta ei tahtnud selle

peale mõelda, mäletas ta väga hästi, et oli eelmisel õhtul enne uinumist katsunud asjata lahendada küsimust, kuidas Sijale seda teatada. Täna tuleb Sija trammipeatusse, jääb teda ootama, vahib ringi ja ootab. Tal on kõige ilusam kleit seljas ja kõige võluvam naeratus huulil, rnis on värvitud kõige parema huulepulgaga, ja kõik selleks, et Avakum ei hakkaks talle ebameeldivaid küsimusi esitama ega inseneri järele pärima. Kuradile see insener! Tegelgu oma elektrotehnikaga ja argu neile enam jalgu jäägu. Aga kuidas talle ikkagi teatada?

Kui minna tema juurde ja öelda: «Tead, mind saadetakse kures korras kuhugi kaevamistele,» küsib Sija: «Aga miks nii ootamatult? Ja kus need kaevamised toimuvad?»

Mis ta talle vastab? Maapõues puhkavatel muinsustel ei ole sellest sooja ega külma, kui ta jõuab nende juurde päev hiljem. Jah, kahtlemata on see tema jutu kõige nõrgem punkt. Peale selle ei ole Bulgaarias Kaug-Ida ja Avakum ei saa Sijale öelda: «Me hakkame kaevama kusagil Altai ümbruses, ma ei tea isegi täpselt, kus kõhas.» Bulgaarias on kõik käe-jala juures ja nagu peopesal.

Parem, kui ta üldse midagi ei räägi. Vähemalt esialgu tuleb Sijal suhtelisse teadmatusse jääda.

Aga teda ei saa siiski asjatult oodata lasta. Neiu oma parimas kleidis ja võluvaima naeratusega ootab asjatult trammipeatuses — missugune ebameeldiv pilt! Avakum põlgaks end eluaeg, kui niisugune asi tema süü läbi juhtuks.

Ainus võimalus — saata Sijale telegramm: «Sõidan ootamatult ara, uus objekt.» Aga telegrammis on alati midagi, mis lõhnab pedantsuse ja kantselei järele. Saata pettumuse üleelanud ja saabuvat päeva rõõmsa ärevusega ootavale neiule lakooniline telegramm on niisama hea kui noogutada talle tervituse asemel kõrgilt ja jahedalt. Avakum aga ei taha näida kõrk ja südametu, tal on vastik hüvasti jätta vaevalt märgatava peanoogutusega, nagu teevad mõned ülemused oma alluvatega. Teiste sõnadega: Sijale tuleb kiri kirjutada. Tänu jumalale, et on olemas kiirpost ja Sija saab kirja veel enne kätte, kui ta end koh-tamiseks valmis on seadnud.

«Sija,» — ta kirjutas ainult «Sija», sest ta ei sallinud epiteete — «mind määrati brigaadi, mis väljub autoga viieteistkümne minuti pärast. Ma ei helista, sest ei taha sind äratada.

Mulle paistab, et kõige mõistlikum ja kasulikum on sul puhkus maal mööda saata. Varsti algab viinamarjakogu-mine ja maal on praegusel aastaajal väga kena.

Loodan, et lõpetame väljakaevamised kuu aja pärast. Räägitakse, et objekt on väga huvitav ja tõotab anda väär: tuslikku arheoloogilist materjali.

Võib-olla ma ei kirjutagi sulle, et sind mitte häirida. Arvan siiski, et vabal ajal mõtlen vahel ka sinu peale. Soovin sulle südamest lõbusat puhkust.» Ja alla nimi.

Ta luges kirja kaks korda läbi, parandas mõned halvasti loetavad tähed ja jäi väga rahule. Kiri ei reetnud ega lubanud midagi. Ei kohustanud ka Sijat milleksi. «Las elab, nagu poleks mind selles maailmas olemaski,» ohkas ta.

Kell oli juba kaheksa ligi, kui Avakum astus kööki, kus perenaine, tugevad prillid ees, riisi puhastas.

«Ma sõidan ara,» ütles Avakum. «Mul tuleb arheoloogilistest kaevamistest osa võtta, nii et ärge mind niipea oodake.»

Vana naine lükkas prillid laubale ja vaatas talle imestunult otsa.

Avakum pani lauale mõned rahatähed. «Siin on korteriüür kaheks kuuks ette. Kui ma kauemaks jään, saadan teile raha posti teel.»

«Hoidke end usside eest,» ütles perenaine teda sõbralikult silmitsedes. «Niisugustes puustustes on alati palju usse. Kas võtsite sooja kampsuni kaasa?»

Avakum noogutas.

«Aga hiniini?»

«Muidugi...»

Tunni aja pärast istus ta juba lennukis, mis sõitis Varnasse. Baikani kohal sattusid nad ootamatult pilvedesse ja ümberringi läks pimedaks, nagu oleks videvik. Lennuk ajas nina püsti, lõikas pilvedest läbi, ja juba mõne hetke pärast libises tema vari pilvevaibal.

Kui lennuk Gorna-Orjahovitsa lennuväljal maandus, ronis Avakum, kelle pagas koosnes ainult üle õla visatud laiast suvemantlist, lennukist välja ja hingas sügavasti kodunurga õhku. Sest siit oli Tõrnovo linnani, kus ta oli sündinud, ainult kiviga visata.

«Tagasiteel põikan tingimata korra koju,» mõtles ta, vaatas ringi ja kadus kärmesti telefoniputkasse.

Lennuk oli juba õhus, kui ta putkast välja tuli, sigareti läitis ja linna poole viivale teele astus. Linnaserval ootas

teda kokkuleppe kohaselt hall «Pobeda». Pikakoivaline sohver nõjatus vastu radiaatorit, krõbistas päevalilleseem-neid ja vahtis heatujuliselt ringi.

«Tubli,» ütles Avakum. «Kas minule ei jäägi?»

Noormees vaatas talle vaikides otsa ja nosis seemneid edasi.

«Kas viid mind Tõrgovištesse?»

Kuulnud neid sõnu, võttis sohver valveseisangu, klõpsas kannad kokku ja avas otsekohe ukse.

«On käsk teie korraldusse jääda,» raporteeris ta.

«Pobeda» vuhises läbi Arbanasi küla ja jõudis mõne minutiga Tõrnovo idapoolsetesse agulitesse. Avakum tõmbas eesriide akna ette, puges nurka ja sulges pooleldi silmad. «Üheksanda septembri väljak,» mõistatas ta... «Nüüd sõidame linnakomitee majast mööda ... Esimene pöörak, teine ...» Ta naaldus istme seljatoe vastu. «Nüüd tuleb meie maja, õues kolm sirelipõõsast ja viinamarja-väätidest varikatus. Võib-olla on ema õues ja vaatab mulle järele . ..»

Avakum läitis sigareti ja tõmbas kulmud kortsu. Kui sigaret sõrmi põletama hakkas, vaatas ta võpatades üle sohvri õla — auto näis kilomeetreid neelavat. Tõrnovo oli jäänud kaugele seljataha, nad lähenesid Kozarevecile ...

Tõrgovište postkontori ees tegid nad mõneminutilise peatuse. Seni kui Avakum telefoniga rääkis, võttis sohver taskust peotäie päevalilleseemnele ja hakkas jälle krõbistama. Oli kuum ja lämmatav, lõhnas tolmu ja hõõguva killustiku järele.

Kell kolm päeval jõudsid nad Preslavisse. Avakum laskis auto minema, surus sohvril kätt ja hakkas pikkade sammudega kesklinna poole astuma. Tänavad olid tühjad, tolmuste viljapuude ladvas ei väratanud ükski leheke, kõik näis olevat laisas, muretus rahus suikunud.
Võtnud hotellis toa, kutsus Avakum logiseva troska ja käskis ennast vanalinna viia. Jõudnud pargini, mis lahutas vana Preslavi uuest, saatis Avakum voorimehe ette, ise aga hakkas aeglaselt mööda peaalleed astuma. Vastupanuliikumise kangelase Boriss Spirovi ausamba ees silmas ta keskmist kasvu tüsedat meest, kes kandis valget kuube ja musti pükse. Mehe ümmargune nägu leemendas higist. «Tee nägu, et me ei tunne teineteist,» ütles Avakum kähku, nähes, et mees naeratab talle lahkelt. Ringi vaadanud, peatus ka tema ausamba ees.

«Mul on vaja andmeid Metodi Paraškevovi kohta,» alustas Avakum naabrile otsa vaatamata. «Tema, ta vanemate ja sugulaste kohta. Samuti inimeste kohta, kellega tal on olnud lähemaid suhteid. Kes nad on, kus elavad ja millega tegelevad? Homme õhtul kohtume siinsamas ja sa annad mulle oma ettekande üle..,.» Ta vaikis hetke. «Sa pea silmas,» muutus tema hääl karmiks, «et ma olen arheoloog ja et mul ei ole midagi tegemist miilitsatöötajatega, selge?»
Mees noogutas.
«Kogutud materjali vaatan öösel läbi. Kui on vaja täiendavaid andmeid, näed sa mind järgmisel päeval kell kaheksa hommikul kondiitriäris võõrastemaja vastas. Kui kõik on korras, siis ma sinna ei tule. Siis võid ülesannet täidetuks pidada ...»
Ta luges, mis ausambale oli kirjutatud, keeras ringi ja läks aeglaselt minema. Pargi servas ootas teda kulunud kattega troska. Voorimees oli lambanahast mütsi silmadele tõmmanud ja tukkus pukis, suu paokil.
Järgmise õhtuni oli Avakum ainult arheoloog. Metodi Paraškevov, tundmatu X ja saladusliku Zmeitsa ümbrus lakkasid nagu olemast. Kõigepealt külastas ta muuseumi direktorit ja vestles1 sellega tükk aega. Siis tutvus eksponaatidega, ja kuigi oli neid juba kümneid kordi näinud, jäi muuseumi videvikuni. Teisel päeval lonkis ta vanade kindlusemüüride varemeis, joonistas maha Kuldkiriku simsi plaatidel säilinud ornamendid, võttis siis jälle sama voorimehe ja sõitis Titša paremale kaldäle. Seal olid igi-ammu asunud kuulsad Preslavi kloostri eraldad, millest olid järel ainult võssa kasvanud alusmüürid. Avakum võttis varjulises paigas istet, toppis piibu täis ja hakkas mõnuledes suitsetama.
Suits kerkis rõngastena taeva poole ja hajus kuumas õhus. Avakumi pea kõhal lendasid askeldavad harakad, kõrgel taevas, leitsakust luitunud sinas aga hõljus kotkas. Ümberringi põõsastes, kus kahtlemata pesitses usse, losutasid kivihunnikud, lõhnas hõõguva maapinna ja määnduvate lehtede järele. Oli vaikne ja lämmatav.
Avakum naeratas: «Sic *transit gloria mündi!*»
1 Nii möödub maailma hiilgus (lad. k.). — Tõlk,

Võib-olla teritas siinsamas kunagi oma hanesulge tsaar Simeon, Mustariisamees Vapper, meenutades Ahheloia[1] verist taplust, ja teda piinasid teostamata jäänud unistused Bütsantsi troonist... *«Sic transit gloria mündi!»* Kõige tähtsam on, et sind hea sõnaga meenutataks!
Õhtul tõi Avakum võõrastemaja numbrisse paksu paki. Selles olid käsitsi kirjutatud ja masinal tipitud andmed Metodi Paraškevovi kohta. .
Paistab, et on kohane esitada selline küsimus. Hüpoteesi järgi, mida Avakum polkovnik Manovi ees arendas, oli tõeline kurjategija keegi X. Tema haavas vanemallohvit-ser Stojanit, lõi kätki baasi akna, röövis salajase dokumendi. Kui Metodi Paraškevovil, Momtšilovo õpetajal, ei ole sellega midagi tegemist, miks kogub siis Avakum süütu inimese kohta andmeid salaja, kõiki ettevaatusabinõusid tarvitusele võttes?

Mulle, selle loo kroonikule, võib niisuguse küsimuse esitada, ja ma vastan sellele meeleldi. Ma pole ju Avakum, kes oleks vaid tagasihoidlikult naeratanud ja vaikinud.

Asi seisab selles, et Avakum oli oma tegude õigsuses sügavasti veendunud ja teadis, et teeb seda mis vaja. Kui see diversioon oli lihtsalt isiklik kättemaks Metodi Paraskevovile, lootis Avakum leida õpetaja eluloost võtit kurikuulsa X-i isiku kindlakstegemiseks. Kui aga eluloos ei leidu midagi, mis viitaks mingitele isiklikele suhetele ükskõik kellega, siis on täiesti selge, et kuritegu ei ole tingitud isiklikest tunnetest ega subjektiivsetest motiividest.

Oli veel midagi, mille üle Avakum sageli mõtlema jäi. Eksisteeris võimalus, et tema hüpotees lendab vastu taevast. Ta oli ehitanud selle kurjategija üsna tõsistele, aga raskesti tabatavatele vigadele, mida ta oli märganud. Siiani oli kõik hästi läinud, kõik tugines sellele loogilisele printsiibile, et just vead paljastavad lõpuks kurjategija. Väga kena. Aga nii matemaatikas kui ka detektiiviametis tuleb vahel raskete ülesannete lahendamisel «vastuoletuslikke tõestusi» kasutada. Avakumil oli see võte hästi selge ja ta käsutas seda oma praktikas tihtipeale. Et maapinnal ei olnud klaasikilde ega krohvil mingeid jälgi, et raudvarb

1 Lahingus Ahheloia jõe kaldal 20. augustil 917. a. purustasid Bulgaaria tsaari Simeoni väed bütsantslased. — *Tõlk.*

oli läbi viilitud seestpoolt ja painutatud väljapoole, et kivipõrandal olid suured klaasilatakad — need kõik olid kahtlemata vead, aga kes võib absoluutse kindlusega väita, et need vead ei olnud ette kavatsetud?

Ja Avakum tegi «vastuoletuse»: keegi X teeb n i m m e vea, püüdes juurdlusorganeid mõttele juhtida, et antud juhul on tegemist valediversiooniga. Või teiste sõnadega, et Metodi Paraškevov on püüdnud end diversiooni ohvrina näidata, millest järeldub, et tundmatu X ja Metodi Paraškevov on üks ja sama isik.

Selles vastuhüpoteesis oli oma tõenäolisuse protsent. Kuigi tõtt öelda väga mannetu protsent — sest niisugune kaval väljamõeldis oleks kurjategijalt haruldast andekust nõudnud, mida me tegelikkuses väga harva kohtame. Igal juhul otsustas Avakum oma vastuhüpoteesi piinliku hoolega kontrollida, et õpetaja Metodi Paraškevovi ja saladusliku X-i võimaliku samasuse küsimust lõplikult lahendada. Seepärast ta asuski nii agaralt Paraškevovi elukäiku uurima, alates noorpõlvest kuni selle hetkeni, millal kuritegu toime pandi. Selline uurimine oli antud ülesande lahendamise hädavajalik eeldus.

Avakum toppis piibu täis, võttis taskuraamatu, seadis end mugavalt laua taha istuma ja hakkas lugema .

Täpselt kell kaheksa hommikul astus valge kuuega mees kondiitriärisse, laskis pilgu üle kohviku käia, kus veel peaaegu kedagi ei istunud, ja naeratas rahulolevalt. Ta ei olnud veel hommikust söönud, aga see ei takistanud teda limonaadi tellimast ja pudelit ühe hooga tühjendamast.

Preslavist sõitis Avakum Kolarovgradi, aga ta ei asunud elama linna, vaid lähedal asuvasse Madari kulla. Seal sai ta kaks mahukat pakki (esimese suures koopas, teise kolm päeva hiljem vana kindluse varemeis), mis sisaldasid andmeid Metodi Paraškevovi ja inimeste kohta, kellega too oli suhelnud või kelle juures ta oli elanud.

Seejärel sõitis Avakum Provadiasse, kus istus kolm päeva numbritoas, käies ainult õhtuti korraks naabertänavail jalutamas.

Üheteistkümnendal päeval pärast Sofiast väljalendamist jõudis ta Plovdivisse. Aegsasti valmis seatud korterisse viis teda jaamast ametiauto. Auto eesriided olid alla

lastud ja teda saatev seersant ei paotanud kogu tee jooksul suudki.

Korter oli suur, päikesepoolne, vannitoa ja rõduga, kus oli mitu lamamistooli. Teenija oli vanaldane naisterahvas, kes ei lahkunud köögist muidu kui ainult kutse peale.

Avakum andis seersandile raha ja palus osta ülikonna ning pudeli kölni vett. Siis käis ta vannis, heitis lumivalgesse voodisse, pani silmad kinni ja uinus silmapilkselt.

Ta magas õhtuni. Kui täiesti pimedaks oli läinud, väljus ta majast, heitis oma heleda mantli muretult üle õla ja kõmpis südalinna. Ta oli laitmatult riides, kergelt lõhnastatud, habe korralikult aetud, aga sarnanes endaga väga vähe: lühikeseks pügatud vurrud, prillid ninal.

Tagasi tuli ta varahommikul, kui tehastes asus tööle esimene vahetus.

Nii sündis kogu selle aja vältel, mis Avakum Plovdivis veetis: ta läks õhtuti kodunt välja ja tuli koidikul tagasi.

Õhtuti läks Avakum ringkonnavalitsusse, lukustas end sekretäri kabinetti ja hakkas, märkmik ja pliiats käepärast, virnas seisvaid toimikuid lehitsema. Teda huvitasid materjalid, mis rääkisid viimase kahe-kolme aasta jooksul piiril asetleidnud sündmustest, välismaa residentide tabamisest ja spionaažist. Pingsa tähelepanuga luges ta ikka ja jälle neid lehekülgi, kus oli juttu Momtšilovost või selle naaberrajoonidest.

Enne valitsusse minekut astus Avakum läbi äärelinnas asuvast restoranist «Traakia», kus sõi mõnes varjulises nurgas õhtust ja kuulas pool tundi muusikat. Restorani orkester oli üsna hea ja mängis tavaliselt lõbusaid lugusid, aga teadmata põhjusel läks Avakumi meel sellest lõbusast muusikast nukraks, otsekui uhkaks estraadilt polaaröö jäist külmust, tema nurgalaud aga asuks maailma lõpus. Niisugustel hetkedel oli tal kiusatus tellida midagi kangemat. Ta koputas sõrmusega vastu taldrikut, kuid nõudis kelnerilt ikka vaid süngelt arvet, tasus selle ja läks kiirustades minema.

Magama heitis Avakum kella seitsme paiku hommikul, ärkas kell kaksteist, karastas end külma dušiga ja sõi hommikueine, mis koosnes kahest suurest tassist kohvist ja võileivast. Siis pani ta enda ette mitu pakki sigarette, võttis tuhatoosi ja asus tööle.

Juba Madaris oleku ajal oli ta nõudnud täiendavaid andmeid Metodi Paraškevovi kohta, täpsemalt selle kohta,

mida too neljakümne neljanda ja neljakümne seitsmenda aasta vahel oli teinud. Peale selle oli ta palunud polkovnik Manovit teatada talle salajaste raadiosaadete koordinaadid, mis peilijad olid kindlaks teinud, ja lähetada Momtšilovos asuvate geoloogide isiklikud toimikud. Materjalid sai ta kätte järgmisel päeval pärast Plovdivisse jõudmist.

Nüüd omandas Metodi Paraškevovi portree Avakumi kujutluses üha selgemad piirjooned. Tõsi küll, seni ainult «poolprofiilis», sest «en face»[1] nägemiseks puudusid tal andmed õpetaja elu kohta Momtšilovos. Aga ka see «poolprofiilis» portree langes täiesti kokku ettekujutusega, mille ta endale Paraškevovist oli loonud.

Terves Metodi Paraškevovi suguvõsas, ei isa ega ema poolt, ei olnud inimest, kes oleks reaktsionäärina silma paistnud. Kõik tema lähemad ja kaugemad sugulased töötasid usinalt kooperatiivides, tema kaks onupoega aga olid edusammude eest dessertviinamarjade kasvatamise alal koguni hõbemedali saanud. Minevikus oli õpetaja nähtavasti poliitikast eemal seisnud, ent oli siiski viiteid selle kohta, et ta oli progressiivselt häälestatud õpilaste vastu «varjatud sümpaatiat» .ilmutanud. Samal ajal ei olnud üheski dokumendis vihjet tema sümpaatia kohta «parempoolsete» vastu.

Suurem osa andmeist iseloomustas Metodi Paraškevovit vaikse ja üsna tagasihoidliku inimesena, täieliku spartalasena, kes ei hoolinud mugavustest. Mõned andmed viitasid sellele, et ta on kinnine ja raske iseloomuga. Samal, ajal väitsid kõik ühel meelel, et ta on hea pedagoog, tunneb huvi teadusliku kirjanduse vastu ja armastab väga loodust. Tema teiseks lemmikharrastuseks keemia järel oli geoloogia: igasse kooli, kus Paraškevov oli õpetanud, oli ta jätnud väikese, aga hästi

komplekteeritud mineraalikogu. Temast kirjutati, et ta pole abiellunudki sellepärast, et raiskab liiga palju aega kivide peale ja liiga palju raha raamatute, instrumentide, igasuguste preparaatide ja hapete ostmiseks.

Ei olnud inimest, kes poleks osutanud veel ühele Paraškevovi iseloomujoonele — tema jahikirele, mis oli päritud. Paraškevovi vanaisa Ignat olnud oma kandis kuulus jahimees' ja hundikütt. Metodi ise ei olnud mitte üksnes väga

1 Eest vaadatult (prants. k.). — Tõlk.

hea laskur, vaid ka meisterlik preparaator: jänesed, rebased, öökullid ja püüd, mis ta õppekabinettide jaoks oli prepareerinud, nägid välja nagu elusad.

Siiski jäi arusaamatuks, mis teda pedagoogitööd ajutiselt maha jätma ja Sofiasse üle kolima oli sundinud. Andmed neist aastaist olid üsna kasinad, õnnestus ainult kindlaks teha, et ta oli elanud isa viinamarjaistanduse müügist saadud rahast, oli ostnud ühelt välismaalaselt, arvatavasti inglaselt, jahipüssi ja andnud avalduse geoloogia instituuti koha saamiseks, mis oli jäetud rahuldamata. Tema avaldusele oli kaadriosakonna juhataja kir-jutanud resolutsiooni: «Poliitiliselt sobimatu». Raudteelane, kelle juures ta tollal korteris oli, kirjutas temast: «Vaikne mees, hoidub inimestest eemale, käib tihti jahil. Tal on väga hea püss, padruneid täidab ise, lastud loomi aga kingib igaühele, kes soovib. Mu naine oli tema peale väga pahane, et tuba oli alati kive täis. Laual oli tal alatasa kemikaalipudeleid, suurendusklaase ja väikesi haamreid. Ta muretses endale kusagilt isegi mikroskoobi, ilmselt üsna uue, sest see säras nagu kuld. Sel päeval kuulsime esmakordselt, kuidas Paraškevov vilistas, nähtavasti ostu üle rõõmustades. Külalisi tal ei käinud. Korteri eest tasus korralikult, rõivaste suhtes aga oli kitsi. Minu naine, kes tal pesu pesi, nõelus tihti tema särke. Me olime temaga rahul, tema meiega samuti. Kui Paraškevov teatas, et läheb maale õpetajaks, oli mu naine väga kurb. Ta jättis mu naisele mälestuseks korraliku välismaa piirituslambi.»

Üldistanud saadud andmeist kõige olulisema, hõõrus Avakum rahulolevalt käsi: siiamaani polnud mingit alust arvata, et tundmatu X ja Metodi Paraškevov on üks ja sama isik.

Veetnud Plovdivis viis päeva, sõitis Avakum Srnoljanisse.

14.

Smoljanis ootas feda polkovnik Manovi kiri. Polkovnik kirjutas:

«Ma lugesin süüaluse Metodi Paraškevovi ülekuulamise protokollid väga tähelepanelikult läbi, aga sellest hooli-

mata tean asjast niisama vähe kui esimesel päeval. Igal juhul tahan sind tutvustada mõningate väljakirjutustega nendest, mida ma isiklikult huvitavaks pean.

Esimene ülekuulamine.

K o h t u-u u r i j a: «Mida te võite enda kohta ütelda?»

P a r a š k e v o v *(ohates}:* «Mida ma saan enda kohta ütelda, kui te võtsite mult võimaluse lõpule viia üht väga huvitavat ja kasulikku asja, millele ma panin suuri lootusi.»

K ö h t u-u u r i j a: «Mis asi see oli?»

P a r a š k e v o v *(muiates)*: «Ma kavatsesin abielluda... Minutaolise paadunud poissmehe jaoks on see suur sündmus, millest maksab juttu teha, eks ole?»

K ö h t u-u u r i j a: «Millega te seletate oma sagedast mägedes käimist?»

P a r a š k e v o v: «Ma käin jahil.»

K o h t u-u u r i j a: «Jahil käiakse püssiga, teie aga olete mitmel korral käinud ilma püssita. Kas ilma püssita saab jahti pidada?»

P a r a š k e v o v: «Ei saa. Aga mul on peale jahi ka muid huvisid.»

Kohtu-uurija: «Missuguseid nimelt?»
Paraškevov: «Ma õpin loodust tundma.»
Kohtu-uurija: «Teie, kodanil Paraškevov, väidate, et olite ööl vastu 23. augustit külast lä-äne pool. Samal ajal on tunnistajad näinud teid teel, mis viib Lõki külla, see tähendab hoopis küla teises servas. Miks te tahate meid eksitusse viia?»
Paraškevov *(pärast pausi]:* «See on minu eraasi ...» Ta ei ütelnud sõnagi rohkem.

Teine ülekuulamine.

Kohtu-uurija: «Möödunud aastal tapeti Zmeitsa metsas tulevahetusel piirivalvuritega Lõki küla elanik diversant Kademov. Kas te seda meest tundsite?»
Paraškevov: «Tundsin küll. Tal oli terav silm ja kindel käsi. Ta oli väga hea jahimees.»
Köh tu-uurija: «Kas te käisite Kademoviga tihti jahil?»
Paraškevov: «Me kohtusime temaga mõnikord mägedes.»

Koh tu-uurija: «Kas te ei mäleta, millal te temaga viimati kohtusite?»
Paraškevov *(väga rahulikult):* «Kui ma ei eksi, siis umbes aasta enne seda, kui ta lõunasse põgenes.»
Kohtu-uurij a: «Ja millal te nägite teda pärast seda?
Paraškevov (muiates)*:* «Võib-olla oleksime temaga matustel kohtunud, aga ma ei viitsinud Lõkisse vantsida.»

Kolmas ülekuulamine.

Kohtu-uurija: «Kodanik Paraškevov, te eitate osavõttu sissemurdmisest baasi. Aga kuidas te seletate oma sõrmejälgede olemasolu klaasitükkidel?»
Paraškevov *(õlgu kehitades);* «Kui ma oleksin detektiiv, katsuksin teie uudishimu rahuldada... Ainus võimalus: keegi varastas mu sõrmed, sel ajal kui mg magasin, jooksis nendega baasi, lõhkus akna, tuli tagasi ja pani sõrmed jälle köhale. Või mis teie arvate?»
Kõht u-uurija: «See ei ole kellegi jutt.»
Paraškevov *(vihase pilguga):* «Otse vastupidi! See on samasugune jutt nagu kogu teie süüdistus minu vastu.»
Koht u-uurija (asitõenditele — kloroformiampullile, käterätikule ja konile osutades): «Kas te tunnete neid asju?»
Paraškevov: «Miks ma ei peaks tundma! Ampull ja käterätik on kahtlemata minu omad, sest ma ostsin nad oma raha eest. Mis konisse puutub, siis ei ole ma päris kindel, kas see on minu oma. Kõik konid on sarnased nagu kaks tilka vett.»
Kohtu-uurij a: «Ärge koni pärast muretsege. Me võtsime vaevaks seda uurida ja ekspertiis tegi kindlaks teie sõrmejäljed ja kontsajäljendi.»
Paraškevov (muiates): «Siis on ka koni minu oma... Mul tuleb nüüd meelde, et baasist möödudes viskasin pooliku sigareti akna alla, ja et tuul oli kõva, siis astusin talle peale, et midagi ei juhtuks.»
Kohtu-uurij a: «Teil on hea mälu, ja arvatavasti ei pruugi te vaeva näha, et meenutada, kuidas teie käterätik kloroformiga läbi imbus ja vanemallohvitser Stoimenovi näole sattus. (Paraškevov vaikib.) Noh, öelge ometi!»
Paraškevov: «Tol õhtul ei olnud minu ampullist ühtegi tilka kloroformi võetud; ma mäletan väga hästi jaotust, milleni vedelik ulatus. Ka praegu on vedelik samal tasemel.»

Koht u-uurija (naerma puhkedes): «Kes võiks peale teie seda kinnitada?»
Paraškevov (pärast hetkelist vaikimist naerdes): «Jah, lugu minu käterätikuga on tõepoolest huvitav. Samuti nagu minu sõrmejälgedegagi. Kui te olete hea kohtu-uurija, siis te lahendate

kahtlemata need mõistatused — nii enese kui ka minu pärast. Aga kui te minu tagasihoidliku isiku peale aega kaotate, siis ma kinnitan, et te ei jõua kunagi tõeni.»

Kohtu-uurija: «Antud juhul on tõde seotud just teie tagasihoidliku isikuga.»

Paraškevov (pärast pikemat vaikimist): «Enese pärast ma ei karda, sest ma ei ole sellesse tumedasse loosse segatud ja ma olen veendunud, et leidub arukaid inimesi, kes selle kindlaks teevad. Kas meie ajal saab siis tõesti inimest kohtu alla anda teo eest, mida ta ei ole toime pannud? Palun ärge ajage mind naerma, ma ei armasta nalja.»

Nii lõppes kolmas ülekuulamine.

Süüalune ei taipa nähtavasti, kui ohtlikku olukorda ta on sattunud. Ühelt poolt on see naiivsus hea, teiselt poolt aga paha. Hea on, et inimene on rahulik ja ei tunne hirmu, halb on tema optimism,, et ta ei taipa, missugune hädaoht tema pea kohal ripub, ja et ta on veendunud asja õnnelikus lõpus. Ta ei tea, et faktid ja asitõendid lubavad teda viivitamatult kohtu alla anda. Ettekavatsetud tapmiskatse, sissemurdmine eriülesannetega ekspeditsiooni baasi, salajase dokumendi röövimine — sina tead, kuidas Seadus seda karistab. Ja kui juurdluse materjalid ei ole Veel prokurörile üle antud, siis mitte süütõendite puudumise pärast — neid on piisavalt ja nad on vaieldamatud!! Põhjuseks on meie soov kuriteo niidid võimalikult hoolikalt lahti harutada, see tähendab kindlaks teha, kuidas see kuritegu organiseeriti, paljastada inimesed, kes sellest osa võtsid, ja keskus, kust see,asi liikuma pandi. Muidugi, kui me ummikusse satume, kui juurdlus hakkab lõpmatuseni venima ja lõpuks tühja jookseb — noh, siis läheb Metodi Paraškevov kas või ainsana kohtu alla. Nii on praegu lood.

Igal juhul pead sa teadma, mis vastuabinõud me peale selle, et sind Momtšilovosse komandeeriti, tarvitusele võtsime, kuigi need pole siiani kahjuks mingeid tulemusi andnud. Esiteks on piir Momtšilovo lähikonnas tugevda-

tud valve alla võetud ja röövitud plaani ei ole arvatavasti saadud üle piiri toimetada, ehkki see ei tähenda, et dokument ei ole juba välismaa luure käes. Teiseks tabasid meie peilijad kolmanda šifreeritud radiogrammi, mis saadeti eetrisse 24. augustil Momtšilovost kahekümne kilomeetri kaugusel, sedapuhku põhja-loode suunas asuvast maakohast. Salajase raadiojaama asukohta ei suudetud täpsustada — saade kestis ainult pool minutit. Saate ajal lendas piiri läheduses välismaa lennuk.

Ma saadan sulle vististi juba homme kahe eelmise lühilainesaate peilingud, samuti selle köha umbkaudsed koordinaadid, kust viimane šifreeritud radiogramm teele läks. Kahjuks ei ole ühtegi radiogrammi veel õnnestunud dešifreerida. Aga on kindlaks tehtud, et vastuvõtja oli üks ja seesama. Pea pidevalt sidet Smoljani ringkonna-valitsusega ja käsuta — enamikul juhtudel muidugi kui «arheoloog» — kõigi meile ustavate inimeste abi ja kaastööd. Ole ettevaatlik ja ära liigu asustamata kohtades relvata. Andsin korralduse kindlustada sulle pidev raadioside Sofiaga …»

Avakum luges kirja läbi võõrastemaja numbritoas, kuhu ta oli ööseks peatuma jäänud. Märkinud mõned andmed oma taskuraamatusse, läitis ta tiku ja põletas kirja ara.

Siis toetus ta aknalauale ja vahtis tükk aega tänavale. Hommik tõotas tulla sünge. Linna piiravate küngaste köhal rippus tinane taevas.

15.

Esimene kohtumine selle inimesega sööbis mulle mällu kõige tumedamates toonides. See juhtus nii.

Momtšilovos on kaks kõrtsi (seda tüüpi ettevõtete puhul kasutan ma nende vana nimetust). Uuema ja suurema köhal ripub aukartustäratav silt «Restoran «Karabair»». Restoran võtab enda alla poole külakooperatiivi uuest hoonest. Tema laiad aknad on vastu väljakut, ruum on puhas ja

meeldiv: laudadel on valged linad ja tsinkletitagune sein on käetud riiulitega, millel seisavad pudelid. Momt-šiilovlased on oma uue restorani üle väga uhked ja astuvad sinna meeleldi sisse väikest aanispitsi viskama või raadiot kuulama, kuigi valged linad ja sile laudpõrand

ajavad neid veidi segadusse. Seal lõunatavad harilikult kõik kolm kooliõpetajat, kooperatiivi raamatupidaja ja kartograaf major Stefan Indžov. Õhtuti ühinevad selle soliidse seltskonnaga veel kaks inimest — noor agronoom koos abikaasaga, kelle näol särab alati õnnelik naeratus ja kõrva tagant paistab kollane õis.

Teine, Momtšilovo vana kõrts, asub küla idaservas, teeristil, kust viib ülemise slobodaa ja Lõki poole. See on madal ühekordne mahavarisenud krohviga maja, millel on üksainus trellitatud aken ja mille kitsal trepil on neli kiviastet. Sissekäigu kõhal ei ole mingit silti. Suurivaevu saab kokku veerida vihmast mahapestud kirja, mille endine peremees vähemalt veerand sajandit tagasi ise on maalinud:

«Alkohoolsed, joogid ja lahtine tub.»

Allapoole, kus varem oli arvatavasti kõrtsmiku nimi, on nüüd veetud lai punane triip. Momtšiilovlased kutsuvad seda asutust Iltšo kõrtsiks.

Kõrts ise on seest niisama kõle kui väljast. Ta on päris avar — seal on kümmekond lauda. Muldpõrand, jämedad tahmunud laepalgid. Otse sissekäigu vastas on puust lett, sellest vasakut kätt nurgas vanaaegne tõrvmusta kummiga kolle, kust ripub kett katelde ülesriputamiseks. Suits ja tulekeeled on seda aastakümneid limpsinud.

Köide ja leti vahel on kunagi olnud uks, millest on säilinud ainult piidad. Siit pääseb väikesesse kambrisse, kus on seina aarde seatud kirjude kulunud vaipadega käetud pingid. Vaibamustrites on ülekaalus kollane värv — laiad kollased triibud punaste ja siniste püstkülikute vahel. Ke-set tuba seisab pikk kõikuv laud. Valgus pääseb tuppa läbi väikese pikliku akna, mis on risttee poole. Kõrts seisab kõrgendikul ja aknast võib näha madala mošee minaretti ülemises slobodaas ja pikka juppi Lõki poole viivast teest.

«Karabair» on endastmõistetavalt suurema osa Iltšo kõrtsi alalisi külalisi ära meelitanud. «Karabairis» on raadio, kuumadel suvepäevadel õlut, kuuma suppi ja igasuguseid suupisteid napsi juurde. Seda külastavad enam-vähem kõik kohaliku seltskonna tähtsamad esindajad ja see on kahe-kolme viimase aasta jooksul rikastunud kooperatiivi liikmetele omamoodi klubiks kujunenud. «Karabairis»

nagu hiljuti valminud koolimajaski, näevad momtšiilovlased otsekui kõige selle uue sümbolit, mis nende ellu on tunginud.

Iltšo kõrts, kus varem elu pulbitses, oli kuidagi ootamatult ja jahmatamapanevalt vananema hakanud, sarnanedes kauge ja jäädavalt möödunud mineviku laguneva mälestusmärgiga. Kõrtsi külastasid peamiselt vanad taadid ja mõned vaiksed joodikud. Vahel astusid sinna sisse met-satöölised ülemisest slobodaast, kes ei suutnud «Karabairi» valgete laudlinadega harjuda.

Kellelegi polnud vaja selgeks teha, et Iltšo kõrts on elust lootusetult maha jäänud nagu vanaaegne vesiveski. Aga ainult võhikud võisid kahelda, et tema vaatides on laagerdunumad ja kangemad veinid kui «Karabairi» keldris. Marko Krumov, kes seda kõrtsi kooperatiivi volitusel pidas, ei arvanud midagi peenematest napsidest, likööridest ja muudest jookidest, mis «Karabairi» riiulitel ilutsesid. See-eest seisid tal leti all alati'punutud õlgedes astjad jumal-teab kust hangitud kuldkollase ..ploominapsiga, lõhnava ja kurku põletava joomaajaga, mis pani halli-juukselised raugad noorusmälestusi heietama, ülemise slobodaa metsatöölised aga asja ees, teist taga nuga haarama ja ilvese moodi silmi välgutama. «Karabair» oli kuulus oma sakusmentide poolest, aga neid ei saanud võrreldagi Iltšo kõrtsi uhkusega — vardas küpsetatud, taimeõli ja veiniäädikaga

ülevalatud piprakaunadega. Tõsi, ka «Karabairis» serveeriti pipart, aga see oli teistsugune, magus-lääge. Iltšo kõrtsis sarnanesid piprakaunad põrgutule roheliste leekidega. Mehel, kes neid närides pisaraid tagasi suutis hoida, pidi keel küll kahekordselt pühvlinahka mähitud olema.

Iltšo kõrtsis ei saanud suppi ega tavalisi liharoogi. Marko Krumov kostitas oma alalisi külalisi rasvasest lambalihast basturmaa, praetud pekilõikude ja munaroaga, mille juurde sai sibulat ja lambajuustu, vahel aga praadis neile nuumatud kanapoegi.

Välimuse poolest oli Marko Krumov samuti «Karabairi» direktori täielik vastand. Too oli kõhn, karm, põrnitses kõiki umbusklikult ja tuletas meelde redus varitsevat jahimeest. Markol seevastu oli soliidne kõhuke ja põskedel mängles nooruslik puna, ehkki ta oli juba üle viiekümne. Haidukkide kombel ülespoole keeratud vurrud andsid tema punapõselisele näole ulja ilme. Silmad, kust alati kelmi-

kas naeratus vastu helkis, aga sundisid külalisi kõiki nukraid mõtteid unustama ja mäletama ainult seda, et maailmas on peale murede ka ammendamatu meelelahutuste ja lõbude meri. Kujutlege hallikate turris harjasjuustega, tohutute, küünarnukkideni paljaste karvaste käppadega kogu, kellel on määrdunud põll ees, ja teil on Iltšo kõrtsi peremehest täielik ettekujutus.

Ah, kuidas ma seda armetut urgast armastasin! Muidugi mitte tema kange pipra pärast, mis pani mind täiest kõrist uluma. Ma neelasin neid rohelisi tulekeeli üle jõu, et Iltšo kõrtsi väärikad taadid mind pilkavalt ja põlglikult ei vahiks. Ka kuldkollane ploominaps ei tõmmanud mind, ja basturmaad ei talunud ma hoopiski. Aga ma-ei hakka valetama ega eitama — mulle meeldis vein. Jah, vein ja praetud kanapojad on alati mu nõrkus olnud, sellest hoolimata, et niisugune nõrkus ei ole minusugusele tõesele mehele kuigi kohane. Olen läbi sirvinud hea hulga raamatuid, aga ei ole loomaarstide juures kusagil seda nõrkust avastanud.

Ah, mis seal rääkida! Kui Iltšo kõrtsis oleks ka ainult limonaadi ja kanget pipart pakutud, oleksin ma ikkagi seal käinud, ehkki ma ei tea, millega ta mind nii ligi tõmbas. Mõlemas ruumis oli alati hämaravõitu ja kuidagi sünge. Aga koldes pragteesid puud, mida limpsisid tulekeeled, ja mulle meeldis kolmejalgsel järil istudes vitsaga tuhka sonkida. See oli väga meeldiv, eriti sügisel ja talvel. Kuulates tuule vuhinat korstnalõõris ja tuisu vingumist, mõtlesin ma kõiksugu asjadest, kõigepealt aga lehm Raskast; ma olen ju loomaarst, Raska aga on meie kooperatiivi uhkus. Mu mõtted peatusid ka muudel asjadel, näiteks mu kolleegi doktor Natševa reseedavärvi sallil või tema ripsmetel, kuhu, nagu ma mäletan, ükskord lumehelbed rippuma jäid; mõnikord tundus mulle, et minu kõrval kolmejalgsel järil, nägu tule poole, istub valges kleidis olend ja soojendab süte paistel käsi. Ma kujutlesin täiesti selgesti neid väikesi valgeid käsi ja mulle tikkus naer peale. Naeruks oli muidugi põhjust. Kas see pole siis naeruväärne pilt: lumivalges suvekleidis neiu istub tule paistel ja sirutab selle poole käsi. Oleks tal veel sallgi õlgadel, näiteks reseedavärvi nagu doktor Natševal, salli all aga kollane kõrge kraega sviiter, siis oleks teine asi ja ma ei oleks naernud... Aga muide, ma vist mõtlesin ikkagi rohkem meie

Raska peale, sest see oli rekordlehm ja me olime tema üle väga uhked.

Niisiis, küsimusele, miks Iltšo kõrts mind tõmbas, ei oskaks ma ka praegu vastata. Võib-olla käisin ma seal kolde pärast, et kuumas tuhas kartuleid küpsetada.

Marko Krumovi asjad paranesid mõnevõrra, kui Sofiast saabus grupp geolooge.

Nagu arvata võis, hakkas neile mugavustega harjunud inimestele alguses silma uus ja puhas «Karabair», kus oh raadio ja kus sai iga päev suppi ja praadi, Iltšo kõrts aga veeretas endiselt tasa ja mõõdukalt oma päevi õhtusse. Peale minu käisid seal vahetevahel veel õpetaja Metodi Paraškevov ja vana Grozdan, kooperatiivi esimees, kes «Karabairi» minnes sinna sisse keeras, et klaasikese aniisiviinaga kurku loputada. Selle tseremoonia sooritas ta leti ees, maha istumata —

tal polnud kunagi aega. Mina aga teadsin ülihästi, et põhjus peitub mujal: ta kartis, et hakatakse ütlema: «Küll on esimees, toetab vana!» Sellepärast jõi ta oma klaasi leti ees tühjaks. Metodi Paraškevov, erinevalt teistest vanapoistest, rääkis ja jõi vähe, selle eest aga parkis kõhu leiba ja kanget pipart kõvasti täis. Mõnikord tõi ta Marko Krumovile jänese või tedre. Ja Marko praadis selle juba ammu unustatud haidukiretseptide järgi ara. Aga ka neist Iltšo kõrtsi pidusööminguist ei võtnud Metodi Paraškevov osa. Ta laskis endale kanget leotatud pipart hea maitsta, kastis sellesse kõrvetavasse kastmesse suuri leivakannikaid ja sõi, ulukiliha aga peaaegu ei puudutanud. Võib-oila hoidis ta sellepärast tagasi, et teistele rohkem jääks.

Kord tõi ta niisugusele pidulikule lõunasöögile kaasa — laual potis oli hautatud jänes — Bojan Itšerenski, ekspeditsiooni ülema asetäitja. Bojan Itšerenski osutus parajaks maiasmokaks — ta hävitas üksi pool jänest ja peaaegu kogu veinikastme. Mina ja Marko Krumov ei olnud sellisest aplusest kuigi vaimustatud, aga Metodi Paraškevov lihtsalt sulas õndsusest, otsekui oleks ta ise jänese nahka pannud.

Sellest päevast saigi alguse see muutus, millest eespool juttu oli.

Parkinud kõhu täis ja joonud üle liitri veini peale, nööpis Bojan Itšerenski särgikaeluse lahti, ohkas raskelt ja hakkas uudishimulikult ringi vaatama.

«Küll on röövlikoobas!» pahvatas ta lõpuks naerma. «Ma elan siinsamas kõrval, aga ei teadnud sellest rebaseurust siiamaani midagi ja vantsisin muudkui teise trahterisse! Ons see mõni tegu! Eks ole, õpetaja?»

Metodi Paraškevov noogutas õndsalt. Ka minul hakkas hea ja ma pomisesin: «Muidugi, muidugi!» Bojan Itšerenski ei pannud mind nagu tähelegi. Marko Krumov aga sattus geoloogi sõnadest niisugusesse vaimustusse, et tõi otsekohe veel kaks kannu veini lauale.

Minu arvates on nüüd paras aeg Bojan Itšerenski kohta mõni sõna öelda. Kui Iljazovi majas too asi juhtus, oli ta naise juures Plovdivis, sellepärast ma lükkasingi tema iseloomustamise sobivama aja peale edasi. Bojan Itšerenski oli huvitav mees, ehkki mitte niisugune iludus nagu suurtükiväekapten Matei Kaludijev. Ennekõike jättis ta oma kere ja pea massiivsusega võimsa mulje. Pikkust ei olnud tal rohkem kui meeter seitsekümmend sentimeetrit ja ka tüse ei paistnud ta olevat, aga kaalus täpselt sada kilo — ma veendusin selles oma silmaga, kui ta end kooperatiivi kaalul kaalus. Õlad olid tal nagu raskekaalu-maadlejal, käel lühike ja jäme, tema lihaseid aga oleks kadestanud kõige rässakani metsatööline. Tema pea tuletas meelde lõvi pead: lai otsaesine, kõrged sarnad, vägevad lõuapärad ja kandiline lõug. Kõige huvitavamad olid siiski tema silmad - kollakaspruunid, kollane varjund ülekaalus, kui ta oli vihane või lõbus, ja peaaegu pruunid mõtiskluse või' väsimuse puhkudel.

Tal oli kõlav ja puhas hääl, tema liigutused olid pehmed, täpsed ja graatsilised - nii imelik kui see ka niisuguse lihastest ja kontidest müraka juures ei olnud. Ta oskas kõiki koosolijaid lõbustada, neid naerma ja laulma panna, ise aga naeris harva, ja mina ei ole kordagi kuulnud, et ta oleks laulnud.

Itšerenski oli teenekas mees — tema arvel oli mitme söe-lademe avastamine Maritsa basseinis ja metsaga kaetud Strandža mägedes, aga ta ei armastanud sugugi endast rääkida või kuulda, kui teda kiidetakse.

Tema iseloomus oli ka mõndagi iseäralikku, aga ma jutustan sellest hiljem, kui tuleb sobiv hetk. Praegu nimetan ainult ühte iseärasust: Bojan Itšerenski oli armastusväärne ja tähelepanelik peaaegu kõigi oma tuttavate vastu, kuid mõningaid neist ta nagu ei märganud, vestles nendega justkui neid nägemata, otsekui oleksid nad tühi koht.

Viimaste hulka kuulusin millegipärast ka mina. Ja ometi olin ma rajooni loomaarst!

Aga me kaldusime kõrvale — jutt oli ju Iltšo kõrtsis toimunud muutustest.

Juba teisel päeval tõi Bojan Itšerenski kaasa mäeinsener Kuzman Hristoforovi ja suurtükiväekapten Matei Kaludijevi, kes sattus ülimasse vaimustusse, niipea kui oli kõrtsis ringi vaadanud. Ta istus toolile ja hüüdis Markole:

«Vanemallohvitser!»

Marko Krumov jooksis laua juurde, tõmbas kõhu sisse ja võttis valveseisangu.

«Mis sul seal kastides on, kas lahingu- või paukpadrunid?»

«Lahingupadrunid, seltsimees kapten!» vastas Marko ja tema vurrud tuksatasid mitu korda üles-alla.

Sellest päevast peale lõi Iltšo kõrtsi sünges tagakambris keema lõbus elu. Geoloogid ja kapten, õpetaja ja loomaarst minu tagasihoidlikus isikus seadsid end iga päev nii lõunaks kui õhtusöögiks pika laua taha istuma. Millest me kõik ei rääkinud ja mille üle ei vaielnud! Mõnikord laulsime tuntud laule ja meie jõudeaeg lendas märkamatult. Ma ütlesin asja, et me laulsime, aga on vaja kõhe täpsustada, et «meie» — need olime kapten ja mina ning meile tasakesi kaasa ümisev õpetaja. Itšerenski lõi ainult laual sõrmega takti, Kuzman Hristoforov aga kortsutas kulmu nagu alati ja ohkas raskesti. Kuid üldiselt oli lõbus. Ja kui praetud kanapojad lauale ilmusid, läks veel lõbusamaks.

Onu Grozdan, kooperatiivi esimees, võttis vana kõrtsi katuse all nii soliidset kampa nähes südame rindu ja ühines meiega. See ületamatu spets tubakakasvatuse alal oli: ka väga hea laulumees; kui ta õrnu ja nukraid rodopi laule alustas, tõstis isegi Kuzman Hristoforov silmad lae poole ja vangutas süüdlaslikul ilmel pead.

Meiega ei ühinenud ainult ekspeditsiooni ülem major Indžov. Muidugi astus ta vahetevahel kõrtsi sisse — oma alluvate kontrollimine oli ju tema otsene kohustus. Ta tuli, nägu ülemuslikult pilves, võttis pingjserval istet ja vaikis mornilt. Siis tõi «vanemallohvitser» Marko Krumov talle puutaldrikul klaasi meega segatud ploominapsi ja asi laabus. Aga üldiselt ei armastanud major meiega kauemaks istuma jääda: ta oli ikkagi ülemus, ja meie saime sellest aru ega pannud talle seda pahaks.

Nagu ma juba ütlesin, lendasid meie jõudeaja tunnid

märkamatult. Ma hakkasin neid inimesi armastama, ehkki Bojan Itšerenski ei märganud mind ikka veel ja suurtükiväekapten käis üha sagedamini Lõki külas -seal asus ambulants, kus troonis doktor Natševa, kes armastas reseedavärvi salli õlgadele võtta. Olgu pealegi! Mul polnud mingit põhjust kapteni peale pahane olla, et ta Lõkis käib. Tal on ju mootorratas, miks ta ei peaks sõitma?

Raska andis pidevalt rohkesti piima, rajoonis ei olnud nõletõbe ega kanakatku ja- kooperatiivi liikmed ootasid sügiseks suuri kasumeid, kui äkki juhtus see ebameeldivus — kallaletung Iljazovi õues. Me olime hämmastunud ja rabatud, otsekui oleks välk kuhugi sisse löönud. Tegeli» kult lõigi välk päris meie keskele — arreteeriti meie istumistest osavõtja, Metodi Paraškevov.

Tema kõht laua taga jäi tühjaks.

Meie teised kogunesime endist viisi tagakambrisse, aga ma valetaksin, kui ütleksin, et meil oli endist viisi lõbus. Isegi kapten, kes pole kaugeltki sentimentaalne mees, ohkas tihtipeale, Bojan Itšerenski aga muutus vaikseks ja süngeks nagu äikesepilv. Ainult Kuzman Hristoforov ei olnud väliselt muutunud. Tema silmist võis küll nagu kahjurõõmu lugeda, aga temagi oli vait.

Niisuguses kehvas meeleolus leidiski meid eest Avakum Zahhov. Miks mu mällu sellest esimesest kuhtumisest halb mulje on jäänud, sellest jutustan teile kohe.

16.

Me olime parajasti lõunalauda istunud (Marko Krumov oli meile härjasilmi praadinud), kui kuulsime auto tuututamist. Kõik jäid kuulatama, Bojan Itšerenski tõusis koguni püsti ja vaatas aknast välja.

Olime seekord täies koosseisus, teiste sõnadega, meie seas oli ka ekspeditsiooni ülem, kes rüüpas vaikides oma meejooki. Tuleb mainida, et tema oli ainuke, kes autopasunale tähelepanu ei pööranud.

«Ringkonnanõukogu auto,» ütles Bojan Itšerenski ja istus tagasi oma köhale. Ta murdis tüki leiba ja lisas! «See auto on ennegi siin käinud, ma mäletan seda.»

Grozdan sügas kukalt.

«Vist ringkonna agronoom,» ütles ta ja tema nägu läks murelikuks.

Seni kui me arutasime, kes võiks tulla, kutsus meie ülemkelner juba kedagi valju häälega tagakambrisse: «Palume väga, astuge aga siiapoole!» kamandades selle peale autoriteetselt: «Anna, veli, kohver siia, ära passi ukse juures!»

Ja näe, lävele ilmus kaks meest. Ühe tundsime otsekohe ära — see oli ringkonnanõukogu sekretär. Teist — kasvult pikemat, sihvakamat ja nooremat nägin ma esmakordselt. Tal oli üsna peen välimus — hall sportülikond seljas, hele mantel üle õla visatud. Terna nägu oli kõhna-poolne, tõsine ja pisut väsinud. Ilu poolest see silma ei paistnud, kapten Kaludijevi näo vastu ei saanud, aga selles oli mingit erilist sisemist keskendatust ja rahu.

Ringkonnanõukogu sekretäril oli väga kure. Maha istumata jõi ta pool klaasi veini, tänas ja selgitas paari sõnaga külalise tuleku põhjust. Avakum Zahhov (ta nimetas oma tõelise nime, aga jutustuse jaoks ei ole sellel mingit tähtsust) on ajaloolane, arheoloog; Teaduste Akadeemia komandeeris ta siia maakoha muinasaega uurima ja ta jääb meile mõneks ajaks elama.

«Issake!» lõi Grozdan endale vastu otsaesist. «Me saime ju nõukogus ei mäleta mis instituudist kirja, milles paluti ei mäleta kellele abi osutada.» Ta mõtles veidi aega. «Alles hiljuti, paar päeva tagasi!»

Ringkonnanõukogu sekretär avaldas lootust, et me aitame Avakumil end mugavalt sisse seada, soovis meile kõigile edu ja lahkus. Major jõi oma meejoogi ära ja läks teda saatma.

Hall auto kadus Lõki tee käänaku taha.

Bojan Itšerenski, kelle me vaikival kokkuleppel oma eesistujaks olime valinud, pakkus Avakumile enda kõrval istet, valas talle veini ja käskis Marko Krumovil külalisele süüa tuua. Siis hakkas ta meid õpetatud külalisele kombe kohaselt järjekorras tutvustama.

«See on meie Grozdani-onu,» viipas ta südamlikult naeratades esimehe poole. «Üllas hing ja kooperatiivi pea, «meie igapäevase leiva» looja nii-ütelda. See sünge vend, kes oleks nagu kotitäie hapusid õunu ära söönud, on tuntud mäeinsener Kuzman Hristoforov. Ta joob palju ja on alati vait. Üldse, mõistatuslik kuju ... Ja nüüd tähelepanu!» pööras ta pea kapteni suunas. «Selle mehega ei

soovitaks ma teil armastustandril jõudu katsuda. Ta neelab teid nagu putuka alla. Ta on väga andekas, pealegi suurtükiväelane. Ta on akadeemia lõpetanud, ja kui mõni seelik teda enneaegu ei hukuta, saab temast kunagi tingimata kindral. Andestage mu avameelsust, kapten, aga ma armastan teid väga. Noh, teie terviseks!»

«Aga miks te sellest noormehest ei räägi?» küsis Avakum.

See käis minu kohta. Ma punastasin.

«Ah... sellest?» Bojan Itšerenski kehitas õlgu ja naeratas üleolevalt. «Te ju näete teda, eks ütelge midagi tema kohta. Minul isiklikult ei ole tema kohta mingit arvamust.» Ja ta tühjendas oma klaasi.

Avakum tegi sedasama. Ma võpatasin ja langetasin hämmelduses silmad.

«See noormees (mu jumal, ta on minust vaevalt viis aastat vanem, aga nimetab mind «noormeheks»!), see noormees» kordas Avakum ja vaatas aknast välja, otse kui oleksin ma õues, ja mitte temaga ühe laua taga, «on oma hinges luuletaja, ehkki tegeleb veterinaariaga. Ta on tõenäoliselt veterinaararst, kusjuures ma olen valmis kihla vedama, et ta tuleb oma ametiga suurepäraselt toime, vaatamata oma luuletajakalduvustele. Ja mulle näib (siinkohal ohkas Avakum kergelt), et ta on armunud, pealegi õnnetult armunud. Muuseas, armumine ei ole hoopiski õnnetus. Armastus on hea asi isegi siis, kui sind vastu ei armastata.»

Ma pidin häbi pärast maa alla vajuma ja vihastasin hirmsasti. Kapten Kaludijev aga pahvatas rõkkavalt naerma. See oli temast äärmiselt taktitu. Ma teadsin ju väga hästi, et doktor Natševa polnud teda ambulantsi kutsunud, ta ise oli end talle kaela määrinud.

Bojan Itšerenski silmitses meie uut tuttavat imestunult ja sõnatult.

«Kunas te jõudsite nii üksikasjaliselt tema elulooga tutvuda?» küsis ta lõpuks uudishimulikult.

Et kõne all oli minu isik, siis ei saanud see mind riivamata jätta, aga ma püüdsin oma solvumist varjata.

«Ma ei ole tema elulooga tutvunud,» ütles Avakum. «Saabusin asja Smoljanist ja olen esmakordselt Momtšilovos. Seda noormeest «läbi näha» aitas mul restauraatorivaist. Ma pean teile nimelt tunnistama, et ma ei ole üksnes arheoloog, vaid ka restauraator. Restaureerin iga-

suguseid vaase, potte ja teisi elukondlikke esemeid, mida me maa seest kildudeks purunenult leiame. Sofia arheoloogiamuuseumis on kaksteist terrakotateost, mis on minu restaureeritud. See on kaunis tulus tegevus, aga ta nõuab osavust ja teravat pilku. Ennekõike just teravat pilku. Tahan sellega ütelda, et mu elukutse on õpetanud mind mitmesugustele pisiasjadele tähelepanu pöörama. Näiteks noormehe silmad. Kui restauraator märkasin ma neis otsemaid üht iseärasust: nad on puhtad ja ma ütleksin – unistavad. Teine üksikasi — kõrge ja sile otsaesine. Otsmiku kuju ja silmade ilme sunnivad mind oletama, et noormehele ei ole võõrad poeetilised kalduvused. Aga et ta veterinaariaga tegeleb, selle ütleb ära igaüks, kes pöörab tähelepanu tema kuue vasakule taskule — sealt piilub välja haamrike sarvloomade närvireaktsiooni määramiseks. Seltsimees Hristoforov näiteks sellist haamrikest endaga kaasas ei kanna, sest ta ei tegele veterinaariaga. Aga millest ma järeldan, et ta on armunud ja et tal armastuses ei vea? Vaadake ainult varjudele tema silmade all — see on unetuse tagajärg. Ta ei näi olevat noormees, kes oma öid tormiliselt mööda saadab. See noormees ei maga või magab vähe sellepärast, et tal on süda raske. Õnnelik armunu magab nagu laps. Õnnelikul armunul on suurepärane isu ja sügav uni. Eks ole õigus, seltsimees kapten?»

Sellal kui ta rääkis, pani Marko Krumov tema ette taldriku härjasilmade ja asja praetud koduvorstiga.

«Head isu!» soovis Grozdan talle lõbusalt.

«Isu on mul alati hea,» puhkes Avakum naerma ja lõikas vorstt õhukesteks viiludeks. Siis pöördus ta Itšerenski poole:

«Noh, kuidas on, kas ma kõlban restauraatoriks?»

«Või veel!» hüüatas geoloog tunnustavalt ja naeratas kuidagi mõtlikult.

Avakum vaatas talle kaunis väljakutsuvalt otsa ja ütles:

«Mulle makstakse iga restaureeritud eseme eest. Pean tunnistama, et ma ei ole harjunud tasuta vaeva nägema. Nii et teil tuleb mu lõunasöök selle eest kinni maksta, et ma teile seltsimees loomaarsti portree taastasin.»

Itšerenskile tegi see lõbu. Ka teised naersid südamest. Ainult Grozdan vangutas laitvalt pead.

«See ei ole hea, et sa kõike rahaga mõõdad,» ütles ta, «Ise professor, aga mõtleb muudkui raha peale!»

«Ara minu peale pahaseks saa, seltsimees esimees!» vaatas Avakum talle südamlikult otsa. «Suur Napoleon Bonaparte ütles: «Andke mulle raha, ja maailm on minu oma!» Mina olen Napoleonist veidi tagasihoidlikum ja ütlen sellepärast: «Andke mulle raha, ja ma sean oma tulevases korteris sisse vannitoa - j a kloseti.» Elamute valitsus, kuhu ma oma osamaksu olen tasunud, keeldub mulle dušiga vannituba sisse seadmast, mina aga ei saa ilma selleta läbi.»

Ja jälle pahvatasid kõik naerma, isegi Grozdan naeratas. Ka mina püüdsin endast naeratust välja pigistada.

Siinkohal ütles Avakum Marko Krumovile: «Kõik, mis ma söönud olen, tasub see lugupeetav isik.» Ja ta osutaja Itšerenskile. «Nüüd aga vala kõigile veini ja ära ka ennast unusta!»

Jutt läks selle peale, kuhu Avakum elama asub. Grozdan, kellele arheoloog ilmselt ei meeldinud, hakkas keerutama: külas on muidugi mitu enam-vähem vastuvõetavat korterit, aga kõik nad on kas õpetajate või geoloogide käes. Nii et sobivat tuba on raske leida.

«Võiks ta ajutiselt minu ambulatooriumi paigutada,» ütlesin mina, ehkki mul ei olnud erilist põhjust selle inimese vastu lahke olla. «Väga mõistlik,» ütles Itšerenski. Avakum ohkas.

«Ma olen väga õrnahingeline,» ütles ta. «Niipea kui ma haiget looma näen, kaob mul Silmapilk hea tuju. Näidake mulle vaid korraks süstalt, ja ma, vajun nädalaks ajaks melanhooliasse.»

«Mulle võite tuhat süstalt näidata — see ei liiguta mind põrmugi!» muigas Matei Kalud-ijev. Siis pani see naljamees ette: «Mul ei ole midagi selle vastu, kui seltsimees Zahhov minu juurde elama asub. Mul on avar tuba, aknad lõuna poole.»

«Väga tore,» ütles Avakum. «Mulle meeldivad väga niisugused toad. Minu tulevases korteris on kaks akent kindlasti lõuna poole. Aga ma olen haruldaselt kerge unega ja mul on väga arenenud kuulmine. Ma ei kannata, kui inimesed unes norskavad. See mõjub mulle masendavalt.»

Grozdan kehitas kannatamatult õlgu, kuid ei öelnud midagi.

«Mina ei norska,» segas end ootamatult vestlusse Kuzman Hristoforov.

Me kõik ajasime kõrvad kikki ja jäime otsekui komando peale minutiks vait.

Esimesena katkestas vaikuse Avakum.

«Tänan teid vastutulelikkuse eest,» sõnas ta tähelepanelikult Hristoforovi nägu silmitsedes. «Ma tuleksin meelsasti teie juurde elama. Aga mulle näib, et teil on harjumus unes rääkida, kas pole nii? Väga kahju, aga…»

«Nagu arvate,» pomises Kuzman ja täitis oma klaasi.

Kõik jäid vait.

«Paistab, et teil on mugavusi tarvis,» ütles lõpuks Grozdan ja lisas otsekui vägisi: «Balabanovi lesel on teisel korrusel täiesti omaette asuv suur kolme inimese tuba.»

«Balabanovi lesel?» kordas kapten Kaludijev muiates ja pilgutas Grozdanile silma.

«Hm!» tõmbus Itšerenski süngeks, murdis tüki leiba ja hakkas seda sõrmede vahel veeretama.

Grozdan vaatas tema poole ja tal oli nägu nagu inimesel, kes on parandamatu vea teinud. Ta tahtis veel midagi ütelda, avas isegi suu, aga langetas siis sõna lausumata pea.

Matei Kaludijev vilistas ja jäi aknast välja vahtima.

«Mis on? Kas te olete selle mugava toa juba kellelegi ära lubanud?» tundis Avakum huvi.

Me vahetasime pilke. Oli selge, et sellele küsimusele pidi vastama Itšerenski. Lõppude lõpuks olime me ju tema eesistujaks valinud.
Itšerenski köhatas ja võttis sõna.
«See on iselaadi asi,» alustas ta. «Grozdani-onu tegi juttu Balabanovi lese toast. Muidugi on seal üsna mugav, aga ...»
«Ja Balabanovi lesk ise on ka vahva eit,» pilgutas Matei Kaludijev jälle kelmikalt silma.
«Naljad ei ole praegu kohased!» kallas Itšerenski talle külma vett kaela. Viivu vaikinud, jätkas ta: «On üks ebamugavus: ei ole teada, mis saab inimesest, kes siiani selles toas elas.»
«Olge rahulik,» ütles Avakum, «vaevalt see inimene veel vanglast välja tuleb.»
Kõik jäid talle imestunult otsa vahtima. Grozdani näolt kadus värskus, Kuzman Hristoforovi huulile aga ilmus õel ja ühtlasi kibe naeratus.

Bojan Itšerenski nuuskas valjusti nina, ehkki tal ei olnud nohu.
«See mees lõpetab võllas,» teatas Avakum lõbusalt naeratades. Ta läitis sigareti ja nõjatus toolileenile. «Ringkonnanõukogu sekretär jutustas mulle sellest, kuidas ta nimi nüüd oligi, Metodi…»
«Metodi Paraškevov,» pomisesin mina.
«Just nimelt. Ta on kõik üles tunnistanud.»
«Imelik,» ütles Itšerenski.
Grozdan ohkas valulise näoga, otsekui ähvardaks võllas teda, ja mitte Metodi Paraškevovit.
«See tüüp istus siin, sellesama laua taga, meie seas!» Kapten põrutas rusikaga lauale ja pani käe püstolitaskule.
Löögist, mis oleks võinud vasika pikali virutada, hüppas Kuzman Hristoforovi klaas õhku ja vein voolas talla põlvedele, mees ise aga ei liigutanudki.
«Ära usu inimest, kes ei oska naerda ega armasta naistest rääkida!» tegi kapten filosoofilise kokkuvõtte ja raputas ähvardavalt pead.
«Küll mul veab!» puhkes Avakum lõbusalt naerma. «Nagu näete, läheb kõik korda. Kui me möödunud aastal Nikopolis ad Istrumi lähedal väljakaevamistel olime, pani üks vana mustlaseit mulle kaarte ja ennustas ubade pealt tulevikku. Ta ütles, et ma olen õnneliku tähe all sündinud. «Sa oled õnneliku tähe all ilmale tulnud. Aga see täht tõuseb alles siis, kui viinamari on juba valmis ja maisikoristamise aeg käes. Kui sa sel ajal mõne töö käsile Võtad, läheb kõik hästi.» Nii ütles mustlane Nikopolise varemeil, ja mulle näib, et ta ei eksinud. Need mustlaseided teavad, mis nad räägivad. Mõelge ise. Mis aastaaeg meil praegu on? Sügis. Viinamari on valmis, maisikoristamise aeg käes. Teiste sõnadega, minu täht on tõusnud. Tähendab ma saan mugava toa ja meeldiva perenaise. Aga niisugused asjad — teile kui teadusemeestele peaks see selge olema!
— soodustavad väga uurija tööd.»
Kapten Kaludijev ütles ootamatult:
«Ega midagi, me saame sinuga suurteks sõpradeks!»
Ta täitis Avakumi ja enda klaasi, küünitas end üle laua ja andis arheoloogi vasakule põsele matsuva musu.
Avakum tegi sedasama. Siis lõid nad klaasid kokku ja tühjendasid need põhjani.
«Ja siiski ei soovita ma teil sinna elama minna,» ütles

Itšerenski, kes oli oma hea tuju juba tagasi saanud. «Mõelge ainult: kas on siis meeldiv elada poodu toas!»
«Kuulge, sõbrad,» puhkes Avakum naerma. «Kas ma olen siis seda nägu mees, kes viirastusi kardab?»

Me kõik tunnistasime, et ta ei paista seda moodi mees olevat.
Siis tõusis Itšerenski laua tagant püsti, haigutas kuuldavalt ja astus aeglaselt ukse poole.
«Aga kes lõuna kinni maksab?» hüüdis Avakum talle järele.
Mul käis värin üle keha — juba mitmendat korda sel päeval. Kuidas võib nii jultunult rääkida teeneka mehega, teadlasega, kes on avastanud nii palju maagilademeid! Ma ei armastanud Itšerenskit, aga oma südames ma austasin teda ja isegi kartsin natuke, ma ei tea miks, nagu omal ajal matemaatika õpetajat.
Itšerenski ainult naeratas.
«Ärge muretsege, noormees!» ütles ta. «Täna on kolmapäev, ja kolmapäeviti maksan mina kõige eest, mis lauale tuuakse, külaliste toit kaasa arvatud. Kas olete rahul?»
«Väga,» ütles Avakum. «Olen väga rahul. Annan kogu lugupeetava seltskonna ees piduliku tõotuse, et olen igal kolmapäeval sinu külaline.»
«Tänan,» ütles Itšerenski veidi irooniliselt kummardades. «Mina olen muidugi rõõmus. Ma armastan peenetundelisi inimesi.»
Ta oli juba üle läve astumas, kui Avakum talle järele jooksis.
«Nüüd sa näitad mulle kurjategija maja ja tema võluvat perenaist!» ütles ta sundimatult.
Üle Itšerenski näo libises vari. Ta jäi seisma ja vaikis mõne hetke, otsekui kaaludes, kuidas pealetükkijale nina pihta anda. Ilmselt sai ta endast võitu, sest ta ütles Avakumile.täiesti rahulikult:
«Kurjategija maja? See paistab siit kätte, mul ei ole vaja sind saata.» Ta viipas käega. «Näed, vasakult kolmas, see, millel on telliskivimüür ümber.» «Ahah,» pomises Avakum, «selge.»
«Ma viin su sinna,» ohkas Grozdan. «Tuleb viia. Perenaine ei lase kedagi ilma külanõukogu teadmata sisse kolida, meil on niisugune kord.» Ta lõi käega ja kohendas oma lambanahkset mütsi. «Noh, lähme siis!»
Avakum seisis juba lävel.

17.

Te saate muidugi aru, kui ebameeldiv mulje mul meie esimesest kohtumisest jäi.
Loomulikult on mul nüüd sellest inimesest hoopis teine arvamus. Ja ka suhtumine temasse on teine. Aga kui mult küsitakse, missugune, siis ma mõtlen tükk aega, enne kui vastan. Ja ma ei tea, kas see vastus läheb täppi, kas ma mitte ei eksi. Kaks asja on mulle siiski selged. Esiteks, ma olen Avakumist vaimustatud, aga mu vaimustus on iselaadi. Ma satun näiteks vaimustusse eredast lillest või metsalagendikust. Aga kui ma selle mehe peale mõtlen, kerkib mu silme ette karm mägismaa peadpööritavate kuristike ja veel peadpööritavamate mäetippudega. Ma kuulen; kuidas möirgab kosk, näen, kuidas kobrutava sügaviku kohal sirab vikerkaar ja lõpmata kõrgel taevas |augleb kotkas. Niisugune maastik rõõmustab silma, aga mitte siiski nõnda nagu ere lill või väike metsapadriku rohelises vaikuses tukkuv lagendik.
Teiseks, selle mehe peale mõeldes ma nagu unustaksin oma aastad, seltskondliku positsiooni ja asjaolu, et olgu kuidas on, aga ma olen siiski kaunis suure rajooni loomaarst. Ma tunnen ennast lühinägeliku põdura poisikesena, kes vaevu ulatub Spartacuse vägevate õlgadeni. See tunne vihastab mind väga, sest ma olen juba kolmekümneaastane, saja seitsmekümne kolme sentimeetri pikkune, ja kuulsa, suure udaraga Raska rekordiline piimaand on ikkagi minu teene. Nagu ma juba ütlesin on niisugune tunne mulle väga ebameeldiv, aga ma ei saa sellest lahti. Muidugi, kui kõik meie lehmad muutuvad niisama headeks piimaandjateks kui Raska ja kui doktor Natševa lakkab kohtumistel minu üle naermast, kaob mul võib-olla see lühinägeliku põdura poisikese tunne, kes Spartacusele õlgadeni ei ulatu. Nii mulle näib.

Loomulikult püüan ma objektiivne olla, kui ma Avakumist räägin. Aga nimetatud põhjustel, samuti nimetamata põhjustel, ei tule see mul välja. Kõige parem, kui ma jälle kiretu krooniku ossa poen.

Üks silmapilk! Tahaksin teha ainult ühe kõrvalepõike. See on üsna tähtsusetu kõrvalepõige ega puuduta asja tuuma. Nimelt kui Avakum minust räägib, ei pruugi teda uskuda. Ei pruugi uskuda sellepärast, et ta on endale

minu iseloomust täiesti väära ettekujutuse loonud. Nii näiteks arvab ta, et ma olen romantik, poeet, vaikne unistaja, aga sellel ei ole tõega midagi ühist. Ma olen loomaarst, mulle on usaldatud suur rajoon, ja tänu jumalale ei ole minu rajoonis, nagu ma juba ütlesin, ei nõle-tõbe ega kanakatku. Aga ka lehm Raska on tunnistaja, ehkki sõnatu tunnistaja, et ma olen omal alal kodus. Kus on siin luule või romantika? Ja väide, et ma olen vaikne unistaja, on päris alusetu. Niipea kui doktor Natševa suurtükiväekapteniga sõbrustama hakkas, loobusin ma otsemaid oma jalutuskäikudest Lõki teel. Vaikne unistaja ei ole selliseks tahtekindlaks teoks võimeline. Ja kui kapten koju tagasi sõitis, hakkasin ma jälle Lõki teel jalutamas käima, nagu poleks midagi juhtunud. Öelge nüüd ise, mis vaiksest unistamisest saab siin juttu olla?

Selge, et Avakumil on mu iseloomust täiesti ekslik ettekujutus. Aga ma ei ole talle pahane — kas leidub üldse inimest, kes ei eksiks? Isegi geniaalne Sherlock Holmes eksis...

Balabanovi lesk oli üle kolmekümne aasta vana, aga nägi nii hea välja, et ka kõige suurem norija ei oleks andnud talle rohkem kui kakskümmend viis. Ta oli pikka kasvu, prinkide rindade, pikkade sihvakate jalgade ja peene pihaga. Tal oli väike suu ja tumedad, niiskelt looritatud silmad -- otsekui emahirvel kevadisel ajal.

Tema mees, juustumeister, suri viie aasta eest südamerabandusse. Naabrinaised — õudselt kadedad eided! — vadistasid õelalt, et ta ise olevat oma täitmatu armuiha tõttu mehe surmas süüdi. Aga kas leidub üldse noorikut, pealegi lasteta noorikut, kelle üle naabrieided ei lõksu-taks? Rebasenahka jopid, mis Metodi Paraškevov talle oli kjnkinud, olid neile vist pinnuks silmas ja nad sosistasid Balabanovi lese kohta üsna inetuid asju. Aga kõik see ei lugenud midagi. Elurõõmsat ja osavat leske peeti juustu-tehases väga heaks töötajaks ja ta teenis hästi, mistõttu ta ei kiirustanud teist korda meheleminemisega.

Kui Grozdan ja Avakum tema õue jõudsid ja trepikotta, pärani avatud ukse ette seisma jäid, pesi Balabanovi lesk parajasti piimanõu. Selg külaliste poole, nõtke keha pihast kõverdatud, nühkis ta .väledalt harjaga. Tema must villane seelik oli veidi üles kerkinud ja Grozdan köhatas

kimbatuses paar korda. Avakum ootas külmavereliselt. Balabanovi lesk kuulis esimeest, kui see kolmandat korda köhatas.

Ta ajas end sirgu ja heitis otsaesisele langenud musta juuksesalgu naeratades tagasi.

«.Miks sa tööl ei ole?» püüdis esimees kurja nägu teha.

«Sa ütle enne tere,» andis Balabanovi lesk sõjakalt vastu ja kõõritas vargsi Avakumi poole. «Siis alles küsi! Või arvad, et lesknaisi ei tulegi tervitada?»

«Noh, jäta juba!» krimpsutas esimees nägu.

Avakum sirutas naisele kõhe käe ja lesk surus seda oma märja peoga.

«Tere päevast!» raputas Avakum rõõmsalt tema kätt. «Grozdani-onu on vihane, et ma ta laua tagant siia tirisin. Minu süü.»

«Miks sa tööl ei ole?» pressis esimees jonnakalt edasi, ehkki tema hääles ei olnud enam endist valjust.

«Ma olen teises vahetuses.» Balabanovi lesk vaatas teda nüüd pehmemalt. «Sellepärast ma kõdus olengi. Noh, tere tulemast!» Ta tõstis kärmesti kolde ette kolmejalgsed järid.

Nii pääses Avakum Balabanovi lese majja.
Kui esimees talle nende tuleku põhjusest rääkis, läks naine nukraks ja tema suured silmad lõid uduseks. Paistis, et naisel on õpetajast siiralt kahju. Ta pöördus koguni külalisest kõrvale. Enne seda oli ta teda lahkelt silmitsenud.
«Sa vii õpetaja asjad keldrisse või kuhu soovid,» jätkas esimees hämmeldunult, «tema tuppa aga pane see kodanik elama. Ta jääb sinu üüriliseks.»
Balabanovi lesk ohkas.
Avakum aga juubeldas: talle oli õnn naeratanud, pealegi enne, kui ta oli jõudnud jalad korralikult Momtšilovo maale toetada. Muidugi ei kukkunud see õnn talle niisama sülle ega lennanud kuldse muinasjutulinnuna puu otsast õlale. Avakum pürgis selle poole teadlikult — tähelepanelik ja üksikasjalik maja ja ümbruse uurimine, kus Metodi Paraškevov elas, oli tema plaanis esikohal.
Otse õuest ronisid nad järsku, nagisevat treppi mööda pikale kitsale rõdule, mis kulges ümber teise korruse aiapoolse külje. Rõdul oli kaks männilaudadest ust, mis olid kunagi — vist veel peremehe eluajal — halliks värvitud. Mõlemad uksed olid kinni pitseeritud, lakilatakatel oli Momtšilovo rahvanõukogu pitser.

Esimees kõhkles mõne aja, kas murda pitserid ise lahti või kutsuda köhale tunnismehed. Aga siis meenus talle, et ta on «leivaisa» ja rahvanõukogu liige, ning tüütu sissesõitjaga jändamisest pääsemiseks rapsas ta pitserid värvilisi nööre pidi niisuguse tarmukusega eest, mis tema hea-südamliku näoga sugugi kokku ei sobinud.
«Kõike head!» ütles ta Avakumile, pööras kannapealt ringi ja läks otsekui oma jultumuse üle kohkudes trepist alla.
Balabanovi lesk keeras ukse lukust lahti ja laskis Avakumi vaikides tuppa.
Toa sisustus oli kehv, palju kehvem, ,kui Avakum kujutleda oleks osanud: sõduritekiga käetud välivoodi, kapp, vist riiete tarvis, raamaturiiulid, suur pakkimispaberiga käetud laud ja kaks tooli — muud midagi. Voodi kohal rippus kaheraudne jahipüss ja nahast padrunitasku. Laual oli mikroskoop, piirituslamp ja kaks katseklaaside puualust; sealsamas vedeles läbisegi pintsette ja väikesi haamreid, seisis pruune happepudeleid.
Kõik see oli Avakumile Slavi Kovatševi kirjelduse järgi tuttav. Sel ajal kui ta ise luubi ja mõõdulindi abil Iljazovi maja katkilöödud akent uuris, oli Slavi Kovatšev käinud õpetaja toas. Ja et Avakum oma kolleegi pedantsust ja hoolt täiesti usaldas, piirdus ta ajapuudusel Kovatševi ettekandest voetud andmetega. Nüüd võis ta oma silmaga veenduda, et tema Plovdivi kolleeg ei olnud ühtegi maini-rnisväärset eset kahe silma vahele jätnud.
«Siin on ainult voodi ja linad minu omad,» ütles Ava-kurni kännul sisse astunud lesk. «Ja käpp. Kõik muu on õpetaja oma. See, mis kapis, on ka tema oma. Ma andsin allkirja, kui midagi kaob, siis mina vastutan.»
«Ara muretse,» muigas Avakum. «Ma hoian kõik alles, nii nagu on. Ja välja viia ei ole ka midagi tarvis. Nagu näed, ei ole mul palju asju, ja need, mis siin on, ei sega mind.»
Kui Balabanovi lesk linu vahetas, kuulis Avakum, kes seisis, selg tema poole, kuidas naine vaikselt nuuksub ja nina nuuskab. Tal hakkas kõhe. «Kui see asi mul ei õnnestu,» mõtles ta, «ei tule õpetaja Momtšilovosse tagasi.»
Ta vaatas aknast välja. Taamalt paistsid kaootilises segaduses üksteise otsa paisatud Zmeitsa kaljud. Nende köhal rippus tume vinmane taevas.
«See naine vist armastas teda, sellepärast ta nutabki,»

välgatas Avakumil peast läbi, ja ilma tema poole pöördumata manas ta silme ette naise väikese suu ja tumedate silmade kurva ilme. «Küllap elas õpetajaga,» ohkas ta ja mõtles sarnas, et ohata pole siin õieti midagi: selles, et Balabanovi lesk õpetajat armastas ja temaga elas, ei olnjud midagi kurba. Nii et see ohkamine oli vististi ülearune.

Avakum astus rõdule ja avas kõrvalukse. Selle taga oli pisike sahver, laeni täis igasuguseid asju, otsekui vana-kraamikauplus. Mida seal kõike polnud! Vanu raamatuid, ajalehtede virnu, vihikuid ja topiseid — oravaid, tetri, üks rebane ja puust alusel pruunkarupoeg. Karutopis seisis pikliku kästi peal. Koitanud riiulil keset tolmu ja ämbliku-võrke hiilgasid purgid. Neis purkides oli piirituses spiraalina keerdu tõmbunud valkja kõhualuse ja kirju seljaga usse, sisalikke ja salamandreid. Prepareeritud orav piilus ainsa klaasist silmaga ainsast aknast välja; aken oli nel-janurgeline, aastaid pesemata ja jämedate raudvarbadega trellitatud.

Avakum tundis endal lese pilku ja pöördus ringi.

«Ka see kõik on õpetaja oma,» ütles naine. Tema silmad olid ikka veel nutust punased. «Kooli jaoks tegi.» Ta vaikis mõne aja. «Siin ei kirjutatud midagi üles. Ja mis tähtsat siin ongi? Ainult ukse pitseerisid kinni! Ma viin selle kõik keldrisse, siia aga toon oma kangaspuud.»

Õlgu liigutades vaatas ta Avakumile otsa ja Avakum märkas, et tema silmad on juba kuivad.

«Jah, oma kangaspuud,» kordas naine. Ja lisas häält tasandades: «Kui kauemaks jääd, võin sulle ka vaiba kududa. Kas sa oled naisemees?»

«Jah, ja kuue lapse isa pealekauba!»

«Vaeseke!» Naine puhkes kuidagi ebamääraselt naerma, jäi vait ja liigutas jälle õlgu. «Noh, ma lähen juustuvabrikusse,» ütles ta siis Avakumile otsa vaatamata, «tulen õhtu eel tagasi. Kui välja, lähed, võta võtmed kaasa!»

«Tingimata!» noogutas Avakum talle.

Naine hakkas aeglaselt trepist alla minema, vahest ehk aeglasemalt kui vaja.

18.

Avakum saatis naist pilguga, läks siis samuti trepist alla õue ja uuris maja tähelepanelikult igast küljest. Otse Avakumi toa akna all kasvas jändrik okslik mänd. Selle latv ulatus katuseharjani, paar käsivarrejämedust haru aga puudutasid peaaegu aknalauda.

«Näe, kustkaudu võib kutsumata sisse ronida!» mõtles Avakum.

Seistes puu all, ronis ta mõttes selle otsa, liikus oksalt oksale ja laskis end rahulikult aknalauale ratsakile. Seda oli üsna lihtne teha.

Aken oli ploomiaia poole, aed oli kaunis hooletusse jäetud ja juba koltunud rohtu kasvanud. Männist kuni madala, umbes vöökõrguse aiani sai Avakum kolmkümmend sammu. Kitsast umbtänavast eraldas viljapuuaeda rõhttara, mis oli pealt okaspõõsavirbadega käetud. Vankritee oli pigistatud rõhttarade vahele, mis Balabanovi lese omast millegagi ei erinenud.

Läbi aia tuli sissetallatud rada, mis viis kõrvalhoonete, tühja sea- ja loomalauda, tuustakil õlgkatusega aida ja laia katusealuse juurde, kuhu võis puid laduda. Seal lebas puupakk, millesse oli löödud kirves, ja hunnik männihalge. Nähtavasti kasutati rada ainult selleks, et puid tuua. Teisi teid aias ei olnud.

Siiski pöördus Avakum uuesti jändriku männi juurde tagasi ja hakkas tähelepanelikult enda ette vaadates rõht-tara poole minema. Ja ennäe, tema näole ilmus rahulolev naeratus — siin-seal oli rohi maha tallatud, longu astutud kõrred olid kollasemad ja teistest kuivemad. Polnud vähi-matki kahtlust, et sealt oli käidud, enne kui rohi närbuma hakkas.

Need vaevalt märgatavad jäljed tõid Avakumi rõhttarani, just sinna kohta, kus okasvirvad olid aia aarde tihedasse umbrohtu visatud. Meesterahvas võis sealt vaevata üle aia karata.

Naisel oli see märksa raskem — ta oleks pidanud seeliku üles tõstma ja aia ääres tammuma, et üle ronida. Avakum kummardus alla vaatama — rohi ei olnud maha sõtkutud.

Järelikult oli sealt üle aia tulnud meesterahvas. Ja vist rohkem kui üks kord. Paistis, et see mees kavatseb ka edaspidi seda ülekäiku käsutada - okasvirvad ei olnud kohale

tagasi pandud. Või ei olnu'd ta küllalt taibukas. Üks kahest.

Avakum jäi mõttesse. Salaarmuke? Mõni vurrudega Romeo, kes öösiti ilusat leske külastab? Aga sel juhul viiksid jäljed ukse ette, need aga viisid männini.

Tasakesi vilistades ja käsi hõõrudes tõttas Avakum õpetaja tuppa tagasi. «Sülitatagu mulle näkku, kui aken on seestpoolt haagis!» mõtles ta akna juurde astudes. Kerge roostekorraga kaetud haagid olid lahti. Avakum surus kergelt raamidele — mõlemad aknapooled avanesid kerge kriginaga.

Võtnud mantli taskust suure luubi, läks Avakum männi juurde tagasi. «Tuleb uurida kolmandat ja neljandat oksa,» mõtles ta pead tõstes ja tüve silmitsedes. «Et pikkade oksteni jõuda, tuleb neist okstest tugevasti kinni hoida.»

Roninud tüve mööda neljanda oksani, haaras ta sellest vasaku käega kinni ja hakkas tema krobelist soomuspinda luubiga uurima.

See kestis üle kolme minuti.

Järsku oleks ta luubi äärepealt käest pillanud: klaasi all tantsisid sinised rõngad. Ta sulges hetkeks silmad, hingas sügavasti ja vaatas taas. Nüüd pildus klaas sädemeid. Ta pistis luubi taskusse, võttis sealt liigendnoa ja avas hammastega tera. Lõikas siis oksalt tüki koort ja laskus ettevaatlikult maha.

Toas võttis ta koorest pintsetiga ühe soomuse, pani selle mikroskoobi alla ja vaatas. Just nii! Mikroskoobis sinas villane karv.

Sinise villase lõnga kiud.

Avakum läitis sigareti ja tõmbas ahnelt suitsu sisse.

Siis võttis ta rahataskust pärgamentümbriku, kus oli sinine villane lõng, mille ta Iljazovi majast saepuru seest oli leidnud, ja võrdles lõngakiude mikroskoobi all. Need sarnanesid nii jämeduselt kui värvilt.

Avakum hakkas toas edasi-tagasi jalutama: nii oli tal kergem mõtelda.

Nüüd ta teadis, et tara, kust üle oli ronitud, jäljed rohul, jändrik mänd ja aken, mis kinni ei käinud, olid nähtamatute niitide abil seotud Iljazovi majaga. Üks ja sama sinises kindas käsi oli puudutanud nii vana männi oksa kui ka katkilöödud akna painutatud varba.

Aga kas maailmas on siis ainult üks sinine kinnas? Ja kui polegi teist, siis kus ta on ja kes on selle omanik?

Ja siiski, avastused, mis ta oli teinud, moodustasid tähtsa lüli kuriteoga seotud sündmuste ahelas. Avakumil oli põhjust endaga rahul olla.

Ta pani mõlemad villased lõngakiud ümbrikku ja otsustas sahvris olevad asjad piinliku hoolega üle vaadata. Alguses ei märganud ta seal midagi huvitavat. Otsustades tiheda ja tolmunud ämblikuvõrgu järgi, mis loomade ja lindude topiseid kattis, ei olnud neid keegi kuude viisi liigutanud. Avakum tahtis juba väljuda, kui tema pilk peatus äkki pruunil karupojatopisel. See oli täiesti puhas, isegi alusel polnud tolmu. Ainus puhas asi tolmu ja ämblikuvõrguga kaetud asjade hulgas ei saanud Avakumi tähelepanu äratamata jätta. Seda.eset oli võrdlemisi hiljuti liigutatud. Aga miks oli kõigi prepareeritud loomade hulgas just karupoeg selle au osaliseks saanud?

Avakum tõstis karupoja kästi otsast maha ja süütas taskulambi. Kästi põhjas oli hunnik igasuguses suuruses ja iga värvi kive. Kõige peal lebas rusikasuurune kivi, mis oli vihikust väljakistud lehe sisse mähitud ja punase villase lõngaga kinni seotud.

Avakum võttis kivi pihku ja luges taskulambi valgusel: «Zmeitsa, 7. august.»
Kirjutus oli tehtud kiirustades, tindipliiatsiga. «Mingisugune mineraal, mille Paraškevov kaks nädalat enne baasi sissemurdmist leidis,» mõtles Avakum. Ta hoidis kivi veidi aega käes, pani siis kästi tagasi, tõstis ka-rupojatopise endisele kohale kasti otsa ja läks tuppa. Väljas hakkas vihma tibutama.
Hallid pilved mähkisid Zmeitsa paljad kaljud oma lipendavatesse servadesse. Avatud aknast hoovas sisse okaste ja niiske mulla lõhnast küllastatud külma õhku. Toas oli vaikne ja ülearu kõle.

Avakum väratas kas külmast või üksindustundest. «Tuleb katsuda magama jääda,» mõtles ta, heitis pikali, kee-ras pea mantli sisse ja sulges silmad.

Vihmapiisad justkui kobasid aknaruutu ja selle pehme pladina tõttu tundus vaikus veel rusuvam.

Ta ärkas vaikse uksekääksumise peale all, jäi kuulatama ja tundis ära perenaise sammud esikus. Pimedas lamada oli piinlik, ta pani lambi põlema ja hakkas asju kappi laduma. Ainult mantli jättis ta voodisse. Selle külge

oli õmmeldud kaks salataskut, kuhu Avakum oli pistnud nööri, tagavarapatarei, padrunipideme ja väikese, aga paske nahkvutlaris teraslabida.
Vihmasadu ei jäänud järele.

Avakum avas akna, viskas mantli õlgadele ja läks alla trepikotta. Ta köhatas.

Uks avanes peaaegu otsekohe ja selle valgustatud püst-külikusse ilmus Balabanovi lesk.

«Miks sa väljas seisad?» küsis naine üllatunult. «Tule sisse sooja, näed, kui kena tule ma alla tegin!»

Naise sihvakas kuju paistis järjest eredamalt lõõmava lööva köidetule taustal selgesti silma. Õhus hõljus küpsetatud kartulite meeldivat lõhna.

«Aitäh,» ütles Avakum. Ta tundis äkki nälga ja neelas sülge. «Mul oli kavatsus välja minna, muidu astuksin hea meelega sisse, et sooja saada.»

«Võib-olla läheb vihm vahepeal üle,» käis Balabanovi lesk peale.

«See on asjalik mõte,» naeratas Avakum. «Miks ma ei võiks oodata, kuni vihm üle läheb.»

Ta istus kolde ette ja sirutas käed mõnuga tule poole. Võttis siis piibu, toppis täis ja pani põlema.

Ja seni kui perenaine varmalt õhtueinet valmistas, vaatas Avakum harjumuse kohaselt ringi, ise tema paljaste jalgade pehmeid samme kuulatades.

Tuba oli avar. Piki seinu jooksid nõuderiiulid, ukse kõrval konksude otsas rippusid vaskkatlad. Vasakus nurgas mustendas uks, selle taga oli tõenaoliselt magamistuba, Avakumi arvestuse järgi pidi selle aken jääma vastu tagaõue.
«Kas sul paljajalu külm ei ole?» küsis Avakum.

Balabanovi lesk jäi hetkeks seisma ja tema näol väreles kerge üllatus.

«Külm?» Ta vaatas oma jalgu, kergitas millegipärast veidi seelikuserva ja puhkes naerma. «Mispärast mul külm peaks olema? Või veel! Ma olen harjunud.» Ta laskis seelikuserva alla ja viipas peaga käetud laua suunas. «Hakkame õhtust sööma, kõik on valmis. Midagi erilist mul, tõsi küll, pakkuda ei ole, ma elan ju jumalauksi!»

Et perenaist mitte solvata, istus Avakum laua taha, kus oli kauss küpsekartuleid, lambajuustu, pannitäis härjasilmi ja suur pott hapupiima. Leib oli suurteks viilukateks lõigatud.

«Lese maja on nagu käo pesa,» ohkas perenaine härjasilmi süües. «Kui õpetaja siin elas, sõi ta minuga tihti õhtust, ikka seltsim. Ta ei valinud toitu ja oli samuti üksik. Ma küpsetasin vahel pirukat, teinekord tegin jälle midagi muud. Sest ajast kui ta kinni võeti, ajan niisama kuiva toiduga läbi, suure vaevaga saan mõne pala suust alla.»

Aga nagu Avakum märkas, lendasid tal toidupalad otse iseenesest suust alla, ega tal muidu nii värske näojume poleks olnud.

«Kas õpetajal käis ka sagedasti külalisi?» küsis Avakum ootamatult. «Kui mina poissmees olin, siis minu korter oli nagu läbisõiduhoov.»

«Mis sa nüüd!» vangutas Balabanovi lesk pead. Säbrus lokk langes otsaesisele, aga ta ei võtnud vaevaks seda tagasi lükata. «Mis külalisi! Mitte kedagi ei käinud Metodi juures. Tal vaesekesel oli hea süda, aga elas ta küll erakuna nagu minagi.»

«Võimatu!» avaldas Avakum kahtlust. «Kas tal siis sõpru ei olnud?»

«Ei olnud,» raputas Balabanovi lesk pead. «Ta sai kõigiga hästi läbi, aga sõpru tal ei olnud.» Ta vaikis viivu ja lisas siis kulmu kortsutades:

«Üks siiski oli, aastat kolm tagasi, aga selle mehe kiskusid hundid Zmeitsas lõhki. See oli metsavaht, käis õpetajaga tihti jahil.»

Avakum ei puudutanud enam seda teemat, selleks õhtuks aitas talle.

Nende jutt käidus juustuvabrikule, Balabanovi lesk rääkis uhkusega, et sel aastal on brõnsa rasvasem kui kunagi varem, et'nad töötavad ümber kaks korda rohkem piima kui eelmistel aastatel, et võistluses Lõki külaga tulevad võitjaks nemad ja et kõik loodavad tublisti raha saada.

«Mis sa rahaga peale hakkad?» tundis Avakum huvi. «Lähed vist mehele?»

Naine puhkes lõbusasti naerma. Sitsist pluus tema rinnal väratas, nagu oleks see tuult täis.

«Kui ma ainult tahaksin, võiksin hommepäev mehe majja tuua,» ütles ta. «Ükskõik kelle. See ei ole raske. Aga mul on muud mõtted: kadunud mees oli tubli juustumeister ja mina tahan samasuguseks saada. Esimese abielu mälestuseks. Pealegi on see asi mul südamelähedane. Tuleb veel palju juurde õppida, tead ise, igal asjal omad nõksud.»

Tema silmis lõi põlema kelrnikas tuluke.

96

«Mind lubati kevadel kursustele saata. See on praegu tähtsam kui meheleminek. Kui minust meister saab, siis on juustuvabrik mu kodu, siin hakkan ainult vaatamas käima, kas mehekesel igav ei ole, kui ma endale üldse mõne muretsen.»

«Ah siis ainult selleks?» muigas Avakum.

«No muidugi, ja et vedrumadratsil magada,» naeratas lesk kelmikalt. «Voodi on mul niisugune, et kui pea padjale paned, uinud silmapilk. Mõnus voodi!»

Pärast seda huvitavat vestlust toppis Avakum piibu uuesti täis, istus jälle köide ette ja hakkas vaikides suitsetama.

Perenaine koristas laua ärä, läks kõrvaltuppa ja pani lambi põlema. Läbi avatud ukse õnnestus Avakumil tema «mõnusat» voodit näha. See oli kaetud lumivalge karvase kitsevillast tekiga ja selle köhal seiaal rippus väike kootud vaip.

Lesk haigutas valjusti, ringutas ja hakkas voodit üles tegema.

Tuul vilistas tasa korstnas.

Avakum tõusis püsti, pani mantli selga ja köhis kurgu puhtaks.

«Lähed ära?» pöördus perenaine valge teki serva käes hoides tema poole.

«On juba aeg,» ütles Avakum.

Balabanovi lesk jäi mõttesse, tõmbas teki uuesti üle voodi ja küsis:

«Kas kell on juba üheksa?»

«Kümne peal,» vastas Avakum.

Naine vajus jälle mõttesse. Tema silmad vaatasid nüüd Avakumist mööda, kuhugi kõrvale. Avakum pani mantlinööbid kinni ja astus ukse poole.

«Kui kaua sa hommikul magad?» küsis perenaine ootamatult.

Avakum peatus — naise toon tundus talle kuidagi kummaline. Nii tekk, millega ta uuesti voodit kattis, kui ka väljendusrikkad pausid ja pilk, mis tema oma vältis, kõik see pidi midagi tähendama.

«Kui kaua ma magan?» kordas Avakum küsimust, mõeldes, mis talle vastata. «Täna öösel ma ei maga kõdus, perenaine. Ma mõtlesin Grozdani-onu poole minna. Ta kutsus mind veini jooma ja juttu vestma, ja ma jään arvatavasti tema juurde öömajale.»

«Oma asi,» kehitas lesk õlgu ega lausunud enam sõnagi,

«Ukse panin lukku ja võti on minu käes. Head ööd!» lisas Avakum ja astus õue. Vahepeal oli tihedamini sadama hakanud.

Avakum lõi aiavärava tagantkätt kinni ja hakkas aeglaselt astuma mööda maanteed, mis viis ülemisse slobodaasse. Oli pilkane pime. Jõudnud esimese ristteeni - Avakum tundis selle ära pigem vaistu kui nägemise järgi - , pööras ta vasakule ja luges kolmkümmend sammu, Siin kusagil pidi olema see kõht, kust aiast üle käidi. Ta hakkas ettevaatlikult tara kobama, astus mõne sammu ja tundis, et okasvirvad lõppesid.

Siis tõmbas Avakum mantlihõlmad koomale ja hüppas üle aia. Tema ees pimeduses vilkus ähmaselt Balabanovi lese aken. Avakum tüüris selle poole.

Vihm sabistas närbunud lehtedes.

Jõudnud majani, peitis Avakum end nurga taha ja jäi ootama. Mõne aja pärast kustus aknas valgus. Perenaine tuli trepikotta, vaatas ringi, astus lühikeste sammudega väravast välja ja kadus pimedusse.

Avakum ootas mõne aja, jooksis siis kummargil trepi juurde, ronis rõdule ja sulges enda järel käratult ukse.

Tuul kandis avatud aknast vihmapihu sisse.

Kord küsisin ma Avakumilt:

«Miks sa tol korral Balabanovi lesele valetasid, et sa sel ööl kodus ei maga? Mis sul mõttes mõlkus, miks sa teda petta tahtsid? Või olid sa kindel, et sel ööl keegi tema majja peab tulema?»

Avakum kehitas õlgu ja vastas:

«Midagi ei mõlkunud mul mõttes ja ma ei arvanud ka midagi konkreetset. Ma võtsin lihtsalt pähe, et pean sel ööl majas nähtamatuks jääma, ja jäingi.»

Viivu vaikinud, lisas ta muiates:

«Mul oli lihtsalt tunne, et sel ööl midagi juhtub, õigemini, peab juhtuma ...»

Avakum heitis lahti rõivastumata voodisse ja võttis vihma käes tublisti märjaks saanud mantli peale. Ta jäi kuulatama vihmapiiskade pladinat aknalaual ja tuule vaik-set juttu jändriku änniga ega mõtelnud millelegi.

Aeg oli otsekui seisma jäänud.

Aiavärava vaikne kääksumine pani Avakumi võpatama.

Seejärel astus keegi rõdutrepile ja avas ukse, siis jäi kõik jälle vait.

«Aiavärav kääksus ainult korra,» mõtles Avakum. «Nüüd on ta lahti. Nii et külaline läheb kohe tagasi. Ja ka võti klõpsatas ühe korra.»

Ta lamas avasilmi pimeduses.

Äkki tundus talle, et keegi astus kindlal sammul rõdule. Siis sigines taas vaikus.

Ainult vihma pladises endiselt aknalauale.

Avakumil tikkus naer peale: puuduks veel, et ta märja mantli all lamades end ära külmetab, ja mille pärast — Balabanovi lese armulugude pärast!

Sellest hoolimata ta ei liigutanud ennast. Talle näis, et praegu sünnib midagi iseäralikku, mis on otseses seoses nende muljetega, mis tema teadvus selle päeva jooksul oli registreerinud.

Ning järsku jooksis tal otsekui elektrivool kehast läbi. Keegi astus üles rõdule — kägises üks aste, siis teine. Keegi oli juba ülemisel rõdul.

Ja tema jättis ukse lukust lahti! Tal ei olnud meeles, kas ta oli seda kogemata või nimme teinud.

Aga mees, kes oli rõdule roninud, ei kavatsenud nähtavasti tema tuppa tulla. Ta avas naaberukse ja astus sahvrisse.

Mida ta sealt vanakraami ja prepareeritud loomade ning lindude hulgast võis 'otsida? See oli niivõrd ootamatu, et Avakum oleks peaaegu voodist välja karanud. Aga samal hetkel kostis jälle astmete käginat: mees läks juba trepist alla õue.

Kõik järgnev toimus kahe-kolme minuti jooksul. Avakum sööstis akna juurde, heitis jala üle aknalaua, haaras männi oksast kätega kinni ja hakkas kiiresti tüve mööda alla ronima. Ta kargas maha ja tormas otse edasi, rõhttara poole. Tema ees jooksis keegi.

Avakum pistis käe taskusse, et elektrilampi võtta, aga libises märjal rohul ja kukkus.

Püsti tõustes muigas ta kibestunult. Esimene kokkupõrge oli lõppenud tema kaotusega.

Ta ei suutnud tükil ajal uinuda, teades, et oli käest lasknud silmapilgu, mis enam ei kordu. Kas ta ei võinud siis taskulambi valguskiirt sahvrisse tulnud mehele näkku lasta? Iga poisike oleks seda teinud...

Hambaid luristades pööras ta näo seina poole ja sulges silmad.

99

Köidikul äratas teda tugevas tuules õõtsuva vana männi okste kääksumine. Taevas liuglesid hallide pilvede räbalad, mille vahelt sinas ajuti puhast, otsekui pestud taevast.

Tuul oli vist ka Avakumi halva tuju minema pühkinud: kui ta silmad avas, näis talle, et ümberringi kõlab mingi tuttav mažoorne valsiviis.

«Tuleb kohe sahvrisse minna ja vaadata, mis seal juhtus!» mõtles ta. Aga kõigepealt võttis ta käterätiku, läks õue ja pesi ennast külma veega, kuni nahk lõi punetama. Siis läks ta tuppa pagasi ja hakkas habet ajama. Ning äkki meenus talle, et meloodia, mis teda oli äratanud, oli «Jevgeni Oneginist».

Värskendanud end kölni veega, tõmbas Avakum selga uue sviitri, hõõrus saapad läikima ja kammis vastu katseklaaside alust toetatud taskupeegli ees hoolikalt juukseid. Sinna juurde vilistas ta takjana külgehakanud valssi, otsekui poleks akna taga sünge kaljune Zmeitsa, vaid kollaste rõdudega roosa maja fassaad.

Rõdu oli märg. Öö läbi sadanud vihm rihmutas ka uksekäepidet ja sahvri ukse alumist poolt, seepärast polnud mõtet neilt mingeid jälgi otsida.

Avakum peatus lävel ja silmitses tähelepanelikult iga eset sahvris. Kõik näis endist viisi omal kohal olevat.

Möödus kümmekond minutit.

Lõpuks lõi tema nägu naerule: karupojatopis oli tolli võrra vasakule nihutatud — aluse alt paistis kasti nurk. Avakum mäletas väga hästi, et ta oli karupoja eile niimoodi kohale seadnud, et kõik kästi nurgad olid kaetud. Tundmatu oli topise kõrvale nihutanud, nähtavasti selleks, et kasti vaadata, võib-olla kätt sisse pista, ja kiirustades ei olnud vist selle peale tulnud, et alus tuleb täpselt endisele köhale nihutada. «Toores töö!» mõtles Avakum. «Kahe sentimeetri võrra kõrvale nihutatud.»

Ta tõstis karupoja maha ja heitis pilgu kästi. Seal oli sama hunnik mitmevärvilisi kive. Kõige peal lamas samal köhal kus eilegi vihikulehe sisse mähitud Rivi, millel oli kirjutis «Zmeitsa, 7. august».

Nii paber kui kiri olid samad. Aga kivi värvus oli vist muutunud. Too oli olnud pruunikas, see siin aga oli valkjas, ehkki vorm ja suurus olid sarnad.

19.

Päike oli tõusnud ja pani taeva Zmeitsa kohal punetama. Rusuveermeid ja kaljusid kattis roosa uduvine.

Avakum astus trepist alla ja oleks trepikojas Balabanovi lesega peaaegu kokku põrganud.

«Mul on aeg tööle minna, aga ma sain alles vaevalt maast lahti!» naeratas perenaine otsaesiselt säbrus salku kõrvale lükates.

Sitspluusi peale oli tal tõmmatud lühike jakk, mis vajus rinna pealt lahti. Selle kullakarva hõlmade vahelt paistis õrn piimvalge ihu.

«Nii-nii,» ütles Avakum, «kes öösiti ei maga, sel on hommikul raske tõusta!»

Balabanovi lese silmis vilksatas imestus, ta kehitas õlgu, toetas käed puusa, ajas rinna ette ja pahvatas kõlavalt naerma.

Siis ta ohkas ja ütles häälega, millest kostis nukrust:

«Mis teha, lese saatus!»

Aga endal olid silmad naerul.

Avakum oli ärganud reipas tujus, tal oli himu vilistada. Ta saatis naist pilguga, ja kui lesk oli vaateväljalt kadu-nud, hakkas tööle. Väikese muukrauaga avas ta osavasti köögiukse, läks magamistuppa, laskus põlvili ja hakkas põrandat uurima. Puhtau laudadel polnud ühtegi jälge. «Mees tuli siia sokkides,» arutas Avakum, «saapad jättis kööki, seal on muldporand. Perenaine on selle juba puhtaks pühkinud, seal ei näe enam midagi!»

Polnud mõtet seal kauem aega raisata. Avakum astus kiiresti välja, sulges enda järel ukse ja läks Iltšo kõrtsi. Marko Krumov pakkus talle röstitud leivast, brõnsast ja kibedatest piprakauntest pudi. Avakum pani eine hundiisuga nahka, suu õhetas veel hulk aega takkajärele.

Grozdan kavatses parajasti klaasikest aniisiviina rüübata, kui nagi Avakumi, kes astus tema õue. Tal käis südamest värin läbi. Pahaselt kääksatades jõi ta klaasi tühjaks ja peitis karahvini ohates kappi.

«Oleksin ma ometi viis minutit varem minema läinud!» kirus esimees endamisi, aga teha polnud midagi, tuli trepile vastu minna, kus naine juba külalisega vestles.

«Tere tulemast!» ütles Grozdan, kohatas tähtsalt ja palus Avakumi laia käeviipega kööki.

Ta ei olnud veel otsusele jõudnud, kas maksab Avakumile istet pakkuda või mitte, kui tema järel sisse astunud naine talle tõreldes kallale kargas:

«Mis inimene sa küll oled, Grozdan! Meil on külaline majas, aga sina seisad nagu puunott keset tuba! Kas siis niiviisi tohib!» Naine lippas kähku tuppa, kohendas pitslina ja pöördus jälle nende poole: «Astuge edasi, palun, võtke istet, katan silmapilk laua, pakun, mis jumal andnud!»

Avakum tegi sügava kummarduse ja suudles perenaisel kätt.

Grozdani eit lõi näost õhetama ja vaatas mehele seninägemata uhkusega otsa.

Kohmetult köhatades palus Grozdan külalist tahapoole astuda.

Avakum laskis pilgul kähku üle toa käia. Seal oli kahe poolega riidekapp, kummut, millel seisis äratuskell, lai tammepuust voodi, värvilised pildid seintel, valged kardinad akende ees ja väikesed kootud vaibad toolidel. Sellega võrreldes tundus Balabanovi lese sisustus kaunis armetu.

«Elul ei ole viga, nagu näha!» tähendas Avakum lahke naeratusega. Siin puudus ainult lõhnav pelargoonium.
«Eks me katsu ka,» köhatas Grozdan jälle.
Nad vaikisid viivu.
«Teenistus on vist hea?» küsis Avakum.
Grozdan keerutas vurrusid.
«Ei ole viga. Sel aastal läheb veel paremaks.»
Avakum vaatas ukse poole, võttis siis oma ametitunnistuse ja ulatas selle esimehele. Ise pistis suitsu suhu ja hakkas seintel rippuvaid pilte ja fotosid silmitsema.
«Kas see vägilane on sinu poeg?» küsis ta.
Grozdani-onu kortsutas keskendunult kulmu, uuris templeid ning allkirju ja andis siis tunnistuse sõna lausumata Avakumile tagasi. Avakum pani selle tasku, seadis end toolile mugavalt istuma ja sirutas jalad välja.
«Kas see on sinu poeg?» kordas Avakum oma küsimust, viibates peaga foto poole.
«Poeg,» vastas Grozdan sosinal. «Teenib vabariiki, Blagojevgradis.»
Avakum puhkes südamest naerma.
Grozdani naine tuli kandikuga, kus olid leivaviilud, mesi, või ja brõnsakausikesed.

«Ehk tooksid meile aniisiviina, perenaine,» palus Avakum kosti vastu võttes sõbralikult. «Me peame jooma teie poja terviseks, kes Blagojevgradis vabariiki teenib. Eks ole, Grozdani-onu?»
Lauale ilmusid karahvin ja viinaklaasid.
Mehed lõid kokku ja jõid.
Kui nad jälle kahekesi jäid, ütles Avakum:
«Ma ei tulnud sinu jutule mitte sellepärast, et sa oled eesrindliku kooperatiivi esimees ja rahvanõukogu liige, vaid sellepärast, et vastutavad töötajad soovitasid sind mulle kui inimest, keda võib usaldada. Sa ei ole parteis esimest päeva, oled oma ustavust näidanud kahekümne kolmandal aastal*, rasked ajad on õpetanud sind saladust hoidma. Ma räägin sulle ara, miks ma siia tulin ja millega sa mind aidata võid. Aga pea meeles — seda, kes ma olen, ei tohi ükski elav hing teada.»
«Ole rahulik,» noogutas Grozdan pead. «Ma olen tumm nagu Karabairi mägi.»
«Ma usun seda,» ütles Avakum, «ja tean, et ennem hakkab Karabair inimkeeli rääkima, kui sina minu kohta sõnakestki poetad. Niisiis, asi seisab selles, et kõigepealt katsu teada saada, muidugi niivõrd kui see võimalik on, kes teie küla inimestest ööl vastu 23. augustit kodunt ära oli. Kas jäi meelde? Teiseks: kellel teie külas olid või on sinised villased kindad. Kui sul ei õnnestu niisugust inimest leida või meelde tuletada, katsu teada saada, millal ja kel-lele on siin sinist lõnga müüdud ja kes Momtšilovos või selle ümbruses villaseid asju koob ja müüb.»
«Ja see on kõik?» imestas Grozdan.
«Praegu huvitab see mind kõige rohkem,» vastas Avakum.
Grozdan vaikis viivu. Siis kummardus ta külalise poole ja küsis tasakesi:
«Kuidas on, kas lasevad õpetaja maha?»
«Seda ma ei tea,» kehitas Avakum õlgu.
Päike piilus valgete eesriiete vahelt sisse. Suur must kärbes rebis enda aknaruudu küljest lahti ja hakkas lennukina meekausi kohal põrisema.
«Mõtle asi läbi, aja tasahilju jälgi, kaeva nagu mutt maa all,» ütles Avakum. Ta jõi lonksu aniisiviina ja sõi mett

* Septembris 1923 toimus rahva ülestõus, mis on Bulgaaria ajaloos kuulsusrikkamaid. — *Tõlk.*

peale. «Tegutse nii, et ükski hing asjast aimu ei saaks, et inimestele midagi silma ei torkaks.» Siis heitis ta pilgu kellale ja tõusis püsti.

«Me näeme teineteist lõuna ajal Marko juures. Kui sul mulle midagi ütelda on, telli pudel limonaadi ja paku mulle ka. Sellega annad märku. Kas jäi meelde?»

Grozdan noogutas, keeras vuntse ja tema nägu tõmbus laiale naerule.

Esimehe juurest läks Avakum otseteed Iljazovi majja.

Vanemallohvitser Georgi mõõtis teda umbuskliku pilguga pealaest jalatallani ja laskis ta alles pärast vastavat käsku majorilt suurde süngesse kiviseintega esikusse. Avakum tundis äkki, kuidas tema süda hakkas peksma, otsekui oleks ta asja saja meetri jooksu lõpetanud. «Missugune rumal viga,» mõtles ta ja tõmbas kulmud kortsu. Ruum meenutas tõesti keskaegse vangla keldrit. Hallist graniidist seinad, külm ja rõske. Täieliku illusiooni saamist takistas ainult raskete ahelate, söepanni ja piinariistade puudumine. Siia avanesid Iljazovi maja kõigi kolme toa paksudest tammelaudadest kokkulöödud ja tugevuse mõttes suure peaga naelu täistaotud uksed. Vasakpoolne uks viis lattu, seal hoidsid geoloogid oma instrumente, jooniseid ja ekspeditsiooni kassat. Sinna tuppa oligi ööl vastu 23. augustit sisse murtud. Sisselöödud aknaruut oli ammu uuega asendatud, läbisaetud varb jämedama vastu välja vahetatud. Aken oli nüüd varustatud kahekordse raamiga, mis käis seestpoolt salalukuga kinni.

Ekspeditsiooni ülem võttis varase külalise rõhutatud jahedusega vastu. Sel ajal kui ta Avakumi komandeerimis-tunnistust luges, mis oli välja antud Teaduste Akadeemia arheoloogia instituudi poolt, mõõtis Avakum uuriva pilguga tema nägu. «Jah, raske juhtum,» tegi Avakum endamisi järelduse. «Kannatab maohaavade all (laual oli söögisoodakarbike), nägu on kuiv ja kahvatu, silmaterad laienenud. Öö on ta veetnud unetult — silmad on väsinud ja millegipärast kurvad. On ilmselt aukõrgendust oodanud — vanal vormikuuel on uued, ennakult ostetud õlakud —, aga selle asemel hoopis karistada saanud: üks kuppudest on maha võetud, ainult auk on järel.»

Major luges tunnistuse läbi, andis selle sõna lausumata tagasi ja küsis kuivalt:

«Mid'a te siis soovite?»

«Ei midagi erilist,» ütles Avakum. «Tulin lihtsalt ennast tutvustama.»

Järgnes kohmetu vaikus. Toas oli külm, õhus hõJjus sinakas tubakasuits.

«Meie tegevuses on üht-teist ühist,» alustas Avakum lõpuks. «Kas te ei leia?»

«Ei leia,» vastas ülem.

«Tõesti?» imestas Avakum. «Teie näiteks rändate mägedes ringi, õpite ümbrust tundma. Mina tegelen samaga.»

«Väline sarnasus,» nähvas major.

Avakum naeratas.

«Aga siiski sarnasus!»

Ülem ei vastanud midagi.

«Ma kavatsen kindlaks teha, muidugi mõista umbkaudu, Momtšili kuningriigi piire. Selleks on tarvis uurida rajooni Karabairist lõuna ja kägu pool, kindlaks teha, kas neisse paikadesse ei ole mingeid jälgi jäänud ...»

«Eks siis uurige.»

«Aga kas teie ei ole mingitele jälgedele sattunud? Te olete ju seda ümbrust tundma õppinud.»

«Ma ei ole märganud midagi, mis võiks teile huvi pakkuda.»

«See on juba midagi asjalikku!» läks Avakum rõõmsaks. «Kui teie, kolm spetsialisti, ei ole midagi märganud, tähendab see seda, et ka minul ei õnnestu midagi avastada, pealegi olen ma üksi.»

«Nagu arvate,» ütles ülem.

«Loomulikult,» ütles Avakum. «Ei ole mingit mõtet seal aega raisata, kus teie juba käinud olete, see tähendab lõuna ja kagu pool Karabairi.» Ja küsis pärast lühikest pausi äkki: «Teil on arvatavasti olemas läbiuuritud maa-ala koordinaadid?»

«Missugune kartograaf siis ilma koordinaatideta töötab?» sai ülemus pahaseks ja pani närviliselt sigareti põlema.

«Väga hea! Te säästate mulle hulk asjatut ronimist järsakuid mööda, kui annate mulle need koordinaadid,» ütles Avakum naeratades.

«Seda ma ei tee.»

«Miks?» laotas Avakum käsi.

«Sest te olete noor mees ja teil tuleb tööga harjuda!» Majpr vaatas talle seejuures altkulmu otsa. «Ja sellepä-

105

rast, et minu ametil ei ole midagi ühist teie omaga. Ja sellepärast ka, et ma ei ole üldse kohustatud laos sorima ja teie laiskuse soodustamiseks aega raiskama. Vaat mispärast!»

«Vabandage,» ütles Avakum alandlikult. «Ma ju ainult küsisin.»

«Ja mina ainult vastasin,» läks major veel rohkem pilve.

«Jäin meie vestlusega siiski väga rahule,» tähendas Avakum püsti tõustes. «Kas lubate lahkuda?»

Ülem sirutas talle käe.

«Vaeva nägemata ei saavutata midagi,» ohkas ta.

«Jah, laiskus on kõikide pahede ema!» puhkes Avakum ukse poole astudes naerma.

Ukse taga ootas teda vanemallohvitser Georgi.

Laost möödudes pillas Avakum maha võtmed, mida ta "keti otsas keerutas, ja kummardus neid üles võtma. Ennast sirgu ajades heitis ta põgusa pilgu ukselukule ja vilistas rahulolevalt. Lukk oli massiivne, kuid lihtne nagu vana, tulelukuga püss.

Rõõmsas tujus läks Avakum üle Iljazovi maja õue. Tema taskuraamatusse olid märgitud selle rajooni koordinaadid, kus tegutses salajane raadiojaam. Juba Smoljanis oli ta selle koha topograafiliselt kaardilt üles otsinud — see jäi Karabairist kagu poole, umbes kahe kilomeetri kaugusele piirist —, samuti oli ta viivitamatult- vastava piirivalve-osakonnaga kontakti astunud. Sealt oli talle vastatud, et see rajoon on tugeva valve all ja et sinna ei ole keegi peale Momtšilovo geoloogide jalga tõstnud.

Siis oli ta piirivalvuritelt täpsemat vastust nõudnud: kas geoloogid.on läbinud sektori, kus salajane raadiojaam töötas? Piirivalvurid olid talle vastanud, et seda nad ei tea. Avakum oli koostanud järgmise ülesande:

Tuntud suurused Salajase raadiojaama asukoht — Y. Rajoon-, kus see koht asub — Z. Raadiosaate aeg — 10. aug. õhtu. Piirivalvurid garanteerivad', et. rajoonis Z käisid ainult geoloogid,

Kas geoloogid käisid 10. augusti õhtul selles köhas või selle köha naabruses?

108

Tundmatud suurused'

Võti lahendamiseks: kindlaks teha, kas koha Y koordinaadid langevad (kas või umbkaudugi) kokku sõjalis-geoloogilise ekspeditsiooni mõne töölõigu koordinaatidega.

Selle selgitamiseks külastaski Avakum ekspeditsiooni ülemat. Tõsi, tal ei õnnestunud majorilt tarvilikke andmeid välja õngitseda, kuid nende vestlus ei olnud siiski viljatu; Avakum sai teada, et koordinaatides väljendatud andmed geoloogide liikumisest rajoonis Z asuvad tammepuust ukse taga baasi laos. Salaja laoruumi pääseda oli Avakumi jaoks lapsemäng.

Nüüd olid tal peos kaks niiti, mis viisid saladusliku X-i juurde: 10. augusti õhtul töötanud portatiivse raadiojaama koordinaadid ja sinise villase lõnga kiud.

Smoljanis tehtud arvestused näitasid Avakumile, et teine, saladuslike helidega raadiosaade lähtus kusagilt Zmeitsa metsakolkast või selle naabrusest. Polnud mõtet püüda kindlaks teha, kes sel ajal neis paikades oli viibinud. See oleks paratamatult ülearuseid jutte põhjustanud. Pealegi läks Zmeitsast mööda Lõkisse viiv tee, kus ööd kui päevad inimesi sõelus.

Nii ei jäänud muud üle kui need kaks niiti — selle köha koordinaadid, kust lähtus raadiosaade 10. augusti õhtul, ja kaks sinise villase lõnga kiudu — tugevasti peos hoida. Tuli kindlaks teha, kuhu need niidid võivad viia, samuti see, kas ta ei käi mitte valeteed. Sest vastuluuretöötaja satub oma töös paraku alatasa valejälgedele.

Öine sündmus muutis olukorda teataval määral keerulisemaks. Asi läks veel segasemaks ja veel rohkem sassi. Mis osa mängis selles näiteks väljavahetatud kivi?

Õuest väljunud, küsis Avakum tütarlapselt, kes kõnnumaal hanepaari karjatas, kus elab loomaarst. Tütarlaps põrnitses teda kartliku uudishimuga ja viipas sõnatult alumise slobodaa poole, kus asus Spiridoni-onu maja.

20.

Mul tuleb jälle endast rääkida, aga ma katsun teha seda õige lühidalt, sest ma ei taha sugugi rõhutada oma osa selles huvitavas loos.

Kisakõri äratas mind enne päevatera; see neetud linnu-roju kannatas unetuse all, kuna mina tahtsin samal ajal

hirmsasti magada: olin hilisööni üht ülimalt meeliköitvat romaani lugenud. Muide, romaanid mind väga ei huvitagi, sest ma olen teadusemees ja loen neid ainult õhtuti enne uinumist — tööst vabal ajal.

Niisiis tahtsin kõhutavalt magada, aga panin end siiski riidesse ja kõmpisin farmi. Lüpsja oli parajasti lõpetanud Raska lüpsmise ja muutus mind nähes väga kohmetuks - olgu mis on, ma olen ikkagi loomaarst ja kõigil on teada minu ääretu nõudlikkus hügieeni suhtes.

Farmist väljudes märkasin oma välimuses korratust, või pigem hooletust. Läksin näost punaseks, ehkki lüpsjat ei olnud läheduses. Ta seisis minu hommikusest visiidist hämmeldununa ikka veel Raska juures.

Tulin siis koju tagasi ja hakkasin nädala aruannet koostama. Töö ei laabunud — alatasa keerles mõte loetud romaani ja muude asjade ümber. Liiatigi oli tõusnud kerge tuul ja pilved hakkasid purjekatena taevas sõudma, mis teeb ka kõige keskendunuma inimese tavaliselt hajameelseks.

Sellises meeleolus tabaski mind Avakum.

Ta oli reibas ja heas tujus ning ilmselt hästi puhanud. Tema uni oli kindlasti nagu süütul lapsel. Tundsin saiakesi kadedust, ehkki olin oma mõningaist eelistest teadlik, ja läksin millegipärast kohmetuks nagu too lüpsja. Vist oli põhjus selles, et Avakum mind aruande koostamisel segas.

Tema aga patsutas mulle sõbralikult õlale ja küsis mult kaunis pealetükkivalt, ehkki aruanne kargas talle nii-öelda -ninna:

«Noh, poeet, kas kirjutad luuletusi?»

«Ei, koostan aruannet,» vastasin mina ja osutasin paberile.

«Kas riimis või vabavärsis?»

Jäi üle ainult õlgu kehitada. Mul ei olnud naljatuju.

Tema, aga käitus nii, nagu oleksime vanad sõbrad: istus minu vastu, võttis sigareti ja hakkas kõige muretumal kombel suitsetama. Oleksin vist pidanud vihastama ja talle ütlema, et mul on väga kiire ja et kui ta arstiabi vajab, tulgu ambulatooriumi: vastuvõtt on iga päev kella kümnest

alates. Aga kuidas ma ka ei püüdnud, ei suutnud ma end kuidagi üles kütta. Asi seisab selles, et kogu korra- ja distsipliinimeelest hoolimata oli mul tema külaskäigust hea meel.

108

Ja näe, millest see tugev mees juttu tegi!

«Doktor,» ütles ta, «sa ju tunned Balabanovi leske?»

Ma jäin talle imestunult otsa jõllitama.

«Huvitav naine,» jätkas Avakum.

«Jah,» toibusin mina ja küsisin sapiselt, «millal sa jõudsid selles juba veenduda?»

«Asi on selles,» puhkes Avakum naerma, «et ma ei ole jõudnud veel milleski veenduda.»

«Oota,» olin mina rõõmus, et saan ta nurka suruda, «kust sa siis tead, et ta on huvitav naine?»

«See on ainult oletus,» taganes Avakum oma positsioonidelt.

Mina tundsin rahuldust ja jäin vait.

Avakum puhus pahvaku suitsu õhku ja vaatas mulle tähelepanelikult otsa.

«Sa võiksid mulle selle naise kohta siiski mõningaid andmeid anda,» ütles ta. «Isiklike muljete, või ütleme, kuulduste põhjal. See huvitab mind väga.»

«Mul on väga kahju,» ütlesin ma õlgu kehitades, «aga see isik ei kuulu minu huvideringi. Ma tean ainult niipalju, kui kõik oma silmaga näevad. Ta on iludus, kuigi juba küpses eas, eeskujulik töötaja, ja väga võimalik, et temast saab Momtšilovo juustuvabriku peameister. Mina isiklikult olen mitmel korral tema töökoha puhtuse üle vaimustuses olnud. Tema kitlil ei ole plekkigi, küüned on
lühikeseks lõigatud ja juuksed laitmatult puhta rätiku all.»

«Aga kas tal armukesi on?» nani Avakum mind jahmuma.

Puurisin pilgu põrandasse ega vastajiud midagi. Selle kohta polnud mul mingisuguseid andmeid.

«Ma küsin, kas tal öösiti mõni mees üle aia külas ka käib?»

Küsimus oli väga labane ja mul oli küllalt põhjust solvuda: mina tegelen veterinaariaga, ja mitte teiste järele nuuskimisega. Vahtisin ikka veel põrandale ja ei lausunud musta ega valget.

«Kas tahad, saame sõpradeks?» küsis Avakum täiesti ootamatult.

«Tohoo!» hüüatasin mina ja laskusin voodile istukile. Ei olnud viisakas püsti seista, kui tema istus. Ja ma kordan, tema küsimus tuli väga ootamatult.

«Mul on vaja sõpra,» jätkas Avakum naeratades, «kes mind usaldaks ja minust midagi halba ei usuks.»

109

«Mis siis ikka,» ütlesin mina ja tundsin, kuidas mu põsed lõid õhetama, «minu arvates ei ole te sugugi paha inimene.»

Tollal ei olnud mul veel erilist põhjust tema voorustesse uskuda ja seda ütlesin ma lihtsalt intuitsiooni põhjal.

Tema sirutas mulle käe ja me naeratasime teineteisele.

Nii algas meie sõprus.

Nüüd seletas Avakum mulle, miks ta Balabanovi lese eraelu vastu nii suurt huvi tunneb.

«Ma olen teadusemees,» alustas ta, «ja ei tahaks mingil tingimusel selle instituudi prestiiži kahjustada, keda ma esindan. Kui Balabanovi lesel on kahtlasi armusuhteid, siis ei ole tema maja mulle loomulikult sobiv kõht. Mees, kes tema vastu huvi tunneb, hakkab minu peale paha pilguga vaatama ja luuletab võib-olla veel mõne laimujutu kokku — mida kõike armukadeduses ei tehta! Kõik see aga ei ole loomulikult minu huvides.»

Pärast niisugust sissejuhatust, mis mind oma puritaanliku sisuga üllatas, asus Avakum asja tuuma juurde:

«Sina kui minu sõber pead teada saama, kas tal on mõne mehega intiimsuhteid. Seda on kõige kergem teada saada naabrinaistelt, sest naistel on naabrite suhtes terane silm ja nad haistavad juba kaugelt, kui midagi sellesarnast õhus on. Aga ole äärmiselt ettevaatlik —– kõik naabrinaised on endast väga heal arvamusel! Sa lähed nende juurde nagu nende endi pärast, aga viid jutu märkamatult Balabanovi lese peale, kusjuures sa ilmutad oma ükskõiksust, isegi teatavat antipaatiat lese vastu. Hoidku sind jumal tema käiteeks välja astumast — sellest ei tule midagi head!»

Kui ma Avakumi saatma läksin, sosistas ta mulle:

«Katsu juba täna midagi teada saada, pärast lõunat tuleme onu Marko poolt koos välja ja sa jutustad mulle nelja silma all, mis sul õnnestus teada saada!»

Kas tasub mainida, et olin ühtaegu meelitatud ja ülesande raskuse pärast kimbatuses? Igal juhul asusin päris enesekindlalt asja kallale. Üksnes põlved värisesid veidi, kui ma Balabanovi lese naabrinaise Nadka talule lähenesin. See värin tuli arvatavasti kiirest käigust.

Nadka istus õues ja tampis uhmris pipart. Teretasin teda viisakalt ja küsisin kõigepealt, kuidas abikaasa elab

ja mis temast kuulda on. Tema mees töötab Madani kaevanduses.

Nadka pööras oma valge näokese minu poole, naeratas sõbralikult ja ütles:

«Jumal tänatud, kõik on korras!»

«Väga rõõmustav,» vastasin mina. Siis seisin mõne aja värava juures ja küsisin: «Kuidas teie orikas sööb ka?»

«Oh, see pistaks kas või mu enese nahka!» naeris Nadka, aga ohkas siis murelikult: «Mulle paistab, et ta on nagu kõhnavõitu, ei lähe rasva nagu teistel.»

Ta lükkas uhmri eemale ja tõusis püsti. Ta oli väikest kasvu, valgevereline, punnpõskne ja ümmargune.

«Ehk astute sisse, viskate pilgu üle,» kutsus ta mind. «Võib-olla kirjutate mõne rohu.»

Olin otsekohe nõus.

Läksime sealauta. Nadka orikas lamas kõhuli ja röhkis raskelt. Ta oli uskumatult paks ja sarnanes hiigeltorupilliga, millel silmad peas ja neli lühikest jalga all.

«Pole viga!» ütlesin mina. «Jõuluks on rasvas nagu midagi.»

Nadka vaatas mulle usaldavalt otsa ja ohkas jälle, aga sedapuhku ei olnud tema ohkes muret.

«Väga tore,» pomisesin mina.

Seisime sealauda uksel ja silmitsesime keskendunult orikat. Peale tema ei olnud läheduses ühtegi elavat hinge,

Nadka vaikis.

«See on tore, väga tore,» kordasin mina mõnevõrra kohmetult, küsides viimaks: «Ja kuidas Balabanovi perenaise orikas on? Kas sööb ka isuga?»

Nadka pani käed puusa ja pahvatas naerma.

«Kust sa, doktor, selle võtsid, et Balabanovi-eit orikat peab?» küsis ta läbi naeru. «Mis ta sellega teeb?»

«Noh,» vastasin mina, «ehk läheb mehele, kõik võib juhtuda.»

«Tema?» Nadka silmis süttisid vaenulikud tulukesed. «Miks ta mehele peaks minema, kui on niisuguseid, kes öösiti üle aia tema juurde ronivad?»

Mina jäin imestusest tummaks.

«Nadka,» pigistasin ma endast vägisi välja, «kas te räägite tõsist juttu?»

Nadka sai koguni vihaseks.

«Hakkan mina seda välja mõtlema! Kui õpetaja veel selle metsniku lesega ei amelnud, keerutas Balabanovi-

eit ikka seelikusaba ja lootis. Tal oli õpetajaga hea olla.»
«Aga nüüd?» küsisin ma kugistades.
«.Mis nüüd?» Nadka astus mulle nii lähedale, et tundsin tema hingeõhku. «Balabanovi-eit ei ole mõni niisugune, kes väikest kala püüab . ..»
«Sulle ainult paistab nii,» õrritasin ma teda ja ütlesin koguni sina, sest ta seisis juba päris mu vastas.
«Mis tähendab «paistab»!» kõrgendas Nadka häält. «Kas ma ei ole oma silmaga näinud, kuidas majori abi tal külas käib?» Ta vaikis viivu. «Miks ta seal siis käib?»
Mu süda hakkas rõõmsalt põksuma.
Me olime üksi. Peale orika ei olnud läheduses ühtegi elavat hinge.
«Nadka,» ütlesin ma lõpuks ettevaatlikult eemale nihkudes, «sinu orikas läheb jõuluks kindlasti hästi rasva. Ei teeks isegi paha, kui sa tema päevaratsiooni veidi vähendaksid, muidu ei kasva tal ühe tas-kebapi1 jagugi taid!»
Nii ma talle ütlesin, tema aga vaatas mulle umbusklikult otsa. Ta nägu peegeldas imestust ja isegi rahulolematust. Oli selge, et minu prognoos tema orika kohta ei olnud talle meele järele.

21.

Lõunasöök möödus väga lõbusalt. Marko pakkus meile kukepraadi, hautatud loomaliha, sooja brõnsapirukat ja oma kuulsat pipart. Vein oli paks, peaaegu must ja lõhnas päikese käes kuumenenud kuldkollase vaigu järele.
Bojan Itšerenski pani Avakumi enda kõrvale istuma, lõi temaga kokku, patsutas talle soosivalt õlale ja küsis:
«Kuidas sa oma esimese öö Momtšilovo mail ka veetsid, armas ajaloolane? Kas su uni oli rahulik, kas seda miski ei häirinud?»
«Tänan!» nõksas Avakum peaga ja jõi lonksu veini. «Üldiselt möödus öö väga hästi. Muud ei juhtunud midagi, kui et keegi oleks minu tuppa peaaegu sisse murdnud, vist eksikombel. Tahtsin teada saada, kes see tüüp on, et teda tubade paigutusega lähemalt tutvustada, aga ei jõudnud, sest ta oli minust väledam.»
Bulgaarias levinud liharoog. — Tõlk.

Itšerenski ja kapten puhkesid naerma. Siis ütles Itšerenski:
«Asjata pidasid selle õnnetu mehe peale jahti. Ma kinnitan sulle, et tal ei olnud kurja kavatsust. Küllap see oli mõni parandamatu armukadetseja, kes tahtis kindlaks teha, kas tema kallim ei ole oma uue üürilisega äkki pikemalt vestlema jäänud. Ka Momtšilovos on Othellosid. Tuleb niisuguste asjadega harjuda!»
«Issand, aga mul on naine ja väikesed lapsed!» ohkas Avakum. «Mis nendest saab?»
«Ela vooruslikku elu!» soovitas geoloog talle õpetlikult.
«Lollus!» segas kapten Avakumi poole pöördudes vahele. «Tee armukadedale tuupi, küll ta rahuneb. Balabanovi lese pärast maksab vaeva näha!»
Nad jätkasid samas toonis, kuni Grozdan hakkas neid keelama.
«Poisid,» manitses ta kulmu kortsutades, «te liialdate, ja see ei meeldi mulle. Balabanovi lesk on lugupeetud naine ja tubli tööinimene, me oleme temaga väga rahul. Ta on tõsine inimene!»
«Armastuse eest ei pääse kuhugi!» tähendas kapten filosoofi ilmega.
Ja et kõik hakkasid jälle armastusest rääkima, võttis uuesti sõna Itšerenski.
«Väga huvitav nähtus see armastus,» ütles ta. «Temal näiteks,» pilgutas ta kapteni poole silma, «on armastus sama mis «tere» ja «head aega». Minu sõber Kuzman Hristoforov suhtub

sellesse nagti vana-egiptuse hieroglüüfidesse. Ta ei mõtlegi nende kallal pead murdma hakata! Seltsimees loomaarstil tähendab armastus ohkeid ja unetuid öid, aga ainult oma voodis, palun seda silmas pidada! Grozdani-onu on selles mõttes praktilisem. Temale tähendab armastus kodu, terveid lapsi ja truud naist. Selline suhtumine on kasulik nii tervisele kui ka ühiskonnale. Minule aga tähendab armastus muret. Muret, milles on nii rõõmu kui ka kurbust, suurt rahuldust ja igasuguseid vintsutusi.
Te teate, et ma sõidan igal laupäeval Plovdivisse. Aga te eksite, kui arvate, et selle taga peitub midagi romantilist. Mõtelge ise! Ma jõuan vastu õhtut Plovdivisse. Leian mõnes võõrastemajas vaba numbri ja helistan naisele. Tema vaeseke elab tädi juures, lastetoas, arusaadav, et mul on seal väga ebamugav ööbida.

Kord, niipalju kui ma mäletan, oli see samal õhtul, kui juhtus see lugu Metodi Paraškevoviga, oleksin võõrastemaja «Trimontiumi» administraatoriga peaaegu kaklema läinud. Sel tüübil tuli pähe anda mulle kolmanda järgu number viiendal korrusel. Kujutage ette, logistada kakssada kilomeetrit maha, et armuöö pööningul mööda saata! Aga ma raiusin nagu rauda vastu ja sain viimaks täiesti viisaka toa kolmandal korrusel. Vanni ja muude mugavustega, mida inimesed vajavad, kui nad on mees ja naine nagu meie. Meil on teineteise jaoks ainult mõni tund nädalas aega.

Vaadake, mis «romantikat» mu Plovdivi-sõidud pakuvad. Aga ma ei kaeba. Ma käin seal ja jäängi käima, kuni ma Momtšilovos olen. Ja nii kestab see aastast aastasse. Niisugune on juba minu elukutse — kolada mööda metsi ja mägesid. Vahel mõtlen, kas ma oleksingi õnnelikum, kui elaksin paikset elu, nii-ütelda naise põllepaela otsas. Vist mitte. Elu ilma mure ja vaevata on nagu kodu, kus puudub tuli. Mu sõbrad, ilma mure ja vaevata ei ole siin ilmas tõelist õnne!»

Ta jõi mõne sõõmu ja vaikis. Mingi vari jooksis üle tema näo. Siis raputas ta pead, vaatas meile otsa ja naeratas vaevalt märgatavalt.

«Me räägime sellest, mis on armastus. Lubage mul jutustada sel puhul väike lugu, mis on seotud meie õnnetu õpetajaga. Ta puuakse vististi üles, nagu meie uus lauakaaslane ennustab, ja puuakse muidugi teenitult, aga me ei unusta siiski seda head, mis selles inimeses oli.

Sellest, mis Metodi Momtšilovo inimeste heaks tegi, kuidas ta neile aiapidamist ja mesindust õpetas, samuti võrratult rasvasema brõnsa valmistamist, jutustab teile lähemalt Grozdan, see on tema ala. Mina jutustan teile ühest intiimsemast tahust. Pean teile tunnistama, et Metodi pidas mind oma sõbraks, sest ma aitasin teda meeleldi kristallograafia-alastes õpingutes. Ta tahtis koolile suure kollektsiooni koguda ja lootis minu abi peale, sest tal endal puudusid sellekohased kogemused. Teadusliku töötaja vaatepunktist oli ta tavaline asjaarmastaja, kui mitte maniakk. Aga tema diletantismis ja maanias «suuri avastusi» teha nägin ma tol korral midagi õilsat ning üllast, ja see sundis mind teda tõsiselt võtma ning mõningate naeruväärsete joonte eesjsilmi kinni pigistama. Tema omakorda pidas mind oma sõbraks, ja ehkki ta oli

loomult sõnakehv inimene, usaldas ta mulle mõnigi kord, eriti viinaklaasi juures, oma isiklikke asju.

Jõuan kohe selle juhtumi juurde, millest ma lubasin rääkida. Nagu te võite ise veenduda, on sellel otsene seos meie vestlusega armastuse teemal.

Kolm aastat tagasi tuli Momtšiloyosse uus metsavaht. Ta oli kirglik jahimees ja sai otsekohe Metodiga sõbraks. Inimesed arvavad, et neid sidus ühine jahikirg. Aga see on ainult osa tõest ja seletab metsavahi tundmusi õpetaja vastu. Teist osa tõest valgustab hilinenud armastus. Te vist aimate juba, et jutt on metsavahi abikaasast ja meie vanapoisist.

Metsavahi naine oli mehest kümme aastat noorem. Neil oh ka väike tütar, aga see elas vanaema juures, sest Momtšilovo on pärapõrgus, pealegi ei kavatsenud metsavaht siia kauemaks pidama jääda. See naine, nagu te teate, on väga õrn olend, heledate juustega ja kena, õpetaja ei olnud talle mingi õige paariline. Sellepärast oli ka nende armastus isesugune; see avaldus ainult pilkudes, hääletoonis ja arglikes käepigistustes, kui nad teretasid või jumalaga jätsid.

Ja näe, Balabanovi lese suureks kurvastuseks hakkas Metodi üha sagedamini metsavahi pool külas käima, vedas sinna jäneseid ja tetri, jõi seal kohvi ja külma airaani[1].

Kord, see oli talvel, otsustasid sõbrad hundijahile minna. Nad olid juba metsavahi majast välja astunud, kui Metodi märkas äkki, et on oma «sooja salli maha unustanud, ja läks tagasi. Mis temaga seal juhtus, kui ta salli järel käis, seda teab üksi jumal taevas, igal juhul, kui õpetaja oma sõbrale järele jõudis, oli ta näost üsna kohmetu ega tõstnud silmi maast. Midagi psha ei tule arvata: Metodi oli majas vaevalt minuti. Selle aja jooksul ei jõua nagu kord ja kohus suudeldagu Aga metsavahi kannul sammudes vahtis ta visalt maha.

Te muidugi teate, millega see jaht Zmeitsa kuristikes lõppes. Udus kaotasid sõbrad teineteise silmist, hundikari tungis metsavahile kallale, ja enne kui Metodi talle appi jõudis, lamas ta juba lumel, kõri läbi näritud ja nägu ning käed ära söödud.

Mis siis edasi juhtus?

Edasi läks Metodi vee ja leiva peale üle ja ajas nii

1 Teatav hapupiimajook. — *Tõlk.*

palju raha kokku, et sai lesele pruugitud kudumismasina osta. Naine tõi tütre enda juurde ja pani Momtšilovo kooli. Iga kuu viis Metodi kolmandiku oma kuupalgast hoiukassasse, lapse nimele.

Ja kõik selle kütkestava minuti mälestuseks, kui ta pingile unustatud salli järel käis.

Võib-olla te arvate, et aja jooksul kasvas sellest minutist välja vaimustav vastastikune armastus?

Selles see konks seisabki, niisugune see armastus ongi. Sõber Kuzman Hristoforovile tähendab armastus hieroglüüfe. Loomaarstile ohkeid üksinduses. Metodi Paraškevovile aga pooletunnilist vestlust metsavahi lesega, olgu õues lageda taeva all, või halva ilmaga köögis lõõmava ahju ees kohvitassi taga, kuid igal juhul lese tütre juuresolekul.

Näete, mis tähendab armastus, ja näete, missugune mees oli Metodi Paraškevov! Ma räägin temast minevikus, sest mu meeldiv naaber väidab, et ta puuakse üles. Aga kui tema prohvetlik ennustus valeks osutub ja ma, andku jumal, õpetajale jälle kord oma paremal käel kohta pakun, siis saadan teie kõrgeaususe ukse taha, kuulake sealt meie vestlust pealt nagu karistatud koolipoiss!»

Itšerenski lõpetas oma jutu ja jäi vait.

Keegi ei katkestanud vaikust. Isegi Avakum mitte. Kapten aga muutus süngeks ja vahtis nurka.

Geoloogidel oli aeg baasi minna. Avakum ilmutas äkki suurt huvi mootorrataste vastu. Ta isegi katsus käega kapteni ja Itšerenski masinat.

Mis minusse puutub, siis polnud mul erilist nõrkust selle hädaohtliku transpordivahendi vastu — olin kuulnud, et mootorratturid kannatavat tihti liigesereuma all.

Taevas oli jälle pilve tõmbunud, tihe hall udu kattis Karabairi tippu. Tänavad olid tühjad. Hakkas vihma tibutama.

«Noh, Anastassi,» pöördus Avakum minu poole, «kas said midagi teada?»

Surusin piinlikkustunde maha ja nimetasin geoloogi nime.

Ootasin, et Avakum imestab ja külvab mind küsimustega üle, aga tema ainult haigutas väsinult ja surus mul täiesti ükskõikselt hüvastijätuks kätt.

22.

Vaevalt oli Avakum Balabanovi lese aiaväravasse jõudnud, kui nurga tagant tuli nähtavale esimees.

«Mis see siis on, kas unustasid meie kokkuleppe ära?» küsis1 Avakum temalt kaunikesti pahaselt.

«Sugugi mitte, aga näe, limonaad oli otsas!» heitis Grozdan käega.

Seejärel ta jutustas Avakumile, et oli küla kooperatiivkauplusest seda sinise lõnga asja küsinud, aga talle oli vastatud, et niisugust kaupa neil ei ole ega ole ka olnud. Koos parteiorganisatsiooni sekretäriga olid nad püüdnud meelde tuletada, kes talvel siniste kinnastega ringi käis, ja lõppude lõpuks otsusele jõudnud, et Momtšilovos pole niisugust inimest näha olnud, ei omade ega võõraste hulgas.

«Nii et targemaks ma ei saanud,» kurtis esimees. «Aga mis sellesse puutub, kes tol ööl külast ära olid, siis siin on olukord järgmine: Balabanovi lesk oli juustuvabrikus, asus õhtul tööle ja tuli alles hommikul koju. Tähendab, kogu öö oli ta külast ära. Taat Manassi, kelle juures on korteris insener Kuzman Hristoforov, läks juba eelmisel päeval mesilasse, Itšerenski sõitis nagu igal laupäeval Plovdivisse. Kapten aga oli Lõkis istjatel. Need ongi kõik mu andmed. Muus osas ei ole ma siiamaani veel midagi teada saanud.»

Avakum vaatas ringi, võttis mantlitaskust puhta lapi, kummardus ja hakkas hoolikalt saapaid puhastama.

Üle tänava teise talu õues kutsus Nadka kanu sööma.

«Tänan abi eest,» ütles Avakum aiaväravat avades. «Kõik, mis sa jutustasid, pakub mulle suurt huvi. Pean silmas!»

Roninud üles oma tuppa, vajus ta väsinult voodile ja istus seal liikumatult üle tunni.

Jändriku männi harvade okste vahelt paistis tihedast pilverünkast rõhutud ja udusse mähitud Zmeitsa. Avatud aknast tuli külma õhku, vastu aknalauda peksid vihmapiisad. Kääksus irvakil pööninguuks.

Ta oli ennist esimehele öelnud, et «peab silmas». Aga mida siis õieti? Niidid läksid üha rohkem sassi, kurjategija jäljed hakkasid selgumise asemel läbipaistmatusse uttu kaduma — umbes samasugusesse, nagu varjas praegu Zmeitsat.

Lisaks kõigele haaras teda ootamatult väsimus, mõtted valgusid laiali ja ta ei suutnud neid kuidagi selle «peamise» ümber koondada, millest ta päevad ja ööd mõtles. See «peamine» näis nagu kaduvat. See, mida ta teadis, pudenes laiali, muutus tarbetute ja tähtsusetute faktide roduks.

Avakum toetas selja vastu seina ja sulges silmad.

Ta ei tukkunud kauem kui viisteist minutit. Siis tõusis püsti, tegi mõne liigutuse, et sooja saada, sest oli rõskusest lõdisema hakanud, pani suitsu ette ja hakkas harjumuse kohaselt toas edasi-tagasi kõndima.

Keegi siniste kootud kinnastega mees oli baasis ühe ruumi akna katki löönud ja sealt strateegilise tähtsusega kaardi röövinud.

«Alustan õige neist... kinnastest...» mõtles Avakum.

Niisiis, kurjategija töötas kinnastega. Mispärast? Loomulikult sellepärast, et mitte sõrmejälgi jätta! Aga missugune kurjategija töötab kinnastega? Loomulikult see, kelle pea kõhal ripub juba mingi hädaoht, mees, kes mängib ontlikku mängu ja kes kavatseb seda edasi mängida. Juhuslik kurjategija ei taipa selliseid ettevaatusabinõusid tarvitusele võtta. Juhuslik kurjategija ei ole segatud roimadesse ega hakka uusi sepitsema. Teda ei ähvarda kahtlustus, ta

pole seotud teiste kurjategijatega, kes võiksid talle õnnetuse kaela tuua, juhul kui nad paljastatakse. Järelikult ei vaja ta neid ettevaatusabinõusid. Nii et baasi sissemurdja kardab paljastamist, teeb pingutusi, et tabamatuks jääda. Järelikult on mees, kes baasi sisse murdis, seotud roimarliku tegevusega.

Avakum vaatas aknast välja ja hakkas jälle toas edasi-tagasi käima.

Ta haaras kaotatud niidist uuesti kinni.

Esimees ja parteiorganisatsiooni sekretär väidavad, et pole näinud Momtšilovos inimest, kes kannab siniseid kindaid. Nende juttu tuleb arvesse võtta, sest nad on ikkagi kohalikud elanikud ja tunnevad suurepäraselt oma nurga inimesi. Peale selle ei ole kohalik kooperatiivkauplus sinist lõnga saanud. Tuleb oletada, et sellega pole varustatud ka naaberkülade kooperatiivkauplusi. Siin rajoonis, kus on arenenud lambakasvatus, saab iga pere villa tehtud tööpäevade eest. Iga perenaine varustab end lõngaga ise. Aga see vill on käre, lühikese kiuga ega tõmbu spiraalina keerdu. Need lõngakiud, mis ta raua-

purult ja männikoorelt leidis, on pikad ja tõmbuvad keerdu nagu mikroskoopilised vedrud. Järeldus on selge: sinised kindad, mis X-il töö ajal käes olid, on kootud vabrikulõngast, mida müüakse ainult suurtes linnades.

Linnades on müügil ka valmiskindaid, kuid üheski kaupluses pole ta juhtunud nägema siniseid kindaid, kõik on olnud kas beežid või hallid. Teistsuguseid kindaid müügil ei ole. Järelikult tohib oletada, et X tellis oma kindad mõnelt kudujalt Momtšilovos, kes ostab linnast lõnga.

Kas Momtšilovos on mõni niisugune kuduja? On. Seesama lesknaine, kelle mehe hundid Zmeitsa kuristikus surnuks puresid. Naine, keda Metodi Paraškevov armastas ja ehk praegugi armastab. Endastmõistetavalt pole mingeid andmeid, mille põhjal võiks kindlalt väita, et X just temalt kindad tellis. Aga siiski on see tõsiselt arvestatav hüpotees.

Avakum võttis taskuraamatu, jäi laua taha seisma ja pani kirja: «Kontrollida, kas lesk on pärast talve lõppu siniseid kindaid kudunud.»

Ta kiitis endamisi oma nupukust.

Muidugi mõista pärast talve lõppu! Kui naine oleks nad talvel kudunud, oleks X nad külma ilmaga kätte pannud, ja sel juhul oleks kellelgi tingimata meelde tulnud, et ta on Momtšilovos siniseid kindaid näinud.

Sulgenud taskuraamatu, jätkas Avakum jalutamist voodi ja Metodi töölaua vahel.

Tavaliselt hangivad inimesed endale soojad kindad hilissügisel või talve hakul. Keegi ei osta neid kevadel, Või siis ainult erandjuhul, kui ebatavalised asjaolud sunnivad ostma või tellima. Kui lesk on kellelegi kevadel või suvel sinised villased kindad kudunud, siis pidj tellijal midagi väga ebatavalist ees olema. Soov sõrmejälgi vältida ongi see «ebatavaline».

Avakum jäi seisma ja vilistas tasakesi. Aga kas selleks otstarbeks poleks kõlvanud ka tavalised nahkkindad? Neid võib igast linnast igalt poolt osta.

Muidugi on see lihtsamast lihtsam! Ainult selleks peab inimene elama linnas, kus sellist kaupa leidub. Aga kui inimene elab maal ja tal on võimalikult lühikese aja, ütleme paari päeva jooksul tarvis toime panna midagi ebatavalist, sealjuures tingimata kinnastatud käsi? Ja kui ta ei taha neid teatavatel kaalutlustel kelleltki laenata?

Ja tal pole võimalust lähemasse linna sõita ning neid sealt osta? Sel juhul käsutab inimene loomulikult ära selle, mis on tal käepärast.

Avakum hõõrus rahulolevalt käsi. Sinised lõngakiud reetsid talle veel kaks huvitavat asjaolu: see teatav X oli sunnitud täitma võimalikult lühikese aja jooksul ülesande, mille vastu ta ei

olnud ette valmistatud, ja see teatav X tegeleb tööga, mis ei luba tal külast kas või mõneks tunnikski märkamatult lahkuda!

Olgu õnnistatud need kõnekad sinised lõngakiud!

Ja Avakum puhkes valjusti naerma.

«Väsimuse tundemärk,» mõtles ta. «Muidu pole mul kombeks valjusti naerda.»

Seejärel läks ta õue, et vaadata, kas Balabanovi lesk on töölt tagasi. Õues ega alumistes tubades polnud kedagi.

Sulgenud ukse, tegi Avakum oma kohvri salalukust lahti ja võttis sealt ettevaatlikult miniatuurse portatiivse raadiosaatja. Siis avas ta taskuraamatu, kuhu tal oli kirja pandud šiffer, andis väljakutsesignaali ja saatis minut hiljem eetrisse oma esimese šifreeritud radiogrammi Momtšilovost. See oli erakordselt lakooniline: «Tehke viivitamatult korraldus, et geoloogid kas või üheks päevakski külast lahkuksid.» Seepeale lõpetas ta saate ja peitis raadiojaama kohvrisse, kohvri aga lükkas voodi alla tagasi.

Hakkas hämarduma.

Avakum pani tuulepluusi selga ja läks aeda. Läbi uduvihma näisid tühjad taluhooned sünged ja lootusetult mahajäetud. Puudus ainult traditsiooniline kägu aida sissevajunud katusel, et pilt oleks täielikult kriminaalromaanide vaimus maalitud olnud.

Avakum kääris käised üles, pani pakule jämeda halu ja võttis kirve kätte.

Ta oli juba tubli lasu puid lõhkunud, kui tundis äkki, et keegi seisab tema selja taga, ja taipas kõhe, et see on Balabanovi lesk. Aga ta ei teinud väljagi, et on naist märganud.

Naine silmitses teda mõne aja vaikides ja hüüdis siis kõlava, pilkava häälega:

«Vaata kui tore poiss! Ja mina ei teadnudki, et mul on niisugune abimees!»

Avakum viskas kirve käest ja pöördus naise poole:

«Oleksid teadnud, oleksid veel koormatäie puid juurde toonud, eks ole?»

Ta astus lese juurde ja vaatas talle näkku. Naise rätt oli vihmast märg, piisad värelesid ka säbrus j mis langesid otsaesisele. Tema kehast ja rebasenahka jopist tuli värsket, uimastavat lõhna.

«Tahaksin, et meie koldes täna suur tuli lõõmaks,» ütles Avakum.

Lesk silmitses teda sõnatult.

«Et sa sooja saaksid ja puhata võiksid,» lisas Avakum naisest hoovavat värskust sõõrmetesse tõmmates.

Naine nihkus Avakumist' eemale, astus paku juurde ja hakkas lõhutud puid põlle sisse laduma.

«Ei ole ma midagi väsinud ega külmanud,» lausus ta vaikselt.

Nad tegid suure tule ja toas läks hubaseks ning valgeks. Halud praksusid, seintel jooksid varjud, vasknõud riiulitel näisid olevat kullast.

Korstnalõõris vingus tuul, vahetevahel langes puudele vihmapiisk, mis sisisedes auruks muutus.

Kui karlulid katlas podisema hakkasid, istus Balabanovi lesk Avakumi kõrvale järile, toetas paljad käsivarred põlvedele ja jäi mõtlikult tahmast musta - ketti vahtima, mille otsas rippus katel.

«Kuule, armas perenaine,» ütles Avakum piipu popsides, «kas sa täidad mu palve?»

Pead pööramata heitis Balabartovi lesk talle kure pilgu ja kehitas õlgu:

«Ma olen su võlglane, sa tegid täna minu heaks tööd!» Ja puhkes heledalt trillerdades naerma. «Räägi ara, mis sa tahad, eks siis näe, kui kõrgelt sa ennast hindad!»

Avakum puistas piibu köide kõhal tühjaks ja kloppis vastu peopesa.

«Ega ma vähe küsi,» ütles ta.

Naise põllest tõusis auru. Ta kergitas veidi seelikut ja tema tugevad sääremarjad näisid tulevalgel nagu vasest valatud.

«Laula mulle midagi,» palus Avakum.

Naine vaikis hetke, ilma et oleks talle otsa vaadanud.

«Kas ainult ühe?» küsis ta siis.

Avakum noogutas vastuseks.

«Ma ei ole muidugi kellegi laulja,» ohkas lesk, «aga sündigu sinu tahtmine! Täna oled sa minu peremees.»

121

Ta kallutas pea küljele, otsekui köide mustalt võlvilt nähtamatuid ridu lugedes, tõmbas laud pilukile ja alustas:

Oi sind, neiul mu hingeke,
kuula, mida ma küsin sult,
ära sa ainult valeta:
ütle, kas taevast lendasid
või tulid maa seest välja sa?
Pole siin maa peal kellelgi
säherdust valget ihu ju,
sääraseid punapõskesid,
sääraseid musti silmasid ...

Ta katkestas laulmise, vaatas Avakumile otsa ja naeratas trotslikult:

Oi sind rumalat mehikest,
ei mina taevast lennanud,
ei tulnud maa seest välja ma.
Emake minu sünnitas,
imetas rinnapiimaga,
toitis mind viinamarjaga,
kosutas punaveiniga.
Piimast valge on ihu mul,
marjadest mustad silmad mul,
veinist punased põsed mul...

Laulja kummardus, et koldes halge kohendada, ja tema sitspluus läks eest lahti.

«Küllap olid sinagi niisugune!» sosistas Avakum.

«Kas ma siis praegu ei olegi enam niisugune?» küsis lesk pluusi kohendades ja vaatas talle otsa.

«Kus sellega, praegu oled sa mitu korda rohkem väärt!» puhkes Avakum naerma.

Ta tundis, et tema silmad räägivad rohkem kui vaja. Meelega väsinud inimese kombel haigutades naksutas ta sõrmi ja tõusis püsti.

«Juba lähed?» mõõtis lesk teda nukra ja imestava pilguga.

«On aeg,» vastas Avakum, «lubasin geoloogide juurest läbi astuda.»

Naine ei vastanud midagi, vahtis ainult hajameelselt tuld ja kartuleid, mis katlas keesid, ning ohkas siis vaevalt kuuldavalt.

Avakumi süda tõmbus kokku: selles suures, lõõmava koldetulega nii pidulikult valgustatud toas näis lesknaine talle väga üksikuna.

«Ma võin ka jääda,» pomises ta.

Naine vaatas talle vilksti otsa ja mahe naeratus valgustas tema nägu.
«Mine, mine, sind ju oodatakse! Ma söön pisut ja heidan magama. Miks sa peaksid õhtu üksinda veetma?»

23.

Hommik oli külm ja udune. Avakum tõmbas sooja sviitri selga ja jäi mõtlema, mis peale panna, kas jopp' või mantel? Jopp oli mugavam, aga ta eelistas siiski mantlit, selle sügavaisse salataskuisse mahtus kõik, mis tal vaja võis minna.
Perenaine oli juba tööle läinud.
Aiaväravat avades muigas Avakum. «Piimast valge ihu mul, marjadest mustad silmad mul, veinist punased põsed mul,» meenusid talle laulu sõnad ja ta muigas taas. Aga südamepõhjas redutas kurbus, ta ei teadnud isegi miks.
Kui Marko Krumov talle munad ja brõnsa lauale tõi, küsis Avakum temalt andmeid geoloogide korterite kohta. Nähes, et külaline otsib taskust raha, lõi vurrudega «ülemkelner» hooletult käega.
«Kuule, noormees,» ütles ta, «miks sa ennast ja mind iga kord vaevad! Mul on su sõpradega niisugune kokkulepe: igaüks maksab kuu algul sada leevi sisse, mina aga annan väikese raamatu vastu. Igaüks paneb iga päev kirja, mis ta on söönud, kuu lõpus aga teen kokkuvõtte: kes mulle rohkem on andnud, sellele annan tagasi, kes võlgu on jäänud, see maksab juurde. Nii on mugavam nii neile kui ka mulle. Tahad, teeme sinuga sama kauba?»
Avakum ei vaielnud vastu.
Marko võttis laekast mitu tavalist ruudulist vihikut. Esimesele neist oli tindipliiatsiga kirjutatud «Kap. M. Kaludijev». Vihiku leheküljed olid täis sirgeldatud segast kirja, millega arstid tavaliselt retsepte kirjutavad. Järgmine vihik kuulus Kuzman Hristoforovile. Sel süngel, kinnisel mehel oli ilus, kalligraafiline käekiri. «Ei oleks iialgi uskunud!» mõtles Avakum. Kolmandal seisis vanemgeoloogi nimi. Itšerenski kirjutas selgesti, väikeste kribuliste tähtedega. Iga rida meenutas külapoodides müüdavaid helmekeesid. «Katsu siis käekirja järgi ise-

loomu uurida!» muigas Avakum endamisi ja pani vihikud ükskõikselt kõrvale.
Ta maksis sisse sada leevi avanssi, nagu juttu oli olnud, küsis Markolt, kus elab metsavahi lesk, ja läks välja. Tibas jahedat, peaaegu nähtamatut vihma.
Metsavahi lesk Maria elas Iljazovi majast ülevalpool raiesmiku serval, mis eraldas küla keskosa Ülakülast. Kohati künklik, kohati lohklik kännustik oli kasvanud tihedasse laukapuuvõssa. Mitu loogelist rada jooksis sealt läbi, aga kaunis sirge ja läbipääsetav tee läks Maria maja juurest mööda. Seal keeras ta üsna järsku lõunasse ja jõudis välja külavaheteele, mis viis ümber Zmeitsa Lõkisse.
Nagu Momtšilovos enamasti, nii oli ka kuduja Maria peavarjuks madal kiltkivikatusega savimaja. Maja seinad olid värskelt krohvitud ja akende ees olid pitskardinad. Keset õue kasvas laia võraga pirnipuu, mille all seisis lai aiapink, maja ees aga oli mitu peenart metsikute pelar-gooniumide-ja kaharaõieliste jorjenitega.
Avakum koputas paar korda uksele, aga keegi ei vastanud. Kui ta õuest välja tuli, piilus teda üle naabermaja aia vanaldane naine. Eit uuris teda umbusklikult ja ütles tõredalt, et kuduja läks piima järele ega jõua tagasi enne kui poole tunni pärast.
Tagasi läks Avakum mööda rada, mis viis Iljazovi maja juurde ja mida mööda oli tol mälestusväärsel ööl tulnud Metodi Paraškevov. Kõrgendikult, kust õpetaja oli tol korral alla

hüpanud, märkas Avakum baasi ees ebatavalist elevust. Ta liikus piki aeda edasi ja astus korra kohaselt värava kaudu õue.

Künnapuu all seisid kaks vagurat muula, kelle turjale geoloogid igasugust kraami ladusid. Õieti tegelesid sellega Itšerenski ja kapten Kaludijev, Kuzman Hristoforov seisis eemal ja suitsetas hajameelselt. Vanemallohvitser Georgi ja ajaja tõmbasid köit suure pambu ümber.

«Kuhu nüüd, sõbrad?» küsis Avakum imestunult. «Kui mu silmad mind ei peta, valmistute pikema teekonna vastu!»

«Kui tähelepanelik sa oled!» irvitas kapten ja lükkas mütsi kuklasse.

Itšerenski tegi, nagu ei oleks Avakumi üldse märganud. Ta tuhnis keskendunult ühes kotis.

«Asume rännakule, mu armas!» ütles kapten käega lõu-

nasse osutades. «Nagu näed, kutsuvad kohustused meid uutele vägitegudele rahuliku töö tandril.»

«Aitab sulle vägitegudest!» ähvardas Itšerenski teda sõrmega. «Sammulugeja oled jälle maha unustanud!»

Kapten jooksis sammulugeja järele. Alles nüüd pöördus Itšerenski Avakumi poole ja vaatas talle vaikides otsa.

«Kas lähete kaugele?» küsis Avakum.

«Soovitan sul mitte tarbetuid küsimusi esitada,» vastas geoloog kõlatult, «ja mitte huvi tunda asjade vastu, mis ei puutu sinusse ega ole seotud tööga, milleks sind siia saadeti.»

«Aga ma tunnen huvi just selle vastu,- mis on seotud minu tööga. Te lähete arvatavasti nendesse paikadesse, mis mind huvitavad.»

«See on juba meie asi, kuhu me läheme,» kortsutas Itšerenski Avakumi altkulmu põrnitsedes laupa. «Ara topi oma nina sinna, kus sind vaja ei ole! Niisugune komme sul on, aga heaga see ei lõpe, võid ninast ilma jääda!»

Tõepoolest, see mees ei meenutanud nüüd millegagi meeldivat vestluskaaslast Iltšo kõrtsist.

«Aitäh hoiatamast!» Avakum lõi käe mütsinoka aarde. «Ma hindan ja hoian väga oma nina!»

Ta noogutas Hristoforovile ja lahkus õuest.

Vanemallohvitserist möödudes küsis ta:

«Teie hakkate siis moonavoori juhtima?»

«Ei mõtlegi,» vastas Georgi õlgu kehitades.

«Väga hea,» muigas Avakum. «Ilm on niiske, liikuda on raske.»

Udutas endiselt peent vihma.

Avakum läks Lõki teele, pöördus siis vasakule ja ronis ühele madalale künkale Zmeitsa jalamil. Valinud põõsastes mugava koha, võttis ta taskust piibu ja hakkas popsima.

Umbes tunni aja pärast ilmusid teel nähtavale uurijad. Ees sammus major. Tema järel käisid Itšerenski ja kapten, siis tulid ühtlast sammu astuvad koormamuulad. Järelvägi koosnes Kuzman Hristoforovist ja muulaajajast.

Kui nad käänaku taha olid kadunud, tuli Avakum põõsastest välja, seisis mõne aja mõttes, keeras siis läände ja hakkas läbi põõsaste teed murdma. Nagu ta oli oodanud, sattus ta umbes kümne minuti pärast laiale rajale, mis tõi ta varsti metsavahi lese maja juurde.

Kuduja Maria oli kena, arglik, kleenukeste õlgade ja nukrate helesiniste silmadega olevus. Habras ja blond, meenutas ta Avakumile kergesti purunevat nukku, mis kingitakse mudilastele teadmisega, et see juba järgmisel päeval ära lõhutakse.

Ta seisis nagu naelutatult oma maja lävel, vastas Avakumi küsimustele vaikse meeldiva häälega ja vaatas aegajalt rahutult naabermaja õue poole.

«Nagu näha, võtab teie naabrinaine kõik arvele, kes teie juures käivad?» küsis Avakum rahulikult piipu toppides.

Maria langetas pea.

«Mulle räägiti, et te koote väga ilusaid kindaid,» jätkas Avakum. «Mul tuleb peaaegu hommikust õhtuni väljas olla ja ma otsustasin teie palvele tulla, et ehk koote mulle paari kindaid, nii paksud ja nii kiiresti, kui saate. Kas te võite seda teha?»

«Võin küll,» vastas kuduja, «ainult tooge lõnga-»

«Kas teil endal ei ole?» imestas Avakum.

Naine raputas pead.

«Ah, kui kahju!» venitas Avakum ja tõstis tiku piibu juurde. «Väga kahju. Ma nägin just teie kootud kindaid ja tahtsin, et kooksite mulle samasugused, sinisest lõngast.»

«Praegu mul seda lõnga enam ei ole,» ütles kuduja.

«Millal ta teil siis otsa jõudis saada!» hüüatas Avakum juba peaaegu nördinult. «Mõne päeva eest oli, aga nüüd ei ole!»

Naise otsaesine tõmbus kipra. Silmitsenud viivu oma väikesi kõhnu käsi, ütles ta vaikselt:

«See sai mul juba suvel otsa. Paljukest teda oli, ma enda jaoks ostsin.»

«Õige,» haaras Avakum sellest kinni. «Teie silmadega sobib sinine. Oleksite pidanudki enda jaoks jätma, ja mitte kuduma sellele…»

Ta hõõrus käega otsaesist.

«. . . Mis ta nimi nüüd oligi...»

«Kuzman Hristoforov,» aitas naine.

Avakum tõmbas suitsu sügavalt alla.

«Jah, Kuzman Hristoforovile,» kordas ta aeglaselt. «Nii, nii… Mehel vedas! Aga miks te talle mõnest teisest lõngast ei kudunud?»

«Mul ei olnud teist, tal oli kiire.»

Maria tammus jalalt jalale ja vaatas ukse poole.

«Väga kahju, tõesti kahju,» ohkas Avakum. «Andke andeks, et jäin lobisema ja raiskasin teie aega.»

Naise kähvatud põsed lõid õhetama.

Aiaväravani jõudnud, pöördus Avakum äkki ringi ja osutas pingile pirnipuu all:

«Siin istus vaene Metodi, teie hea tuttav, kahekümne teise augusti õhtul, eks ole?»

Maria tardus hämmeldunult paigale.

«Ärge kartke, ma olen tema sõber ja olen tema käest üht-teist kuulnud,» ütles Avakum pehmelt, kummardas ja läks väravast välja.

Vaevalt oli ta mõne sammu astunud, kui tema südant hakkas torkima kaastunne. See tundmus, mis teda üha rohkem oma valdusse haaras, pani tema jalad otsekui kammitsasse. Tuli midagi ette võtta, otsekohe, hetkegi kaotamata.

Ta keeras kähku tagasi, avas aiavärava ja nägi oma rõõmuks, et noor naine seisab ikka veel keset õue.

Avakum astus tema juurde ja võttis taskust peene, kuldsulega täitesulepea — mälestuse Nõukogude Liidust, kus ta ülemineval aastal oli käinud.

«Peaaegu oleks meelest ära läinud,» ütles ta. «Metodi palus selle teie tütrele edasi anda. Las kirjutab sellega koolitöid.»

Maria sirutas kõheldes käe. Hoolimata sellest, et ta püüdis rahulik näida, ilmusid tema silmanurkadesse säravad pisarad.

«Ja ärge muretsege. Uskuge, kõik lõpeb hästi. Võibolla jõuab ta juba enne lume tulekut koju!»

Rada mööda astudes ei tundnud Avakum enam kammitsaid jalgade ümber. Muidugi oli see sentimentaalne tegu ja tal oli oma nõrkuse pärast piinlik. Aga samal ajal hingas ta kergendatult ja hakkas päris poisikese kombel lõbusat viisi vilistama.

24.

Taat Manassi maja asus küla serval, üsna Plovdivi maantee ääres. Maja ees oli suur muruplats, talu tagaõu aga ulatus männimetsani, mis kattis Karabairi nõlvakuid.

Juba hulk aastaid elas taat Manassi ihuüksi — tema naine oli ammu surnud, ainuke poeg linna kolinud. Vanamees kohmitses peaaegu kusagil mujal käimata kooperatiivi mesilas ja magas sealses osmikus, kõdus käis ainult kord nädalas, et tuua toidupoolist ja vahetada särki.

Tema pehkinud ja mahajäetud majalobudikus oli ainult üks savipõranda ja kitsa võretatud aknaga kamber, peale selle väike pime ruum, kus asus kolle. Kambris elas Kuz-man Hristoforov, vanamees ise magas kodus olles kolde ees pingil.

Kuigi polnud karta, et keegi teda näeb, sest vanamehe maja oli teistest eemal ja ilm udune, lähenes Avakum sellele siiski igaks juhuks metsa poolt. Lukuga tuli ta vaevata toime — surus vaid korra, ja riiv põrus ise roostetanud obadusest välja.

Sulgenud enda järel vaikselt ukse, ootas Avakum mõne aja, et silmad pimedusega harjuksid. Jämeda lõuendiga kaetud pink ja kumera kaanega kirst, milles arvatavasti olid vanamehe kimud-komud, oli kogu esimese toa sisustus. Riiuli köhal, kus seisis paar-kolm kaussi ja potti, rippus tihe tolmune ämblikuvõrk.

Kambriuks oli lahti. Avakum astus üle läve ja vaatas ringi. Inseneri lohakat välimust arvestades võis oodata, et ka tuba on koristamata ja räpane. Aga ta leidis eest eeskujuliku, otse sõjaväelise korra. Põrand oli hoolikalt pühitud, tekk voodil ilma ühegi voldita, laud puhta rohelise papipoognaga käetud. Riided rippusid seinal raudkonksu otsas.

Et siniseid kindaid näha pole, selles Avakum ei kahel-nud, aga ta oli endale vääramatuks seaduseks teinud visalt eesmärgi poole liikuda, isegi siis, kui tõenäolisuse protsent oli tühine. Antud juhul olid sinised kindad teed-näitav tähis ja siin neid muidugi polnud, kuid Avakum oli kogenud, missugune tarkus on kõnekäänus: «Ka väikesed nired viivad suure vee äärde.»

Kõigepealt vaatas Avakum üle laegasteta laua. Laual polnud midagi peale ühe lauajupi sisse püsti löödud naela; naela otsa oli torgatud mitmesuguseid pabereid. Avakum tõmbas paberid naela otsast ära ja hakkas neid tähelepanelikult uurima; need olid komandeerimistunnistused, tasutud üürikviitungid ja maksuorderid Kuzman Hristoforovi nimele. Raskesti loetavate allkirjadega doku-

mendid järgnesid üksteisele kuupäevade järjekorras — aprilli algusest kuni septembri lõpuni.

Avakum pani taskulambi põlema ja vaatas iga lehekest vastu valgust. See primitiivne ekspertiis ei avastanud midagi, mis oleks kirjutatud salatindiga, ja ta lükkis dokumendid endises järjekorras naela otsa tagasi.

Seejärel uuris ta tähelepanelikult läbi magamiskoti ja padjad ning vaatas voodi alla.

Jäi veel riided läbi otsida. Taskutest leidis ta ainult mõne tiku ja päevalilleseemne. Sportülikonna kuue ülemisest taskust leidis ta päikeseprillid.

Prillides polnud midagi iseäralikku. Aga kui Avakum oli neid viivu käes hoidnud, jäi ta siiski mõttesse. Klaasid, eriti raami juurest, olid tiheda valkja tolmukorraga käetud. Ta

uuris tolmu luubi all — see koosnes peentest teralistest osakestest, mis olid ühtseks massiks kleepunud.

Momtšilovos ja selle ümbruses polnud sillutatud teid, järelikult olid tolm ja pinnas ühesuguse struktuuriga. Niisugune tolm tekitab higistele klaasidele õhukese sileda kooriku.

Teraline koorik inseneri prillidel koosnes peaaegu mikroskoopilistest kiviosakestest, millest moodustub maanteede tolm.

Kui inimene käib jalgsi, sadestub prillidele vähe tolmu. Kui ta aga sõidab jalgratta või mootorrattaga, on tolmu märksa rohkem. Külma ilmaga moodustab see õhukese, kuuma ilmaga aga tiheda ja paksema kooriku.

Niisiis luges Avakum prillidelt, et insener oli palava ilmaga jalgratta või mootorrattaga maanteed mööda sõitnud.

Enne kui ta prillid taskusse tagasi pistis, otsis ta tasku veel kord läbi ja leidis õhukese, kaheks keeratud paberilehe.

See oli bensiinikviitung. Nagu näha, ei raatsinud see pedant ka kõige tühisemat dokumenti ära visata.

Avakum harutas kviitungi lahti ja tema süda hakkas peksma. Kviitung oli välja antud valvekorra-bensiini-jaama poolt Plovdivis ööl vastu 23. augustit.

See «väike nire» viis suure vee aarde!

Avakum tegi kviitungist ärakirja ja lahkus pikemalt aega viitmata Manassi-taadi. majast.

Edasised sündmused arenesid kures tempos. Kooperatiivi kontorist helistas Avakum Smoljani ringkonna julgeolekuvalitsusse ja nõudis, et talle saadetaks viivitamatult tugevajõuline mootorratas. Ta läks sellele kohe vastu.

Ta kohtas mootorratturit küla lähedal. Avakum käskis tal Smoljanist endale mõni liiklusvahend tellida, ise aga istus sadulasse ja kihutas Plovdivi maanteele.

Kell oli kümme hommikul.

Tibas vihma. Mägedest hoovas tihedat udu.

Masin neelas kilomeetreid. Avakumil oli ainult üks mõte: mitte mõnel järsul kurvil kaela murda.

Plovdivisse jõudis ta pärast keskpäeva, lõdisedes ja tuulest punetava näoga.

Bensiinijaamas näitas ta kassapidajale Hristoforovi juurest leitud kviitungi numbrit ja küsis, mis kella ajal see võis olla välja antud. Kassapidaja sirvis kviitungiraamatut.

«Mootorrattur sai bensiini kell üks kakskümmend öösel,» ütles ta.

Avakum tänas lahket kassapidajat naeratades, kuid lahkus tema juurest segaste tunnetega: kui Kuzman Hristoforov sai bensiini kell üks kakskümmend öösel, siis ei jõudnud ta Momtšilovosse tagasi enne kella nelja hommikul. See on peaaegu kaks tundi pärast baasi sissemurdmist.

Seega ei ole Kuzman Hristoforov ja kuriteo sooritaja üks ja sama isik.

Aga sinised kindad? Ei keegi muu kui Hristoforov laskis nad metsavahi lesel kududa, ja lõngakiud, mis Avakum purustatud akna simsil ning vana männi koorel avastas, on pärit nende kinnaste küljest!

Viinud mootorratta bensiinijaamast eemale, läitis Avakum sigareti ja vajus mõttesse.

Siis ta märkas, et seisab juuksuri ukse ees, astus sisse, laskis endal habet ajada ja juukseid lõigata ning mõtles kogu aeg Kuzman Hristoforovi ja siniste kinnaste peale.

Äkki läks tema nägu naerule.

«Olete rahul?» küsis juuksur tema kuube harjates.

«Väga!» vastas Avakum heatujuliselt.

Paari minuti pärast oli ta ringkonnavalitsuses. Ta kutsus välja korrapidajaleitnandi ja käskis sel minna «Trimontiumi» võõrastemajja, läbi vaadata 22. augustil saa-

bunud isikute registreerimislehed ja teatada talle telefoni teel, kas sel päeval saabunute hulgas on Bojan Itšerenski.

Leitnant helistas poole tunni pärast.

«Kodanik, kes teid huvitab, sai toa number kakssada seitse ja sõitis minema ööl vastu 23. augustit, väljumisaeg teadmata.»

«Suurepärane!» ütles Avakum. «Tooge mulle tema registreerimisleht, endastmõistetavalt koos teistega, selge?»

Kui korrapidajaleitnant selle lehe suurest pakist välja võttis, mis Avakumi huvitas, noogutas viimane rahulolevalt. Bojan Itšerenski registreerimisleht oli täidetud Kuzman Hristoforovi käega. Avakum tundis otsekohe ära tema käekirja: suured ümarad kalligraafilised tähed!

Paarikümne minuti pärast teatati talle Sofiast Itšerenski passi seeria ja number. Andmed langesid täielikult ühte nendega, mis registreerimislehele olid kirjutatud.

Nüüd oli Avakumil selge, et ööl vastu 23. augustit oli Kuzman Hristoforov Bojan Itšerenskile vaieldamatu alibi kindlustanud. Bojan Itšerenskil oli valepass — tema nimele ja tema andmetega, aga Kuzman Hristoforovi fotoga.

Avakum helistas Smoljani julgeolekuvalitsusse ja palus, et see kutsuks mõlemad militsionäärid mingil põhjusel baasist ära ja saadaks nende asemele teised, kellele on antud korraldus teda igal kellaajal baasi lasta. Ta leppis kokku märgusõna suhtes ja riputas toru hargile.

Seejärel soris ta aadresslaua kartoteegis, kirjutas üles ühe aadressi ja lahkus valitsusest kell kaks päeval.

Maja, mida Avakum otsis, asus vaikses umbtänavas rahvateatri taga. See oli kahekorruseline massiivne barokkstiilis hoone, rullkardinad akende ees ja reljeefkar-niisid rõdude kõhal.

Ukse avas vanaldane tumedas hommikumantlis naine, kelle peente korrapäraste joontega näos oli säilinud endise ilu jälgi.

«Soovite proua Itšerenskat?» küsis ta. «Kes te olete?»

«Tema mehe töökaaslane,» vastas Avakum kütkestava naeratusega.

Naine laskis ta vanamoelise mööbli ja mahagonist tahveldisega esikusse, mille lage kaunistasid kipsornamen-

did. Kunagine esinduslik ruum oli nüüd laokile jäetud välimusega, täis kopitanud mööblit, ja sarnanes mõneti oma perenaisega.

«Ma olen proua Itšerenska tädi,» ütles vana daam. «Siin elavad meie üürnikud, ise oleme ülemisel korrusel,» viipas ta sammastega sisetrepi poole, mille käsipuud olid samuti mahagonist.

Nagu Avakumile näis, nagisesid punase, tükati kulunud plüüsvaibaga käetud astmed jalgade all aadelliku väärikusega.

Itšerenska tädi viis ta vastuvõtutuppa, pakkus istet ja ütles, et tema vennatütar tuleb kõhe.

Nagu esik, nii oli ka võõrastetuba igasugust mööblit täis kuhjatud: väike pruun ümmargune laud ja ratasjalgadel plüüštool olid ostetud nähtavasti sajandi alguses.

Kõrvaltoast kostis heledaid lapsehääli.

Umbes kümne minuti pärast astus võõrastetuppa Bojan Itšerenski abikaasa. Ta oli pikk, sihvakas, ligi kolmekümneaastane. vesinikblondide juuste ja kõvasti kokkupigistatud, alles asja võõbatud huultega naine. Seljas oli tal elegantne pruun kleit ja rinnas kuldpross. Tema üllatavalt valge ning õrn nägu peegeldas äärmist kurnatust, nagu poleks ta juba mitu ööd maganud.

Ta astus Avakumi juurde ja sirutas käe, mida Avakum üsna vilunult suudles.

«Mul on meeldiv kohustus teile abikaasa poolt tervitusi edasi anda,» alustas Avakum viini tooli galantselt lähemale nihutades. «Ta palub väga vabandada, et ei saa teiega homme kohtuda.»

«Või nii?» ütles Itšerenska üllatava ükskõiksusega ja kehitas kergelt õlgu. «Kahju küll.» Ka see tuli jahedalt.

Avakum vaatas talle otse silma ja ainult harjumus end vaos hoida aitas tal varjata jahmatust: naise silmad olid sel hetkel samasugused nagu Itšerenskil — pikergused ja pruunid, vaevalt märgatava kollaka helgiga.

Avakum võttis taskust sigaretikarbi ja pakkus Itšerenskale. Naine ei öelnud ära. Tuld pakkudes märkas Avakum, et naise nimetis- ja keskmine sõrm on tubakast kollased.

Itšerenska ei tundnud isegi seile vastu huvi, miks mees ise ei tulnud. Sügavaid mahve alla tõmmates suitsetas ta vaikides.

«Meie geoloogid said kiireloomulise ülesande ja läksid mägedesse,» seletas Avakum võimalikult sundimatult. «Ka

mina olen Momtšilovosse komandeeritud, kuigi hoopis teise eesmärgiga — seoses selle koha huvitava minevikuga. Te olete usutavasti Momtšilovos käinud?»

«Ei,» raputas Itšerenska pead. «Ma ei ole kordagi seal teie Momtšilovos käinud.» Suitsupilve õhku puhunud lisas ta: «Ja mul ei ole ka mingit soovi sinna minna.»

«Asjata,» naeratas Avakum. «Seal on väga huvitavaid kohti. Pealegi tegutses neis paikades kunagi vanasti Momtšil ise, te vist mäletate ajaloost seda kangelast? Tema pealinn asus küll rohkem lõuna pool, lagendikul, aga kindlus oli arvatavasti ligipääsmatu Karabairi otsas. Ma loodan, et leian selle koha veel üles. Aga et teie mägesid ei armasta, see on halb.»

«Halb jah,» nõustus Itšerenska.

«Ja teie vend ei hooli samuti mägedest?»

Naise kulmud väratasid.

«Mul ei ole venda,» vastas ta kõrvale vaadates.

Nad vaikisid mõne aja. Siis ütles Avakum võluvalt naeratades:

«Teil tuleks vähemalt oma lastes looduse vastu armastust äratada.»

Ja vaatas talle silma. Naise silmaterad laienesid äkki. Näis, nagu oleks tema ette ilmunud midagi kohutavat.

«Mul ei ole lapsi;» sosistas ta pead tagasi heites, otsekui löögi eest kaitset otsides.

Avakum, kes Itšerenskat keskendunult uuris, muutus äkki elavaks:

«Ma vaatan teid ja mulle näib, et me oleme kusagil varem kohtunud,» sõnas ta aeglaselt. «Andestage, kuidas on teie neiupõlvenimi?»

«Strateva,» vastas naine nõutult ja libistas ükskõikse pilgu üle Avakumi näo.

«Proua Itšerenska-Strateva,» sõnas Avakum teeseldult reipal toonil, «jumal on armuline, ärge heitke meelt, te olete veel nii noor! Te saate kindlasti pool tosinat last!»

Naise õlad tuksatasid ja ta lõi silmad maha.

Avakum tõusis püsti.

«Võib-olla tahate lasta oma mehele midagi edasi öelda?»

«Ei, tänan teid,» vastas Itšerenska vaikselt.

Jumalagajätuks suudles Avakum jälle naise kätt, säili-

tades näol lahket naeratust, ehkki ta oli naerust kaugel; tema kurk oli kinni nööritud, kõrvades kumises.

Valitsusse tagasi jõudnud, palus ta silmapilk Stratevi perekonna kohta andmeid koguda.

Pool tundi hiljem luges Avakum lakkamatult suitsetades tähelepanelikult talle toodud toimikut.

Ivan Stefanov Stratev, Plovdivi elanik, oli hulk aastaid Inglise põllutöömasinate müügiga tegelevate firmade esindaja olnud. Tema naine põgenes 1922. aastal Inglise konsulaadi ametnikuga ja võttis kaasa nelja-aastase poja Hari. Kuus aastat hiljem abiellus Ivan Stratev teist korda. Sellest abielust sündis tütar Viktoria. Ivan Stratevi teine naine suri natuke aega enne Teise maailmasõja algust, tema ise aga 1944. aasta lõpus. Kontrollimata andmeil abiellus Hari ema, kelle inglasest armuke hülgas, ühe bulgaarlasega, kes elas Inglismaal. Aga see oli ainult kuuldus...

Kell viis õhtul asus Avakum tagasiteele Momtšilovosse.

25.

Balabanovi lesk võttis teda vastu trepil - lõbus, naeratav, käised üles kääritud.

«Mina ootan ja ootan sind!» ütles ta Avakumile andunud silmi otsa vaadates. «Kus sa siis täna hulkusid?»

«Tuli ringi lasta!» vastas Avakum. «Niisugune mu elu on — kõlista aga ringi ja kaeva igasugust vanavara välja.»

«Eks ole!» puhkes perenaine südamest naerma. «Mis sa siis sealt otsid, kust ei ole mõtet! Vanavara on sul külje all. Kas või mina!»

Ta seisis ikka veel trepil ja silmitses kelmikalt Avakumi.

«Sinu vanadust kardan ma nagu tuld. Vaata, et paned mind veel põlema!»

«Ma kõlban ju sulle tädiks!» ütles perenaine, pani käed puusa ja naeris veel rõkkavamalt.

«Tead mis, tädike,» muigas Avakum talle kätt õlale pannes, «otsi mulle õige üks rogusk mootorratta katteks, öösel läheb vist jälle sajule.»

«Ära sa selle pärast muretse,» ütles perenaine ja tegi

näo, nagu ei märkakski mehe kätt oma õlal. «Tule aga kambrisse sooja ja kuivata ennast, näe, oled täitsa läbi ligunenud. Vaata, et jätad veel naise kuue lapsega leseks!»

«Ah, ära räägi!» ohkas Avakum. «Ja aitäh tuppa kutsumast, kallis perenaisuke, aga kõigepealt tuleb mul Grozdani-onu pool ära käia, nagu me kokku leppisime.»

Perenaine lükkas tema käe õlalt maha ja tõmbas kulmu kortsu.

«Eile sõbrad, täna Grozdani-onu, homme mõtled veel midagi välja!» ähvardas ta teda sõrmega.

Köögist tuli ahjupiruka lõhna. Avakum neelatas, sest talle meenus, et ta pole hommikust saadik midagi hamba alla saanud.

«Pärast söön,» ütles ta aiavärava poole minnes. «Praegu mul ei ole isu.»

Väljas oli pime ja külm, tuul undas.

Avakum rühkis kleepuvas poris libisedes ja komberda-des edasi. Iljazovi majani oli vähem kui kilomeeter, aga Avakum jõudis sinna alles neljakümne minuti pärast, nagu tema kella helendavad osutid näitasid.

Raskelt lõõtsutades seisis ta mõne aja liikumatult paigal. Veri tuikas oimukohtades, maa näis jalge all kõikuvat.

Lõpuks, kui ta olithinge tõmmanud, mõtles ta: «Ei tea, kas militsionäärid on välja vahetatud?» Ta köhatas tasakesi ja paotas värava. Mõne sammu kauguselt kostis tundmatu, vali hääl:

«Kes seal käib?»

«Ma tahan kella kontrollida,» vastas .Avakum. «Mis kell on?»

«Minge,» vastas korrapidaja juba pehmemalt.

Avakum oli sunnitud tegutsema valgust läitmata, seepärast tundus talle, et ta kaotas terve igaviku luku kallal kohmitsedes.

Astunud esikusse, istus Avakum kivipõrandale maha ja otsustas paar minutit puhata. Ta tundis seletamatut õndsust, sulges silmad ja toetas pea vastu seina. «Kui hea!» mõtles ta kergendatult ohates ja vajus samal hetkel öiselt pimedasse, rahulikku merre, mille põhjas süttisid siin-seal kord rohelised, kord lillad tulukesed.

Kui Avakum jälle silmad avas, ehmus ta: kas ta on tööks kõige sobivama aja tõesti mööda lasknud? Talle näis, et ta on maganud väga kaua, nii palju nägemusi oli

tema silme eest läbi käinud, aga vaadanud kella — see oli kakskümmend minutit üheteistkümne peal —, nägi ta, et oli möödunud vaevalt veerand tundi.

Nagu Avakum oli oletanud, ehmatas lao ukse ees rippuv tohutu lukk ainult kogenemätut silma, tegelikult oli tema mehhanism äärmiselt lihtne. Avakum, kes ei tundnud kunagi rahuldust kergete võitude üle, oli isegi pettunud.

Kõigepealt kattis ta akna kuuega, selle peale aga seadis mantli. Siis läitis ta taskulambi ja kinnitas «eesriided» kahe vedrunõelaga aknaraami külge, et ei oleks pilusid, kust valgus läbi võiks pugeda.

Alles nüüd pani ta laetule põlema.

Keset tuba oli kuhjatud igasuguseid instrumente, mida geoloogid ja kartograafid oma uurimistöös kasutavad. Piki seinu jooksid riiulite read. Avakumi tähelepanu tõmbasid endale mapid, mis olid ühel riiulil virnas. Ta võttis esimese ettejuhtuva. Ilmnes, et just seda oligi tal tarvis: selles oli ekspeditsiooni marsruudi päevik. Avakum istus põrandale ja hakkas seda sirvima. Ennäe! 8. augustil olid geoloogid koos kapten Kaludijeviga Karabairist kägu pool asuvat rajooni uurinud. Päevikusse olid kantud mitme punkti koordinaadid. Viimase punkti pikkus ja laius langes peaaegu kokku nende koordinaatidega, mis peilijad olid kindlaks määranud.

Avakum pistis käe taskusse, et sigarette võtta, aga talle meenus, et suitsetamine ei ole soovitav. Ta vaatas viimase maastikuvõtte kuupäeva: major Indžovi allkirja alla oli punase pliiatsiga kirjutatud 10. august.

Niisiis, 10. augustil oli salajane raadiojaam šifreeritud radiogrammi eetrisse saatnud samast lõigust, kus ekspeditsioon oma uurimisi teostas. Peilijate poolt märgitud punkt asus viirutatud lõigu idapiiril, kust algas ekspeditsiooni tagasitee, mis oli tähistatud punktiiriga ning lõppes Momtšilovo ja Lõki küla vahel orus.

Avakum sulges mapi ja pani selle endisele kõhale tagasi. Nüüd ta teadis, et teatav X, kes kuulus ekspeditsiooni koosseisu, jäi seltsimeestest maha, et välismaa keskusele šiireeritud radiogrammi saata. Selleks kulus tal umbes pool tundi. Arvestades, et saade toimus öösel, oli Avakum veendunud, et X-il pidi šifr peas olema. Või ta käsutas taskulampi. Või siis oli šifr ise helendav.

Ta kustutas tule ja hakkas äkki kõhutavat väsimust tundes riidesse panema.

Kodus toa ukse ees nägi ta taburetti, kus oli tükk puhta käterätiku sisse keeratud külma pirukat ja brõnsa.

Toitu puudutamata, otsekui polekski ta näljane, võttis Avakum raadiosaatja välja ja läkitas võtme klõbina summutamiseks omaette vilistades Sofiasse lühikese šifreeri tud radiogrammi: «Kas Inglismaal on elanud või elab praegu keegi Itšerenski? Ootan informatsiooni tema ja ta perekonna kohta. Väga kiire. Kõik.»

Peitnud raadiosaatja kohvrisse, istus ta voodile, kavatsedes järgmise päeva tegevusplaani läbi mõtelda.

Tuul vingus, männi oksad peksid vastu akent.

Virgunud samas asendis,.selg vastu seina, nagu ta oli magama jäänud, heitis Avakum pilgu kella helendavale numbrilauale — kesköö oli juba ammu möödas, kell hakkas kaks saama.
Kobamisi leidis ta mantli, avas akna ja ronis ettevaatlikult männi jämedatele okstele. Siis sulges ta akna ja hakkas aeglaselt oksalt oksale laskuma, kaitstes silmi okaste eest.
Ta ronis üle aia ja jäi viivuks kuulatama. Ei kedagi! Ainult tuul tuiskas vingudes aedade ja uinunud majade vahel.
Avakum meenutas Marko Krumovi juttu ja asus seda maja otsima, kus Bojan Itšerenski elas. Jõudnud laiale tänavale ja möödunud Iltšo kõrtsist, seadis ta sammud paremai kätt viienda maja poole, mida ümbritses kõrge telliskivimüür. Seal elaski Bojan Itšerenski. Marko Krumov oli öelnud, et praegu seal peale geoloogi kedagi ei ela — pererahvas oli Madanisse tööle läinud1.
Korraga astus Avakum sammu tagasi: aia ääres seisis auto. Õhus oli tunda kerget bensiini ja kuujnenenud kummide lõhna.
Avakum surus hambad kokku ja astus kikivarvul auto juurde. See oli neljaistmeline villis.
Aiavärav oli lahti — autoga saabunud isik oli sealt nähtavasti sisse läinud.
«Ette jõudsid!» oigas Avakum südames. Silmapilkugi viivitamata puges ta aiaväravast läbi, aga tardus samas paigale: teise korruse aken oli valgustatud.
Avakumile meenus, et auto ümber hõljus veel kummi- ja bensiinilõhna. «See inimene on alles asja majja astunud!» järeldas ta.
Hingamist tagasi hoides ja kikivarvu hääletult astudes

hiilis ta välisukse juurde, surus ettevaatlikult lingile ja vandus vist esmakordselt elus endamisi: uks oli seestpoolt lukus.
Vaikselt hambaid kiristades läks Avakum eemale. Tema süda peksis meeletult. Mis teha?
Teda haaranud nõutus oli ajutine. Mõni sekund hiljem oli tal juba otsus valmis. Ta pistis käe ühte mantli põhjatusse sisetaskusse, tõmbas sealt välja viie meetri pikkuse peenikese nööri, mille otsas oli konks, ja viskas selle osavasti maja piiravale rõdule. Konks haakus kõvasti rinnatise taha. Siis võttis ta saapad jalast, haaras nöörist kinni, toetas jalad vastu seina ja hakkas kärmesti üles ronima. Minut hiljem oli ta juba rõdul, tõmbas ennast küüru, hiilis akna alla ja vaatas tuppa.
See oli'tõesti üllatuste öö!
Roheline vihmakindel jopp seljas, rätik peas, seisis toas Viktoria Itšerenska ja tuhnis palavikuliselt suure köögilaua sahtlis. Ta võttis sealt mitu nuga ja kahvlit, viskas need põrandale ja pistis käe veel sügavamale laekasse. Äkki välgatas tema käes suur hõbedane karikas. Ta nihutas tooli lähemale, istus ja asetas karika põlvede vahele. Tema randmed hakkasid kärmesti liikuma. Näis, nagu hõõruks ta karika servi läikima. Mida ta õieti teeb, seda Avakum ei näinud, sest naine istus seljaga tema poole. Siis lõpetas ta karika hõõrumise, tõmbas laual lebava paberilehe lähemale, kastis sule väikesse pudelisse ja kirjutas aeg-ajalt karikale pilku heites mõne rea. Siis pani ta sulepea kõrvale, valas pudeli sisu maha ja kirjutas pliiatsiga samale lehele veel paar rida. Paberilehe pistis ta paksu raamatu vahele, mis oli laual. Seejärel hakkas ta jälle karikat «läikima hõõruma».
Kõige selle peale ei kulunud tal rohkem kui viis minutit.
Siis tõusis Itšerenska püsti, võttis rätiku peast, laotas põrandalenja ladus sinna noad-kahvlid, samuti hõbedase karika. Kompsu pistis ta portfelli, mida Avakum alles nüüd põrandal, otse köögilaua jala juures märkas, võttis portfelli vasakusse kätte ja kustutas paremaga tule. Samal hetkel kargas Avakum rõdu rinnatise juurde, ronis sellest üle, jäi viivuks rippuma ja laskis siis käed lahti. Ta tundis kandades ja pahkluudes teravat valu, kuid surus selle alla ja tormas tänavale. Hoovist kostis samme. Avakum astus auto taha, heitis pikali ja surus end vastu maad.

Viktoria Itšerenska pani portfelli istmete vahele, istus rooli taha ja vajutas starterile.
Mootor turtsatas ja jäi vait. See kordus mitu korda. Itšerenska ronis autost välja, tõstis hääle järgi otsustades kapoti üles ja hakkas karburaatorisse bensiini valama.
Avakum roomas auto tagant välja, tõusis põlvili ja haaras tagavarakummist kinni.
Viktoria Itšerenska istus autosse ja vajutas jälle starterile. Sedapuhku hakkas mootor surisema. Avakum tõusis püsti, ja sel hetkel, kui auto liikuma hakkas, heitis end kõhuli tagumistele istmetele, sirutas käe ja haaras portfelli. Itšerenska lülitas sisse teise käigu ja Avakum viskus järsku tagasi. Ta kukkus näoli porri, see mattis tal suu ja silmad ...
Villis kihutas minema.
Avakum tõusis püsti, pealaest jalatallani poriga koos, põrutatud, kuid õnnelik – portfelli oli ta siiski kätte saanud!

26.

Ta pöördus tuldud teed koju tagasi ja ronis vana männi tüve mööda aknast sisse. Kell oli juba nelja ümber, aga väljas oli niisama pime nagu keskööl.
Avakum pani lambi põlema, heitis pilgu taskupeeglisse ja puhkes lõbusalt naerma. Siis pani ta portfelli lauale ja tühjendas oma taskud teistest trofeedest, mis ta oli Itše-renski korterist pärast Viktoria ärasõitu kaasa võtnud. Nii olid tema ees laual nüüd pudelike, mille sisu Itšerenska oli põrandale valanud, paberileht, millele oli kuruga mõned arvud kritseldatud (ta oli selle paksu raamatu vahelt välja võtnud), ja veel kaks punase vedelikuga täidetud pudelit. See vedelik, arvatavasti vein, kui uskuda etikette «Bulgaaria šampanja» pudelitel, mille seest ta oli selle vedeliku Itšerenski köögiriiulilt leidnud, ei oleks tema tähelepanu äratanud, kui ta ei oleks märganud ühel etiketil väikest tindipliiatsiga tõmmatud ringi. Pärast seda leidis ta vajaliku olevat pudelite sisu ahju tagajit leitud tühjadesse pudelitesse ümber valada ja kaasa võtta.

Tuieb märkida, et Itšerenski korterisse tungis Avakum akna kaudu, kus ühes pooles puudus klaas, mille tõttu tal oli üsna lihtne käsi sisse pista ja haak lahti teha. Sealjuures ta märkas, et aknaklaas oli väga ettevaatlikult välja võetud — raami sisse ei olnud jäetud ühtegi naela, ka kiti jälgi ei olnud näha. Ta mõõtis tühja raami laiuse ja kõrguse hoolikalt ära ning kirjutas saadud arvud paberile, mis oli nüüd samuti tema ees laual.
Ta jättis oma sõjasaagi lauale, pesi käed õpetaja tagavaradest pärineva piiritusega puhtaks, võttis portfellist hõbekarika ja asus seda uurima. Massiivsel vanaaegsest hõbedast karikal oli silindri kuju. Nagu Avakum kohe märkas, oli sisemine diameeter välimisest märksa väiksem. Karika alaosa ümber kulges pärjakujuline aaris. See ääris ärataski Avakumi tähelepanu. Tavaliselt ei kaunista kullassepad sellise vormiga karikate alaosa äärisega. Teine asi on koonusekujuliste karikatega — seal on niisugune aaris karika ülemise ja alumise osa tasakaalustamiseks tarvilik. Praegusel juhul oli aaris lihtsalt maitsetu.
Aga ta oli olemas, veelgi enam — torkas oma massiivsusega silma. Avakum teadis varasematest kogemustest, et kui mõni detail silma torkab, tuleb «juhuslikkuse» element kõrvale jätta.
Ta silmitses mõne aja karikat ja keeras siis äärisest käega kinni hoides ülemist osa kure liigutusega, otsekui lahti kruvides vasakule. Ja tõesti, karika ülemine pool hakkas alumisest sujuvalt eralduma.
Keermestik oli lühike, aga peen nagu pikksilmal. Karika kahekordne hõbesein kattis õhukest kergest metallist silindrit. «Duralumiinium!» tegi Avakum kindlaks.

Silinder oli jagatud lahtriteks, väikesteks ruutudeks, igasse ruutu oli graveeritud üks ladina täht. Tähed moodustasid sõnu ja ridu. Ridu oli neli. Need olid luuletuse kujul üksteise alla paigutatud.

Avakumile torkas silma veel üks detail: süvendid tähtedes olid täidetud mingi rohelise ainega.

Kui ta valguse kustutas, lõid tähed pimeduses helendama ja ta luges:

I arise from dreams of thee .
In the first sweet sleep of night,

when the winds are breathing low
and the stars are shining bright.[1]

Luuletus meeldis Avakumile väga ja ta luges selle veel kord mõnuga läbi.

Aeg läks, naaberõues kires kukk. Avakum võpatas ja. tegi seda, mida iga teinegi tema asemel oleks teinud: andis luuletuse teksti raadio teel Sofiasse edasi — sõnasõnalt, täht-tähelt, viimase komani. Samuti teatas ta täis ja tühjade ruutude arvu. Seejärel toksis ta pärast mõne-hetkeiist kaalutlemist edasi: «Arreteerida Plovdivis viivitamatult Viktoria Itšerenska.» Ta kordas kaks korda koodi märke «väga kiire», määras järgmise päeva pärastlõunaks kindlaks uue kohtumise eetris ja lõpetas saate.

Pannud raadiosaatja koos sõjasaagiga kohvrisse, puges ta teki alla ja uinus silmapilkselt.

Akna taga läks valgeks. Momtšilovo kohale kerkis sünge sügishommik.

Kell üheksa hommikul läks Avakum Iltšo kõrtsi einetama ja tegi Markoga juttu Itšerenski naisest.

«Tema asemel ei jätaks ma naist üksinda Plovdivisse,» ütles ta. «Geoloogil on suurepärane korter. Mis takistab neid koos elamast nagu õige inimese kõhus?»

Marko kehitas ainult õlgu.

«Kas naine ei ole kordagi Momtšilovos käinud?» tundis Avakum huvi.

«Minu mälu järgi on ta paar korda käinud, aga kõhe samal päeval tagasi sõitnud.»

Tunni aja pärast oli Avakum Smoljanis ja andis mõlemad veinipudelid laboratooriumi. Analüüsi tulemusi oodates otsustas ta helistada Sijale, seda enam, et laupäeval oli neiul vaba päev.

Avakum tõmbas sügava sõõmu suitsu kopsu ja küsis toru kõvasti vastu kõrva surudes:

1 Luuletus kuulub Shelley'le. Mõni kuu hiljem tõlkisin ma selle ära, aga mu tõlge on muidugi originaalist niisama kaugel nagu Maa säravast Veenusest. Lõppude lõpuks olen ma ju ainult loomaarst ja mul pole luulega midagi tegemist. Aga olgu pealegi, siin mu tõlge on:
Ärkan, silmis sinu pilt, kesköösnest magusast, siis kui helgib tähisöö ja tuuleõhk käib vagusalt.

«Kas sina, Sija?»

Juhtme teises otsas vaikiti. Avakumile tundus, et Sija toas mängib raadio ja et sealt kostab mehe naeru.

«Sija ei saa praegu tulla,» vastas lõpuks mehehääl. «Kes teda küsib?»

Avakum laskis käe alla ja riputas toru hargile.

Ta tõmbas sigareti püstijalu, paigast liikumata lõpuni. Siis kustutas seda kaua ja suure hoolega klaastuhatoosis, otsekui oleks see väga tähtis ja keeruline toiming.

Tuul haaras maast närbunud lehti ja puistas parajasti tänavale astunud Avakumi justkui konfettidega üle.

Rõskes õhus hõljus sügise kurba lõhna, kolletanud lehtede hõngu.

Laboratoorne analüüs kinnitas Avakumi oletust: ühes pudelis oli puhas vein, teisest pudelist võetud vein sisaldas tubli annuse kiiretoimelist uinutit.

Avakum võttis julgeolekuvalitsuse ametniku mootorratta tagaistmele ja sõitis Momtšilovosse. Zmeitsa kohal tuli ta mootorrattalt maha ja läks jalgsi edasi, kaastööline aga sõitis Smoljanisse tagasi.

Avakum möödus vanast kõrtsist, aga alles Balabanovi lese väravas meenus talle, et ta polnud lõunat söönud. «Einestasin hilja, ei tasu vaeva tagasi pöörduda,» mõtles ta.

Koju jõudnud, heitis ta viivuks voodisse. Kõneluseni Sofiaga oli jäänud pool tundi.

«Kus siis Momtšili pealinn õieti oli?» esitas Avakum endale küsimuse ja püüdis vaimusilma ette manada Karabairist lõuna poole jäävat, oliivisaludest ja viinamarjaistandustest kirendavat päikeseküllast lagendikku. Aga sellest ei tulnud midagi välja — kogu aeg mõlkusid meeles Momtšilovo udupilved.

Kell 13.35 pani ta kõrvaklapid paneja jäi ootama. Vaikselt kõlas tuttav kutsung. Avakum võttis pliiatsi ja hakkas vastu võtma. Saade kestis ligi tund aega.

Alguses vastati tema küsimusele Itšerenski kohta ja teatati, et Viktoria Itšerenska ja villise omanik on kell kaheksa hommikul arreteeritud. Siis dikteeriti talle kolme radiogrammi sisu 10-ndast, 19-ndast ja 24-ndast augustist. Need olid Shelley luuletuse abil dešifreeritud.

Kirjutanud üles keerulise šifrisüsteemi, palus Avakum teatada nii välismaa kui ka salajase lühilainesaatja kutsungid ja lainepikkused, millel nad töötasid.

Vajalikud andmed käes, lõpetas Avakum kõneluse ja peitis oma raadiojaama kohvrisse.

27.

Grozdan nautis alles pärastlõunase une magusust, kui Avakum tema uksele koputas. Ta vedas haigutava esimehe õue ja küsis osavõtlikult:

«Oled sa üles ärganud?»

See noogutas sõnatult pead.

Siis viis Avakum ta akende alt kaugemale ja sosistas:

«Esiteks räägi parteiorganisatsiooni sekretäriga läbi, valige neli ustavat meest, kes valvavad kahekaupa Itšerenski ja Hristoforovi järele. Kui üks neist mõtleb äkki külast lahkuda, teatage otsekohe mulle. Ma olen kas Balabanovi lese või loomaarsti juures, selge?

Teiseks helista, näe, sellel numbril Smoljanisse.» Avakum pistis esimehele ühe paberilipaka pihku. «Kui ühenduse saad, loe neile ette, mis sellele paberile on kirjutatud, loe kaks korda, et nad aru saaksid, õhtuks jõuavad siia kaks meest, katsu'nad sellesse majja majutada, mis on Balabanovi lese kõrval. Selge?»

Mõni hetk mõtelnud, vastas Grozdan:

«Minul on küll kõik meeles ja ma teen, nagu kästud, aga kas geoloogid jõuavad täna tagasi?»

«Jõuavad küll,» ütles Avakum. «Nad võtsid Marko Krumovilt toidumoona kaheks päevaks.»

Avakum surus vargsi esimehe kätt ja seadis sammud bai Spiridoni maja poole.

Kella viieks saabusid Smoljanist kaks erariides leitnanti. Nad esitlesid end kaubandusorganisatsiooni kokkuostjatena ja esimees pani nad Avakumi naabrusse Nadka juurde korterisse.

Veidi hiljem jõudsid tagasi ka geoloogid. Avakum kohtas neid Iltšo kõrtsi ees ja tervitas Bojan Itšerenskit rõhutatud pidulikkusega:

«Ma olen vahepeal mõndagi huvitavat avastanud!» ütles ta.

«Kas tõesti?» kergitas geoloog kulmu. «Rõõm kuulda.»

«Kõigi eelduste kohaselt paiknes Momtšilt pealinn Karabairi lõunajalamil.»
«Tore!» muigas Itšerenski. «See on tõesti väga tähtis avastus.»
«Sel puhul kostitan ma homme kõiki veiniga,» ütles Avakum tõsiselt, andis talle kätt ja lahkus.
Kui ta Balabanovi lese väravasse jõudis, märkas ta Nadka väravaesisel võõrast meest — see seisis tänaval ja suitsetas rahulikult.
Jõudnud tema kohale, kummardus Avakum ja tegi, nagu kavatseks saapaid puhastada.
«Kas teie nimi on Asen?» küsis tundmatu.
«Ei, mu nimi on Peeter,» vastas Avakum.
Nad vestlesid paar minutit, seejärel läks Avakum koju. Ta pani ukse lukku, võttis raadiosaatja ja teatas Sofiasse:
«Väga kiire. Tehke korraldus, et kell 21.45 lendaks Karabairi kohal lennuk. Kordan ...»
Siis istus ta laua taha ja hakkas Shelley' luuletuse ning saadud võtme abil viiekohaliste arvude viiest tulbast kannatlikult radiogrammi koostama.
Lesk askeldas juba ammu kärarikkalt trepil. Avakum läks välja ja jäi trepiotsale seisma.
«Kas sa alla ei tule?» küsis perenaine.
«Ei tule,» vastas Avakum haigutades. «Ma olen täna pagana väsinud. Käisin päris Karabairi tipus!» Ta haigutas jälle ja lisas: «Heidan magama, kulla perenaine, homme õhtul paneme tubli sületäie puid koldesse ja lobiseme koiduni!»
Ta pani ukse uuesti enda järel lukku, kontrollis veel kord radiogrammi, kustutas siis tule, läitis piibu ja hakkas toas käratult edasi-tagasi kõndima.
Minutid venisid kilpkonnasammul. Et mitte magama jääda, võttis Avakum sisse kaks tabletti kofeiini ja jätkas näiliselt lõputut jalutamist voodi ja laua vahel.
Kell 21.40 lükkas ta akna pärani, võttis raadiosaatja ees istet ja jäi kuulatama. Vihm vestles endist viisi sosinal vanaänniga.
Avakum ei pööranud pilku kella helendavalt numbrilaualt. Tema süda põksus vist kiiremini kui sekundeid lugev mehhanism.

Täpselt kell 21.45 kostis Karabairi poolt põrin. Kord tugevnedes, kord nõrgenedes kattis see põrin kõik ülejäänud Ööhääled.
Karabairi kohal tiirles lennuk.
Avakum pani kõrvaklapid pähe, läitis taskulambi ja aseias käe võtmele. Iga kolme sekundi järel saatis ta eetrisse väljakutsesignaali. Ta kutsus lühilainejaama, otsis teda öös.
Avakumi laubale ilmus külm higi.
Kui talle hakkas juba tunduma, et ta lämbub vererõhust, kostsid membraanist kodeeritud vastuse esimesed punktid ja kriipsud.
Hambaid kokku pigistades naelutas Avakum pilgu ettevalmistatud tekstile ja teatas salajasele lühilainejaamale:
«Kuulake, kuulake. Kõrvaldage viivitamatult arheoloog. Raadiojaam ja šifr andke otsekohe loomaarstile üle. Katkestage igasugune side. Tehke korter tühjaks. Üksikasjalisemat informatsiooni saate oma naiselt. Kordan ...»
Vihm oli tihedamaks läinud, ajuti tuiskas üle küla vinge tuuleiil.
Avakum jooksis männist mõne sammu eemale ja heitis pikali, nägu akna .poole. Ei möödunud kolme minutitki, kui tara kõhale ilmus Itšerenski kogu. Ta oli palja peaga ja palituta. Ta jäi viivuks liikumatult puu alla seisma ja hakkas siis kärmesti ning käratult tüve mööda üles ronima. Jõudnud akna kõrgusele, vaatas ta tuppa, sirutas käe — ja läbi vaikse vihmasabina kostis Avakumi kõrvu mitu järsku sumedat mütsu.
«Ta laseb mu pihta summutajaga püstolist!» taipas Avakum.
Itšerenski ronis niisama osavasti puu otsast alla ja tormas tagasi vaatamata aia poole.

28.

Mina istusin sel ajal kõdus ja olin ootusärevusest suremas, nagu öeldakse. Ei, ma ei kartnud seda, mis pidi juhtuma, vaid seda, et midagi ei juhtu.
Oli külm ja ma lõdisesin liikumatult toolil istudes. Mu

põlved ja õlad värisesid, otsekui oleks mul palavik. Ma värisen alati, kui'mul külm on.

Täna õhtupoolikul rabas Avakum mind ootamatu ettepanekuga. Ta tuli minu juurde ja küsis ilma igasuguse sissejuhatuseta, kas ma tahan talle väikest teenet osutada ja aidata üht süütut inimest päästa.

Ma andsin jalamaid nõusoleku, ehkki mul oli avameelselt öeldes tunne, nagu oleksid kassid küüntega mu südant kriipinud.

Siis näitas Avakum mulle oma ametitunnistust ja ma lugesin selle kohusetundlikult läbi. Aga mu süda ei läinud sellest kergemaks, vastupidi — koorem justkui kahekordistus. Pealegi olin ma sel päeval väga väsinud.

Avakum aga oli suurepärases tujus. Ta pakkus mulle istet (tegelikult oleksin pidanud mina talle istet pakkuma!) ja ütles:

«Räägime nagu mees mehega ja kommunist kommunistiga. See on kaunis hädaohtlik ettevõte, aga kui sa asja tõsiselt võtad, lõpeb kõik õnnelikult.»

«Kõne all on ju süütu inimese päästmine,» vastasin ma. «Sa võid täielikult minu peale lootma jääda.»

Avakum pani suitsu põlema ja ka mina sirutasin käe sigareti järele, ehkki ma muidu ei suitseta. Lihtsalt seltskonna mõttes. Nii on palju meeldivam.

«Niisiis,» ütles Avakum ja tõmbas otsaesise kipra, «sina ei tõsta jalgagi üle läve, enne kui see asi on lõppenud. Varsti tuleb sinu juurde üks mees, kes jääb siia kella kümneni õhtul. Ka tema ei näita tänaval nägugi. Ta toob kaasa väikese aparaadi, sina ära teda sega, las ta paneb selle üles, kuhu heaks arvab.»

«Selge,» vastasin mina ja küsisin: «Aga kuidas pererahvaga jääb?»
Avakum muigas:

«Küll ma juba selle eest hoolitsen, et neid sel ajal kodus ei õle. Siin on kuni kella kümneni õhtul kõik vaikne. Aga niipea kui kell lööb kümme, läheb su külaline kõrvaltuppa ja sina jääd üksinda.»

«Pole viga,» ütlesin ma, aga kassid hakkasid jälle kriipima. .
«Sel hetkel algabki sinu eksam, kuid see ei kesta kaua. Sinu juurde ilmub üks meie ühine tuttav. Tal on arvatavasti mingi komps käes. Nii et, kallis sõber, ära unusta:

sa pead olema absoluutselt rahulik ja tegema näo, et sa teda ootasid.

Kui see meie ühine tuttav sulle kompsu annab, küsid sa temalt: «Kas sul õnnestus sellest kelmist lahti saada?»

Teiste sõnadega, kas tal on õnnestunud minust, arheoloogist, lahti saada, mõistad? Ülejäänu võtan ma enda peale!»

Niisiis istusin ma oma toas, vaatasin kella ja värisesin külmast. Mu külaline paigutas voodi alla midagi mikrofo-nitaolist. Niipea kui sammud kostma hakkavad, pean ma tõmbama ühest traadist, mis on peidetud teki alla.

Kell hakkas juba üksteist saama, kui õuest kostsid sammud ja keegi koputas tasakesi aknale. Ma kargasin toolilt püsti, tõmbasin traadist ning avasin ukse.

Ja sain nagu nuiaga pähe — minu ees seisis Bojan Itšerenski.
«Tee tuli surnuks,» sosistas ta.

Ma kustutasin lambi.
«Ärge kartke,» ütlesin ma, «Spiridon koos naisega on kodunt ara.»
«Miks neid kodus ei ole?» küsis Itšerenski nagu halba aimates sosinal.
«Meil vedas,» vastasin ma tema järel ust sulgedes. «Nad kutsuti Lõkisse pulma.»
Itšerenski pani lauale raske eseme ja tõmbas hinge.
«Kuhu me raadiojaama peidame?» küsis ta.
«Mul on sobiv koht valmis vaadatud,» vastasin ma ja küsisin omakorda: «Kas teil õnnestus sellest kelmist lahti saada?»
«Ara esita rumalaid küsimusi!» urises Itšerenski. «Võta!»
Ta pistis mulle pihku midagi taskuraamatutaolist, pööras selja, avas ukse ja astus üle läve.
Kostis tume müts ja Bojan Itšerenski vajus põrandale. Keegi kargas tema juurde, seejärel hüppas kõrvaltoast välja minu külaline ja tema taskulambi kollases valgusvihus nägin ma ootamatut pilti: geoloogi põlvega vastu maad vajutades keeras Avakum tal käed selja taha ja sidus pika nööriga osavasti kinni.
Minut hiljem lamas meie vang kinniseotult laua kõrval põrandal. Ma toetasin tema pea vastu seina ja tõstsin veeklaasi tema huultele. Ta avas silmad ja vaatas rnulle niimoodi otsa, et ma oleksin klaasi peaaegu maha pillanud.

Vahepeal oli Avakum raadiojaama lahti pakkinud ja uuris seda uudishimulikult.
«Pole viga, saatja ei ole teil paha, kodanik Itšerenski,» sõnas ta, «ainult pisut vananenud.»
Itšerenski tõstis pead ja jäi talle tigedalt otsa vahtima:
«Võtke teatavaks, et ma näen seda asja esmakordselt!»
«Kas tõesti?» küsis Avakum käsi laiutades.
Sus ta naeratas, kummardus ja tõmbas Itšerenski pükste tagataskust kärme liigutusega välja massiivse pika toruga püstoli. Läikiv must teras välgatas tema käes jubedalt.
«See vigur ei ole ka muidugi teie oma? Ehkki sellel on teie sõrmejäljed ja ehkki te lasksite sellest neli kuuli minu voodi pihta, sihtides mulle pähe, kinnitate te muidugi, et . ka see ei ole teie oma?»
«Ma näen seda mänguasja esimest korda elus,» vastas Itšerenski huuli põlglikult prunti tõmmates.
«Väga tore,» ütles Avakum. «Oletame, et kõik need esemed tõime meie, et teie peale varju heita. Need kõik on materiaalsed esemed ja neid võib ühest köhast teise tõsta. Aga lubage esitada niisugune küsimus: kas saab jäädvustada inimese häält, kui ta on vait?»
«Jama,» ütles Itšerenski.
Avakum puhkes naerma.
«Umbes kümme minutit tagasi vahetasite te doktoriga paar lauset. Te rääkisite temaga nelja silma all, aga meie olime hoolt kandnud, et magnetofonilint teie sõnad jäädvustaks. Te kuulete kohe oma häält, ja et inimese häält ei saa jäädvustada, kui inimene on vait, siis olete te sunnitud tunnistama kahte asja: esiteks, et hääl on teie oma, ja teiseks, et ka jutt on teie oma.»
Minu külaline tõmbas välja väikese magnetofoni, vajutas nupule ja me jäime hinge kinni hoides kuulama.
«Tee tuli surnuks!» kostis vaikselt Itšerenski hääl.
«Ärge kartke, Spiridon koos naisega on kodunt ära.»
«Miks neid kodus ei ole?»
«Meil vedas, nad kutsuti Lõkisse pulma.»
(Raske eseme mütsatus.)
«Kuhu me raadiojaama peidame?» kostis Itšerenski summutatud hääl.
«Mul on sobiv koht valmis vaadatud! Kas teil õnnestus sellest kelmist lahti saada?»

«Ara esita rumalaid küsimusi. Võta!»

148

Avakumi abiline vajutas jälle nupule ja magnetofon jäi vait.

Itšerenski uuris oma põlvi. Tema kõrgele laubale ilmusid higipiisad.

Avakum nihutas tooli lähemale ja istus Itšerenski vastu.. Mina jõin klaasi vett, sest tundsin äkki janu, ja läksin nurka, et Avakumi mitte segada. Avakum aga süütas sigareti, tõmbas suure mahvi, kummardus geoloogi kohale ja küsis naeratades:

«Kuidas teie enesetunne on, kodanik Hari?»

Geoloog vaikis.

Avakum pöördus minu poole:

«Te võib-olla imestate, et ma teda nii hüüan? Ärge imestage midagi! Võtke piirituslamp, pange kohvikann tulela ja keetke meile kõigile kohvi, mina aga jutustan teile vahepeal ühe huvitava loo. Õieti mitte niivõrd teile kui Ilarile. Mind huvitab väga, kas ta mind mõnes punktis parandab.

Niisiis, 1918. aastal sündis Plovdivis elaval Stefan Stratevil, inglise põllutöömasinate müügiga tegelevate firmade esindajal poeg, kellele püha ristimise sakramendis pandi nimeks Hari. Neli aastat hiljem armus Stefan Stratevi abikaasa ühesse Inglise konsulaadi ametnikusse ja sõitis koos temaga, Londonisse, viies kaasa ka väikese Hari. Mõne aja pärast jättis ahvatleja oma armukese maha. Aga saatus soosis viimast — meie iludus kohtas üht bulgaarlasest immigranti, kes temaga abiellus. Hari elas bulgaaria perekonnas, aga õppis inglise koolis. Ta õppis väga hästi ja hakkas peagi ühelt adventistide koguduselt, kes ümbritseb erilise hoolega Inglismaal varjupaika leidnud välismaalaste lapsi, stipendiumi saama. Ilaril võimaldati astuda Kuninglikku Mäeinstituuti. Nagu teada, on geoloogia teadus, millega tegeldakse kogu maailmas, geoloogid reisivad kõikjal, nende jaoks leidub tööd igas maakera nurgas. Võimalik, et just sel põhjusel valiti Ilarile niisugune eriala — vajaduse korral oleks võinud saata teda Lähis- või Kaug-Idasse. Ilarile õpetati raadiosaatja käsitsemist ja šifreerimist, salakirja ja muud, mida salakuulajal vaja läheb ja milleta ta läbi ei saa.

Samal ajal elas Londonis teine noor bulgaarlane, nimega Bojan Itšerenski. Bojani isa Hristaki. Itšerenski oli Kreeka Traakiast Varnasse üle kolinud ja kauples oliiviõli ning lõunamaa puuviljaga. See mees oli lesk, sugulasi

149

tal Bulgaarias ei olnud. 1938. aastal saatis Hristaki oma poja kaubalaeva kapteni mister Ralfiga Londonisse, kus see astus Kuninglikku Polütehnikumi. 1942. aastal hukkus üliõpilane sakslaste pommirünnaku ajal. Mõni aeg hiljem kolis ka Hristaki teise ilma, teadmata sõjaolukorra tõttu oma poja traagilisest surmast midagi. Nende saatusest said aga nähtavasti teada mõned inimesed, kes bulgaaria emigrantide vastu erilist huvi tunnevad. Ja 1946. aasta algul saabus Hari Bojan Itšerenski nime all Bulgaariasse. Ei ole ju kuigi raske olematusest päevavalgele tuua inimest, keda keegi ei mäleta ja kellel ei ole lähemaid ega kaugemaid sugulasi!

Võib-olla te küsite, milleks oli vaja, et Hari tuleks Bulgaariasse tagasi valenime all ja valedokumentidega. Väga lihtne! Et tal ei oleks midagi ühist tuntud rahameeste Stratevitega. Traakia pagulase Hristaki poeg on üks asi, Stratevite pärija aga sootumaks teine, eks ole?

Vana Stratev suri varsti pärast fašismi kukutamist. Teisest abielust jäi tal järele Viktoria-nimeline tütar. Et endalt vähimatki kahtlusekübet kõrvale juhtida, abiellus Stefan Stratevi poeg, kes elas Bojan Itšerenski dokumentidega, oma õe Viktoria Strateviga. Ärge ehmuge, doktor — ta on talle ainult poolõde.

Sel kombel muutus andekas ja tark Hari tuntud geoloogiks Bojan Itšerenskiks, jäädes samal ajal ühe välisriigi salaluure hästi maskeeritud agendiks. Ta avastas oma isamaale uusi maapõuevarade lademeid ja reetis samal ajal seda isamaad vaenlastele. Ühel ja samal ajal kõneles ta vaimustusega puhtast armastusest — kas mäletate, doktor, tema. jutustust õnnetust õpetajast Metodist ja kuduja Mariast? — ja magas seadusliku abikaasana ühes voodis oma õe Viktoriaga ...

Aga muide, jätame psühholoogide mõistatada, kas need on keerulise iseloomu sisemised vastuolud või kogenud näitleja osav mäng! Antud juhul huvitavad meid inimese teod, ja mitte tema hingesopid.

Käesoleva aasta aprilli alguses saabus geoloog Bojan Itšerenski ekspeditsiooniga Momtšilovosse. Ta sõlmis sõprussidemed kohaliku õpetaja Metodi Paraškevoviga. Ma ei taha väita, et ta kõhe algusest peale sellest sõprusest mingit käsu tahtis saada. Aga pärastpoole kuulis ta õpetajalt ühest väga huvitavast faktist. Too usaldas talle oma oletuse, et Zmeitsas on strateegiliselt üsna väärtus-

liku maagi lademeid. Radiogrammis, mille Itšerenski välismaa salaluurekeskusele läkitas, on see maak tähistatud tema peamise keemilise komponendi aatomkaaluga.

Algul arvas Itšerenski, et õpetaja hüpoteesil puudub alus. Ta oletas, et see on ainult asjaarmastaja naiivne fantaasiavili. Aga 7. augustil näitas Metodi talle maagiproovi ja kogenud geoloog konstateeris selles pärast pealiskaudset kontrolli strateegiliselt tähtsa elemendi olemasolu. Loomulikult andis ta proovi õpetajale absoluutselt pessimistliku hinnanguga tagasi. 10. augustil aga teatas ta oma sõpradele, et see ja see on Zmeitsas avastanud strateegiliselt tähtsa maagi lademe. Välismaa salaluure-keskus andis talle korralduse asja hoolikalt uurida ja lõplikult kindlaks teha, kas seal on seda maaki olemas.

19. augusti õhtul läks Bojan Itšerenski Zmeitsasse ja lülitas oma raadiosaatja külge radiomeetri. Sellesama raadiojaama külge, mis praegu teie laual lebab, doktor! Radiomeeter hakkas helisignaalidega registreerima maa all oleva maagi emanatsiooni. Välismaa salaluurekeskuse töötajad olid kimbatuses, nad käskisid oma agendil teha kõik, mis tema võimuses, et see avastus jääks saladusse.

Aga kuidas seda teha? Bojan Itšerenski võis muidugi õpetaja mõrvata, aga kogenud agendina ta mõistis, et iga mõrv piiriäärses rajoonis võib esile kutsuda temale soovimatuid tagajärgi. Kust sa tead, kuhu juurdlus välja jõuab, äkki satub temale — välismaa salaluurekeskuse agendile!

Ja vaata, kogenud salakuulaja, rahvusvahelise spionaaži parimate spetsialistide õpilane, otsi&tas oma ohvri moraalselt, mitte füüsiliselt hävitada. Ta kaalus jgasuguseid võimalusi, kuni üks ettenähtamatu juhtum sündmuste käiku kiirendas: õpetaja teatas oma sõbrale, et ta kavatseb Sofiasse sõita ja maagi proovi laboratooriumi analüüsida anda.

Ei tohi aega kaotada! 21. augustil käsib Bojan Itšerenski oma kaasosalisel Kuzman Hristoforovil hankida talle kindad ja see tellib need kuduja Marialt. Ampulli kloroformiga saab ta Plovdivist, selle hangib arvatavasti tema naine. Samal õhtul kutsub ta õpetaja enda juurde — «tähtsa jutuajamise» ettekäändel maagi asjus. Selle tähtsa jutuajamise jooksul kostitab Itšerenski õpetajat veiniga, millesse on segatud uinutit. Vaeseke magab õndsa und, Itšerenski aga litsub tema sõrmed vastu klaasi, mis on aknast välja võetud. Sel kombel on tal vajalikud

sõrmejäljed olemas. Mõne aja pärast äratab ta õpetaja üles ja see kiirustab häbistatult minema.

Järgmisel päeval läks Itšerenski varahommikul baasi ja asendas märkamatult ühe aknaklaasi. Seda ei olnud raske teha, sest klaasi mõõdud langesid kokku, pealegi ei olnud klaasid kititud.

See oli laupäevane päev. Itšerenski teadis väga hästi, et õpetaja sööb iga laupäev metsavahi lese juures õhtust ja tuleb sealt ikka üht ja sama teed mööda üle baasi õue hilja koju. Ta varustas Kuzman Hristoforovi oma nimele väljaantud valepassiga ja saatis ta oma mootorrattaga Plovdivisse.

Sel kombel oli talle kindlustatud alibi. Ise istus ta õhtuni Zmeitsa põõsastes, murdis siis õpetaja korterisse sisse, võttis tema käterätiku, hiilis tormi ja pimeduse kätte all baasi õues kasvava künnapuu juurde ja peitis end märkamatult selle okste vahele.

Ja ennäe, sel ajal kui õpetaja Metodi ja kuduja Maria oma minevikust ja tulevikust vestlesid, istus Bojan Itšerenski puu otsas ja ootas kannatlikult oma «sõbra» ilmumist.

Edasine asjakäik on teada ... Baasi röövimine oli muidugi tavaline maskeering.

Noh, kodanik Hari, kas ma eksisin milleski?»

Bojan Itšerenski tõstis pea. Tema pahtunud huultel vilksatas hädine naeratus. Ta meenutas maadlejat, kelle on seljatanud tugevam vastane. Tumma imetlusega silmitses ta Avakumi.

Teisel päeval kogunesime Balabanovi lese juurde. Lesk oli väga rõõmus. Me tegime tuld ja panime tuha sisse terve põlletäie kartuleid.

Lesk laulis meile mitu vanaaegset rodopi laulu.

Ka Avakum oli lõbus, ehkki jäi aeg-ajalt mõttesse. Tema silmad olid sel puhul nagu väsinud ning veidi kurvad.

Ja siiski oli ta lõbus ja naeris palju.

Sajab vihma. Hall udu on Zmeitsa kaljud endasse mähkinud. Mina aga mõtlen Avakumi ja selle päikeseküllase päeva peale, millal Zmeitsa metsikutes kaljupragudes hakkavad ragistama meie kaevurite suruõhuhaamrid.

Küll on tore!

Siis ma lähen teele, mis viib Lõki külla, ja kui ma kohtan doktor Natševat, teen talle julgelt ettepaneku;

«Tahad, ma näitan sulle Zmeitsat?»

Teine osa SEIKLUS KESKÖÖL

1.

Varsti pärast kirjeldatud sündmusi pöördus õpetaja Metodi Paraškevov, kes oli avastanud strateegilise tähtsusega maagilademed Zmeitsa ümbruses, Momtšilovosse tagasi.

Sel puhul rõkkas Iltšo kõrts kaks päeva uljast laulust ja naerust, noored tantsisid ristteel horot[1], Grozdani-onu aga käskis tappa kaks lambatalle ja korraldada vana kombe kohaselt rahvapeo.

Zmeitsa kaljude ja rusukallete vahel hakkasid saalima Sofiast tulnud geoloogid ja insenerid, kes leiukohta pikuti ja laiuti mõõtsid ning uurisid. Taevas tõmbus pilve, algasid sügisesed vihmad, uurijad aga panid selga kapuutsiga mantlid ja jätkasid tööd. Siis asusid tegevusse autod. Lödistel teedel roomasid veoautod ja isekallutajad, nende vahel sõelusid põrnikatena väledad, läbiligunenud pre-sentkattega maastikuautod. Selle maakolka igavene rahu oli alatiseks häiritud ja vana, karjakellukeste vasehäälse kõlaga harjunud Karabair mässis oma lauba pilvedesse ja tihedasse uttu.

Nii algasid selles maakohas suured muutused.

Neil udustel hilissügisestel päevadel ei suutnud muidugi ka kõige kaugelenägelikumad momtšiilovlased ette näha, mis tulevikus sünnib. Isegi mina, jaoskonna loomaarst, ei osanud kujutleda, et aasta pärast ehitatakse siia kultuurimaja, kino, rajatakse spordiplats, et Balabanovi lesk saab tänu rekordilistele väljalüpsidele kuulsaks kui eeskujulik brigadir ja et Grozdani-onu valitakse ühendatud PTK[2] esimeheks.

Keset seda kevadet ja õitsemist näis aga Iltšo kõrts lootusetult ajast ja arust ning külalisi käis seal päev-päe-valt ikka vähem. Ainult mina ja õpetaja Metodi kulutasime iga päev tema kivist läve. Me jõime veini, vaikisime ja meenutasime mõnikord Avakumi…

[1] Bulgaaria ringmängutants. — *Tõlk.*
[2] Põllumajanduslik Töökooperatiiv. — *Tõlk.*

Lootsin, et minu suhted doktor Natševaga jõuavad pärast meie kooperatiivide ühendamist nii-öelda .soodsamasse faasi, sest majandite ühendamine tõotas kooperatiivi liikmetele kaunis suuri paremusi, mina aga olin ihu ja hingega kooperatiivide poolt. Kuid mu lootused ei täitunud: uus, kõrgem faas, millesse meie kollektiivid astusid, ei suutnud meie jahenenud sõprust üles soojendada. Nähtuste seaduspärasesse järgnevusse tuli tõrge, mida mina oma veterinaariaalase ettevalmistusega ei osanud ette näha ega lahti mõtestada. Otsustage ise. Kui suurtükiväekapten Matei Kaludijev koos teiste geoloogidega viimaks Momtšilovost lahkus, ohkasin ma kergendatult: mõtlesin, et nüüd ei tule doktor Natševal enam seda pealetükkivat ja jultunud meest kogu aeg oma läheduses taluda. Tõsi, minu vastu oli kapten väga lahke ja ma ei saa tema kohta ühtegi paha sõna öelda. Aga ometi, nähes, et ta ära sõidab, rõõmustasin ma väga — muidugi doktor Natševa, ja eeskätt tema rahu pärast. Ning otsustasin meie vana sõpruse otsekohe taastada, sealjuures kaptenile vihjamatagi — otsekui poleks midagi juhtunud ega olnud. Helistasin ette ja läksin Loki küla poole viivale teele jalutama.

Doktor Natševa oli mind kohates väga lõbusas tujus. Ta käitus minuga nüüd vabamalt, isegi kuidagi intiimselt, nii et sattusin päris segadusse. Et ebamugavast olukorrast pääseda, võtsin maast kivikese ja hakkasin seda õhku pilduma, siis aga hakkasin rääkima lammaste fastsioloosist[1] ja tiinete lehmade kõrgekalorisest toitmisest. See oli väga huvitav jutt, aga doktor Natševale tuli äkki meelde, et ta peab üht haiget või nurganaist külastama, ja ta jättis mind keset teed, jumalagajätuks isegi kätt andmata.

Õhtu oli haruldaselt ilus. K.arabairi tippu looritas roosakas udu, saladuslik Zmeitsa uppus sinakasse hämusse. Loki poolt männimetsa tagant tõusis kuu, Suur Vanker ja Põhjatäht aga pilgutasid tumenevas taevas silma. Õhtu oli imeilus, kuid mina jõudsin koju halvas tujus, tundes end õpilasena, kes on oma lemmikaines ootamatult kähe saanud.

Lugu ei paranenud ka järgmistel päevadel ega nädalatel — doktor Natševa tegi, nagu ei oleks mind olemaski.

[1] Maksakaantõbi. — *Tõin.*

Mina omalt poolt püüdsin näida kaine inimesena, kelle peale niisugused naised nagu minu kolleeg üldse mõju ei avalda, ja istusin hilisõhtuni Iltšo kõrtsis. Ilmad olid vihmased, väljas puhusid vinged tuuled, tahmunud koldes aga põles tuli. Küll oli mõnus! Sonkisin vitsaga tuhas, meisterdasin mägesid, põlde, ehitasin maju ja väikesi õuesid. Loogelist rada mööda kõndis õlgadele visatud kreemi salliga naine, kes hoidis seelikut ülal ja püüdis okaspõõsaid vältida. Ta astus nagu mööda jääd, seelik pingul ümber põlvede, ja see oli naljakas. Teadsin, et ta läheb minust mööda, enne teineteisest möödumist aga jääme korraks seisma ja ma pean talle sel hetkel midagi väga huvitavat ja väga tähtsat ütlema. Aga mulle ei tulnud midagi pähe. Tuhnisin vitsaga tuhas, truubis vilistas vali tuul ja aegajalt l.anges korstnasse vihmapiisk, mis sisises sütel.

Tuli esimene lumi, teed külmusid. Nagu seened kerkisid Zmeitsa lähedale tellistega vooderdatud puubarakid. Lambanahast kasukates mehed kaevasid auke kõrgepingeliini raudmastide jaoks. Maa oli külmunud. Varahommikul peatus barakkide juures kooperatiivi veoauto ja kärmed käed tõstsid

kastist maha tosina piimanõusid. Äsja magamast tõusnud töölised noogutasid sõbralikult sohvrile ja pakkusid talle sigaretti. Köögibaraki korstnast tõusis taevapoole valkjat suitsu. Punane lipp kõrge varda otsas lehvis põhjatuules nagu leegitsev tiib.

Piimafarmis käisin ma sageli. Võtsin kaasa mõned suhkrutükid, murdsin need väiksemaks ja pistsin oma neljajalgsetele sõpradele niiskete mokkade vahele. Nad krõmp-sutasid neid maialt, raputasid pead ja müksisid oma karvase otsaesisega mulle sõbralikult vastu kätt. Sügasin neid kõrva tagant, Balabanovi lesk aga silmitses mind sellal rahulolematu näoga ja torutas huuli. Ma polnud talle midagi paha teinud, aga sellest õhtust peale, kui me koos Avakumiga tema juures olime, põrnitses ta mind kuidagi pahuralt.

Kes teab, kui kaua see oleks kestnud, kui elu ise poleks meie sassiläinud suhteid harutama hakanud. Ühel hommikul vaatas ta mulle murelikult otsa. Mu esimene mõte oli, et Raska on haigeks jäänud, ja mul kiskus süda kokku.

«Zmeitsasse on rahvast juurde tulnud,» ütles lesk ja kohendas rätikut.

Märkasin, et põll tema rinnal seisab väga huvitavalt kummis, ja vastasin seepärast vaikselt ohates:

«See on ju hea!»

Balabanovi lesk märkas mu erilist huvi tema põuekumeruse vastu ja krimpsutas juba täiesti avalikult nägu.

«Hea oleks, kui rohkem piima oleks!» ütles ta ja tema hääles oli tunda käredat tooni. «Inimesed peavad piima saama, aga lehmad lüpsavad järjest vähem!»

Ta oli millegipärast ärritatud ja põll tema rinnal kerkis ning vajus väga ilusasti.

Jäin tema sõnade üle järele mõtlema, sest need jõudsid piinu teadvusse teatava hilinemisega: farmis oli lämmatavalt soe ja mu mõte töötas aeglaselt.

«Jah, lüpsiprobleemil on suur tähtsus,» nõustusin ma. «Sellele tuleb positiivne lahendus leida.»

Lesk kehitas õlgu ja ohkas. Mulle jäi arusaamatuks, miks ta nii ohkab.

Siis aga taipasin äkki, milles asi seisab. Zootehnika on alati mu lemmikala olnud, olen isegi auhindu saanud. Mul hakkas neist kasukates ja vattkuubedes meestest kahju, kes ei saa hommikuks kruusitäit kuuma piima, ja ma võtsin Balabanovi lesel käest kinni.

«Sellest murest saame jagu,» ütlesin talle julgustavalt silma vaadates.

Võib-olla üllatas teda minu ettevõtlikkus, sest ta tõmbas käe kähku tagasi.

«Jäta loba, parem anna nõu, kuidas loomi paremini toita,» ütles ta ja hakkas uuesti rätikut kohendama.

Teadsin, et ta on teoinimene, ja ei haavunud põrmugi. Peale selle tundsin endamisi, et tal on õigus — see keeruline piimaprobleem tuleb lahendada praktiliste vahenditega.

Hakkasin meenutama igasugu tarkusi toidujäätmete kontsentraatidest, istusin heinavirna otsa, võtsin taskuraamatu ja kirjutasin tunni aja jooksul mitu lehekülge väga huvitavaid retsepte täis.

Hiljem kuulsin, et Balabanovi lesk oli Momtšilovo ja Lõki lüpsjad nõu pidama kutsunud ja mõned mu retseptid neile arutada andnud. Parimad lüpsjad tegid mu söödaratsioonides mõningaid parandusi, mõnda komponenti lisasid, mõnda aga vähendasid. Kuid see pole tähtis. Tähtis on see, et mõne aja pärast hakkas meie lehmade udaraist nii palju piima voolama, et lüpsjad pidid õue uute ämbrite järele jooksma.

See menu taastas lese ja minu sõpruse. Meie suhted

kujunesid niisama headeks nagu varem. Tänaval. mind kohates ütles lesk mulle «tere päevast» erksa häälega ja isegi kergelt pead noogutades.

Avakum pidas oma lubadust — sõitis mulle varsti pärast esimese lume tulekut külla. Ta jäi Momtšilovosse-ainult kolmeks päevaks. Õpetaja Metodiga tal kohtuda ei õnnestunud, sest too oli selleks ajaks juba Smoljanisse kolinud ja on praegu rajooninõukogus väga kõrgel kõhal. Balabanovi lesk pani end Avakumi tulekust kuuldes kohe paremini riidesse ja käis oma nõtket pihta õõtsutades mitu korda nagu juhuslikult meie maja eest mööda.

Avakum aga ei pärinud mult kordagi tema järele. Mina tema asemel oleksin leske tingimata hea sõnaga meenutanud. Oleksin isegi piimafarmi läinud. See on-haruldaselt ilusas kõhas: ümberringi lumised lagendikud, mändidel valged mütsid peas, oksad härmapitsides. Õhk aga on nii klaar, et kui päike paistab, siis särab ja helgib ümberringi kõik nagu sulahõbe. «Oo!» oleksin mina Balabanovi leske juhuslikult kohates öelnud. «Teie kah siin? Kuidas siis meie Raskal ka läheb?» Või midagi muud selles vaimus. Igal juhul poleks ma Avakumi kombel nohisenud.

2.

Aprilli alguses tuli käsk — mind viiakse Momtšilovost Trigradi üle. Kihutasin kohe Smoljani. Seal seletati mulle, et Momtšilovo jaoskonnas läheb kõik hästi, et tänu minu tööle on kooperatiivi karja tervis enam kui rahuldav ja piimaand — jälle minu kui loomaarsti tegevuse läbi — tõusnud paljutõotavale tasemele. Kuulasin seda meeldivat juttu ja tundsin, et mu põsed lõid õhetama — erutusin, sest karja tervisel ja piimaannil on riiklik tähtsus. Ent samal ajal teadsin ka, et suured saavutused ja vaieldamatud teened ei peaks hoopiski põhjust andma töötajate ümberpaigutamiseks, isegi sel juhul, kui nad on rajooni loomaarstid. Seepärast kuulasin neid kiidusõnu kuidagi nõutult: miks mind igas suhtes eesrindlikust rajoonist (kus on nii kuulsad lüpsjad nagu näiteks Balabanovi lesk) mingisse piiriäärsesse kolkasse viiakse. See pani mõtlema. Aga kui mulle seletati, et mind saadetakse Trigradi just sellepärast, et koht on pärapõrgus, loomade juurdekasv

väike ja piimaand allpool igasugust arvustust, sain kohe kõigest aru ja rahunesin. Lõppude lõpuks, ütlesin ma endamisi, ei ole töötamine mugaval kõhal, kus veterinaa-riaalane teenindamine on kõrgel tasemel ja kõik läheb hästi, kellegi uhkuseasi, vaid eelis. Niisugusel soojal kõhal töötamine on lihtsalt igav, hoolimata sellest, et su kõrval on niisugune eeskujulik lüpsja nagu Balabanovi lesk. Huvitav, et see Balabanovi lesk mul tol ajal lakkamatult peas keerles. Aga ka selles pole midagi imestamis-väärset. Olen kvalifitseeritud kaadri probleemile alati suurt tähelepanu osutanud. Ja Balabanovi lesk, nagu ma juba ütlesin, oli kõrgesti kvalifitseeritud lüpsja. Perspektiiv töötada mahajäänud rajoonis, kus kõigega tuleb päris otsast alustada, ja teadmata missuguse kaadriga, näis mulle nii ahvatlev, et oleksin äärepealt rõõmust läkastama hakanud. Mu silme ette kerkis avar tegevusväli, kus mul on võimalik oma veterinaariaspetsi praktilisi oskusi jäägitult rakendada.

Momtšilovosse tagasi jõudnud, hakkasin asju pakkima. Mu meel oli rõõmus. Korra käisin ka Zmeitsas — ehitajad rajasid esimest kaevandust ja kõikjal valitses elevus. Mulle tuli meelde, missugune troostitu puustusmaa seal veel aasta eest oli olnud, ja ma seisin oma pool tundi ning vaatasin, kuidas mulda kühveldati. Siis keerasin Lõki poole viivale teele, aga ei kiirustanud, sest maastik oli imeilus. Näe, meenus mulle, selle kivi juures vestlesime kord doktor Natševaga tervelt kümme minutit. Seal tollel lagendikul aga armastas ta rohus õitsvate tulikate vahel lamada ja silmi kissitades taeva põhjatusse sinasse- vahtida, kuna mina' jooksin ringi, püüdsin kirjusid liblikaid ja kogusin värvilisi kivikesi — kirjusid liblikaid [a värvilisi kive olen ma alati armastanud. Igaühel on mõni veidrus. Minu isal näiteks oli nõrkus vanade müntide vastu. Mulle viirastub siiamaani, et kuulen doktor Natševa ohkeid. Ta lamas selili rohus ja kinnipüütud kirjusid liblikaid silmitsedes nähtavasti kadestas mind. Naised on ju kummalised. Kui ta minema hakkas, pakkusin talle oma lendlevate õilmete kõige uhkemaid eksemplare, aga ta krimpsutas ainult tigedalt nägu ja hakkas valge käega tõrjuvalt vehkima. Mulle tundub, et ma

ei suuda kunagi naiste mõningaid kummalisi jooni mõista. Ja arvan endamisi: hea, et ta talvel meie Momtšilovo agronoomile mehele läks. Too mee"s ei osutanud liblikatele mingit tähe-

lepanu, vaid kuulutas, et armastab kõhutavalt tomateid, eriti kritšimi tomateid. Haruldane inimene! Tahan uskuda, et mu romantilise meelelaadiga tuttav saab temaga õnnelikuks.

Lõkisse viivale teele ei läinud ma jalutama mitte üksnes looduse ilu pärast. Ilusaid vaateid 'on mujalgi. Arvan, et .oleksin sinna jalutama läinud isegi hämarikus, sest Lõki küla kuulub Momtšilovo ühendatud kooperatiivi. Värske mahlakas rohi lõhnas, heinaritsikad siristasid. Või näis see ainult mulle — ma mõtlesin ju teiste asjade peale.

Ara saadeti mind südamlikult. Vankri juurde tulid parteikomitee sekretär koos abikaasaga, kooperatiivi esimees Grozdan, minu perenaine Spiridoni-tädi ja ühe silmaga pomak[1] Adem. Mineval aastal nõelas uss Ademi eeslit ja ma nägin tublisti vaeva, et looma hukkumisest päästa. Spiridoni-tädi tõi mulle teemoonaks puhta valge räti sisse mähitud leiva. Päris üllatas mind aga Adem, ja kui ma poleks loomult tuim inimene, oleksin nutma puhkenud: ta kinkis mulle puust soolatoosi, mille ta oli ise noaga uuristanud, Seda soolatoosi hoian siiamaani alles ja ta on mulle niisama kallis kui esimene ja ainuke naiselt saadud armastuskiri. Kui ma ülikooli sisseastumiseksamite vastu valmistusin, olin maal ja üks Temenužka-nimeline neiuke — ta oli tollal kuueteistkümneaastane — saatis mulle järgmise kirja: «Kallis Anastassi! Palun laena mulle oma seljakotti, sest me läheme homme Radaniga pärnaõisi korjama, minul aga ei ole seljakotti. Sinu sõbranna Teme-nužka.» Radan oli.mu koolivend ja valmistus polütehnilisse instituuti astuma. Aga sel pole mingit tähtsust. Tähtis on see, et Temenužka kirjutas mu nime ette sõna «kallis». Sel sõnal on sügav ja meeldiv tähendus. Niisiis, Ademi soolatoos on mulle siiamaani niisama kallis nagu too esimene kiri.

Balabanovi lesk ei tulnud mind saatma, aga ma ei ole talle sellepärast pahane. Ta on õrna südamega naisterahvas ja hüvastijätt oleks teda arvatavasti ülearu erutanud. Pealegi oli tal tol ajal farmis väga palju tööd.

Nii jätsin ma Momtšilovoga ja momtšiilovlastega hüvasti.

1 Ristitud türklane. — *Tõlk.*

Nüüd püüan lühidalt kirjeldada Trigradi, oma uue teenistuskoha ümbrust.

Kui te Dospatist Devini suunas lähete, siis näete paremat kätt Tešelist Trigradi poole viivat teed. kohe teisel pool silda algab varjukas ning jahe lõhang, ja pole ime, kui teile seal äkki meenuvad kunagi loetud kirjeldused tuntud kanjonite muinasjutulisest ilust. Muidugi on Trigradi kuristik nende kanjonitega võrreldes miniatuurne, aga siiski nii maaliline, et raske on seda sõnadega edasi anda. Mõlemal pool kuristikku kõrguvad järsud nõlvad, paiguti siledad nagu sein, paiguti pea kõhale rippu ulatuvatest kaljunukkidest hambulised. Kuristik on kitsas ja hämar, mõnes kõhas ei ületa tema laius kolmekümmend sammugi. Tema põhjas, teest kord paremal, kord vasakul, kihutab vahutav kärestikuline jõgi. Kure voolus tormab astangult astangule karates edasi nagu ehmunud põdrakari, paiskab marmorpankade vahelt läbi murdes üles lumivalget vahtu, vaibub pilguks rohelistes, helesinistes või pisarselgetes sügavates hauakohtades, kuhu imestades vaatab kõrge ja kauge taevas, ning sööstab siis edasi. Kuristik teeb käänu kagusse, ja kui te pärast- käänakut mõne sammu järel ümber vaatate, siis näete, et teie taga on end püsti ajanud järsk mäenõlv, mis varjab vaate lagendikule. Jääge viivuks seisma, ehkki seal on jahe ja rõske, kuulatage ja hingake täie rinnaga. Õhk on küllastunud veetolmust ja pritsmeist, lõhnab kivimürakate vahel kasvav kurereha. Kaljupragudesse on juurdunud sirel — valge või lillakasroosa —, kaljud ise aga on mähitud samblasametisse. Ja nagu kauge kõuekõmina kaja lasub kivistiku kõhal käreda voolu lakkamatu mürin, mis ei leia endale väljapääsuteed. Ei, jääge tingimata

korraks seisma, imetlege seda ilu! Te näete salapäraseid koopaid ja kaljude vahel nirisevaid ojakesi, aga kui teile meeldib õngitsemine ja teil on õngeritv kaasas, siis astuge sma-ragdrohelisele veeneelule lähemale — seal elutseb kindlasti forell, väle ja ablas, valmis iga hetk sööta haarama. Kui te aga tunnete, et teil hakkab külm, astuge edasi — radu on jalaga segada. Te läbite kaljudevahelise tunneli ja jõuate pärast lõhangu varjus tehtud pooletunnilist jalgsimatka Trigradi.

Kunagi ammu, tsaar Aseni aegu, seisis siin ligipääsmatu kindlus. Nii bütsantslased kui keiser Bolduini jõugud himustasid neid maid, aga kindlus jäi neile vist nagu

kont kurku. Muidugi mõista ei tea praegused külaelanikud midagi muistsetest sakktornidest. Muistsetest aegadest pole külas enam midagi säilinud. Mõnikümmend laudkatusega kivimajakest, nende taga lagedad haljad künkad, pastoraalne vaikus ja leebe lõunapäike — see ongi Trigrad.

Siit algab piiriäärne tsoon. Tihedasse võssa kasvanud rohelised jäärakud, sõnajalgade ja mahlaka aromaatse rohuga käetud metsaniidud, vaiksed vulisevad ojad, sünged ja pimedad pöögimetsad, mis näivad lõputud. Siinseal hakkavad silma kooperatiivi karja suvekoplid. Väikese elektrijaama kõrval seisab laudsara, keset välja kõrgub kõrgepingeliini mast. Kostab vaskkellukeste tilinat, mis on vaikne, viisirikas ja igivana nagu legend Rodopi Orfeusest. Kes teab, võib-olla luusis Orfeus just neis kohtades. Siin on väga ilus ja hubane. Suurepärased võimalused kooperatiivi loomade karjatamiseks.

Edasi lõuna poole on metsaga kaetud tipud, üle nende viivad ainult kitserajad. Ümberringi vaikus, mida suvel häirivad ainult kaljukitsed ja öölinnud, talvel huntide ulumine. Piiririba lookleb musta lindina mäeharju mööda, laskub hirmuäratavaisse nõgudesse, ronib taas järsakuid pidi üles ja sulab tumma sinavasse kaugusse.

Selles linnadest ja asfalteeritud maanteedest kõrvale jäävas mägimaailmas on harvadel lagedatel kohtadel väikesi külasid. Seal, kus on külluses palkivi, on hooned kivist, seal, kus metsapadrik müürina küla piirab, puust. Need mõned külad koos Trigradiga moodustavadki minu maalilise veterinaarrajooni. Külavaheteed ja looklevad rajad viivad külast külla, ja meeldiv on neid mööda lonkida, eriti kui ei ole udu ega vihma.

Turistisaapad jalas, veterinaaripaun üle õla, kepp käes, hakkasin ma külavaheteid mõõtma. Kooperatiivides oli loomi küllalt, aga inimestest oli puudus: ümbruskonna kae-vandused ja Mädani ning Rudozemi tehased tõmbasid magnetina noorsugu ligi. Noored kolisid sinna, teenisid raha, ehitasid maju ja harjusid uuel kõhal, hiljem tõid ka vanad järele. Sellepärast rippusid külades paljude majade ustel lukud, õued aga olid lootusetult tühjad. Selline oli ka Vidla küla.

Aga kui hea siin oli, selles kahe mäetipu vahele punutud

kotkapesas niitude ja metsade rüpes sinise lõunataeva põhjatu kupli all! Lõhnas lillede ja männivaigu järele, sõnajalgade ja seavabarna vahel sulisesid vaiksed ojakesed, rohelistel karjamaadel aga, niikaugele kui silm võttis, valendasid lambakarjad otsekui laialipillatud oad.

Ometi jättis küla kuidagi nukra mulje, sest suurem osa majadest oli lukus ja punastest korstnatest ei tõusnud suitsu.

«Pererahval ilus elu, teenivad kaevanduses head raha! Eks teenigu pealegi!» tavatses öelda hallipäine rauk Redžep, kui ta mind külatanumal juhtumisi kohtas. Sealjuures oli ta pilves näoga ja ohkas raskesti, ehkki jutt oli ilusatest asjadest. Ta oli kooperatiivi ja isamaarinde kohaliku sektsjooni esimees. Ma elasin tema juures.

Ma teadsin küll, miks vana Redžep nõnda ohkab. Tema majandis oli kakskümmend lehma ja üle saja lamba. Peale selle oli majandil palju heinamaid, mida tuli mitu korda niita, et loomadele talveks sööta jätkuks. Aga inimesi oli tal kõigest käputäis. Ja noori selle käputäie hulgas ainult mõni üksik. Neid võis näppudel üles lugeda.

Minu keskus ei asunud Vidlas, aga ma jäin sinna pikemaks ajaks peatuma. Redžepi-taadi majakeses oli kaks tibatillukest kambrit. Ühes elasid tema ise ja lapselaps Fatme, teises elasin mina. Fatme ei olnud veel kaheksateist täis. Selles kandis peitsid ainult vanaeided oma näo tšadra taha, ja mul ei olnud midagi selle kombe vastu.

Ma ei tea, mis mind selles väikeses asulas kinni hoidis. Igal juhul õpetasin ma mägilastele palju kasulikku. Õpetasin neid siloauke tegema ja heina rõugus kuivatama, et vihm liiga ei teeks. Näitasin neile, kuidas väikeste söödaannustega piimaandi suurendada, kuidas maitsvamat brõn-sat valmistada ja säilitada, nii et see halvaks ei läheks. Ravisin haigeid loomi, tõmbasin hambaid välja ja rautasin isegi Redžepi-taadi hobuse.

Fatme sarnanes kaljukitsega. Kui ma teda esimest korda nägin, tuli mulle kohe Temenužka meelde. Ka Fatme oli heledajuukseline, ja tema sinised silmad olid puhtad nagu hommikune pilvitu taevas Vidla köhal. Aga ta oli Temenuž-kast pikem ja tema paljad jalad nagu ei puudutanudki astudes maad. Ta kandis lühikest tumedat sukmanit*, mis oli õlgadest lai ja pihast ümber keha. Sukmani alt paistis

1 Vanaaegne käisteta villane kleit — *Tõlk.*

pahkluudeni ulatuv kähara pitspalistusega valge linane särk.

Tema jalgade nahk oli nii tõmmu, et meenutas tuhmunud pronksi, mistõttu tema särk näis veelgi valgem.

Fatme tõusis aovalgel ja ma kuulsin, kuidas ta rutakalt paljajalu savipõrandal liikus. Ta puhus tule koldes hõõg-vele, lüpsis valge kitse, valas sooja vastlüpstud piima kat-lasse ja riputas tahmase köide köhal rippuva keti otsa. Vidlas on hommik eriti kaunis päikesetõusul, seepärast kargasin ma erksalt voodist ja astusin õue. Fatme raius hagu ja tegi saviahju tule. Aitasin teda, kuidas oskasin. Puhusin õlgede ja hao all tuld lõkkele, kuni suits pani silmad vett jooksma. Fatme naeris. Vinnasin sügavast kaevust vett ja läigatasin saviastjaid täites pool ämbrit jalgadele. Fatme naeris jälle. Kui ta naeris, hüples tema rinnal kaks rida helmeid ja ma silmitsesin neid hea meelega. Nad näisid mulle imeväärselt ilusad. Muide, Fatme hakkas helmeid kandma mõni päev pärast seda, kui ma neile korterisse tulin. Siis pani ta ka roosa tselluloidvõru vasaku randme ümber.

Fatme kraapis noaga kõrbenud leivakoorikut ja kattis ümmarguse kolme jalaga laua sinivalge linaga. Siis valas ta vanaisale vett kätele, kallas kuuma piima sügavaisse savikaussidesse ja me istusime lauda. Laud oli madal ja Fatme surus oma põlved õrnalt vastu mind, et vanaisal, keda ta väga austas, rohkem ruumi oleks.

Kui päike mäeharja tagant oma erepunast otsmikku hakkas kergitama, jooksis Fatme juba kekseldes kooperatiivi loomafarmi lehmi koplisse ajama.

Hallipäine Redžep ohkas ja hakkas ei tea mitmendat korda oma perekonnamuredest rääkima. Kolm aastat tagasi suri rästiku hammustuse kätte Fatme ema. Küllap see oli jumala tahe. Poeg läks Mädani kaevandustesse tööle, ajas raha kokku, abiellus ühe lahutatud naisega, kutsus Fatme enda juurde ja muretses talle tulusa köha. Kõik oli nagu korras. Aga külas läksid asjad täiesti käest ara. Ei jätkunud inimesi põllutöödele, polnud kedagi, kes oleks karjas käinud. Vanaisal sai süda täis ja ta sõitis Madanisse lapselapse järele. Oligi viimane aeg: lehtsaba oli jõudnud ühel poisil pea segi ajada, mis ei käinud esimehe plaanidega sugugi kokku. Lehmad olid hooleta, aga piimast ja brõn-sast olenes ühismajandi elujärg. Poeg ei olnud nõus Fatmet ära laskma, ka Fatme ise tõrkus, aga vanamees pressis

oma tahte läbi. «Kui vanad ja noored kaevandustesse laiali jooksevad, kes siis künnab, lehmi ja lambaid karjatab? Kärvate teiegi nälja kätte!» Vanaisa võttis lapselapse kaasa ja tõi külla tagasi. Nüüd karjatab Fatme lehmi ja Redžepil on kergem. Esimehena peab ta ju kõige eest hoolitsema.

Aga üks okas on tal siiski südamesse jäänud, mis sugugi rahu ei anna. Fatmel on aeg mehele minna, oma peret ja majapidamist soetama hakata, Vidlas aga on peigmeestest suur puudus. Tõsi, mõni poiss leiduks, kuid kaks neist on Fatmest nooremad, kolmel ülejäänul aga on ammu kihlaviinad joodud, ja kui saak korralik tuleb, teevad nad sügisel pulmad. Kui Fatme mõnele teise küla poisile läheb, on jällegi paha: kes siis karjas käima ja heina tegema hakkab? Maa nõuab oma osa. Ja tema, Redžep, peab kõige eest muretsema, sest tema on esimees, inimestest aga on puudus.

Niisugused mured olid vanaisa Redžepil. Fatme ise ei mõtelnudki nukrutseda. Õues kaikus tema lõbus, elurõõmus naer; silmad särasid, helmed tema neitsilikul rinnal hüplesid.

Pean ütlema, et täitsin oma kohustusi hoolikalt. Kui olin kooperatiivi liikmetele rõugus heinakuivatamist õpetanud ja paljusid muid kasulikke asju näidanud, kui olin lambad terveks ravinud, siis hakkasin niitudel ringi luusima, karjamaid uurima ja loomakasvatuse tingimustega tutvuma. Ka see kuulus minu kohustuste hulka. Sel kombel kohtusime sageli Fatmega ja vestlesime palju. Tegelikult rääkisime küll vähe, sest Fatme rohkem naeris ja kihutas, asja ees, teist taga, lehmade kannul, lenneldes mu ümber nagu pääsuke. Kui ma poleks kramplikult meeles pidanud, et ma olen siiski loomaarst ja mul tuleb vajaliku soliidsusega käituda, oleksin ma tema kännul ringi tormanud ja sellest arvatavasti suurt lõbu tundnud.

Kord ühel pärastlõunal kõndisin Vidla jõe ülemjooksule. Sügavast, sõnajalgadesse Rasvanud nõost väljavoolav jõgi läbis seal niidu, kus kooperatiivi lehmad karjas olid. Fatme oli kusagil ära, lehmi valvas nöpsninaga jõmpsikas.

Oli lämmatav, kuumas õhus sumisesid metsmesilased ja lendlesid liblikad. Vaiksest orust aga hoovas jahedust, lõhnasid verihein ja koirohi. Ümberringi polnud hingelistki, vagur oja sosistas midagi endamisi ja unist vaikust häiris ainult kivikeste krabin mu jalge all. Ma ei jõudnud teha kümmet sammugi, kui tundsin, et

hing jääb kinni. Ma ei julgenud kätt ega jalga liigutada: sel hetkel, kui ma sõnajalapadrikust välja vasakule keera-sin, avanes mu pilgule imeline pilt. Tardusin nõutult paigale. Põlvini vees, seisis ojas Fatme ja ammutas mõnust silmi kissitades kähe käega vett rinnale. Tema kleit ja valge särk olid hooletult kividele visatud.

Ma ei oska ütelda, kui kaua ma seal niimoodi seisin — kas minuti või terve tunni. Aga ma usun, et mitte rohkem kui minuti. Fatme märkas mind ja jahmus nagu minagi. Aga ta toibus siiski kärmemini kui mina, tõstis märja sõrme huultele ja hakkas teise käega energiliselt vehkima. Ma ei saanud aru, mis ta selle žestiga öelda tahab, see oli minu meelest nii ebamäärane, aga ma tõlgendasin seda omamoodi: keerasin ringi ja tormasin minema, otsekui ki-hutaks lõugu lõgistav hunt mu kännul. Tundsin ennast Fatme ees süüdlasena.

Õhtul, kui sööma istusime, ei söandanud ma talle silma vaadata. Aga Fatme käitus rahulikult ja sundimatult, otsekui poleks midagi juhtunud, küsis midagi nõletõve kohta ja kallas mulle kaks korda tulist pipardatud kartulikörti kaussi. Vanaisa Redžep ohkas ühtelugu: kevad on niiske, rohi juba põlvini, aga niitjaid pole. Ohkas ja keerutas vurru. Mis seal rääkida — esimehel on muresid üle pea. Ma polnud pärastlõunasest juhtumist veel toibunud, sõin vaikides körti ja mõtlesin: kui erinevad on küll inimesed oma nimekaimudest kirjandusteostes!

Öösel magasin halvasti. Uni põgenes mu laugudelt, silmade ees hõljus valge viirastus, kelle rinda ja kaela kat-sid veepritsmed. Ehkki ümberringi oli varjuline ja jahe, lõõmasin ma kõige ehtsamas palavikus. Vähkresin laud-koikul, õled krabisesid ja uni ei tulnud ega tulnud.

Koidu ajal savipõrandal Fatme paljaste jalgade samme kuuldes aga tundsin end otsekohe erksana. Panin kähku riidesse ja astusin õue, et päikesetõusu imetleda. Fatme naeratas mulle südamiikult ja osutas silmadega tühjadele pangedele. Jooksin kaevu juurde ja loksutasin vett

ammutades jälle jalad põlvini märjaks. Fatme vaatas mind ja rõkkas naerda. Kaks rida helmeid tantsis tema rinnal. Kui võrratu oli see roosa hommik!

Kui karjamineku aeg kätte jõudis, küsis Fatme ükskõikselt:

«Kas sa keskpäeval niidule tuled?»

Tundsin, kuidas mu põsed lõid õhetama, ehkki päike ei

167

olnud ennast veel mägede tagant näidanud. Neiu küsimus oli ju täiesti tavaline: mis erakorralist selles on — jalutuskäik niidule? Aga millegipärast hakkas mul palav. Ma ei öelnud isegi «jah», vaid lihtsalt noogutasin.

Siis läksin talli, kus seisis Redžepi-taadi traavel. Võtsin ämbri ja harja ja hakkasin teda niisuguse õhinaga sugema, nagu vuntsiksin hobust mõne ülevabariigilise näituse jaoks.

Nii ma ei märganudki, kuidas tunnid lendasid. Kui päike seniidile lähenes, hakkasin oma asju pakkima. Veterinaari-paun ja seljakott olid muide kogu mu varandus. Marssisin külast välja, aga ei pööranud niidule, vaid läksin Trigradi viivat teed mööda edasi.

Oli lämmatav, metsmesilased sumisesid, lõhnas rohu ja leedripuuõite järele. Astusin kepiga teed kopsides, imetlesin sinavaid kaugusi, ja mu südamel oli kerge ning lõbus — ma isegi vilistasin.

3.

Kord õhtul koju tulles leidsin õrna peremehe Stefani ühe veidra mehega õues vestlemas. Stefan istus pakul ja vestis mingisugust pulka, tundmatu seisis tema kõrval ja pahvis lühikest savipiipu suitsetades pakse kibedaid suitsupilvi. Ta oli pikk ja kõhn nagu teivas, õlad vimmas, nägu üleni habemesse kasvanud, juuksed salkus, vurrud sorakil ja kollaseks tõmbunud. Seljas oli tal kodukootud riidest kuub, jalas kottpüksid, mille peal ilutses lai punane vöö. Nii kuub kui püksid olid üsna kulunud. Pähe oli seotud linasest riidest rätik.

Kui ma lähemale astusin, jäi ta mind oma suurte tumedate silmadega jõllitama. Vangutas siis pead, nii et vurrud liikusid, ja naeratas mulle pisut tahumatu, aga sõbraliku näoga vastu.

«Kas see noormees ongi teie tohter?» küsis ta.

Stefan noogutas.

«Mina arvasin, et tal on habe vööni, aga näe, hoopis sihuke valge ja sihvakas nagu neiu!» puhkes ta naerma ja laksutas üsna labaselt keelt.

Siis sügas ta karvast kaela, tõstis maast korvi, lükkas rohu pealt eemale ja näitas mulle mitut suurt forelli.

168

«Need on tohtrile,» ütles ta ja patsutas mind sõbralikult õlale.

Ma võtsin rahatasku ja küsisin hinda, aga ta lõi hooletult käega:

«Teine kord!»

liigutas siis vurre ja läks minema.

Ma küsisin Stefanilt:

«Kes see veidrik on?»

Stefan pani noa taskusse, viskas vestetud pulga minema ja vaikis viivu, otsekui ei teaks, mida mulle vastata.

«Selle mehe nimi on Rakip Kolibarov,» ütles ta lõpuks ja muutus süngeks. «Ta elab küla serval Kesteni tee ääres. Parem ära tee temaga tegemist. See on kõik.» Ja jäi jälle vait.

Möödus nädal, teine. Rakip tõi mulle tihti kalu, aga raha ei võtnud või võttis ainult moepärast, et mind mitte solvata. Ta oli tõepoolest veidrik! Aga tublimat kalurit ei ol« nud terves Trigradi rajoonis.

Juunikuu viimasel päeval sain tähitud kirja - ametlikul plangil ja pitseriga. Mind komandeeriti kaheks kuuks Sofiasse. Pidin kuulama loenguid veterinaaria viimaste uudiste kohta ja tutvuma mitmesuguste uute ravimitega. Igav lugu! Mu meel läks kohe kurvaks. Olin parajasti plaani pidanud Vidlasse minna, aimates, et seal vajatakse rnu abi, peale selle ahvatles mind mõte meeldivast jalutuskäigust Vidla niitudel.

Aga kui Vidla niitusid, vanaisa Redžapit ja Fatmet poleks maailmas olemaski olnud, ka sel juhul poleks mul tahtmist olnud siit lahkuda. Miks? Raske on sõnadega väljendada neid tundeid, mis sind valdavad, kui ärkad ammu enne aoõhetust, mis idas mäetippe roosatab, kui kuuled vankrite kääksumist tolmustel teedel, ämbrite kõlinat kaelkoogu otsas, näed lopsakate rindadega neide ja noorikuid, kes tõttavad vett tooma, tunned mööduva karja lõhnadest sõõrmetes meeldivat kripeldust. Kui hea on paun selga visata ja farmidesse ning lambalautadesse kiirustada, vastata reipalt karjuste ja lüpsjate tervitustele, kui nad sind soojade, sõbralike pilkudega vastu võtavad! Kes teab . . . Tõtt öelda ei valmistanud see ametlik pitseriga kiri mulle sugugi rõõmu. Mul oli ainult üks lohutus — Sofias näen Avakumi.

Võtsin toa hotellis «Bulgaaria». Iga teine, olgu või suuremat mastaapi loomaarst, oleks vist mõne tagasihoidlikuma võõrastemaja valinud. Aga mina otsustasin tingimata «Bulgaarias» peatuda. Mis sellest, et mu päevarahad katsid vaevalt toa üüri. Kuradile rahalised kaalutlused, raha oli mul küllalt: Trigradis polnud seda millegi peale raisata.

Sain numbri kolmandale korrusele, tillukese pikliku toa, mille aken oli vastu tulemüüri. Tuba nägi kaunis sünge välja, aga selle juurde kuulus dušiga vannituba, kus oli klaasriiul ja suur peegel. Hubane ja ilus. Vabal ajal võib halli minna ja pärsia vaipade ning eksootiliste lillede kes-kel tugitoolis istuda. Aga kõige rohkem meeldis mulle trepp. Ainuüksi selle pärast tasus numbri eest meeletut raha maksta. Tihe plüüšvaip kattis trepiastmeid, nii et samme polnud üldse kuulda. Astud nagu unes. Käisin ainult treppi mööda; tõstuk ei köitnud üldse mu tähelepanu.

Niikaua kui käisin vannis ja püüdsin endale linnainimese ilmet'anda, piinas mind kiuslik mõte. «Näe,» mõtlesin ma, «mispärast suurlinnas on hea elada. Võid ennast pesta, millal tahad, laual on sul telefon ja nupud toatüdruku või kelneri väljakutsumiseks. Peale selle võid plüüšvaipa mööda trepist üles ja alla käia, niipalju kui süda lustib. Kui aga seegi ära tüütab, võid sõita käratu liftiga. Kas saab nende hüvedega võrrelda Trigradi ilu, Vidla niite, mäestikukar-jamaade karju, lõunamaist taevast ja ööd-päevad läbi sulisevaid mäestikuojasid? See mõte ajas mulle naeru peale, nii et oleksin endale peaaegu sisse lõiganud. Hea, et tera polnud väga vahe.

Siis läksin restaureerimistöökotta Avakumi otsima.

Pean tunnistama, et mu süda hakkas kiiremini põksuma, kui ma uksele koputasin. Muuseumimaailma jäine vaikus tekitas minus kõhedust.

Avakum vaatas mulle hajameelselt, isegi külmalt otsa, ja mul hakkas kohe piinlik. Tuli tahtmine ringi pöörata ja fninema joosta, nii kuidas jalad võtavad. Aga see kestis vaid hetke.

«Vaata-vaata, Anastassi!» ütles Avakum vaikselt.

Ta tiris mind keset töökoda, pani mulle käed õlgadele ja tema silmad lõid särama, otsekui oleksid silmaterade taga süttinud nähtamatud tulukesed.

«Anastassi!» kordas ta vaikselt, surus mind oma rinnale ja patsutas oma raske käega mulle seljale.

Siis ulatas ta mulle tooli, ise aga istus soojalt naeratades kaksiratsa taburetile.

Aasta oli sellest möödas, kui me teineteist viimati nägime. Ta oli vanemaks ja kõhnemaks jäänud. Tema näost õhkus kerge väsimuse nukrat ilu. Sellest hoolimata oli see nägu endiselt mehelik, karmid kurrud suunurkades ja vaade läbitungiv.

«Mis on, kas olen vanaks jäänud?» küsis ta.

Mulle meenus, et tal on imestamapanev anne teiste mõtteid lugeda, ja ma langetasin silmad.

«Ei, otse vastupidi,» ütlesin ma.

Ta hakkas naerma.

«Mu hea Anastassi! Millal sa tulid?»

Vastasin üsna kuivalt, sest mulle ei meeldinud soosivad noodid tema hääles. Lõppude lõpuks on ta minust ainult viis aastat vanem.

«Ja sa peatud hotellis «Bulgaaria», eks ole?»

Ajasin suu imestusest pärani.

«Jäta juba, see on ju selge!» muigas Avakum. «Sa saabusid kell kaheksa hommikul, nüüd aga on kolmveerand kümme. Tunni ja neljakümne viie minuti jooksul ei jõua inimene, kui kärmas ta ka ei ole, dušši võtta, habet ajada ja muuseumi tulla, kui tema peatuspaik ei ole kuskil siin lähedal.»

«Lähedal on ka teisi võõrastemaju peale «Bulgaaria»,» vaidlesin ma vastu.

«Aga sina peatud siiski seal, kus ma ütlesin. «Balkanis» ja «Slaavlaste Kodus» pole vabti numbreid. Eile saabus Varssavist arheoloogiaprofessor Witezlaw Mach. Ja et minule langes au teda majutada, helistasin ma nii «Balkanisse» kui ka «Slaavlaste Kodusse», aga vabu numbreid oli ainult «Bulgaarias». Et sa jõudsid enne linna peale tulemist dušši võtta, sellest kõnelevad su märjad juuksed. Aga et sa juuksuri juures ei käinud, vaid oma žiletti käsutasid, noh, sellest räägib ilmekalt mitu reetlikku kärva, mis su lõuale kasvama on jäänud. Seda juhtub tihti, kui mees endal žiletiga habet ajab. Kas sul on mugav tuba?»

«Väga mugav!» ütlesin ma ja punastasin.

Avakum vaatas mulle otsa, vaikis mõne aja ja vangutas
siis pead:

«Võõrastemaja administraator on mu tuttav,» ütles ta, «Küll ma palun sobival hetkel, et ta su päikese poole üle viiks.»

Mul polnud öeldule midagi lisada. Tänasin teda ja hakkasin töökojas ringi vaatama.

Siis tegi Avakum juttu Momtšilovost ja vanadest tuttavatest ning küsis, kuidas mul uuel töökohal läheb. Ta rääkis loiult, otsekui pingutades. Balabanovi lesest mitte sõnagi. Täiesti loomulik — mis võikski teda seal kolkas huvitada!

Ta tõusis, astus raamaturiiuli juurde ja viipas mulle käega. Savikildude alt võttis ta välja pikerguse eskiisimapi, kloppis tolmust puhtaks ja avas. Vaaside, amforate ja igasuguste igivanade nõude visandite keskel märkasin tuttavaid, mulle südamelähedasi maastikke. Ühed olid jäädvustatud pliiatsiga, teised söega, aga kõik sarnanesid imekspandavalt natuuriga. Seal oli sünge, pilvedesse mähitud Karabair, nagu ta Momtšilovo poolt paistab, seal kurja hauduv Zmeitsa oma sakiliste kaljudega, seal teeristil lösu-, tav vana Iltšo kõrts. Ka Balabanovi maja kõigi oma vööruste ja rõdudega oli üles joonistatud. Ühel joonisel oli lõõmav kolle, selle lähedal kolmejalgsel järil istus naine... Ma jäin tummaks ja vaatasin Avakumile otsa. Tema aga kehitas õlgu, pani mapi kokku ja viskas hooletult riiulile savikildude kõrvale.

«Asjaarmastaja katsetused,» ütles ta oma sinist kitlit kinni nööpides, otsekui oleks tal järsku külm hakanud. «Visandasin niisama mälu järgi, *pro memoria*, aga mitte igavuse pärast, selles võid sa, sõber, kindel olla. Vahel tuleb küll masendus peale, aga igavust ei tunne ma iialgi. Minu meelest on igavus vaimse ahtruse sünonüüm. Kui ma tööta jään, mida küll harva juhtub, mõtlen välja integraalvõrrandeid ja lahendan neid. Või võtan kätte tõenäosusteooria ülesannete kogu. Püstitan hüpoteese. Kuidas saab siis igav hakata? Teen mälu järgi majade, vaateakende, aianurkade ja pargisoppide visandeid. Pärast käin kontrollimas, kas proportsioonid ja vormid minu joonisel on õiged, kas ma ei ole midagi olulist kähe silma vahele jätnud.»

«Kunas sa siis Momtšüovosse lähed, et mõningaid detaile ja vorme kohapeal kontrollida, näiteks kas või tollel pildil, kus on kollet ja kolmejalgset järi kujutatud?» küsisin ma"naerdes. Avakum muigas ja ähvardas mind sõrmega. Siis ütles: «Aga kui ma olen juba kontrollinud, mis siis?» Temast võis kõike oodata ja ma ei vastanud midagi.

Istusin veel mõne aja töökojas. Avakum näitas mulle kahte korvi, mis olid ääreni täis terrakotakilde.

«Kaks suurepärast joonia hüdriat[1],» ütles ta ja tema nägu elavnes esmakordselt selle aja jooksul, mis ma töökkojas olin olnud. «Homme hakkan neid restaureerima. See on tore!»

Silmitsesin terrakotakilde, ei näinud mingisuguseid hüdriaid ega taibanud, mis on õieti tore, kas taastatud muinsusesemed ise või töö nende taastamisel. Millegipärast jäi mulle niisugune mulje, et toredaks peab mu sõber eelseisvat tööd. Kas see on loominguline põlemine? Või pingutuste maailma, tema aju loomulikku keskkonda sukeldumine?

Tal oli näitleja kaasasündinud mõõdutunnet. Märganud äkki, et on liiga pikalt endast rääkima jäänud, vahetas ta järsku teemat ja nakkas pärima, kuidas ma siis seal Mehmed Sinapi[2] kuningriigis elan, — nagu ma ei teaks, et vanasti oli neis kohtades tõepoolest hirmuäratav Mehmed Sinap ringi uidanud. Tema küsimustest julgustatud, jutustasin pikalt-laialt oma elust. Rääkimata jätsin ainult tolle juhtumi jõel. Tegelikult oli see ju ka üsna tühine detail.

Avakum kuulas mind tähelepanelikult ja kritseldas samal ajal midagi oma mahukasse taskuraamatusse. Küllap joonistas vaase. Ka urina armastan oinapäid joonistada, kui ma kedagi ainult viisakuse pärast kuulan.

Kui jõudis kätte lõunaaeg, läks Avakum hetkeks toast välja, et pesta ja ümber rõivastuda. Mind huvitas väga, missuguse vaasi ta oma taskuraamatusse on joonistanud. Aga vaist ütles mulle, et sedapuhku oli ta oma harjumusest loobunud ja vaaside asemel minu jutustusest ilusaid episoode üles tähendanud. Ma olin ju haaravalt ja väga kujukalt jutustanud.

Aga Avakum... ei olnud mõtelnudki vaase joonistada! Taskuraamatus ei olnud üldse joonistusi. Valgele lehele oli kirjutatud:

Trigrad — Männimets (S S-E): 7—8 km. Tee — külavahetee. Jõgi, 2 koolmekohta. Teised ojad — 20 min. Mets: 2 km — W, l km S. E. 6-ndal kilomeetril saeveski (mahajäetud). Lagendik. Kokku hea nähtavuse korral — 100 min.

Männimets — Vidla (Trigradist E, siis ES): 6 km. Tee —

1 Teatav vana-kreeka veenõu. — *Tõlk.*

2 Kuulus rööviiataman. — *Tõlk.*

külavahetee. 2 km mets (sega): 4 km heinamaad. Nähtavus! Kokku 60—70 min.

See igav räga kirendas igasugustest topograafilistest märkidest, kolmnurkadest, ringidest, millel punkt keskel, ja muudest hieroglüüfidest. Mina tundsin ainult üht tingmärki, millega topograafid tähistavad okasmetsa: see sarnaneb väikese kuusega.

Vaatasin seda üleskirjutust ja püüdsin sealt asjatult oma vaimustatud jutustuse jälgi leida. Avakum oli siiski väga kummaline inimene.

Siis läksime lõunat sööma. Arvasin, et Avakum viib mu mõnda pealinna suuremasse restorani. Ta oli riides d *quatre epingles*, nagu prantslased ütlevad, s. o. tagasihoidlikult, aga elegantselt. Minul oli kaelas taevassinine lips, teist või kolmandat korda viimase kolme aasta kohta. Oli kohutavalt palav, aga ma olen siiski loomaarst ja mõningaid asju tuleb arvestada.

Niisiis lootsin, et me lõunastame mõnes pealinna suuremas restoranis, ja kui Avakum takso tellis, mõtlesin, et kõik on korras. Mul oli mõnus tunne, sest ma polnud juba ammu sõiduautoga

sõitnud, veoautod ja maastikuautod olid mind ära tüüdanud. Sellepärast ma ei pannud tähelegi, mis Avakum sohvrile ütles. Mul oli ükskõik, kus lõunat süüa, kas «Balkanis» või ungari restoranis.

Aga kui takso kesklinna seljataha jättes põhja poole vuras ja pärast Georgi Dimitrovi bulvari sipelgapesasaginat vasakule Vladai suure silla poole keeras, muutusin ma rahutuks-ja mõtlesin, et olgu pealegi, sööme lõunat mõnes linnalähedases restoranis. Piilusin silmanurgast Avakumi. Ta istus mõttes.

Sõitsime üle silla. Mõne sekundi pärast aeglustas auto käiku ja peatus. Jäin imestunult ringi vahtima. Sel ajal tasus Avakum arve ja palus mind väga viisakalt välja tulla. Ta avas mulle isegi ukse. Muidugi, ma oleksin võinud seda ka ise teha, aga ma olin ringi vahtides õige hetke mööda lasknud.

Ronisin autost välja ja jäin tusaselt kõnniteele seisma. Siis võttis Avakum mul käe alt kinni ja me astusime väljastpoolt kaunis näotusse trahterisse — mulle paistis isegi, et ukse kõhal ei 'olnud silti. Kui me laudade vahelt läbi pugesime, lõi mulle ninna uskumatult meeldiv lõhn. Lõhnas praetud liha, musta pipra ja liisunud õlle järele. Me ronisime keerdtreppi mööda üles ärklikorrusele. Seal oli vaik-

sem ja laudadel olid lumivalged linad. Ärklikorrusel oli fl-tähe kuju ja minu kohalt avanes hea vaade alumisse saali ning päikesest üleujutatud vastaskõnniteele. Ma tundsin heameelt ja isegi naeratasin.

Siis tuli ettekandja, väga heledate juuste ja nöpsninaga tütarlaps. Tal oli tanu peas ja põll kena keha ümber ilusasti pingul. Märkasin, et ta naeratas Avakumile. Avakum naeratas vastu ja ütles tellimist andes:

«See poiss on minu sõber. Kuidas ta sulle meeldib?»

Arvasin, et neiu saab vihaseks, sest küsimus ei olnud eriti viisakas. Aga ettekandja kergitas ainult kulmu ja tema helesinised silmad tõmbusid naerule.

Siis sõime maailma kõige paremaid kebaptšesid1, jõime peale maailma kõige paremat õlut ja meil oli väga lõbus. Kostitas Avakum, sest tema oli võõrustaja, aga kui tanuga neiu meie juurde tuli, lubas ta ka minul tellida. Neiu kummardus minu õla kohale ja ma tundsin palgel tema hingeõhku. Kord riivasin kogemata tema kätt. Avakum popsis piipu, naeratas oma südamlikku heasoovlikku naeratust ja tegi näo, et ei ole midagi märganud.

Hea, et me suurde restorani lõunatama ei läinud! Ma olin Avakumile väga tänulik.

4.

Pärast lõunat läksin Nakkushaiguste Vastu Võitlemise Keskusesse ravimite ja varustuse osakonna ülema doktor Petõr Toškovi jutule. Doktor Petõr Toškov pidi juhendama mind kvalifikatsiooni tõstmisel veterinaarfarmaatsia valdkonnas. Pitseriga kirja sisu järgi otsustades olid mu farmaatsiaalased teadmised selle teadusharu arengust tunduvalt maha jäänud.

Niisiis astusin ma tema kabinetti teatava masendustun-dega. Ja kui ma veel teda ennast nägin, suurt, rohmakat, ebaülemuslikult lahtinööbitud särgis aukartustäratavat meest, kes sarnanes vabariikliku tähtsusega lihakombinaadi direktoriga, lasksin pea hoopis norgu. Millegipärast mõjub seda laadi ülemuste nägemine mu närvidele halvasti.

1 K e b a p t š e — bulgaaria rahvustoit, silinderjad röstitud hakk-lihakotletid. — *Tõlk.*

Ma ütlesin «tervist» ja panin kirja lauale, hoidudes liigsetest seletustest oma ilmumise põhjuste kohta,

Doktor Petõr Toškov mõõtis mind ükskõikse pilguga ja haigutas valjusti. Võib-olla arvas ta, et kui ta sel kombel haigutab, äratab ta minus enda vastu otsemaid lugupidamist ja sunnib mind tõsiselt

mõtlema eelseisvate õpingute peale. Aga mu näos ei tuksatanud ükski lihas. Ega ma ilmaaegu niisugustes kohtades teeninud, kus olid möllanud vapper Momtšil ja kartmatu Sinap.

«Ah siis sina oledki Anastassi Bukov?» küsis osakonnaülem. Ta hõõrus silmi ja haigutas jälle. «Pagan sind võtaks! Mina kujutasin su välimust hoopis teisiti ette. Aga sellest ei ole midagi, väga rõõmustav. Võta istet.»

Ta kirjutas kirjale resolutsiooni, kutsus käskjala ja käskis kirja arhiivi viia. Kui käskjalg oli läinud, noogutas doktor mulle soosivalt:

«Mine homme kassapidaja juurest läbi, saad päevarahad. Raha on raha.»

«Tänan,» ütlesin ma. «Sellega pole kiiret. Aega on.» Ja küsisin viisakalt, nagu sobibki komandeeritule, kes ei mõtle talle osutatud usaldust kurjasti tarvitada: «Kas te võite mulle ütelda, seltsimees osakonnaülem, kus toimub instruktaaž?»

Doktor võpatas, vaatas mulle imestunult otsa ja laotas käsi. Kui ta nendega laua kõhal vehkis, meenusid mulle äkki veskitiivad. Ma olen tuuleveskeid piltidel näinud.

«Instruktaaž?» Doktor Toškov pahvatas rämedalt naerma. «Esiteks pole see sõna meie oma, mu armas. Ja mis instruktaažist sa üldse räägid? Ka meie direktor Sve-tozar Podgorov armastab rääkida instruktaažist, kvalifikatsioonist ja muust sellesarnasest. Aga tema on direktor, tema võib. Sina, Anastassi, aga räägi inimese moodi, lihtsalt. Kas sa oma pärismaalastega Trigradis ka nõnda räägid? Ei räägi? Noh, aga mis asja sa siis siin eputad? Tahad limonaadi? Ei taha? Aga mina joon.» Ta astus tagaseinas kõrguva suure käpi juurde, avas selle uksepooled ja võttis pangest pudeli limonaadi. «Jook on külm, ma hoian seda kunstliku jää peal. Süsinikdioksüüd tahkes olekus. Kas sa tõesti ei taha? Kahju.» Pudel tema tohutus kämblas sarnanes lapsesoskuga. «Noh, sinu terviseks!» Ta pühkis peopesaga oma lihavaid huuli ja istus jälle laua taha. «Niisiis, mis puutub nõndanimetatud instruktaaži, siis see

on meie direktori Podgorovi väljamõeldis. Ta arvab, et «kohalikud kaadrid» — nõnda nimetab ta meie provintsis töötavaid vendi — peavad järjekindlalt Sofias käima, et näha oma silmaga, nuusutada oma ninaga kõige uuemaid ravimeid ja tinktuure ning puudutada .oma käega tangide» ja lantsettide uuemat, meie laos leiduvat sortimenti. Sellesama instruktaaži oleks võinud korraldada ka teisiti: oleks võinud välja anda kataloogi viidete ja seletustega, ja et asi oleks näitlikuni, ka mõne pildiga, ja kõik! See, mis Podgorov välja mõtles, on tühi ajaraiskamine, ma olen seda talle .niihästi nelja silma all kui ka kolleegiumi koosolekul öelnud. Aga tal on oma teooria,.et kõige parem on juua otse allikast. On see nii? Lora! Näe, ma joon limonaadi, ja mis see mulle halba teeb? Mitte midagi. Isegi vastupidi! Nii on asi selle instruktaažiga. Sina, kallis mees, oled üks esimesi, keda mul on au nendesse saladustesse pühendada. Annaks jumal, et sinu rajoonis oleks kõik vaikne ja rahulik. Suvisel ajal inimene töölt ära kiskuda — see ei mahu mulle pähe, aga mis parata! Naudi pealinna ilu ja palveta igal õhtul meie veterinaariajumala poole, et ta hoiaks Trigradi tõprakesed elus ja terved, kuni sa oma tõotatud maale tagasi jõuad.»

«Mismoodi see õppimine siin.on korraldatud?» küsisin ma käheda häälega, pest mu kurk hakkas kuivama.

«Õppimine?» Doktor laotas käsi. «Ma annan sulle meie lao aadressi. Seal on üks tore poiss, tema seletab.»

«Ja see on kõik?»

«Kannata, Anastassi!» naeris doktor. «Kuhu sul kiire on? Mida tasemini sõuad, seda kaugemale jõuad! Mul on mootorratas ja ma tean seda omast käest. Kas sa oskad mootorrattaga sõita?»

Ma raputasin pead.

«Kalamees oled?»

«Ei.»

«Aga pealt vaadata armastad, kui teised kalu püüavad?»

Valetasin, et armastan.

«Noh, siis saame sõpradeks,» hakkas doktor käsi hõõruma. «Ma panen su tagaistmele istuma ja võtan endaga kaasa. Aga kui sa Trigradi tagasi lähed, kutsud mind külla. Nõus?»

«Mul on väga hea meel,» ütlesin ma.

«Kas teie jõgedes forelle on?»

Ütlesin talle, et meie jõed kubisevad forellidest. Lisasin koguni, et on olemas üks mees, Rakip Kolibarov, kes püüab iga päev mitu kilo kala.

«Rakip Kolibarov,» kordas doktor mõtlikult ja pilgutas nagu midagi meenutada püüdes silmi. Miks see nimi inimesi mõtlema ja vaikima pani?

Doktor sirutas selga ja vaatas ketla. Kell oli viie ümber.

«Anastassi,» ütles ta, «mine kõrvaltuppa seltsimees Irina Teofilova juurde. Palu teda, et ta sulle üht-teist seletaks. Kui on aeg minema hakata, siis tulen sulle järele. Nõus?» «Muidugi!» ütlesin ma. Ja lisasin vaimustusega: «Ma jään teid ootama.»

Naabertoas oli kaks kirjutuslauda ja kummagi laua taga istus noor naine. Kui ma sisse astusin ja ukse kõrvale seisma jäin, tõstsid nad korraga pead ja vaatasid mulle uudishimulikult otsa.

Niisiis jäin ma teadmata põhjusel, võib-olla kuuma pärast, ukse kõrvale seisma ja vaikisin. Vaatasin selle naise poole, kes istus vasakul, ja ei suutnud tema näolt silmi pöörata. Issand, missugune nägu? Mulle näis, et. olen seda mitmel korral näinud, et see on mulle tuttav, aga sain siiski väga hästi aru, et näen seda esmakordselt nagu pilti mõnes raamatus. Ah jaa! Kuuma pärast ma ei taibanud kohe. See nägu meenutas renessansiajastu portreed: kohevad mustad juuksed, mustad kulmud, kaarjad madonnaripsmed ja suured heledad silmad. Heledad nagu lõunataevas Vidla kohal. Tõsi küll, Vidla lõunataevas oli läbipaistvalt helesinine, need aga küütlesid marmori läikega — särasid Hagu fluoriid, kuid olid samal ajal läbitungimatud nagu Avakumil.

Naine kehitas õlgu ja tõusis aeglaselt püsti. Nüüd nägin ma teda kogu pikkuses, mida oli pisut üle keskmise. Tal olid ümarad õlad ja kõrge rind, aga ta ei olnud tüse. Kõik temas kiirgas küpset võlu, kehastas naise ilu varasuve.

Ta küsis: «Mida te soovite?» ja mõõtis mind rahulikult pealaest jalatallani.

«Tulin seltsimees Irina Teofilova juurde,» vastasin ma ja köhatasin, sest tahtsin väga juua.

Naine noogutas, aga ma ei saanud aru, mis ta sellega ütelda tahtis, ja jäin sellepärast endiselt ukse alla seisma.

Nüüd tõusis parempoolse laua tagant püsti teine naisterahvas. Ta oli niisama pikk kui esimene, ja ma pean tun-

nistama, et ka tema jättis mulle hea mulje. Ainult et juuksed olid tal kastanpruunid ja ta nägi kõhnem välja. Tema tumepruunides silmades ei olnud midagi iseäralikku, aga mulle näis, et need vaatavad mind ülearu väljakutsuvalt, isegi kelmikalt. Tema käed olid üleni paljad ja dekoltee, palju avaram kui teisel naisel. Rinnal oli kleit väga ilusasti voltis.

«Te olete maalt, seltsimees?» küsis ta minult ja puudutas ilma põhjuseta prossi, mida ta rinnas kandis. See säras just seal, kus kleit oli ilusasti voltis.

Tema küsimus oli kaunis konkreetne.

«Jah, ma olen maalt,» vastasin ma, «Trigradist.» Ning küsisin omakorda: «Aga kust te seda teate?»

See oli mu esimene kohtumine doktor Petör Toškovi personaliga. Nii Teofilova kui ka Tšavova olid õige vastutulelikud inimesed. Nad pakkusid mulle vett-ja jutustasid huvitavaid asju. Rohkem rääkis küll Hristina Tšavova. Ta ütles, et mulle sobib tõmmu näovärv ja et helesinine kaelaside harmoneerib mu silmade värviga. Siinkohal naeratas Irina Teofilova ülearu heatahtlikult. Ma ei näinud põhjust, miks ta oleks pidanud niimoodi naeratama, sest kaelaside harmoneeris tõepoolest

mu silmade värviga, ehkki oli pisut tumedam. Ilmselt oli Teofiloval karmim iseloom. Mina vestlesin rohkem Tšavovaga, kes oli masinakirjutaja. Ta jutustas mulle, et nende ametiühing tegutseb aktiivselt ja et tänu sellele aktiivsusele on keskuse teenistujatele pööningule mugav kähe duši ja peegliga pesuruum ehitatud.

«Teiegi võite seda kasutada, sest te olete meie osakonda komandeeritud,» ütles Tšavova. «Tahate, ma näitan teile, kus see on?»

Siinkohal naeratas Irina Teofilova jälle.

Sel hetkel astus tuppa doktor Petõr Toškov. Särginööbid olid tal nüüd kinni, aga ma imestasin hullusti, nähes, et tal on valge kuue all seljas villane kootud vest.

«Anastassi,» ütles mulle doktor, «tööaeg on läbi. Meil on aeg minna.»

Jätsin Tšavovaga viisakalt jumalaga. Irinale aga noogutasin jahedalt. Doktor Petõr Toškov käitus vastupidi: ta noogutas hooletult Tšavovale, Irina kätt — nagu mulle näis — aga pidas oma käpas mõni hetk kauem kui tarvis.

Minu jutustuse peale kulub veel paar lehekülge, siis lasen Avakumil selle loo lõpuni viia.

Kui me tänavale astusime, palus doktor mind natuke oodata. Õieti ütles ta mulle ainult: «Anastassi, oota üks silmapilk,» ja kadus õuele. Jäin üksi, ja ehkki ma seisin asutuse peasissekäigu ees, tundsin ma masendust. Mõtlesin: «Kui masinakirjutaja Tšavova praegu välja tuleks ja ütleks: «Seltsimees Bukov, kas te ei taha minuga jalutama tulla?» või «Kas te ei saadaks mind koju?» oleksin ma tingimata nõus. Ja mis selles siis halba oleks? Tuleb ju kuidagimoodi aega surnuks lüüa.» Parajasti kui ma seda mõtlesin — ma aimasin seda täpselt ette — tuligi Tšavova välja. Ta vestles lõbusalt ühe noormehega ega pannud mind tähelegi.

Teda pilguga saates kuulsin äkki õudset raginat ja sissekäigu ette vurises punane mootorratas, mida juhtis doktor. Ta viipas mulle käskivalt käega.

«Istu peale!» hüüdis ta mootoripõrinast üle karjudes. «Sõidame Iskõri veehoidla äärde.»

Tšavova polnud mind märganudki, järelikult olin vaba ja võisin ringi tuulata, ükskõik kuhu sõita. Aga samal hetkel meenus mulle Avakum ja ma tardusin paigale.

«Seltsimees Toškov,» ütlesin ma, «mul on sõber, arheoloog, ma lubasin . . .»

«Võtame tema ka kaasa, istu peale!» käratas doktor ja põrutas jalaga vastu sillutist. «Kus see sõber sul on?»

Seletasin talle, aga ta pööras millegipärast vastassuunda. Ma ei taibanud, miks me vastassuunas sõidame ja kuhu me, Avakumi paneme. Nagu kõigil mootorratastel, nii oli ka sellel ainult üks tagaiste!

Mõne aja pärast selgus, et ma olin asjata muretsenud. Paari minuti tee kaugusel keskusest oli doktori garaaž — laudkuur neljakorruselise maja hoovis. Doktor tõi kuurist välja just selle, mida me vajasime: külgkorvi. Nähes, kuidas ta selle üles tõstis ja mootorratta juurde tõi, mõtlesin ma, et doktor ei pinguta selle juures vist rohkem kui mina oma arstikohvrit kandes.

Siis kihutasime muuseumi poole.

Avakum, keda oli raske millegagi üllatada, oli sedapuhku märgatavalt kõhkvel.

«Kas sina oledki arheoloog?» küsis doktor tal kätt surudes. «Braavo! Mina olen Petõr Toškov, selle noor-

mehe ülemus, mis ravimitesse puutub. Roni korvi, viime sind kalale.»

Avakum kehitas õlgu ja kobas pükste tagataskut, aga olles teoinimene, ei kahelnud ta kaua ja istus külgkorvi.

Kui me maanteele jõudsime, lisas doktor gaasi, mul iõi tuul kõrvus tuhisema ja terve maailm tormas peadpööritava kiirusega vastu. Tõmbasin pea doktori laia selja taha ja sulgesin silmad.

Umbes poole tunni pärast jõudsime veehoidla äärde. Kui ma mootorrattalt maha ronisin, tundus mulle, et maapind mu jalge all kõigub: doktor oli vähemalt sajakilomeetrise tunnikiirusega kihutanud! Aga Avakum ajas selja sirgu ja haigutas.

«Aeglaselt sõitsite!» ütles ta doktorile. «Tõtt öelda hakkas mul isegi igav.»

Doktor, sügas kukalt.

«Ma oleksin võinud ka kiiremini sõita, aga ma kartsin noormehe pärast. Kukub veel maha. Mis siis?»

«Siis oleks Fatme Vidlas ennast surnuks nutnud...» ütles Avakum ja pilgutas mulle silma.

Ma oleksin peaaegu pikali kukkunud, ehkki maapind mu jalge all oli juba mõnevõrra rahunenud. «Mis Fatme?» küsisin ma.

«Eks see, kellel on kaks rida helmeid kaelas! Kas sa oled juba unustanud?»

Viskasin rohule pikali ja panin käed pea alla. Sahises kerge tuuleke, kõrgel taevas liuglesid väikesed hõbedaste kiharatega pilved, mis meenutasid tiibu. Mulle tuli meelde, et luuletajad võrdlevad neid pilvi purjepaatidega. Sõuavad purjekad taevaookeanil. Ja see reis paistab alt nii ilus! S'iis pöörasin näo vee poole, suunasin pilgu kaugetele sinistele kallastele ja imetlesin kaua seda rahvamajanduse suursaavutust.

Samal ajal olid Avakum ja doktor Petõr Toškov jutusoone peale sattunud. Ilmnes, et mõlemad on nakatatud «motomaaniast», et mõlemad peavad lugu ühest ja samast vabrikumärgist, et mõlemale meeldib maksimaalse kiirusega kihutada ja et mõlemad käsutavad käsi- ja jalg-pidureid sama moodi. Selle elava vestluse jooksul laksas doktor Avakumile mitu korda õlale. Avakum aga pakkus talle mitu korda sigaretti. Siis avastasid mõlemad, et suitsetavad üht ja sama marki ja kannatavad samasuguse köha all.

181

«Aga kas sa teravaid piprakaunu armastad?» küsis doktor Avakumilt. «Väga!»

«Mina ka. Aga praetud kala?» «Hirmsasti.»

«Mina ka. Aga missugust veini sa eelistad, valget või punast?» «Punast.»

See imestusväärne maitseühtsus tegi doktori meele härdaks.

«Kuidas me siiamaani tuttavad ei ole?» hüüatas ta äärmises meeleliigutuses. «Terve elu olen niisugust semu otsinud nagu sina. Braavo!» Ta jäi hetkeks mõttesse. «Aga vaatame nüüd medali teist poolt, vaimset külge. Mina näiteks võitlen millegi vastu, aga sina?»

«Mina ka.»

«Minu vaenlased on pisikud. Aga kas sinul on vaenlast?»

«Mina olen arheoloog. Minu vaenlane on aeg.» «Anna käsi! Nii.» Ta jäi uuesti mõttesse. «Aga missugused naised sulle rohkem meeldivad?»

«Brünetid.»

«Ah sa mait! Mulle ka.»

«Aga miks «mait»?»

«Minu oma on brünett. Ma tahan abielluda ja olen endale ühe välja valinud. Läbi ja läbi brünett.»

«See on ju tore!»

«Ei ole tore. Sina oled noorem ja lööd ta minult üks-kaks üle!»

«Ei löö.» Avakum sirutas käe. *«Parole d'honneur.* Sõna ma oskan pidada.»

Järgnes käepigistus. Mõlemal raksusid sõrmed. Ma vaa- „, tasin Avakumi. Tema huulil mängles muutmatu heasüdamlikult üleolev naeratus, aga pilk oli külm. «Mängib,» mõtlesin ma ja mul hakkas diktorist millegipärast kahju. See heasüdamlik mees oli tõsiselt erutatud. Avakum aga tegi näo, et põleb, tegelikult ta ainult lahutas meelt ja lahkas vestluskaaslast.

Pärast seda südamlikku vestlust ruttas doktor minema, et mõnes vaiksemas köhas õng vette heita. Ta tahtis vist «hirmsasti» võimalikult palju karpkalu püüda, et oma

1 Ausõna *(prants. k.)*. — *Tõlk.*

uut sõpra ja velje vääriliselt kostitada. Avakum istus minu kõrvale, vaikis mõne aja, keeras siis küljeli ja uinus silmapilk.

Veehoidla kõhale laskus aeglaselt õhtuvidevik. Tuul läks tugevamaks, vesi tumedamaks. Vastaskallas sulas saabunud õhtu hämarikku.

Doktor tuli noruspäi tagasi. Ta astus täiesti käratult, aga Avakum kuulis läbi une tema sarrime. Ta ajas end isegi enne mind püsti, naeratas ja vangutas pead.

«Ei võta!» ohkas doktor.

«Pole viga,» ütles Avakum, «ostame restoranist.»

Ta istus kaksiratsa sadulasse. Doktor pidi end külgkorvi pressima, mis oli tema jaoks liiga kitsas, nii et ta oli sunnitud kägarasse tõmbuma. Mina istusin jälle oma kohale. Ma teadsin, et Avakum hakkab metsikult kihutama, ei tundnud aga vähimatki hirmu. Mul oli mugav ja kindel tunne, nagu istuksin oma arstikabinetis toolil.

Umbes kell kümme õhtul jõudsime Idalinnaossa. Peatänavalt, pöörasime ühele kõrvaltänavale ja doktor näitas kolmandat hoonet vasakul.

«Sõbrad,» ütles ta ja silmitses meid võiduka naeratusega, «kas te näete neid aknaid esimesel korrusel, mis on seest ajalehtedega kinni käetud? Seal elab doktor Petõr Toškov. Teen ettepaneku talle külla minna. Edasi, sõbrad!»

Maja ülemised korrused ei olnud veel valmis, nii et välisukseni jõudmiseks tuli meil üle liiva- ja killustikuhunnikute ronida. Vestibüülis lõhnas lubja ja tsemendi järele. Doktor avas ukse ja laskis meid lahkelt ees minna. Korteri keskmise osa võttis enda alla avar hall, kus oli ainult ümmargune, vanade koltunud ajalehtedega kaetud laud ja paar tooli. Doktori kabinet meenutas ühel hoobil väliapteegi ladu ja laokile jäetud laboratooriumi. Keset toose, purke ja sadu ravimi- ning kemikaalipudeleid läiklesid retordid ja kolvid, ümberringi vedeles tolmuga kaetud katseklaase ja piirituslampe, ja kõik see oli nii laiali pillatud ja üksteise otsa kuhjatud, et kui mõni mees oleks sinna juhuslikult oma kaabu unustanud, ei oleks ta seda sellest rohuklaaside, preparaatide ja pappkarpide rägastikust enam nii lihtsalt kätte leidnud.

«Anastassi,» pöördus doktor minu poole ja tema silmad lõid heameelest ja uhkusest särama, «mis sa selle veterinaaria pühamu kohta ütled?»

«Oo,» venitasin mina ja jäin uudishimulikult lage silmitsema.

«Sa kuula,» ütles doktor ja patsutas mind õlale. «Selles templis on iga asja natuke. Ja kõik on enda tehtud, mõned asjad on mul lihtsalt oma peast välja mõeldud. Siin on su täienduskursused, ja ei kusagil mujal!»

Et mavaikisin, pidas doktor vajalikuks lisada:

«Mu kallis poiss, ma ei ole mitte üksnes meedik, vaid ka biokeemik, seetõttu taipan üht-teist arstirohtudest ja leotistest. Nii et hoia aga minu ligi ja ära värise!»

Pärast «pühamuga» tutvumist vaatasime üle ka teised toad. Magamistoas ei olnud muud kui abieluvoodi, mis oli kaunis oskamatult mitme sõduritekiga käetud. Värskelt värvitud seintesse oli löödud hulk naelu ja konkse, mis on minu arvates barbaarne tegu, millest on ammu loobutud isegi Trigradis, Redžepi-taadi majalobudikus. Nende konksude ja naelte otsas rippusid meie biokeemiku rõivad.

Köök meenutas kabinetti, vahe seisis ainult selles, et seal koosnes kaos kööginõudest: tuli väga ettevaatlik olla, et mitte jaluli mõnda kastrulisse astuda või tahmast panni riivata.

«Doktor,» päris Avakum, «nagu ma aru saan, oled sa poissmees, milleks sa, tont võtaks, siis kõiki neid atribuute vajad?»

Mulle näis, et doktor oli kimbatuses: ta vahtis jalge ette, otsekui oleks sinna Avakumi küsimuse vastus kirjutatud.

«Mis teha,» ütles ta. «Mul on nõrkus majapidamisriistade vastu, aga kust see tuleb, jumal seda teab! Ma lihtsalt ei suuda mööduda kauplusest, kus majapidamisesemeid müüakse: astun sisse, ostan kord kastruli, kord kännu, kord panni... All keldris on mul neid kaks korda nii palju!»

Ta laskis pilgu üle köögis vedelevate nõude ja riistade käia ning naeratas:

«Kes teab, võib-olla läheb neid kunagi tarvis! Kõik võib juhtuda.»

Avakum nõustus jalamaid, et selles maailmas võib tõepoolest kõike juhtuda. Tema ise ostab näiteks piltidega lasteraamatuid ...

«Kaks riiulit on mul neid täis,» kinnitas ta doktorile innukalt. «Äärest ääreni, ja teist nii palju seisab pööningul.»

«Kas sa näed, vaat lasteraamatuid koguda ei ole mulle pähe tulnud!» ütles doktor mõtlikult.

«Pole viga,» ütles Avakum pead noogutades. «Kui sul

ükskord vaja läheb, tuleta mind meelde. Olen sinu teenistuses.»

Doktor silitas lõuga ja puhkes lõbusalt .naerma.

Ma olin Avakumi juures käinud ja teadsin, et tema raamaturiiulil ei ole ühtegi lasteraamatut.

Siis pani doktor valge põlle ette, sidus paelad ilusasti selja taha lehvi ja hakkas käia puhastama, ilmutades selle töö juures haruldast osavust. Me jälgisime huviga tema virtuooslikke liigutusi. Aga äkki laskis ta käed rüppe langeda ja ohkas sügavasti.

«Seltskond on tore,» ütles ta, «käia värske ja veini olen ka valmis pannud. Puudub ainult üks asi, et pilt oleks täiuslik.»

«Brünett,» muigas Avakum.

Doktor vaatas talle sõbralikult otsa ja noogutas.

«Doktor,» ütles Avakum, «kui sul midagi selle vastu ei ole, siis ma kutsun brüneti sinu nimel siia, ja ta austab meid oma külaskäiguga, minu käsi selle peale. Aga ainult ühel tingimusel. Nimelt...»

«Nimelt?» tõmbas doktor kulmud kortsu. Ta viskas puhastatud karpkala lauale ja pani käed rinnale risti. Kui tal oleks trikoo seljas olnud ja vurrud ees, ei oleks ta selles poosis millegi poolest vanadest kreeka-rooma maadlejatest erinenud.

«Tema aadress,» nõudis Avakum naerma puhkedes.

Doktor laskis käed rippu ja tema nägu venis laiale naerule, päris kõrvuni.

«Aadress! . .. Irina Teofilova, Brodi 33. See on siin lähedal. Ma kirjutan üles?»

Avakum lõi'käega.

Kunas ja kuidas see armastus õitsele lõi?

See algas ootamatult, nagu tõuseb lõunatuul soojadel suveöödel. See oli armastus esimesest pilgust. Võib-olla sündis see tol õhtul koos esimese naeratusega. Igatahes kui mees hommikul ärkas, õitses see juba tema hinges. Nii puhkevad õitsele viljapuud kevade lõpul: õhtul on kõigil veel pungad kinni, aga kui tõuseb veretav köit, naeratavad nad talle vastu ja uhkeldavad oma laulatusrüüs.

Irina ja Tšavova lobisesid kivimaja väikeses hoovis vist nagu tavaliselt igavatest ja argipäevastest asjadest.

Siis tuli Avakum ja ütles:

«Teie ülemus doktor Petõr Toškov palub teid tagasihoidlikule õhtusöögile.»

Doktor oli saatnud teda ainult Irinat kutsuma, aga tal hakkas sellest teisest kahju, sellepärast suurendas ta omal riisikol küllakutsutute arvu.

Esimese korruse avatud aknast igritses hahkjat valgust. Irina paljad ümarad õlad, tema käed, käel — kogu tema keha kiirgas mingit õrna valgust. Tema silmade mustas sügavikus vilkusid väikesed kauged, vaevalt tajutavad tähed.

«Õhtueineks saab värsket kala,» lisas Avakum.

«Issand, kuidas ma värsket käia jumaldan!» plaksutas Tšavova käsi.

Irina oli vait. . «Doktor ootab teid,» ütles Avakum.

Irina tõstis pea ja nende pilgud kohtusid. Naine uuris teda rahulikult, mõtteid kogudes, kiirustamata ja hämmelduseta.

Ja ehkki Avakum kannatas tema pilgu välja ja vaatas ka ise naisele rahulikult otsa, ei teinud ta esimest korda elus mingeid järeldusi. Aju arvutusmasin, mis töötas alati täpselt ja eksimatult, kui tema teadvus muljeid assimileeris, ei funktsioneerinud praegu, otsekui oleks ootamatult kätkenud teda toitev vool.

«Aga kas te meid pärast koju saadate?» küsis Irina temalt pilku pööramata.

Arvutusmasinas välgatas nagu elusäde.

«Muidugi,» noogutas Avakum. «Saadan küll.» Kuid mõtles samas: «Aga mis doktor ütleb?»

Õhtu möödus meeleolukalt. Mina selgitasin Tšavovale lindude katkuga seotud probleeme, doktor praadis käia, Irina ja Avakum katsid lauda: nende käed puutusid mitu korda kokku ja iga kord vaatasid nad süüdlaslikult õnnest särava peremehe poole. Siis istusime lauda ja Teofilova muutus äkki doktori vastu väga lahkeks ja armsaks. Ta hõõrus end vastu tema õlga, kallas talle veini ja nagu ei märganudki enam Avakumi.

Kella üheteistkümne paiku hakkas doktor haigutama, mõne aja pärast toetas ta küünarnukid lauale ja langetas pea.

Kõik jätsid temaga tõtates jumalaga ja lahkusid tasakesi.

Kuu paistis. Me kõndisime Tšavovaga ees ja vestlesime

elavalt lammastest ja fastsioloosist. Irina vaikis. Ka Avakum oli tujust ära — Irina oli oma ülemuse vastu liiga armas olnud. Kui naised meiega hüvasti jätsid, noogutas Irina mulle ainult ükskõikselt, Avakumile aga naeratas kuidagi süüdlaslikult ja nukralt. Oli vaikne hele öö.

Ta töötas ravimite ja varustuse osakonna sekretärina ja valmistus aspirantuuri konkursieksamite vastu.

Tema elus ja käitumises oli midagi veidrat ja vastuolulist. Ja see ei jäänud Avakumil kähe silma vahele. Kui nad doktoriga koos olid, püüdis. Irina viimasele igati meele järele olla, talus tema tooreid nalju, jättis oma käe pikemaks tema kätte. Ja naeris palju ning südamest. Aga kui ta Avakumiga üksi jäi ja jutt juhuslikult ülemusele kaldus, süttisid Irina silmis tigedad tulukesed ja ta võpatas üle kogu keha.

Ventseslav Raškoviga, ravimite ja varustuse osakonna laojuhatajaga, kes oli Petõr Toškovi lemmik ja ilus noormees, käitus Irina rõhutatult julmalt ja käsutas alati juhust teda alandada või välja naerda, eriti teiste juuresolekul. Vaene poiss polnud elus peaaegu midagi lugenud ja Irina nöökis teda: «Ventseslav, mis sa Bernard Shaw'st arvad? Kõige suurem prantsuse kirjanik, eks ole?» Ja kui noormees jaatavalt noogutas, küsis ta: «Aga kas sa tema romaani «Kolm musketäri» oled lugenud?»

«Paistab, et kunagi olen,» pomises Ventseslav.

Irina naeris pisarateni.

Kuid vahel juhtus, et Irina võttis tal pärast tööd käealt kinni ja tiris ta pikemale matkale. Nad istusid autobussi ja sõitsid Vitoša mäele või hulkusid Dragalevtsi küla tagustel avaratel niitudel.

Doktor kutsus neid endiselt külla. Pärast uut külaskäiku muutus Irina Avakumi vastu kuidagi eriti õrnaks. Sosistas talle hellitavaid sõnu, langetas pea tema õlale, andes mõista, et kui Avakum teda suudelda tahaks, ei tõrguks ta vastu. Avakum aga mängis platoonilist armastajat, ehkki tema hing janunes naise järele: ta oli ju doktorile ausõna andnud, tõotanud, et ei hakka temalt kallimat üle lööma. See mõttetu mäng ei olnud kerge, aga ta mängis, hambad ristis, nagu romantismiajastu Cyrano.

Kui Avakum oleks kas või mõndagi naise juttu või tegu oma tavalise meetodiga analüüsinud, oleks ta tema iseloo-

must ja elust selge pildi saanud. Poleks jäänud jälgegi «ebatavalisest» ja kogu mõistatuslikkus ning romantika tema ümber oleksid haihtunud niisama järsku, nagu oli tärganud nende armastus.

Aga Avakum ei tahtnud uurida ega analüüsida. Taevas oli tema silmis sinisem, tähed eredamad ja integraalvõrrandid huvitavamad kui kunagi varem. Ta naeratas sagedamini, kui kummardus terrakotakildude kõhale, ja jäi üha harvemini pikemaks ajaks töökotta istuma. Linnast välja jalutades ja sooja tuulepuhangut tundes ei määranud ta enam kindlaks ega täpsustanud selle suunda, nagu oli alles hiljuti teinud, vaid pööras lihtsalt näo vastu tuult, sulges silmad ja kuulas selle laulu, ja talle näis, et ta kuuleb seda laulu esmakordselt.

Nii tutvus Avakum doktor Petõr Toškoviga, ravimite ja varustuse osakonna ülemaga, ja tema brüneti sekretäri Irina Teofilovaga.

Me käisime kolmekesi sageli Sofia ümbruses jalutamas, vahetevahel aga võtsime kaasa ka masinakirjutaja Tša-vova ja laojuhataja Ventseslav Raškovi. Minule meeldis kõige rohkem siis, kui Irina ja Ventseslav läksid jalgpallivõistlusele — nad olid jalgpallihaiged. Siis õngitses Petõr Toškov käiu ja oli vait. Ka Avakum vaikis ja meil Tšavo-vaga oli väga lõbus. Ma ei ole iialgi nii palju liblikaid püüdnud kui neil päikesepaistelistel päevadel/

Aga kõik see oli nii ammu. Kui ma nende vaiksete ja muretute õhtupoolikute peale tagasi mõtlen, tuleb mulle jumal teab miks alati meelde Turgenevi jutustuse «Kevadised veed» moto; Betejibie

BOflH,

OHH.'

Arvan, et mul on juba aeg ennast selle jutustuse tegelaste nimekirjast maha tõmmata. Ma olen siiski loomaarst ja detektiivasjad mind eriti ei huvita. Ma eelistan Vidla ümbruse heinamaid. Aga mis kooperatiivi loomade karjatamise küsimustesse puutub, siis nende vastu olen ma alati raugematut huvi ilmutanud.

1 Lõbusad aastad, õnnelikud päevad — nad tuiskasid mööda nagu kevadised veed.

5.

27. augustil-kella üheksa paiku hommikul andis Smoljani julgeolekuvalitsus edasi lühikese šifreeritud radiogrammi. Mõni minut hiljem luges julgeolekuministeeriumi osakonnaülem polkovnik Manov dešifreeritud teate teksti:

«Keskusest saadetud vaktsiin ei mõju. Praegu on umbes kolmekümne kilomeetri sügavuselt sõrataudist haaratud terve piiriäärne rajoon Dospatist kuni Smoljanini. Haigus levib kiiresti põhja poole. Viirused ei ole kaotanud intensiivsust. Olukord ohtlik.»

Polkovnik luges radiogrammi veel kord läbi, kriipsutas punase pliiatsiga alla lause «Keskusest saadetud vaktsiin ei mõju», istus mõne minuti liikumatult toolikorjule nõjatudes, tõusis siis püsti ja hakkas suud maigutades ja kulmu kortsutades kabinetis rahutult edasi-tagasi käima.

«Mis see tähendab — «keskusest saadetud vaktsiin ei mõju»?» Ta võttis kirjutuslaualaekast Smoljani valitsusega peetava kirjavahetuse toimiku ja hakkas lehitsema teadete lühikesi kokkuvõtteid:

«17. august, Trigrad. Intensiivse sõrataudi äkiline puhkemine üheaegselt paljudes punktides. Haiguse hoogne levimine nii lõuna kui ka põhja suunas. Piiriäärsete asulate elanikkond on ärevil.»

Sõnad «üheaegselt» ja «nii lõuna kui ka põhja suunas» olid rasvase punase joonega alla kriipsutatud.

«18. august. Üheainsa päeva jooksul on taud haaranud järgmised rajoonid: Dospat, Borino, Lõki. Piiriäärne rajoon blokeeritud — täielik karantiin, liikumine teedel katkestatud.

19. august. Massiline haigestumine Devini rajoonis.

20. august. Sõrataud terves Smoljani krais.

23. august. Ei midagi lohutavat. Tõrjevahendid ei anna tulemusi. Haigus liigub edasi lausmaa suunas.»

Sealsamas oli ka kaks korraldust: põllumajanduse ministrilt ja siseministrilt. Nentides, et see õnnetus võib üldrahvusliku mastaabiga ohuks kujuneda, nõudis siseminister, et piirivalveväed, riikliku julgeoleku organid ja sanitaarvõimud võtaksid tarvitusele erakorralised abi-

nõud haiguse lokaliseerimiseks ja kahjurite paljastamiseks, kes haigust tekitavaid viirusi salaja üle piiri toimetavad ja nendega terveid rajoone nakatavad.

Polkovnik Manov luges teate veel kord läbi — see oli vist kahekümnes kord — ja hakkas jälle sünge näoga oma valgusküllases kabinetis edasi-tagasi kõndima. Ta arutas nõnda: «Riiklik julgeolek peab muidugi kinni nabima tulekahju levitajad, aga haiguse lokaliseerimine ja selle leviku tõkestamine on keskuse asi. Mida see tähendab, et «vaktsiin ei mõju»? Milles on asi?»

Ta võttis telefonitoru ja palus end ühendada doktor Svetozar Podgoroviga, Nakkushaiguste Vastu Võitlemise Keskuse direktoriga. Polkovnik tundis teda juba ammu ja ütles talle seepärast kohe sina.

«Kuule, sõber,» alustas ta, püüdes täielikku rahu tee selda. «Kas sa oskad mulle ütelda, mis kuupäev täna on?»

«Kahekümne seitsmes august,» vastas doktor aeglaselt ja häirimatult.

«Nii.» Polkovnik neelatas ja tõmbas keelega üle huulte. «Nädal tagasi kinnitasid sa mulle pidulikult, et sinu kaastöölised likvideerivad piiriäärse sõrataudi-epizootia viiekuue päevaga. Mäletad?»

«Viirused on väga vastupidavaks osutunud,» vastas doktor.

«Siis ütle mulle, mis jumalat sinu vaktsiin teenib?» pahvatas polkovnik Manov vihaselt. «Sa vandusid mulle, et see . ei ole vaktsiin, vaid tõeline imeeliksiir!»

«Esiteks,» vastas doktor, «ei ole see minu vaktsiin, mul ei ole au tema leiutaja olla. Teiseks on see Saksa Demokraatlikus Vabariigis toodetud, meie valitsuse tellimise peale Bulgaariasse saadetud ja ministri käskkirjaga määratud spetsiaalse komisjoni poolt vastu võetud. Kõike seda tuleb minu arvates silmas pidada, kui sellest vaktsiinist jutt on. Kolmandaks ...»

«Kolmandaks,» katkestas teda polkovnik, «tahan ma teada, riikliku julgeoleku organid tahavad teada, miks sinu kõrgekvaliteediline vaktsiin vastavalt selle spetsiaalse komisjoni protokollile ei mõju? Miks. ta kõigele vaatamata immuniteeti ei anna? Palun seleta mulle see tühine fakt ära. Ma ootan vastust hiljemalt kella kaheteistkümneks.» Ta vaikis mõne hetke. Ka doktor oli vait. «Kella kaheteistkümneks, on arusaadav?» kordas polkovnik ja viskas telefonitoru pahaselt hargile. ,

Siis kustutas ta pooliku sigareti, puhus ära Smoljanf toimikule sattunud tuha ja vajutas kellanupule.

Lävele ilmus korrapidajaleitnant ja võttis valveseisangu,

«Helistage Avakum Zahhovile ja öelge talle, et ma palun teda viivitamata siia ilmuda,» käskis polkovnik ja vaatas kella.

Kell oli kolmveerand kümme.

Avakum astus ülema kabinetti, võttis subordinatsiooni kohaseit lävel valveseisangu ega liigutanud end enne, kui polkovnik püsti tõusis ja talle käe sirutas.

Polkovniku nägu oli äkki kuidagi särama löönud, otsekuj kiirgaks see puhast ja sooja sisemist valgust. Ärritus oli kadunud, silmis välkusid rõõmutulukesed, huultele ilmuk hea, südamlik naeratus. Aga see keštis ainult mõne hetke. Siis ta köhatas, ehkki selleks polnud mingit vajadust, muu» tus millegipärast morniks, raputas oma tumeda kuue kääniselt kujutletava tolmukübeme (ah kui hästi Avakum seda polkovniku kommet tundis!) ja ütles vaikselt:

«Kas sul on muuseumis väga kiire töö?»

Avakum taipas, et see küsimus on ainult sild asjaliku vestluse juurde, ja naeratas sellepärast sõna lausumata ning kehitas õlgu. Siis võttis ta taskust sigaretikarbi, palus luba suitsetada, läitis kiirustamata sigareti ja tõmbas sügava mahvi.

«Teil on minu jaoks nagu mingi kindel tunniplaan,» ütles Avakum mõnuga suitsurõngaid lastes. «Möödunud aastal, kui teil meeles on, kutsusite mind samuti augusti lõpus välja ja saatsite Rodopi maakonda. Ma räägin Momtšilovo asjast. Tollal tegelesin ma suure, maalidega kaunistatud kreeka amfora restaureerimisega. Nüüd töötan kähe kütkestava joonia hüdria kallal, ja te kutsute mind jälle just samal ajal ja Rodopi maakonda saatmiseks välja. Tänan väga. Seal kandis, see tähendab Trigradi ümbruses, on paras jahe ja meeldiv matkata.»

Ta seadis end tugitoolis mugavamini istuma ja sirutas jalad välja. Tema silmad olid pooleldi kinni, huuled kokku pigistatud ja kõhn nägu liikumatu, otsekui oleks ta magama jäämas.

Sel ajal kui Zahhov rahulikult tugitoolis istus ja heatahtlikult, südamlikult, ainult silmadega naeratas, pidi polkovnik tema viimaste sõnade peale peaaegu toolilt püsti

kargama. Ta laotas käsi ja toetas rinna raskelt vastu kir-jutuslaua poleeritud serva.

«Seltsimees Zahhov,» imestas ta kaasvestleja näolt pilku pööramata. «Kust sa tead? Mis alust on sul arvata, et ma sind uuesti Rodopisse saadan, ja just Trigradi?»

«Sõrataud,» vastas Avakum vaikselt.

«Aga miks sa arvad, et ma sind seoses selle sõrataudiga välja kutsusin? Äkki tuli mul mõte saata sind seda kadunud dokumenti otsima, mis sisaldab salajasi andmeid meie vasesulatamistööstuse kohta?»

«Ka see on väga tähtis,» vastas Avakum, «aga ma olen valmis ükskõik mille peale kihla vedama, et te kutsusite mind välja just nimelt seoses sõrataudiga. Ma võin teile isegi ütelda, mispärast. Kas soovite teada?»

Polkovnik hõõrus käega laupa, vaatas ringi, otsekui püüdes veenduda, kas kabinetis ei ole kedagi kolmandat, ja kehitas õlgu.

«Vaadake, palun,» muigas Avakum. «Teie laual lebab toimik, mille paremal nurgal on korralikult punase pliiatsiga kirjutatud number ja pealkiri. Muidugi on see pealkiri leppemärk, aga ma tean, mida see tähendab: see on Smoljani valitsuse koodi märk, mis jäi mulle meelde Momtšilovo asja uurimisest. Enne kui te mind välja kutsusite, vaatasite te veel kord läbi kirjavahetuse Srnoljani valitsusega — see on päevselge. Aga mis siis Smoljani maakonnas praegu toimub?»

Avakum raputas sigaretilt tuhka ja vaikis viivu.

«Smoljani maakonnas möllab praegu konutav sõrataud,» jätkas ta. «Mul on hea sõber, loomaarst, kes töötab Trigradis. Praegu on ta Sofias komandeeringul ja tutvustas mind paari

mehega Nakkushaiguste Vastu Võitlemise Keskusest. Nende kaudu ma teangi, et Smoljani maakonnas möllab juba kümnendat päeva sõrataud.»
Avakum kustutas sigareti ja viskas jala üle põlve.
«Niisiis on teie laual kirjavahetus Smoljani valitsusega, Kaante vahelt paistab ühe paberi serv. Kahtlemata on see teade, võib-olla radiogramm, mille te asja saite. See erutas teid ebameeldivalt, muidu poleks te mind nii äkki, häire korras välja kutsunud. Mis on siis õieti juhtunud? Ma olen valmis kihla vedama, et Smoljanist teatati teile šifreeritult: «SOS, olukord läheb keerulisemaks, saatke abi.» Ja teile meenus, et ma tunnen mõnevõrra neid maakohti, ja te käskisite mind viivitamatult välja kutsuda.»
192

Polkovnik vaikis.
«Veel paar sõna,» ütles Avakum. «Kui tohib? Ma ütlesin SOS. Tekib küsimus: miks see haigus ei tagane, miks nakkus pidevalt levib? Üheksa päeva tagasi saatis keskus sinna vaktsiini, aga see vaktsiin ei mõju, nähtavasti pole' tal immuniteedi loomiseks vajalikke omadusi. Vaktsiin on kõlbmatu. Olen valmis ükskõik mille peale kihla vedama, et Smoljanist teatati teile just seda: vaktsiin ei kõlba.»
Polkovnik noogutas.
Avakum pani uue sigareti põlema ja jäi vait. Tema vasaku käe sõrmed hakkasid tooli käetoele trummeldama. Tulukesed, mis tal rääkimise ajal silmis välkusid, kustusid sedamaid, aga tema nägu ei tõmbunud pilve: see tuletas meelde tõsiseilmelist fassaadi, kus aknad on käetud pehmete heledate läbipaistmatute eesriietega.
Polkovnik istus liikumatult. Näis, nagu oleks ta asja kõige meeldivamat muusikat kuulnud, mida inimene üldse kuulda võib. Pilgust, millega ta oma vestluskaaslast jälgis, külje peale kallutatud peast, ristatud sõrmedega kätest, mis olid nagu lauale tardunud, —kõigest võis lugeda imestust, vaimustust ja salajast nukrust millegi pärast, mis käis üle tema võimete ja mõistuse.
«Seltsimees polkovnik,» katkestas Avakum vaikuse. «Te kutsusite mind ootamatult välja, tähendab, asi on kiire loomuga. Ootan teie korraldusi.» Ta vaatas ülemusele otsa ja üle tema huulte libises vaevalt märgatav naeratus. «Te teate omast käest, kui saatuslikuks võivad kujuneda mõned asjatult kaotatud minutid. Grouchy jäi haigeks, ja Napoleon kaotas Waterloo lahingu!»
Polkovnik puhkes naerma.
Selle asemel et lõpetada visiit tavaliste kuivade sõnade ja protokollilise sooviga «palju edu», astus ta Avakumi juurde, pani talle käe õlale ja küsis lihtsalt:
«Sa alustad ju sellest? Vaktsiini mõistatusest?»
Selles küsimuses oli kõik koos: nii tegutsemiskäsk kui lahendamist vajava operatiivülesande määritlus.
Avakum tõusis ja vaatas elektrikella. Selle osutid näitasid täpselt üksteist.
193

6.

Keskuse ladu asus linna põhjaserval viieteistkümne minuti.tee kaugusel põllumajanduse ministeeriumist. Avakum tellis auto, laskis ennast tagaistmele lebaskile ja sulges silmad.
Tal ei olnud raske istuva eluviisi inertsist jagu saada, sest tema restauraatoritöö oli samuti «detektiivne» tegevus. Omaette seisvate osade tunnuste järgi taastas ta eseme kogupildi, täpse vormi. Terrakotakildude kentsakate painete ja murdekohtade järgi määras ta aimamisi antükanuma täpsed kontuurid ja iga killu köha. Sama uurimismeetodit käsutas ta ka vastuluuretegevuses. Nii restauraatori- kui ka detektiivtöös lähtus ta igal üksikjuhtumil alati üldise laiuti ja sügavuti tunnetamisest.

Kas Avakum tajus nende kahe, oma iseloomult nii erineva tegevusala sisemist ühtsust? Ta ei armastanud endast rääkida, veel vähem kuulata, kui teised temast räägivad. Ainult kord, ägedas vaidluses ülbete noorte kunstnikega, nähvas ta: «Ma teenin ilu rohkem kui teie kõik kokku!» Laual oli rakija, võimalik, et see soodustas ainsat ülestunnistust tema elus. Mina, kes ma teda nii lähedalt tunnen, ei oska praegugi arvata, mida ta sellega õieti mõtles, kas meistrikätt nõudvat restauraatoritegevust või oma salajast vastuluuretööd.

Auto kihutas keskuse lao poole ja Avakum muigas endamisi: juhus viib ta kokku tuttavate inimestega. Lao juhataja Ventseslav Raškoviga oli ta Iskõri kaljukuristikus ekskursioonil käinud. See otsekui esimese mai plakatilt mahaastunud noormees, laitmatu nii tantsupõrandal, spordiväljakul kui ka töös, oli väljaspool kahtlust. Avakum suhtus sellistesse ilusatesse, «igas suhtes meeldivatesse» meestesse heatahtliku üleolekuga. Ta ennustas neile edukat tõusu ametiredelil kuni osakonnaülema kõhani, õnnelikku perekonnaelu ja välismaareisi riigiloteriil võidetud piletiga. Ta kannustas Ventseslavi: «Sa oled õnneliku tähe all sündinud, mängi totol[1],» ja naeris seejuures heasüdamlikult. Ventseslav muidugi ei solvunud. Ta oli nii loodud, et ei oleks parima tahtmise juureski vihastada saanud. Ta suhtus Avakumi naerusse kui heatahtlikkuseavaldusse, oli meelitatud ja tänulik. Mis aga totosse puutub, siis täitis

1 Sporditotalisaator. — *Tõlk.*

Ventseslav niigi planke ega vajanud selles suhtes ergutamist. Vahetevahel võitis ta väiksemaid summasid ja kostitas sel puhul, ise ääretult õnnelik ja lootusrikas, oma kolleege ja ülemust värvilise rahat-lukumiga'.

Nüüd kavatses Avakum otsekui juhuslikult tema poole sisse astudes kaks vaktsiiniampulll ära hiivata — ühe sellest partiist, mis oli määratud nakatatud rajoonidesse saatmiseks, teise vabrikupakendis puutumata tagavarast. Ta tahtis need julgeoleku keemialaboratooriumi uurimisele viia, et kindlaks teha, kas nad on identsed või on nende toimes mingi vahe. Ta plaanitses vee! muudki, aga tahtis enne kohapeal olukorras orienteeruda.

Veidi maad enne ladu peatas ta auto ja läks järelejäänud sada meetrit jalgsi mööda kitsast porist tänavat, mis algas Serdiki kaubajaama viadukti juurest. Lakkamatu vankrite rodu, mis sealt hommikust õhtuni läbi vooris, oli sillutise auklikuks lõhkunud. Ahtad kõnniteed kulgesid piki madalaid maju ja sillutatud hoove, kus kasvas põuast ja tolmust halle sireleid ja akaatsiaid.

Keskuse ladu asus üheksakorruselises massiivses ruudukujulises hoones, mille esikülg oli tänava poole, tagakülg vastu pehkinud laudadest viltuvajunud aeda, mille taga turritasid alustatud, aga pooleli jäetud ja hüljatud ehituse alusmüürid. Nagu kõik laod, nii oli ka see hoone sünge. Mahapudenenud krohv ja trellitatud aknad andsid talle peaaegu vangla ilme.

Avakum lähenes laole vastaskõnniteed pidi, uurides mööda minnes, kuidas hoonele tänava poolt ligi pääseb. Seejuures tundis ta kummalist ja seletamatut rahutust, mida temaga harva juhtus. Tegelikult ei olnudki see õieti rahutus, vaid vaevalt tajutav südametunnistuse piin: nüüd, kus ta seda sünget ja ähvardava ilmega hoonet uuris, kahetses ta oma külma ja põlglikku suhtumist selle peremehesse. Naljahimuline noormees, kes suurema osa oma ajast selles tohutus kirstus pidi veetma, pälvis soojemat suhtumist ja suuremat lugupidamist.

«Ma ütlen talle kohe midagi head ja meeldivat,» mõtles Avakum ja vajutas kellanupule.

Ta vajutas teist korda, ja et ikka veel keegi ei tulnud ust avama, vaatas ta kella. Kell oli pool kaksteist. Ta sirutas käe, et kolmandat korda helistada, aga ei jõudnud veel

1 Teravilja- ja kartulijahust maiustus suhkru, pähklite ja mandlitega. — *Tõlk.*

nikkelnuppu puudutadagi, kui võti kriiksatas ja suurtükilukku meenutav raske ning paks tammepuust uks kiiresti nagu võimsa vedru tõukel avanes. Avakumi ees seisis ehmunud ja otsekui õudusest tardunud mees.

See väikest kasvu kiilaspäine, pillilõõtsana kipras näo ja terava ninaga mees ei olnud tegelikult vanem kui viiekümneaastane. Tal oli räpane sinine töökittel seljas ja kumerale otsaesisele lükatud traatsangadega prillid olid nagu pea külge kleebitud.

Avakum oskas üheainsa pilguga märgata ja meelde jätta juhuslikult kohatud inimese välimuse ja rõivastuse kümneid suuremaid ja väiksemaid detaile. See oli haruldane võime, mida on vähestel: niisugused terava pilguga inimesed näevad ja vajutavad lühikese aja jooksul mällu tohutu hulga üksikasju — nende nägemismälu sarnaneb nähtamatu, kõike fikseeriva võlukaameraga. Aga Avakumil oli veel teist laadi anne, ja ma arvan, et see oli tõepoolest harukordne. Tema põgus pilk ei tabanud mitte üksnes detaile ja .nende iseärasusi, vaid ka nende taga peituvaid iseloomujooni. Ta aimas, kuidas inimesed käituvad, ja nägi sageli isegi nende kavatsusi läbi.

Sinise kitliga mees seisis tema ees ja vahtis talle ehmunult otsa.

«Ma olen ministeeriumi inspektor,» ütles Avakum talle lahkelt naeratades. Seejärel astus ta üle läve ja sulges enda järel tasakesi ukse. Samal hetkel kadus tema näolt lahke ilme, seda asendas karm ja ähvardav grimass. Ta krapsas hämmeldunud mehikesel kitlikraest kinni, kummardus tema köhale ja puuris oma pilgu tema tuhmidesse ehmunud silmadesse.

«Miks sa, lurjus, mind läbi võtmeaugu piilusid?» küsis ta.

Mees ajas suu ammuli ja tema kitsad õlad tuksatasid, nagu oleks neid elektrivool läbinud.

Mehikest ikka veel kraedpidi kinni hoides keeras Avakum ukse lukku ja jäi kuulatama: oli vaikne nagu surnud majas. Nad seisid väikeses esikus. Vasakul haigutas pikk pime koridor. «Laske lahti,» anus mehike sosinal. «Ma olen ametnik!» «Ametnikud ei piilu läbi võtmeaugu!» kähvas Avakum talle tigedalt naeratades. «Ma ei piilunud, seltsimees inspektor!» «Ara luiska!» Avakum tõmbas mehikese endale veel

lähemale. «Kuidas ei piilunud? Miks su kittel parema põlve köhalt poonimisvahaga koos on? Ja miks su vasak silm punetab? Sa oled ju lühinägelik — seda ma näen su prilliklaasidest. Miks sa nad siis otsaesisele oled lükanud?»

Sinise kitliga mees tõmbas keelega üle sinetavate huulte ja ohkas südamest.

«Seltsimees inspektor,» kähises ta rabeda häälega, «teil on õigus. Ma vaatasin tõepoolest läbi võtmeaugu, väga hea, et te õigel ajal tulite. Te olete mulle tunnistajaks ja me vaatame koos, milles asi seisab.»

«Ma olen alati õigel ajal kohal,» muigas Avakum.

«Ärge naerge, palun, asi on tõsine.» Kitliga mees tõmbas prillid ninale ja tema krimpsus nägu omandas otsekohe soliidse ilme.

«Kas siin on veel kedagi peale meie?» küsis Avakum.

Mees kehitas õlgu ja tema silmadesse ilmus endine hirm.

«Seltsimees inspektor,» ütles ta, «ma olen laohoidja ja teenin siin juba kümme aastat. See uks on mul alati lukus. Sellel lukul on eriline võti, mida ma alati endaga kaasas kannan. Siia ruumi ei saa keegi sisse, kui ma ust ei ava. Te ise nägite seda. Täna hommikul tuli ülem täpselt viis minutit enne kaheksat tööle. Ta tuleb alati umbes sel ajal, mina aga tulen viisteist minutit enne töö algust, nagu kord ette näeb. Kümne aasta jooksul ei ole ma kordagi hiljaks jäänud. Lasksin seltsimees ülema sisse; panin ukse uuesti lukku, peitsin võtme ära ja läksin oma kontorisse.

Nagu te kohe näete, on selle koridori peal kaks tuba kantseleiruumide all. Ülejäänud neli tuba on kõik ravimeid täis tuubitud ja nende uksed on alati lukus. Minu tuba on esimene vasakut kätt,

ülema kabinet on kaks tuba edasi. Seejuures pange, palun, tähele, et minu toa uks on poolest saadik klaasist, nii et sinna on kõik näha, mis koridoris toimub, lennaku sealt või kärbes läbi. Kella kaheksast alates kuni selle hetkeni, kus te helistasite, ei ole siia ükski võõras jalaga saanud. Ma võin selle peale vanduda oma poegade elu nimel, kes teenivad sõjaväes, pealegi kõige ohtlikumates kohtades: vanem on lennuväeseersant, noorem aga teenib lõunapiiril. Ükski hing peale meie ei ole siia saanud, seltsimees inspektor! Seltsimees ülem kutsus mind ainult kahel korral enda juurde: esimene kord palus ta sigaretti, sest tema omad olid otsas, teine kord palus ta öelda üks arvude kombinatsioon, et saaks totoplanki täita. Kui ta mind teist korda kutsus, oli kell täpselt kolmveerand

kümme. Mulle jäi see sellepärast meelde, et ma joon kell kümme pudeli Mihhalkovo mineraalvett.

Nii et kõik oli korras, seltsimees inspektor. Ja näe, veerand tundi enne seda, kui te helistasite, läksin ma ülema juurde, et ta viimase ekspeditsiooniorderi alla kirjutaks. Ma koputasin, vajutasin ukselingile ja... isegi välk selgest taevast poleks mind rohkem rabanud! Uks oli lukus, võti seespool ees!... Seltsimees Ventseslav Raškov on juba kolm aastat mu ülemus, ja selle aja jooksul ei ole ta kordagi ust seestpoolt lukku pannud! Ma vajutasin veel kord linki, koputasin uuesti, seekord tugevamini. Ei kippu ega kõppu, seltsimees inspektor. See võttis mind higiseks. Ma hakkasin kloppima, ust kängutama ja täiest kõrist karjuma: «Seltsimees ülem! Seltsimees ülem!» Ei mingit vastust! Vaikus. Õudne vaikus. Ja siis — teil oli õigus — lasksin ma kükakile, et läbi võtmeaugu piiluda. Aga võti segas!...»

Avakum ei kuulanud teda enam. Ta tormas koridori ja peatus vasakult neljanda ukse taga. Kärmesti ja osavasti lükkas ta võtme eriseadeldisega taskunoa abil võtmeaugust välja ja pistis väikese muukraua asemele. Lukk naksatas ja Avakum vajutas lingile.

7.

Avakumi pilgule avanes toa vasak pool. Kulunud vaibal helendas väike päikeselaik, avatud aknast tuppa langevas eredas päikesekiires hõljusid hõbedased tolmukübemed. Akna tagant paistis õu, mis oli täis kasvanud kuumusest närbunud kõrget umbrohtu, kus valendas üksikuid karikakraid.

Kõik ümberringi näis keskpäeva leitsakust rammestunult raskesse unne olevat suikunud.

Päikeselaigust veidi paremal lebasid vaibal Ventseslavi valgete kummitaldadega suvekingades jalad. Kinganinad vaatasid teine teisele poole nagu väga väsinud ja ammu uinunud mehel. Avakum astus tuppa, tema aju aga registreeris nagu automaat: «Üheksanda septembri nimeline saapavabrik, number 43...»

Ventseslav Raškovi keha näis enda alla võtvat kogu vaba põrandapinna. Mees lamas siruli, käed laiali, rahu-

likus poosis, otsekui oleks ta pikemaajaliseks puhkuseks nimme mugavama asendi valinud. Ainult tema pea oli taha visatud ja toetus kuklatipule, mille tõttu lõug oli vastu valget lage ebaloomulikult püsti.

Avakum laskus põlvili ja silmitses Ventseslavi nägu. See oli nagu kollakassinise värviga üle valatud — kollasega ülaltpoolt ja sinisega sarnadest lõua suunas. Pärani aetud klaasised silmad olid pisut pungis, huuled aga nii kõvasti kokku pigistatud, et neid ei olnud peaaegu nähagi.

Aega kaotamata nööpis Avakum halli särgi lahti ja surus kõrva vastu mehe rinda. Nahk oli külm ja kuiv, süda ei tuksunud. Avakum võttis taskupeegli ja hoidis seda Ventseslavi ninasõõrmete kõhal, aga siledale klaasipinnale ei ilmunud udu. Siis märkas ta veresoont meelekohtadel —< need ei olnud helesinised, vaid kurjalt heleroosat värvi.

Surm oli juba oma töö teinud.

Avakum kehitas õlgu. Ta ei olnud sentimentaalne inimene, aga millegipärast tuli talle nüüd mõte: «Sedapuhku jäin hiljaks, ei jõudnud talle head sõna ütelda,» ja ta kortsutas kulmu. Siis asus ta Ventseslavi laiba uurimisele. Ta ei avastanud ei löökide jälgi ega vägivalla tundemärke, kusagil polnud ühtki kriimustust ega muhku.

Taskus ei olnud ka midagi erilist: asutuse söökla lõunatalongid, neli lilla tindiga täidetud totoplanki ja peotäis päevalille§eemneid. Rahataskust leidis Avakum peale passi kaunis suure summa raha, ta luges selle üle — kaheksakümmend sajaleevist rahatähte. Peale selle olid seal kahe noore naise fotod.

Laiba ja selle juurde kuuluvate esemete ülevaatus võttis umbes kümme minutit. Kogu selle aja seisis sinise kitliga laohoidja noruspäi lävel nagu inimene, keda eksikombel surma on mõistetud. Avakum käskis tal paigale jääda, ise aga asus kabinetti uurima.

Toa põrand oli ruudukujuline. Selle küljed ei olnud pikemad kui viis sammu. Kirjutuslaud asus toa kagunurgas, akna all. Laua taga seina ääres seisis männipuust raamaturiiul, muud mööblit toas ei olnud.

Kõigepealt vaatas Avakum läbi laual lebavad paberid. Peale ajalehtede «Rabotnitšesko Delo» ja «Naroden Sport» oli seal toimikuid — faktuurarvete koopiate ja ekspeditsi-ooniorderite kaustu. Keegi oli kuivatuspaberi tükile lilla tindiga tippinud noore naise pea, lokk otsaesisele langenud. Avakum võttis taskust kokkupandava luubi--ta kan-

dis seda alati kaasas, sest vajas seda ka restauraatoritöös — ja uuris tähelepanelikult joonist. Neis kohtades, kus sulg oli kuivatuspaberit riivanud, olid udemed nagu kleepunud ja kokku tõmbunud, mis tähendas, et joonis oli tehtud kõige rohkem poolteist või kaks tundi tagasi. Avakum tõstis koolnu parema käe — nimetissõrmel oli lilla tindiplekk. Oli ilmne, et kell kümme hommikul oli Ventseslav veel elus ja terve olnud.

Kirjutuslaua kaks sahtlit olid pappkaasi täis tuubitud, kolmandas sahtlis oli aga ainult üks ese — köites mootorispordi-käsiraamat. Männipuust raamaturiiulil täkitud servaga fajanssalustassil säras tavaline kõhukas veekarahvin. Karahvini otsas oli kummuli paksust klaasist, ülalt laienev teeklaas.

Vesi karahvinis ulatus umbes kolme sõrme võrra allapoole kaela.

«Kunas see vesi siia karahvini valati?» küsis Avakum ringi vaatamata ükskõiksel toonil.

Laohoidja võpatas. Avakum märkas seda, sest mehe nägu peegeldus karahvini pinnal. Siis vastas mees kogeldes:

«Täna hommikul, seltsimees inspektor… Ise ma seda ei näinud, aga ma tean, et koristaja valab sinna igal hommikul värske vee. All keldris on meil mitu kraani.»

Avakum silmitses karahvini vastu valget: vesi oli täiesti puhas, läbipaistev ja vähimagi setteta. Ta võttis klaasi, keeras seda käes ja uuris selle serva. Äkki välgatasid tema silmis tulukesed ja tema külm nägu läks otsekui soojemaks: see lõi särama nagu mängijal, kes on kaardipakist lõpuks välja tõmmanud talle vajaliku kaardi, mille abil ta võib rasket mängu jätkata.

Pannud klaasi oma kõhale tagasi, võttis Avakum ühe toimiku ja hakkas seda lehitsema.

«Mis te uksel seisate nagu surmamõistetu?» pöördus ta veidi aja pärast laohoidja poole. Too avas suu, ei suutnud aga midagi vastata.

«Minge oma tuppa,» jätkas Avakum, «võtke paber ja pange kirja, mis te mulle jutustasite. Kui saate midagi lisada, näiteks et peale teie on mõnel inimesel veel välisukse võti, siis tuleb see teile aina käsuks. Noh, minge!»

Avakum ootas, kuni laohoidja oli läinud, viskas siis tolmuse toimiku kõrvale ja võttis jälle klaasi pihku. Ta tegi laiba ümber ringi, astus akna alla ja asus ülima tähelepa-

nelikkusega klaasi serva uurima. Siis avas ta luubi ja vaatas selle abil tükk aega läbipaistvat klaasi.

Tema huulil vilksatas vaikne ja mõtlik naeratus.

Siis pani ta klaasi lauale ja laskus kummargile kulunud vaiba kohale. Õhk oli kuiv, sellepärast ei avastanud ta vaibal mingeid jälgi. Avakum tahtis end juba sirgu ajada, kui tema pilk langes pikergusele niiskele plekile.

Plekk oli ebakorrapärase, koonusja kujuga. Koonuse tipp jäi ukse poole, alus aga ulatus peaaegu laiba jalgadeni. Avakum võttis taskunoa, lõikas pleki pika kitsa ribana vaibast välja, pani mitmeks kokku, mähkis puhtasse paberisse ja peitis kuuetaskusse.

Siis vaatas ta oma käekella: kell oli täpselt kaksteist.

Avakum astus kirjutuslaua taha ja helistas ministeeriumi.

Ministeeriumi ametnikke oodates jätkas ta ülevaatust. Nüüd oli kord akna käes. Aknalaud asus maapinnast saja kahekümne sentimeetri kõrgusel. Paksud kahe poolega välisluugid olid avatud ja kähe haagiga seina külge kinni-tatud.

Kõigepealt uuris Avakum aknalaua ja toapõranda vahelist krohvitud seina, eriti põranda vahetus läheduses. Kunagi reseeda värvi1, oli see nüüd pleekinud ja määrdunud, aga mingeid kõva eseme puudutuse jälgi ei olnud. Ei olnud ka hõõrutud kohti, kust värv oleks maha tulnud. Pruuni õlivärviga käetud aknalaud oli võrdlemisi puhas ja isegi läikis. Tolmu seal peaaegu ei olnud, nähtavasti oli koristaja selle varahommikul ära pühkirfud. Aga Avakum ei lasknud end kunagi sellest eksiteele viia, mis esimesel pilgul täiesti selge ja vaieldamatu näis. Seda laadi silmanähtavus äratas temas alati kahtlust, häälestas teda skeptiliselt ja sundis ettevaatusele.

Nii koostas ta nüüdki läikivat aknalauda vaadeldes mõttes kaks oletuste süsteemi:

1. Kui aknalaud on täna hommikul, ütleme pool tundi enne Ventseslavi tulekut puhtaks pühitud ja pärast seda ei ole teda enam keegi puudutanud, siis peab tema pind olema ü h t l a s e l t puhas või ü h t l a s e l t tolmune (olgu või vaevalt märgatavalt).

2. Kui laua pind ei ole ühtlaselt puhas ega ühtlaselt, k õ i k j a l t tolmuga käetud (olgu või vaevalt märgata-

valt), siis tuleb teha 'järeldus, et k e e g i on seda puuduta, nud, järelikult peavad selle, puudutuse jäljed näha olema.

Avakum hõõrus taskurätikuga luupi ja kummardus aknalaua köhale: luubi läbipaistva silma all tulid äkki nähtavale valkjad tolmukübemed. Aknalaua keskpaigani oli nende tihedus peaaegu ühtlane, pruun värvkate läikis ühtlaselt. Siis aga hakkas silma huvitav asi: aknalaua keskpaigast veidi sissepoole paistsid umbes peopesasuurusel lapil puhtad, tolmuta köhad, kujult ümmargused ja omavahel sarnased. Avakum luges nad ära —neid oli viis. Edasi oli aknalaua pind ühegi tolmukübemeta ja hoolikalt pühitud, otsekui oleks lauda sel kohal äsja taskurätikuga hõõrutud.

Laua teine pool sarnanes esimesega: needsamad puhtad köhad — arvult viis — ja jälle ühtlane kiht valkjat tolmu.

Avakum muigas. Ei olnud kahtlust, et üle aknalaua on roninud inimene — kõhn, peenikeste sõrmedega ja üsna lühikest kasvu. (Kui ta oleks pikk olnud, ei oleks ta sisse tulles aknalauale istunud.) Need jäljed on tehtud väljast tuppa ronides. Läbi akna välja ronides on inimene lauda kätega puutumata lihtsalt üle aknalaua astunud.

See fakt näis nii päevselge, et just sellepärast oli vaja seda hoolikamalt uurida ja seletada.

Avakum hüppas õue ja tema tähelepanu koondus sellele krohvitud seina osale, mis oli päris maa ligidal. Aga kui palju ta ka selle ebaühtlast, kuivanud porist krobelist pinda ei uurinud, ei õnnestunud tal ühtegi jälge avastada.. See tegi Avakumi tusaseks ja ta oli juba valmis selle viljatu otsimise kuradile saatma, kui tema tähelepanu äratas aknalauaga risti kulgev, umbes poole sentimeetri sügavune, maast umbes vaksakõrgusel olev vagu. Avakum hõõrus käsi ja tema näole ilmus tõsise rahulolu ilme. Sel silmapilgul oli ta väga õnnelik. Ta ei tundnud rõõmu mitte nii-

võrd oma avastuse kui oma arutluste loogika ja mõtte teravuse üle, mis pidas säärase jälje olemasolu paratamatuks ja avastas selle.

See jälg viis teise juurde, mida tuli otsida keset sööti jäetud, umbrohtu kasvanud õue. Avakum määras suuna ja lühima tee naabertänavale silma järgi kindlaks ning hakkas aeglaselt, pilk maas, edasi liikuma. Muidugi ei soodustanud kuiv ilm jälgede leidmist, aga mõned märgid rääkisid ühemõtteliselt selle poolt, et kõige rohkem paar-kolm tundi tagasi oli õues käinud inimene. Kolletanud käre hein

oli ühtlaste vahemaade tagant maha sõtkutud. Avakum märkas mitut värskelt tallatud kummeliõit, millel murdekohalt veel mahla imbus.

Avakum laskus kummargile ja hakkas sõtkutud kohtade vahemaad mõõtma. See oli üsna lühike, ei ületanud kolmekümmend sentimeetritki. Millest see rääkis? See tähendas, et siin käinud inimese sammud olid võrdlemisi lühikesed, et sel inimesel olid nähtavasti lühikesed jalad. Aga kellel on lühikesed jalad? Tavaliselt väikest kasvu inimesel.

Niisiis olid Avakumi käsutuses nüüd mõningad andmed. Kella kümne paiku hommikul oli sellesse sööti jäetud õue astunud väikest kasvu, kõhn, peenikeste sõrmede ja väikeste jalgadega inimene. Ta oli roninud üle aknalaua, kriimustades seejuures kinganinaga välisseina krohvkatet, istunud aknalaual, jäänud mõneks ajaks tuppa ja pugenud sama teed välja.

Sellesse oletusse võis teha mõned parandused, eeldades, et kõnealune inimene oli naisterahvas, ja mitte mees. Sel puhul oli tegemist keskmist kasvu naisega. Teised tunnused jäid kehtima.

Vaevalt oli Avakum tuppa tagasi jõudnud, kui sisse astus sinise kitliga laohoidja.

«Seltsimees inspektor, keegi helistab ukse taga!» lausus ta väga saladuslikul ilmel.

«Kas tõesti?» küsis Avakum- sosinal.

Laohoidja ajas silmad pungi ja tema nägu, mis oli vahepeal normaalse jume tagasi saanud, muutus uuesti kahvatuks.

Avakum silmitses teda mõne viivu vaikides. Väljas helistati lakkamatult.

«Noh, olgu, mine tee lahti, ära karda,» ütles ta siis naeratades.

Kabinetti astus kolm meest. Kõige ees, väike kohver käe otsas, doktor Pärus Avramov. Kui tal ei oleks seda väikest käsikohvrit olnud, ei oleks keegi arvata osanud, et tema ees seisab arst, pealegi kohtumeditsiini spetsialist. Elegantne suveülikond, panama kübar, erekollane kaela-side, kuldraamidega prillid, hoolikalt aetud habe — kõik see viitas pigem sellele, et tegemist on välisministeeriumi töötajaga, vähemasti saatkonnasekretäriga. Tema kännul astus tuppa vastuluurekapten Slavi Kovatšev, kes kandis velvetpükse ja helesinist kuube, mille alt paistis apašisärk,

Maalilisele rõivastusele vaatamata oli tal veidi õpetlik ja isegi ülbe ilme.

Lävele jäi seisma ilus leitnandivormis mees. Doktor noogutas Avakumile — nad olid uurimisosakonna laboratooriumis varem kohtunud —, pani siis kübara kir-jutuslauale, võttis kohvrist servjetisuuruse rätiku ja laotas laiba kõrvale põrandale.

Seni kui ta laipa üle vaatas, viis Slavi Kovatšev Avakumi akna alla ja küsis vaikselt: «Kas otsisite selle sinise kitliga mehe läbi?» Avakum raputas pead. «Te lasksite õige silmapilgu mööda!» Slavi Kovatšev ohkas.

«Ma olen täna kuidagi hajameelne,» ütles Avakum, läitis sigareti ja jäi õue vahtima. Slavi Kovatšev asus omakorda ruumi uurima. Ka tema lehitses mõnda toimikut, vaatas kirjutuslaualaekasse, uuris vaipa ja seinu. Ka veekarahvin ja klaas ei jäänud tal silmapaari vahele. Ta nuusutas neid, kallas isegi pisut vett peopesale ja puudutas seda sõrmeotsaga.

Doktor ajas end sirgu, pani rätiku ja instrumendid kohvrisse tagasi, torkas siis kübara pähe, vaatas Avakumile otsa ja kehitas õlgu. Slavi Kovatšev vaatas kella.

«Seltsimees Avramov,» päris ta rangel toonil, «mis kella ajal see noormees teie arvates teadvuse kaotas? Ja kunas järgnes sellele surm?»

Avakum ja doktor muigasid peaaegu üheaegselt. «Mulle näib, et antud juhul ei olnud surm silmapilkne,» Jätkas Slavi Kovatšev ja tõmbas kulmud kortsu.

«Doktor,» segas Avakum sinakat suitsupilve õhku puhudes vahele, «lubage mul kolleeg Slavi Kovatševi mõte dešifreerida. Ta tahab teada, kas selle õnnetu inimese kehas ei olnud tund aega tagasi, see tähendab minu siiatuleku ajal, veel elumärke. Või täpsemini: kas ma sellega, et ma ei nõutanud õigel ajal arstiabi, ei lasknud näiteks adrenaliini või kamprit süstida, kunstlikku hingamist, südamemassaaži ja muud sellesarnast teha, ei võtnud meditsiinilt võimalust päästa või. vähemalt püüda päästa inimese elu. See on tema küsimuse mõte.»

Doktor Pärus Avramov võttis kübara peast ja tema prilliklaaside taga välgatas jahe pilge. Ta pöördus Avakumi poole:

«Mis kelia ajal te siia tulite?»

«Kell üksteist nelikümmend,» vastas Avakum rahulikult.

«Teate,» ütles doktor Slavi Kovatševi poole vaadates, «siis oli igasugune arstiabi juba hiljaks jäänud, õnnetu mees võttis mürki tund aega enne seda, umbes pool üksteist.»

«Ja viie minuti pärast oli ta surnud — nii suhteliselt kui ka absoluutselt.» Avakumi huultel mängles üleolev, aga heasüdamlik naeratus. «Kui te oleksite seltsimees Kovatševile seletanud, et antud juhul ei ole tegemist mitte mõne tavalise mürgi, vaid tsüaaniühendi, nimelt tsüaan-kaaliumiga, ei oleks ta mingil juhul sellest «saatuslikust» tunnist juttu teinud. Talle oleks arvatavasti otsekohe meenunud, et tsüaankaalium mõjub inimese organismile ekspressi kiirusega. Katkestades hapniku imendumise protsessi, teiste sõnadega, röövides rakkudelt hingamisvõimaluse, tapab tsüaankaalium terve organismi paari-kolme minuti jooksul, seejuures absoluutselt. Eks ole, seltsimees Avramov? Antud juhul olid tsüaankaaliumi mürgituse tunnused silmanähtavad, õnnetu oli juba pea-aegu külm, hingamine oli ammu lakanud. Kas oli mõtet kiirabi välja kutsuda ja aega raisata? Seda aega vajasin ma, seltsimees Kovatšev, kasulikumaks ja arukamaks tegevuseks, ja ma ei ole seda aega halvasti käsutanud.»

«Ometi on taoliste juhtumite puhuks olemas oma kindel kord,» ütles Slavi Kovatšev Avakumile otsa vaatamata.

«Mul on harjumus seda unustada kui vaja,» vastas Avakum kuivalt.

Doktor köhatas ja võttis laualt oma kohvri.

«Nüüd võite sellest rahulikult jaoskonna polikliinikusse teatada,» ütles ta. «Minu arvates pole mõtet kiirabi tülitada. Minu lõppjäreldus on niisugune. Laibal ei ole mingeid vägivalla tundemärke. Noormees võttis sisse tugeva annuse tsüaaniühendit. Ta neelas mürgi siin, kirjutuslaua vasaku otsa ja seina vahel seistes. Ta tundis otsekohe peapööritust, toetus instinktiivselt vastu lauda, tahtis siis akna poole minna, jõudis teha üheainsa sammu ja vajus aeglaselt põrandale. Kõik see juhtus mõne sekundi jooksul, nagu seltsimees Zahhov õigesti märkis. Muidugi, pärast laiba lahkamist kuulete kõigest üksikasjalisemalt.»

«Viimane küsimus,» ütles Slavi Kovatšev. «Siin, nagu näete, on veekarahvin ja klaas. Kas te arvate, et need ese-

med võiksid olla asitõendiks? Kas nad tuleb teie arvates ekspertiisi saata?»

«Tehke, kuidas juurdluse huvides vajalikuks peate,» vastas doktor. Ta krimpsutas veidi nägu, sest analüüs oli seotud ajakuluga, aga avas siiski kohvri, võttis sealt vajalikud riistad ja asus hoolikalt uurima nii karahvinis olevat vett kui ka klaasi. «Ma olen enam kui veendunud,» sõnas ta mõne

minuti pärast, «et käesoleval hetkel ei ole klaasis absoluutselt mingeid tsüaaniühendeid. Klaasi põhi ja seinad on märjad, aga see on tavaline vesi — läbipaistev, värvita, lõhnata. Nuusutage surnu suud, ja teile jääb eluajaks meelde tsüaankaaliumi lõhn. See klaas aga lõhnab lihtsalt veeklaasi järele, muud midagi. Karahvinist ei maksa rääkidagi: te võite sellest endale rahulikult vett valada ja juua, kui teil janu on.»

Ta vaatas mõne aja laipa ja kehitas siis õlgu:

«Õieti on ükskõik, kuidas inimene, kes on otsustanud end mürgitada ja kellel on tugeva kontsentratsiooniga kuivas või vedelas olekus tsüaankaaliumi, seda mürki sisse võtab — veega või ilma. Ta teab nagunii, et mürgi mõju on välkkiire.»

Pärast seda jättis doktor väga lahkelt jumalaga. Leitnant saatis teda välisukseni.

Slavi Kovatšev vaatas kiirustades üle vähesed esemed, mis Avakum oli surnu taskuist välja võtnud. Rahatähtede pakki märgates vilistas ta üllatunult:

«Kas see on tõesti tema raha?»

«Ma ei tea,» vastas Avakum, «aga see oli tema rahataskus.»

Slavi Kovatšev vangutas pead, tegi sõrmed suus märjaks ja hakkas raha lugema. Siis noogutas ta leitnandile ja tõmbas teda sõrmega lähemale.

«Seltsimees Markov, koostage protokoll ja märkige ara, et laiba ülevaatusel leiti tema rõivaste taskutest niisugused esemed ja niisugune rahasumma. Otsige läbi sinise kitliga vanamees ja tema tuba. Käskige tal endale hoonet näidata. Las teeb kõik ruumid lahti, ja kui te midagi kaht-last märkate, kannate mulle otsekohe ette. Pärast helistage polikliinikusse ja keskuse direktorile doktor Podgorovile. Ja tehke viivitamatult korraldus, et surnu korter kinni pitseeritaks.»

«Just nii, seltsimees kapten!» lõi leitnant kannad kokku.

Kui nad üksi jäid, ütles Slavi Kovatšev:

«Seltsimees Zahhov, mul on väga hea meel, et ülema käsk võimaldab meil jälle koos töötada. Kuidas teie selle peale vaatate?»

«Oo,» ütles Avakum, «ma olen väga rõõmus.»

«Mineval aastal samal ajal uurisime me koos Momtšilovo asja. Tollal osutus minu hüpotees ekslikuks, teie oma õigeks.»

«Loodan, et te sedapuhku ei eksi,» naeratas Avakum.

«Minu töös on vähe vigu ette tulnud,» ütles Slavi Kovatšev. Ta vaikis mõne aja. «Ma uurin seda sõrataudi asja juba nädal aega ja mulle tundub, et mul on mõned niidiotsad peos.»

«Tähendab minu sõbra doktor Petõr Toškovi jälitamine käib teie eestvõttel?» Avakum puhkes naerma, siis aga langes tema pilk koolnule ja ta jäi järsku vait.

Slavi Kovatšev punastas ja nakkas oma hämmelduse varjamiseks valjusti nina nuuskama.

«Te kohtute doktor Petõr Toškoviga, käite tema juures külas,» — Kovatšev pühkis ikka veel rätikuga nina — «on täiesti loomulik, et te olete märganud, et teda valvatakse. Mul on muide vastav luba olemas.»

«Ärge muretsege.» Avakum patsutas talle õrnalt õlale. «Ma olen distsiplineeritud inimene, ma ei sega end kolleegide asjusse ja oskan ametisaladust pidada. Ma võin teile kinnitada, et doktor Petõr Toškovil ei ole millestki aimu, ta elab.rahulikult nagu issanda linnuke, ehkki sai hiljuti imetoreda korteri.» Ta vaatas Kovatševile otse silma. «Aga kas te ikka tõsiselt usute, et doktor Toškov on sellesse loosse segatud?»

Märgates Avakumi kätt oma õlal, tegi Slavi Kovatšev hapu näo ja nihkus ettevaatlikult eemale.

«Teate,» ütles ta, «on ehk parem, kui kumbki meist omaette tõe jälile püüab jõuda.»

Üle Avakumi näo libises vari, veresooned meelekohtadel punsusid üles nagu pingule tõmmatud paelad.

«Ma saan teist täiesti aru,» noogutas Avakum. Tema hääl muutus lõikavaks ja jahedaks. «Te loobute koostööst minuga muidugi asjalikel kaalutlustel. Mis teha,» —tema suunurkades süttis ja kustus naeratus — «tegutsege oma parema arusaamise kohaselt! Soovin edu!»
Ta väljus kabinetist, et laoruume läbi vaadata. Kui ta tagasi jõudis, oli tal taskus kaks ampulli saksa vaktsiini.
207
Neli sanitari jaoskonna polikliinikust kandsid parajasti Ventseslavi laipa välja. Kanderaami taga käis sinise kitliga mehike, kortsus näol kuutõbise ilme. Kui nad välisukse juurde jõudsid, laskis Slavi Kovatšev sanitarid läbi, mehikesel aga võttis käe alt kinni ja talutas ta koridori. Laohoidja kõndis tema kõrval vaguralt ja alistunult ning tuletas kangesti rändnukuteatri nukku meelde.

Avakumi nõutu ja küsiva pilgu peale noogutas Slavi Kovatšev ähvardavalt pead.

«Ma nõuan luba tema arreteerimiseks,» selgitas ta, ehkki Avakum ei olnud talle midagi ütelnud.

Avakum pöördus kõrvale, pigistas hambad risti ja vaikis.

Siis kutsus ta leitnant Markovi ühte koridorinurka ja küsis temalt:
«Kas te tahate minuga koos töötada?»

Avakum Zahhoviga koos töötada — see oli leitnandile auasi! Ta võttis valveseisangu ja tahtis kändu kokku lüüa, aga Ayakum tegi keelava liigutuse.

«Ma palun polkovnik Manovilt vastavat korraldust,» ütles ta. «Vahepeal aga paluksin teilt järgmist: vaadake läbi varustusvalitsuse ja lao kirjavahetus, eeskätt kõik paberid, millel on doktor Petõr Toškovi allkiri. Lugege läbi kõik, mis puutub sellesse sõrataudivastasesse vaktsiini. Ja veel üks asi: katsuge teada saada, kust on pärit need kaheksa tuhat leevi, mis me Ventseslav Raškovi rahataskust leidsime, Ta on pärit Sandanski linnast ja tal ei ole Sofias sugulasi. Aga ärge ainult püüdke selles asjas mingit saladust näha või otsida, küsige lihtsalt hoiukassast järele. Ma oleksin teile väga tänulik, kui te saaksite mulle enne kella kümmet õhtul koju helistada ja teatada, mis teil õnnestus välja uurida.»
Oli aeg minna.

Esikus kohtas ta jälle Slavi Kovatševi. Kapten oleks nagu kartnud, et teda kõnetatakse, ja kiirustas välisukse poole.
«Kas lähete minema?» küsis Avakum.

«Ma olen teinud kõik mis vaja,» vastas Slavi Kovatšev ringi pööramata. «On aeg lõunat süüa.»
«Head isu!» ütles Avakum naeratades.

Kui Slavi Kovatšev oli välisukse enda järel kinni löönud, läks Avakum surnud Ventseslavi kabinetti ja otsis üles veeklaasi. See seisis seal, kuhu ta oli jäetud — kir-
208

jutuslaual. Avakum pakkis klaasi ajaleheriba sisse ja lahkus võitja naeratusega laost. Tundus, nagu hoiaks ta käes kõige hinnalisemat eset. Lao ukse ees valvas militsionäär.

8.

Samal 27. augustil, samal ajal, kui Ventseslav Raškov leiti surnuna oma kabinetist, tormas doktor Petõr Toškov keskuse poole nagu mees, kellel on tagaajajad kännul. Muidugi ei jooksnud ta nii, nagu jooksevad sportlased või noorukid, sest tal oli juba üle viiekümne aasta turjal ja ta kaalus üle üheksakümne kilo. Aga et ta oli peaaegu kaks meetrit pikk, liikus ta siiski üsna küresti edasi ja keskmist kasvu mees oleks pidanud tõepoolest jooksusammule üle minema, kui ta ei oleks tahtnud temast maha jääda. Seejuures vehkis ta nii energiliselt kätega, et vastutulijad andsid talle juba ennakult teed või lendasid tema küünarnuki tõukel kõrvale.

Keskuse lähedale jõudnud, keeras Toškov endise naisteturu kitsaste risttänavate rägasse, ületas Hristo Botevi bulvaril trammiliini ja rühkis otseteed kollase majamüraka peasissekäigu poole.

Hingetu ja üleni higine, viivitas ta seal pisut otsekui kõheldes või midagi kaaludes. Tõmbas siis hiina õlgkübara sügavamini silmile, möödus peasissekäigust ja keeras õue, kus seisid prügikastid.

Tagauks oli pärani lahti, aga enne kui doktor Petõr Toškov uksest sisse astus, vaatas ta ringi ja tema nägu tuksatas — talle tundus, et keegi jälgib teda madala aia tagant.

Üles viis järsk keerdtrepp, aga doktor jooksis ühe hingetõmbega kolmandale korrusele, võttes kolm-neli astet korraga. Siis pööras ta parempoolsesse koridori ja oligi oma kabineti laia ukse taga. Ruumis oli palav ja umbne. Põrand, seinad ja isegi osa kipsist bareljeefidega lage kümbles keskpäevase päikese sädelevais kurtes.

Kõigepealt laskis ta kardinad alla, nii et tuba vajus meeldivasse kollasesse poolhämarusse, ohkas, riputas kübara nagisse ja laskus väsinult kirjutuslauatoolile. Alles nüüd maldas ta higi pühkida. Tema ninarätik sai otsekohe märjaks, nagu oleks seda vette kastetud. Laual

lebas kulunud nahkmapp lahendamata dokumentidega. Seda nähes krimpsutas doktor nägu. Ei, teda ei ärritanud mapi kulunud välimus — ta oli kantseleitarvete välimuse vastu ammu huvi kaotanud —, talle meenus lihtsalt, et tal tuleb ettekandega Svetozar Podgorovi juurde minna. Selles mapis oli kõik, mille kohta direktor pidi «jah» või «ei» ütlema. Sellepärast see doktori närvidele käiski: niipea kui ta seda nägi, läksid tema laud raskeks ja tal tuli ootamatult uni peale, otsekui oleks ta terve öö üleval olnud.

Ta heitis mapile veel kord nukra pilgu ja ohkas. Läks siis nurka kapi juurde ja tõmbas ukse lahti. Kapis seisis tsinkämber, mis oli ääreni täis tühje limonaadipudeleid. Doktor silmitses viivu tühje pudeleid ja tema nägu tõmbus jälle pilve. Siis võttis ta kirjutuslaualaekast ümmarguse taskupeegli, kammis oma hõredaks jäänud juukseid ja vajutas kellanupule.

Sedapuhku astus sekretär kabinetti kiiremini, kui oli arvata, ja doktor suutis kammi ning taskupeegli vaevu nahkmapigä katta. Ta oli pahane, et tal ei olnud limonaadi, aga niipea kui ta näo ukse poole pööras ja oma sekretäri sihvakat kuju nägi, läksid tema kulmud nagu iseenesest siledaks ja nägu omandas tavalise heasüdamliku ilme. Doktor märkas jalamaid, et Teofilova juuksed on märjad nagu pärast suplust, ja vangutas laitvalt pead.

«Te olete jälle töö ajal dušši võtnud,» ütles ta.

Aga tema hääles polnud etteheite varjugi, sõnad kõlasid isegi lahkelt.

Teofilova vaikis.

«Sellest ajast peale, kui see dušš üles seati,» — doktor tahtis maksku mis maksab vestlust alustada — «sõelute te vahetpidamata üles-alla ja külmetate ennast veel ara. See ei ole hea.»

Kuidas doktor oleks saanudki selle kolmekümneaastase lahutatud iludusega teisiti rääkida! Päeval ja öösel unistas ta temaga abiellumisest.

«Ei ole hea,» kordas ta.

Teofilova seisis ukse juures ja vaikis. Terna tavaliselt tõmmu nägu oli nüüd kahvatu nagu haigel.

«See tuleb valgusest,» mõtles Petõr Toškov ja vaatas allalastud kardinaid. Päikesevalgus väljas näis mattkollane.

«Seltsimees direktor on teid juba kaks korda telefoniga küsinud,» ütles Teofilova tuhmi häälega.

Doktor tõmbas kulmud kortsu, ta ei teadnud isegi, mispärast: kas sellepärast, et tal midagi rohkemat ütelda ei õnnestunud, või sellepärast, et ta maratonijooksust hoolimata direktori väljakutset ennetada ei jõudnud. Ta tundis, et vestlus sekretäriga ei laabu täna millegipärast. Sel ajal kui ta mõtles, kuidas ja millest alustada — kas valida tööalane teema ja teha väike sissejuhatus ilma kohta —, helises teravalt telefon. «Kolmas kord,» mõtles doktor ja võttis toru.

Väljakutse oli närviline, lühike ja koosnes ainult mõnest sõnast. Petõr Toškov pani toru hargile ja tõusis püsti. Ta tahtis algul vana nahkmapi kaasa võtta, aga siis meenusid talle selle alla peidetud esemed ja ta lõi käega.

Svetozar Podgorov oli pikk, oma ea kohta sihvakas viiekümneaastane pikerguse kõhna näo ja siledaks kammitud hallide juustega mees. Tal olid naiselikud huuled, tema kahvatusiniste silmade pilk aga oli rahulik, keskendunud ja nagu klaasiselt jahe. Ta käis «ülemuslikult» riides — triibulised püksid, tume kuub, tärgeldatud särk. Rubiinpeaga kuldnõel tema siidkaelasidemes andis tunnistust peenest maitsest, kogusummas aga jättis ta tõsise, pedantse mehe mulje.

Praegu seisis ta akna all, pea norus ja käed risti rinnal. Kardinad olid ette. tõmmatud, käratu ventilaatori labad tiirlesid ümmargusel, rohelise kaleviga käetud laual.

Kui doktor kabinetti astus, võpatas ta, tõstis pea ja vaatas mõne aja üksisilmi enda ette nagu pime. Siis hakkas ta midagi otsides kuuetaskuis sorima, tõmbas välja sigaretipaki, mõtles viivu ja pistis selle taskusse tagasi.

«Võib-olla pole teil tikke?» küsis doktor ja ulatas talle süüdlaslikult naeratades tikutoosi. Podgorov tegi tõrjuva žesti.

«Mul on ehitajatega pahandusi,» ohkas doktor. «Sellepärast ma jäingi hiljaks.»

«Istuge,» ütles Podgorov vaikselt.

Mõlemad vaikisid.

Polsterdatud uksed ja suletud aknad ei lasknud müra läbi, seepärast oli kabinetis vaikne nagu tühjas lahtihaa-gitud vagunis.

«Doktor,» ütles Podgorov ja pani jälle käed risti rinnale, «kas teil on andmeid meie sõrataudivastase vaktsiini toime kohta? Kas ta annab küllaldase immuniteedi?»

211

Tema hääl oli kõlatu.

«Aga miks ta ei peaks andma?» Petõr Toškov kehitas õlgu ja puhkes naerma.

«Ma küsin, kas teil on selle kohta andmeid?» kortsutas Podgorov kulmu.

Doktor jäi ainiti oma jalgu vahtima.

Nüüd puhkes naerma Podgorov, aga tema naer oli torkiv, tige.

«Palun vaadake mulle otse silrna,» ütles ta. «Kas te ei tea tõepoolest midagi meie vaktsiinist? Sellest, kuivõrd ta immuniteeti annab?»

«Ma ei mõista teid,» hakkas Petõr Toškov laupa hõõruma.

«Kas tõesti?»

Podgorov vaikis mõne aja, istus siis, võttis sigaretipaki ja pani suitsu ette.

«Seltsimees Toškov,» ütles ta vaikselt enda ette vaadates, «praegu on lõunaaeg, ma ei esita teile rohkem küsimusi. Puhake, sööge kõht korralikult täis — teil on alati hea isu olnud —, kell kolm pärast lõunat aga palun teid osa võtta väikesest nõupidamisest siin selle ümmarguse laua taga. Ma kutsun kokku keskuse kolleegiumi, et informeerida teda, kuidas mõjub meie sõrataudivastane vaktsiin Trigradi rajoonis. Loodan, et te jõuate kolleegiumi jaoks väikese, aga huvitava aruande ette valmistada.»

«Olgu,» noogutas doktor. Millegipärast hakkas tal lõbus ja ta pahvatas naerma.

Podgorov tõusis järsult püsti.

«Seltsimees Toškov,» ütles ta ja köhatas, «kes pärast naerab, naerab paremini, eks ole nii? Vanasõnades peitub sügav tarkus. Ma soovitaksin teil meie kaadriosakonna ülema poolt läbi astuda. Ta teeb teile teatavaks kurva, aga väga huvitava uudise. Arvatavasti läheb teil lõbus meeleolu seda kuuldes üle ja naerulust kaob.»

«Mis uudis see on?» tõusis ka doktor Toškov püsti.

«Kohe kuulete,» vastas Podgorov vaikselt. Ta nööpis kuue korralikult kinni, astus ukse juurde ja tegi selle viisakalt lahti. «See ebameeldiv sündmus juhtus teie osakonnas. Palun!»

Saatnud doktori välja, seisis Podgorov hetke püsti, vajus siis raskelt oma laia nahktugitooli ja võttis kahe käega peast kinni.
212

9.

Järgmisel hommikul kell üksteist toimus polkovnik Manovi kabinetis lühike nõupidamine. Sellest võtsid osa polkovnik ise, kapten Slavi Kovatšev ja Avakum.

Slavi Kovatšev oli erutatud, elevil, lõbus ja lahkelt jutukas, mida temaga muide harva juhtus. Isegi tema rõivastusse oli sugenenud midagi uljast, tema väljakujunenud konservatiivse maitse kohta midagi õige liberaalset — esmakordselt elus oli ta selga pannud värvilise trikoosärgi. Avakum vastuoksa oli vaikne ja sünges tujus, suitsetas palju ega pööranud teistele mingit tähelepanu. Näis, nagu oleks ta ülimalt ükskõikne kõige vastu maailmas. Kui tema silmis ei oleks aeg-ajalt süttinud palavikulisi tulukesi ja pikad sõrmed ei oleks närviliselt värisenud, oleks võinud arvata, et tegemist on apaatse, nii endast kui ka teistest lõpmatult tüdinud mehega.

«Niisiis,» ütles polkovnik Manov lauale nõjatudes, «sõna on teil. Kes teeb algust? Luban suitsetada ja püsti tõusmata köha pealt rääkida.»

«Lubage mul vahetevahel ilma rääkimata püsti tõusta,» naeratas Avakum vaevalt märgatavalt ja koputas sigaretti kergelt vastu klaastuhatoosi.

Polkovnik noogutas.

«Tal on jahikoera ilme, kes on kaua ringi luusinud, aga ei ole jälge leidnud,» pahvatas Slavi Kovatšev lõbusalt naerma.

Avakum ei teinud seda tahumatut nalja kuulmagi, aga polkovnik muutus süngeks ja tõmbas kulmud kortsu.

«Teie, kapten, jälle oleksite nagu härjal sarvist kinni saanud,» ütles ta. «Kas te ei arva, et teil tuleks pärast Momtšilovot veidi tagasihoidlikum olla?»

«Oo,» hüüdis Slavi Kovatšev.. «Momtšilovo on juba minevik, pealegi ei olnud see mingi erakordne juhtum.»

«Olgu pealegi nii, ehkki ma teie arvamist ei jaga,» lausus polkovnik kuivalt, viivitas veidi ja ütles siis käskivalt: «Ma kuulan teid!»

Slavi Kovatšev hõõrus käsi.

«Asi on kaunis keeruline ja segane,» alustas ta oma tavalisel ülbel moel, «aga põhilised niidid on mul peos, ma olen kõige tähtsama välja nuuskinud ja loodan edu saavutada. Minu meetod on lihtne, ma ei armasta keeru-
213
lisi hüpoteese. Minu arvates, mida keerulisem on kuritegu, seda lihtsam peab olema meetod selle avastamiseks. Niisiis, selles asjas arutasin ma nõnda. Esiteks: sõrataudi epideemia puhkes Trigradi rajoonis, piiri ääres. Meil on taolistes asjades kogemusi ja me teame, et kui sõrataud puhkeb piiriäärseis rajoonides, siis ei saa see olla lihtsalt juhus. Teiseks: sõrataudivastane vaktsiin, mida keskus nakatatud rajooni saatis, osutus ootamatult kõlbmatuks. See on tähelepanu vääriv fakt. Kui mõnes tähtsamas vabrikus puhkeb näiteks tulekahju ja meie tuletõrjekomando sõidab sinna tühjade tsisternide või vigastatud pumpadega, siis ei ole ka see lihtsalt juhus. Vabriku süütajad on kahtlemata nendega seotud, kes tsisternidest vee välja lasksid ja pumpi vigastasid. Need kaks fakti täiendavad ja selgitavad teineteist vastastikku. Meile uurimiseks usaldatud asjas on keskusel tuletõrjekomando osa. Keegi või mõned keskusest on nende tüüpidega seotud, kes organiseerisid selle sõrataudi levitamise. Niisugune on peajoontes minu hüpotees. Seega tuli leida inimesed, kes on seotud välismaa luurega. Kust neid otsida? Muidugi mitte raamatupidajate või masinakirjutajate hulgast. Raamatupidajatel ja masinakirjutajatel ei ole vaktsiini ja ravimitega tegemist. Nende asjadega tegeleb ravimite ja varustuse osakond, kõigepealt selle osakonna ülem doktor Petõr Toškov, laovalitseja

Ventseslav Raškov ja tema abiline Kõntšo Nastev. Selle «kolmainsuse» hulgast otsustasingi otsida selle loo peategelast. Enesestmõistetavalt ei langenud ma hetkekski illusiooni ohvriks, nagu oleks asi selle kolmikuga ammendatud. Aga ühest silmast kinni haarates ei ole raske tervet sukka üles harutada.

Ma hakkasin nende kolme inimese elulugu uurima ja sattusin muu hulgas väga huvitavale faktile. Lehitsedes Trigradi rajoonist tulnud teateid sõrataudi puhkemise ja leviku kohta, märkasin ma äkki tuttavat nime. Ühes teates oli nimelt isikute nimistu, kes liikusid Tešeli ja Devini vahelisel maanteel ilma vastava loata. Neli neist on kohalikud talupojad, meie inimeste poolt kontrollitud ja väljaspool igasugust kahtlust.

15. augustil, kaks päeva enne esimest teadet sõrataudi puhkemisest, peatas korrapidaja-allohvitser kell kümme hommikul maanteel mootorratturi, kes kavatses parajasti paremale, Trigradi viivale teele keerata. See oli doktor Petõr Toškov, Nakkushaiguste Vastu Võitlemise Keskuse

ravimite ja varustuse osakonna ülem. Tal oli luba, aga selles oli märgitud ainult üks asula: Devin. Kui allohvitser temalt küsis, mida ta Tešelist otsib ja miks ta Trigradi teele tahtis pöörata, vastas doktor, et ta tahtis Trigradi kaljusid näha ja mägestikujões forelle püüda. Seejuures esitas ta komandeerimistunnistuse Devini rajooni. Allohvitser lubas tal omal riisikol keskpäevani teeristile jääda, keelates tal sügavamale kuristikku sõita.

Kell kolm pärast lõunat pidas aga piirivalvepatrull, kes territooriumil ringkäiku tegi, doktori kinni keset kuristikku, läbi kaljude raiutud tunnelist kaunis kaugel. Doktor püüdis sügava hauakoha kaldal käiu,-tema kõrval aga istus Trigradi elanik Rakip 'Kolibarov. Tuleb lisada, et see Rakip on kaunis kahtlane isik, ehkki meil pole tema vastu mingeid otseseid süüdistusi. Meil on ainult teada, et tema vend põgenes omal ajal välismaale, onu aga tapsid mineval aastal tundmatud isikud. Et doktoril puudus luba Trigradi rajoonis viibida, siis toimus koguni intsident. Ta viidi piirivalvepunkti, kust helistati Smoljani, Smoljanist So-fiasse. Ta lasti alles õhtu eel vabaks ja talt võeti kirjalik seletus. Doktor kirjutas muu seas, et ta ei ole Rakip Kolibaroviga tuttav, et nägi teda sel päeval esmakordselt elus ja et Rakip tuli ise tema juurde, et vaadata, kuidas ta forelli püüab.

See juhtus 15. augustil, kaks päeva enne sõrataudi epizoootia puhkemist Trigradi rajoonis.

See juhtum sundis mind hoolikamalt doktori elulugu uurima. Ta on sündinud 1910. aastal Sandanski linnas jõukas perekonnas. Tema isal oli kauplus ja kõrts. Peale selle olid tal suured viinamäed. Petõr Toškov lõpetas Sofias veterinaariateaduskonna ja suunati siis Genfi spet-sialiseeruma. Välismaalt tagasi tulnud, nimetati ta otsekohe Gorna Džumaja rajooni loomaarstiks. 1942. aastal määrati ta tööle põllumajanduse ministeeriumi ja aasta hiljem sai ta ametikõrgendust. Inspektorina käis Petõr Toškov ringi eranditult maa lõuna- ja edelarajoonides. Poliitika vastu ta huvi ei tundnud. Armastas lõbusas seltskonnas pummeldada ja raiskas raha. Pärast üheksandat septembrit 1944 nimetati ta kohale, kus ta töötab seniajani.

Petõr Toškov on kirglik kalamees. Tal on mootorratas «Java», millega ta pühapäeviti või puhkuse ajal mööda maad ringi kihutab.

Nüüd tahan teie tähelepanu juhtida järgmistele faktidele. Julgeoleku arhiivi dokumentides on tema nime mainitud kahel korral ning seoses teiste isikutega. Möödunud aasta teisel jaanuaril jalutasid ühe lääneriigi saatkonna kaks kaastöölist Borovetsi suvituskoha ümbruses (hiljem saadeti need isikud meie maalt välja kui *persona non grata'd*). Nendega oli kaasas Petõr Toškov. Käesoleva aasta seitsmendal mail püüdis Petõr Toškov kusagil Slivnitsa lähedal kalu ja kogu päeva oli talle seltsiks Slivnitsa elanik Krum Slavov Hadžihristov, endine tsaariarmee veltveebel, keda on rahvakohtu otsusel pärast 9. septembrit 1944 karistatud.

Niisiis: Petõr Toškov peab sidet lääneriikide diplomaatidega, kes on *persona non gratad*, kohtub poliitiliste kurjategijatega, sõidab piirirajoonis ilma loata ringi ja kohtub isikutega, kelle sugulased on isamaareeturid ja seotud spionaažikeskustega. Pole raske oletada, et sellise iseloomustusega mees on täiesti võimeline nakatatud rajoonidesse kõlbmatut vaktsiini saatma. Soovite tõendeid? Palun! Ma leidsin nad eile.

Eile pärast tööaja lõppu oli mul võimalus läbi vaadata kirjavahetus varustusosakonna ja lao vahel. Selles osas,» — siin vaatas Slavi Kovatšev Avakumile otsa — «märkasin ma rõõmuga, et ka teie, seltsimees Zahhov, käite minuga ühte rada ja töötate minu meetodi järgi, sest ma leidsin teie abilise leitnant Markovi nimetatud kirjavahetuse juurest. Ma ei tea, mis järeldustele teie jõudsite, aga nii minu kui ka leitnant Markovi avastused langevad täiesti kokku. Mis viis mind mõttele see kirjavahetus läbi vaadata? Ma .tahtsin lihtsalt teada, mis vaktsiini sai osakond Saksa Demokraatlikust Vabariigist, mida Ventses-lav Raškovi laos säilitatakse ja missuguseid korraldusi osakonna ülem Petõr Toškov on andnud.

Kõigepealt vaatasime läbi varustusosakonna korrespondentsi, nende paberite koopiad, mis Petõr Toškov lao aadressil on läkitanud. Meie tähelepanu äratas üsna pikk kiri, milles ülem andis juhtnööre, kuidas saksa vaktsiini säilitada, ja nimelt (ma tsiteerin sõna-sõnalt): «Säilitada ikülmutuskapis, pimedas, temperatuuri juures alla 6° C.» Selle 4. märtsil kirjutatud kirja all on kaks allkirja: paremal Petõr Toškovi ja vasakul Irina Teofilova, osakonna sekretäri allkiri. «Kontrollime õige, kas Ventses-lav Raškov on need korraldused täitnud,» tegi leitnant

Markov ettepaneku, aga mina ütlesin: «Kontrollime enne, kas ta sellist kirja üldse on saanud.»

Me võtsime toimiku, kuhu Ventseslav Raškovi abiline Kõntšo Nastev õmbleb sissetulevad kirjad, leidsime selle kirja originaali ja nägime esimesest pilgust, et selle ja koopia vahel on mõningane erinevus. Me vaatasime teineteisele üllatunult otsa ja hakkasime kirja sõna-sõnalt koopiaga võrdlema. Ja seal, kus koopias on kirjutatud: «säilitada külmutuskapis, pimedas, temperatuuri juures alla 6° C», oli teksti muudetud (tsiteerin sõna-sõnalt): «...säilitada kapis temperatuuri juures alla 26° C». Vahele olid jäetud sõnad «külmutus» ja «pimedas», ühekohalisest arvust oli saanud kahekohaline — number 6 ette oli kirjutatud number 2. Ei ole vähimatki kahtlust, et nende sõnade vahelejätmine ja numbri juurdekirjutamine soodustasid niisuguste säilitamistingimuste loomist, mis muutsid vaktsiini aja jooksul kõlbmatuks.

Me uurisime nii originaali kui ka koopia kirja — mõlemad dokumendid on kirjutatud ühe ja sama masinaga «Continental», mis asub osakonna kantseleis. Sellel töötab masinakirjutaja Hristina Tšavova, poliitiliselt kontrollitud neiu, põrandaaluses võitluses hukkunud parteitöötaja tütar. Me võtsime teised paberid ja hakkasime allkirju võrdlema. Petõr Toškovi allkiri oli kõikjal sama, ei mingeid erinevusi tähtede' kirjutusviisis, könksudes ja kõverustes. Irina Teofilova allkirjaga oli lugu teine. Teistel dokumentidel olid «o-d» pealt kinni — ka selle kirja koopia! 4. märtsist. Aga originaalis olid! «o-d» pealt lahti ja sarnanesid üllatavalt oma nimekaimudega Petõr Toškovi allkirjast. Peale selle kirjutab Irina Teofilofilova kokkusuru-tult, tähed on tal üksteise vastas, seal aga olid tähed üksteisest lahus ja vahe nende vahel langes täielikult kokku tähtedevaheliste intervallidega doktori allkirjas. Me tegime mõlemast dokumendist fotod ja teil, seltsimees Zahhov, on nende fotode eksemplarid olemas. Leitnant Markov, kes tunneb grafoloogiat, väidab, et Teofilova allkiri kirja originaalis on kahtlemata Petõr Toškovi käega kirjutatud. Ma ei tea, mida teie mõtlete, aga mina jagan täielikult leitnandi arvamust.»

Avakum kehitas ebamääraselt õlgu ja Slavi Kovatšev vaikis mõne aja.

«Jätkake,» ütles polkovnik.

«Seejärel tegime ringkäigu laoruumides ja laskusime

keldrisse, kust lootsime leida saksa vaktsiini ampulle. Keldris ei olnud aga mingit vaktsiini. Tulime tagasi esimesele korrusele — sama pilt. Siis otsustasime vaadata pööninguruume. Seal andsid meie otsingud tulemusi: nurgas katuse all, lihtsal männipuust riiulil seisis oma viiskümmend pappkarpi. Igaühes oli kakskümmend vaktsiini-ampulli. Mitu karpi olid tühjad, nende sisu oli arvatavasti juba Rodopi maakonda saadetud ...

Me vaatasime uksel rippuvat termomeetrit — elavhõbedasammas näitas 28° C. Ventseslav Raškov oli oma šefi juhtnööride täitmisel ülearust agarust ilmutanud.

Enne kui ma oma hüpoteesi lõplikul kujul formuleerin, tahaksin ütelda paar sõna kahe teise mehe kohta. Ventseslav Raškov on sündinud Sandanski linnas — pange tähele —, Petõr Toškovi kodulinnas. See on tähendusrikas, eks ole? Aga vähe sellest: see noormees võeti keskusse tööle doktor Toškovi soovitusel. Kui te kaadriosakonnast tema isikliku toimiku välja nõuate, leiate sealt tervelt kolm lehekülge doktori käega kirjapandud ülistusi. Doktor on andnud väga kiitva hinnangu ka noormehe vanemate kohta — kui töökad nad on, kui ausad, progressiivsed ja nii edasi, ikka samas vaimus. Ventseslav lõpetas kauban-dustehnikumi, teenis aga soomustankiväes ja oli enne keskusse tööleasumist instruktor RAVÜ[1] autojuhtimiskursustel. Ta oli sportlane, mootorratta- ja autohaige. Peale töötasu tal muid sissetulekuid polnud, aga viimasel ajal kelkis ta sõprade ees, et ostab varsti mootorratta «Java».

Kõntšo Nastev, Ventseslav Raškovi abiline, on pärit Haskovo linnast. Töötab keskuse laos juba üle kümne aasta. Ta on alati tagasihoidlik ja silmapaistmatu olnud. Tal on ühekorruseline maja Uus-Aguli linnajaos. Kuu aega tagasi ostis ta ehitusmaterjali, et majale teine korrus peale ehitada.

Neist kolmest keskuse töötajast rääkides tahan ma muuseas ära märkida ühe huvitava asjaolu. Kaks kuud tagasi ostis doktor Petõr Toškov uues elamukvartalis korteri. Ventseslav Raškov kavatses osta «Java» ja tema taskust leiti pärast surma suurem rahasumma. Tagasihoidlik Kõntšo Nastev, kes on eluaeg kantseleiametniku palgast

1 RAVÜ — Riigikaitse Abistamise Vabatahtlik Ühing, vastab meie ALMAVÜ-le.

elanud, muretses altkäehinnaga ehitusmaterjali teise korruse pealeehitamiseks. Nagu näete, on meie sõbrad üleöö rikkaks saanud, nende käsutuses on suured summad, nad muretsevad kõigi mugavustega kortereid, kalleid mootorrattaid, ehitavad maju.

Kõiki neid fakte üldistades jõuan ma järgmise hüpoteesini. Genfis viibimise ajal astus Petõr Toškov Saksa salaluure teenistusse. Bulgaarias asuvate residentide abiga määrati ta nende lõunarajoonide inspektoriks, mis huvitasid Hitleri luuret Balkanimail. Pärast sõja lõppu jäeti Petõr Toškov rahule ja võib arvata, et ta ei tegelnud pikemat aega üldse spionaažiga. «Konserveeritud» spioon elas suhteliselt rahulikult. Aga kolm aastat tagasi rakendati ta uuesti tööle — sedapuhku ühe lääneriigi salaluure käsuks. Talle anti tagasihoidlik ülesanne — ümbritseda end teenistuskohal ustavate inimestega. Ja Petõr Toškov sokutas omanurgamehe Ventseslav Raškovi keskusse laojuhatajaks. Ta oli veendunud, et noormees kuulab tema sõna, nii vanade suhete tõttu Raškovi perekonnaga kui ka selle tõttu, et just temast olenes Raškovi edutamine teenistuses. Meil seisab veel ees uurida, millega Petõr Toškov viimase kolme aasta jooksul tegeles, kus ta peatus, sel ajal kui ta lõunarajoone külastas, missuguste teiste *persona non* grata'dega ta suhtles, miks ta Slivnitsas käis ja tolle veltveebliga kohtus ja nii edasi.

Aga pöördugem viimaste sündmuste poole. Kas otsekohe pärast saksa vaktsiini saamist ^või veidi varem sai Petõr Toškov käsu teha kõik võimalik, et ravim lühikese aja jooksul kõlbmatuks muutuks. 4. märtsil dikteerib Petõr Toškov sekretärile kirja, millest ma juba rääkisin. Sekretär annab mustandi masinakirjutaja Tšavovale ja too kirjutab selle sõna-sõnalt ümber. Ma unustasin mainimata, et see mustand on siiamaani klambriga kirja koopia küljes ja et koopia on

mustandiga absoluutselt identne. Seejärel kirjutab sekretär nii originaalile kui ka koopiale alla ja viib ülemale allakirjutamiseks. Mida aga teeb ülem?

Ta ei kiirusta kirja ärasaatmisega, vaid jätab selle lihtsalt enda kätte. Pärast töö lõppu, kui ametnikud on kantseleist lahkunud, istub Petõr Toškov Tšavova masina taha ja kirjutab puhtale plangile uue kirja — samasuguse, aga paari sõnata ja lisatud numbriga. Ta hävitab endise, tõelise o r i g i n a a l i ja kirjutab uuele paremasse

nurka alla, vasakusse nurka aga võltsib Teofilova allkirja, ja peab ütlema, üsna edukalt.

Teisel päeval, 5. märtsil, kutsub ta käskjala, käsib tal koopia ja kirja mustandi arhiivi viia, originaali aga laotöötajate kätte toimetada ja neile allkirja vastu üle anda.

Kui te avate ravimite ja varustuse osakonna kirjavahetuse raamatu, siis näete, et Kõntšo Nastev on tõesti selle dokumendi 5. märtsil saanud.

Te võite küsida, kuidas ravimite säilitamisel nii kogenud mehed nagu Nastev ja Raškov ei märganud, et ülemuse korraldus on kummaline. Kas nad siis esimest korda säilitamiseks vaktsiini said? Ma mõtlen, et nad mõlemad märkasid selle korralduse kummalisust, aga Ventseslav vaikis, sest nõnda t a h t i s tema soosija ja šeff. Lõppude lõpuks oli tal tagavaraks õigustus — palume väga, siin on ülema korraldus, ametlik dokument. Kõntšo Nastev vaikis aga sel lihtsal põhjusel, et tema vahetu ülemus ei öelnud selle kohta musta ega valget. Ja ma arvan, et antud juhul olid mitmesuguste ettekäänete all käibele lastud ka väikesed rahasummad, niisugused, nagu oli vaja teise korruse pealeehitamiseks ja «Java» hankimiseks. Doktor andis raha Raškovile, too oma abilisele.

15. augustil sõidab Petõr Toškov Devinisse justkui kohalikku ravimite baasi inspekteerima, tegelikult aga välismaa luurekeskuse residendiga kohtuma. Kas Rakip Kolibarov on resident või ainult sidemees — see tuleb alles kindlaks teha. Peale selle tuleb veel kindlaks teha, kas nakkusmaterjaliga varustas Rakipit doktor või teatas Rakip lihtsalt doktorile, et materjal on juba kohale toimetatud.

Niisiis puhkeb kõhutav sõrataudi epizoootia. Doktor Svetozar Podgorov lööb hädakeüa ja käsib ravimite ja varustuse osakonnal ohus olevaisse rajoonidesse autode ja lennukitega päästvat saksa vaktsiini saata. Petõr Toškov ja Raškov ilmutavad selle juures üllatavat aktiivsust. Nii parteibüroo kui ka ametiühingu juhatus avaldavad neile pingelise ületunni- ja isegi kogu ööpäeva kestnud töö eest tänu ja kiitust.

Aga möödub mõni päev, möödub nädal, pool teisest, ja keskuse aadressil hakkavad saabuma häirivad teated: vaktsiin ei loo immuniteeti. Petõr Toškov aga ei närvitse, ta kihutab pärast tööd mootorrattaga käiale, õhtul aga

pummeldab sõpradega.» Siinkohal heitis Slavi Kovatšev Avakumi poole tähendusrikka pilgu. Avakum ütles:

«See on täiesti õige. Ma olen doktoriga tuttav ja olen selle aja jooksul, millest te räägite, mitu korda tema uues korteris õhtust söönud.»

Kabinetti sugenes piinlik vaikus. Polkovnik Manov hakkas sigaretti otsides laualaekas tuhnima, ja Avakum pakkus talle viisakalt omi.

Siis pöördus Avakum Slavi Kovatševi poole ja küsis naeratades:

«Miks te oma jutustuse kõige huvitavamal kohal katkestasite?»

«Hästi,» noogutas Slavi Kovatšev. «Ma jätkan. Ma ei ole neid inimesi alates 18. augustist silmist lasknud, mul on teada iga nende samm. Niisiis, kolm päeva enne enesetapmist kõneles Ventseslav Raškov telefoni teel oma vennaga, kes elab Sandanski linnas. 26. augustil käis ta koos Petõr Toškoviga Keskkaubamajas ja veetis tükk aega mootorrataste osakonnas. Enne kaubamajast väljumist ostsid nad raamatuosakonnast Bulgaaria turismikaardi ja läksid siis Slaveikovi väljakule

puhvetisse. Söögi ajal joonistas Petõr Toškov midagi kaardile, Ventseslav Raškov aga märkis midagi selle servale. Siis pani ta kaardi kokku -ja pistis vasakusse kuuetaskusse. Need kaardid ei ole mingi haruldus, neid saab igast ajalehekioskist osta, nad maksavad kõigest kaks leevi. Ühiskondliku julgeoleku nimel tegin pattu — põrkasin lävel Raškoviga kokku ja hiivasin talt kaardi sisse. Näete!» Slavi Kovatšev laotas kaardi põlvedele ja keeras selle kärmesti lahti. «Siin ta on. Siit on näha, mis Petõr Toškovi käsi sinna punase pliiatsiga märkis.» Slavi Kovatšev tegi pausi. «Maantee Sofiast Trigradi!» hüüdis ta võidutseval toonil. Ja lisas tasasema häälega: «Aga kas te teate, mis on Raškovi käega kaardi servale kirjutatud? Sinna on hariliku pliiatsiga kirjutatud eesnimi ja perekonnanimi, mida ma olen juba mitu korda maininud: Rakip Kolibarov.»

Ta tõstis pead, et näha, kui vapustava mulje see nimi kuulajaile jätab, aga samal hetkel kõlas ootamatult lõbus ja vali naer.

Naeris Avakum. Ta lagistas täiest kõrist, tagasihoidmatult, pead selga visates.
Polkovnik Manovi sünge nägu tõmbus punaseks.

«Palun vabandust!» ajas Avakum end sirgu. «Ma kahetsen väga seda kohatut naeru. Aga mul tuli äkki silme ette, mis näo üllatunud kolleeg Kovatšev tegi, kui ta Rakipi nime nägi, ja ma ei saanud naeru pidada.»
«Minu arvates naerate te asjata,» ütles polkovnik.

«Vastupidi, ma ei imestanud üldse eriti,» ütles Slavi Kovatšev ja tema hääles kõlasid väärikuse ja sügava teadlikkuse noodid. «Sest ma aimasin juba, mis kanti see asi võib pöörata. Petõr Toškov sai aru, et vaktsiiniga on asi räbalasti, tundis, et tema jalgealune on kõikuma löönud, ja otsustas sellepärast oma peamisest kaassüüdlasest vabaneda. Ta sisendas talle, et olukord on lootusetu, et teda ähvardab vältimatu sissekukkumine, et teda ootab kohus ja võib-olla isegi võllas. Võib arvata, et Ventseslav Raškov tegi katset pugeda 4. märtsi korralduse taha, mille ta doktorilt oli saanud, aga sellest ei tulnud midagi välja. «Ära sa selle dokumendi peale looda,» ütles doktor Toškov talle arvatavasti. «See on lihtsalt paberilipakas. Mul on sama numbri ja sama kuupäevaga koopia, koopias aga seisab, kuidas vaktsiini t e g e l i k u l t hoida tuleb, sinu originaal on võltsing. Sa oled selle ise kokku klopsinud, minu allkirja võltsinud ja õige originaali ära hävitanud.» Mis siis veel? Ta lubas Raškovi üle piiri toimetada, arvestades seejuures, et Kolibarov tuleb selle poisikesega toime. Ta andis talle raha mootorratta ostmiseks, märkis kaardil ära Trigradi tee ja teatas talle mehe nime, kes ta üle piiri toimetab. Siis kerkib aga esile uus asjaolu: kaart on kadunud. Pannud Rakip Kolibarovi nime oma käega kirja, on Ventseslav Raškov oma surmaotsusele alla kir-jutanud: nad mõlemad on veendunud, et kaart on miilitsa kätte sattunud. Kella seitsme paiku õhtul jätavad nad patriarh Eutimiuse ausamba ees hüvasti. Doktor lubab oma sõpra varahommikul külastada. Nii et Ventseslav Raškovi kiire kõrvaldamine muutub Petõr Toškovile elu ja surma küsimuseks.

27. august. Veidi pärast kella kümmet ilmub doktor Ventseslavi poole, aga ta ei tule tema kabinetti eesukse kaudu, vaid õue poolt, läbi akna. Ta paneb ukse seestpoolt lukku ja teatab talle sosinal, et teispool tänavat vastu ladu seisavad kõnniteel kaks agenti. Ventseslav on neid hommikul tööle tulles ka ise näinud. Tuleb lisada, et ka minu abiline märkas kahte kahtlast meest, aga ta arvas, et need on julgeolekutöötajad. Tegime seoses sellega järe-

lepärimise, aga selgus, et keegi polnud mehi välja saatnud ja kellelgi polnud sellest aimu. Nii ei tea ma tänini, kes need mehed olid ja kes nad ladu valvama saatis. See on huvitav mõistatus.

Kuuldes, et tundmatud ikka veel lao sissekäigu vastas seisavad, kaotas Ventseslav pea. Ta kohkus ja langes füüsilise ning vaimse transi, täieliku, lootusetu meeleheite seisundisse. Ta oli veetnud unetu öö, masendatud talle kaela langenud õnnetusest, oli närviline, tahtetu, ja doktor

käsutas tema psüühilise pankroti osavasti ära, pistis talle pihku mürgi. See oli ainuke vahend, mis oli Ventseslavi käsutuses, et päästa kas või oma perekonna au. Võimalik, et ta mõne sekundi instinktiivse surmahirmu tõttu kõhkles. Siis ütles Petõr Toškov talle nähtavasti, et tsüaankaalium tapab kiiresti ja valutult, seadsamini kui võlla seebitatud silmus. Nad vestlesid Ventseslavi kirjutuslaua juures seistes. Petõr Toškov astus raamaturiiuli juurde, võttis karahvini ja valas vett klaasi. Vee vulksu-mine sundis Ventseslavi oma vastupanu mõttetust tajuma. Ta tundis, et tema saatus on otsustatud, tõstis käe suu juurde ja neelas mürgi alla. Ta nägi enda ees veeklaasi, jõi vee ainsa sõõmuga ära ja pani tühja klaasi lauale.

Doktor ei teinud temast enam väljagi, ronis läbi akna õue ja jooksis üle muru aia poole. Pool tundi hiljem ilmus ta tööle ja läks tagaukse kaudu oma kabinetti, et keegi teda ei märkaks. Minu mehed nägid, kuidas ta higisena, kiirustamisest punetava näoga s a l a j a kolmandale korrusele oma kabinetti hiilis. Ta püüdis oma äraolekut m a s k e e r i d a . Teades, et arstlik ekspertiis teeb mürgitamise aja kindlaks, püüdis ta just sel ajal oma kabineüs olla. Lühidalt — ta püüdis endale a l i b i t soetada.

Nii arenesid minu arvates sündmused nende päevade jooksul.»

Slavi Kovatšev pühkis higist laupa, ohkas sügavasti.ja vaatas polkovnikule otsa.

«Kõik see on väga huvitav!» ütles polkovnik Manov ja vajus mõneks ajaks mõttesse. «Aga mis põhjusel,» jätkas ta, «ei tegutsenud Petõr Toškov pärast kaardi kadumist otsekohe, viivitamatult, nagu oleks toiminud iga teine tema olukorras, vaid lükkas oma plaani teostamise järgmise hommiku, liiatigi nii hilise aja peale?» Polkovnik vaikis jälle viivu. «Julgeolekuorganid oleksid ju võinud teisel päeval kinni pidada nii Ventseslav Raškovi kui ka

Rakip Kolibarovi. Sõrataudi nii kure leviku puhul tegutsevad julgeolekuorganid aega viitmata, asjale lähemale viiva esimese jälje avastamisel. Millega seletada Petõr Toškovi aeglust, samuti meie aeglust, seltsimees kapten?»

Slavi Kovatšev võpatas ja punastas.

«Lubage teie märkustele vastata järjekorras.» Ta puuris oma pilgu vaipa. «Patriarh Eutimiuse ausamba juures kaotasin ma doktor Toškovi silmist. Seal kõrval on taksopeatus. Ta istus autosse ja lahutas Vene puiestee suunas minema. Ma järgnesin talle otsekohe teise autoga, aga ristteel süttis valgusfooris punane tuli ja me olime sunnitud peatuma ning sel hetkel Slaveikovi väljaku poolt liikuma hakanud trammi mööda laskma. Kui tee vabanes, käskisin ma sohvril Tolbuhhini puiesteed mööda järele kihutada, aga doktori takso oli juba kadunud. Ma leidsin mõistlikuma olevat peatuskohta tagasi pöörduda. Veerand tundi hiljem jõudis doktorit sõidutanud takso tagasi. Pärast sohvriga rääkimist sain ma aru, et doktor oli mulle kavala vembu mänginud. Selle asemel et sõita mingil kindlal aadressil, tuli ta Keskkaubamaja taga Georgi Dimitrovi puiesteel maha. Minu arvates haistis ta hädaohtu, aga tal ei olnud võimalust viivitamatult tegutseda. Kujunenud olukorras vajas ta aega, et läbi mõtelda, kuidas Ventseslav ära koristada. Väga tõenäoline, et ta läks mõne oma mehega nõu pidama. Tal oli tarvis hankida tsüaankaaliumi ja luua side Rakipiga — selleks vajas ta aega —, ja ta tegeles nende asjadega kuni 27. augusti kella kümneni hommikul. Mis minusse puutub,» — Slavi Kovatšev, kehitas õlgu — «siis said mulle alles täna mõned asjad selgeks, sellepärast ei nõudnudki ma luba Petõr Toškovi arreteerimiseks. Aga ma saatsin Smoljanisse šifreeritud telegrammi Rakip Kolibarovi kohta. Ma tegin korralduse teda mitte silmist lasta.»

Polkovnik Manov märkis endale midagi taskuraamatusse ja pöördus siis Avakumi poole:

«Noh, aga teil, seltsimees Zahhov, kas teil on selle asja kohta oma hüpotees või olete te seltsimees Kovatševi järeldustega nõus?»

10.

Avakum tõusis püsti, ajas end sirgu ja hakkas kabinetis aeglaselt edasi-tagasi kõndima.

«See oli vist eile, kui ma ütlesin teile, et tunnen mõningaid inimesi, kes töötavad keskuses. Mu sõber Anastassi Bukov, kes on Trigradi jaoskonna loomaarst ja praegu Sofias komandeeringus, tutvustas mind ravimite ja varustuse osakonna ülema, suurepärase inimese doktor Petõr Toškoviga.»

Polkovnik võpatas ja kergitas kulmu:

«Omadussõna «suurepärane» on muidugi mõeldud jutumärkides, eks ole?»

«Mitte midagi taolist!» Avakum läks süngeks ja vaikis viivu. «Mul ei ole mingit alust seda sõna jutumärkidesse panna. Esialgu. Ja miski minus ütleb, võib-olla on need mu tagasihoidlikud elukogemused, et selle mehe nime ei ole ka tulevikus vaja mingitesse märkidesse panna.»

«Oma ettekandes toetusin ma ainult faktidele,» tähendas Slavi Kovatšev. «Teil tuleks need faktid punkt-punktilt kummutada, aga see on võimatu. Minu hüpotees on ehitatud faktidest, nagu hoone ehitatakse tellistest ja betoonist.»

Avakum läitis sigareti ja üle tema huulte libises tavaline üleolev naeratus. Aga sedapuhku ei olnud selles ei heasüdamlikkust ega leebust: sellest,õhkus jahedust ja see jahedus ei tõotanud midagi head.

«Seltsimees Kovatšev,» alustas ta, ikka vaibal edasi-tagasi kõndides, «kõigepealt söandan rna seltsimees polkovniku loal teile mitu komplimenti teha — seoses teie meetodiga. Te ilmutate vaieldamatult hiilgavaid omadusi faktide kogumisel ja kuhjamisel. Teid kuulates sain ma mitmes punktis targemaks, rna sain teada asju, mis olid mulle seni teadmata. Ma õnnitlen teid ja avaldan teile samal ajal tunnustust. Eriti hinnaliseks pean rna andmeid kahe mõistatusliku mehe kohta, kes eile hommikul ladu valvasid. Ja see, et te märkasite Petõr Toškovi äraolekut ja tegite kindlaks tema täpse tööleilmumise aja — see on suurepärane ja juurdluse edasises käigus erakordselt hinnatav. Nagu ma juba ütlesin, olete te faktide kogumisel ja kuhjamisel hoolas ja ilmutate kaheldamatut talenti.»

225

«Oh,» ütles Slavi Kovatšev juuksejuurteni punastades, «see on kõik tühiasi.»

«Ka faktide šihikindel kombineerimine on teil käes. Petõr Toškovi õpingud Šveitsis, tema reisid piiriäärseis rajoonides, kohtumine soovimatute välismaalastega, ekskursioon Trigradi ja kohtumine Rakip Kolibaroviga, võltsitud dokument — selline kombinatsioon võib inimese tõpoolest võlla saata. Head, realistlikku kujutlusvõimet ilmutasite te samuti mürgitamise instseneeringus. Stseen veeklaasiga meeldis mulle väga.

Oma jutu alguses te ütlesite, et ma käin teiega ühte rada, ja vihjasite sellele, et meie uurimismeetod on põhiliselt sama. Näitena mainisite ametliku kirjavahetuse uurimist. Tõepoolest, me pöördusime kumbki omapead ametlike kirjade poole. Aga te teete sellest faktist väga omavolilise järelduse, nagu oleks meie meetod sama. Teie uurisite dokumente, et selgitada, *miks* vaktsiin ei mõju nagu tarvis. Te otsite seletust, et viga kindlaks teha. Mina aga tegin esmajärjekorras kindlaks vea ja alles siis hakkasin seletust otsima. Eile keskpäeval olime mõlemad laos, seltsimees Kovatšev, aga teie ei pidanud vajalikuks riiulitele pilku heita, et vaadata, rnis seisukorras vaktsiin seal on ja kas selles seisukorras pole ehk midagi *erakordset* ja *ebanormaalset*. Teil ei tulnud mõttessegi seda teha. Mina aga vaatasin riiulitele ja nägin, et vaktsiini säilitatakse pööningul katuse all valguse käes ja 28° C temperatuuri juures. Ma tean, et vaktsiin, mida pikema aja jooksul nii sobimatutes tingimustes säilitatakse, ei suuda rahuldavat immuniteeti luua. Võrreldes neid andmeid nakatatud rajoonidest saadud teadetega, taipasin ma, et see *erakordne* ja *ebanormaalne* vaktsiini seisundis ei ole *juhuslik*. Nende *mitte-juhuslike faktide* tõlgitsemises peitubki mõistatuse võti. Kirjavahetuse uurimine on ainult üks rada, mis selle võtme juurde viib.

Niisiis: see, mis minu uurimismeetodi juures on e s m a n e , on teie juures t e i s e j ä r g u l i n e . Sellepärast ma ütlengi, et te samastate meie uurimismeetodeid väga omavoliliselt.

Niisama nagu Momtšilovo asja uurimisel, alahindate te ka siin vaatluse osa. Jutt ei ole vaatlusest üldse, vaid esimesest ülevaatusest, mis peab toimuma otsekohe pärast sündmust, et endale olukorrast selget pilti luua. Te vaat-

lete tõtates ega oska seejuures vaatluse ajal õigesti näha. Te näete ja märkate mõningaid silmanähtavalt elementaarse loomuga jälgi. Aga elementaarse loomuga jäljed viivad alati ja igal juhul elementaarsete üldistuste, trafaretsete kujutluste ja trafaretse mõtlemise juurde. Nii näiteks jõudsite te täiesti loogilisel teel järeldusele, et Petõr Toškov ei sisenenud lattu peaukse kaudu. Et teie piilur ei näinud teda peauksest sisse minemas, siis on loomulikult loogiline, et ta puges Ventseslav Raškovi kabinetti läbi akna. See on muidugi loogiline trafarett. Ta avab meie silmale ainult ühe tõe poole, ja nimelt, et k e e g i käis Ventseslav Raškovi kabinetis akna kaudu, millest on kerge läbi pugeda, ja ei läinud sinna mitte peaukse kaudu. Aga kes see inimene oli? Enne kui oletust hüpoteesi aluseks võtta, peab see olema piinlikult kontrollitud. Te väidate, et see inimene oli Petõr Toškov. Mina aga väidan, et läbi akna kabinetis käinud isik ei ole Petõr Toškov. Ja te ei suuda mulle tõestada, et teil on õigus, sest teil puuduvad oma teesi kaitseks igasugused vahetud tähelepanekud. Mina aga tegin tähelepanekuid, mis tõendavad, et inimene, kes käis õues ja läbi akna kabinetis, ei sarnane doktor Toškoviga ei kesvu ega ka käte ja jalgade suuruse poolest.»

«Fantaasia,» muigas Slavi Kovatšev skeptiliselt.

«Kui ma fakte üldistan ja endale hüpoteesi loon, võtan ma kasutusele ka fantaasia, seda ma ei salga. Kui ma aga vaatlusi teostan, olen ma ainult matemaatik ja opereerin suurima täpsusega. Aga läheme edasi — ma räägin seda kõike seoses teie nõrga küljega: see on pealiskaudne vaatlus. Nii näiteks märkasite te veeklaasi, aga kaotasite tema vastu huvi, niipea kui doktor Avramov teile teatas, et klaasil ei leidu tsüaankaaliumi jälgi. Te unustasite ta lihtsalt ära. Te piirdusite vaid sellega, et kirjutasite tema arvele mõninga psühholoogilise toime — see on ilus, isegi poeetiline. Aga jäädes loogilise trafareti piiridesse, «et klaasil ei ole tsüaankaaliumi jälgi, ei saa ta olla asitõend», ei pidanud te vajalikuks teda uurida, teda tõsisema ja süvenenuma vaatluse alla võtta. Kui te sellise vaatluse oleksite teostanud, oleksite klaasi servadel väga huvitavaid jälgi avastanud.»

«Seal polnud mingeid jälgi,» raputas Slavi Kovatšev pead.

«Oleneb sellest, kuidas keegi vaatab,» muigas Avakum.

«Edasi. Te põlvitasite Ventseslavi laiba kõrval vaibal ega märganud, et samal vaibal, laibast vasakul pool, on suur märg plekk. Te ei märganud, et vaibast oli pikk kitsas riba välja lõigatud, eks ole?»

«Üleliigsed ja tarbetud üksikasjad!» kehitas Slavi Kovatšev õlgu.

«Aga miks te närvitsete?» naeratas Avakum. Sedapuhku oli tema naeratus kuidagi liiga lahke.

«Tuleb rahulikult kuulata,» ütles polkovnik.

«Ta puistab meid üleliigsete üksikasjadega üle, ise aga ei ole siiamaani konkreetselt ütelnud, miks ta oma sõpra Petõr Toškovi süütuks peab! See on kalli aja raiskamine!»

Üle Avakumi näo libises vari. Nägu oleks nagu veel kitsamaks ja teravamaks muutunud. Helesinistesse silmadesse ilmus terase läige.

«Seltsimees polkovnik,» ütles ta rahulikult, ilma et oleks häält kõrgendanud, ja jäi keset kabinetti seisma, «ma ei loobu sellest asjast isegi sel juhul, kui te mõtlete niisama nagu minu kolleeg Slavi Kovatšev, nimelt et ma olen subjektiivne ja doktor Petõr Toškovi suhtes erapoolik. Silmas pidades, et doktor on mu sõber, leiate te võibolla sobiva olevat mind ametlikust juurdlusest kõrvaldada. Ma kinnitan teile, et see ei kurvasta mind sugugi. Kõrvaldatagu mind pealegi, lihtsa kodaniku ja

eraisikuna teen ma ikkagi kõik minust oleneva, et päästa süütu ja väga kasuliku inimese elu ning au.»
«Hm!» muigas Slavi Kovatšev.
Polkovnik koputas lauale.
«Seltsimees Zahhov,» ütles ta. «Isegi juhul, kui Petõr Toškov oleks teie lihane vend, ei kõrvaldaks ma teid ametlikust juurdlusest. Palun jätkake oma artlust, aga olge konkreetsem. Selles suhtes on seltsimees Kovatševil teataval määral õigus. Te peate esitama tema süütuse konkreetsed tõendid, niisama nagu seltsimees Kovatšev esitas tema süü konkreetsed tõendid. Annan teile sõna.»
«Tänan teid,» noogutas Avakum.
Ta istus mugavalt tugitooli ja vaikis mõne aja, trummeldades sõrmedega laiadel pehmetel käetugedel. Siis ütles ta:
«Seltsimees Kovatševi meetodit kritiseerides kaitsesin ma kaudselt ka doktorit. Aga te nõuate, et ma räägiksin konkreetsemalt ja üksikasjalisemalt. Palun!
Esiteks. Doktor ei ole Ventseslav Raškovile mingit

raha andnud. Legend Raškovi rahataskust leitud kaheksa tuhande leevi päritolu kohta on absoluutselt alusetu. Eile pärast lõunat rääkisin ma telefoni teel õnnetu noormehe vennaga. Kaheksa tuhat leevi on pool nende isale kuulunud maja hinnast, Ventseslavi osa. Ma küsisin postkontorist järele. Ventseslav Raškovi nimele saabus 23. augustil rahakaart kaheksa tuhande leevi peale. Küll aga olen ma nõus seltsimees Kovatševi arvamuse teise poolega, et see raha oli määratud mootorratta ostuks. Vaene Ventseslav oli kirglik mootorisportlane! Igal juhul ei ole doktoril selle rahaga midagi tegemist.
Teiseks. Jäljed aknalaual, samuti need, mis üle õue tänava suunas lähevad, on inimese omad, kelle sõrmed, jalad ja käed on tunduvalt väiksemad kui doktoril.
Kolmandaks. Ventseslavi laiba kõrval, nagu öeldud, märkasin ma laia märga plekki. Lõikasin selle köha vaibast välja ja viisin laboratooriumi, et lasta seda keemiliselt analüüsida. Pleki on jätnud minimaalse tsüaankaaliumilisandiga vesi. Kui uskudagi instseneeringut, mille seltsimees Kovatšev meile siin esitas, siis tuleb tema režissööritöösse teha üks 'tõsine parandus. Ja nimelt — Ventseslav ei võtnud mürki sisse kuival kujul, vaid lahustas selle enne vees. Nii et pärast seda, kui ta selle tugeva kontsentratsiooniga lahuse ära oli joonud, valas ta veel kord vett klaasi, loksutas seda ja kallas vee vaibale. On teada, et tsüaankaalium mõjub organismisse välkkiirelt, elektrilöögitaoliselt. Absurdne oleks arvata, et Ventsesla-vil oli pärast mürgi allaneelamist võimalus aru pidada, vett klaasi kallata, seda loputada ja tühjaks valada. Ja miks ta seda kõike oleks pidanud tegema? Ma olen täiesti veendunud, et kõike seda tegi teine isik, kes tõi mürgi.
Aga milles on siis kogu selle tegevuse mõte? Missugune on selle loogiline tagapõhi? Minu arvates ei ole sellel mingit loogilist tagapõhja. Ei ole mingit mõtet klaasi pärast seda loputada, kui mürk on sisse võetud. Mürk on surnu kehas, see avastatakse lahkamisel, milleks siis klaasi mürgist puhastada?
Sellel tegevusel — klaasi loputamisel — võib olla ainult psühholoogiline tagapõhi. Teine isik, toosama, kes mürgi tõi, oli Ventseslavi surma pealtnägija. Kui noormees oli mürgi sisse võtnud, taganes too isik akna juurde. Pärast esimest jahmatavat krampi tegi jubedusest haaratud õnnetu ohver instinktiivse sammu tema poole,

sellepärast ta akna alla taganesid. Hetk hiljem vähkres Ventseslav juba põrandal, ja see pilt oli tõepoolest jube. Teine isik tahtis põgeneda, end päästa, aknast välja hüpata, aga kaotas enesevalitsuse ja jõu. Esimene asi, mis inimesele meenub, kui tal süda pahaks läheb, kui ta jõu kaotab, on muidugi vee karastav toime. Aga miks ei joo too teine otse karahvinist, vaid hakkab

klaasi loputama? Ta ei ole harjunud, ei oska otse karahvinist juua, sest kui inimene karahvinist joob, voolab vesi lõuga mööda alla rinnale. Ja see isik ei soovinud märja rinnaesisega tänavale minna. Sellepärast ta klaasi kasutaski.

Nii on lugu klaasiga ... Aga igast asjast tuleb teha järeldus, eks ole? Ja ma esitangi küsimuse: kes kaotab niisuguse jubeda pildi puhul enesevalitsuse, kellel läheb süda pahaks? Loomulikult nõrkade närvidega inimesel.

Sellepärast lisan ma tundmatu iseloomustamiseks veel ühe joone: ta on keskmist kasvu, tal on väikesed jalad ja pikad peenikesed sõrmed. Ta on väga tundlik, tema närvikava ei ole vastupidav.

Nagu näete, ei sobi ükski mainitud joontest säärasele rahulikule hiiglasele, nagu on Petõr Toškov.

N e l j a n d a k s . Teie režissööritöösse tuleb veel üks korrektiiv lisada, seltsimees Kovatšev. Eile õhtul käisin ma lahkamiskambris, nägin laipa ja kõnelesin doktor Avramoviga. Nagu te mäletate, ei avastanud ta esimesel, põgusal ülevaatusel mingeid nähtavaid vägivallajälgi. Aga eile õhtul avas ta surnu suu, kergitas tema ülahuult ja näitas mulle kergelt paistetanud iget kahe hamba kohal. «Sileda kõva eseme löögi jälg,» ütles doktor Avra-mov. Ma ei usu, et Ventseslav ise endale vastu hambaid lõi. Ta oli lõbus ja elurõõmus poiss ja tal ei olnud enesepiinamise kalduvusi. Ma arvan, et kui Ventseslav oli lonksu seda lahust alla neelanud, võpatas ta ja tema käsi väratas. Kui inimene vabatahtlikult tsüaankaaliumi sisse võtab ja ette teab, et ta joob just seda mürki, et teda ei suuda pärast esimest lonksu enam miski päästa ja et parem on terve lahus korraga alla neelata, et lõpp tuleks kiiremini, siis püüab ta asja iga hinna eest kiirendada, et kõik oleks enne lõppenud, kui eluinstinkt rääkima hakkab. See on enesetapjaile iseloomulik: kahetsus ja enesehalet-sus, kui selleks üldse aega jääb, tuleb pärast otsustavat sammu, pärast seda, kui kõik on juba tehtud. Aga kõnesoleval juhtumil võpatas Ventseslav pärast esimest suure-

mat lonksu. Ja sel hetkel, sekundi murdosa vältel, enne kui ta taipas, milles asi seisab, lõi tundmatu käsi klaasi põhja pihta, klaasi paks serv põrkas vastu iget ja vedelik voolas õnnetule kõrri. Ta neelas selle puhtmehhaanilise pingutusega, läkastamise vältimiseks alla. Mul on täielik alus eeldada, et Ventseslavil polnud mürgi olemasolust klaasis aimugi. Kõigi eelduste kohaselt oli see salaja klaasi puistatud ja klaas ulatati talle kõige süütumal ilmel. Seejärel tuli i m e s t u s , mille tõttu Ventseslavi käsi pärast esimest lonksu väratas.

Ja v i i e n d a k s . Ma viisin võltsitud kirja täna hommikul meie keemialaboratooriumi ja palusin mõlemalt allkirjalt tint välja võtta. Kui see oli tehtud, ilmusid valgel paberil nähtavale pliiatsijäljed. Kirja autor on allkirjad algul pliiatsiga ette teinud ja siis tindiga üle vedanud. Kui kirja kirjutas Petõr Toškov, milleks oli tal siis tarvis oma allkirja pliiatsiga ette teha?

Kiri on laboratooriumis. Minge sinna ja te veendute isiklikult, et Irina Teofilova ja Petõr Toškovi allkirjad on algul hariliku hästi teritatud pliiatsiga ette kirjutatud. Kui inimene ise kuhugi alla kirjutab, ei vea ta allkirja pliiatsiga ette.

Kogu sellest jutust võib teha ainult ühe järelduse: ei doktor Petõr Toškovil ega Ventseslav Raškovil ole sõrataudi epizootiaga midagi ühist. Ventseslav Raškov ei lõpetanud elu enesetapmisega, ta m õ r v a t i . »

Pärast pikemat juttu ja pingsat mõtlemist vahetas Ava-kum sigaretid alati piibu vastu. Nii toppis ta nüüdki piibu täis, pani põlema, pahvis hästilõhnavaid säbrulisi suitsupilvi õhku, sirutas jalad välja ja jäi vait.

Slavi Kovatšev vaatas elektriseinakella.

«Kas teil on midagi ütelda?» küsis polkovnik.

«Mis siin öelda on,» kehitas kapten Kovatšev õlgu. «Seltsimees Zahhovi vastuväiteist väärivad tõsisemat tähelepanu ainult kaks: rahaülekanne Ventseslav Raškovi nimele ja pliiatsijäljed võltsitud kirjal. See, et Ventseslav tahtis oma raha eest mootorratast osta, ei k õ i g u t a põrmugi

minu teesi. Kas ta säilitas vaktsiini ebasobivates tingimustes? Jah säilitas. Punkt. Milles siis asi seisab? Ja doktori kokkusaamised välismaalastega, illegaalne sõit Trigradi, kohtumine Rakip Kolibaroviga kaks päeva enne sõrataudi puhkemist? Ja kaart? Võib-olla vajab mu hüpotees korrektiive üksikasjades, detailides, sellega ma olen

päri. Aga põhiliselt ori ta kõigutamatu. Minu arvates tuleb doktor Petõr Toškov ja Rakip Kolibarov viivitamatult arreteerida.»

«Seltsimees Zahhov,» pöördus polkovnik Avakumi poole, «te panite mõned seltsimees Slavi Kovatševi hüpoteesi põhikomponendid küsimärgi alla. Samal ajal läksite te mõnest tema tõsisest süüdistusest doktor Petõr Toškovi vastu vaikides mööda. Oletame, et teil on õigus, kui te väidate, et Petõr Toškovil pole sõrataudi levimisega midagi ühist. Aga kes on siis sel juhul selle asja organiseerijad ja täideviijad? Mis arvamine teil selle kohta on?»

«Ma alles uurin seda asja ega oska praegu midagi ütelda,» vastas Avakum vaikselt. Polkovnik vaikis tükk aega.

«Mis sõrataudisse puutub,» alustas ta lõpuks, «siis oleme me tarvitusele võtnud erakorralised abinõud, et selle levikut pidurdada. Oleme nakatatud rajoonide ümber karantiinivööndi ja valvekordonid loonud. Isegi lind ei lenda sealt ilma loata üle, nagu öeldakse. kohe küsitakse, mis lind see on, kust ta tuleb, kuhu läheb ja mis tal kaa-sas on? Nii et selles rindelõigus võib teatavat vaikust ja olukorra aeglast, aga kindlat paranemist loota. Muidugi ei tohi me sellega rahule jääda: meie territooriumil tegutseb vaenlaste grupp.»

Polkovnik vaikis mõne aja, vangutas siis pead ja ütles naeratades:

«Lepime niiviisi kokku: las doktor Petõr Toškov ja Rakip Kolibarov jäävad kuni 1. septembrini vabadusse, kuid valve alla. Kui seltsimees Zahhov ei leia ega arreteeri selle aja jooksul, see on esimeseks septembriks kell kakskümmend neli null null kas või ühte peasüüdlast ja selle asja organiseerijat ega tõenda, et ta on leidnud ja arreteerinud ühe peasüüdlase, siis saate teie, seltsimees Kovatšev, *carte blanche*[1] tegevuseks, mida peate vajalikuks. Niisiis, esimesel septembril kell kakskümmend neli null null. Kas teile jätkub neljast päevast, seltsimees Zahhov?»

Avakum kloppis lõpuni suitsetamata piibu tuhatoosi tühjaks ja noogutas vaikides.

1 Söna-sõnalt «puhas leht», ülekantud tähenduses «vabad käed» *(prants. k.). — Tõlk.*

11.

Nõupidamisel polkovnik Manovi juures püstitas vastuluurekapten Slavi Kovatšev huvitava, soliidsel faktilisel materjalil põhineva hüpoteesi. Tema hüpotees tugines ennekõike kolmele põhimomendile:

1. Petõr Toškovi korraldus säilitada vaktsiini ebasobivais tingimustes.
2. Petõr Toškovi sõit Trigradi ilma piirivalve loata ja tema kohtumine Rakip Kolibaroviga kaks päeva enne sõrataudi epizoootia puhkemist.
3. Turismikaardi ostmine ja Trigradi maantee pealemärkimine. Rakip Kolibarovi nimi kaardi serval, kirjutatud Ventseslav Raškovi käega Petõr Toškovi etteütlemise järgi.

Borovetsi juhtum ei äratamid iseenesest kahtlust: välismaalased võivad tee peal iga inimese peatada ja temaga vestlema jääda. Aga kohtumine välismaalastega, kes hiljem maalt välja saadeti, pluss suhted ja kohtumised? Rakip Kolibarovi ja kahtlase veltveebliga Slivnitsast läksid nüüd analoogia tõttu üle teise kategooriasse — k a h t l a s t e juhtumite kategooriasse.

Ka Ventseslav Raškovi suhtes oli hüpotees hästi põhjendatud, Slaivi Kovatšev motiveeris tema enesetapmist terve hulga vaieldamatute ja silmanähtavate faktidega:

1. Kassüü vaktsiini rikkumises.
2. Kahjurliku tegevuse paljastumine.
3. Ettevalmistusel oleva põgenemise läbikukkumine.
4. Vältimatu arreteerimise oht.

Slavi Kovatševi arvates tõendasid need punktid olukorra täielikku väljapääsmatust, mis viiski enesetapmiseni.

Nõupidamisel .polkovnik Manovi juures ei esitanud Avakum oma hüpoteesi. Ta formuleeris ainult oletuse, et Ventseslav Raškovil ei olnud kavatsust oma elu lõpetada, vaid ta tapeti, peale selle püstitas ta antiteesi, et doktor Petõr Toškovil ei ole sõrataudiga midagi ühist.

Mis alust oli Avakumil Slavi Kovatševi hüpoteesi põhipunktide vastu nii julgeid vastuväiteid esitada? Tutvus doktori ja Ventseslaviga? Aga ta oli nendega tuttavaks saanud alles kaks kuud tagasi ja nad olid kokkuvõttes koos olnud umbes nelikümmend tundi — niisiis vähem

kui kaks ööpäeva. Muidugi mõista arvestas ta oma töös alati isiklikke muljeid. Näiteks Bojan Itšerenski puhul. Esimene mulje temast oli sünnitanud ka esimese kahtluse. Lõvilõust, toores käskiv hääl, külm arvestav pilk. Ablas sööma ja jooma, aga ettevaatlik ja mõõdukas seltskonnas, meelevaldne, pilke suhtes hell, ei meenutanud ta millegagi sentimentaalset inimest ega sarnanenud lüürilise sangariga. Sellepärast tunduski tema õhkamine arreteeritud õpetaja Metodi Paraškevovi pärast loomuvastasena. See ei sobinud talle. Ja Avakumi kogenud pilk muutus otsemaid valvsaks, kui geoloog jälle õhkama hakkas, sedapuhku oma naise pärast. Naine elas Plovdivis, saja viiekümne kilomeetri kaugusel Momtšilovost. Itšerenski, kellelt keegi tema naise kohta midagi ei pärinud, tegi ise temast juttu ja hakkas seletama, et käib iga laupäev Plovdivis. Tema sõnade järgi oli ta Plovdivis ka tollel laupäeval, kui Momtšilovos õnnetu õpetaja Metodiga see lugu juhtus. Iga laupäev, nagu armunud noormees? Geoloog ei olnud enam noor ega meenutanud üldse armulõõmas vaevlevat meest. Raske oli uskuda, et see tasakaalukas ja juba aastates geoloog jätaks töö ja lõbusa seltskonna Iltšo kõrtsis sinnapaika ning logistaks mäestikuteid mööda mootorrattaga kolmsada kilomeetrit ebieluarmuöö võlude pärast. Avakumile ei tundunud see usutav. Ehkki ta tundis Itšerenskit ainult tund aega, oli ta veendunud, et tema ohked ja jutt igatsevast abikaasast teenivad ühte eesmärki — rõhutada vaieldamatut alibit. Aga milleks tal oli vaja seda rõhutada, et ta viibis Momtšilovost sel ööl eemal, kui see seiklus juhtus? Teda ei kahtlustanud ju keegi milleski.

Nii sünnitas esimene mulje Avakumis ka esimese kahtluse.

Aga tema töömeetodis mängisid subjektiivsed muljed alati teisejärgulist osa. Loomult skeptik, kelle skeptitsism oli selle tõttu aina süvenenud, et tal tuli elus tihti räpase ja inetuga kokku puutuda, hakkas ta inimesi aegamööda läbi mustade prillide vaatama. Tal tuli liikuda roimarite maailmas, kus poliitiline reetlikkus ja moraalne langus käisid käsikäes. Itšerenski-taoline reetur, kes oma õega magab, polnud veel kõige värdjalikum ega kõige erandlikum selles maailmas, Ta oli hullematki näinud. Pori oli siin niivõrd püdel ja läbipääsmatu, et isegi kõige roosilisemalt häälestatud optimist muutus tahtmatult veidi

skeptikuks, niipea kui ta selles sumama hakkas. Ja et Avakum oli oma skeptitsismist teadlik, oli ta ühtelugu, ja mitte aluseta, oma hinnangute objektiivsuse pärast mures. Näiteks teadis ta ja oli täielikult veendunud, et enamikus, rõhuvas enamikus ei ole inimesed lurjused ega saagi olla. Aga selles maailmas, kus tema liikus, juhtus ta nägema, • kuidas anne käib käsikäes alatusega: Bojan Itšerenski oli andekas geoloog, aga see ei takistanud teda reetur olemast. Viktoria Itšerenska toimik oli moraalse palge suhtes täiesti laitmatu, ometi oli temast oma venna abikaasa saanud. Loomulikult ei olnud suurem osa inimesi lurjused — Avakum mõistis seda tõde väga hästi —, aga kõigele vaatamata süvenes tema hinges skeptitsism. Kuigi ta ei olnud oma töös

seni eksinud, oli tal ikkagi tõsiselt põhjust inimeste hindamise objektiivsuse pärast mures olla, muidugi mõista, kui see hindamine tugines ainult isiklikele muljetele.

Nõupidamisel polkovnik Manovi juures avaldas ta veendumust, et Ventseslav Raškov ei lõpetanud elu enesetapmisega, vaid mõrvati. Igaüks, kes seda noormeest vähegi tundis, oleks sama öelnud. Kas võis oma elu enesetapmisega lõpetada kõige elurõõmsam ja lõbusam noormees, kellel kõik oli läinud nagu «lepase reega», välja arvatud toto? Ja toto pärast polnud seni veel keegi endalt elu võtnud. Avakum teadis sedagi, et Ventseslav oli üsna tavaline, pinnaline, ilma huvideta noormees, et töödistsipliin, terve naer ja atleedikeha olid õieti tema ainukesed iseloomustavad omadused. Niisugused inimesed ei pane kätt oma elu külge, isegi siis mitte, kui armsam neid maha jätab. Nad leiavad hõlpsasti uue ja naeravad nagu ennegi, käivad endiselt jalgpallivõistlustel ja mängivad totol. Kui Avakum oleks enesetapja hindamisel ainult oma isiklikest muljetest lähtunud, oleks ta võinud rahulikult käega lüüa ja absoluutse kindlusega ütelda: «Võimatu!» Aga ta ütles «võimatu», ilma et oleks põrmugi arvestanud oma isiklikke muljeid sellest inimesest, otsekui poleks ta temaga üldse kohtunud.

Isiklikud muljed sellest noormehest sulges ta oma teadvuse «pööningukambrisse». Järelduse, et noormees ei surnud mitte enesetapmise, vaid vägivalla tagajärjel, tuletas ta selle olukorra vahetust ja konkreetsest analüüsist, milles laip leiti. Isegi kui oleks selgunud, et neid kaheksat tuhandet leevi ei saatnud talle vend, isegi kui selle raha

päritolu oleks teadmatuks või kahtlaseks jäänud, ei oleks ta oma arvamust muutnud. Olukorra analüüs veenis teda, et mees mõrvati ja et Slavi Kovatševi hüpoteesis pole ivagi tõde.

Peamise süüaluse suhtes tuli ta aga välja antiteesiga. Tema arvates ei tekitanud doktor Toškov üldse kahtlust. Ta kriipsutas tema nime resoluutselt maha isegi võimalike süüdlaste nimistust. Nõupidamisel polkovnik Manovi juures oli Slavi Kovatšev tema vastu terve hunniku süüdistusi kokku kuhjanud, ja mõned neist süüdistustest olid lausa ümberlükkamatud faktid. Iga teist Avakumi asemel oleksid mõtlema pannud tema kohtumised kompromiteeritud välismaalastega ja kahtlaste isikutega, nagu näiteks Rakip Kolibarov ja Slivnitsa veltveebel. Loata viibimine piiriäärses tsoonis, retk Trigradi kuristikku kaks päeva enne seda, kui seal sõrataud puhkes, — üksi sellest faktist piisas, et tema vastu tõsiselt umbusklikuks muutuda. Avakum ei teadnud kõigist neist doktori kuhtumistest ja seiklustest mitte kui midagi. Ta oli esmakordselt elus inimesega sõbrunenud, ilma et oleks enne tema minevikuga tutvunud. Ja sellest hoolimata või õigemini kõigi nende faktide leiuste, ilma et ta oleks kummutanud ühtki esitatud süüdistust, mis olid seotud doktor Toškovi saladuslike kohtumiste ja ilma loata rännakutega, võttis ta tema kaitse tingimusteta enda peale.

Niisugune teguviis meenutas pimesikumängu. Meenutas kriminaalromaane, kus autor usaldab kõiges detektiivi «intuitsiooni». Aga Avakum polnud veel iialgi pimesi mänginud ja igapäevases töös tunnistas ta intuitsiooni ainult kui vaatlemisoskust.

Muide, et mõista, mis alusel Avakum nii julgelt Slavi Kovatševi hüpoteesi ründas, tuleb meil 27. augusti sündmuste juurde tagasi pöörduda. Siis oli Slavi Kovatšev Pärus Avramovilt küsinud, kas Ventseslavi laual asuv veekarahvin ja klaas võivad olla «asitõendid». Ta tahtis teada, kas veekarahvinil ja klaasil on tsüaankaaliumi jälgi. Uurinud alguses vett ja siis klaasi, andis doktor Parus Avramov eitava vastuse. Ta ei avastanud mingeid tsüaankaaliumi jälgi. Ja Slavi Kovatšev lakkas nende esemete vastu huvi tundmast, kui neil asitõenditena mingit väärtust polnud.

Kui Avakum asus uurima tuba, kust laip leiti, ei jäänud temast loomulikult märkamata ei karahvin ega klaas. Ta tundis tsüaaniühendite ja sadestiste värvi ja lõhna ja talle ei tekitanud erilisi raskusi kindlaks teha, et ei vees ega klaasi pinnal ei ole tsüaankaaliumi. Aga erinevalt

Slavi. Kovatševist ei piirdunud ta otsese jälje otsingutega. Igai esemel on palju jälgi, ja kui üks neist millelegi huvitavale vihjab, tasub uurija töö end sajakordselt.

Niisiis, klaasi pinnal ei olnud tsüaankaaliumi jälgi. Aga mida võis rääkida ja näidata see klaasi osa, mis joomisel suuga kokku puutub? Nii üla- kui ka alahuule lõige on igal inimesel erinev, erinev on naha struktuur, mis nende välispinda katab, ja erinev on ka huulte kokkupuutenurk, mis oleneb suu suurusest. Ümmarguse näoga inimestel on suu tavaliselt suurem kui pikerguse näoga .inimestel. Huulte kokkupuutenurk on aga seda suurem, mida väiksem on suu, see tähendab suure suu huuled liituvad palju teravama nurga all kui väikese suu huuled. Seega võib nende tundemärkide alusel oletatava näokuju kohta järeldusi teha. Sellest kõigest pidid rääkima kumerad klaasi-servad, kui neile tõesti mingeid jälgi oli jäänud.

Aga ka klaasi külgmine pind võis üht-teist pajatada. Kui inimene vett joob, hoiab ta klaasi tavaliselt kolme sõrmega, nii et pöial asub nimetis- ja keskmise sõrme vastas. Ja et sõrmede naha joonis on kordumatu ja absoluutselt individuaalne, tohib eeldada, et igaüks, kes klaa-sist vett j.oob, jätab sellele oma «aadressi».

Enesest mõista, kui klaasi otsekohe pärast käsutamist pestakse, ei jää tema pinnale mingeid jäjgi. Ja vastupidi, kui klaasi otsekohe ei pesta, koguneb tema pinnale mõne aja jooksul nii palju «aadresse», et isegi kõige suurem spetsialist ei suuda sealt kõigile ponnistustele vaatamata midagi välja lugeda.

Aga Avakumile oli hästi teada — seda ta oli kuulnud sinise kitliga mehelt —, et sel päeval ei olnud ükski kõrvaline isik Ventseslavi toas käinud. Järelikult oli ainuke inimene, kes klaasi vett võis valada, Ventseslav ise. Kui aga klaasi pinnal on siiski näha ka teisi jälgi, tuleb sellest teha järeldus, et need on sinna jätnud inimene, kes ei tulnud tuppa mitte tavalisel kombel, vaid akna kaudu, pealegi kella kümne ja üheteistkümne vahel hommikul.

Nii arutas Avakum endamisi, kui ta klaasi kätte võttis.

Alguses ei märganud ta midagi, talle näis, et klaas on

kõikjalt ühtmoodi läbipaistev. Ta ei tundnud ka mingit lõhna. Siis võttis ta suurendusklaasi, pööras end akna poole ja hakkas veeklaasi põhjast kinni hoides selle pinda uurima. Nüüd oli klaasi külgedel juba selgesti näha pöidlajälgi ja nende kõrval mitut plekki, mis meenutasid samuti pöidlajälgi, aga nii esimene, suurem jälg kui ka need plekid olid kindlate piirjoonteta. Neid omavahel võrreldes tuli Avakum järeldusele, et klaasi on puudutanud kaks erinevat kätt. Seda klaasi oli hoidnud suure, jämeda pöidlaga käsi, mis kuulus arvatavasti Ventseslavile. Aga klaasi oli riivanud ka teine — palju väiksemate, peenemate ja õrnemate sõrmedega käsi. Need väikesed pikergused plekid meenutasid oma kujult naise õhukestes suve-kinnastes sõrmede jälgi.

Niisugune oli esimese vaatluse tulemus.

Esimesed järeldused viitasid teiste jälgede olemasolule. Tundmatu naine ei puudutanud klaasi «lihtsalt niisama» — klaasid on määratud selleks, et neist vett juua. Aga kui naine joob vett kumera servaga klaasist, jätab ta sellele ilmtingimata kas või minimaalseid huulepumati jälgi.

Avakum uuris luubiga veeklaasi serva ja tema silmad lõid rahulolevalt sädelema. Ta ei olnud oma oletustes pettunud: klaasi välisserval oli selgemini, siseserval nõrgemini, aga siiski täiesti selgesti näha huulepumati jälgi. Nende jälgede asetusest võis järeldada, et huulte kokkupuutenurk on üsna suur ja läheneb täisnurgale. Järelikult ei ole selle naise nägu ümmargune, vaid pikergune.

See oli hinnaline avastus ja Avakum oleks rõõmu pärast vilistama hakanud, kui tema jalge ees poleks lamanud Ventseslavi laip. Ta keerutas klaasi käes, ja tema silmis välgatas uus tuluke, mis sedapuhku kajastas tõelist imestust: esimese huulepumati jälje vastas tabas tema pilk teise, sama kuju ja suurusega, aga esimesest nagu pisut eredama jälje. Naine oli järelikult kaks korda joonud, klaasi mõninga aja pärast uuesti huultele tõstnud.

Juhtum oleks võinud paista täiesti tavaline, lihtne ja vaba vähimastki mõistatuslikkusest, aga Avakum jäi mõttesse: ennäe, tundmatu naiskülaline ilmub pärast kella kümmet ja lahkub enne, kui kell on löönud üksteist. Ta hiilib kabinetti vargsi ja lahkub sealt vargsi. Tema vestlus Ventseslaviga ei kesta rohkem kui pool tundi. Ja selle kolmekümne minuti -jooksul joob ta kaks korda vett. Ole-

tame, et esimene kord sundis teda jooma janu, ehkki naised ei joo hommikuti tavaliselt palju vett. Aga teine klaasitäis? Ja seda poole tunni jooksul. Selle teise klaasitäiega ei paistnud lugu just päris tavaline olevat. Asja erakordsusest andsid tunnistust veel teisedki jäljed. Plekk vaibal,. akenk rohi söötis õuel — kõigel sellel oli oma keel, ja Avakum mõistis oivaliselt seda keelt.

Avakum väljus laost rohkete ja selgepiiriliste muljetega. Nüüd teadis ta kõige tähtsamat, seda, mida Slavi Kovatšev ei aimanudki: et kella kümne ja üheteistkümne vahel käis Ventseslav Raškovi kabinetis tundmatu naine; et see tundmatu naine ei tulnud uksest, vaid aknast, mis oli tühja õue poole; et ta vestles Ventseslaviga poole tunni ümber, jõi kaks korda vett ja läks uuesti akna kaudu välja. Avakum teadis juba mõningaid tundmatu naise väljsjooni: keskmine kasv, väikesed jalad, pikad ja peenikesed sõrmed; pikergune nägu, väike suu, erepunaseks värvitud täidlased huuled; mustad juuksed; terava ninaga madala kontsaga kingad.

Kõik selle tuletas ta jälgedest. Mahatallatud rohi õues ja kriim seina välisküljel jutustasid talle, et tundmatu naine oli kandnud terava ninaga madala kontsaga kingi. Tema jalajäljed ja vahemaa nende vahel andsid tunnistust' väikesest kinganumbrist ja naise keskmisest kasvust. Otsustades sõrmejälgede järgi klaasil ja aknalaual, olid: naisel pikad ja peenikesed sõrmed. Huulepumati jäljed iseloomustasid suu kuju, suu omakorda andis kaudse ettekujutuse näo kujust.

Juuksed olid tal tõenäoliselt mustad, sest erepunast huulevärvi kasutavad tavaliselt brünetid.

Avakum teadis veel mõndagi. See naine ei olnud üle neljakümne ega alla kolmekümne aasta vana. Tal olid pikad jalad ja ta ei teinud kehalist tööd. Üle neljakümne aasta vanusel lühikeste jalgadega naisel oleks vaevalt õnnestunud kätega aknalauda puutumata aknast välja ronida. Tallatud rohi, selle välimus ja tallatuse aste ütlesid umbkaudu ära tundmatu naise kaalu: kuuskümmend — kuuskümmend viis kilo. Keskmist kasvu ja nooremad kui kolmekümneaastased naised ei jõua tavaliselt niisuguse kaaluni. Sõrmed võivad peenikesed ja õrnad olla ainult naisel, kes ei tee kehalist tööd.

Avakum sammus reipalt mööda päikesest hõõguvat kõnniteed ja tema tuju oli väga hea. Nüüd ei kahetsenud ta enam oma hüdriaid — need võivad oodata! Tal seisis ees huvitav, pingeline ja raske mäng.

Avakum ei märganud, kuidas ta oma maja välisukse ette jõudis. Tavaliselt silmitses ta möödujaid, uuris nende nägu, kõnnakut, rõivastust. Püüdis nende tuju, nende mõtteid aimata, nende iseloomujooni haarata — kõike selleks, et sisemist täitmatut nälga kustutada. Kui ta seda ei teinud, tundis ta väsimust, tema hinge hakkas vaevama ähmane mure ja ta kiirustas integraalvõrrandite ülesannetekogu taha või meenutas toidubaari ja nöpsninaga, alati naeratavat ettekandjat. Või sulgus oma töökotta ega väljunud sealt mitu päeva.

Praegu oli ta endaga rahul. Ta jooksis trepist üles, naeratas lahkelt perenaisele, ei peatunud aga nagu tavaliselt, et temaga vestelda. Perenaine oli üksik haiglane naisterahvas ja Avakum pühendas talle alati mõne minuti, et rääkida ilmast, reumast või küüslaugu raviomadustest. Aga sedapuhku ei jäänud ta temaga vestlema, vaid läks otsekohe oma tuppa, lükkas akna pärani lahti ja hingas sügavasti, täie rinnaga.

Poole tema toast täitsid raamaturiiulid. Toa teise poole võtsid enda alla voodi, kirjutuslaud ja madal raudkapp, mis oli täis antiiksavinõusid ja marmorist või rohekaks tõmbunud pronksist kujusid. Laual oli mitu luupi, väike vanaaegne vaas värviliste pliiatsitega, tubakakott, arvutuslükati ja mitu terrakotakildu, mis täitsid tal tuhatooside aset.

Mantlit seljast võtmata istus Avakum laua taha, tõmbas sahtli lahti, võttis sealt tühja albumi ja hakkas sinna midagi usinasti joonistama. .Veerand tundi hiljem oli krobelisel valgel joonistuspaberil värviline naisekuju. Ümaratest vormidest hoolimata oli naine sihvakas, laiaõlgne ja rinnakas. Tal olid täidlased ja meelad huuled, pikkade kaarjate ripsmete taga pooleldi suletud ilusad silmad ja mustad juuksed, mis lokkis salkudena laubale langesid. Kirju suvekleit oli pingul laiade puusade ja kitsa piha ümber, sõrmed olid peenikesed ja ilusad. Jalas olid tal valged madalakontsalised terava ninaga kingad.

Avakum võttis joonistuse kätte ja silmitses seda mõnda aega. Korraga väratas tema käsi ja kulmude vahele ilmus sügav kurd. Ta hakkas nohisema ja viskas albumi eemale.

Siis läitis ta sigareti ja hakkas toas noruspäi edasi-tagasi kõndima.

Joonistus tuletas talle meelde üht naist, kes oli viimasel ajal tema elus erilise köha omandanud ja sarnanes väga selle naisega, kelle ta värviliste pliiatsitega albumisse oli joonistanud.

Heitnud selle veidra mõtte sarnasusest kõrvale, võttis Avakum taskuraamatu ja hakkas süstematiseerima ülesandeid, mille kallale tal pärast lõunat tuleb asuda:

1. Vaktsiini kontroll; uurida, kas ja kuivõrd selle intensiivsus on vähenenud.
2. Keskuse ja lao vahelise kirjavahetuse läbivaatamine. Kindlaks teha, kunas ja kelle poolt tehti korraldus hoida vaktsiini kõrge temperatuuri juures ja valguse käes.
3. Välja uurida kaheksa tuhande leevi päritolu, mis Ventseslav Raškovi rahataskust leiti.
4. Uurida väljalõigatud vaibariba.
5. Fotografeerida klaasil leiduvaid sõrmejälgi ja uurida neid.
6. Uurida punaseid plekke klaasi serval ja kindlaks teha huulepumati mark.
7. Veel kord piinliku hoolega üle vaadata Ventseslav Raškovi laip.

Esimesed kolm punkti otsustas Avakum usaldada leitnant Markovile, ülejäänud neli aga võtta enda hooleks. Ta rebis tundmatu portreega lehe albumist välja, silmitses seda mõne aja mõttes, murdis selle korralikult kokku ja pistis taskuraamatu vahele. Lehte kokku murdes tajus ta kummalist raskust rinnus — otsekui pigistaks tal keegi külma ja käreda käega südant.

Kell oli kolm saamas, kui ta instituudi laboratooriumi astus. Talle lõid vastu tuttavad hapete ja kemikaalide, piirituse ja atsetooni lõhnad, ja esmakordselt elus meenusid talle äkki tunnid, kus ta rahulikult ja keskendunult, kõrvaliste muredeta siin grafoloogiat, salakirja, mikrofotokunsti ja igasuguste mürkide toksilisust tundma oli õppinud. Nüüd meenutas ta seda nukrusega — kust see tuli ja mida see tähendas? Kust pärines see paratamatuse-tunne, vääramatu katastroofi eelaimus, millele ta sammsammult ligineb?

Ta naeratas korrapidajalaborandile ja ulatas talle klaasi.

«Siin on terve romaan kirja pandud,» ütles ta, püüdes oma näole lõbusat ilmet manada. «Ma oleksin teie meestele tänulik, kui nad selle ühe tunni jooksul ära loeksid.»

Korrapidajalaborant teadis, kellega tal tegemist on, ega naeratanud sellepärast. Ta hoidis klaasi ettevaatlikult põhjast ja servast ning silmitses seda tähelepanelikult.

«Mind huvitavad nende inimeste «passid», kes seda klaasi on puudutanud,» jätkas Avakum. «Ja veel üks asi: siin on kaks huulepumati laiku — teineteise vastas. Mind huvitavad huuled, kust need pärinevad. Kui te mind informeerite, mis päritolu on huulepumat, kas bulgaaria või välismaa, siis jõuan ehk kuidagimoodi ka huulteni. Noh, kuidas on, kas tohin lootma jääda?»

Korrapidajalaborant viis klaasi naaberosakonda, Avakum aga asus väljalõigatud vaibariba uurima.

Tund aega hiljem teadis ta, kust see plekk pärines: välja-kallatud vesi, mis sisaldas tühisel määral tsüaankaaliumi. Lahus oli väga nõrga, umbes üheprotsendilise kontsentratsiooniga. Et mürk otsekohe ja surmavalt mõjuks, oleks seda lahust pidanud olema vähemalt üks liiter. Aga klaas ei saanud loomulikult nii palju mahutada. Teisest küljest ei leidu enesetapjat, kes eelistaks alla neelata terve liitri vedelikku, selle asemel et juua pool klaasi või vähem tugeva kontsentratsiooniga lahust. Oli täiesti ilmne, et vesi valati klaasi otsekohe pärast väikese annuse tugeva kontsentratsiooniga tsüaankaaliumi lahuse allaneelamist. See vesi oligi vaibale kallatud: vesi, millega klaasi oli pärast mürgi sissevõtmist loputatud. Teisiti ei saanudki olla. Aga siiski, kui ebausutav lugu! Enesetapja tühjendab klaasi, milles on tsüaankaaliumi lahus, valab siis vett klaasi, loputab seda ja viskab vee vaibale. Ta joob tsüaankaaliumi, ja mitte puuviljasiirupit; see mürk mõjub organismile silmapilkselt. Ja kui oletadagi, et enesetapjal oli üleinimlik tervis ja üleinimlik tahtejõud, milleks oli tal tarvis klaasi pesta, nagu oleks ta hoolas perenaine, kes külalisi ootab?

See oli õudne mõistatus ja Avakumil ei olnud veel jaksu seda lahendada.

Ta oli parajasti lõpetanud vaibariba uurimise, kui ilmus korrapidajalaborant klaasi ja jälgede fotoga. Ekspertiisi

tulemused kinnitasid Avakumi oletust. Klaasi seintel oli ainult üks pöidlajälg. Teised jäljed olid lihtsalt laigud, mingeid jooni ei olnud näha; usutavasti sattusid nad klaa-sile niisuguste sõrmede pigistusest, mida kattis peenest ja siledast riidest kinnas. Huulepumati asjas andis vastus veidi rohkem lootust — tegemist oli välismaa tootega, seda värvi ja selle koosseisuga pumatit Bulgaarias ei toodetud.

Avakumil oli iga minut kallis. Ta tänas laboranti, palus teda tehtud analüüside protokollid koostada ja läks kähku minema.

Avakum võttis takso ja hakkas komisjonikauplusi mööda ringi sõitma. Ta käskis sõita südalinna, elegantsed daamid külastavad südalinna kauplusi. Poolteisetunnise ringsõidu järel märkas ta lõpuks ühe kaupluse vitriinis riikliku antikvariaadi vastas välismaa huulepulkade kullatud hülsse. Need rubiine ja smaragde imiteerivate punaste ja ja roheliste sädelevate lihvitud klaasitükikestega kaunistatud padrunid torkasid möödujaile otsekohe silma.

Avakum teadis, et komisjonikauplustes müüakse iga viimane kui asi kviitungi vastu. Ta esitas ühele müüjannale rahandusinspektori tunnistuse ja palus endale viimaste päevade kviitungeid näidata.

Nende lehitsemine võttis veidi üle tunni. Lääne-Euroopa huulepulgad olid väga kallid, seepärast ei olnud nõudmine nende järele kuigi suur.

Kui Avakumi kannatus oli juba kätkemas ja ta oli valmis mahukat mappi nurka viskama ning kauplusest ülepeakaela välja tormama, silmas ta korraga dokumenti, mille pärast ta oli tulnud. Alati rahulik ja ennastvalitsev, oleks ta nüüd üllatusest peaaegu karjatanud. Selles üllatuses oli kergendustunnet: kviitungile lohaka käekirjaga kirjutatud nimi oli talle tuttav; aga see oli teine nimi, mitte see, mida ta oli oodanud ja kartnud. Kviitungil seisis: «Huulepulgad, 2 tükki, Hristina Tšavova, Brodi t. 33.» Ka hind oli kirjas.

Enne lahkumist ostis ta huulepulga «Chat noire» ja kargas siis rõõmust tulvil südamega tänavale. Seal istus ta autosse, tõmbas ukse laksatades kinni ja käskis ennast kiiresti haiglasse sõidutada. Kell oli juba seitsme ligi.

Takso hakkas liikuma, ja Avakumi ootamatu rõõmu-tunne tuhmus kuidagi väga kiiresti. Ravimite ja varustuse

osakonna masinakirjutajal Hristina Tšavoval on küll kastanpruunid juuksed, aga ta kasutab niisama eredat huulepulka kui osakonna sekretär Irina Teofilova. See on muidugi tema eralõbu. Hristina Tšavova elab samas majas kus Irina. Mõlemad on vallalised, töötavad ja elavad koos ja on seetõttu arvatavasti sõbratarid. Edasi: Tšavova ostab kaks huulepulka. Milleks osta k o r r a g a kaks? Pealegi on see Pariisi huulevärv kallis, isegi väga kallis, eriti tema, masinakirjutaja jaoks. Mis see tähendab?

Tuleb oletada, et üks huulepulk oli määratud Irina Teofilovale. Endale ostes oli Tšavova ka sõbratari meeles pidanud.

Kumb neist puudutas huultega klaasiserva? Ja kui selgub, et kumbki neist ei ole kella kümne ja üheteistkümne vahel kantseleist lahkunud?

Koju jõudis Avakum kell üheksa õhtul. Ta kutsus leitnant Markovi enda poole ja kuulis temalt üksikasju seoses laojuhatajale saadetud fiktiivse kirjaga. Kui leitnant talle Ventseslavi taskust leitud kaheksa tuhande leevi päritolust jutustas, naeratas Avakum nukralt ja kehitas õlgu.

«Mul on teile järgmised ülesanded,» ütles ta siis pärast hetkelist vaikimist. «Esiteks viige see võltsitud kiri laboratooriumi. Paluge laboranti mõlemalt allkirjalt tint välja võtta. Teiseks katsuge kindlaks teha, kas ravimite ja varustuse osakonna töötajad Hristina Tšavova ja Irina Teofilova on kella kümne ja üheteistkümne vahel töölt lahkunud. Andmeid ja kirja, millest tint välja võetud, tahan ma kätte saada hiljemalt kell üheksa hommikul.» Ta vaatas Markovile silma ja muigas. «Ma usaldan väga teie operatiivsust.» Ja sirutas jumalagajätuks käe.

Kui leitnant oli läinud, läitis ta sigareti. Suitsu sügavalt sisse tõmmates mõtles Avakum, et nüüd, kus ta oli näinud Ventseslavi igemeil leiduvat jälge ja teadis vaibale loksutatud tsüaankaaliumilahuse kontsentratsiooni, saab teineteise vastas asetsevaid huulepumati laike arvesse võttes matemaatilise täpsusega õnnetu ohvri viimased minutid taastada.

Selles versioonis jäi lahtiseks ainult kaks momenti: 1. Naine, kes tsüaaniühendi salaja vees lahustas, oli ikka veel tundmatu. 2. Vee värvus ja lõhn — kuidas Ventseslav õigel ajal ei märganud, et vees on tsüaankaaliumi?

Teine küsimus valmistas Avakumile tõsist peamurdmist,

Kas Ventseslavil olid päikeseprillid ninal või oli ta haistmismeele kaotanud? Mitte märgata, mitte tunda, et klaasis on mürk, ja juua surmavat lahust!

Aga see oli tehniline küsimus, nii-öelda puhtprofessionaalse iseloomuga küsimus. Kas ta märkas või ei, et vesi sisaldab tsüaankaaliumi, üks oli selge: noormehe oii mürgitanud tundmatu naine.

Siis algas õudus. Ja Avakumi süda tõmbus valuliselt kokku. Ta joonistas päeval albumisse oletatava kuju, lähtudes ainult andmeist, mis tulenesid tema poolt avastatud jälgedest. Muidugi mõista ei piisanud neist andmeist lõpetatud ja konkreetse kuju loomiseks. Puudujääva lisas tema kujutlusvõime. Aga ta ei kästanud oma kujutlusvõime abi meelevaldselt ega kobamisi, vaid jälgede uurimise tulemusena saadud andmeist juhindudes. Kas ta sai näiteks joonistada suure suu, kui huuled puutusid klaasiserval suurema kui 45°-se nurga all kokku?

Ta joonistas «matemaatiliselt», ja kui kõik oli valmis, vaatas talle valgelt lehelt otsa tuttav kelmika naeratusega naine — ravimite ja varustuse osakonna sekretär Nakkushaiguste Vastu Võitlemise Keskusest.

12.

Avakum oli ületamatu meister grimeerimise ja maskeerimise alal. Mõne minuti jooksul võis ta muunduda küürakaks hallipäiseks raugaks või anda endale tühise noormehe välimuse, kellel pole muud ebajumalat kui rock'n roll. Vahetevahel ilmus ta inimeste sekka äärmiselt kurnatud mehena, kes kannatab tantstõve, korea1 all.

Nüüd kleepis ta endale vurrud ette ja väikese kühmu nina peale. Tema kulmud vajusid sorakile ja rippusid silmade kõhal, mis andis talle karmi ilme. Siis pani ta kortsus ja õlised purjeriidest tunked selga, pistis kruvikeeraja rinnataskusse ja andis nüüd täpipealt vana montööri mõõdud välja. Ta avas raudkapi ja võttis sealt kaunis kulunud nahkportfelli. Selles polnud midagi imelikku — montöörid kannavad oma riistu just niisugustes vanades portfellides. Aga montööririistade asemel sisaldas see veidraid asju: seal olid muukraud, kõnksud, universaalsed

Lihaste tõmblustega iseloomustuv närvihaigus. — tõlk.

snepperlukkude avajad, taskulamp, taskufotoaparaat, igasuguseid kemikaale ja kera peenikest, aga väga vastupidavat nööri, mille otsas oli teraskonks.

Pool tundi hiljem sammus Avakum juba vaikseks jäänud linna mööda. Brodi tänav jäi Vabaduse pargist ida poole, uute elamukvartalite ja Plovdivi maantee vahele.

Taevas oli kattunud mustade pilvedega ja põhjas sähvisid aeg-ajalt pälgud.

Selles kõrvalises, avara pargi külje all tukkuvas linnajaos näis öö saabuvat kiiremini kui mujal. Majad olid siin madalad, suuremat osa neist varjasid puud ja põõsad ning valgus pääses läbi laiavõraliste puude lehestiku vaevu akendesse. Tänavalaternaid lahutas üksteisest tubli vahemaa ja nende valgus hajutas pimeduse vaevalt mõne sammu võrra ümberringi.

Tuul vingus ja puud kääksusid vaikselt. Seal, kus oli valge, tantsisklesid maapinnal nende varjud, moodustades hiiglasuuri läikivmusti ornamente.

Irina majale lähenedes märkas Avakum sõiduautot, mis seisis kõnnitee ääres sõidutee parempoolses servas. Ta ei olekski ehk sellele tähelepanu pööranud, aga teda üllatas, et auto seisis täpselt kahekordse telliskivimaja väravaesise jäätmaa vastas. Seega oli autole kõige lähem maja see, milles elas Irina.

Autos polnud kedagi — ei rooli taga ega tagaistmel. Kõik tuled olid kustutatud, aknad kinni. See oli «Moskvitš», mis kaugete pälkude valgel näis sidrunkollasena.

Kahekordse maja alumisel korrusel.oli kaks tuba. Ühes neist elas Irina, teises, köögi kõrval, pererahvas — abielupaar, pensionil õpetajad. Tundus väheusutav, et neile inimestele oli «Moskvitšiga» külla tuldud. Ülemisel korrusel elasid Tšavova ja kaks töölist «Tekstiilist». Neiud töötasid öises vahetuses. Seal ei olnud üheski aknas valgust.

Alumise korruse idakülje väikesele verandale oli Irina endale suvise magamistoa sisse seadnud — augustiööd olid lämmatavad ja ta eelistas magada verandal, kus oli rohkem õhku. Avakum teadis seda ja see oli talle soodus, sest nii võis ta maja esikülje poolt märkamatult tema tuppa tungida. Irina toa aken jäi lääne poole, kus õues oli kõige rohkem puid-põõsaid. Ühe vana kõvera mooruspuu oksad ulatusid otse tema aknani. Avakumi plaan oli lihtne — tuli luubiga järele uurida kinganinad, et kind-laks teha, kas neil on kriimustuste jälgi. Edasi oli vaja

muretseda huulepumatit, et võrrelda seda klaasil avastatud kahe laiguga. Ja kes teab, ehk leidub muudki juurdluse jaoks kasulikku materjali! Niisuguses toas tuleb alati üllatusteks valmis olla.

Ehkki Avakum oli tulnud materjali hankima ja oli valmis visalt ning tõsiselt sellele jahti pidama, eelistas ta hingepõhjas siiski ebaõnnestumist — et kinganinadel ei oleks mingeid kriimustusi ja huulepumati värv ei langeks kokku klaasil avastatud laikude värviga. Mida ta kõik ei oleks andnud, et tegelikkus tema oletused kummutaks! Esmakordselt elus oleks ta oma hüpoteesi kokkuvarisemisest rõõmu tundnud.

Aga näe, majas on keegi võõras. Arvata, et ta ei ole praegu Irina juures, on niisama hea kui imedesse uskuda.

Avakum ootas ära järgmise pälgu, et auto numbrit näha. Seejärel kummardus ta, keeras esimese vasakpoolse ratta ventiili kähku lahti ja pistis kapsli taskusse. Välja-tungiva õhu sisin kadus

läheneva äikese kõminasse. Siis võttis ta portfellist kobamisi väikese pudeli ja pritsis auto tagumistele kummidele erilist vedelikku.

Kõige tähtsamad ettevaatusabinõud olid tarvitusele võetud.

Nüüd jooksis Avakum üle jäätmaa, liibus kummargile laskudes vastu madalat puutara,et järgmist põuavälku ära oodata, ja kui kõik taas pilkasesse pimedusse oli vajunud, hüppas käratult üle aia rohtu kasvanud õuele. Ainult mõned sammud lahutasid teda vana mooruspuu tüvest. Kui palju õndsaid tunde olid nad Irinaga selles paigas, längu vajunud aia ja mooruspuu vahel veetnud.

Nagu ta oli oodanud, põles Irina toas tuli. Aknapooled olid paokil, aga nende vahel väreles tuule käes ootamatu takistus — õhuke valge tüllkardin. Takistus oli tühine, aga segas siiski. Ja seda ei olnud võimalik ära koristada. Avakum ronis puu otsa, võttis esimesel jämedamal oksal istet ja puuris pilgu akna kollasesse ristkülikusse. Olukord polnud siiski lootusetu: tüllkardin oli üsna läbipaistev.

Toa tuttava sisustuse keskel hakkasid silma kaks siluetti. Avakum tundis silmapilk ära Irina. Naine istus akna all laua taga, pea laual, ja näis magavat. Aga tema poosis oli midagi iseäralikku: tema laup toetus vastu lauda, juuksed aga olid sassis ja langesid õlgadele. Teine siluett kuulus pikakasvulisele, sihvakale, tumeda pintsakuga mehele, kes kõndis toas edasi-tagasi, käed seljal.

Avakumile tundus äkki, et ta kuuleb läbi tuulevihina naise nuttu. Aga kuulmine võis teda petta, sest ümberringi kääksusid oksad ja lehestik kõhises tuule käes nagu kosk.

Mõne aja pärast jäi mees keset tuba-seisma ja Irina tõstis pead. Tundmatu võttis midagi kuuetaskust ja näitas Irinale. Samal hetkel kargas Irina püsti ja sööstis otsekui vedrust tõugatuna mehe poole. Mees tõstis käe, lõi naist näkku ja see vajus aeglaselt põrandale. Siis roomas naine mehe juurde, võttis tal jalgade ümbert kinni ja langetas pea vaibale.

Avakum pigistas huuled kokku. Ta oleks tahtnud tuppa kärata, lurjusel kraest kinni haarata ja ta peadpidi vastu seina virutada. Aga ta jäi liikumatult oksale istuma. Ehkki meest oli läbi tüllkardina ainult ähmaselt näha, tundus tema kõhn pikergune nägu Avakumile tuttav, aga lähemalt uurida ta seda ei saanud, tüllkardina voldid segasid.

Mees tõmbas oma jalad ära, puhkes toorelt naerma, kummardus ja patsutas Irinat õlale. Siis istus ta naise toolile, Irina aga roomas põlvili voodini, keeras teki tagasi ja tõmbas madratsi alt väikese kõhuka arstikohvri. Ta viskas kohvri mehe jalgade ette ja peitis näo käte vahele.

Tema seelik tõusis üles, nii et jalad olid kõrgele üle põlvede paljad, aga see ei avaldanud mehele nähtavasti mingit muljet. Ta hakkas peegli ees sundimatult vilistades kaelasidet kohendama, võttis siis kohvri ja suundus ukse poole.

Samal hetkel hüppas Avakum puu otsast alla, kargas üle aia ja tõttas portfellist pudelit kobades auto juurde, Seal valas ta pudeli sisu esimese vasakpoolse kummi ette maha ja kadus pimedusse.

Umbes minuti pärast oli ta tagasi. Autol põlesid pool-tuled ja nende häguses valguses nägi ta meest, kes askeldas esimese vasaku ratta kohal.

Avakum tuli hariliku sammuga, aga ta katsus astuda mööda rohtu, et mitte kära tekitada. Mees märkas teda, kui ta oli «Moskvitšist» kümne meetri kaugusel. Avakum vajutas oma taskulambi põlema ja selle hele valgusvihk sundis meest nõutult silmi pilgutama ja kõrvale pöörduma. Aga see ei päästnud teda — tema nägu ei olnud nüüd enam tüllkardinast varjatud ja Avakum tundis ta otsekohe ara. Jah, see oli tema, Svetozar Podgorov, Nakkushaiguste Vastu Võitlemise Keskuse direktor. Avakum oli seesmiselt niisuguse üllatuse vastu valmistunud ega kaotanud enese-

valitsust, ta oli ju aimanud, kes see hiline külaline võib olla ja kellega tal tegemist tuleb teha. Sellest hoolimata väratas tema taskulampi hoidev käsi.

«Mis on, kas kumm läks lõhki?» küsis ta ja haigutas.
Kohvrit ei olnud näha, küllap see oli juba pagasiruumis.
«Ilm ka nagu tellitud,» muigas Avakum. «Just paras. Kas tagavarakummi on?»
«Mis see sinu asi on!» vastas mees vihaselt, ilma et oleks tema poole vaadanud.
Avakum kustutas taskulambi.
«Või mul sind tarvis on, ma ei mõtlegi sulle appi tulla!» ütles ta võõra, kähiseva häälega naerma pahvatades. «Vaat kus mul asjamees!» Ja lisas kõige ropema sõimusõna, mis talle pähe tuli. Ehkki ta vandus peaaegu esimest korda elus, läks tal sellest nagu kergemaks. . Mees ei vastanud ja kummardus uuesti ratta kõhale.
«Idioot!» kähvas Avakum veel ja sülitas jalgade ette.
Tema rusikas otse sügeles, et virutada sellesse kõrki näkku! Aga ta hoidis end tagasi ja läks temast aeglaselt mööda..
Paarikümne sammu järel, kui ta nägi, et pimedus teda küllaldaselt varjab, tõmbas ta sügavalt hinge ja sööstis maanteele. Trollibussipeatuses oli telefon. Ta helistas leitnant Markovile, käskis sel koera kaasa võtta ja viivitamatult peatusse sõita. Siis helistas ta julgeolekuvalitusse aadressilaua korrapidajale ja palus kiiresti Podgorovi aadress öelda. Ta kirjutas aadressi ühele paberitükile üles, istus pingile jalgu puhkama ja hakkas mööduvaid autosid lugema. Tuli meeled veidi hajevile lasta. Õudselt pingeline päev oli ta nii ära kurnanud, et tal väsimusest süda läikis.
Leitnant Markov jõudis kõhale veerand tunni pärast. Äjke lähenes. Välgud sähvisid ikka sagedamini. Iga hetk võis vihma kallama hakata.
Avakum andis leitnandile Podgorovi aadressi.
«Sõida kohe sinna ja uuri välja, missuguses korteris see mees elab ja kas ta on juba koju jõudnud. Kui ta ei ole veel tulnud, jää maja juurde valvama. Ma tahan teada, kas tal on koju jõudes arstikohver kaasas või mitte. Ta sõidab usutavasti kreemi «Moskvitšiga». Mul on auto number siin kirjas.»
Ta silitas koera.
Leitnant silmitses üllatunult Avakumi nägu.

«Mis on, kas .rna ei ole kena montöör?» muigas Avakum.
Siis võttis ta leitnandilt koerarihma ja hakkas pika sammuga Brodi tänava poole astuma.
Ta peatus kohal, kus oli seisnud «Moskvitš», käskis koeral jälgi nuusutada, silitas siis looma ja sosistas tema kõrva äärde kuimmardudes: «Lase käia, Ingus, otsi!»
Pruuni karva koer hakkas tasakesi kiunuma, surus koonu vastu maad ja tõmbas kõrvad ligi pead. Tema keha meenutas nüüd pingule tõmmatud vibunööri.
Nad põikasisid üle paari tänava ja jõudsid Simeonovo poole viivale maanteele. Laternaid läheduses polnud. Ümberringi oli vaikne ja pime, nii pilkaselt pime, et Avakum ei näinud isegi Ingust, ehkki see nohises temast paar sammu eemal.
Tuul oli äkki vaibunud. Paremal pool teed algav mets oli samuti korraga nagu tardunud ja unne suikunud.
Kui nad r audteeülesõidukohast üle olid jõudnud, pööras Ingus paremale, keerutas ühe koha peal ringi, ja Avakum märkas peagi, et koer tirib teda kuhugi hoovi. Sel hetkel sähvatas Vitoša taga välk ja lõikas metsa kohal mustava taeva kaheks.. Sellest hetkest oli Avakumile küll, et orienteeruda. Nüüd olid tal juba mõningad andmed: tänav, aiavärav, mille kohal nad seisid, ja number väikesel email-tahvlil. Järgmisel hetkel oli jälle pime. Aga Avakumi silmade võrkkile oli jäädvustanud maja välisilme — järsk viilkatus, lõuana poole eenduv ärklikorrus, allalastud kardinad, kaks mändi maja ees. Majas valitses pilkane pimedus, akendest ei paistnud ainsatki valgusviirgu.

Hakkas sadama. Jämedad piisad plaksusid vastu kuivanud maapinda nagu piitsahoobid.
Avakum silikutas rihmast ja rebis pahase Inguse suure vaevaga aiavärava juurest eemale.
Kusagil peatumata põikas Avakum otse Javorovi puiesteele. Läbiligunenud ja üleni poriga koos, jõudis ta telefoniputkani, helistas osakonna korrapidajale ja palus endale auto järele saata.
Ta jättis koera sohvri hoolde.
Kui ta oma tuppa astus, helises telefon. Leitnant Markov kandis ette, et kreemi «Moskvitšiga» päralejõudnud mehel ei olnnud midagi käe otsas.
«Kahju,» naeratas Avakum ja küsis: «Kas sa oled väga väsinud? Ei ole ? Tule siis siia, ma pakun sulle tassi kohvi.»

Enne kui vesi keema läks, jõudis Avakum duši all ära käia, tööpuslaku selga panna ja piibu täis toppida.
Leitnant sai ülesande ka viilkatusega maja kohe valve alla võtta, välja uurida, kes seal elab, mis ajast peale ja mis inimesed seal käivad. Ühtlasi kästi tal Svetozar Podgorovi kohta ankeetleht koostada ja kontrollida, mis inimesed temaga ühes korteris elavad.
Avakum võttis puhvetkapist pudeli konjakit ja kaks klaasi. Kohv hakkas keema.
Akna taga valas ikka veel nagu kapast.

13.

Avakum ärkas imetoreda hommiku säras. Ja see puhas rõõm, mis maa kohal laotus, tegi tema hinges idaneva mure võib-olla veel tajutavamaks. Andmed, mis leitnant Markov talle teatavaks oli teinud, ei ennustanud midagi head.
Ta teadis nüüd, et mõlemad allkirjad võltsitud kirjal on pliiatsiga ette kirjutatud. Doktori allkiri on lihtsalt täpselt järele tehtud — selles polnud enam kahtlust. Aga Irina allkiri? Milleks oli vaja neid väikesi, vaevalt märgatavaid erinevusi mõningate tähtede kirjutamisviisis?
See oli naiivne võte: nende väikeste, vaevalt märgatavate muudatustega oleks nagu tahetud ütelda: «No näete, k e e g i on püüdnud Irina Teofilova allkirja järele teha, aga see pole tal päriselt õnnestunud.» Mis takistas sel tundmatul järele teha tema ehtsat allkirja, nagu on järele tehtud doktor Toškovi allkiri? Loomulikult mitte miski, sest tal olid käepärast kümned Teofilova kirjad.
Oli ilmne, et võltsitud kirja autor oli mõned tähed Irina allkirjas meelega ebatäpselt kirjutanud, soovides teda, juhul kui võltsing välja tuleb, võimalike kahtlustuste vastu kaitsta.
Leitnant Markov oli kindlaks teinud, et 28. augustil ei olnud Irina Teofilova ega Hristina Tšavova kella kümne ja üheteistkümne vahel keskuse hoonest väljunud. See oli Irinale vaieldamatu alibi: ta ei saanud olla ühel ja samal ajal keskuses ja Ventseslavi juures! Sellest alibist oli küllalt, et kõiki Avakumi oletusi pihuks ja põrmuks lüüa. Aga leitnant oli kindlaks teinud veel ühe pisiasja: kella kümne

ja üheteistkümne vahel ei viibinud Irina Teoiilova kantseleis, vaid käis pööningul duššì võtmas. Niipea kui Avakum selle «pisiasja» teada sai, laotas ta käsi ja tema nägu muutus süngeks.
«Vean tuhat ühe vastu kihla, et duširuumis on teine uks, mis avaneb trepikotta. See teine trepikoda — kitsas keerdtrepp — ulatub läbi kõigi korruste, on ühenduses maja tagauksega ja viib hoone keldrikorrusele. See on päris loomulik.»
Ta käskis leitnandil seda kontrollida ja läks vastust oodates kööki perenaisega doominot mängima.
Leitnant ei lasknud end kaua oodata.

«Võiks arvata, et te olete selles majas käinud või tema plaani uurinud!» naeris ta. «Duširuumi vana uks on just see, millest te rääkisite. Ta seisab lahti ja teda saab seestpoolt haaki panna. Uus uks on tehtud hiljuti, seda on näha krohvist. See käib lukku ja haaki. Seal on ainult üks dušš.»

Avakum vaikis. Kell oli üksteist ja tal tuli polkovniku juurde minna.

«Arge laske kumbagi maja silmist,» ütles ta ohates. Ja küsis siis: «Mis teil on teatada viilkatusega maja kohta?»

Leitnant kehitas õlgu.

«Nojah, teil pole ju aega olnud,» naeratas Avakum süüdlaslikult. «Andke andeks. Ma kutsun teid pärast lõunat kohale.»

Tema hääl kõlas vaikselt ja sumedalt.

Tollel alibil oli Irina suhtes ainult formaalne tähtsus.

Õieti polnudki mingit alibit. Kell kümme lahkub ta kantseieist, öeldes Tšavovale, et jookseb üles dušši võtma. Sedasama ütleb ta koristajale ja võib-olla veel kellelegi. Ta astub duširuumi, keerab kraani lahti, väljub teise ukse kaudu ja laskub tagatreppi mööda õue, mis on vastu Dimo Hadžidimovi tänavat. Keskuse ladudeni pole pikk maa — minutit viisteist jala minnes. Kiiresti käies võib-olla isegi kümme minutit. Oma töö sooritanud, pöördub ta. sama teed tagasi, niisutab sooja veega juukseid ja nägu ning tuleb «värskendatuna» kantseleisse tagasi, nagu poleks midagi juhtunud.

Vähem kui ööpäeva jooksul oli Avakumil õnnestunud kaunis sügavale sellesse asjasse tungida. Tema peas oli juba valmis põhiline hüpotees, aga ta kartis seda polkovnikule kui tegevusplaani alust esitada, sest selles oli

veel hulk tundmatuid. Tema käsutuses oli veel seitsekümmend kaks tundi — kolm ööpäeva —, et vandenõu sõlm lahti harutada, tõelised kurjategijad paljastada ja ühe inimese elu päästa.

Sel päeval maeti Ventseslavi. Avakum helistas Irinale, aga Tšavova ütles, et Irina pole tööle tulnud, on haige. Siis kutsus ta julgeolekuvalitsusest auto, laskis sohvri vabaks ja istus ise rooli taha.

Ta oli veendunud, et leiab Irina toast, aga eksis — Irina istus mooruspuu all, raamat käes. «Vist mõni romaan,» mõtles Avakum. «Tahab unustada, praegu maetakse ju Ventseslavi!»

Tagasihoidlikus, aga rõõmsates toonides sitskleidis nägi Irina välja armsalt mõtlik nagu ikka ja tema iseloomulikult aval ning julge pilk oli puhas ja selge.

Istudes rohul, jalad enda alla tõmmatud, sirutas ta Avakumile käe ja tema huulil lõi särama muretu ning rõõmus naeratus.

«Just õigel ajal,» ütles ta ja tõmbas Avakumi lähemale. «Istu mu kõrvale! Ma olen lugemisest tüdinud.»

Avakum leidis end Irina kõrvalt rohult ja tundis tema õla õrna puudutust ning juuste paitust näol. Tõusis kerge tuul, mooruspuu ohkas, kleit ajas end kellukana kõhevile. Oli hea, kusagil vilistas rästas.

Avakumil hakkas pea ringi käima. Ta tundis vastupandamatut soovi naist emmata ja see värske keha, mis tema eest midagi ei varjanud ja nagu nimme ennast nähtavale seadis, toorelt oma käte vahele suruda. Nõudis uskumatut pingutust, et silmakirjaks rahu säilitada.

«Mida sa loed?» küsis ta end aeglaselt rohule pikali sirutades. Sinavas kõrguses nende kõhal sõudis kuldselt sätendava kähara servaga valge pilv. Põõsastikus vilistas rästas.

«Mida ma loen?» Irina surus käed põlvede vahele ja vastas kõlavalt nagu kooliplika, kes on tahvli ette kutsutud: «Lugu vesiniku keemilistest omadustest, eriti aga väga lugupeetavast vesiniku ioonist! Väga huvitav!» Ja puhkes lõbusalt naerma.

«Aga meie ühine tuttav ja seltsimees puhkab vist juba mullas,» ütles Avakum kissis silmi valget pilve vaadeldes.

«Vist küll,» vastas Irina vaikselt. Ta kummardus, et ro-

hukõrt noppida. «Ma oleksin matustele läinud, aga ärkasin täna kohutava migreeniga. Väga kahju.»

«Kahju, et oli migreen, või kahju Ventseslavist?» küsis Avakum.

«Surmaga ei maksa nalja teha,» ütles Irina ja surus sõrme Avakumi huultele.

Avakum vaatas talle otsa: naise ülahuulele olid ilmunud higipiisad.

Mõlemad vaikisid mõne aja.

«Irina,» katkestas Avakum esimesena vaikuse, «mis tulevikuplaanid sul on? Millest sa näiteks unistad?»

Ta võttis naise käe ja hakkas tema sõrmedega mängima.

«Mu unistused on väga tagasihoidlikud,» vastas Irina. Ta tõmbas hinge, kuivatas ülahuulelt higi ja raputas pead. Tema silmadesse ilmus endine sära. «Tõtt öelda on mul ainult üks unistus — mitte kellestki oleneda.»

«See on liiga ebamäärane,» muigas Avakum.

Irina noppis jälle rohukõrre ja jäi mõttesse.

«Mis see tähendal? — mitte kellestki oleneda?»

«Väga paljutki.» Tema rind voogas. «Vaat, astun aspirantuuri, ja mu edasine tee oleneb ainult minust endast.»

Tuul ajas pilvi itta.

«Irina,» ütles Avakum, «miks su käsi niiske on? Ja miks ta nii külm on?»

«Küllap sellepärast, et pea valutab,» võpatas Irina ja tõmbas käe ara. Ta kummardus Avakumi kõhale ja Avakum tundis tema hingeõhku oma huultel. Nüüd võis ta naist emmata, teda suudelda, aga tema käed lebasid otsekui halvatuna liikumatult rohul. Ihast ei olnud piiskagi verre jäänud. Ta tundis ainult haledust — tüütut, piinavat haledust, ei midagi muud.

«Sa oled täna nagu küsimuste kogu,» naeratas Irina. «Aga luba ka minul üks küsimus esitada: kelle auto see on?»

«Muuseumi oma,» vastas Avakum.

Irina kummardus veel madalamale tema kohale.

«Kas tahad, sõidame kuhugi linnast välja?»

«Selleks ma sinu juurde tulingi.»

Irina vaatas ringi ja suudles teda huultele.

Siis tõusis ta järsku püsti ja jooksis tuppa rõivastuma.

Kui ta uuesti välja tuli, istus Avakum juba rooli taga. Irina oli üleni valges: valge juuksepael, valge kleit, lahtise

ninaga valged kingad. Tema huuled olid eredaks värvitud.

«Mis siis ikka, lepime ainult huulevärviga,» mõtles Avakum naise ees varmalt ust lahti lükates. Irina valge rõivastus mõjus tema peale veel rusuvamalt.

Avakum juhtis auto Orhani maanteele. Niipea kui nad Iskõri sillast üle olid, andis ta gaasi ja spidomeetri osuti hakkas võnkuma üheksakümne kohal. Avakum teadis, kui kallis on iga minut, aga ta ei pidanud siiski tarvilikuks kiirust lisada: kõik tema käigud olid ette arvestatud ja liigne kiirustamine oleks võinud ainult segada. Sel hetkel, kui ta keeras Brodi tänavalt teele, mis viis üle Plovdivi maantee, näis talle, et nende kannul hakkas liikuma helesinine «Volga». Ja tõepoolest, auto sõitis nende kännul, hoides kindlat distantsi, püüdmata neist mööda sõita. «Kui ka tema kiirust lisab, on kõik selge,» mõtles Avakum ja surus pedaalile. «Volga» jäi maha.

Avakum pöördus oma kaaslase poole:

«Tore, mis?»

Aga Irina ei kuulnud vist teda vastutormava tuule tuhina tõttu ja istus endiselt vaikselt, silmad suletud.

«Kui ta ainult teaks, et on armuretkel oma timukaga!» muigas Avakum endamisi süngelt.

Ta heitis pilgu peeglisse ja tema kulmud tõmbusid kortsu — kumera klaasi põhjast sõudis sinise täpina välja «Volga».

Avakum laskis gaasipedaali vabaks. Iordankino küla oli juba selja taga ja nad lähenesid purskkaevule, ausambale, mis oli püstitatud langenud partisanide mälestuseks. Jõudnud platsile, millel see ausammas seisis, keeras Avakum vasakule ja pidurdas järsult.

«Kus me oleme?» küsis Irina. Ta vaatas imestunult ringi, otsekui oleks ta sügavast unest ärganud.

«Astu autost välja, vaata ringi, ja sa saad aru,» vastas Avakum tõredalt.

Alles mõni minut tagasi oli tal naisest hale olnud. Aga neid visalt jälitava helesinise «Volga» ilmumisest peale tundis ta südames äkki jahedust. Enne pidurdamist oli ta kõõritanud kaaslase poole ja näinud selle kätt oma põlve kõrval. «See käsi oleks võinud ka mulle tsüaankaaliumi puistata,» mõtles ta ja pööras rooli vasakule.

«Mis siin vaadata on?» puhkes Irina naerma. «Mäed, asfalt, purskkaev, lehtla.»

«Ja sangarite ausammas,» lisas Avakum.

Irina kehitas õlgu ja pööras ausambale selja. Siis ta haigutas, naksutas sõrmi ja küsis:

«Kas me jääme siia pidama?»

Sel hetkel veeres ette «Volga». Rooli tagant ronis välja jässakas, ümmarguse näoga, kiilaspäine, peast eemale hoiduvate kõrvadega mees. Seljas oli tal punakaspruun velvetjopp, mis oli tema laiade õlgade jaoks pisut kitsas.

Ta lõi ukse paukudes kinni, sülitas jalgade ette maha ja astus kindlal sammul purskkaevu juurde. Näis, nagu poleks ta Irinale üldse tähelepanu pööranud, aga Avakum märkas siiski, kuidas tema pilk üle naise näo libises. Mees kummardus veejoa kohale, jõi mõne sõõmu, loputas siis pikalt suud ja sülitas vee välja.

Nüüd ilmus Sofia poolt nähtavale mootorrattur. Kui see oli mööda kihutanud ja kurvi taha kadunud, ilmus nähtavale vaadikoormaga veoauto. Ka see logistas mööda, jättes maha heitgaaside haisu. Aga varsti lõhestas hetkeks sugenenud vaikust teise mootorratta põrin. See viiesaja-kuubikuline masin möirgas nagu miinipilduja.

Ehkki sõitjal oli nahkjopp seljas ja nahkmüts peas, tundis Avakum temas juba eemalt ära leitnant Markovi. Too tuli mootorrattalt maha, veeretas selle teeserva, otsis varjulise koha ja viskas rohule pikali.

Velvetjopiga mees läks oma «Volga» juurde tagasi, tõstis kapoti üles ja hakkas hoolega mootorit uurima. Siis võttis ta mutrivõtme ja asus ventilaatori rihma pingutama.

«Ta paistab leitnandist taibukam olevat,» muigas Avakum endamisi.

Irina, kes siiani oli otsekui tardunult paigal seisnud, liigutas lõpuks pead ja hingas sügavalt. Tema nägu oli valgem kui valge juuksepael. Ta seisis, õlad längus, ja silmitses nõiutult sinist «Volgat».

Avakum puudutas tema õlga:

«On sul paha?»

«Jah, jälle see migreen,» vastas Irina vaikselt.

Avakum jooksis auto juurde ja tuli tagasi, käes poolik veeklaas.

«Joo, see on allikavesi, see värskendab. Ma tõin su nimelt siia, et sa seda prooviksid. Kas maitseb?»

«Väga,» sosistas Irina. «Tänan.»

Avakum võttis tal piha ümbert kinnu

«Aeg on tagasi sõita. Kell on juba neli, kell viis aga on
256

mul muuseumis kohtumine arheoloogiaosakonna juhatajaga. Teinekord viin su kaugemale.»
«Kuhu?» küsis Irina talle näkku vaadates.
«Väga kaugele,» vastas Avakum ja pööras näo ara, kusjuures ta oleks klaasi peaaegu maha pillanud.
Kui ta auto ringi keeras, askeldas velvetjopiga mees ikka veel mootori kallal.
Helesinine «Volga» vilksatas veel kord peeglis ega ilmunud siis enam nähtavale.
Niisiis arenes kõik väljatöötatud plaani kohaselt. Et Irina Teofilova ja «tundmatu», kes talle joonistuspaberilt vastu vaatas, on üks ja sama isik, selles Avakum ei kahel-nud, aga oli tarvis viimast kontrolli, et saada käegakatsutavat tõendit.
Jah, ta ei kahelnud, aga kui ta mõlemad klaasid enda ette asetas, tundis ta äkki kurgus tompu. Tema käed läksid külmaks ja niiskeks.
Ta hõõrus kaua vatiga oma kõige suuremat luupi. Siis läitis ta sigareti ja tõmbas üksteise järel mitu sügavat mahvi.
Laigud klaasidel olid absoluutselt sama värvi. Nad sarnanesid ka suuruselt, joontelt ja huulte kurdude poolest ning käitusid ühe jäljendi teise peale paigutamisel ideaalselt.
Mõlemal laigul oli servas umbes läätseterasuurune vaevalt märgatav paksendus.
Avakum viskas luubi käest, nõjatus toolikorjule ja sulges silmad.
Ta oli teadnud, et laigud langevad kokku, ja siiski...
Nii istus ta mitu minutit. Kui ta püsti tõusis, olid kurrud tema suu ümber nagu sügavamad ja teravamad. Huulil eksles veider naeratus — mingi segu kibestumisest, irooniast ja raugalikust üleolekust.
Ta avas raudkapi ja peitis klaasid kappi.
Siis pani ta puslaku selga, toppis piibu täis, võttis riiulist «Maailma ajaloo» köite, istus mugavalt laia nahktugitooli ja süvenes lugemisse.
Loojuva päikese längus kured värvisid aknaklaasid roosaks.
Leitnant Markov saabus poole tunni pärast. Tal oli ikka veel jopp seljas, ta oli tolmune ja tuulest punetava näoga.
257
Avakum tõusis püsti, pani leitnandi oma kohale istuma, sundis teda ära jooma klaasi konjakit ja pakkus suitsu. Alles pärast seda küsis ta:
«Punakaspruuni jopiga mees elab viilkatusega majas, eks ole?»
Leitnandil oleks peaaegu konjak kurku läinud. «Selles pole midagi imelikku,» muigas Avakum. «Täna hommikul kell kaheksa läksin ma jalutama ja möödusin juhuslikult kahe männiga majast. Te vist mäletate, et eile õhtul sadas kõvasti vihma, see tänav seal on aga sillutamata ja kõnnitee lihtsalt muldtamm. Rohelise värava taga märkasin ma jälgi, mis tulid õuest ja läksid lõuna suunas maantee poole. Ma hakkasin neid jälgi uurima, muidugi mõista peatumata, käigu pealt, ja nad jutustasid mulle üht-teist. Need olid mehe jäljed. Üsna väikesed, aga sügavad. Samm keskmisest lühem. Millest see räägib? Te vist aimate juba? Mees pidi olema lühikest kasvu ja kaunis raske. Tema kingajäljed olid pehmes mullas täiesti selgesti näha — väga teravad ninad, pikk tald, kitsas ja kõrge süvend talla ja kontsa vahel. Te käite elegantselt riides, kas te võite mulle ütelda, missugused kingad sellele kirjeldusele vastavad?»
«Itaalia omad,» vastas leitnant lõbusalt.
«Just, just, see ei ole meie lõige ja seda on kerge ära tunda. Lühikest kasvu tüse mees, kes kahe männiga maja õuest välja tuli, kandis itaalia kingi. Ja edasi? Velvet-
jopiga mees on jässakas ja tüse, ja jalas on tal itaalia kingad. Kas kallan teile veel? Jooge, täna ei tule teil enam mootorrattaga sõita. Kes see mees siis on?»

«Selle mehe nimi,» alustas leitnant, kui oli sõõmu konjakit rüübanud, «on Nedjalkov, ees- ja isanimi Prokopi Albert. Ta on pärit Pavlikeni linnast, lõpetanud Sofias prantsuse lütseumi. Ülikooli lõpetas Itaalias, kus oli katoliku kiriku stipendiaat. Seal õppis ta metsandust. Oli õppejõuks agronoomiateaduskonnas, viimased kolm aastat on aga töötanud metsamajandite inspektorina põllumajanduse ministeeriumis. See viilkatusega maja on tema oma. Praegu on sel mehel puhkus, tema perekond aga suvitab Pavlikenis. Tema isa on katoliku preester, pensionär. Insener Prokopi Nedjalkov on apoliitilise hoiakuga, aga tema juures ei ole märgatud mingeid reaktsioonilisuse avaldusi ja tööl on tal suur autoriteet. Täna väljus ta majast kell seitse hommikul. Viisteist

minutit hiljem oli ta juba Näkiallika tänavas maja number 17 ees, kuhu ta jättis oma auto. Täpselt kell kaheksa oli ta maja ees, kus elab kreemi «Moskvitši» omanik, meie eilne tuttav. Ta jäi tolle juurde umbes pooleks tunniks. Siis tulid nad välja ja istusid Prokopi Nedjalkovi «Volgasse». Nad peatusid keskuse hoone ees. Siin jätsid sõbrad hüvasti. Prokopi Nedjalkov pöördus koju ja jättis auto tänavale, maja ette. Täpselt pool neli tuli ta kiirustades majast välja, istus «Volgasse» ja kihutas Plovdivi maanteele. Veidi enne ristteed, kus lõpeb Brodi tänav, peatus ta ega liikunud paigast, enne kui teie auto maanteele välja jõudis.»

«Teie aga organiseerisite kõhe hiilgava jälitamise kähe mootorrattaga, kui saite teada, et ta kihutab minu kännul,» ütles Avakum naeratades. «See oli teist väga armas.»

«Te käskisite ju mul teda silmas pidada,» vastas leitnant pead langetades.

Avakum vaikis viivu.

«Kas tõite materjalid Svetozar Podgorovi kohta?»

Leitnant võttis rahataskust kokkumurtud paberilehe ja ulatas selle Avakumile. Tema käsi väratas.

Avakum võttis lehe ja vangutas pead.

«Teil tuleb oma närve karastada,» ütles ta, näol kibes-tunud ja üleolevalt irooniline naeratus. «Teil tuleb elus võib-olla veel hullemate asjadega tegemist teha. Sõna «inimene» kõlab tõepoolest ilusasti, aga seda ilu ei leia te kõigis. Inimene on kõigeks võimeline — relvastage end selle filosoofilise põhimõttega, ja teie käsi ei varata enam iialgi. Kas saite teada, kes temaga ühes korteris elavad?»

«Ta on naise Varnasse suvitama saatnud ja elab praegu üksi.»

Avakum vaatas kella.

«Mul on teile niisugune palve: minge polkovnik Manovi juurde ja paluge teda minu nimel, et ta selle mehe välja kutsuks ja teda kuni kella kümneni kinni peaks, ütleme, temaga vestleks. Sõitku näiteks linnast välja. See oleks kõige parem. Noh, minge. Tulemustest teatage telefoni teel.»

Leitnant tõusis püsti.

«Ja ärge jätke viilkatusega .maja sekundikski valveta! Teatage mulle inspektor Prokopi Nedjalkovi igast sam-

must. Täna öösel või homme sõidab ta tingimata linnast välja. Palun teid tungivalt mulle sellest otsekohe teatada! Ja veel üks asi: paluge polkovnik Manovit, et ta annaks mu käsutusse raadiosaatejaamaga auto.»

Ta võttis raudkapist pikerguse kaardi ja ulatas selle leitnandile.

«Siin on mu šifr ja kood. Soovitan teil tänase öö ja homse päeva jooksul valitsusest mitte lahkuda — tuleb palju üllatusi ja seisab ees pingeline töö.» Ta naeratas nukralt ja surus leitnandi kätt.

Kui leitnant oli lahkunud, pani Avakum end kiirustades riidesse, vajus tugitooli ja sulges silmad.

14.

Poole tunni pärast helistas leitnant Markov talle:

«Kõik on tehtud, nagu te soovisite. Tolles kohas ei ole kuni kella kümneni kedagi. Ülejäänu ma organiseerin.»

«Soovin edu!» ütles Avakum ja pani toru hargile.

Ta võttis kaasa juba tuttava nahkportfelli ja läks välja.

Õhtu oli meeldiv. Puhus soe tuul. Tänavad särasid öistes tuledes.

Kui Avakum teda huvitava maja ette jõudis, vaatas ta ringi ja avas kärmesti kähe poolega välisukse. Trepikojas ei olnud kedagi. Ta läks üles teisele korrusele. Sokolaadi-värvi uksel hiilgas väike vasktahvel: Svetozar Podgorov

Uksel oli snepperlukk «Yale». Seda süsteemi lukke tundis Avakum nagu oma viit sõrme. Sellepärast ei tulnud tal portfellis tuhnida. Ta võttis kuuetaskust universaal-muukraua «Yale'i» lukkude jaoks ja avas ukse.

Ta lülitas taskulambi ümber sinisele valgusele ja astus sisse. Läbinud esiku, mille seinu katsid poolest saadik punast puud imiteerivad värvitud paneelid, poolest saadik aga pikergused peeglid, jõudis ta ümmargusse, kuplikujulise võlvlae ja marmorpõrandaga saali. Keset saali, kirjude plaatidega palistatud basseinis, vulises väike purskkaev ja vallatlesid punased käiad. Siit viis tubadesse kolm ust, kõik plüüšportjääridega varjatud.

Avakum avas umbropsu ühe ukse ja naeratas rahulolevalt: kohe esimene samm oli teda Podgorovi kabinetti

toonud. Kogu selle sisustus koosnes uhkest, tumepunasest barokkstiilis kirjutuslauast ja ilusasti painutatud kõrga seljatoega toolist. Seinal rippusid kergetes, aga kunstipärastes raamides pildid. Avakum suunas taskulambi valgusvihu üles — need olid Renoir' maalide «Lilled vaskanumas» ja «Pärast kümblust» reproduktsioonid. Muud siin ei olnud. Laua ainus sahtel oli lahti, aga selles ei olnud midagi huvitavat — mõni pliiats, puhas plokk ja pudel rohelist täitesulepeatinti.

Avakum kergitas põrandavaipa — parkett oli kõikjal ühtlane. Ta kloppis seinad läbi, ei avastanud aga kuskil midagi. Ta tundis, kuidas tal veri pähe tõuseb ja meelekohtades tuikab. Ebaõnnestumise puhul jääb vastamata väga tähtis küsimus!

Nüüd asus ta taskulambi valgel uuesti pilte uurima, «Lilled vaskanumas» rippusid otse, teine pilt aga oli veidi paremale nihutatud — alasti neiu kuju oli pisut kal-lakil. Avakum tõmbas tooli lähemale, laotas taskurätiku istmele, ronis toolile ja võttis pildi könksu otsast maha. Pildil ei olnud mingit kahekordset «voodrit» ja ei paistnud ka, et naelu, mis kartongi vastu klaasi surusid, oleks kunagi välja tõmmatud. Naelad olid sügavasti sisse löödud ja nende peadel ei avastanud Avakum tangide jälgi.

Ja siiski oli seda pilti keegi liigutanud, seejuures üsna hiljuti. Peene maitsega mees nagu Svetozar Podgorov oleks vaevalt talunud, et pilt ripub nii viltu. Avakum surus taskulambi peaaegu vastu seina ja tema käsi põrkas tagasi nagu nõelatud. Või selles siis seisabki asi! See ei olnudki konks, vaid väike võti, mille pära oli pooleldi maha viilitud, nii et sellest oli saanud konks. Avakum kee-ras seda, tõmbas siis enda poole, ja seinast kargas välja plekklaegas. See oli nii tihedasti seina sees, et rohelisel tapeedil ei olnud pisematki pragu näha. «Aga luubi abil oleksin selle ikkagi avastanud,» käis Avakumil peast läbi.

Laeka põhjas oli köites raamat, selle peal aga foto. Heitnud pilgu ülesvõttele, läks Avakum otsekohe süngeks ja pistis pildi portfelli. Sissemurdmist võõrasse korterisse oli krooninud oivaline edu. Aga mis raamat see on? Tiitellehel seisis: Ivan Vazov. Ikke all. Raamatul puudus autograaf ja

see oli liiga hiljuti välja antud, et tal oleks võinud bibliofiilset väärtust olla. Sama väljaanne oli ka Avakumil kodus riiulil.
Avakum kehitas õlgu ja hakkas raamatut lehitsema, jäl-

gides tähelepanelikult leheküljenumbreid. Kui ta oli jõudnud kolmekümne viienda leheküljeni, libises üle tema huulte vaevalt märgatav võidukas naeratus. Number 35 kõrval seisis kaks nulli, nende alla oli aga hooletult sirgeldatud «Vazovi». Sifri võti! Selge!

Ta pani raamatu oma kõhale tagasi ja seadis kabineti korda, nagu see oli olnud enne tema tulekut.

Kell hakkas juba üheksa saama, kui ta tänavale astus. Ta õhtustas esimeses ettejuhtunud restoranis ja oli kell kümme jälle oma toas. Ta pani mõned asjad kohvrisse, kustutas tule ja heitis lahti rõivastumata kušetile pikali.

Väsinud aju looritavasse poolunne vajudes kuulis ta äkki räiget telefonihelinat.

«Inspektor sõitis kümme minutit tagasi linnast välja,» teatas leitnant Markov ja tema hääles kõlasid pidulikud, aga samal ajal ka murelikud noodid. «Kihutab suure ajuga Pazarjižiki poole!»

«Hästi,» ütles Avakum ja haigutas. «See on väga hea. Nüüd aga kuulake! Esiteks saatke mulle jalamaid auto. Teiseks andke häire kõigile meie organeile Sofia ja Plovdivi vahel. Pidage nendega pidevat telefonisidet, minuga aga astuge kontakti raadio teel. Kas jäi meelde?»
Siis haaras ta kohvri ja astus vaikselt majast välja.

Kesköö oli käes. Ta vaatas taevasse, tähti polnud näha.

Süttisid autolaternad ja kustusid otsekohe. Talle kihutas auto vastu.

Temaga astuti raadio teel ühendusse, kui ta hakkas parajasti Ihtimani linnast välja sõitma. Kõrvaklappidest kostis veidraid katkendlikke helisid, vulksumist ja siristamist — meeleheitlikult kutsuvaid punkte ja kriipse. Siis jäi kõik järsku vait. Varsti kõlas koodisignaal, mida korrati kolm korda.

Avakum vähendas kurust ja keeras teeserva. Autotule hämaral valgusel võttis ta raadiosaatja, häälestas selle vastavale lainele ja saatis eetrisse signaali: «Kuulen.» Vastuseks kõlas: «Saade.» Siis järgnes teade: «Helesinine «Volga» möödus asja Belovo jaamast. Polkovniku korraldusel liigub teie kännul GAZ 69-A, see on teie käsutuses. Juht on teile tuttav.» Avakum vastas: «Sain aru. Tänan.» Siis vajutas ta starterile ja auto sööstis asfalteeritud maanteed mööda edasi.

Iga viieteistkümne minuti tagant teatati talle punktid, kust «Volga» oli möödunud. Prokopi Nedjalkovi kurus oli keskmiselt seitsekümmend kilomeetrit tunnis ja Avakumil ei olnud raske vahemaad enda ja «Volga» vahel kahandada, aga ta kartis talle liiga kännule jõuda: inspektor võis teda märgata, kahtlustama hakata ja endast mööda lasta.

Jäi selja taha Zvõnitševo küla. Avakum keeras jälle teeserva ja pani mootori seisma. Ta avas autoukse ja jäi kuulatama: ümberringi oli vaikne, ainult tuul sahistas vaevukuuldavalt nähtamatute puude lehestikus. Avakum võttis taskust sigaretid ja hakkas ahnelt suitsetama. Siis vaatas ta kella. See näitas kaks.

Sulgenud autoukse ja keeranud aknad üles, võttis ta ühenduse julgeolekuvalitsusega. Talle teatati, et «Volga» liigub mööda Plovdivi poole viivat maanteed.

«Märkige üles,» dikteeris Avakum. «Esiteks: meie sõber sõidab üle Kritšimi Devinisse; tehke korraldus, et teda igas sanitaarkontrollpunktis peatataks ja hoolikalt desinfitseeritaks — nii autot kui teda ennast; poleks halb, kui teda ettenähtamatud takistused tee peal paar tundi kinni peaksid, kas või kummi lõhkemise tõttu. Ta ei tohi Tešelisse jõuda enne kella kaheksat hommikul. Kas panite kirja?... Teiseks. Võtke viivitamatult ühendus Smoljani valitsusega. Tešeli ja Trigradi vaheline tee ja Trigradi ümbrus pange tugeva valve alla. Kirjeldage inspektori välimust ja andke juhtnöörid juba täna öösel kõik parteiorganisatsioonid alarmeerida ... Kas panite Jdrja? ...

Kolmandaks. Seadke viivitamatult sisse valve kõigi kahtlaste isikute üle Trigradi rajoonis, eriti isiku üle, keda tuntakse Rakip Kolibarovi nime all. Punkt. Andke mulle silmapilk teada, millal inspektor Devinisse viivale maanteele jõuab. Ootan teda Pazardžiki lähedal. Katsun «Volgast» ette jõuda, lühendades teed Dospati kaudu sõites ... Kõik.»

Avakum avas ukse ja laskis värsket jahedat õhku autosse. Tema laup ja käed olid higised. Sel hetkel, kui ta sigareti läitis, valgustasid tema autot võimsad kollased Valgusjoad. Temast mõni samm vasakul lõi äkki leegitsema kuldkollase lehestikuga haraline puu. «Nagu muinasjutus,» muigas Avakum ja tundis äkki, et tahab kohutavalt magada.

Ragisesid pidurid, kollane valgus kustus. Kuldkollane

puu kadus ja ninna lõi bensiini ning läbitöötatud mootoriõli vingu.

«Tervist!» kostis tuhmilt nagu läbi tiheda .eesriide tuttav mahe mehehääl, , ,

«Ma pean tingimata natuke puhkama,» mõtles Avakum ja küsis: «Kas tagavarakäigukast on korras?» ,

«Aga muidugi!» puhkes autojuht naerma.

«Istu minu masinasse, mina sõidan sinu omaga edasi,» ütles Avakum.

Juht seisis vaikides auto kõrval.

«Noh, roni sisse! Säh, võta kõrvaklapid! Nii. Nüüd oled sa ehtne piloot. Muuseas, me ei vaheta ju sinuga esimest korda osi… Kas mäletad?»

Ta toetas otsaesise vastu külma ukseklaasi ja sulges silmad. Talle tundus korraga, et ta vajub süngesse põhjatusse kaevu, tema ümber aga tiirlevad valkjashallid udupilved, niisugused, nagu halva ilmaga turbanina Karabairi kiilaspead varjavad. Ja millegipärast kerkis tema vaimusilma ette ootamatult Marko Krumovi punane nägu. See oli totter ja ta pigistas raskeks muutunud laud valusasti kokku — teda ei huvitanud ju see Marko Krumov üldse. Iltšo kõrtsi peremees hajus ja tema asemele kerkis jälle kullatud lehestikuga puu. «Nagu muinasjutus,» muigas Avakum taas ja mõtles samas: «Noh, kui puu mulle muinasjuttu meenutab, siis ma ei maga!» Ta oli jälle sellesse süngesse udukobaratega kaevu vajumas, aga teda peatas teadvust torkiv küsimus: «Miks sa tingimata magama tahad jääda?» Ta oli harjunud kõigile küsimustele vastama, aga praegu ei olnud tal isu ühelegi küsimusele vastata. «Ma lobisen parem autojuhiga,» otsustas ta ja pistis käe taskusse, et sigarette võtta.

«Seltsimees kapten,» ütles autojuht ja müksas teda kergelt küünarnukiga. «Väljakutsesignaal!»

«Helesinine «Volga» lahkus asja Kritšimist. On võetud tarvitusele abinõud, et ta enne kaheksat Tešeli ei jõuaks. Teie korraldused on edasi antud. Astuge Trigradis ühendusse leitnant Georgijeviga.»

«Sõidan Dospatisse Peštera kaudu,» teatas Avakum. Ja lisas siis: «Oodaku leitnant Georgijev mind Tešelis silla juures.»

Avakum ei olnud Trigradis käinud, aga Anastassi jutust teadis ta, et kuristik lõpeb sillaga. Kell eli umbes kolm öösel.

Avakum kolis koos raadiosaatjaga maastikuautosse üle, käskis autojuhil paraja vahemaaga enda kännul sõita ja hoiatas, et Dospatist Borinini on tee väga halb — jõnksuline ja veeuuretest auklik. Soovinud talle head ööd, vajutas ta starterile ja andis gaasi. Mootor hakkas mürisema ja auto sööstis sinkjasse pimedusse.

15.

Teisel päeval pärast sõrataudi epizoootia avastamist läkitas Smoljani julgeolekuvalitsus Trigradi leitnant Georgijevi. Leitnant ja tema mõlemad abilised saabusid külla muulaga, kes oli koormatud pikkade vöödiliste lattide ja maamõõduriistadega. Pool tundi pärast seda, kui nad külanõukogus

oma dokumendid olid esitanud, teadsid Trigradi elanikud, et kõhale on jõudnud maamõõtjad, kes hakkavad tulevast külaväljakut planeerima. Mõlemad abilised jäid korterisse koolimajja, nende ülemus aga vastavalt oma aukraadile külanõukogusse. Tema jaoks klopsiti kokku nari, toodi õlgkott ja tekid ning leitnant tundis end kohe nagu kodus.

See jässakas, enneaegselt hõrenenud juuste, niiskete kollaste silmade ja lihavate huultega mees osutus suureks vembumeheks. Ta töötas erilise innuta ja armastas magada. Kui ta ei maganud ega töötanud, istus ta esimehe akna all, imes läbi õlekõrre jahutatud ploominapsi ja tegi mööduvaile naistele silmi. Seejuures naeris ta nii rõkkavalt, et seda oli küla teise serva kuulda. Ta tuli paar korda päevas välja, vaatas tähtsal ilmel silmi kissitades nivelliiri torusse, kärkis abilistega ja laskis neil ühtelugu vaiu ümber tõsta. Siis kõndis ta väärikal sammul paar korda ümber väljaku, heitis pahase pilgu leitsakust halli taeva poole ja puges kähku külanõukogu laia varikatuse alla peitu.

Talumehed hakkasid teda altkulmu ja tusaselt põrnitsema, neile ei meeldinud vist, et ta nende eitedele külge lööb. Ainult Rakip Kolibarov sai temaga sõbraks, tõi talle mitu korda värsket kala ja saatis korra naisega püti hapu-piimagi.

Selline oli «ülemus» päeval. Niipea kui öö saabus, muutus see vedelvorst reipaks ja väledaks nagu ilves: ta kar-

gas üle aedade, hiilis kivimüüride ja plankaedade varjus ning puges peiduurgastesse, kus kohtus küla parteiorganisatsiooni sekretäri, kooperatiivi esimehe või piiri-valveohvitseridega. Aga kui osavasti ja kavalasti ta oma luuretegevust ka ei arendanud, tulemused olid kaunis nigelad. 22. augustil kella seitsme paiku hommikul märgati Rakip Kolibarovi naist lehmamullikaga Džuklevo püünisplatsiks hüütud ümbruses. Teda nägi seal leitnandi abiline Ahmed Parutev, loomafarmi brigadiri Halil Bum-bovi vennapoeg, kes tegi, nagu peaks ta metssigadele jahti. Rakip Kolibarovi naine ajas oma mullika metsa ja kohtus Daudova lambalauda mahajäetud karjakopli pool mädanenud onni lähedal oma mehega. Pärast lühikest juttu põõsastes läksid nad teine teisele poole, Rakip Vidla suunas, naine Džuklevo püünisplatsile tagasi. Sama lugu kordus 26. augustil, ainult selle vahega, et sedapuhku ei läinud Rakip Vidlasse, vaid jalgrada mööda otse läbi metsa Kesteni külla. Leitnant mäletas väga hästi, et 22. ja 26. augustil tõi Rakip Kolibarov talle õhtu-söögiks värsket forelli.

Teistel päevadel viis Rakip Kolibarovi naine oma mullika aasadele, mis jäid külast ida poole. Ahmed Parutev käis koidu ajal endist viisi Džuklevo püünisplatsil «jahil», aga sinna kolkasse, kus rohi ja sõnajalad ulatusid vööni, juhtus harva keegi.

Avakum jõudis Tešelisse aovalgel. Leitnant Georgijev ajas auto võõrastemaja õue, viskas raadiosaatja kästi üle õla ja jooksis Avakumi juurde, kes ootas teda teispool silda, kust hargneb prügitamata tee, mis viib Trigradi. Võssa peidetud mootorratta juurde minnes jõudis ta Avakumile jutustada, mis ta Rakip Kolibarovist teadis.

Avakum vedas vaevu jalgu järel ja tema silmad jooksid vett. Ta haigutas ühtelugu ja värises külmast.

«Mineval aastal te nägite parem välja,» ütles leitnant osavõtlikult.

Avakum noogutas pead.

«Kas viin teid oma residentsi?»

«Sõidame otseteed Ahmed Parutevi juurde,» -, vastas Avakum.

Kuristikus oli ikka veel vidune, kobrutava jõe kõhal laotus suitsuvinena läbipaistev udu.

Avakum võttis raadiosaatja õlale ja sidus tühja kästi pakiraami külge. Mootorratas hakkas jõnksulisel sillutamata teel põrisema. Otse enne küla keeras leitnant paremale ja nad sõitsid ringiga küla lääneserva. Siin olid majad üsna laiali pillatud, nende vahel aga haljendas põõsastik ja

raiesmiku hõre võserik. Leitnant peatas mootorratta madala paekivist aia taga, tõukas aiavärava jalaga lahti ja astus õue, kus seisis trellitatud akende ja rohetava telliskivikatusega põndrik savihütt.

Avakum tegi suitsu, võttis siis rahataskust kaks tabletti kofenaali ja neelas need nägu krimpsutades alla. Kogunes pilvi, mis ennustasid peenikest uduvihma.

Leitnant tuli tagasi ilusa suure tugeva noormehega, kes oli sooniline ja sihvakas nagu mägede pöökpuu.

«See on Ahmed,» tutvustas ta, «võid teda usaldada nagu oma lihast venda.»

Avakum sirutas käe ja noormees surus seda südamlikult.

«Ahmed,» küsis Avakum sosinal, «kui kaugel siit on Džuklevo püünisplats?»

«Poole tunni tee läbi metsa,» vastas too samuti vaikselt.

«Kes siin elab?»

«Mina üksi,» vastas Ahmed. «See on meie vana maja. Praegu elame külas, nõukogu maja kõrval.»

«Vii see sisse ja pane uks hoolega lukku,» ütles Avakum.

Kui nad üksi jäid, pöördus Avakum leitnandi poole.

«Võtke ühendus piirivalvepunktiga. Tugevdagu valvet piiril ja hoidku koerad valmis. Piirivalvurid argu tõstku mingil juhul kära, isegi kui nad mõne kinni nabivad. Rakipi naist ei tasu enam valvata, aga Rakip Kolibarovit ennast ei tohi silmist lasta. Sofiast saabuvat inspektorit mitte segada, aga tegutseda nii, et iga tema samm oleks teada. Rakipi ja inspektori jälitamiseks tõmmake kaasa eesrindlikku noorsugu —- muidugi äraproovitud perekondadest. Teie ise jääge külanõukogusse. Pean teiega Ahmedi kaudu sidet.»

Kui Avakum sünge tummunud männisalu servale jõudis, avanes tema pilgule avar lagendik, umbes kakssada sammu läbi mõõta, mis oli piiratud põliste mändidega ja kus kasvas sõnajalgu, rammusat rohtu ja seavabarnapõõ-

said. Lagendik kerkis pisut lõuna suunas ja otse selle serval seisis välgust murtud hiigelmänd, kõrbenud ja okasteta, meenutades muinasjutulist hauast tõusnud hiiglast.

Avakum silmitses seda mändi pärani silmi ja tummalt.

«See on Džuklevo püünisplats,» sosistas Ahmed.

Oli vaikne, loodus ei olnud veel unest ärganud.

«Kui me pole hilinenud, on kõik korras,» ütles Avakum endamisi.

Ta andis Ahmedile märku, et see teda ootama jääks, ja hiilis ise puude varju hoidudes ringi ümber lagendiku, et pääseda teisele poole lõhestatud puud. Piir jäi lagendikust lõuna poole ja oli loomulik oletada, et välismaa kuller tuleb just lõuna poolt.

Avakum ei kahelnud hetkegi, et Svetozar Podgorov peab oma välismaa ülemusega sidet kulleri abil. Esiteks sellepärast, et Bojan Itšerenski sissekukkumise järel ei olnud, selles rajoonis ühtegi raadiojaama välja peilitud. Ometi oli just see rajoon praegu sõrataudi epizootia keskus. Tuli järeldada, et välismaa salaluure agentuur tegutseb siin, ilma et tal oleks raadiosidet «juhendajatega» piiri taga. Sidet peeti seega lihtsamal, nii-öelda klassikalisel viisil — kulleri kaudu. Teiseks, Podgorovi salalaekas oli Avakum avastanud šifri võtme. Kaks nulli leheküljenumbri 35 kõrval ja sõna «Vazovi» andsid tunnistust lihtsustatud sifrite kasutamisest, mis koostati kas teksti alusel või sel teel, et asendati kindel arv tähti. Avakum ei pidanud võimalikuks sääraste *lihtsustatud* šifreerimissüsteemide kasutamist raadiosides. Niisuguste telegrammide kiire dešifreerimine, juhul kui raadiosaatja on välja peilitud, tähendab vältimatut sissekukkumist, negu näitas Itšerenski juhtum. Podgorovi salalaekast leitud šifri võti lubas oletada, et agentide vahel peeti sidet kirjalikult. Kolmandaks, Podgorovi abilise Prokopi Nedjalkovi inspektorikoht avas talle tee mitmesugustesse kohtadesse, lubas kohtuda igasuguste inimestega ja igasugusel ajal. Selline ametikoht andis talle võimaluse igasugust informatsiooni, materjali ja dokumente saada ja üle anda. Milleks siis *riskantne* raadioside, kui on olemas *elav* side? Pealegi kui sidet peab spioon, kellel on kasutada kõik ametiisiku õigused?

Neist andmeist ja tunnustest piisas Avakumil esimese oletuse püstitamiseks: Svetozar Podgorov peab oma välismaa peremeestega sidet kulleri kaudu.
268

Prokopi Nedjalkovi liikumisest Trigradi suunas tulenes Avakumi teine oletus: kusagil Trigradi ümbruses peab välismaa kuller midagi Prokopi Nedjalkovüe edasi andma.
Et Prokopi Nedjalkov saabus või õigemini soovis saabuda hommikul, tähendas ainult ühte, et see midagi on juba kõhale toimetatud ja et seda on tehtud kas eelmisel päeval või samal ööl. Avakumi ülesanne oli nüüd see midagi üles otsida.
Püüdes võimalikult käratult astuda, tegi ta pooltiiru ümber lagendiku ja hakkas siis tähelepanelikult maapinda silmitsedes lagendiku serva poole liikuma. Õieti polnud seal maapinda nähagi, see oli käetud paksu okasvaibaga, mis aastast aastasse kasvas. Selgeid jälgi ei olnud kusagil, aga Avakum pani tähele, et paiguti oli okaskate nagu tihedam, kusjuures kuivad männiokkad olid neis kohtades murtud ja muljutud. Ta laskus põlvili ja hakkas neid kohti sentimeeterhaaval uurides aeglaselt edasi liikuma.
Nii jõudis ta kõrbenud männini.
Tal ei olnud vaja end pingutada — isegi kõige kogenematum silm oleks märganud, et okkad männi ümber on kõvasti kinni tallatud. Avakum tardus paigale, uuris tähelepanelikult puu tüüd ja selle ümbrust. Aga kusagil ei hakanud auku ega pragu silma. Korraga puhkes ta vaikselt naerma — ülemisel, murdunud tüvepoolel, mis lamas tüüka kõrval, kroon vastu maad, läikis koor veidi ühest kohast. Nähtavasti oli seda kohta keegi puudutanud, sest see erines nii värvilt kui siledu-selt muust tüvepinnast. Pikemalt mõtlemata haaras Avakum tüve ümbert mõlema käega kinni ja nihutas selle veidi kõrvale. Puu asemelt paistis väike auk, kuhu oli varisenud kuivi okkaid. Aga see oli tühi. Avakum hammustas huulde: keegi oli temast ette jõudnud!
Ja see keegi kiirustas nüüd arvatavasti Tešelisse, et kohtuda Prokopi Nedjalkoviga. Võis isegi olla, et nad olid juba kohtunud ja helesinine «Volga» kihutas parajasti tagasi Sofiasse... Või et Prokopi Nedjalkov istus rahulikult Trigradis ja mugis süüa, keegi teine, tema saadik, kelle jälile Avakum ei saa, aga oli teel Devinisse ...
«Grouchy jäi hiljaks, ja Napoleon kaotas Waterloo lahingu,» mõtles ikka veel augu ees põlvitav Avakum kibedalt muiates, ehkki tal polnud naljatuju.
Siis aga märkas ta augus mustunud männikäbi, õieti
269
oli ta seda juba siis märganud, kui ta tüve kohalt nihutas, aga tema tähelepanu köitis see alles nüüd. Kuidas see oi! sinna sattunud? Muidugi mitte iseenesest.
Tal hakkas veri meelekohtades tuikama. See oli märk, ja see märk tähendas midagi! Muide, see võis tähendada ainult kas «võtsin ära» või «otsi».
Avakum pistis käe augu põhja okkahunnikusse. Käsi vajus randmeni sisse. Ta pidi peaaegu karjatama. Teda vaadates oleks võinud arvata, et ta on leidnud kõige suurema ja ilusama teemandi maailmas.
Ta tõmbas maskeeritud lehtrist välja kokkumurtud paberilehe, kargas välkkiirelt püsti ja jooksis puude varju. Seal viskas ta rohu sisse pikali, laotas paberi enda ette maha ja võttis sellelt hetkekski silmi pööramata taskuraamatu ja pliiatsi. Nagu ta oli oletanud, oli tegemist kõige tavalisema šifriga, mis oli koostatud tähtede asendamise meetodil. Võttes aluseks sõna «Vazovi», mis oli kirjutatud Podgorovi salalaekasse peidetud romaani «Ikke all» kolmekümne viiendale leheküljele, koostas Avakum eraldi lehel kärmesti võtmeskeemi:

	1	3	5	7	9	0
10	V	A	Z	O	V	I
32	B	G	D	E	ž	J

54	K	L	M	N	P	R
76	S	T	U	F	H	Z
98	Tš	Š	Štš	Õ	Ü	Ä

Numbrite tulbad tähendasid:

«Nakkushaiguste levitamine ajutiselt seisma panna. Katkestada side Rakipiga. Kohtumised lõpetada. Jäljed segada. Oodata väljakutset Plovdivist. El-Tepe.»

«Haistsid hädaohtu,» muigas Avakum. Siin oli tema jaoks ka uus element — Plovdiv. Ta rebis taskuraamatust lehe ja kirjutas skeemist juhindudes numbritulpadega:

«Sissekukkumine V. pärast. Miilits on teil jälil. Käsk üle piiri minna. Võtke kaasa viimane kogus mikroobe ja lennake viivitamatult Plovdivi. Toimetage I. maksku mis maksab Tešelisse — kell 23 kohtab teid silla juures küürakas. Parool: «Kuidas saab Vidlasse? — Mina tean teed Kestenisse.» Täita vastuvaidlematult. El-Tepe.»

Murdnud paberi pooleks, pistis Avakum selle lehtrisse ja kattis kuivade okastega. Seejärel nihutas ta tüve vanale kohale tagasi,

Kell oli seitsme ümber. Pilvisest taevast nakkas vihma tibama. Teinud tiiru ümber lagendiku, jõudis Avakum Ahmedi juurde.

«Ahmed,» ütles ta noormehele silma vaadates, «ma tahan sulle tõsise ülesande usaldada. Oled nõus?»

Noormees naeratas ja kehitas õlgu.

«Sa pead ennast kuhugi siia lähedale ära peitma, aga nii, et sind metsloomad ka ei märka, ja tollel kõrbenud puul silma peal hoidma. Mind huvitab väga, kas keegi tuleb selle puu juurde ja hakkab selle ait midagi otsima.»

«Ja ongi kõik?»

«Jah.»

«Aga kas selle inimesega midagi teha ei tule?» küsis Ahmed nõutult ja kompas oma pika jahinoa pidet.

«Ahmed,» ütles Avakum, «see inimene ei tohi sinu varjugi näha. Ta ei tohi isegi su jälgi märgata. Saad aru?»

«Saan küll,» ohkas Ahmed.

«Hoia silmad lahti ja kõrvad kikkis,» ütles Avakum ja jäi vait. Metsapadrikus karjatas lind. Pärast seda tundus vaikus veel jubedam. «Ma ootan sind sinu pool,» katkestas Avakum lõpuks vaikuse. «Anna mulle võti.»

Ta võttis jalad lahti,-kähmas saapad näpu otsa, ja mõne hetke pärast kadus tema pikk, pisut vimmas kogu metsahämarikku.

Umbes poolteist tundi hiljem kriuksus uks ja Avakum tõusis koikul istukile. Ahmedi silmad põlesid nagu hundil ja ninasõõrmed olid erutusest puhevil. Ta võttis kopsikuga mannergust vett ja jõi ahnelt. Pühkis siis huuled kuivaks ja vangutas pead.

«Kolibarovi eit,» alustas ta kolmejalgsel järil köide ees istet võttes. «Vantsis oma mullikaga sinna ja otseteed, ' tolle kõrbenud männi juurde. Laskis käpuli, pööras okkad segamini ja pistis endale midagi põue. Ma nägin kõike, aga te käskisite mul vagusi istuda, nii et ma hoidsin ennast vaos. Käed sügelesid küll! Siis ma läksin külla, isa viis mind maja taha ja ütles: «Pane kiiresti ajama, jookse külalise juurde ja ütle talle, et Kolibarovi eit sai mehega Vidla poole viiva tee ääres kokku. Rakip, et ta raisk kärvaks, pistis jalamaid üle heinamaa tee poole punuma, jäi seal uhiuue automobiili juurde seisma ja hakkas sohvriga juttu ajama. Siis sõitis see automobiil ara. Rakip aga ronis jõkke käiu püüdma.» Taat ütles mulle, et Rakipit

näinud seal Halil Alitevi pojuke — tal kästi silmad lahti hoida, ta ronis tee veeres ühte koopasse, ja nagu näha, hoidis silmad hästi lahti. Taat ütles mulle veel, et ma ei magaks ja et ma keelt hammaste taga hoiaksin, sest muidu, ütles ta, lõikan sul kõri läbi, kui meie külalisega, midagi peaks juhtuma. Mina aga ütlesin talle, et küll ma juba tean ja et see ei ole mul esimene kord.»
Avakum tõusis koikult püsti ja sirutas end.
«Ahmed, tee tuli koldesse.»
Kui hagu oli korralikult põlema hakanud, võttis Avakum kastist raadiosaatja, pani selle koikule, istus köide ette ja asus šifreeritud telegrammi koostama. Kahekümne minuti pärast teatas ta juba osakonda:
«Helesinine «Volga» sõidab Sofiasse — laske tal normaalselt edasi liikuda. Mitte kusagil, mitte mingil ettekäändel peatada. Samal ajal on vaja, et Irina ja Podgorov märkaksid, et neid jälitatakse. Oodake autot ja ärge kaotage inspektorit silmist. Arreteerige ta otsekohe pärast kohtumist Irina või Podgoroviga. Leitnant Markov võtku endale koht samale lennukile, millega Irina ja Podgorov Plovdivi lendavad. Tal tuleb neid teel aerodroomilt linna jälitada. Arreteerida viivitamatult selle auto omanik, millega nad Tešelisse sõidavad. Kui omanik sõidab nendega kaasa, tehke korraldus, et ta pärast Tešelist tagasipöördumist arreteeritaks.»
Ta andis signaali «lõpetasin» ja istus pärast seda kaua raadiosaatja kohal, pea norus.
Ahmed seisis ukse juures valveseisangus nagu nekrut. Avakum naeratas talle, pani siis kõik kästi tagasi ja vaatas kella. «Varsti on üheksa, nad jõuavad veel viimasele lennukile,» mõtles ta ja haigutas väsinult.
«Ahmed,» ütles ta mõne aja pärast, «viska õige puid juurde ja jookse külla tolle mehe poole, kes mind sinu juurde tõi. Ütle talle, et ta arreteeriks silmapilk Rakip Kolibarovi. Tema naist ärgu keegi puutugu. Kas jäi meelde?»
«Jäi küll!» naeratas Ahmed.
«Nüüd aga kuula edasi.» Avakum hõõrus laupa. «Ütle sellele mehele, et ta hangiks kuskilt kahehobusevankri, võimalikult pika. Vankris peab olema heinu ja kaks rogus-kit. Täpselt kell üheksa oodaku ta hobustega Tešeli tee peal. Sina tule pool tundi varem siia. Me läheme sinuga sinna, kus vanker seisab.»

Avakum sirutas käed tule poole ja vaikis.
«Seal ülemisel riiulil on leiba ja brõnsat,» pakkus Ahmed kohmetult.
«Tänan sind südamest,» ütles Avakum naerma puhkedes ja jäi kuulatama. Oli vaikne, ainult tuul vingus vaevukuuldavalt truubis. Paar vihmapiiska langes sisisedes tulle.
Avakum toppis piibu täis, toetas selja vastu sooja kolde-seina ja sulges silmad. Selle raske võrrandi tundmatud olid leitud, jäi ainult vastus tuletada. Aga vastuse saamine oli mehhaaniline töö ja selle peale ei tasunud mõtelda.
Kas selles keerulises mängus oli juhusel oma osa? «Postkasti» avastamine murdunud, kõrbenud tüve alt paistis esimesel pilgul olevat õnnelik juhus. Aga mis juhus see on, kui ta juba Sofias teadis, et kusagil Trigradi ümbruses p e a v a d o l e m a salakorterid ja peidupaik, mille kaudu residendid välismaa keskusest käske saavad, välismaa keskuse agendid aga residentide teateid vastu võtavad?
Ta teadis kogemuste põhjal, et s i h i k i n d l a t e s t otsingutest on alati ja-kõikjal tulu ning et need õigustavad end, sest alati ja kõikjal tuleb sulle abiks kümneid selliseid vabatahtlikke nagu Ahmed. Kui sul on niisugused «silmad ja kõrvad», saab paljastada ükskõik missuguse peidupaiga, olgu ta kuitahes osavasti ja kavalasti maskeeritud.
Jah, ei olnud mingit «õnnelikku juhust».
Svetozar Podgorov? Kui poleks olnud Svetozar Podgorovit, oleks tema asemel olnud keegi teine. Ja see teine oleks täpselt niisama Irina ümber tiirlema hakanud — salakuulamise mehhaanikal on

omad halastamatud «gravitatsiooniseadused», ja Avakum tundis neid hästi. Piisab vaid süsteemi ühe «maailma» avastamisest, kui tema gravitatsiooniväljas ilmuvad nähtavale teised «maailmad». Avakum koputas piibu tühjaks ja naeratas: nii siin kui Momtšilovo asjas ei jäänud ta juhuse peale lootma. Nii siin kui Momtšilovo asjas kasutati laiaulatuslikult šantaaži kui kindlat vahendit võõra tahte orjastamiseks. Bojan Itšerenski hoidis oma küüntes Kuzman Hristoforovit, sest tal oli teada tema roimarlik tegevus välismaal. Svetozar Podgorov ahvatles Irina oma võrku, sest välismaa luure oli varustanud ta paljastava dokumendiga.

Avakum võttis rahataskust pikerguse postkaardi – selle, mille ta Podgorovi salalaekast oli leidnud — ja silmitses seda kaua. Väike jõeaurik. Osa ülemisest tekist. Ruhvi kõrval pingil istub noor SS-mundris saksa ohvitser ja hoiab süles nägusat suvekleidis neidu, kellel on lill rinnas. Neiu parem käsi ripub vabalt, vasaku on ta õrnalt ohvitseri kaela ümber pannud. Neiu naeratab ja tal on väga õnnelik ilme.

See on Irina Teofilova neiupõlves.

Postkaardi pöördele oli tindipliiatsiga kirjutatud: «Viin, aprill 1944.»

Avakum teadis, et Irina isa töötas laevamehhaanikuna Doonaul ja tal oli ausa parteitu inimese kuulsus. Kuidas sattus tema tütar SS-lasest ohvitseri põlvedele?

Aga sellel polnud mingit tähtsust. Tähtis oli see, et postkaart oli Svetogar Podgorovi käes, ja nagu näha, oskas ta seda paljastavat dokumenti osavasti ära kasutada.

Avakum peitis foto ära ja toppis, piibu uuesti täis. Tuul undas vana viisi vaikselt truubis. Tuli oli kustumas. Aegajalt peksid vastu aknaruute vihmapiisad.

Ma ei hakka selle keerulise draama lõpustseeni kirjeldama. Ma olen loomaarst ja masendavad stseenid ei meeldi mulle. Aga ma tahaksin lõpetuseks, niisama möödaminnes ära märkida kaht huvitavat episoodi.

Kui pimedaks oli läinud ja Ahmed tuppa astus, kus Avakum teda pidi ootama, nägi ta seal lopsakate vurrude ja vastiku kitsehabemega küürakat, kes sarnanes surnud hodžaga.[1] Ahmed pidas teda algul viirastuseks. Silmad jahmatusest ja hirmust pärani, tardus ta paigale. Aga et ta oli keevavereline mees, sai ta hetkelisest jahmatusest kiiresti jagu, haaras oma pika jahinoa ja sööstis saladuslikule tundmatule kallale. See keeras tal käerandme osavasti välja, nuga kukkus põrandale, ja hurtsikus kõlas lõbus rõkkav naer.

Avakum oli sunnitud habeme ja vurrud kaks korda maha võtma, et umbusklikku Ahmedi rahustada.

Oli juba sügav öö, kui nad Daudova karjakoplisse jõudsid. Svetozar Podgorov kargas osavasti vankrilt maha, Irina aga vaarus ja Avakumil tuli teda toetada. Kui nad

1 Muhamedi vaimulik. — *Tõlk,*

hurtsikusse astusid, ütles Avakum: «Ahmed, tee valgust!» nagu nad varem olid kokku leppinud. Too tõmbas tikku ja läitis tormilaterna. Ja siis nägid külalised, et hurtsikus on teisigi inimesi. Leitnant Georgijevi «maamõõtjad» seisid, püstol peos, lävel, nende «ülemusel» aga oli suu kõrvuni, sest ta hoidis käes kahte paari läikivaid käeraudu. Svetozar Podgorov pistis parema käe mantlitaskusse, aga Avakum äigas talle kaela pihta ja mees varises põrandale. Ta seoti kinni ja jäeti rahule.

Samal silmapilgul vaarus Irina jälle ja oleks peaaegu maha kukkunud. Tema õlad vappusid, otsekui oleks tal palavik, nägu aga oli kaame nagu kooljal. Suunurkadesse ilmus vahtu. Ta langes põlvili ja sirutas käed Avakumi poole. Ja millegipärast laskus ka Avakum tema kõrvale põlvili. Irina haaras tema käe ja puudutas huultega tema hõbesõrmust. Seda sõrmust ei raatsinud Avakum ära võtta, kui ta end küürakaks maskeeris, see oli tehtud vanaaegsest, jumalanna Diana kujutisega Rooma mündist.

Irina oli selle sõrmuse juba siis ära tundnud, kui Avakum teda vankrisse aitas, ja kõike taibanud. Vankril roguski all lamades oli ta väga tugevat mürki võtnud, mis pidi talle umbes tunni aja jooksul surma tooma.

Avakum mõistis, et Irina on suremas. Ta kergitas tema pead ja küsis valjusti:

«Ütle, millega sa tsüaankaaliumi tolles klaasis segasid?»

Irina püüdis naeratada, aga vaht suunurkades segas ja ta suutis ainult sosistada:

«Üheleevise limonaadiessentsiga ...»

Avakum laskis tal muldpõrandale vajuda ja hoidis tema käsi, kuni viimane elusäde temas oli kustunud.

Mõni aeg pärast neid sündmusi küsisin ma kord Avakumilt:

«Mulle ei ole siiski selge, miks ta Ventseslavi mürgitas? Ja kuidas Ventseslav aru ei saanud, et ta hävitab vaktsiini, hoides seda lahtiselt 26-kraadise temperatuuri juures? Ja mis mees see Svetozar Podgorov on?»

Avakumi naeratus läks veel süngemaks. Ta pani suitsu põlema, tõmbas paar sügavat mahvi ja kehitas õlgu.

«1944. aasta augusti lõpul laskis Svetozar Podgorov,

kes on diplomeeritud farmakoloog ja töötas tollal Rusa linna keskapteegis, koos kahe noore sadamatöölisega põhja ühe saksa lodja. Saksa komandantuur mõistis kõik kolm surma, Svetozar Podgorovil aga õnnestus ime läbi põgeneda. Kogu see asi oli gestaapo poolt lavastatud. Lodja põhjalaskmine pidi gestaapo salaagendi nime ümber märtri oreooli looma. Lääne luurekeskused, kes Canarise agendid päranduseks said, hoidsid oma gestaapolasest sangarit pikemat aega «konserveeritud kujul». Osava, põhimõttelageda mehena, kes millegi ees: tagasi ei põrka, tõusis ta kõrgele, aga ka tema kord jõudis kätte: ta sai käsu teostada Trigradi piiriäärses rajoonis «sõrataudi operatsioon». Kutsunud kohaliku loomaarsti Anastassi Bukovi näiliselt ametiasjus Sofiasse, läkitas ta Rakip Kolibarovile Prokopi Nedjalkovi ja Irina Teofilova kaudu mikroobe. Esimest usaldas ta piiritult, Irinas aga kahtles mõnevõrra. Seepärast jälitas ta teda sellest hetkest peale, kui Irina sai käsu mürgitada Ventseslav, kuni Irina viimase sõiduni koos minuga lordankino küla ausamba juurde.

Kahekümne seitsmenda augusti hommikul sai keskuse direktor vestlusest polkovnik Manoviga teada, et julgeolekuorganid on sõrataudivastase vaktsiini seletamatust ebaefektiivsusest informeeritud. Ta mõistis, et järgneb juurdlus, mis põrkab vastu Ventseslavi; elus Ventseslav kinnitab: «Mulle anti vastav käsk!» ja siis selgub kõik kiiresti, «enesetapjast» Ventseslav aga võtab kõik enda peale ja süüdistada saab ainult võltsitud kirja oletatavat autorit, see tähendab doktor Toškovit.»

Avakum naeratas jälle:

«Ja asjaolud rääkisid nii saatanlikult meie ühise sõbra vastu, et kui ei oleks olnud seda klaasi ja märga plekki vaibal…»

Ta lõi käega ja jäi vait.

Mõne aja pärast hakkas ta uuesti rääkima:

«Vaene Ventseslav oli Irinasse armunud, armunu aga on peaaegu alati naiivne ja usub tavaliselt armastatut pimesi. Ma mõtlen, et kui Irina oli Svetozar Podgorovi käsul võltsitud kirja kirjutanud, ei maksnud tal palju vaeva armunut veenda, et ta ülemuse korraldustes ei kahtleks ja kõik käsud vastuvaidlematult täidaks...» ' Rohkem ma temalt midagi ei pärinud. Aga iga kord, kui sellest loost juttu tuli, süngestus ta, tõmbas mitu siga-

retti üksteise järel ja näis äkki väga väsinudja vana olevat.

Ja mina ... Mis mul endast ikka öelda on! Ma olen õnnelik. Ilusa ilmaga luusin Vidla heinamail, tutvun praktiliselt kariloomade pidamisega karjamaadel ja vestlen vahel pikalt Fatmega.

Ta ei ole oma pärlitest loobunud ja need sobivad talle väga. Ma tahaksin talle kaelakee kinkida, aga kardan, et äkki ta vihastab.

Kui ma üksi jään, mõtlen sageli Avakumi peale.

Kolmas osa VIHMASEL SÜGISEL

1.

Avakum tuli Trigradist tagasi nii füüsiliselt kui ka hingeliselt muserdatuna. Irina Teofilova osavõtt sõrataudi afäärist ja sellele järgnenud enesetapp, Svetozar Podgo-rovi kavalate käikude täpne ja kure etteaimamine, kui too püüdis tal käest minema lipsata, füüsilised pingutused ja närvipinevus öiste jälitamiste ajal, kus kõik oli pandud ainsale kaardile, — see oli isegi tema raudse vastupidavuse kohta liiga ränk koormus.

Loomulikult masendas teda kõige rohkem kummaline lugu Irina Teofilovaga. Ta püüdis Irinat teadlikult peast välja visata, ehkki mõistis, kui mõttetu on niisugune pimesikumäng iseendaga ja kui asjatud on kõik pingutused teda mälust kustutada. Küllap talle meenus ja kerkis veel kaua silme ette kõik, mis oli seotud selle naisega: armastus, mille mõjul ta hülgas oma tavalise arukuse ja alistus pimedalt tundmusele, vankumatu püüd tõele truuks jääda ja ühtaegu fanaatiline soov õnnetut naist võlla saata; tema kahepalgelisus ja timukajulmus, mis varjasid end kiretu teadlase akadeemilise toogaga. Kõike tuli ikka ja jälle uuesti läbi elada, läbi mõtelda, lootusetuse ja paratamatuse tunne südames, sest Irinat ju polnud enam. Ta oli kadunud, nagu olid minevikku kadunud ka esimeste kohtumiste helged ja muretud päevad.

Kui lahkamisprotokoll oli alla kirjutatud ja Irina keha Trigradi kalmistu lõunapoolses servas mulda sängitatud, pöördus Avakum mägedesse viivale teele, mis algas otse küla viimaste majade juurest ja suundus lehtpuude vahele ning vaikivatesse kuusetihnikutesse. Ta hulkus üsna piiri-äärses tsoonis, käis kaua mööda vaevalt märgatavaid kitseradu, avastas igal sammul piirivalveposte ja vältis neid kavalalt. Igalt poolt võis talle kuul tulla, aga selline mäng surmaga nagu lõbustas, andis talle uut jõudu ja karastas kurnatud närve.

Mängust haaratuna ei märganud ta, kuidas tunnid lendasid ja loojuva päikese verev ketas juba kauge Karabairi lageda harja taha veeres. Õhtueelse videviku sina

täitis sügavamaid nõgusid, kõrgematele nõlvadele rivistunud mändide ladvad aga helkisid ikka veel, otsekui oleksid nad sulakulda kastetud. Nähtamatud nahkhiired lendlesid metsalagendike kõhal ja päevasest unerambusest virguvad öökullid hakkasid tiibu soputama ja uudishimulikult kaela sirutama. Kitsastel metsaradadel põimusid sinised ja roosad varjud pitsilisteks mustriteks, üksikud hõbedased tähed vaatasid imestades maa peale, ja kogu selle mägedemaailma kohal laius vaikuse ning rahu sinine ookean.

Poole päevaga oli Avakum mägedes ronides ja tihnikutest läbi murdes palju kilomeetreid maha käinud. Ent just nüüd, kui loojangu hajuvates värvides kümblevad mäed talle oma leebe ilu avasid, tundis ta äkki väsimust — see rõhus ajudele ja vajus oma raskusega peale nagu jääpank. Teda valdas vastupandamatu soov heita maha, suruda sõrmed koltunud lehtedesse, sulgeda silmad ja kõrvad, peletada peast viimseni, mis oli juhtunud Daudova karja koplis, ja suikuda surmaunne, et kõik võiks vajuda unustusse.

Kui tore see oleks! Ta nautis juba ette rahu, mis teda valdab, kui ta lamab ja tunneb käte all maapinna niiskust. Ent kainus, mis elu kriitilistel momentidel temas kui mõistuseinimeses alati võimust võttis, andis juba pedantse järjekindlusega aru võimalikest tagajärgedest: surmraske uni vangistab ta sõnajalapadrikusse, tuleb öine piirivalve-patrull jälituskoeraga, kes teda ilmtingimata haistab ja ta üles leiab. Paremal juhul lõpeb lugu kordonis, kus korrapidajast vanemleitnant teda hukkamõistva ja nõutu pilguga mõõdab. Kuid lool võib olla ka teine lõpp, mis oleneb paljude ebameeldivate ja pimedate juhuste reast. Öösel on piirivalvuri närvid pingul — piir on ju ainult saja sammu kaugusel — ja sõrm võib kogemata päästikule sattuda! Avakum põlgas juhuslikkust ja säärane lõpp ei olnud talle meeltmööda.
Hoopis teine asi on praegu päevavalges märkamatult piiritsoonis hiilida, valveposte välja nuuskida ja neist kaugelt mööduda. Niimoodi mängib ta surmaga kui osav vastane, kes virtuooslikult valdab kunsti, kuidas lööke anda ja osavasti pareerida; ta on vastane, kellel on «lus kindel eesmärk ja kes oskab selle eest võidelda. Ohtlikust mängust innustudes ei astunud ta surmale vastu sentimentaalse Wertherina, vaid avasilmi, eksimatult endale
282

teed valides ja murdes. Iseenda eest põgeneda ja samal ajal ennast hoida — selles seisneski tema mängu võlu.
Aga miks ta ennast hoidis? Võimalik, et tegemist oli lihtsalt enesesäilitamisvaistuga, kuigi Avakum selle olemuse üle ei juurelnud. Muidugi peitus selle taga restauraatori loomistung, millega ta antiiksete mosaiikide, amforate ja hüdriate mulla all kannatanud ilu taastas, väsimatu uurija ja tõeotsija küllastumatu avastusjanu, aga ka vastustamatu, atavistlik kirg, mis valdab jahimeest, kes jälitab ohtlikku kiskjat ainult selleks, et oma vaprusele kinnitust leida. Kõik need tunded ja tungid põimusid tema hinges ühte ja igaüks neist nõudis oma õigust.
Nii et külm poolt ja vastu kaalumine sai väsimusest võitu ja Avakum jätkas teed. Mändide ladvad olid juba kaotanud oma kullase helenduse, roosade ja siniste varjude põiming mäenõlvadel oli tuhmunud, kadunud oli ka taeva siidine õhetus. Maapind oli mähkunud mahedasse hämarusse.
Trigradi jõudis ta reipamas meeleolus, männi- ja vaigulõhnalisena. Nii näis vähemalt Paruti pojale Ahmedile. Ahmed imetles ja jumaldas teda ning tundis peale piiritu lugupidamise tema ees koguni ebausklikku hirmu. Seepärast ei julgenud ta Avakumile silmagi vaadata. Kõnnakus, liigutustes, hääle vastuvaidlemist välistavas kindlu-ses — kõiges tajus ta Avakumi jõudu. Aga kui ta olekski söandanud talle otsa vaatamiseks pilku tõsta, vaevalt ta oleks suutnud mõista, millest räägivad need palavikulised tulukesed tema silmade sügavuses. Ta oleks seda piinavat hingevalu tõlgitsenud kui üleloomuliku jõu avaldust, mis võib inimeselt aru röövida.
Avakum jättis Ahmediga jumalaga, ja et tal muud midagi mälestuseks polnud jätta, siis kinkis ta noormehele oma välgumihkli. Leitnant Georgijev tuli teda mootorrattaga Tešeli külla viima. Kogu tee ümises Avakum lõbusat viisi ja leitnandil jäi mulje, et ta sõidutab ülevoolavast energiast pakatavat ja õnneliku tähe all sündinud saatuse lemmikut.
Maastikuautole ümber istunud, kustutas Avakum tuled, tegi väljakul sujuva kääre ja keeras leitnandi suureks üllatuseks järsku Dospatisse viivale teele. Leitnant teadis, et Avakum pidi Sofiasse sõitma, ja niisugune ootamatu kõrvalepõige Dospatisse ajas teda kaunikesti segadusse.
283

Ta vaatas tükk aega autole järele, ja kui punaste stopptulede pilkumine pimedusse kadus, kehitas olgu ning muigas kadedalt. Mitte igaühele pole lubatud panga peale mängida.
Pilkast pimedust lõhestades ja auklikuks sõidetud teele kuldset valgusevaipa laotades kihutas maastikuauto Momtšilovo poole. Siin-seal vilksatasid järskudel kurvidel mööda tukkuvad männid ja

tumedad nulud, mustendasid sügavad häilud või süttisid äkki valguses punaka karpe ja samblaga kaetud libajad kaljud.

Tund hiljem vuhises auto läbi Lõki. Asula oli nagu välja surnud, kogu küla magas tervet ja sügavat und. Zmeitsa kunagi nii metsikutel ja õudsetel rusukalletel põlesid elektrilaternad, künka jalamil kaevurite ajutiste barakkide ees eretas viiesajavatiste lampide pimestav valgus. Mitte midagi ei meenutanud siin enam endist salapärast ja pahaendelist Zmeitsat. Rusukalletel vilkuvaid tulesid vaadates turgatas Avakumile äkki meelde õpetaja Metodi ja ta naeratab hajameelselt. Samas meenus talle muudki: Zmeitsa romantiline metsikus, õpetaja imelik saatus, metsavahi lesk — kuduja Maria. Õpetaja elab nüüd Smoljani linnas ja embab praegu arvatavasti kuduja Mariat, kellest oli lõpuks tema naine saanud.

Kaevurite asula tuled jäid seljataha. Nüüd lendas maastikuauto mööda aasade vahel looklevat külateed otse ööpimeduses nähtamatu Karabairi poole. Spidomeetri osuti libises juba üle kaheksakümne. Seal oligi Momtšilovo, mis magas veel sügavamas unes kui Lõki, tuttav teelahe Üla- ja Alaküla vahel ning eemal hauduja kanana kükitav vana Iltšo kõrts. Viivuks haaras Avakumi soov peatuda — nii palju mälestusi oli seotud selle kahe sünge toa ja letiga!

Aga Iltšo kõrts oli sel hilisel tunnil pime ja tumm, ainult hetkeks vilksatas valgus üle tema murenenud kivitrepi.

Kustutatud tulede ja minimaalse kiirusega sõitis Ava-kum käratult läbi kitsaste ja kõverate tänavate. Ta orienteerus suurepäraselt pimeduses ja juhtis autot peaaegu kinnisilmi, kuid eksimatult nagu tavaliselt. Lõpuks ta pidurdas ja lülitas mootori välja.

Silmad ei seletanud veel midagi, aga ta oli absoluutselt kindel, et on peatunud õiges kohas. Mõne silmapilgu istus ta liikumatult, et pimedusega harjuda. Pimedus näiski

nagu läbi paistma hakkavat, sest tema silmad eristasid juba madala, okkalistest vaiadest tara pikka varju.

Avakum muigas ja oli endaga väga rahul — ta polnud mitte ainult aeda leidnud, vaid ka just aiaaugu kohal peatuda osanud, mis oli talle möödunud aastast meelde jäänud. Niisugune saavutus värskendas teda nagu lonks vana veini.

Sellel kohal oli osa ülemisi latte kõrgesse umbrohtu varisenud ja siit oli lihtne üle hüpata. Ta luges kolmküm-mend sammu piki aeda ja viimane samm tõigi teda tuttava haralise männi alla. Kahekorruselise maja krohvitud seinad olid ööpimeduses vaevalt aimatavad.

Ta oli rahulik, otsekui saabuks pikalt teekonnalt koju tagasi.

Ta koputas tasakesi aknale. Kuulatas pisut ja koputas taas. Märgates, et sees kardin kõrvale lükatakse, tõmbas ta tikku, et sigaretti süüdata. Leek heitis tema näole kollast valgust ja kõrv tabas justkui imestushüüde. Avakum tundis end pisut ebamugavalt ja naeratas süüdlaslikult. Edasi läks kõik loomulikult nagu sellistel juhtudel ikka. Ebatavalisus jäi läve taha, tema ees aga seisis särgiväel tema endine perenaine, kellest õhkus tervist ja voodisoojust. Ehkki olukord oli pisut kummaline, ei hämmeldanud see naist ja ta nagu ei imestanudki Avakumi ootamatu ilmumise üle. Sõnagi lausumata lükkas ta riivi ukse ette ja tõmbas kiirustamata kardina koomale, nii et ühtegi pilu vahele ei jäänud. Toas oli nüüd pime nagu kotis. Avakum kuulis naise paljaste jalgade kerget astumist ja oletas ainult selle patsumise järgi, kuhupoole Balabanovi lesk liigub.

Avakum seisis ikka veel liikumatult lävel. Naine läitis kolde juures petrooleumilambi, keeras tahi hästi madalaks, pani klaasi peale ja pöördus külalise poole. Alles nüüd nägi Avakum, kui pärani on tema silmad ja kui ehmunult ning nõutult tukslevad tema kaunid huuled. Ta nägi ka naise laiu õlgu ja paljaid põlvi ning särgikaelusest piiluvaid prinke rindu. Leske ei paistnud tema pilk häirivat ega kohmetuma panevat. Ta püüdis oma näole vastutulelikku ja lahket naeratust manada.

Avakumil oli nende ebamäärane vahekord selgesti meeles ja ta mõistis naise naeratust. Balabanovi lesk oli üllatunud ega teadnud, kuidas temasse suhtuda — kas võtta teda vastu kui külalislahke perenaine või lihtsalt kui

naine, kes talle avalikult oma armastust pakub. Oli ilmne, et mees oli tulnud tema kui naise juurde, aga ta kartis eksida — äkki teeskleb Avakum ka seekord pimedat?

Sedapuhku polnud Avakumil põhjust talle ära öelda. Ta vajas naise armastust, tema ürgset elujõudu, et sellest endalegi jõudu ammutada. Ta otsis naise armastust ilma sentimentaalsete tunnete ja romantika vürtsideta, nagu väsinud rändur otsib oja, et kustutada janu ja saada uut jõudu edasiseks teeks. Seepärast ta embaski teda kohe ja otsis kärsitult tema huuli, ehkki tunnetas samal ajal kibedusega, et see pole üldse armastus.

Kesköö oli käes. Oli aeg minema hakata ja Avakum tõusis voodist. Naine pani talle käe õlale, vaatas otsa ja küsis vaikselt ning arglikult, kas ta läheb tõepoolest ära.

Avakum noogutas sõnatult.

Pärast lühikest vaikust näis naine leppivat, et Avakum ei jää tema juurde kauemaks, kuid küsis siis näilise ükskõiksusega, kas mees tema elu ja tema murede ning rõõmude vastu huvi ei tunnegi.

Avakum püüdis teda veenda, et on kogu aeg tema elu ja töö vastu huvi tundnud. Tal on näiteks teada, et ta töötab nüüd piimafarmis brigadirina. Kuid tema hääl kõlas loiult ja ebalevalt — sel hetkel oli tal enda ees häbi ja ta püüdis naise pilku vältida.

Lesk naeratas talle malbelt, kohendas öösärki ja tõusis kärmesti voodist.

«Tee kähku,» ütles ta. «Varsti läheb valgeks. Kui sa teinekord Momtšilovost- läbi sõidad, ära enam minu poole sisse astu.»

Ta põimis käed Avakumi kaela ümber ja andis talle mahlaka musi.

Kui Avakum väljus, vilkusid Orioni tähtkuju kolm tähte juba üleval kõrgel. Puhus tuul ja taevas Karabairi kõhal oli pilve tõmbunud. Tõotas sadu.

Ettevaatlikult, kõige väiksema kiirusega puges auto läbi kõverate tänavate. Mõne minuti pärast jõudis Avakum taas Dospatisse viivale külavaheteele. Ta läitis tuled ja ohkas kergendatult — Momtšilovo oli jäänud seljataha.

Auto kihutas pehmel teel, hüples üle aukude ja turtsus pahaselt jõnklikuks sõidetud roobaste peale. Tuul tuhises vastu. Varsti rabisesid ülestõstetud puldankatusel sügisvihma esimesed piisad.

2.

«Itšerenski juhtum» ja sõratõve epideemia Rodopites tõid Avakumile kuulsust. Tema tegevuse erilise iseloomu tõttu ei jõudnud see kuulsus küll avalikkuse ette, aga langes siiski raske koormana tema õlgadele ja ähvardas alatise, üha suureneva ohuga. Puudusid lähemad andmed, kas välismaa luurel on õnnestunud Avakumi isikut kind laks teha, aga mõned kinnipüütud teated vihjasid sellele, et tema peale peetakse jahti ja et rõngas tema isiku ümber tõmbub järjest enam koomale. Tekkis vajadus katkestada mõneks ajaks töö julgeolekuorganites, lõpetada sidemed inimestega, kes olid segatud «Itšerenski juhtumi» ja Rodopite sõrataudi uurimisse. Tuli taas arheoloogiliste leidude restaureerijaks, jäägitult muinsuste uurimisele pühendunud teadlaseks muutuda. Eraldanud ta sel viisil välismaa luurest «surnud vööndiga», otsustasid julgeolekuorganid oma parima operatiivtöötaja mõneks ajaks konserveerida.

Oma viimaselt ametlikult vestluselt polkovnik Manoviga (nad kohtusid «juhuslikult» ühes neutraalses korteris) läks Avakum otse koju, pani pika siidmantli selga ja hakkas viivitamatult esemeid ning pabereid hävitama, mis olid seotud «Itšerenski juhtumiga», sõrataudiga ja üldse tema tegevusega vastuluures. Ta jättis alles ainult üksikud pisiesemed, millest ei saanud kuidagi loobuda: toosi alurniiniumipulbrit, kopeerimislindi, paar pudelit lahustit, kokkupandava luubi ja

tosina grimmituube. ära ei suutnud ta visata ka kaht talle nii kaliist muukrauda — üht tavaliste, teist snepperlukkude jaoks —, mis ta instituudi eksperimentaalfüüsika laboratooriumis oma käega oli valmistanud. Kui järg tuli Itšerenski hõbekarika kätte, vajus ta mõttesse. See võimekas spioon teatas tema mahalaskmise juures viibinud prokurörile, et kingib hõbekarika Avakumile, geoloogivasara aga õpetaja Metodi Paraškevovile. Õpetaja loobus kingitusest põlastusega, Avakum aga võttis karika suurima heameelega vastu. Ennekõike meeldis see talle kui kunstiteos ja kui mälestus raskest võidust võrdvõimelise vastase üle. Shelley' värsid, mis olid graveeritud sisemisele, varjatud, duralumiiniumist silindrile, aga puudutasid nüüdki tema hinge nagu kevadine tuulepuhang või ööbikulaul:

Ärkan, silmis sinu pilt,
kesköüunest magusast,
siis kui helgib tähisöö
ja tuuleõhk käib vagusalt.

Luuletus meenutas talle õnnelikku aega, kui tema hinges oli vähem ruumi mõistlikkusele ja kurbusele. Kujutlus manas esile väikese rodu, mida ümbritses pitsiline raudvõre, selle taga ilusas käisteta kleidis noore naise, kelle juukseid kuldas hommikune päike. Talle meenus leitsaku-line augustipäev, tillukese purskkaevuga varjuline skväär, tasane veesulin. Rõdul seisab sirgelt kreemikas tokkroos, saapapuhastaja Sali aga tüssab ega taha puhastada oma klientide saabaste seespoolseid külgi...

«Sali, ütle mulle, kas see seltsimees, kes kannab siniste ja hõbedaste lilledega lipsu, on viimasel ajal siin käinud?»

Hõbekarikas äratas temas imelikke mälestusi — pilte ammustest unenägudest. Avakum suitsetas, naeratas endamisi ja jalutas pahupidi keeratud toas kaua edasi-tagasi.

Ta tahtis karikat endale jätta, see meeldis talle, aga kui ta oli tervet rida poolt- ja vastuargumente mõttes kaalunud, hakkas ta lõpuks arutama: «Mis kuradi pärast Itšerenski selle eseme mulle pärandas? Bojan Itšerenski ei olnud sentimentaalne ega suuremeelne rüütel, vaid külmavereline ja kaalutlev mõrvar, kes hävitas oma ohvri selja tagant varitsedes, oma osavust ja nupukust nautides. Niisugune inimene ei tee kingitusi puhtast südamest, ta ei saa seda kõige parema tahtmise juures teha, sest tal puudub puhas süda. Seda vähem usutav on, et Itšerenskit oleks mõni minut enne kuuli saamist hardus ja kõikeandestav leplikkus haaranud. Muinaslood kahetsevatest kurjategijatest ja õilsatest prostituutidest on lihtsalt naiivsed ja naeruväärsed väljamõeldised. Pole põhjust kahelda, et ka oma elu viimsel hetkel jäi Itšerenski endale truuks. Säärane haruldane ese nagu inkrusteeritud värssidega hõbekarikas võib mõne aj.a pärast kellelegi märgiks saada. Vanglasse suletuna ja juurdluse ajal hoolega valvatuna ei olnud tal võimalust oma sõpradele teatada, kes see Avakum on, kuldas teda ära tunda ja kust otsida. Ta ei saanud neid tema eest hoiatada ega käskida teda esimesel võimalusel hävitada. Kuid ta hoolitses selle eest, et jättis veel hinges olles järele oma surmapuhuse märgi – hõbekarika. «Otsige hõbekarikat, ja ta juhib teid selle mehe juurde, kes minust jagu sai.» Eks ole? «Mul ei vedanud

viimasel duellil, aga argu see lurjus kaua juubeldagu: ma näitan ta teile isegi hauast kätte.» Umbes sellised mõtted keerlesid Itšerenski peas, kui ta prokurörile oma viimse tahte teatas. Geoloogivasar oli selle kõrval paljas maskeering. Ka sedapuhku osutus lihtsameelne õpetaja Metodi ainult sirmiks. Ei saa eitada, et Bojan Itšerenski tegutses kuni lõpuni oma ala meistrina. Temaga võrreldes oli Sve-tozar Podgorov ainult toores ja tahumatu käsitööline.»

Nii mõtiskles Avakum karikat käes hoides ja masinlikult selle mõlemat osa kokku ning lahti kruvides. Muidugi, seni ei olnud geoloogi kavatsus mingeid praktilisi tulemusi andnud, sest Avakum oli karika otsekohe, kui ta selle polkovnik Manovi käest sai — see oli järgmisel päeval

pärast Itšerenski hukkamist —, oma metallvitstega kohvri põhja toppinud. Ei prokurör ega teised hukkamise juures viibinud isikud ei teadnud, kes on too arheoloogi moodi mees, Itšerenski öeldud nime aga kuulsid nad esimest korda. Ta nimetas kedagi Ivan Stojanovit, aga ainuüksi Sofias on mitu tuhat Ivan Stojanovit. Prokurör saatis karika juurdlusosakonda. Seal teadis ainult uurimisosakonna ülem, kes varjab end nii tavalise pseudonüümi all nagu «Ivan Stojanov».

Kohtu-uurija saatis karika edasi polkovnik Manovile koos palvega, et ta selle arheoloogi moodi mehele isiklk kult üle annaks. Niisiis teadsid ainult kaks inimest, et karika pärijaks on Avakum — need olid uurimisosakonna ülem ja julgeoleku vastuluureosakonna ülem.

Avakum viskas karika asjade hunniku otsa. ööbikulaul äratas meeldivaid mälestusi, aga veel sügavamat, otsekui atavistlikku naudingut tundis ta iga kord, kui meenutas, kuidas tal oli õnnestunud hoiduda lõksust, mille kaval ja ettenägelik vaenlane oli talle seadnud.

Ta pakkis paberid ja asjad kohvrisse, viis kohvri esikusse ja ütles perenaisele, et üks mees tuleb sellele järele. Vähesed asjad, mis ta endale oli jätnud, mahtusid vabalt raudvitstega tammekasti, mille kollakaks tõmbunud kaa-nel ilutses pärlmutrist päike. Veider oli see kooselu kähe terrakotast antiikpeekri ja kõige tavalisemate «detektiivi-tööriistade» vahel seal kastis. Avakum muigas ja võttis ühe peekri pihku. Selle kumeratel külgedel kihutas Homerose ajast peale käkaskaela kaljukits, paaniliselt pagedes tema järel lendava sulgedega noole eest. «Tõde, mis alati inimese eest ära põgeneb, ja inimvaim, mis seda

igavesti jälitab,» mõtles Avakum ja üle tema näo libises põgus nukker naeratus. Kui kits sellel primitiivsel joonistusel mõne ebamäärase jäljega, nool aga taskuluubi ket-taga asendada, jääks sümbol oma plakatlikust lamedusest hoolimata samaks. Toos alumiiniumipulbrit, luup, muukrauad ja muud lihtsad «detektiivitööriistad», kõik need argipäevased vahendid teenisid samasugust tõejahti, mida meenutas lendava noole sümboolika, seepärast võisid nad ka rahulikult muistse kunstniku loominguga kõrvu puhata. Avakum lõi kääne kinni ja sulges kästi kähe tabalukuga.

Kui tuba oli koristatud ja pärlmutrist päikesega kast oma kõhale paigutatud, tajus Avakum enda ümber õudset tühjust ja tundis end korraga üksildasena. Ta toppis piibu täis ja hakkas otsekui midagi otsides sorima oma raamatukogus, lehitses vanu ajakirju, uuris illustratsioone. Mõne aja pärast tabas ta end sellelt, et ta tegelikult midagi ei otsi ja et raamatutes tuhnimine on tühi ning mõttetu töö. Ta jättis raamatud rahule, võttis jooriistus-ploki, istus sügavasse nahktugitooli ja hakkas keskendu-nult joonistama. Üksteise järel sündisid joonistused, mis kujutasid korintose sammast, barokkstiilis fassaadi, jälgi ajavat koera. Aga sammas jäi ilma kapiteelita, fassaad ilma akendeta, koer jalgadeta — ainult käel ja pea. Mida ta ka kätte ei võtnud, kõik jäi pooleli, ta kaotas selle vastu huvi ja hinge puges tusk. Üksindustunne aina süvenes, talle näis, et see imbub temasse nagu mürgine gaas. Niihästi temas endas kui ka tema ümber laius üksluine kõrb — ääretu, ängistav, kollane terendus.

Ta viskas pliiatsi ja ploki kõrvale ning hakkas uuesti sammudega tuba mõõtma,' läites vaheldumisi kord sigareti, kord piitu. Suu läks kibedaks, pea muutus tinaraskeks. Ta püüdis ennast igati veenda, et meeleolu, millesse ta on langenud, on tobe ja sentimentaalne ega sobi talle üldse, seda enam, et ta on alati põlanud sentimentaalseid inimesi, kes ühtelugu kurdavad ja igavuse ning üksinduse üle kaebavad. «Mis üksindusest siin saabki rääkida,» püüdis ta ennast veenda, «kui muuseumis ootavad vaasid ja hüdriad, kui instituudis on nii palju häid sõpru, kes mind hindavad ja minust lugu peavad? Mis üksinduse üle ma tohin kurta, kui elan ühiskonnas, kes mind armastab ja keda mina armastan? Ma ei ole doktor Stokmann, sest minu ja ühiskonna vahel pole vaenu. Ma annan ühiskonnale kogu oma jõu, tema omakorda annab mulle kõik, mida vajan, et olla õnnelik. Mina ja ühiskond moodustame monoliitse terviku, sellepärast on lubamatu, et terviku koostisosa tunneks end üksildasena. Ja mis igavuski see on? Igavust

tunnevad vaesed vaimud, vaimsed invaliidid, kes ei oska inimese kombel rõõmu tunda ega kannatada. Kas ma pole ilu üle rõõmustanud ja nurjatuse vastu välja astunud? Kas pole rumal kaevata igavuse üle, kui töökojas ootab nii rohkesti meelepärast tööd, kui tuleb valmistuda uuteks väljakaevamisteks ja kirjutada raamat antiikmosaiigist, või kui kõrgema algebra ülesannete kogumikus on nii palju lahendamata küsimusi, ja lõpuks, kui kummaline see ka ei näi.— kui on veel nii palju kombinatsioonlukke, mille süsteem on 'lahendamata ja mille jaoks tuleb nuputada võtmeid; kõik see ootab minu mõistust, minu silmi ja käsi — kuidas tohin ma igavust tunda ja üksinduse üle kaevata?!»

Muidugi polnud säärastele argumentidele midagi vastu seada ja Avakum oli valmis alla vanduma ning käsi tõstma. Aga kapituleerumine ei aita lüüasaanut. Kõrb tema hinges üha laienes, selle hall ääretus lausa masendas.

Äkki meenus talle, et käpis on pudel head konjakit. Väsimuse puhkudel kallas ta endale konjakit tee sisse, teisiti see talle ei maitsenud. Alkohol ei olnud teda kunagi ahvatlenud. Praegu aga oli ta rõõmus, et tal konjak meelde tuli. Otsekui seisaks tal ees kohtumine meeldiva naisega või nagu asuks ta lugema huvitavat raamatut, mille kohta ta on asjatundjate vaimustatud hinnanguid kuulnud.

Kavalalt naeratades, vandenõulase ilmega läks Avakum kapi juurde. Kuid tal ei lastud ka konjakiga oma tuska leevendada. Meelelahutust, mille nautimisest ta juba ette mõnu oli tundnud, segas Slavi Kovatšev, tema alatine hädavaresest konkurent.

Slavi Kovatšev oli kohmetu ja löödud moega, ehkki kandis pidulikku tumedat ülikonda ja tärgeldatud kraed. Ta pühkis jalad korralikult matil puhtaks — väljas sadas — ja avas enne tugitooli istumist oma kaherealise ülikonna kaks nööpi.

«Millega ma olen selle au ära teeninud?» küsis Avakum kõvera muigega. «Kas te siis ei tea, et ma olen ajutiselt «käibelt kõrvaldatud» ja sellepärast ei ole päris

kohane minuga kokku saada?» lisas ta ilma vastust ootamata.

Slavi Kovatšev punastas, vaatas siis millegipärast kinganinadele, naeratas noruspäi ja lõi käega.

«Ärge muretsege,» ütles ta. «Keegi ei jälginud ega jälgi mind, mitte üks võõras silm. Teiesuguse kuulsus on minust kaugel ja välismaine luure ei tunne minu vastu huvi. Tulin teie juurde selleks, et õnnitleda teid viimase edu puhul. Ma mõtlen sõrataudilugu. Teil oli hea nina ja te andsite meisterliku löögi.»

«Oh issand!» Avakum tegi vingus näo ja laotas käsi. «Kui arvate, et teie kõrge hinnang mulle meelehead valmistab, siis eksite rängalt. See on sama mis valada kallist veini inimesele, kes üldse ei joo. Veinist on kahju, eks? Mis puutub «heasse ninasse», mida te mainisite, siis luban endale, ehkki olen ajutiselt «käibelt kõrvaldatud», teha teile üks tõsine märkus: niisugused lollused visake kohe peast välja! Põle siin ei head nina ega intuitsiooni. On vaatlemis- ja arutlemisoskus. Kui tahate, nimetage seda oskust talendiks — see on teie asi. Aga sõnad vaist ja hea nina kriipsutage oma leksikonist maha, see lõhnab müstitsismi järele.»

Slavi Kovatšev kehitas hämmeldunult õlgu. Ta ei olnud vaidlema tulnud.

«Muidugi mõista;» jätkas Avakum, kes tundis vajadust kuulaja järele, «paljast vaatlemisoskusest, arukast analüüsist ja üldistamisvõimest üksi ei piisa, kuigi need on tõe otsingul peamised. Kui me ainult nendega piirduksime, osutuksime parandamatuteks skemaatikuteks, liiguksime ainult enam-vähem tõe orbiidil, ilma et suudaksime tõe enda juurde välja jõuda. On arusaadav?»

Slavi Kovatšev noogutas, kuigi tal oli Avakumi sõna-voolust paljugi segaseks jäänud. Ta kartis, et Avakum võiks teda pika taibuga inimeseks pidada.

«On veel vaja tehnikat, informatsiooni ja palju muud,» ütles ta.

Avakum silmitses teda uurivalt ja vangutas pead. Säde tema silmis kustus, soov rääkida kadus. Taas tundis ta, et teda valdab masendav, haiglane üksildustunne.

«Jooksime ehk klaasikese konjakit?» tegi ta ootamatult ettepaneku.

Nad lõid kokku, Avakum tühjendas oma klaasi ühe sõõmuga ja valas mõlemad klaasid uuesti täis.

292

Slavi Kovatšev oleks nagu julgust juurde saanud.

«Tegelikult tulin teie juurde jumalaga jätma. Homme panen nii öelda purjed kokku ja heidan vaikses vees ankrusse,» ütles ta teatraalselt viibates. «Mind määrati Ruse linna miilitsavalitsuses rajooniülemaks. Nagu näete, on töö vastutusrikkam, aga palju rahulikum ja tõsisem kui siin.»

«Jah,» ütles Avakum ja vaikis. Ta ei olnud eriti üllatatud. «Kas te ise soovisite, et teid ümber paigutataks?» küsis ta peaaegu huvitult.

«Ise palusin,» kinnitas Slavi Kovatšev. «Pärast sõrataudilugu pidin enda üle tõsiselt järele mõtlema: ei ole kerge üheainsa aasta jooksul kahte nurjumist üle elada. Komistasin nii öelda kahel korral kivi otsa. Meie töö aga pole naljaasi. Ekslik hüpotees võib süütule elu maksta ja suurt kahju teha. Kui ma vaese õpetaja Metodi ja Petõr Toškovi peale mõtlen, käivad mul judinad üle keha. Võib ütelda, et olen raudsete närvidega mees, aga viimasel ajal ärkan keset ööd üles, jõllitan pimedusse ja ei saa sõba silmale. Ametlikus liinis pole ma sealjuures sugugi mõni Soss-Sepp. Aga näib, et uued ajad, uued asjad on peale tulnud, ja mina polnud muutusteks ette valmistatud. Mul vedas alati, kui vastane tegutses jultunult ja toorelt, kuid enam-vähem tavaliselt. Võtame näiteks selle, kui palju igasuguseid tüüpe tuleb üle piiri ja tungib meie maale. Tore! Mina nuuskisin välja nende salakorterid, sidemed, kombineerisin lõkse. Oli tulistamist, tagaajamist, oli ka riski, ja nii mõnigi kord läks haprasti, kuid suuremalt jaolt tulin toime. Nüüd tegutsevad nad teistmoodi, varjatumalt, kinnastega. Nii varjatult ja maskeeritult, et silmad võtab kirjuks, kui sellele mõtled. Justkui malet mängiksid meiega. Ja häda sulle, kui sa pole kogenud mängija! Ma olen täiesti päri teie märkusega intuitsiooni kohta. Varem, kui me neid metsi mööda taga ajasime, mängis hea nina suurt osa. Kas lurjus läheb seda või teist rada, kas ta julgeb mägedest alla salakorterisse tulla, kõike seda taipasin ma enamasti intuitiivselt ja mul polnud vaja pikemalt arutada. Nüüd aga tuleb nende järgmise käigu aimamiseks matemaatikaülesandeid lahendada, pealegi kõige keerulisemat tüüpi matemaatikaülesandeid. Momtšilovo juhtum ja sõratõvega nakatamine olid just sellised ülesanded. Proovisin neid lahendada, töötasin kõigest väest, see oli mulle auküsimus, aga — kukkusin

293

läbi. Kahel korral sain «kahe». Minu kool näib vananenud olevat, või ei ole matemaatiline lähenemisviis mulle mõistust mööda. Üks kahest. Aga igal juhul ;— tegin enda jaoks õige järelduse. Mis teie arvate?»

Avakum jõi lonksu ja kehitas õlgu.

«Mina ei arva midagi,» ütles ta. «Tean ainult, et Ruse on kena koht. Seal on draama- ja ooperiteater, põllumajandusmasinate tehas. Isegi kaks põllumajandusmasinate tehast, kui ma ei eksi, peale selle laevaehitustehas. Viimasel ajal on Ruse jalgpallurid ilmset edasiminekut näidanud. Mis teie arvate?»

Slavi Kovatšev tahtis midagi ütelda, aga mõtles ümber ja heitis käega.

«Ah jaa, unustasin veel nimetada Sõpruse silda,» naeratas Avakum.

Mõlemad vaikisid.

Siis tõusis Slavi Kovatšev püsti, köhatas, punastas kimbatusest ja ulatas Avakumile väikese paki,

«Portatiivne filmikaamera,» ütles Avakum muiates. «Kujult meenutab ta muidugi trumliga püstolit, seda pole isegi läbi ajalehepaberi raske arvata.» Ta võttis paki vastu. «Miks te selle mulle tõite?»
«Kingin ta teile.»
Avakum tõmbas kulmud kortsu ja pani aparaadi lauale.
«Võtke ta endale,» ütles Slavi Kovatšev. «Kinnitan teile, et mul ei ole vähimatki kalduvust pildistada. See aparaat toodi mulle paar aastat tagasi Saksamaalt, ja nii ta seisiski kasutamata. Teile kulub see asjake ara. Võtke vastu.»
Slavi Kovatševil läks isegi laup higiseks: Ta oli väga auahne ja enesearmastaja ning Avakumi kõhklemine riivas teda.
«Täna saan kolmandat korda mati,» ütles Avakum ja püüdis naeratada. «Kõigepealt poleks ma oodanud, et te oma nõrkustest aru saate. Edasi — mul ei oleks pähegi tulnud, et te mulle külla võiksite tulla.. Ja lõpuks — et te mulle nii hinnalise kingituse teete. Seega kolm halba hinnet psühholoogias, meie elukutse seisukohalt kõige tähtsamas aines. See on väga tõsine lünk.ja mul ei jää muud üle kui lohutada end vanasõnaga, et inimene õpib eluaeg.»
Tal oli soov naljatada, öelda midagi lõbusat, aga nagu kiuste olid kõik naljad ja vähegi lõbusamad mõtted nagu peast pühitud.

Slavi Kovatšev võttis sõjaväelise seisangu ja sirutas käe.
«Jääge terveks, sõber! Soovin õnne ja edu!» ütles Avakum naeratades.
Üksi jäänud, pistis ta filmikaamera ilma seda lähemalt vaatamata laualaekasse, avas mõlemad aknapooled ja küünitas end' välja. Ühetooniliselt ja vaikselt tibas külma sügisvihma.

3.

Enne kui asuda jutustuse kolmanda osa juurde, tahaksin öelda mõne sõna Avakumi, tema harjumuste, maitse ja eluviisi kohta.
Mis riietusse puutub, siis oli ta alati elegantne. Kuigi pean kohe lisama, et tema elegants ei torganud silma, selles polnud ülepakutust ega alpi moe järgimist. Ta ei kannatanud silmaotsaski karjuvalt kirjut sportlikku rõivastust, millest noorsugu on nii sisse võetud. Ta eelistas tumedaid ülikondi ja -kandis peaaegu alati valget, tärgeldatud krae ja mansettidega särki. Mansetinööbid olid juveliiri juures tellimise peale tehtud — kullast, roseti-kujulised, kumer jaspis keskel.
Isegi suvise palavusega ei käinud ta ilmaski särgiväel. Ta ei tunnistanud pullovere, vaid eelistas tõsiseid veste, nende konventsionaalsusele ja vanamoelisusele vaatamata. Konventsionaalne ja pisut vanamoeline oli ka tema ülikondade lõige. Need olid alati avarad ja mõõdukalt ametlikud.
Pikk, oma vabalt istuvates, tagasihoidlikult elegantsetes ülikondades tegelikust kõhnem, hõbedaste meelekohtadega, meenutas ta eakat poissmeest, mopassaanlikku kunstnikku, kes on üle elanud oma koolkonna hiilgava, kuid paratamatult kustuva kuulsuse.
Kunstidest armastas Avakum ainult kahte — kujutavat kunsti ja balletti. Kontsertidel ja draamateatris ta peaaegu ei käinud, kuid ei jätnud vahele ühtegi näitust, olgu tegemist noore või vana kunstniku väljapanekutega. Teda võis sageli näha mõne pildigalerii nurgas, kus ta teistest pea võrra pikemana külastajate hulgast välja pastis, enamasti skeptiline ja morn nägu ees. Elukutselt arheoloog

ja restauraator, tegeles ta klassikaga, aga väljaspool oma töökoda oli ta äärmiselt sallimatu kõigi suhtes, kes klassikalisi vorme toorelt ja mehhaaniliselt kopeerisid ning kaasaegse elu rütmi ja eripära arvesse ei võtnud. Realismist eemaldumise katsetesse, mida võis täheldada igal näitusel,

suhtus ta kriitiliselt. Ent samal ajal ärritas teda ka tardunud realism, mis ei otsinud uusi lahendusi kolo-riidis ja vormivõtetes.

Head balletiesietendused olid talle tõelisteks pidupäevadeks. Harmooniliste liigutuste rütmi jälgimine ja nende psühholoogilise sisu lahtimõtestamine pakkus talle niisama suurt naudingut nagu mõne raske algebraülesande lahendamine.

Talle meeldis lugeda, kuid ta luges peamiselt teaduslikku kirjandust — arheoloogiat ja ajalugu. Maailmakirjandusest olid talle hingelähedased Tšehhov ja Anatole France.

Avakum ei käinud spordivõistlustel, kuid oli peensusteni kursis kõigi spordiuudistega. Poksi ta põlgas, aga paar aastat tagasi oli ta ise salaja poksitunde võtnud.

Ta ei olnud ihne, aga raha ta ei pillanud. Sõbrutses maalikunstnike ja arheoloogidega, veetis vahel öid tuttavate seltsis. Kõige rohkem armastas ta siiski mööda tänavaid hulkuda, möödujaid ja majade fassaade vaadelda, õhtul aga, piip suus,, toas jalutada, või külma ilmaga, kui kamin põles, sügavasse nahktooli vajuda ja mõtlikult tulle vaadata.

Sel aastal oli varasügis Sofias erandlikult soe ja vaikne. Linna kõhal sinetas selge taevas. Vabaduse pargis, selle saludes ja alleedel säilitasid kuldsed värvid kaua oma puhta sära. Ainult pärast esimesi ootamatuid novembri-külmi tuhmus kuld ja ookri surivärvid vajutasid nukra pitseri saatusega leppinud loodusele.

Doonau poolt roomavad mustad pilved jõudsid põhjatuule tõukel varsti üle Stara Planina harja ja ujutasid taeva Sofia lagendiku kõhal tumedate rankudega üle. Ilmad läksid süngeks ja külmaks, seadsid tüütule sajule.

Avakumi töökoda asus muuseumi põhjatavas. Läbi gooti stiilis võlvakende langes valgus ruumi kiirtevihkudena, otsekui keskaja katedraalis, valgustades ainult poolt

väikesest saalist. Teine pool oli alati jahedasse hämarusse vajunud. Selles ruumis oli pikemat aega muuseumi panipaik olnud. Suviti meelitas ta jaheduse ja vaikusega, talvel, eriti hilissügisel, aga meenutas sünget kivivanglat. Avakumile isegi meeldis tema töökoja «keskaegsus», aga sel sügisel tundis ta, et seintest õhkuv kivide külmus puurib valusalt ja rusuvalt hinge. Töö hüdriate kallal ei edenenud ja ta pani selle halva valgustuse arvele.

Siis raiuti laekuplisse veel üks võlvaken ja ruumi esimeses pooles läks valgemaks, kuid ülemise akna kõhal rippus külma morni taeva hall udulaam, tume ja vettinud nagu märg present. Kui sadas, voolasid aknaklaasi mööda sogased veenired ja aken meenutas pisarais silma. Töö hüdriate kallal ei liikunud sammugi edasi.

Avakum püüdis seintest hoovavale külmale vastu panna, aga temalt nõudis suurt tahtepingutust kõhale jääda ja mitte enne tööaja lõppu lahkuda. Ta nihutas oma purunenud kujusid, pooleks taotud torsosid, kulunud raidkirjaga marmoritükke ja terrakotavaase, mille külgedel oli vaja taastada tuhmunud, peaaegu nähtamatud joonistused. Ikka ja jälle seadis ta ümbritsevaid esemeid üht- või teist-pidi, sisendades endale,.et kõigepealt tuleb luua kord ja teha puhtaks tööplats.

Põrandal ja riiulitel lebas ligi viiskümmend III ja IV, sajandist e. m. a. pärit tervet ja vigastatud leidu — kivist, marmorist või terrakotast. Avakum kaalus, kui palju aega ta vajaks kogu selle hulga kordategemiseks. Tõenäoliselt mitu head aastat.

Oli täiesti ilmne, et niikaua kui see vesistav silm teda laest vaatab, ei nihku töö hüdriate kallal paigast. Järelikult seisab asi ilmas, vastikus lõppematus sügisvihmas, mis oli võlvakna tilkuvaks silmaks, taeva aga vettinud presendiks muutnud.

Oli väljaspool kahtlust, et hilissügis pole sobiv aeg antiiksete hüdriate taastamiseks. Ainuke loogiline järeldus, mis sellest tulenes: lükata töö edasi ja jääda ootama paremaid aegu.

Miks mitte talve oodata? Siis vaatab valeva raamiga võlvaken naeratades tema peale alla ja tuletab meelde merevahuga oterdatud pärlit, killuke taevast selle kõhal aga meenutab sinist siidrätti. See

peibutab teda lõbusalt, nagu peibutas kord Sija sinine rätik. Tuul sasis rätiku-nurki ja kerge siid sahises nagu tiib ... Selge talvepäike
297

vaatab naeratades ruutudest sisse ja hõbedased kiirte-vihud valguvad väikesesse kivisaali. Siis saab töö hüdriate kallal mõne päevaga valmis... Tuli oodata esimest lund.

Avakum lukustas töökoja, tõmbas pika vihmamantli selga ja läks tänavale hulkuma. Vihm peksis näkku ja ei lasknud möödujate nägusid uurida; jalutuskäik kaotas oma mõtte.

Endamisi vihma ja närust tuju vandudes luges ta masinlikult tänavanurgal silti — Vesletsi tänav. Kusagil läheduses elas ettekandja sealt restoranist, kus ta kord tublit poissi Anastassit lõunaga kostitas.

Ta sai selle ettekandjaga tuttavaks juba sel ajal, kui Sija tema sõbraga, kõrgepingeseadmete tehase inseneriga abiellus. Kord sattus ta noorpaariga silm silma vastu, .põgeneda polnud kuhugi ja kõik kolm kannatasid kõleda piinlikkuse käes. Sija põrnitses jalgade ette, insener pomises midagi segast, vabandades, et polnud Avakumi pulma kutsunud, Avakum aga naeratas sunnitult ja imestas endamisi, kas ta tõesti oii seda tema ees seisvat, hämmeldusest lõkendava näoga heledajuukselist nukku kord armastanud. Ta oli teda kunagi suudelnud ja neiu oli vastu suudelnud, tema mees aga ei kahtlustanudki teda— kahetsusväärne lugu ja mitte Avakumi maitse järgi. Kuid ta toibus esimesena ja tegi talle omase armastusväärsusega ettepaneku noorpaari terviseks juua. Ettepanek lõhnas ilmselt õela kahjurõõmu järele, aga kohmetud noored ei osanud keelduda.

Nad astusid lähemasse restorani. Juba pärast esimest klaasi läks Avakumil tuju paremaks, pärast teist aga märkas ta äkki, kui armas on nöpsninaga neiu, kes nende lauda teenindas. Ettekandja naeratas Avakumile, mis ei meeldinud sugugi Sijale. Nooriku silmad välgatasid ja see oli Avakumile üpris meeltmööda. Insener ei märganud midagi — ta armastas hästi süüa ja pühendas oma tähelepanu roogadele.

Soovinud tava kohaselt noortele õnne, läks Avakum neid saatma. Sija keeras talle solvunult selja, abikaasa aga surus liigutatult Avakumi kätt ja isegi pilgutas kel-mikalt hüvastijätuks. Kui noorpaar oli lahkunud, tuli Avakum lauda tagasi,
298

kutsus ettekandja, lobises ilmast ja maast, õhtul aga läks temaga tsirkusesse. Neiuga seal õlg õla kõrval istudes nägi ta enda ees Sija välkuvaid silmi.

Kõik see tuli Avakumile nüüd meelde, kui ta kaalus, kas maksab tuttavasse pööningukambrisse sisse astuda,

Vihma aga tibas ühtesoodu.

Milleks ronida viiendale korrusele, kui pärast seda muutub hinges veel raskemaks ja tühjemaks?

Ta läks tuldud teed tagasi. Peatus hetkeks raamatu kaupluse vaateakna ees, laskis pilgu üle pealkirjade käia. «Viimasel ajal loen vähe,» heitis ta endale ette. Ta oli juba kauplusse astumas, kui talle meenus, et tal on niigi kogu tuba raamatuid täis: kui veel juurde osta, siis tuleb nad põrandale või toolidele laduda.

Nõnda siis keeraski ta ukse eest tagasi ja jätkas teed pargi poole.

Kalduvus assotsiatiivsele mõtlemisele juhtis teda vähehaaval probleemini, millega ta polnud veel tegelnud. Lõpuks ometi õnnestub tal millegagi oma ajusid liikuma saada, millestki vaimustuda. See meenutas lõunatuule kerget elustavat puudutust, mis ennustab kevade tulekut. Tegevusetuse ja isiklike pettumuste kütkes mõistuse tohutu energia oli leidnud lõpuks väljapääsu valguse poole.

4.

Lahkumisel andis polkovnik Manov Avakumile nõu uude korterisse kolida ja vihjas delikaatselt mugavustele, mida ta peaks nõudma: vaikne tänav, lahtine avar õu, korter mõnel ülemisel korrusel

ja aken tingimata hoovi poole. Muidugi pidas polkovnik silmas professionaalset laadi mugavusi. Vaiksel tänaval on jälitamist kergejn märgata ja jälitajat parem meelde jätta. Lahtine avar õu .ei võimalda jälitajal end peita ja vargsi jälgida, aknal aga on sellises olukorras vaatluspunkti eelised. Polkovnik pistis Avakumile pihku kokkumurtud paberilehe aadressidega. Avakum tänas viisakalt, pani lehe rahataskusse ja kinnitas polkovnikule, et õiendab selle asja mõne päeva jooksul ära.
299

Aga ta oli.niivõrd väsinud ja eelmistest sündmustest nii rusutud, et uude korterisse kolimine nagu pühiti peast. Nüüd, kui ta raamatukaupluse vaateakna ette sattus, ujus see uuesti alateadvusest pinnale.

Milleks osta raamatuid, kui neid ruumipuuduse tõttu kasutada ei saa? Ta sai kätte ainult neid raamatuid, mis seisid väikese raamatukapi riiulitel. Raamatuid vedeles riitadena käpi ja tugitooli taga, laua ja magamisdiivani all. Ka põrandal ja toolidel oli virnade viisi raamatuid, pealegi niisuguses korratuses, mida ei kohta isegi kõige viletsama bukinisti poekeses. See muidugi polnud veel kõige suurem õnnetus. Häda algas siis, kui tuli leida raamat, mis oli talle tööks vajalik. Tavaliselt polnud seda ei laual ega riiulitel. Raamat, mida ta vajas, lebas enamasti mõnes virnas ja varjas end kuvalt ning salakavalalt tema eest. Tuli roomata põlvili, ronida üle virnade, tõsta kõrvale kümnekl köiteid ja brošüüre, et vajalikku välja kaevata. Nende pikkade otsingute ajal töömeeleolu harilikult haihtus. Ta läks vannituppa, et tolmuseid käsi pesta. Teel aga jäi ette tilluke köök, kus perenaine ta õnge võttis. Avakumi märgates pani vanake kohe kohvikannu piiritus-lambile ja tõi pidulikult välja kulunud doominokivide karbi. Et üksikule põdurale naisele mitte pettumust valmistada, istus Avakum alistuva naeratusega tema vastu ja võttis ette seitse kivi. Ta püüdis alati niimoodi mängida, et lõpuks kaotajaks jääda. Oma tuppa jõudes nentis ta harilikult, et töötuju on lõplikult kadunud.

Niisuguses korralageduses ja ruumipuuduses oli raske midagi tõsisemat käsile võtta. Eskiisid ja algebraülesanded olid ainult meelelahutus — joonistada ja ülesandeid lahendada võib isegi vihikut põlvedel hoides või voodis lebades. Kuid muistseid arhitektuurimälestisi ja antiik-mosaiike käsitlevat uurimust põlve peal ei kirjuta. Seda loota ei oleks mitte enam naiivne, vaid juba naeruväärne.

Niipea kui tema mõtted aasta tagasi kavandatud raamatu juurde jõudsid, tundis ta hetkeks ammu unustatud elevust. «Muistsed arhitektuurimälestised ja antiikmosaii-gid» — see oli tore, lausa päästev ülesanne, mis võis mitmeks kuuks tema tähelepanu köita, sest töö nõudis ulatuslikku uurimist ja suurt süvenemist. Miks ta ei peaks katsuma? Tingimata oli vaja proovida, kas või ainult selleks, et endalt seda sihitult elamise vastikut tunnet maha
300

raputada. Pealegi oli tal nii mõnegi küsimuse kohta oma arvamus ja ta põles soovist seda teatavaks teha.

Virgutavat rõõmu uhkas temast üle, imbus kosutava kastena hinge ja pühkis senise rusutuse lõplikult minema.

Kõigepealt tuli leida sobiv korter.

Polkovnik Manovi sedelil olid kähe korteri aadressid. Oks neist asus Veliko Tõrnovo tänavas. Avakum kriipsutas selle otsekohe läbi. Ilmselt oli polkovnikul aegunud kujutlus Soiia tänavate vaikusest. Tõepoolest, vanasti meenutas Veliko Tõrnovo tänav küll üksildast alleed, kuid Avakum teadis, et nüüd olid kunagised pisikesed barokkmajad ammu kadunud ja nende asemel kõrgusid mitmekorruselised moodsad elamud, kuna asfaldil sõelusid ööd ja päevad läbi autod. «Detektiivi» seisukohalt ei vastanud Veliko Tõrnovo tänav tema vajadustele.

See mõte pani ta tahtmatult muigama. Alles asja oli ta tõelise teadlase kombel suure uurimistöö plaane visandanud, aga näe, viimasel hetkel oli ikkagi «detektiivisoon» peale jäänud. Ta lõi käega ja võttis teise aadressi. See koht asus linna kaguosas, üsna Jahipargi ligidal. Avakum mäletas, et selle naabruses on vineerivabrik, idaküljes aga kasvab männitukk.

Ta väljus kondiitriärist, kuhu ta oli astunud aadresse vaatama, nööpis mantli kinni ja astus taksopeatusse kii-rustades kärmesti üle skvääri. Taksos seadis ta end autojuhi selja taha mugavalt istuma ja läitis mõnuga sigareti.

See oli massiivne kahekorruseline maja ja meenutas eemalt vaadatuna villat. Maja ette jäi väike kiviplaati-dega sillutatud õu. Keset õue kasvas kõrge murelipuu, mille oksad ulatusid teise korruse rõduni.

Alumisel korrusel elas pensionärist sõjaväearsti perekond. Arst oli ka maja tegelik valdaja. Maja ise oli linna oma.

Teisele korrusele viis eraldi sissekäigust algav trepp. Seal oli kaks tuba — üks avar, võõrastetoa moodi ruum, teine piklik ja väiksem. Mõlema toa ees oli käetud rõdu.

«Kas teil on ikka õigus kahte tuba saada?» küsis eru-arst. Ta oli paks, kannatas astma all ja hoidis oma toekat külaspead otsekui midagi kartes tahapoole käidu.

«On küll,» vastas Avakum ja mõtles: «Kaugenägija, kannab prille, ainult kirjutamise ja lugemise ajal.» Val-

justi aga lisas: «Olen teaduslik töötaja, mul on vaja eraldi kabinetti.»

«Nii,» venitas paksuke. «Väga rõõmustav. Väga meeldiv. Mina olen arst, õppisin Viinis silmakirurgiat. Kas teile meeldib siin?»

Avakum astus rõdule. Metsatukast tuli okaste ja rõske mulla lõhna. Vihmalompidega käetud tänav näis hüljatud ja nukker. Selja taga puhkiva doktori poole pöördudes kinnitas ta pead noogutades: «Meeldib küll. Kõht on vaikne, tööks sobiv.» «Jah,» ohkas eruarst. «Isegi liiga vaikne. Minule, kes ma olen nelikümmend aastat sõjaväes teeninud ja kasarmulärmiga harjunud, tundub see koht siin maailma lõpus asuva tõotatud maana.»

Ta tõmbas oma paguniteta mundri kulunud hõlmad koomale ja väristas pead.

«Mu noor sõber, vanale inimesele pole midagi ebameeldivamat kui üksildane koht. Kes vastupidist väidab, see valetab. Niisugust lolli loba ajavad vahel ka nooremad inimesed, kui nad varaküpselt targutavad. Mina isiklikult eelistaksin sellele vastikule vaikusele haubitsate kanonaadi. Suurima rõõmuga vahetaksin selle männituka kõige ta osooniga mõne kärarikka ja tolmuse linnaväljaku vastu. Ma ütlen ausalt...» «Te kirjutate vist memuaare?» küsis Avakum. Eruarst naeratas hämmeldunult, maigutas suud ja tõmbas peopesaga üle rippuva lõualoti.

«Mu noor sõber! Ma võtsin osa kahest sõjast, elasin üle kaks tsaari ja ühe regendi, nägin, kuidas vana riigikord lootusetult pehkib ja hävib, ning olen noore, uue maailma kaasaegne. Mäletan palju, meeldejäänud sündmusi on kogunenud rohkesti. Aga muide, kuidas te selle peale tulite, et ma memuaare kirjutan?»

«Seda on kohe näha,» ütles Avakum. Talle hakkas meeldima nii tänav kui ka korter, tal polnud midagi selle vastu, et veelgi rõdul seista ja vanamehega lobiseda. «Seda on kohe näha,» kordas ta. «Sellele viitavad teatavad psüühilised eeldused ja kaunis kõnekad välistunnused. Esiteks on teil, m i d a meenutada, olete palju näinud ja läbi elanud. Sealjuures on teie mälestustel eelkõige ühiskondlik iseloom, sest nad on seotud sõjaväega, selle eluga ja huvitavate isiksustega, kes on meie maa ajaloos tähtsat osa etendanud. Niisiis esimene eeltingimus

memuaaride kirjutamiseks on olemas. Edasi —- te olete teoinimene, kasarmukord on õpetanud teid tegevusrikast elu elama, käed rüpes paigalistumine on teie iseloomule võõras. Te ei talu hõlbuelu, igavus ja vaikus ajavad teile' hirmu nahka. See on teine eeldus. Kolmandaks — süste-

maatilise kirjutamise konkreetsed märgid on silmanähtavad. Te olete kaugenägija, aga panete sageli prillid ette. Seda on näha sügavast ja värskest vaost ninajuurel. Millal kaugenägija prille käsutab? Endastmõistetavalt siis, kui ta kirjutab või loeb. Aga kui inimene ainult loeb või ajakirju sirvib, ei määri ta sõrmi tindiseks. Teil on parema käe keskmine ja nimetissõrm tublisti lilla tindiga määritud. Veelgi enam — keskmise sõrme esimese lüli ühel küljel on selgesti näha iseloomulikku lohku, mis tekib hariliku sulepea vajutamisest nimetissõrmega. Te kirjutate hariliku puust sulepeaga ja sealjuures rutakalt nagu suurem osa arste. Võin teile veel ütelda, et teie sulepea on punane. pöidla ja peopesa vahelisel köhal, näete siin, on nõrku punase värvi jälgi. Te olete tüse, töötades lähevad teil käed higiseks. Higi sööb ja lahustab värvi, värv omakorda jätab jälgi nahale. Eks ole õigus, doktor?» Avakum puhus suitsurõnga õhku ja naeratas kelmikalt. «Ma arvan, et nõustute minuga. Või on' teil vastuväiteid?»

Doktor tuhnis mundri taskutes, leidis prillid, pani need oma jämedale ninale ja jäi imeks pannes Avakumi tunnistama.

«Te olete üsna huvitav indiviid,» ütles ta suud maigutades. «Teil on väga tugevasti arenenud silmamälu ja sünnipärased matemaatikuanded. Teist oleks tulnud suurepärane suurtükiväelane! Kahju, et teil puudub sõjaväeline ettevalmistus. Aga kas te bridži mängite, noor sõber? Ah nii. Aga malet? — He-hee, siis ei lase ma teil igavust tunda, tõotan juba ette. Kas te ei suvatseks alla tulla ja tassi kohvi juua?»

Nii tutvus Avakum doktor Svintila Savoviga, meditsiiniteenistuse erualarnpolkovnikuga, esimese korruse üürnikuga. Too oli üksik, ammu leseks jäänud rauk. Tema pojad olid abielus ja tütred mehel ning külastasid teda harva. Tema eest hoolitsesid kaks naist, kes olid iseloomult ja ealt täielikud vastandid: kuuekümneaastane vanapiigast perenaine Jordana ja vennapoja tütar Violetta»

rõõmsaloomuline ja isemeelne neiu, Kunstide Akadeemia esimese kursuse üliõpilane.

Kui nad alla tulid, heitis Jordana Avakumile kriitilise, peaaegu väljakutsuva pilgu, otsekui oleneks mehe edaspidine viibimine selles korteris ainult temast. Aga näis, et Avakumi healõikeline beež mantel ja laiaservaline kaabu jätsid talle soodsa mulje, sest tema linnunäole ilmus põgus rahulolev naeratus. Ta ütles külalisele teretulemast, riputas mantli ja kaabu kärmesti vanaaegsesse pronksnagisse ja palus Avakumi võõrastetuppa. Alampolkovnik oli kuhugi kadunud ja Avakum jäi üksi.

Siin meenutas kõik ammu minevikku vajunud aegade eluviisi, kuulsust ja maitset, samuti kurba, vaest vanadust, mis ootab alistunult oma vältimatut lõppu. Pärsia vaip oli nii luitunud, eUainult vaevu sai eraldada värve ja mustri-joonist, ehkki kunagisest toredusest oli üht-teist veel säilinud. Kõnge korjuga ratastoolide käetoed lõppesid lõvipeaga, punane plüüs aga oli kulunud ning karvendav. Pikk vanaaegne, kunstipärases kipsraamis peegel oli tuhmunud, kuigi seda kaunistasid paljaste rindadega naisekujud. Pronksiga käetud kips oli kohati pragunenud ja maha tulnud, sellest hoolimata nägid naised rahulolevad ja lõbusad välja, nagu oleksid nad nüüdsama saanud kutse kuningalossi uusaastaballile. Nurkades seisid väikesed, peenikeste kaarjalgadega punasest puust lauad, mida kaunistasjd nikerdatud kujud, pitsimustrid ja vanikud — väikekodanlik rokokoo, tõusiklike perekondade maitselage pärand sajandi algusest. Kähe akna vahel eendil seisis kullakarva kummut, millele oli kuhjatud portse-lankujusid, teokarpe, hõbedasi puudritoose ja tubli tosin fotosid. Selle hiilgava kaose keskel troonis osutiteta pronkskell, mille pendel oli igaveseks seisma jäänud. Kahel pool pendlit sirutasid teineteisele käsi portselanist noormees ja neiu, vististi Paul ja Virginia või Hermann ja Dorothea. Virginia-Dorothea juukseid ehtis lillepärg.

Fotodelt jõllitasid vastu vurrudega mundrimehed, pitspluusi ja maani ulatuva krookseelikuga lopsakad naised neitsid laiaservalise kübara alt raugeid pilke. See bulgaaria maailm, millest õhkus endisaegse küla elurõõmu, ei sobinud buduaari nipsasjade, hapra Dorothea ja kõigi nende

magusaks töödeldud rohmakate rokokookeeritsa tega kokku. Päris võõrastust äratav, otsekui sajandi tei
304
sest poolest sisse tunginud oli aga noore neiu foto – nii värske, nagu oleks see alles mõne päeva eest tehtud. Ja nagu kutsumata külalisel selles möödunud sajandi ära-õitsenud maailmas polnud tal ka kindlat kohta. Foto oli toetatud kõrge mütsi ja suletutiga kaardiväeohvitseri portree vastu. Õigupoolest ei olnud pildis midagi iseäralikku — koketselt ühele küljele lükatud bareti alt väljaulatuvate lopsakate lokkidega tütarlaps, kes naeratas rõõmsalt kellelegi või naeris lihtsalt heast tujust. Väike barett, tujukas soeng, trotslik ilme ja nägu, mis oli juba kaotanud tema krinoliinides ja pitsides õdedele omase puutumatu värskuse — kõik see oli täiesti kaasaegne ja linlaslik ning kuulus kahtlemata tänasesse päeva.

Neiu ei olnud teab kui ilus, aga Avakum ei suutnud kaua ülesvõttelt pilku pöörata. Tema ajus välgatasid tundmatuid teid pidi tulnud kummalised assotsiatsioonid, mis kuhjusid teadvusse ja kadusid järgmisel hetkel nagu tuulest viiduna. Pilt hajus ja kadus kirevatesse põõsastesse, mida valgustas ere päike, pages moonidest lõkkavale aasale või muundus nagu imeväel helisevaks ja muretuks tütarlapsenaeruks. Varsti märkas Avakum, et neiu nöbinina sarnaneb Sija ninaga ja et tema lokid meenutavad Irina lokke. Ta oli ühekorraga nii Sija kui ka Irina, aga mõlemast tublisti noorem, päris nooruke tüdruk. Võib-olla see ainult näis talle nii, sest terasemalt vaadates ei meenutanud fotol olev tüdruk kumbagi — ei Sijat ega Irinat. Lõpuks oligi see ju tundmatu neiu pilt, kellele tema arvatavasti isaks kõlbas.

Ta vaatas ikka veel fotot ja pööras alles siis pilgu kõrvale, kui kuulis selja taga samme. Tuli alampolkovnik, kes oli jõudnud oma mundri uuema vastu vahetada.

«Vaatan teie sugulaste fotosid,» ütles Avakum naeratades. «Pole midagi öelda — ilus ja esinduslik seltskond!»

Alampolkovnik noogutas ja silus laisalt oma lottlõuga.

«Jah,» nõustus ta. «Vanasti oskasid inimesed ennast heast küljest näidata, rõivastusid kaunilt ja mõistsid kenasti käituda.» Ta astus kummuti juurde ja toetas küünarnuki ahtakesele vabaks jäänud nurgale. «Palun vaadake ainult seda toredust! Missugused oivalised pihad ja ahvatlevad büstid, poeetilised puusajooned! Pea hakkab ringi käima, kui sellele mõtled, eks ole? Tänapäeva naised on lihtsalt armetud selle hiilguse kõrval! Ja teie, mu noor sõber, ärge proovigegi vastu vaielda. Mul on suured

305

elukogemused ja ma tean, mida räägin. Tänapäeva mood röövib naiselt isikupära.Vaadake, kuidas endisel ajal oli kõik läbi mõeldud, et ilusat alla kriipsutada, pilku sellele tõmmata. Näiteks pikad seelikud. Kas te ka teate, kuidas kahisevad ja mänglevad voldid, kui neid seelikuid kannab
noor sihvakas naine? Ja see rõhutatult pikendatud taljejoon, mis peab esile tõstma seda, mis on kõrgemal. Kus te näete sellist veetlevust praegu? Tänapäeva mood, mu noor sõber, tapab vähemalt poole sellest, mida me naiselikkuseks nimetame. Kui kahju, et naised meie päevil seda kurba fakti ei taipa! Ütelge ausalt, kas ei tunne meie silm ja süda endise toreduse vaatlemisest rõõmu? Eks ole? Vaadake, siin on teile kohe üks tõestus. Näete toda jaanalinnusulgedega blondiini? Kuivõrd küpsem, kuivõrd naiselikum ja võluvam tundub see naine võrreldes tolle tänapäeva tüdrukuga, kes on bareti poisi kombel kõrva peale lükanud. Mõlemad on üheksateistkümneaastased, aga kas te julgete eitada, et too sulgedega on rohkem naine kui see siin?

Too sulgedega on minu õde, tüdruk aga minu vennapoja tütar. Õde meenutab naist, kellel on juba mitu romaani olnud, sellel neiul aga on asja gümnaasiumist pääsenud abituriendi nägu. Tegelikult, mu noor sõber, on see puhtalt väline erinevus, mis tuleneb ainult moest. Nad on ühevanused ja ühesugused lollikesed. Mu õde oli tol ajal kihlatud tolle vurrudega

kahurväeleitnandiga. Varsti sai sellest tema mees, aga pisut hiljem lendas ta Tšerna käärus Inglise fugassmürsust õhku. Neiuke astus tänavu sügisel Kunstide Akadeemia maalikunstiklassi ja kihlus otsekohe. Üleeile esitles ta mulle oma keigarit, kinorežissööri. Nagu näete, mu noor sõber, võib nende vahele võrd-susmärgi panna, ja kui too sulgedega näib naiselikum, ahvatlevam ja igati toredam, siis võlgneb ta seda ainult endisele moele ja vanale heale maitsele.» .

Sel ajal tõi Jordana hõbekandikul kohvi ja konjakit. Avakum tõstis klaasi vana hea maitse auks ja alampolkovnik poetas uhkusest ning heldimusest pisara.

Võõrastetoas oli hämar ja vaikne. Iga kord, kui jutukas alampolkovnik vait jäi, kostis vihma tüütu rabin vastu aknaid. Lõuna ei olnud enam kaugel ja Avakum tõusis siira kahjutundega.

5.

Mitu järgmist päeva tegeles Avakum oma uue korteri sisustamisega. Enda juures varem täheldamata pedantsuse ja õhinaga sisustas ta magamistoa, kabineti ja kõrvalruumid. Hommikust õhtuni tassis ja paigaldas ta mööblit, nagu poleks ta eluaeg midagi muud teinudki. Lõpuks neljanda päeva õhtuks näis kõik oma kõhal olevat. Avakum astus vanaaegse kärnina juurde ja pistis hakatisele tule otsa. Tõmbus haaras tulukesest ahnelt kinni, puhus leegi lõkkele, ja külm, rõske tuba elustus. Kaminas lõi vuhisema tuli ja vastasseinal hakkasid rõõmsalt mänglema roosakad vastuhelgid.

Avakum toppis piibu täis, istus mõnusalt kärnina ette ja sirutas jalad välja. Hall vihmane päev oli õhtule jõudmas. Tuul undas vaikselt rõduesise puu längus okstes ja paiskas vahetevahel välisukse klaasidele tihedat viltust Vihma.

Viimased päevad olid möödunud erakordsete sündmusteta. Aeg oli kulunud raamatukappide ja muu mööbli ostmiseks ning raamatute korrastamiseks. Muide, erualampolkovnik oli tutvustanud talle oma hoolealust juba esimesel päeval, aga siis oli neil õnnestunud ainult paar sõna vahetada. Nad olid kohtunud juhuslikult õues.

«Siin ta on, see minu poissmari!» ütles alampolkovnik ja küsis naljatlevat tooni võttes ning tütarlapsele ülalt alla vaadates:

«Tüdruk, mis su nimi on?»

«Küsid sa seda minu käest? Minu nimi on Violetka,» vastas neiu tehtult piiksuva häälega.

«Kuhu sa lähed, Violetka?»

«Kooli, vanaisa.»

«Mis raam see sul kaasas on?»

«Joonistusraam, vanaisa.»

«Nii, nii,» köhatas vanaisa kõri lahedaks. «Saa tuttavaks selle hea onuga. Ta hakkab meie peal elama.»

«Oo, väga rõõmustav,» naeratas neiu ja sirutas käe.

«Sama väike käsi kui Sijal,» mõtles Avakum ja küsis omakorda:

«Kes teile joonistust annab?»

Neiu nimetas professori nime.

Avakum vaatas talle otsa. Neiu talus tema pilku pisut

üle sekundi, siis pööras ta silmad kõrvale ja punastas.

«Küllap see professor teeb teil elu kibedaks,» arvas Avakum. «Ta on igavene pedant ja ei kannata viilijaid.»

Neiu kehitas õlgu ja ei vastanud midagi.

Vihm läks tihedamaks ja Avakum kiirustas majja.

Nad kohtusid veel paar korda, aga mõlemal oli kure ja vestlemiseks polnud aega.
Nüüd istus Avakum kärnina ees, suitsetas ja arutas laisalt oma tulevase töö plaani. Ukse taga kiunuv tuul, vih-marabin ja tule praksumine kaminas hajutasid mõtteid ning suigutasid ta märkamatult unne. Väljas oli juba pime, mänglevad tulehelgid hakkasid punakaks ja taltsamaks muutuma, kui selja taga helises äkki telefon, täites toa ärevusega.
See oli esimene telefonihelin uues korteris.
Avakum võttis toru ja imestas Violetta pehmet sopranit kuuldes. Neiu küsis, kas ta võiks minutiks läbi astuda ...
«Palun,» vastas Avakum kuivalt.
See lakooniline vastus ei paistnud helistajat telefoni teises otsas häirivat, sest torust kostis reibas «tänan».
Avakum süütas kõik laetuled, ja tuba muutus korraga pidulikuks ning valgeks. Trepil samme kuuldes avas ta ukse ja palus külalist sisse astuda.
«Issand, kui palju valgust!» hüüdis neiu lävele imestunult seisma jäädes. «Justkui elektrijaamas! Ja see ei pane teil silmi valutama?»
«Ei ole märganud,» ütles Avakum.
Neiu seisis lävel ja vaatas uudistades ringi.
«Mina arvasin, et teil on siin sünge ja kõle. Tuleb välja, et eksisin, ja isegi rängalt.»
Avakum jälgis teda vargsi. «Tundub, nagu oleksin teda tuhandeid kordi näinud,» imestas ta endamisi ja küsis:
«Miks te arvasite, et minu pool peaks sünge ja kõle olema?»
«Miks?» kordas neiu riiulitele laotud raamatuid uurides ja ütles siis ilma ümber pööramata: «Te jätate sünge inimese mulje. Kas te ise seda ei tea? Tarvitseb teile ainult silma vaadata, ja — vabandage — juba jooksevad külmajudinad üle selja. Ausõna!»
«Tähendab, mul on kurjad silmad,» muigas Avakum.
«Vabandage, ma ei öelnud midagi selletaolist!» Ta vaatas vargsi üle õla ja puhkes heledalt naerma. «Näete,

tahtmatult solvasin teid. Teie silmad ei ole kurjad, hoopiski mitte. Kui naistel oleks kombeks meestele komplimente teha, siis ma ütleksin, et nad on ilusad. Aga mis ilu niisugune on!»
«Missugune siis?» tundis Avakum huvi.
«Ütlen ausalt — jube. Saite pahaseks?»
«Sugugi mitte. Jätkake!»
«Ja raamatud on teil ka üks igavam kui teine.»
Ta kehitas niisuguse näoga õlgu, nagu tahaks ütelda, et mis see tema asi on, ja ohkas nukralt.
«Nagu inimene, nõnda ka raamatud!» tähendas Avakum.
Neiu kõõritas tema poole, muigas, kuid ei lausunud sõnagi.
«Te ütlesite mulle tol päeval, et ma kavaldan, on teil meeles?»
«Mis siis?» küsis Avakum.
«Ei midagi. Nägite mind esimest korda ja kohe — kaval! Lubage küsida — mille põhjal te selle otsuse tegite?»
«Te kavaldate praegugi,» ütles Avakum.
«Kas tõesti?» Neiu keeras näo Avakumi poole ja tema põskedele tõusis kerge puna.
«Täpselt nii. Tookord, kui te ütlesite, et lähete joonistus tundi, te petsite vanaisa, eks ole? Te ei mõtelnudki kooli minna. Joonistustundi ei minda palja joonistusraamiga.»
Neiu seisis kärnina juures, silmad maas. Tema põsed läksid nüüd erepunaseks.
«Teil polnud joonistuspaberitki kaasas. Mitte midagi peale aluse. Seda ma nimetangi viilimiseks ja näib, et ma ei eksi. Võib-olla oli teil tol päeval peigmehega kohtamine?»
«See on minu isiklik asi,» lausus Violetta tasa.

«Kuidas ta küll Irinaga sarnaneb!» käis Avakumil peast läbi. «Tema Viini-perioodist.»
«Jah,» ütles Avakum ja tema hääl väratas kergelt. «Teil on täielik õigus — see pettus on teie isiklik asi.» Ta vaikis viivu ja üsas siis neiule rahulikult silma vaadates: «Aga te peaksite siiski kiirustama, teid oodatakse all.»
Kamina ees seisev Violetta jahmatas, läks kahvatuks ja vaatas Avakumile pärani silmi otsa.
«Muidu ma oleksin teile istet pakkunud,» jätkas Avakum, «All jalutab teie peigmees võõrastetoas edasi-tagasi
309

ja vaatab kella, me ei pruugi tema kannatust proovile panna.»
«Mu jumal!» sosistas Violetta ja vaatas ringi. «Ega ma äkki mustkunstniku juurde ei ole sattunud?»
Hämmeldus oli ta veel kaunimaks teinud ja Avakum imetles teda vaikselt.
Siis astus ta telefoni juurde ja valis ruttu numbri. Torust kostis tugev mehehääl. See oli ilmselt tuttav, sest Avakum naeratas rahulolevalt ja noogutas.
«Asen,» ütles ta, «palun kannata veel pisut. Ja ära enesevalitsust kaota, öeldakse, et armukadedus on suur pahe.»
Violetta kuulas, silmad pärani.
Avakum pani toru hargile, vabandas ja kadus magamistuppa. Mõne aja pärast tuli ta Jagasi, tume ülikond seljas, tärgeldatud krae kaelas. Õhus oli tunda kerget meeldivat odekojonnilõhna.
«Olgu siis pealegi,» ütles ta neiu juurde astudes, «ma jutustan teile selle loo. Poolteist aastat tagasi, kui olime meie maa kaguosas arheoloogilistel kaevamistel, sai kroonikafilmi režissöör Asen Kantardžijev minult ausalt võidetud kihlveoga toreda hõberaha. Seda antiikmüüti kannate te praegu keti otsas rinnal. Teie vanaisalt sain teada, et teie peigmees on filmirežissöör. Muidugi on Bulgaarias ka teisi režissööre peale Asen Kantardžijevi. Aga ainult Asen Kantardžijevi mõrsjal on õigus säärast münti kända, eks ole tõsi? Nii saingi teada teie peigmehe nime.»
«Aga kuidas te saite teada, et ta on siin, all meie juures?» küsis Violetta münti peoga kattes.
«Väga lihtsalt!» naeratas Avakum. «Ükski neiu ei rõivastu nii hoolikalt, kui ta just külalist ei oota. Teie loomulikult ootasite peigmeest ja panite sellepärast kaela ka tema kingituse — mündi ja keti. Tema siinviibimist reedab kõigepealt see tilluke märk.» Avakum osutas väikesele roosakale laigule neiu kaelal. «Teie oma huulepumati tuhm ja kahvatu jälg. Ta suudles teid ja kandis jälje siia üle. Miks te kohmetusite? Teil on solvunud gümnaasiumiõpilase nägu. Kas ma tõesti teid solvasin?»
«Oh ei,» naeratas Violetta sunnitult. «Seekord lasksite mööda,» raputas ta pead. «Siiamaani ei ole te mind ühegi sõnaga riivanud. Mu peigmees suudles mind! Selleks ta peigmees ongi, et suudelda!» Ta naeris küll valjusti, aga
310

tundus, et tal polnud kuigi lõbus, ja ta lisaski: «Aeg on jutud lõpetada, meid oodatakse.»
«Vaadake ette,» ütles Avakum naljatlevalt sõrmega ähvardades. «Teine kord talitage sirgjooneliselt, ilma kavaldamiseta. Te oleksite võinud kohe ütelda: «Mulle tuli peigmees külla, ta on teie tuttav ja soovib teid näha!» Aga te alustasite valgustusest, sisustusest, avaldasite arvamust mu silmade ja raamatute kohta ja nii edasi. Muidugi on need pisikavalused. Aga nad ei sobi teile.»
Neiu astus paar sammu ukse poole, aga pöördus siis järsult ringi.
«Jälle lasksite mööda! Mõnes asjas olite tõesti läbinägelik, isegi liiga läbinägelik! Aga mõnest asjast ei ole teil lihtsalt aimugi. Vabandage, mõnikord lasete lausa umbropsu! ... Kas te võiksite mulle oma taskurätti laenata?»

Avakum ulatas talle lumivalge räti ja neiu pühkis tillukese roosa laigu oma kaelalt rahulikult ja häirimatult ara. Tihedasti keha ümber liibuvas kullakarva džörsspluu-sis oli ta oma üheksateistkümne aasta kohta liigagi naiseliku välimusega.

Nagu tugevatel meestel kombeks, tervitasid sõbrad teineteist tagasihoitud südamlikkusega, pigistasid kätt, nii et köndid ragisesid, ja patsutasid teineteisele õlale. Selle kära peale vaatas alampolkovnik uudishimulikult õrna kabinetist välja, hakkas lõbustatult naerma ja noogutas neile sõbralikult.

«Kui poleks olnud seda ketti ja münti,» ütles Asen, «ei oleks sa ilmaski selle peale tulnud, et mina siin olen. Tunnista üles, et see mu reetiski!»

«Ainult münt,» nõustus Avakum Violettale kiiret kõrvalpilku heites armulikult. «Täiesti õige, peale selle ei olnud sinu siinviibimisest ühtegi märki.» Avakum vaikis viivu, pöördus siis Aseni poole ja ütles pead vangutades: «Igal juhul kaotasid sa mulle täna ühe silma!»

Asen oli peaaegu niisama pikk kui Avakum, aga sirgema rühiga ja seetõttu nagu sihvakam. Tal olid lokkis juuksed, avar laup, paksud meelad huuled ja targad, ajuti sädemeid pilduvad silmad. Ta kuulus nende meeste hulka, kes naisi ilma suurema vaevata vallutavad.

«Jah, ühe silma kaotasid sa mulle kahtlemata,» kordas Avakum.

«Ara kiirusta võidutsemisega, Caesar!» hüüdis Asen

enesekindlalt ja tögavalt. «Kas sa ei katsuks ära arvata, mis see on?»

Ta tõstis pidulikult pea kõhale lumivalge taskuräti, mille nurgas ilutses kahvaturoosa laik.

Violetta surus ehmunult käed vastu rinda ja taganes kohmetult.

«Minu rätik muidugi,» ütles Avakum avalalt ja südamlikult naeratades. «Sa kelm tõmbasid ta mul asja taskust välja, kui sa mind Juuda kombel kaelustasid.»

Mõlemad pahvatasid naerma.

Asen manas siiski sünge ilme näole ja porises taskurätikut uurides mõtlikult läbi hammaste:

«Ma näen siin mingisuguseid kahtlasi plekke. Millest need on?»

Avakum sirutas oma käe talle nina alla. Pöial ja nimetissõrm olid mingi punase ainega määritud.

«Teritasin punast pliiatsit, kui su mõrsja mulle järele tuli,» ütles ta. «Enne teretamist pidin käe puhtaks pühkima. Rahuldab see sind?»

«Oleme tasa,» teatas Asen rätikut tagasi andes. «Mäletad, mineval korral kaotasid sina ühe silma? Nüüd oleme tasa.»

Violetta heitis Avakumile vargse pilgu, millest säras sooja tänulikkust.

6.

Poolteist aastat tagasi teostas Arheoloogia Instituut kauge Traakia küla lähistel Rodopi mäeaheliku põhjaosas suuremaid väljakaevamisi. Kaevamistest võttis osa ka Avakum kui sektori juhataja. Ta lootis muistsete makedoonlaste-traakialaste eluasemeilt mitmesuguseid tarbeesemeid leida ja püüdis kaevamistöid kõigest väest kiirendada, sest kartis, et teda võidakse iga hetk Sofiasse välja kutsuda riikliku julgeoleku ülesandeid täitma. Ja just sel ajal vedas end ei tea kelle informatsiooni peale kohale kroonikafilmi võttegrupp eesotsas režissöör Asen Kantardžijeviga. Avakum võttis kutsumata külalisi vastu vingus näoga. Ta ei tahtnud põhimõtteliselt tegemist teha inimestega, kes kolavad ringi, fotoaparaat kaelas. Niipea kui ta objektiivi märkas, kattis ta näo käega, pööras pea

kõrvale või seisis aparaadi poole seljaga. Sedapuhku suurendas tema vastumeelsust ka sagimine, mida operaatori tulek tööliste hulgas põhjustas. Kui too kaamera neile suunas, tardusid kõik mullakaevajad justkui kujud kehval ülesvõttel. Igaüks püüdis võimalikult maalilisemat poosi leida

ja näoga objektiivi poole seista. Loomulikult rikkus see kaevamistööde rütmi. Aga see oli alles halva algus. Režissöör joo.ksis varsti tööliste juurde ja hakkas igaühele näitama, mida ta peab tegema, kuhu ja kuidas vaatama. Aeg lendas, Avakum suitsetas ühe sigareti teise järel, aga hoidis end vaos ja pidas vastu.

Mida sügemaks läks tühja ajaraiskamise pärast Avakum, seda pealetükkivamaks muutus režissöör, kellel tingimustega kohanedes tuju aina tõusis. .Elavaloomuline Asen ei teadnud, mille peale oma energiat kulutada. Kuulnud pärast sissejuhatavate kaadrite valmimist, et kaeva-mistööd enne nädalat ei lõpe, lõi ta võtetele käega ja otsustas «elule pihta panna», nagu kaevajate kõnepruugis öeldi. Ta ei teinud midagi laiduväärset, vaid hakkas lihtsalt lulli lööma, käitudes nagu iga teinegi elurõõmus inimene, kui ta endast sõltumatult tegevuseta peab olema. Ta lonkis kaevandite- ümber, lamas kreegipuude varjus, suples jões. Selles polnud veel midagi paha. Varsti aga tõi ta kaevamisplatsile tulles põuetaskus kaasa lameda rakijaplasku, kogus vahetuse lõpetanud töölised enda ümber kokku ja kostitas neid, lauldes lõbusaid rahvalaule, kuni loojangupuna läänetaevas kustus ja vaikne sume öö lagendikule laskus. Paari päevaga sai temast terve laagri lemmik. Ta muretses kusagilt mängukaardid, nööri, männikäbisid ja tikke ning hakkas jahmunud vaatajatele uskumatuid hookuspookus! näitama. Menu oli niivõrd suur, et tema juurde jooksid kokku ka kaevajad, kes olid" parajasti tööl. Kuhu ta ka ei läinud, ikka käis tema kännul terve rodu uudishimulikke. Kõik palusid midagi näidata, ühed aralt, teised häälekamalt. Vastupandamatu tung ebatavalise poole äratas ka kõige tasakaalukamate meeste uudishimu.

Töödistsipliin hakkas logisema ja Avakum vihastas juba tõsiselt. Režissööri nagu juhtumisi teel kohates ütles ta viimasele:

«Miks te ei võta mõnda pikemat jalutuskäiku või matka ette? Võiksite paariks päevaks mäestikuõhku hingama minna?»

«Kas teate,» ütles režissöör. nii sõbraliku ja võitva naeratusega, nagu oleks Avakum tema ammune sõber, «olen ka ise selle peale mõtelnud. Juba lapsepõlvest peale on mäed mind oma jaheduse ja varjukate metsadega ligi tõmmanud. Olen selle idee eest teile väga tänulik ja oleksin end meeleldi siit kaugemale koristanud, kui ma ei kardaks mööda lasta kulminatsioonimomenti — seda, kui te satute muistse asula esimese kivi peale. Kui ma selle maha magan, tuleb mul tööga hüvasti jätta, aga niisugust kurja tagamõtet teil vist ei olnud.»

Erinevalt paljudest teistest inimestest kannatas ta Avakumi pilgu välja, veel rohkemgi — püüdis oma pilku koguni tema omaga ristata.

«See on tugevate närvidega mees, kes mõistab end sõnade nagu lillelise sirmi taha peita,» mõtles Avakum.

«Kellelt te seda mustkunsti õppisite?» küsis ta äkki ja selgitas muiates: «Ma mõtlen neid kaarditrikke ja muud.»

Alles nüüd tundis Asen väikest hämmeldust ja pööras pilgu kõrvale.

«Mu onupoeg on illusionist,» vastas ta. «Kas te fakiir Rumit tunnete?»

«Olen kuulnud.»

«Tema ongi minu onupoeg.»

«Minge siiski paariks päevaks matkama,» ütles Avakum vaikselt, kuid rõhukalt. «Kulminatsioonimomendi pärast ärge muretsege. Enne kolme päeva see ei tule.»

Oli kuum ja lämmatav. Avakum viskas rohule pikali.

«Nii et mitte enne kolme päeva?» küsis Asen tema kõrvale laskudes. «Tore! Mulle näib, et ma olen kogu elu neist kolrnest päevast unistanud. Tuleb ikka kuhugi hulkuma minna, see on selge. Aga vaadake korraks taevast, see on nagu klaasist! Kas pole imelik?»

«Imelik on see, kuidas fakiir Rumi teie onupojaks sai,» ütles Avakum haigutades ja taevasse vaadates. «Fakiir Rumi on pärit Loode-Bulgaariast, Vidinist, teie aga olete kõige puhtam lõunabulgaarlane. Olen valmis kihla vedama, et te olete kusagilt Pazardžiki või Tširpani kandist.

Välimuse ja hääldamise poolest olete ehtne lõunabulgaarlane. Vokaale venitate te päris talumatult. See reedab teid otsekohe. Peale selle on loodeosa elanikud suuremalt jaolt heledanahalised blondiinid või satäänid, teil aga on nägu tõmmu ja juuksed nagu esimese sordi tõrv. Isegi käed on teil päevitunud nagu müürsepal, kuigi pee-

ned nagu näitlejal.Nii et võtke teatavaks - fakiir Rumi pole teile mingi onupoeg.»

Asen sülitas rohukõrre, mida ta oli närinud, suust välja ja ohkas sügavalt.

«Kisub sinnapoole,» ütles ta. «Ja kui ta olekski minu onupoeg, oleksin temast lahti ütelnud — teie vastuväited on niivõrd mõjukad. Ma kasutasin sõna «onupoeg» piltlikus tähenduses. Rumi on tark poiss ja me oleme temaga vanad sõbrad.»

«See poiss on teist vähemalt paarkümmend aastat vanem,» vaidles Avakum vastu.

«Sellepärast ma tema juures õpingi!»

Avakum vaikis viivu ja tunnistas:

«Te hakkate mulle meeldima.»

«Olen võrdlemisi liigutatud,» vastas Asen naeratades. Ta võttis taskuraamatu ja lehitses seda. «Ma hindan väga teietaoliste inimeste tutvust. Võin vanduda, et juba lapsepõlvest peale tundsin kõige siiramat lugupidamist teadu-.semeeste vastu. Selles märkmikus on mul umbes kahe-kümne väljapaistva õpetlase aadressid, olen nende meestega isiklikult tuttav. Kas te ei laenaks mulle oma sulepead, et saaksin ka teie aadressi kirja panna.»

«Ärge nähke vaeva,» ütles Avakum. «Väljapaistvate õpetlastega pole mul midagi ühist.»

«Sellest hoolimata,» käis Asen peale. «Mälestuseks.»

Avakum sirutas käe täitesulepea järele, kuid esimest korda elus ei leidnud seda oma tavaliselt kohalt. Ta kehitas õlgu ja hakkas kärsitult teistes taskutes tuhnima.

«Ärge nähke vaeva,» ütles Asen. «Teie sulepea on siin. Seesama, eks?» Ta puhkes heatujuliselt naerma.

Muidugi mõista oli see Avakumi täitesulepea. Avakum tundis, kuidas talle veri pähe valgus, seejärel tundis ta külmavärinaid. Sinine taevalaotus, rohi, läbipaistev õhk — kõik muutus korraga luitunuks. Hambad risti, vaatas ta enda ette ega lausunud sõnagi. Mõne aja vaikinud, naeratas ta ja sirutas Asenile käe.

«Puhas töö,» ütles ta, «õnnitlen teid.»

Asen surus tal kätt ja noogutas naljatlevalt.

«Nüüd oleme tasa,» arvas ta. «Teie püüdsite mind onupojaga, tegite halvustavaid vihjeid mu hookuspookuste kohta. Mina tasusin teile kätte sulepeaga. Oleme tasa, eks?»

«Praegu küll,» vastas Avakum.

«Tohoo, näib, et te tahate mängu jätkata?» imestas Asen.

«Miks ka mitte,» ütles Avakum. «See on huvitav. Peale selle — viik ei meeldi mulle. Ei ole minu moodi... Aga teie minge siiski kuhugi matkama,» lisas ta.

«Lähen tingimata,» nõustus Asen.

Nii lõppes nende esimene kokkupõrge.

Sel ajal kui Asen teekonna vastu valmistus, kerkisid loodest pilved ja taevas tumenes. Raske piimjas udu varjas mäed, silmapiir kadus pimedusse. Hakkas sadama peenikest pikaajalist kevadist vihma. Muld kaevandite servadel läks pehmeks ja süvendid muutusid püdela poriga mülgasteks. Kaks telki hakkasid läbi jooksma, lõkke süütamisest polnud enam juttugi — tuul ja vihm tegid oma tööd laitmatult. Seepärast viskasid kõik vastu õhtut pambud selga ja tõttasid kiiresti Slavovtsi külla, mis asus mäejalamil, kaks kilomeetrit laagrist eemal. Kõhale jäi vaid laoülem bai Stavri. Arheoloogidele ja kol-mele filmimehele tegid talupojad õlekottidest asemed rahvamaja raamatukokku, töölised leidsid peavarju koolimajas.

Kõige rohkem oli kohalike elanike hoolitsusest ja tähelepanust liigutatud Asen. Tundliku loomuga ja ekspansiivne, käis ta ringi, vangutas pead ja arutas mõtlikult:

«Neid inimesi tuleb tingimata kuidagi tänada. Neil polnud meie vastu mingeid kohustusi, aga nad osutasid ometi sellist külalislahkust ja südamlikkust. Andsid meile kultuurses kõhas ulualust, tegid meie, linnainimeste selgade jaoks paksudest õlekottidest ilusad asemed, kostitasid kooperatiivi kõrtsis kanaleeme, pipra ja praetud ubadega. Veinigi pakkusid. Oige küll, nii söök kui jook olid tasu eest, aga tähtis on isiklik initsiatiiv, inimesed osutasid meile ikkagi priitahtlikult vastutulelikkust. kohe näha, et koope-ratiivmajand on rikas ja maarahvas elab jõukalt. Kas nägite, kuidas kooperatiivi esimees tujust ära langes, kui me ei lasknud tal veini eest maksta? Tal vajusid kurvastusest isegi vurrud sorgu. Uskuge mind, kui me neid kor-ralikult täname, annavad nad meile teemoonaks veel veinipudeleid ja praetud põrsaid kaasa. Kas märkasite, kui suurepärane vein neil on? Minu arvates ei anna see maitse ega lõhna poolest põrmugi alla tširpani mooselile. Kas te teate juba, et neil on oma veinikelder? Ma arvan, ef kui me neile väikese meelelahutuse, näiteks kultuurse,peo-

õhtu korraldaksime, siis kutsuksid nad meid ilmtingimata sinna keldrisse. Pidage silmas, et vihm ei lõpe niipea. Meie huvides on nende inimestega sõbraks saada, nende südamed vallutada. Külalislahke ja jõukas pererahvas on seda täiesti ära teeninud.»

Järgmise päeva hommikul tõmbas Asen vihmamantli selga ja kadus kuhugi. Väljas sadas ja mäed olid ikka veel udus.

Ta ei ilmunud kooperatiivi kõrtsi ka lõunaks, alles õhtu eel pistis korraks nina raamatukokku, ise üleni märg ja porine, aga silmad säramas.

«Inimestele tuleb tänu avaldada,» alustas ta. «Neil pole ju meie vastu mingeid kohustusi, aga nad võtsid meid....»

«Kui kaua sa mõtled meid veel tüüdata?» katkestas Avakum teda poolelt sõnalt ja viskas raamatu kõrvale. «Tee mis tahad, ainult ära käi närvidele!»

«Seda ma vajangi!» naeris Asen. «Näen juba teie näost, et olete nõus, aga kannatate õudselt, sest teil ei ole ideid. Minul on neid kuhjaga, anna või muist lattu hoiule. Kui te mulle oma usalduse kingite ja vabad käed annate, asun otsekohe asja juurde. Sest need inimesed ...» Ta vehkis tõrjuvalt Avakumi poole ja hakkas naerma.

«Käi kuradile!» vandus Avakum tasakesi.

Vihm oli tema tuju lõplikult ära rikkunud.

Asen ei tulnud kõrtsi ka õhtusöögile, tema õlekott seisis kogu öö puutumata. Järgmise päeva lõuna, paiku nägi Avakum teda kooperatiivi veoautolt maha ronimas. Ilmselt oli ta linnas käinud, sest kandis kaenla all kahte suurt raamita peeglit. Samasugust peeglit kandis ka tema abiline — filmioperaator.

«Me seame sisse juuksurisalongi,» ütles Asen Avakumile silma pilgutades.

Avakum ei lausunud sõnagi.

Varsti teatati raadiosõlme kaudu, et kell kaheksa õhtul toimub rahvamaja saalis kontsert «huvitavate atraktsioonidega».

Eesriie avanes alles kella üheksa paiku.

Külanõukogu juhtkond hilines kooperatiivi juhatuse koosoleku tõttu, seepärast lükati algus edasi. Nad tulid käratsedes, omavahel ägedalt ja erutatult vaieldes, sest polnud päevakorra viimase punkti suhtes kokkuleppele

jõudnud. Jutt käis talivilja äestamisest. Ühed olid poolt, teised vastu. Mõlemad leerid jätkasid isegi siis vaidlemist, kui eesriie avanes ja kärsitumad vaatajad neid kus-sitama hakkasid.

Kava algas kultuurimaja naiskoori esinemisega. Neiud kandsid rahvariideid ja väike lava puhkes otsekohe õide nagu lilleaed. Seal oli kresse ja moone, pojenge ja saialilli, siin-seal ka lopsakaid roose. Teadustaja, ruugete patside ja säravate silmadega sihvakas neiu, luges ette kava, dirigent — kohalik lauluõpetaja — viipas tagasihoidlikult käega ja kontsert algas.

Avakumi pilves nägu hakkas aegamisi selgima. Lihtne ja selge meloodia kandis teda hõbedastesse avarustesse, täis mahedat päikesevalgust. Vasksed kuljused helisesid, viisirikkalt tilisesid kellukesed, laugjatel rohelistel nõlvadel valendasid kauged karjad. Selle helide ja värvide maailma kohal kajas karjasepilli viis —: kord vallatu nagu lainesillerdus, kord unistav nagu muistne müüt kaugetest aegadest.

Järgnesid soololaulud ja duetid, isetegevuslaste tantsuansambel esitas hoogsalt pulmahoroo.

Avakum ja tema kolleegid aplodeerisid vaimustatult, ülejäänud aga ei paistnud ettekannetest suurt hoolivat — esinejad olid kõik oma inimesed, sageli korratav repertuaar oli ära tüüdanud. Seevastu jäid kõik hinge kinni pidades lavale vahtima, kui välja ilmus Asen, kes hoidis käes kortsus servaga ebamäärast hallikaspruuni värvi luitunud kaabut, mis meenutas suurt kõrbenul pannkooki. Ta pööras kaabu põhja rahva poole ja küsis:

«Kas siin sees on midagi?»

«Ei ole,» vastasid viis-kuus häält tagumistest ridadest peaaegu kooris.

«Vaadake hästi,» soovitas Asen.

Ta raputas kaabut, tõmbas selle rusika peale ja keeras põhja jälle vaatajate poole.

«On siin midagi sees?»

«Kuule, kui kaua sa mõtled veel küsida?» pomises esimese rea keskelt pahaselt põllundusbrigadir Mihhal. Ta oli halvas tujus, sest esimees oli talivilja äestamise ära keelanud.

«Kahju küll,» ütles Asen. «Teil on vilets nägemine.»

Ta keeras kaabu põhja allapoole ja võttis kääbust välja tikitud pearätiku, sibula ja rihmaga käekella,

«Mis ma teile ütlesin?» ütles ta jahmunud publikule. .«Nägemine on teil kehv, ja siis saate veel vihaseks ka...»

Saal mürises hüüetest, trampimisest ja plaksutamisest.

«Biis!» karjus keegi tagumistest ridadest.

Esimese põllundusbrigaadi brigadir naeratas kohmetult ja hõõrus silmi.

Eesriie sulgus. Kui see taas avanes, nägid kõik kõrget ümmargust kolmejalgset lauda keset lava. Otsekohe tuli ka Asen, kaunis raske ja mahukas kast käes. Ta pani kasti lauale, ohkas ja pühkis otsaesist. Kandam oli vist raske olnud.

Kast ise oli tavaline ega avaldanud mingit erilist muljet. Kõik nägid, et ta oli tavalise riiviga suletud.

Hinge tõmmanud, pöördus Asen vaatajate poole.

«Seltsimehed,» alustas ta, «see number on ainult tugevate närvidega inimeste jaoks. Kui teie seas on nõrga südamega inimesi, tehku parem väike jalutuskäik. Niisiis, kõik nägid, et ma panin kasti lauale. Arvatavasti on teil raske uskuda, et kastis on inimese pea. Tõeline inimese .pea. kohe avan kaane ja te veendute ise. Vaadake!»

Efektselt, hästi arvestatud liigutusega lõi ta kääne lahti. Saali läbis võpatus. Üks naine karjatas, kusagil saali keskel puhkes laps nutma.

Kastis oli tõesti lihast ja verest inimese pea! Kurjakuulutavalt sinakaks tõmbunud, suletud silmadega mehepea, mis meenutas mõneti filmioperaatorit. Aga operaatoril ei olnud vurre.. Sellel peal turritasid nina all ilmatu pikad, uljalt üleskeeratud otstega vuntsid nagu kunagistel jõumeestel. Lühidalt, pea nägi õudne välja.

«Võib-olla mõni teie hulgast arvab, et see on vahast,» jätkas Asen. «Muidugi mõista, igaüks võib arvata, mida tahab, aga tõde on see, et pea, mida te enda ees näete, on elusa inimese oma.»

«Seda võid oma vanaemale öelda!» hüüdis esimees. Ta oli ikka veel vihane esimese põllundusbrigaadi brigadiri peale, kes näris tema hinge talivilja äestamisega.

«Vabandage,» ütles Asen. «Üks teie meestest juba kukkus kaabuga sisse, nüüd ruttate teie pea üle otsustama.»

«See seltsimees kukub sisse ka äestamisega,» pomises esimees. «Aga teadku, et seekord ma järele ei anna!»

«Kanapoegi loetakse sügisel!» andis brigadir valmilt vastu.

Asen tõstis käe.

«Palun tähelepanu! Annan sõna kastis asuvale peale. Nagu näete, hoian ise kõrvale.»

Samal silmapilgul avas pea silmad ja köhatas bassi-häälselt.

«Oi emake!» kiljatas korraga mitu naist.

Tõusis kära, saal sumises nagu mesipuu. Pea aga kinni-tas pilgu teises reas istuvale mustasilmalisele rinnakale neiule ja pilgutas talle häbematult silma.

«Vaata, Radke, see kodukäija pilgutab sinule! Sinule!» hüüdis brigadir Mihhail kõhnuke naine ümber pöörates ja pistis röökima, nii et kaelasooned tõmbusid siniseks.

«Palun vaikust!» hüüdis Asen. «Te näete, et sellel peal puudub keha, vahelihas ja muu ülejäänu, aga rääkida ja juttu ajada oskab ta niisama hästi kui teie. Las need, kes arvavad, et neile puru silma- puistatakse, esitavad küsimusi, ükskõik milliseid, ta vastab neile nagu elus pea kunagi.»

«Mis su nimi oh?» küsis keegi.

«Kehatu,» vastas pea rahulikult.

«Issake! Püha, püha issand!» lõi üks eideke risti ette.

«Oodake!» hüüdis brigadir Mihhal, tõusis püsti ja köhatas. «Mina esitan talle ühe küsimuse. Ütle, kuidas on parem maisi külvata — ridamisi või ruutpesiti?»

«Ainult ruutpesiti,» vastas pea kategooriliselt. Ja hüüdis häält kõrgendades: «Mehhanisaatorid! Juurutage ruutpesiti süsteemi — see on teie tuleviku pant!»

«Mina olen rahul,» pomises brigadir Mihhal.

«On alles pea!» hüüatati mitmeil poolt.

Eideke lõi jälle risti ette.

«Kuule,» jätkas brigadir Mihhal, tõmbas peoga üle suu ja küsis: «Kas talivilja on juba aeg äestada või peaks veel ootama? Mis sina arvad?»

«Päev toidab aastat!» tähendas pea elutargalt.

«Kas kuulsid?» Brigadir säras heameelest ja vaatas esimehele tähendusrikkalt otsa. «Kas nüüd kuulsid?»

«Kuulsin, kuulsin, aga kõrgesti austatud pea elab kastis ega kola mööda põlde. Ta ei tea, et juured on praegu veel peenikesed nagu niidid. Äke käib üle ja kisub nad viimseni välja. Mis me siis peale hakkame?» '

«Ei kisu midagi välja,» vaidles pea vastu. «Juured on visa hingega. Uskuge mind!»

«Oleksid sa inimene, siis ehk jääksin uskuma,» ütles

esimees ohates. «Aga sa oled ju ainult pea ja ilma kehatal Ei ole nõus.»

Saalist kostis korraga laia rõõmsat naeru. Naeris Avakum. Ta istus esimeses reas, toetas käsi põlvedele ja naeris südamest.

«Kas te siis aru ei saa, et see on hookuspookus!» hüüdis ta vaatajate poole.

«Miks ei saa,» ütles brigadir Mihhal. «Selge, et see on trikk ja midagi muud selle taga ei ole. Aga mina tahaksin teada, kuidas see pea ilma kehata elab ja kuhu tema keha sai? Mulle on see väga tähtis, sest seltsimees esimees teatas avalikult kõigi kuuldes, et jääb pead uskuma, kui näeb, et tal on keha. Kas oli nii, seltsimees esimees?»
«Selles maailmas on omad seadused,» tähendas esimees aeglaselt ja lisas pilku üle vaatajate libistades: «Meest sõnast, härga sarvest!»
«Esimees on asjalik mees!» hüüdis brigadir rõõmsalt. «Braavo!»
«Braavo!» hüüti ka publiku hulgast ja plaksutati.
«Kui sellele peale keha külge kasvab,» jätkas esimees, «ja ta kastist välja ronib, omal jalal üle lava kõnnib ja minu sigaretilt tuld võtab, siis luban Mihhaili äestada. Aga enne kirjutagu agronoom korraldusele alla.»
«Võin seda kohe praegu teha,» teatas tagumistest ridadest püstitõusnud noormees.
«Sina istu maha,» ütles esimees. «Ära kiirusta. Tulgu pea enne minu juurde ja võtku suitsu peale tuld. Alles siis.»
Avakum viipas Asenile, kes selle sõnavahetuse ajal oli häirimatus Napoleoni-poosis laval seisnud.
«Las pea ronib kastist välja,» ütles ta naeratades. «Ja võtab esimehelt tuld.»
Asen ei tahtnud esimehele meelehärmi teha. Ta oli jõudnud esimehele vargsi pilgutada, et «ära karda, mina olen sinu poolt ja toetan sind». Seepärast vaatas ta pahameelega, isegi vihaselt Avakumi poole.
«Mis keha te minu käest tahate? Mul pole mingisugust keha! On ainult pea, tark ja elus pea. Ja ta elab omaette ning liikumatult selles kastis. Jätke mind rahule!»
«Hei, noormees, nii ei lähe!» hüüdis brigadir Mihhal juba paluva häälega.
«Just nii see on!» lõikas Asen, kes hakkas vihastuma. «Jätke mind rahule! Mis näidata oli, seda näitasin. Võite

mulle selle eest aitäh öelda, sest nüüd tõmbame eesriide ette.» Ta hakkas laua tagant vasaku kulissi poole minema.
«Oota,» ütles Avakum. Ta tõusis püsti ja astus lava ette.
«Kuhu sa kiirustad? Tahad publikule kummardamata minema hiilida?»
Tema hääles oli juba metalli. Peale Aseni ei näinud keegi tema silmi. Režissöör tardus paigale ja kahvatas.
«Tule lähemale!» ütles Avakum temalt pilku pööramata. «Veel! Veel üks samm! Stopp!»
Nüüd seisis Asen parema! pool lauda, eesmise ja tagumise jala vahekohal. Ta püüdis haledat naeratust näole manada, aga saali paremas tiivas istuvad vaatajad hakkasid korraga trampima, vilistama ja hõikama.
Ainult eideke, kes asja risti ette oli löönud, vaatas imeks pannes ringi ja tema näol eksles rumalalt hädine naeratus.
Lauajalgacle vahele ilmus ootamatu kujutis — Aseni peegelpilt vööst kuni varvasteni. Vaatajad taipasid kohe trikki: ruum lauajalgade vahel oli hoolikalt peeglitega ümbritsetud. Kuna mõlemad kulissid ja lava tagasein olid ühtemoodi roheliseks värvitud, tekkis illusioon, et laua all ei ole midagi. Saalis istujad nägid ainult põrandalaudade ja külgkulisside peegeldust.
Publik maksis ninapidivedamise eest kätte karjumise ja vilekontserdiga. Järsku hakkas sinakas vurrudega pea vajuma, libises otsekui nähtamatusse auku ja kadus varsti täiesti. Siis tõusis tühjast kastist käsi, mis viipas vaatajatele ja kadus jälle. See oli niivõrd naljakas, et kära vaibus jalamaid ja saal kaikus käteplaginast.
Nüüd naeris ka eideke, kuigi ta ei teadnud, mille üle.

Lõbus meeleolu süvenes, kui vurrudega pea kerkis uuesti, aga mitte enam kastist, vaid laua tagant. Sedapuhku ilmusid nähtavale, ka käel ja õlad, siis tulid käed ning kõik ülejäänu, mis inimese pea juurde kuulub. Grimmist ja vurrudest hoolimata tundsid kõik kohe ära filmioperaatori.

Nagu näitlejast inimeselt oodatakse, tegi ta publikule galantse kummarduse, kummardas siis andekspaluvalt naeratades -rinnaka neiu poole, võttis tujust äraläinud režissööri käevangu ja kadus kulisside taha.

Vaimustatud vaatajad plaksutasid kõigest jõust.

Vaimustus tõusis haripunktile, kui operaator esimehe

juurde astus, tervitas ja tuld palus. kohe rtittas juurde brigadir Mihhal, näol lai särav naeratus, ja sirutas süüdatud tiku.

Nii lõppes see lõbus õhtu.

Esimees korraldas kõrtsis toreda peo. Hea vein ja praetud kanapojad hajutasid õige varsti Aseni halva tuju.

«Tunnista üles, sulle oli trikk peaga juba varem teada!» ütles ta Avakumile, pugides isuga teist portsjonit kana» poegi. «Ma seadsin peeglid nii täpselt, et saatan ise ei oleks selle peale tulnud. Surmkindel, et sa teadsid seda trikki juba varem! Tunnista üles!»

Avakum sonkis laisalt oma taldrikus ja vaikis. Otsekui vastumeelselt sõi ta mõne pala, lükkas siis taldriku ettevaatlikult eemale, võttis piibu ja hakkas suitsetama.

«Vasta ometi!» käis Asen peale. «Olen väga uudishimulik.»

«Sa oled väga uudishimulik, väga maias, väga osav ja väga kaval,» ütles Avakum mõtlikult, puhus paar suitsu-rõngast õhku ja naeratas maldavalt. «Kõik need omadused koos ei anna midagi head.»

Asen pani noa ja kahvli kõrvale ning silmitses teda teraselt.

«Mis sa sellega ütelda tahad?» küsis ta jahedalt, solvunud moega. «Ma ei taipa, millele sa vihjad.»

«Jätame selle,» ütles Avakum ja rüüpas aeglaselt lonksu veini. «Mis trikki puutub, siis kahetsen väga, et pean sulle pettumuse valmistama. Nägin seda esimest korda. Mustkunsti valdkonnas olen täielik võhik. Näiteks ei suuda ma siiamaani seletada, mismoodi sa said tühja kaabu seest nii palju kribu-krabu välja võtta. Pea puhul on hoopis iseasi. Mäletad, ma nägin, kuidas sa veoautolt maha tulid, kaks peeglit kaenla all. See paistis veider. Milleks sõita veoautoga linna juuksuripeeglite järele? Milleks vajab peegleid kroonikafilmi režissöör, kes on tulnud arheoloogilisele objektile välisvõtteid tegema? Kui raadiosõlmes teatati peoõhtust, taipasin kohe, et vajad peegleid esinemise jaoks. Ise andsid veel mõista, et sul on midagi plaanis. Niipea kui ettekanded algasid, hakkasin silmadega su peegleid otsima ja murdsin pead, kus neid tarvis võib minna. Siis tõid sa sisse kästi. Kulisside juurest lauani on kõige lähem ja lihtsam minna otsejoones. Minu suureks imestuseks ei valinud sa lühemat teed, vaid pöörasid järsku kõrvale ja astusid laua juurde

tagantpoolt. See ebaloomulik pööre torkas mulle kohe silma. Siis äratas mu tähelepanu, kuidas sa laval liikusid. Sa jalutasid palju, aga ikka teispool diagonaale, mis laua tagumiste jalgade juurest läbi jooksid. Kaugemale neist diagonaalidest ei astunud sa sentimeetritki. Kõik see — peeglid, millega ma sind väljakul nägin, sinu liikumine laval ja teadmine, et peal peab ka keha olema, ehkki see on optilise triki abil nähtamatuks muudetud viis mind mõttele, et lauaalune ruum on ümbritsetud peeglitega, nende vahel aga põlvitab inimene. Pean mainima, et sinu partner on grimeerimises väga nõrk. Jah.... Põlvitav mees avab lauaplaadi sisse lõigatud klapi, lükkab kästi liikuva põhja kõrvale ja trikk ongi valmis. Ülinaiivsed nõksud, mis on arusaadavad isegi minusugusele diletandile ...»

Asen kuulas teda vaikides, krimpsutas nägu ja hävitas oma tugevate hammastega juba kolmandat portsjonit praetud kanapoegi. Siis tühjendas ta klaasi, hingas sügavalt ja raputas jead.

«Ma olen seda trikki mitu korda näidanud,» ütles ta. «Ka välismaal olen esinenud ... Möödunud aastal Can-nes'i festivalil... See tähendab — festivali ajal ühes lõbustuskohas.»
Ta valas endale veel veini, jõi pool klaasi ja vaikis. «Mis siis?» küsis Avakum.

«Ei midagi,» ütles Asen laupa hõõrudes. «Millest me rääkisime?»

«Joomisega ei maksa kiirustada,» naeratas Avakum. «Jutt oli sinu esinemisest Cannes'is.»

«Ah jah ...» Asen süütas sigareti ja tõmbas paar sügavat mahvi. «Seal ei saanud keegi nii ruttu aru, milles saladus seisab ... Ainult sina ... Noh, aga kui sa poleks näinud, kuidas ma peegleid tassisin, kas sa siis ka oleksid aru saanud?»
«Päris kindlasti,» noogutas Avakum. Asen ohkas ja tühjendas klaasi. «Nüüd ei ole me enam tasa,» ütles Avakum. Mõlemad vaikisid.

«Jah, seekord sain mina vastu pükse,» tunnistas Asen ohates ja laskis pea norgu.

«Nii peab olemagi,» ütles Avakum. «Sinu imeväärsele osavusele sean mina vastu ühe tagasihoidliku omaduse — vaatlemisoskuse. Sellepärast jäängi alati võitjaks.»

«Ara ole nii kindel,» tõmbus Asen turri ja tema silmad välgatasid kurjalt. «Nägin su vaatlemisoskust, kui ma sul nina alt sulepea sisse hiivasin. Oled juba unustanud?»
«Teist korda see sul enam läbi ei lähe,» muigas Avakum.

Mõlemad vaikisid. Siis võttis Avakum rahataskust hõbemündi ja hakkas seda peopesal hüpitama. Ebakorrapärase ovaalse kuju ja tuhmi läike järgi võis oletada, et raha on õige vana.

Asen märkas raha ja kurjad sädemed tema silmades kustusid kohe. Nüüd sugenes tema näkku uudishimu ja röövellik ahnus.

«Kui ilus münt!» ütles ta unistavalt ja neelatas. «Võrratu münt! Kust sa selle said?»

«Kreeka münt neljandast sajandist enne meie ajaarvamist,» selgitas Avakum. «Ühele poolele on vermitud Pallas Atena, teisele suur Perikles. Oli käibel Ateena riigi õitseajal. Tõi omanikule sisse oliiviõli ja orje, elevandiluud ja hetääre, valimisbülletääne ja aukoha Olympose staadionil. Ja palju muud meeldivat... Meeldib ta sulle?»

«Oo!» hüüatas Asen. «Järelikult toob ta omanikule õnne. Imeväärne münt.»

«Ahne, jumaldab säravaid ripatseid,» täiendas Avakum mõttes režissööri portreed. «Ahne ja auahne — issand, küll on'alles bukett!» Ta hakkas,hääletult naerma.
«Mis sa naerad?» küsis Asen kulmu kortsutades.

«Mind pani naerma su mõte, et see raha toob omanikule õnne. Minu käes on ta juba kolm aastat.»
«Tähendab oled õnnelik inimene,» ütles Asen.

«Väga,» möönis Avakum. «Olen tõesti õnneseen. Räägitakse, et õnnelikud inimesed on helded, ja see näib tõsi olevat — ma ju kingin selle muistse mündi heameelega sulle. Võta mälestuseks! Las ta meenutab sulle tänast õppetundi: hea silm on osavast käest alati üle. Säh!»

Asen tänas ja surus liigutatult oma uue sõbra kätt. Korraga hakkas ta naerma ja ütles:

«Münti mulle kinkides talitasid sa väga targasti. Nagunii oleksin selle sinult sisse vehkinud. Sul poleks õrna aimugi olnud, millal. Küllap kartsid meie mängus kaota-jaks jääda, ja et mitte viigistada, andsid mündi ise ara.»
«Peale muu on ta vulgaarne,» nentis Avakum pahaselt.

«Kingin puhtast südamest, et ta meenutaks sulle elus midagi tähtsat. Sa ütlesid, et kavatsesid ta oma erakordsele käteosavusele lootes lubamatul viisil omandada. Tore!

Oma kingitusega päästsin su sündsusetust katsest ja kaotusest. Sa ära kurvasta, et olen praegu ühe sifma võrra ees. Maailm on väike ja pole võimatu, et me varsti jälle kohtume. Soovin edu!»
Asen tänas veel kord viisakalt ja surus Avakumil kätt.

«Kujutlen, kuidas ta minu sõrmust ära tahaks hiivata,» mõtles Avakum muiates, aga ei lausunud sõnagi.

«Kahtlen, kas ma leian niipea võimalust revanšeerimiseks,» ütles Asen nukrat nägu tehes. «Ja üleüldse.. Mõne kuu pärast lähen kroonikafilmist üle multifilmi. Multifilmid on just minu kutsumus. Neis saab fantaasiale vabad käed anda ja igasuguseid peenemaid hookuspookusi käsutada. Nagu teada, ei ole multifilmidel midagi ühist arheoloogiaga. Nii et meie teed lähevad lahku. Ja kui juhus peakski meid kord jälle kokku viima, siis on vaevalt sünnis revanšist rääkida. Olgu kuidas tahes, aga ma armastan sind siiski veidike, ja selleski on oma võlu.»

«Minul, paraku, sellist tunnet ei ole,» ütles Avakum. «Sa oled huvitav mängupartner ja huvitav vastane teravmeelsuse ning osavuse võistluses. Huvitava vastasega võistlemises on alati oma võlu ja ilu.» Avakum täitis klaasid ja naeratas põgusalt.

«Joome ilu terviseks, kas tahad?»

«Avec plaisir!»[1] vastas Asen peenelt.

7.

Juhus viiski pisut tüsenenud, kuid endiselt värske, nooruslikult sileda näoga Aseni ja vananenud, hallide oimudega Avakumi taas kokku, sedapuhku erualampolkovniku salongis. Üks nägi välja täiesti noore mehena, teine oma aastatest vanemana. Juhtum Momtšilovos ja spionaažilugu olid Avakumi näole mõtlikkuse pitseri vajutanud ja ta vanemaks teinud. Ta meenutas nüüd rändurit, kel on pikemat aega tulnud viibida asustamata aladel ja kelle elu on olnud täis seiklusi ning raskusi. Kortsud otsaesisel, sügavad kurrud suunurkades, hallid meelekohad. Veidi väsinud, kuid terastest ja läbinägelikest silmadest aga hoovas mingit kordumatut sisemist ilu, mitte sentimentaalset ega kerglast, vaid seesugust, mida kujundavad karmid kogemused, teadmised ja vaimukindlus.

[1] Meeleldi *(prants. k.), — Tõlk,*

Sel õhtul ei jäänud Avakum alampolkovniku salongi kuigi kauaks. Võib-olla väsitas teda Aseni lärmakas lobisemine, aga võib-olla tahtis ta ka paarikest üksi jätta, sest Violettale aeg-ajalt pilku heites märkas ta neiu näos hämmeldust ja käsitamatut rahutust: armunud on. ju varsti valmis vihkama kolmandat, kes jääb neid liiga kauaks häirima. Pakilist tööd ettekäändeks tuues soovis Avakum neile head ööd ja läks aeglaselt trepist üles oma korterisse.

Ta viskas kaminasse puid juurde ja leegid lõid uue hooga lõkkele. Kuid tal polnud enam himu tugitoolis istuda ja tantsisklevaid tulekeel! vahtida. Miski, mis oli tema rinnas juba ammu surnud, ärkas korraga ellu ja toas edasi-tagasi kõndides tabas ta end äkki sellelt, et vilistab ühte viisikest.

Esimest korda pärast Trigradi lugu oli ta heas tujus. Kuid ta ei teinud sellest tähelepanekust täna probleemi, vaid jätkas toas edasi-tagasi kõndides vilistamist. Siis pani ta hommikumantli selga, ringutas, avas roduukse ja hingas ahnelt värsket õhku. Ta kuulatas silmapilgu. Pimeduses sabistas vihm tasakesi murelipuu raagus okstes.

Nii seisis ta mitu minutit. Hinge vallanud tardumus hakkas vähehaaval kaduma. Ta lükkas ukse koomale, viskas hommikumantli seljast, tõmbas vihmamantli asemele, kustutas tule ja hiilis varga kombel kuulmatult trepist alla tänavale.

Vihmanired nõrgusid tal mööda nägu, aga see külm paitus oli isegi mõnus. Ta läks üle tänava ja astus metsatuka poole. Järgmisel hetkel kadus ta pimedusse, mis oli paks nagu tõrv. Ta peatus kähara männi all ja jäi kannatlikult ootama.

Justkui raske koorem oli tal seljast libisenud. Tuju oli hea, kogu kehas tundus meeldivat reipust.

Umbes kahekümne minuti pärast süttis nende õues latern. Nüüd said nähtavaks viltu langevad peenikesed katkendlikud vihmaniidid. Justkui olematusest ilmudes sädelesid nad hetke, põimusid mureli okstesse ja kadusid taas. Oli vaikne nagu unes, kostis ainult vihmasabinat.

Õuevärav paukus ja kõrge kogu astus põiki üle tänava. Nähtavasti tundis mees hästi ümbrust, sest ta hüppas kõige kitsamas ja sobivamas kohas üle kraavi. Siis tuli ta puude alla ja jäi Avakumi lähedale seisma.

Avakum tundis ära režissööri ja tardus, et krabin või

liigutus teda ei reedaks. Nad seisid vaikselt ja liikumatult pilkases pimeduses, mõne sammu kaugusel teineteisest.

Latern õues kustus. Mõne minuti pärast kadus ka kol-lakas valgus esimese korruse akendes. Terve maja oleks justkui musta värvi vajunud. Pimedusse oli uppunud ka tänav. Lähim latern, umbes viiskümmend sammu neist eemal, vilkus läbi pimeduse hädiselt nagu kiriku ikoonilamp.

Korraga avaldas režissöör elumärke. Ta hiilis vaikselt kraavi poole ja astus tänavale. Avakum hingas sügavalt ja nihkus männitüvest pool sammu eemale. Aseni ta ei näinud, aimas üksnes sammude järgi, mis suunas ta liigub.

Kui režissöör oli üle tänava läinud, jooksis Avakum kraavi aarde. Värava kerget kriginat kuuldes teadis ta, et Asen on juba õues. Ta võttis kingad näppu ja jooksis aia äärde. Nägu vastu laudadevahelist pragu surudes jäi ta õues tolmuvat jälgima.

Asen ronis kergelt ja osavalt mureli otsa, justkui oleks ta seda kümneid kordi teinud. Rõduni jõudnud, hüppas ta ilma suurema vaevata üle rinnatise, seisatas viivu paokil ukse ees, justkui kõheldes, kas maksab sisse minna, ja puges siis, üks õlg ees, ettevaatlikult, kassisammul tuppa.

Avakum tõmbas kingad suure vaevaga uuesti jalga ja krimpsutas läbimärgade, kleepuva poriga käetud sokkide pärast nägu. Ta läks läbi avatud jalgvärava õue ja jäi, selg seina poole, mureli alla seisma.

«Mis küll saab, kui ta sama teed tagasi tuleb ja me silm silma vastu kokku satume?» mõtles Avakum ja oleks peaaegu valjusti naerma puhkenud. Kujutluspilt oli koomiline ja vääris juba ette naermist. «Veel üks silm minu kasuks!» ütleks ta Asenile ja koputaks talle üleolevalt õlale. Aga mis see tegelikult oli: kas süütu meelelahutus või ohtlik mäng elu ja surma peale? Kellega oli tal tegemist, kas trikkidest joobunud tembutajaga või Itšerenski ja Podgorovi kaasvennaga? Mis sundis seda tüüpi üles ronima? Kas lihtsalt soov oma osavusega hoobelda? Või ajas ta hõbekarika jälgi? Kui ta tõesti karika järele ronis ja Avakumi paljastada kavatseb, siis kujuneb kohtumine puu all äärmiselt ebameeldivaks. Luuraja taipab otsekohe, et ta on avastatud.

Miski ei takistanud teda kõrvale minemast ja kusagile murelist kaugemale varitsema jäämast. Näiteks peasisse-

käigu võlvkaare alla, kust pääses teisele korrusele. Seal oli väike räästaalune lööv, mis kaitses vihma eest. Avakum mõistis kohe, et tagasi tuleb Aseri tingimata trepi kaudu, mitte mingil juhul puud mööda. Puu otsast allaronimine on raskem kui enese ülesvinnamine. Allaronimisel võib mõni oks murduda või muud rabinat tekkida, ja ootamatult teise korruse üürnikku kohates võib kaunis kahemõttelisse seisukorda sattuda. Milleks riskida ja endast kompromiteerivaid jälgi jätta, kui on võimalik täiesti rahulikult ja takistamatult trepist alla tulla! Snepperlukud avanevad seestpoolt ilma vaevata ja sulguvad iseenesest, vaja ainult uks enda järel kinni tõmmata. Jääb mulje, nagu poleks peale Avakumi keegi ei sisse ega välja käinud. Kui aga hallis peremehe peale satutakse, siis on väga lihtne mõni usutav seletus välja mõelda. Üks uks viis esikust Savovite korterisse ja asus paari sammu kaugusel Violetta magamistoast. Maja oli ehitatud ühe perekonna elamuks ja vanasti ühendas see uks alumise

korruse söögi- ja vastuvõtutubasid ülemise korruse magamistubadega. «Pean siitkaudu välja hiilima, et see madu Jordana haisu ninna ei saaks,» ütleks siis Asen ja pilgutaks yandenõulaslikult silma. Sellistel puhkudel mõistavad mehed üksteist ainsast pilgust ega esita köhatuid küsimusi. Selge, et Aseni-taoline leidlik kavalpea ei jäta kahe silma vahele nii mugavat väljapääsuvõimalust kui esikusse viiv trepp.

Vihma tibas endiselt.

Avakum vaatas kella — oli möödunud kõigest kümme minutit.

Keegi tuli mööda kõnniteed lähemale. Sammud olid ebakindlad — kord rutakad, kord käperdavad. «Purjus mees,» arvas Avakum. Siis libises mõte millegipärast Violettale ja teadvust hakkas kimbutama tähelepanek tema sarnasusest noore Irinaga sellelt fotolt, mis oli tehtud seitseteist aastat tagasi Doonau laeva pardal.

Purjus mees läks mööda. Kui poleks olnud vihmasabinat, siis oleks võinud arvata, et terve maailm on pimedaks elutuks kõrbeks muutunud.

Kui hea, et kella numbrilaud on fosforestseeriv! Avakum oli küll pika ootamisega harjunud, kuid sellises olukorras tundusid minutid siiski tundidena.

Oli möödunud ainult kaksteist minutit, kui vaikust häiris snepperluku klõpsatus, terav nagu püssilask. Ilma et

ta oleks midagi näinud, tundis Avakum, kuidas režissöör seisab trepi betoonastmel, kuulatab ja piilub ringi. Siis kostsid kiviplaatidel vaiksed sammud. Tulija oli nähtavasti ukse juures peatunud ja mõne aja paigal seisnud. Paari silmapilgu jooksul, mis mees värava juures seisis, koges Avakum kummalist tunnet, otsekui oleks ta kirbule võetud, otsekui puuriks kellegi raske pilk talle suisa näkku. Säärast tunnet ei saanud kuidagi seletada väliste teguritega, sest niiskusest küllastunud pimedus oli pilgule absoluutselt läbitungimatu.

Need olid piinavalt pikad hetked. Avakum ei julgenud sammugi kõrvale astuda, sest too teine, kes väraval seisis, Võis samme kuulda. Jahedusest ja rõskusest hoolimata kuumasid Avakumi põsed, silmade ees aga välkusid tulipunased ja rohelised punktid. Esmakordselt elus tundis ta ennast nii abituna, käsist-jalust seotuna.

Läks veel jiaar sekundit.

Korraga kostis värava juurest vaikne, vaoshoitud naer. Polnud mingit kähmlust, et naeris Asen.

Justkui arvutu hulk nõelu torkis Avakumi õlga. Ta pistis käe instinktiivselt mantli voodri alla sügavasse soppi. Aga paraku! Juba üle kuu aja polnud seal midagi peale vettinud tikutoosi.

Samas kääksatas värav ja kõnniteelt kostsid kiirustavad sammud, mis kadusid männimetsa suunas.

Avakum hõõrus laupa ja tõmbas hinge. Koos värava kääksatusega oli kadunud ka ebameeldiv tunne. Õieti oli «ee kadunud küll juba siis, kui ta käe masinlikult voodri-soppi oli pistnud.

Pinge andis järele. Avakum pööras näo mõnulevalt nähtamatu taeva 'poole ja laskis vihmal näkku sadada. Külmad veenired jooksid krae vahele, särgikaeluse kaudu rinnale. «Seisan nagu õnnetult armunud nooruk,» mõtles ta ja tõmbas kulmud kortsu. Tal sai enda peale süda täis.

Siis läks ta oma korterisse, avas ukse ja lülitas valguse. Trepi värvilisel mosaiigil ei olnud näha ühtegi jälge. Vaip on taldade niiskuse sisse imenud või siis tuli Asen sokkide väel alla,» järeldas Avakum hoolega astmeid uurides.

Ta astus kabinetti ja vaatas ringi: kõik esemed seisid oma kõhal, aga roduuks oli suletud.

Kutsumata külaline oli sulgenud ukse, mille korteri omanik oli nimme paokile jätnud — ilmne tõend, et keegi

võõras on toas viibinud! Aga miks külastaja nii ilmse süütõendi jättis? Tuli see mõtlematusest ja kujutas endast labast viga või oli see hästi läbimõeldud tähendusega tegu?

Avakum muigas. Missugused külastaja kavatsused ja. nende tagajärjed ka ei olnud, säärase vastasega oli huvi» tav ja isegi meeldiv jõudu proovida. See meenutas naudingut, mida pakub sümfoonilise muusikakuulamine või keerulise matemaatikaülesande lahendamine.

Avakumi tuju paranes. Ta võttis laualt paar kuivatuspaberit ja kummardus märgi plekke otsides vaiba kohale. Aga kogu vaip kuni ukseni oli kuiv — kelm oli juba sisse tulles jalad lahti võtnud. Avakum naeris rahulolevalt.

Pärlmutrist inkrustatsiooniga kästi mõlemad salalukud olid pealtnäha puutumata. Ta võttis kastist pintsli ja toosi alumiiniumipulbrit ning hakkas uurima siledaid pindu, lukke, kästi kaant, uksepiitu, toole ja tugitoolide korje, kuhu Aseni sõrmed võisid jälgi jätta. Kopeerimislinti ei olnud vaja, alumiiniumipulber ei ilmutanud mingeid jälgi. «Selge nagu kaks korda kaks, töötas kinnastega,» mõtles Avakum ohates.

Ta uuris põhjalikult-ka magamistuba. Ajas siis hommikumantli selga ja viskas kaminasse puid juurde. Kui puud tuld võtsid, istus ta tugitooli, toppis piibu täis ja hakkas suitsetama.

Üks oli selge — «mäng» režissöör Kantardžijeviga ei olnud kaugeltki süütu ega lihtne võistlus leidlikkuse ning käteosavuse alal. Lihtsa meelelahutuse pärast ei poe keegi võõrasse lukustatud korterisse, või kui poebki, siis ei hakka ta hoolikalt jälgi varjama, ilmutades sealjuures kogenud spiooni või aferisti professionaalset oskust. Veel üks asi oli väljaspool kahtlust — mees, kes sellist «mängu» mängib, elab kaksikelu ja kavatseb ilmtingimata oma «mängu» jätkata.

Avakum heitis alles pärast keskööd magama, kuid ärkas järgmisel päeval varakult, enne kella kaheksat, ja tundis end reipana ning puhanuna. Niisugune ülev meeleolu valdas teda alati, kui ta mõne raske ja keerulise ülesandega kokku põrkas.

Ta jõi tavalise tassi kohvi, mida ta ise piirituslambil keetis, tellis takso ja oli veerand tundi hiljem juba kesk-

linnas. Tal oli polkovnik Manoviga kokkulepe kaubamaja käskjala kaudu sidet pidada, kui mõni erakordne juhtum seda nõuab. Saatnud šifreeritud kirja teele, läks ta töökotta ja süvenes töösse.

Nüüd ei hajutanud tema tähelepanu ei sünged seinad ega pisaraid valav aknasilm, niis kivivõlyistikust ainiti alla vaatas. Vihm oli tugevamaks läinud, kuid Avakum ei märganud mööda klaase voolavaid niresid. Ta laskis tasakesi vilet ja töö kreeka hüdria kallal edenes jõudsasti.

Lõuna paiku saabus käskjalg ja tõi informatsioonisedeli Asen Kantardžijevi kohta. Režissööri isa, tähtsusetu advokaat Sofias, suri kaks aastat pärast rahvavõimu kehtestamist. Ema, endine gümnaasiumi matemaatikaõpetaja, on pensionil ja elab sugulaste juures Kaloferi linnas. Asen, kes lõpetas eeskujulikult teatriinstituudi, töötab juba mitu aastat filmi alal, tal on andeka ja originaalse, kuid üsna distsiplineerimatu töötaja kuulsus. Tema dokumentaalfilm- «Rodopi-motiivid» sai filmifestivalil Cannes'is ergutuspreemia. Aseni onu, Kirill Raditškov, raugastunud matemaatikaprofessor, töötas enne pensionile minekut julgeolekuorganites šifrite spetsialistina. Asen Kantardžijev elab tema individuaalelamus Meelespea tänav number 97.

Avakum luges selle teate kaks korda läbi, kehitas õlgu ja rebis sedeli tükkideks. Mitte midagi tähelepanuväärset. Ei ole muidugi paha, kui suguseltsis on matemaatikuid ja juriste, aga huvi pakkus neist ainult onu. Avakum teadis, et Raditškov oli end omal ajal võrratu dešifreerijana näidanud ja temast oli jäänud andekaid õpilasi, kes auga töötasid šifreerimise osakonnas.

Selle üle maksis aru pidada. Pealegi vääris teatavat huvi ka aadress: Meelespea tänav asus jalgsi minnes ainult kahekümne minuti tee kaugusel majast, kus Avakum praegu elas...
Ometi ei toonud see asjasse mingit selgust.

Söönud lähimas restoranis kadestamisväärse isuga lõunat, läks Avakum koju, pani kamina küdema ja hakkas kirjutama esimest peatükki ammu kavatsetud raamatust antiikmälestiste ja mosaiikide kohta.

Pilved lasusid madalal porimülkaks muutunud maa kohal. Väljas läks pimedaks, algas tasane külm sadu.

Nii möödus töös mitu tundi. Õhtul, kui ta kavatses laua tagant tõusta, et kohvi keeta, helises äkki valjusti ja tun
332

givalt välisukse kell. Avakum pani pliiatsi kõrvale, astus esikusse ja vaatas läbi akna välja. Trepikoja ukse ees seisid lõbusalt lobisedes Asen ja Violetta.

«Ära vahi seal midagi, tule parem alla ja tee lahti. Me liguneme siin vihma käes,» hüüdis Asen alt.

«On aga poiss!» muigas Avakum endamisi. «Teab pimesi, mis tema pea kohal toimub, ei vaata üleski. Tubli mees!» Suurepärases tujus läks Avakum trepist alla ja avas ukse.

Violetta vaatas Avakumi vargsi ja uudishimulikult, aegajalt paistis tema pilgust imestust ja hämmeldust. Avakum hoidis justkui nimme distantsi, ei teinud temast väljagi, vastas küsimustele kuivalt ja lühidalt.

Nad seadsid end hubaselt kärnina ette.

«Violetta, kas sa ei rõõmustaks meid tassi kohviga?» pöördus Asen korraga neiu poole.

Violetta oli koheval vaibal istudes jalad enda alla tõmmanud ja vaatas nüüd Asenile imestunult otsa.

«Kohvi, suhkrutoosi ja piirituslambi leiad magamistoast ratastega laualt,» selgitas Asen rahulikult.

Violetta vaatas Avakumile otsa. See muigas ja noogutas sõnatult.

Kui Violetta oli väljunud, küsis Avakum külalise käest vaikselt ja rahulikult:

«Kas tohib teada, kuidas ja millal sa välja uurisid, kus need esemed asuvad? Niipalju kui mina tean, pole sa siia oma jalga tõstnud. Kuidas sa seda tähtsusetut seika seletaksid?»

«Ohoo, eksid, sõbrake!» hüüdis Asen lõbusalt. «Minu jalg ei astu sinu korterisse esimest korda. Kas Violetta sulle siis ei rääkinud?» Nüüd ta juba naeris. «Tead, eile õhtul, kui me temaga hüvasti jätsime, vaatasin üles rõdu poole ja märkasin, et uks on lahti. Tuul oli otse ukse pealt ja peksis vihma sisse. Ma seisin mõne aja metsa all, lootes, et vihm jääb järele või et sa tuled linnast tagasi. Aga et ma ei jõudnud üht ega teist ära oodata, siis otsustasin ise ukse sulgeda. Olen ju ikkagi sinu sõber. Mul süda kohe kripeldas, nähes, kuidas vihm sulle pahandust teeb. Ronisin mööda murelit üles — minu käes on see köömes — ja tegin, nagu kavatsesin. Veel natuke, ja oleks hilja olnud. Tuul peksis juba vihma ukse vahelt sisse. Tuli kaminas põles veel, mõnus soojus lausa meelitas istuma ja nina soojendama. Siis tuli mul himu järele vaadata,
333
kuidas sa enese sisse oled seadnud. Muide, pean ütlema, et oled oma korteri küll tagasihoidlikult, aga maitsekalt sisustanud. Ja siis, kui ma kõige sündsama uudishimu sunnil pilgu su magamistuppa heitsin, nägin serveerimislaual kohvi, suhkrutoosi ja piirituslampi. Mul tuli niisugune pöörane soov endale kohvi keeta, et suutsin vaevu kiusatusele vastu panna ... Kui hubane oli sinu juures! Aga mulle meenus, et kutsumata külalistel ei ole sünnis kauemaks jääda, eriti kui peremeest kõdus pole. Läksin trepist alla ... Välisukse juures, mõtle ometi, ootas mind veider üllatus.» Asen pilgutas Avakumiie naeratades silma. «Sina isiklikult seisid seina ääres ja vist toetasid seda, et ta kokku ei vajuks ... Oli nii?»

Avakum tundis, kuidas tal põsed hõõguma lõid. Hetkeks näis talle, et ta on haruldase, uskumatult tugeva inimesega kokku sattunud. Ta tundis isegi mõru maiku suus. Asen oli teda järelikult kogu aeg jälginud, pimeduses häbematult vaadelnud, sel ajal kui tema ise nägi seina vastu liibudes välja nagu hädine pimesikk!

«Jah, sa toetasid seina ja unistasid nagu armunud koolipoiss!» jätkas Asen pilkamist.

Avakum läks näost punaseks — esmakordselt elus tuli tal oma vastase ees punastada. Ta vaatas mõttetult oma käsi, teadmata, mida vastata. Siis aga pahvatas ta ootamatult nii valjusti ja rõkkavalt naerma, et Violetta magamistoast välja vaatas ja kaasa naeratas. «Kukkusid sisse, kelm!» mõtles Avakum kergendustundega, ka mõru maik oli suust kadunud. «Küll ma su maski maha rebin, oota

ainult!» Ta naeris muretult, nagu inimene, kes on endalt maha raputanud kõik alandavad kahtlused ja hirmud.
Asen seevastu muutus murelikuks.
«Sa olid nagu tujust ära ja täbaras olukorras,» ütles ta, «seepärast ma ei söandanud sind tülitada. Miks sa naerad?»
«Ma olin välisukse võtme ära kaotanud,» ütles Avakum, «ja murdsin pead, kuidas majja pääseda. Aga kui olin kõik taskud läbi tuhninud ja juba meelt heitmas, leidsin võtme üles.»
«See on tõesti naljakas,» nõustus Asen. «Aga kas sulle ei tulnud pähe, et võiksid mureli otsast korterisse ronida?»
Avakum vangutas pead.
«Ma ei ole iialgi puude otsa roninud,» ütles ta. «Üks

mu sugulane kukkus pirni otsast maha ja mifrdis kaela. See juhtum on mulle eluajaks meelde jäänud.»
«Sinu akende all ei ole pirnipuu, vaid murel,» muigas Asen.
«Ükspuha,» ohkas Avakum. «Murel on samasugune puu kui pirn. Pealegi olen ettevaatlik inimene. Mulle ei meeldi riskida.»
«Ega sa minu peale pahane ei ole eilse visiidi pärast?» küsis Asen. «Ma tulin kõige paremate kavatsustega ja mulle näib, et tegin sulle heateo.»
«Mille eest sa saad omal ajal ka väärika tasu!» ütles Avakum naerdes ja jooksis Violetta juurde, et temalt kan-dikut võtta.
Jutt läks teistele teemadele. Asen küsis: «Ma nägin nurgas käpi taga väikest projektsioomapa-raati. Mis sa sellega teed?»
Avakum jutustas Slavi Kovatševi kingitusest, vaikides muidugi üksikasjadest, mida režissööril polnud vaja teada. Ta võttis laualaekast filmikaamera ja Asen plaksutas vaimustatult käsi.
«Ja sa ei lausunud sõnagi, et sul on niisugune aare! Olla niisuguse varanduse omanik ja lasta sel seista! See on ju kuulmatu!»
Vana spetsialisti vilunud pilguga uuris ta aparaati ja noogutas rahulolevalt pead.
«Kena asjake! Kas sa hariliku fotoaparaadiga pildistada oskad? Ah nii? Noh, siis õpid kolme päevaga seda kaamerat käsutama. Kui sul on pisutki nuppu — ja mul on põhjust arvata, et oled ülearugi nupukas —, siis väntad juba nädala pärast selles meeldivas ja mugavas vastuvõtutoas oma filmi. Meie Violettaga tuleme publikuks.» «Käitub nii, nagu hoiaks mind juba surmkindlalt küünte vahel,» mõtles Avakum piipu tossama pannes.
«Ma ei tea, kuidas ja millal ma sind tänada saan,» vastas Avakum lahkelt, «aga kui su mõrsjal midagi selle vastu ei ole, siis olen kohe valmis esimest tundi kuulama.» «Kui ma teid segan, siis lähen koju,» ütles Violetta. Ta vaatas Avakumile uurivalt otsa ja küsis kulmu kortsutades: «Võib-olla on tõesti parem, kui ma ära lähen?» «Otse vastupidi,» vaidles Avakum vastu ja pööras silmad kõrvale, et mitte tuttavat pilku köhata. «Vastupidi,» kordas ta, «teie siinviibimine on vägagi soovitav. Te ei aimagi, kui vajalik teie juuresolek on!»

Avakum hakkas naerma, tema järel ka Asen. Mõlemad naersid mehemoodi, heites teineteisele altkulmu kiireid välkuvaid pilke, mis lõikasid nagu vahedad mõõgad. Vio-letta jälgis neid imestusega.
Õhtu möödus väga meeldivalt.
Avakum näitas oma haruldasi raamatuid ja mitut vanaaegset gravüüri ning jõudis muu jutu vahel režissöörilt küsida, kus ta elab ja kas ta on oma korteriga rahul. Asenil läksid millegipärast keelepaelad lahti ja Avakum sai teada mõndagi huvitavat. Onul oli kesklinnas

korter, aga igal sügisel, udude tulekuga, kolis ta linnatagusesse suvilasse; seal oli tal ülemisel korrusel magamistuba ja kabinet. Maja hoidis korras vanaldane naisterahvas, kes käis hommikuti koristamas. Alumisel korrusel oli köök ja söögituba, kuid neid ei käsutatud, sest onule toodi lõuna linnast. Ta kannatas astma all ja vedas pärast insulti veel ka paremat jalga järele, mistõttu ta käis väga harva all. Terve alumine korrus oli Aseni käsutuses, köögis ta magas, söögituba täitis võõrastetoa ja töökabineti aset. Onu oli lubanud lähemail päevil oma «sügisresidentsi» kolida ja Asen tahtis Avakumi külla kutsuda. Ta pidavat tingimata nägema, missugune mees see onuke on. «Katsu temaga ülesannete või ristsõnade lahendamisel võistelda või temast males jagu saada, küllap siis mõistad, mis tähendab meisterlikkus ja tõeline mõistus!»

Avakum tänas küllakutse eest ja ütles, et ootab kärsitusega kohtumist nii väljapaistva mehega. Endamisi aga mõtles: «Üks kolmest, kas ta kujutab endast talendi ja kergemeelsuse kummalist kombinatsiooni ja avab seepärast meisterlikke lööke andes naljaviluks oma kaardid ja positsioonid; või ta peab mind kahjutuks isikuks, sest ei leidnud Itšerenski hõbekarikat; või ta on sügavasti veendunud, et hoiab mind peos ja võib igal ajal likvideerida, kui käsk tuleb.» Nendest kolmest võimalusest näis Avakumüe kõige tõenäolisem ja vastuvõetavam viimane, see, et Asen on sisimas juba uhkustama hakanud, et pistis Avakumi «tasku». «Sellepärast,» otsustas Avakum. «tuleb temalt kõigepealt võtta võimalus pimedas näha.»

Külalisi välja saates ütles Avakum:

«Kallid sõbrad, lubage mul teha teile tagasihoidlik ettepanek. Nagu teate, olen üksik vanapoiss. Kas te ei tahak koos minuga teatrisse tulla? Praegu on «Romeo ja Julia:

väga hea lavastus. Ma võtan piletite muretsemise enda peale ja ootan teid sissekäigu juures. Kas olete nõus?»

«Oo!» hüüatas Violetta rõõmsalt naeratades ja jätkas elavalt, laskmata Asenil sõnagi lausuda: «Muidugi oleme nõus. Me tuleme!» End peigmehe külje vastu surudes kordas ta: «Kindlasti tuleme!»

«Jah, «Romeo ja Julia» on hea lugu,» kmmtas Asen autoriteetselt. «Ehkki mulle isiklikult selletaolised tükid ei meeldi. Eelistaksin «Macbethi». «Macbeth» - see on alles tükk! Aga tele mõlema rõõmuks lepin ka «Romeo ja Juliaga». Tänan!»

8.

Järgmistel päevadel tegi Avakum selliseid edusamme filmimiskunstis, et võttis lindile lendu tõusvate varblaste parve, tuules keerlevate kolletanud lehtede sülemi ning vurre värviva ja vaimustatult daamide korsettidest pajatava alampolkovniku. Tal õnnestus isegi Violetta ja Aseni pikka suudlust vargsi jäädvustada.

Uus harrastus köitis teda tõsiselt. Võiks öelda, et ta pani filmikaamera viimastel päevadel käest ainult selleks, et süüa ja magada. Õhtuti lülitas ta sisse projektsiooni-aparaadi ja toa siledale seinale ilmus nukker raagus mets, mustade võrade kõhal madal sünge taevas, tüvede ümber kolletanud lehekeeritised, mida tuul õhku tõstis ja ükskõikselt igasse kaarde laiali puistas ... Sinakas suitsupilves istudes vahtis Avakum, kulm kortsus, «ekraanile» ja laskis neid kaadreid mitu korda läbi joosta, vahetas siis rulle ja ekraanil elustusid teised, vähem romantilised lõigud, mida ta siiski samasuguse huviga jälgis. Need olid juhuslike möödujate näod vaiksetel tänavatel, aedade piirdetarad ja majade fassaadid.

Raamat muistsetest mälestusmärkidest ja mosaiikidest ei rikastunud neil päevil ühegi rea võrra, kuid selle loomingulise seisaku põhjuseks ei olnud Avakumi järjekordne harrastus ega juhuslik tujutus. Tal ei jätkunud töö jaoks lihtsalt aega. Kui ta ei teinud uusi võtteid ega ilmutanud filme, siis viibis ta oma uute sõprade seltskonnas, ja kui ta nendega koos meelt ei lahutanud, siis oli ta vähemalt mõtetega nende juures. Violettaga rääkis vähe: millest temataoline eakas poissmees ja

skeptik oleks pidanudki vestlema neiuga, kes oli asja gümnaasiumi lõpetanud? Aga neiu seltskond meeldis talle, nii nagu meeldis erksate ja lopsakate värvidega maalide vaatamine või koorilaulude kuulamine, mis tõid meelde päikesekiirena elust läbivilksatanud helgeid päevi. Sootuks teine lugu oli Aseniga. Ajuti näis Avakumile, et jumal on õnnistanud Aseni mingi üleloomuliku võimega, oskusega igale poole pugeda ja kõike hankida. Peale haruldase mõistuse oli talle antud ka himu ohtlikke seiklusi otsida. Samal ajal oli ta kerglaselt edev ja lapsikult julm. Kogu oma käitumisega, ütlematajätmiste ja salvavate sõnadega näis ta nagu ütlevat: «Vaata, kulla mees, ma tean selgesti, mis lind sa oled. Hoian sind juba ammu peos ja sa ei pääse mu käest. Aga niikaua kui su tund pole veel tulnud, mängime vahelduseks pimesikku, sest olgu kuidas tahes — sa oled ikkagi huvitav partner ja sinuga on lihtsalt lust mängida.» Ei saanud Avalcumgi möönmata jätta, et vastasena oli režissöör aumees, kellel ei puudunud huumorimeel.

Niiviisi seisid Avakumi ees korraga kaks rasket ülesannet: hoida oma elu ja paljastada Aseni nime kandva mehe tõeline olemus. Avakumil ei olnud seni veel mingeid tõendeid tema seadusevastasest tegevusest või sidemeist kuritegeliku maailmaga. Seepärast polnud ka alust polkovnik Manovi abi paluda, kes oleks tingimata fakte ja tõendeid nõudnud. Parimal juhul oleks polkovnik uurimise kellelegi teisele usaldanud ja Avakumi kas või maa alla peitnud.

Mis tal säärasel korral üle jääks? Muistsed mälestised ja mosaiigid? Filmikaamera ja sentimentaalsed maastikud? Loobuda nende pärast naudingust, mida pakub mõistatuse lahendamine ja 'väärilise vastase seljatamine? Mitte mingil juhul! Alanud võitluse perspektiivid tõotasid kahtlemata võrratult tugevamaid elamusi.

«Romeo ja Julia» etenduse päeval ootas Avakum oma sõpru teatri ees. Nad lobisesid ja tegid suitsu, ja kui alguseni oh jäänud ainult paar minutit, võttis Avakum rahataskust piletid ja ütles õnnetu näoga:

«Minu koht on rõdul, teie omad all saalis, kümnendas reas. Mul ei õnnestunud enam kõiki kohti kõrvu saada. etencrus oli juba üleeile välja müüdud.»

«Siis ei oleks maksnud võttagi,» ütles Violetta.

«Niisugune on saatuse tahe!» naeris Avakum. «Pärast etendust saame jälle siinsamas kokku ja läheme koos koju.» Soovinud noortele head lõbutsemist, viipas ta neile vallatult käega ja läks oma kohale.

Ta ootas ära, kuni eesriie avanes ja kõikide silmad lava poole pöördusid, ning läks siis tasahilju saalist välja. Üle tänava seisis kõnnitee ääres instituudi auto, millega ta oli teatrisse sõitnud. Avakum andis juhile talongi, istus rooli taha ja kihutas järsu nõksatusega minema.

«Onu» villat ümbritses madal kiviaed, mis oli pealt eterniitplaatidega käetud. Raudvärav oli lahti jäetud, mis säästis Avakumi üleronimise vaevast. Ta ruttas mööda jalgrada maja juurde ja peatus sissekäigu ees, mis oli metsa pool küljes. Varem läbiuuritud lukk andis hõlpsasti järele ja mõne sekundi pärast oli Avakum juba esikus, mille seinu katsid poolest saadik punased marmorplaadid. Klaasist lükandukse kaudu pääses alumise korruse tubadesse, teisele korrusele aga viis kollase vaibaga käetud puust keerdtrepp.

Avakum laskis välisukse sneprisse, et keegi sisse ei saaks, ja läks elektrilambiga teed valgustades läbi alumise korruse esiku. Ta jäi se4sma kähe valgeks värvitud ukse ette. Üks neist viis kööki — pikka kitsasse, täiesti, möbleerimata ruumi, milles oli ainult kõrge, tühjade riiulitega nõudekapp. Teise ukse kaudu pääses söögituppa.

Avakum astus söögituppa ja krimpsutas nägu — õhk oli umbne ja lõhnas kölni veest. Elektrilambi kollane kiirtevihk valgustas uskumatut segadust — koristamata magamisaset, vaibale visatud pidžaamat, kõikidel toolidel vedelevaid riideid, kirjutuslauale jäetud taldrikuid, pudeleid ja raamatuid. Seintel läikisid knopkadega kinnitatud filmitähtede fotod ja ajakirjadest võetud värvipildid. Avakum nentis pahameelega, et selles vastikus tohuvabohus pole tal lootustki teda

huvitavat eset leida. Tema käsutuses olevad minutid olid loetud, pealegi poleks ta nii üürikese ajaga selles pljuškinlikus pesas orienteeruda jõudnud.
Leppinud võimaliku nurjumisega ja harjunud veidi toa sumbunud õhuga, hakkas Avakum arutama, kus see ese võiks olla, mida ta otsib. Ta polnud salapärast aparaati kunagi näinud, üksnes aimas, et kujult ja suuruselt võiks see olla umbes sada sigaretti mahutava karbi moodi.
Avakum vaatas toas veel kord ringi ja muigas: säärases

kaoses oli ülimalt naiivne küsida, kus otsitav ese võiks olla. Palju lihtsam oli küsida, kus ta mitte ei võiks olla.
Muidugi mõista on asjatu otsida seda voodist, pidžaama alt või toolidele visatud rõivaste vahelt, jahtunud ahjust, lõõri õhuavadest või laualt raamatute ja mustade nõude hulgast.
Aga poleks siiski paha lauda uurida — nagu kõik lauad maailmas, võib ka see mõndagi jutustada.
Laua jutustus osutus lihtsaks ja lühikeseks. Kaks inimest olid lasknud siin viineritel hea maitsta. Sellest kõnelesid selget keelt kaks taldrikut, kaks nuga ja kahvlipaar. See võis toimuda lõuna paiku, sest viinerite nahk oli veel päris värske ja kiprumata. Sealsamas seisid kaks tühja õllepudelit ja kaks klaasi. Ühe klaasi serval oli selgesti näha erepunase huulepumati jälgi. Violetta ei värvinud huuli sellise pumatiga. Järelikult ei olnud lauakaaslaseks Violetta, vaid keegi teine naine, ilmselt tumedamate juustega. Tema eine oli lõpetamata, kuid klaas tühi. Teispool lauda oli teine pilt: taldrik oli nagu puhtaks lakutud, aga klaasis oli veel poole jagu õlut. Sellest võis järeldada, et naine oli rohkem ärritatud ja vähem näljane kui mees. Napsimees Asen, kellel polnud kombeks klaasi poolikuks jätta, oli sedapuhku kasin olnud — teadagi selleks, et pead selgena ja mõistust teravana hoida. Jutt oli ilmselt ebameeldivate asjade ümber keerelnud.
Laud oleks võinud veel palju muudki jutustada, aga aeg jooksis, taskulambi kollane kiir kahvatus vähehaaval. Tuli tegutseda kähku ja peamist silmas pidades. Ent seegi vähene, mida laualt lugeda sai, võis kasulikuks osutuda. . Erinevalt inimeste keelest ei valeta esemete keel iialgi — ta on alati täpne ja aus.
Aga ikkagi — kus võiks olla ese, mille pärast ta oli tulnud?
Avakum vaatas kirjutuslaua laegastesse ja kappidesse. Sahtlid olid ääreni täis filmirulle, vihikuid ja märkmikke. Ta avas huupi ühe märkmiku ja puhkes naerma, ehkki naerda polnud midagi: ruudulisele lehele oli pliiatsiga hoolikalt igasuguseid keerulisi meremehesõlmi joonistatud.
Aga sellest, mida ta otsis, polnud jälgegi.
Jäi üle riietekapp. Seal valitses vähemalt mingisugunegi kord. Riidepuudel rippusid vanad ja uued ülikonnad, lipsud ja särgid. Rõivaid oli nii palju, et Avakum imestas,

kuigi ta teadis, et liialdab ka ise selles suhtes. Aga režissöör trumpas ta üle nii rõivaste hulga kui ka kvaliteediga — suurem osa ülikondi ja särke olid välismaist päritolu. Lipsud olid eranditult välismaalt. Kapi sisu kõneles ainult selle omaniku keigarlikest kalduvustest. Alumine sahtel oli jalatseid täis tuubitud. Seal oli nii spordi- kui ka peokingi, vanu ja uusi. Samuti palju välismaa mudeleid — terava ninaga mokassiine, plastmassist taldu.
Otsitavast esemest aga ei olnud jälgegi. Avakum laskus toolile ja kustutas taskulambi. Ta istus mõne minuti liikumatult pimedas, tõusis siis järsku püsti, ringutas jalaks kiiresti kööki. Seal libistas ta taskulambi kitsa valgusjoa üle seinte, otsides harukarbi klappi. Lõpuks leidis ta selle akna kõhalt — see oli seinaga ühte värvi ja krohvi all peaaegu nähtamatu, kogenematu silm poleks seda märganudki. Harukarbist väljuv juhe jooksis simsi varjus ja kadus köögikapi taha.

Avakum nihutas kapi paigalt. Selle tagant tuli nähtavale uks — harilik valge uks, mis ühendab kööki sahvriga. Ukse kohal läikis omatehtud plekk-karp, mis kattis akna juurest sahvrisse veetud juhtme sisseviimise kohta.

Sahver oli arvatavasti alles hiljuti eeskujulikult sisustatud laboratooriumiks muudeud. Ilmutamisaparaadi kõrval helkis seinal väike kandiline jaotuskilp. Taskulambi valguses särasid klemmid ja lüliti hõbedaselt. Jaotuskilbi all, juhtmed klemmide külge lülitatud, lebas toosama ese, mida Avakum otsis.

See oli miniatuurne aparaat pimedas nägemiseks ja töötas inirapunaste kurte abil. Kujult meenutas see keevitajate kaitseprille, kuid ülevalpool oli väike ovaalne karp, milles asus toitepatarei. Aparaat oli parajasti laadimisel. Avakum nägi seda esmakordselt, ehkki teadis tema töötamise põhimõtet ja kujutas ette välimust ning suurust, mis olid kohandatud palitu sisetaskus kandmiseks.

Ilmselt oli see aparaat kõige väiksem portatiivne mudel. Ehkki Avakum kiirustas, teades, et iga seal viidetud minut seab tema elu ohtu, ei suutnud ta kiusatusele vastu panna — ta võttis juhtmed lahti, tõstis riista silmade ette ja kustutas taskulambi. Tugevatele närvidele ja enesevalitsemisele vaatamata vilistas ta üllatusest — talle näis, et ta on sukeldunud meresügavusse, kus kõike valgustab elutu hajuv läbipaistev kollakas valgus. See oli salapärane ja kütkestav, muinasjutuliselt ilus maailm.

Ta pani aparaadi oma kohale tagasi ja läitis taskulambi. Sõrmed otse sügelesid soovist riista kaasa võtta — veel kunagi elus polnud tal olnud nii tugevat kiusatust võõrast eset sisse vehkida. Avakum avas karbi, võttis laualt pintseti ja rebis juhtmed ning poolimähised mitmest kohast lahti. Väliselt olid vigastused peaaegu nähtamatud, kuid halvasid aparaadi funktsioneerimise. Nende avastamise ja parandamisega saab hakkama ainult spetsialist. «Las higistab ja otsib meistrit!» mõtles Avakum muiates.

Kell hakkas kaheksa saama.

Lükanud käpi endisele köhale ja sulgenud ukse, kiirus-tas ta tänavale. Seejuures ei unustanud ta väravat praokile jätmast, nagu ta selle tulles oli leidnud. Ta hüppas autosse, käivitas mootori ja andis juba mõne meetri järel täisgaasi, kihutades võika vingumisega mööda porist teed.

Ähvardava ohu tunne ei olnud teda petnud. Javorovi bulvari ristumiskohal süttisid umbes kakssada sammu eespool kollased laternatuled. Mõne sekundi pärast jõudis vastutulev auto üle tänavaristi, sõitis paremale poole ja kihutas peaaegu kõnnitee serva riivates otse Avakumi poole. Juht vilgutas tulesid, nõudes lähistulede lülitamist. «Oota sa,» mõtles Avakum vihaselt. Ta surus üheaegselt käigukangi ja tulede lülitit. Tema kuuesilindrilise «Fordi» võimsad laternad paiskasid vastutormavale «Warszawale» terve laviini pimestavat valgust silma. Segadusse sattunud juht vähendas järsult kurust, põikas paremale ja sõitis kõnniteele. Avakum puhkes kahjurõõmsalt naerma.

Teatrist väljudes laskis Avakum Violetta mööda ja küsis Asenilt tasa:

«Kuidas etendus meeldis?»

Asen kavatses suitsu teha ja oli parajasti tiku põlema tõmmanud.

«Etendus?» küsis ta teist tikku tõmmates, sest esimene oli vihma käes kustunud. «Etendus oli hea. Väga hea.»

Violetta pöördus tema poole.

«Kas tõesti?» küsis ta. Tema häälest kostis pahaseid ja väljakutsuvaid noote. «Kuidas sa saad etenduse üle otsustada, kui nägid ainult kolme pilti?» [1]

Ta raputas pead ja hakkas rutakalt nende ees astuma, kingakontsad nagu vasarad kõnniteel kopsumas.

«Miks ainult kolme pilti?» küsis Avakum imestades.
«Ah miks?» Asen ohkas ja tegi kannataja näo.
«Kohe seletan, ja sina ehk saad minust aru.» «Või magasid sa kogu ülejäänud etenduse maha?» küsis Avakum.

«Veel hullem,» vastas Asen. «Ei maganud, vaid lihtsalt panin teatrist plehku. Jooksin kõige ebaviisakamalt minema, justkui tõeline bai Ganju[1]. Ja mitte murest oma roosiõlipudelite pärast — olen täiesti kindel, et selle eest ta poleks etteheiteid teinud —, vaid tühise binokli pärast. Kas mõistad?»

«Mitte midagi ei mõista!» kehitas Avakum õlgu. «Missuguse binokli pärast?»
Asen heitis talle kiire kõrvalpilgu, kuid ei ütelnud midagi.

Nad astusid Rakovski tänavat mööda Aksakovi tänava taksopeatuse poole. Murdnud Satiiri teatrist tulevast rahvamurrust läbi, peatusid nad skvääril raamatukaupluse «Orbis» ees. Tuli oodata, sest peatuses ei olnud ühtegi autot. Sel ajal kui rõhutatult pahase näoga Violetta kaupluse vitriini vaatas, jutustas Asen lühidalt oma õnnetuse loo. Kõnealune binokkel,võimaldas infrapunaste kurte abil pimedas näha. Asen oli saanud selle kingiks ühelt prantsuse filmiope-raatorilt, kellega ta oli Cannes'is festivali ajal tutvunud. Aga see polnud tähtis. Pahandus tekkis puhttehnilistel põhjustel. Selleks et binokkel töötaks, tuli teda korrapäraselt laadida. Nii ta lülitaski riista täna elektrivõrku. Selle jaoks oli tal pisikeses laboratooriumis, mille ta oli onu villas sisse seadnud, spetsiaalne aparatuur. Alles teatris meenus talle, et laadimine tuleb lõpe-tada kell kaheksa. Vastasel korral võib mähis liigkoormuse tõttu läbi põleda. Ja teist sellist binoklit kusagilt saada ei ole, otsi või tikutulega. Et õnnetust ära hoida, võttis ta takso ja kihu-tas koju. Javorovi puiesteeroleksid nad äärepealt ühe idioodiga kokku põrganud, kes neid eeskirjade vastaselt oma tuledega pimestas. Asen ähvardas sel tüübil kaela kahekorra keerata, kui «tal õnnestub teda tuhandete teiste lurjuste hulgast, kes meie patust maakera asustavad, üles leida. «Oh, küllap ma tal veel kaela käkra keeran!» hüüdis ta ja näitas Avakumile, kuidas ta seda teeb. Aga Avakum tähendas ettevaatlikult, et

' Tegelane Aleko Konstantinovi samanimelisest raamatust — nõmeda, ahnitseva tõusiku kehastus. — *Tõlk.*

kuhtumisel «lurjusega» võib olukord vastupidiseks kujuneda. Ei või iial teada, kelle käel kannatada saab. Asen pahvatas rõkkavalt naerma ja palus Violettalt andeks. Lugu binokliga lõppenud siiski kurvalt — kui ta koju jõudis, oli juba hilja. Sellele vaatamata on tema südametunnistus puhas — ta tegi kõik mis võis, riskis isegi ühe idioodiga kokku põrgata.

«See «idioot» on sulle, nagu näha, kõvasti südamesse läinud!» imestas Avakum norivalt.
Asen ei vastanud.

«Niisuguse haruldase asja pärast oleksin minagi eluga riskinud,» ütles Avakum. «Ma ei oleks mitte ainult mõnda pilti, vaid terve etenduse kuradile saatnud.»

«Kas näed!» ütfes Asen Violettal käest kinni võttes. «Avakum väidab, et ta oleks terve etenduse kuradile saatnud, aga sina teed mulle mõne pildi pärast stseeni!»

«Tema ei olete oma mõrsjat sinnapaika jätnud!» lõikas Violetta vihaselt ja tõmbas käe ära, Asen kortsutas kulfliu ja vaikis.

Takso sõitis ette. Avakum istus juhi kõrvale. Kogu tee ei lausunud nad sõnagi.
Kui hakati hüvasti jätma, ütles Avakum:

«Kahju, et selle binokliga nii läks. Veel rohkem on mul kahju tema tõttu tekkinud tüli pärast. Tunnen end nagu süüdlasena: mina olin ju see, kes teid teatrisse kutsus.»

«Ara lase endal tuju rikkuda ja maga õndsa und!» naeris Asen. «Olen selle tühise asja juba unustanud. Homrne kirjutan Cannes'i oma sõbrale ja ta saadab mulle paar uut. Ühe kingin tingimata sinule — mälestuseks. Vaevait saad ta silmade ette tõsta, kui meenub varjude

maailm ja süda läheb rõõmsamaks. Mis Violettasse puutub, siis on ta mulle juba andestanud — ja see ta kõhus ongi. Eks ole, armas?»

«Sa eksid,» vastas Violetta ootamatult kindlalt ja rahulikult. «Mul ei ole sinu vastu veel mingeid kohustusi.»

Ta noogutas hüvastijätuks ja tõukas jalgvärava lahti. Rauast värav kääksus haledalt.

«Meeldivaid unenägusid!» hüüdis Asen talle järele ja kadus vihma tiheda loori taga pimedusse. Ta ei jätnud isegi Avakumiga hüvasti.

«Tulge meile,» ütles Violetta ukse ees peatudes Avaku-mile. «Pakun teile kohvi ja konjakit. Tean, et te armastate kohvi. Kui vanaisa veel ei maga, võime kaarte män-

gida. Ja kui magab, siis mängin teile klaverit. Tõsi küll, ma ei ole suurem asi mängija, aga ega vanaisa klavergi parem ole — midagi pianiino ja klavessiini vahepealset.
Tulete?»

Avakum võttis kutse tänuga vastu ja istus juba mõne minuti pärast võõrastetoas, mõnuledes puruvanas ratastega toolis, mis võis uus olla Liitlastevahelise sõja1 aegu. Jordana, kes nägi välja niisama vana kui tool, kuid erines viimasest nurgelise kohmakuse ja rohkete kortsude poolest, läitis kõik lambid, ja võõrastetuba muutus eredast valgusest otsekui külmemaks.

Violetta tuli. Tal oli nüüd seljas lühike kraega kleit, mis tegi ta päris plikatirtsuks.

«Onu magab juba,» ütles ta pead vasakule kallutades, «sellepärast lükatakse kaardipartii teadmata ajaks edasi.» «Pole viga,» rahustas teda Avakum. «See ka mõni õnnetus!» «Ärge olge nii julge!» muigas Violetta kelmikalt. «Te ei teagi veel, mis teid ootab!»

«Ma olen kõigeks valmis,» vastas Avakum alandlikult ja küsis siis: «Kus on pianiino? Te lubasite ju mulle mängida.»

«See on minu toas,» ütles Violetta. Ta kallutas taas pead ja osutas oma pikkade ripsmete vahelt väljakutsuvat pilku heites uksele. «Kui te ei karda tütarlapse tuppa astuda, siis palun väga!»

«Elu on mind karastanud,» tähendas Avakum koomilise ohkega püsti tõustes. «Tänan.»

Violetta tuli tema juurde, painutas käsivart ja andis silmadega mõista, et tal tuleb käe alt kinni võtta.

Esikus koristav Jordana ajas suu imestusest pärani ja kortsutas demonstratiivselt kulmu. Tema terav lõug hakkas värisema nagu palavikus.

Violetta aga puhkes heledalt naerma ja surus Avakumi kätt märkamatult enda vastu. Avakum tundis, kuidas neiu rind väratas, ja tema käsi tõmbus tahtmatult kangeks.

«Ma teen ainult proovi, Jordana,» hüüdis Violetta murduva häälega. «Ara karda, ei ole midagi tõsist!»

«Ah see on proov! Tee siis vaiksemalt, muidu äratad va-

1 Liitlaste vaheline sõda — Teine Balkani sõda, mis algas 29. juunil 1913. Bulgaaria sõdis Kreeka, Serbia, Rumeenia ja Türgi vastu ning sai lüüa. — Tõlk

naisa üles!» sisistas Jordana vihaselt. «Kas sa ka tead, kui palju kell juba on?»

Violetta ei vastanud. Ta tõukas oma magamistoa ukse jalaga lahti, vabastas vastumeelselt käe ja laskis Avakumi endast mööda.

Toas oli soe. Nurgas praksus vaikselt roheline kahhel-ahi. Kollane kuppel lae all laotas tuppa kuldset valgust. Vasakul akna all seisis madal kitsas voodi, magamiseks juba valmis seatud. Teki sinine atlassriie ja lumivalge pesu lausa meelitasid puhkama. Vist oli Avakumi pilk voodile pikemaks peatuma jäänud, sest Violetta hakkas kogeldes Jordana igavest kiirustamist vabandama. Tal olevat vastik komme ase juba siis üles teha, kui väljas on alles valge.

Ta pani Avakumi ahju juurde istuma ja lükkas tikitud padja hoolitsevalt tema poole. Ahjust tuli põlevate puude omapärast lõhna, mis oli Avakumile alati väga meeldinud. Ta ohkas unistavalt ja hakkas hajameelselt piipu popsima.

Muusikariist, millest Violetta oli rääkinud, meenutas kauaaegsest käsutamisest ärahõõrdunud koolipinki. Violetta võttis selle ees istet, tõstis kääne üles ja libistas sõrmedega kergelt üle kollaseks tõmbunud klahvide. Kõlas õrn, justkui hõbeniitidest punutud heli, mis meenutas pigem vaikset ohet.

«Kas midagi lõbusat või kurba?» küsis Violetta.

«Nii lõbusat kui ka kurba,» soovis Avakum naeratades.

Neiu kummardus klahvide kõhale ja jäi mõttesse, Avakum aga nautis kogu hingega tillukese toa sooja, intiimset rahu, tajudes ühtaegu nii nukrust kui ka seletamatut õnne. Violetta saledad sõrmed hakkasid väledalt mööda klahve libisema, ja ehkki ta ei mänginud hästi, hajusid ja kadusid toa piirjooned Avakumi silme ees juba meloodia esimeste helide juures. Kõik tema ümber muutus tumedate ja heledate värvide imeliseks põiminguks. Tormakast prestost julgustatuna tugevnesid vähehaaval heledad toonid, võttes võimust tumedate üle. Helge rõõm põimus kurbu-
sega, püüd ilu poole sirutas tiibu ja tõotas saavutamatut õnne. Mis väärtus oleks elul ilma selle kirgliku püüdlemiseta?

Avakum ei olnud muusika alal asjatundja, ta ei pidanud end isegi asjaarmastajaks, aga juba adaadžo esimestest helidest peale tundis ta, kuidas tal judinad üle selja

jooksevad – otsekui elektrivool läbis tema hing« ja mingi jkauge, nähtamatu päike valgustas seda lummava valgusega. Kahtlemata oli see Beethoven. Tema Kreutzeri sonaat — üks vähestest muusikapaladest, mis Avakumi sügavasti liigutasid ja mida ta alati erutuse ning armastusega kuulas.

Ja äkki tundis ta selles hubases, kollase kupli kuldse kumaga täidetud toas, kuidas süda hakkas kripeldama, kippudes kellegi poole, keda seal ei olnud, ja millegi poole, mida polnud olemaski.

Kostsid andante variatsioonid. Jordana tuli tuppa, väike kandik käes. Asetanud kandiku konjaki ja kohviga voodi kõrvale ümmargusele nikerdatud lauale, seisis ta mõne aja mossis näoga, aga et keegi teda ei kõnetanud, kehitas ta õlgu ja kadus vaikselt.

Violetta pöördus ümber. Oodanud, kuni Jordana enda järel ukse suleb, katkestas ta mängu ja näitas talle lapselikult naerdes selja taga rusikat.

«Kuidas ta vaeseke mind küll passib!» ütles ta ja pöördus klaveritoolil näoga Avakumi poole: «Kas panite tähele, et ta tuli ilma koputamata sisse?»

«Ei,» vastas Avakum: «Ma ei märganud midagi.»

«Issake,» hüüdis Violetta, «olen teid vist oma mänguga surnuks piinanud. Te näete nii õnnetu välja. Piinasin teid ara, eks?»

«Vastupidi,» ütles Avakum. «Niikaua kui te mängisite, tundsin end õnnelikuna, isegi liiga õnnelikuna.» Neiu vaikis hetke ja ütles siis:

«Te olete kummaline inimene. Õnnetunne annab teile niisuguse ilme, nagu valutaksid teil hambad. Aga teate, keda minu Asen meenutab, kui ta õnnelik on? Täiskuud. Tõelist kuud täiskuu ajal!»

«Teie Asenil,» alustas Avakum, aga jätkas alles pärast pausi. «Teie Asenil on muidugi omad veidrused, aga te olete temasse armunud ega märka neid. Nii mulle vähemalt paistab.»

Violetta võpatas, kortsutas kulmu ja tahtis midagi ütelda, aga vangutas ainult pead. Ta vajus mõttesse ja istus mõne aja vaikides, kuid .muutus siis jälle elavaks.

«Teie kohv jahtub ära,» ütles ta. «Aeg läheb ja te olete muidugi unine. Mis teha, ma olen halb perenaine ega oska külalist lõbustada. Istuge, palun, mulle lähemale. Istuge siia voodile. Ega tütarlaste voodis tihti istuda saa,

eks? Vaat nii. Teie naeratusest ma järeldan, et olete õnnetu. Teie nägu ei väljenda kunagi seda, mida te tegelikult tunnete. Möönsite seda ise asja. Terviseks!»
Nad lõid kokku ja neiu naeratas Avakumile.
«Terviseks,» ütles Avakum ja jõi klaasi tühjaks. «Kas te oma Aseni väga armastate?» küsis ta täiesti ükskõikselt ja hakkas kiirustamata piipu tõmbama.
Küsimus oli ootamatu, Violetta võpatas -ja tõmbus isegi tagasi. Äkilisest liigutusest nihkus seelik ülespoole ja paljastas tütarlapselikud põlved, mis hakkasid juba naiselikku vormi omandama.
«Mulle näib, et ma ei armasta teda,» ütles ta Avakumile kohkunult otsa vaadates.
«Seda ma arvasin,» ütles Avakum muiates. Ta puhus suitsu õhku ja küsis niisama ükskõikselt, nagu oleks'jutt millestki tähtsusetust: «Miks te temaga siis kihlusite? Oli see vajalik?»
Neiu põskeSele ilmusid roosad laigud. Ta langetas pea, märkas alles nüüd, et tema põlved on paljad, ja lõi näost lõkendama.
«Kõik juhtus nagu naljaviluks,» ütles ta seelikut allapoole tõmmates. «Me kohtusime peaaegu igal hommikul trammipeatusse minnes. Mulle hakkas tema seltskonnas meeldima — ta on ilus, oskab juttu ajada. Trammis jäid naised teda vaatama ja ma tundsin, et nad kadestavad mind. Kord võttis ta mul käe alt kinni ja ma ütlesin, e! niimoodi käivad ainult kihlatud. Siis tegi ta mulle kihlu misettepaneku ja ma nõustusin — arvasin, et armastan teda.» Violetta vaikis mõne aja ja ütles siis vaikselt, püü des rahulik näida: «Alles hiljaaegu arvasin, et armastan teda tõeliselt.»
«Aga kas te ütlesite talle, et teie isa on Plovdivis rajoon metsaülem?» küsis Avakum halle suitsurõngaid laisa! eemale puhudes toonil, mis laskis paista, et Violetta tunded teda üldse ei huviga.
Neiu vaatas talle imestunult otsa.
«Mis isal sellega tegemist on?» Tema heledad silmac tumenesid korraks, häälest aga kostis solvumist. «Kas te tõesti arvate? ...»
«Ma ei arva midagi paha,» katkestas teda Avakum «Usaldage mind, ma lihtsalt palun, et te mind usaldaksite Eelmisel korral te ju usaldasite mind, mäletate? Ja nu aitasin teid täbarast olukorrast välja .. . Niisiis, millal te

ütlesite talle, et teie isa töötab rajooni metsaülemana Plovdivis? Kas enne või pärast kihlust? Ma arvan, et enne kihlust. Siis sõitsite koos Aseniga isale külla, ja isa kiitis oma tulevase väimehe nii-öelda heaks ning sai temaga koguni sõbraks. Asen on seltsiv inimene, tunneb palju trikke, oskab inimestele läheneda. Pärast käis ta paar päeva teie isa valdustes jahil. Kas tal midagi maha lasta õnnestus, seda ma ei tea. Võib-olla te ütlete, kui see saladus pole?»
Violetta ei pööranud temalt silmi, ta oli jahmunud ja pisut kohkunudki. Ta meenutas last, kes esmakordselt rongi näeb.
«Kui ma eksisin, siis parandage mind,» lausus Avakum heasüdamlikult naeratades oma lemmikfraasi. «Eksimine on inimlik.»
Violetta vaikis.
«Kas teate,» ütles ta viivu pärast kavalalt silma pilgutades, «kui ma ei kardaks, et te kohvijoomist lõpetamata õhku haihtute, oleksin valmis praegu risti ette lööma, ehkki ma seda varem pole teinud. Juba vanaema rääkis, et kuradid kaovad kohe, kui ristimärk ette teha. Laske õige pea alla, ma vaataq, ega teil sarvi ei ole!»

Avakum langetas sõnakuulelikult pea ja Violetta tõmbas käega üle tema juuste. Tema valge käel oli otse Ava-kumi huulte kõrgusel, rinnast aga õhkus vaevalt tajutavat soojust ja uimastavat värskust. Ta tõstis oma väikesed käed ja sasis õrnalt Avakumi juukseid.

Avakum kummardus veel madalamale, ja mõistes, mida neiu käed kutsuvad teda tegema, surus oma huuled neiu kaelale.

Kui kaua see kestis? Violetta tõmbus tasakesi tagasi, tema nägu õhetas. Ta ähvardas Avakumi sõrmega.

«Kui Jordana oleks nüüd sisse tulnud?» sosistas ta. «Mis ta oleks arvanud?» Samas kinnitas ta valju häälega ja rahulikult, justkui poleks midagi juhtunud: «Sarvi teil ei ole. Aga see ei tähenda veel, et põrguvürst ise teid siia ei läkitanud. Võib-olla olete Lutsiferi salajane saadik ja tulite selleks, et mind koledale patuteele ahvatleda. Tunnistage üles!»

«Võtan omaks!» ütles Avakum.

«Oh mind õnnetut!» hüüatas Violetta koomilise ahastu- sega.

Ta hakkas valjusti ja muretult naerma, ei ütelnud enam

midagi, vaatas talle ainult rõõmsalt otsa ja kummardus usalduslikult ettepoole.

«Ja millega see kõik lõpeb?» küsis Avakum.

«Mis asi?» imestas neiu.

«Vahekord Aseniga,» täpsustas Avakum.

Violetta kehitas õlgu.

«Õpetage mind, te olete ju selgeltnägija! Te teate ju kõike.»

«Aga kas te mu sõna kuulate?»

«Vanaisa ütleb, et ma olevat alles lühikese aruga plikake. Väikesed tüdrukud on ju sõnakuulelikud ja paid. Ma kuulan teie sõna.» Tema kõrv riivas peaaegu Avakumi huuli. «Rääkige!»

«Hoidke end tema eest,» sosistas Avakum üsna vaikselt. Neiu kohevad juuksed kõditasid tema nägu.

«Ja mis veel?» küsis Violetta vaevu kuuldavalt.

Avakum pani talle käe õlale, suudles teda veel kord tugevasti ja tembus eemale.

«Mis siis oleks saanud, kui Jordana oleks tulnud?» küsis, neiu jälle kelmikalt. «Mis ta oleks mõtelnud?»

Seekord ei olnud tema silmades enam hirmu.

9.

Järgmise päeva varahommikul helises välisukse kell tungivalt ja mitu korda. Avakum oli hilisööni lugenud ja alles hommiku eel uinunud, aga läbi une kellahelinat kuuldes virgus ta kohe ja hüppas jalule. Alguses kuulatas ta kinniste silmadega. Kolm pikka, lühikeste pausidega antud teravat signaali.

Mõne aja pärast helistamine kordus. «Kolmkriipsu,» taipas Avakum, «see on morse o.» Leppemärk julgeolekuorganites töötavate kolleegidega. Avakum tundis ammu unustatud rõõmusöösti ja jooksis esikuakna juurde — signaal on küll tuttav, aga ettevaatus ei tee kunagi paha. All seisis keskmist kasvu mees, hall mantel seljas ja kaabu peas. Ülestõstetud krae ja silmadele tõmmatud kaabu varjasid nägu ja osalt isegi õlgu. Ka hommik oli hall ja sompus, tibas peenikest uduvihma.

Kui Avakum aknast välja vaatas, võpatas mees ja tõstis pead. Ka tema ei näinud Avakumi nägu, kuid teadis, et

ülevalt alla vaadata saab ainult ülemise korruse elanik, ja hõikas seepärast tasa:

«Kaua sa mõtled mind veel vihma käes leotada?» Avakum võpatas nagu nõelatult, lõi akna kinni, tõmbas kähku riided selga ja läks alla. Tema süda kloppis rõõmsas ärevuses, aga niipea kui käsi linki puudutas, tuli tema näole tavaline südamlik naeratus.

Ukse taga seisis polkovnik Manov. Ta oli kühmus ja morn, kuid nähes oma lemmikut, ei suutnud ta tagasi hoida tuttavlikku naeratust, mis tal silmist reetliku soojusega vastu säras. Ta astus ruttu esikusse, ootas, kuni Avakum oli ukse sulgenud, ja sirutas siis käe. Võimalik, et polkovnik tahtis Avakumi emmata ja õlale patsutada, sest nad polnud ju ametlikus ümbruses ja ka kõrvalised isikud puudusid. Kuid Avakum vabandas kuivalt ja puudutas alluvuskorrast rangelt kinni pidades vaid polkovniku sõrmeotsi. «Ara tee väljagi,» ütles polkovnik Manov naeratades ja märga mantlit nagisse riputades. «Vabandama pean hoopis mina, et ma sind nii vara voodist välja ajasin.»

Avakum palus teda käeviipega edasi astuda ja nad läksid aeglaselt trepist üles.

Võõrastetoas pani Avakum polkovniku alles jahtumata kamina ette istuma ja palus luba kohvi pakkuda. Sel ajal kui vesi kees, silmitses polkovnik uudishimulikult Avakumi elamist, käis rõdul ja tuli siis oma kõhale tagasi.

«Sa oled ennast imekenasti sisse seadnud!» ütles ta rahulolevalt noogutades. «Kas sa ei pakuks mulle sigaretti? Tänan. Mööbel on ka hästi paigutatud. Intelligendi korter, raamatutestki näha. Professori kodu. Kas kirjutad? Üksvahe sa rääkisid mingist raamatust. Antiikmälestised ja muu seesugune. Kas edeneb?»

«Mitte eriti,» kostis Avakum kõrvaltoast. «Või nii?» imestas polkovnik siiralt. «Sul on ju ideaalsed tingimused. Mis sind segab?»

Avakum ei vastanud. Ta kallas vaikides kohvi tassidesse. «Ega vanataadi lapselaps äkkiei häiri?» ütles polkovnik kannaga vastu põrandat koputades.

Avakum võttis kandikult tassi, pani selle polkovniku ette, istus ise tema vastu ja hakkas piipu toppima.

«Tal on peigmees,» ütles ta. «Filmirežissöör Asen Kantardžijev.»

Polkovnik Manov vaatas talle kaastundlikult otsa ja ei lausunud sõnagi.

351

«Kahju,» ütles ta viivitades. «Väga kahju. Ta on tubli tüdruk ja heast perekonnast. Ma tunnen tema isa.»

«Aga peigmeest?» küsis Avakum. «Kas te peigmeest tunnete?»

Polkovnik raputas pead.

Vesteldi ilmast, reumast ja talvest, mis juba uksele koputab. Polkovnik palus veel ühe sigareti, süütas selle ja vaikis.

Avakum taipas suurepäraselt, et polkovnik ootab, kuni ta küsib, miks ta tuli, ja küsiski sellepärast:

«Kuidas teil endal läheb? Tööd ja muret palju?»

Hea inimene! Ootas stoilise rahuga tervelt viiskümmend minutit, millal vestlus pärisküsimuse juurde jõuab.

«Oo,» tõi polkovnik kuuldavale ja tema silmist kadus jalamaid väsimus, mis sinna mõne hetke eest oli sugenenud. «Meil on kõik vana viisi ja elu pingeline ning rahutu — nagu alati. Pole vaikust meie vaiksel rindel, paraku! Ei lälie nädalatki ilma häireta.»

«Usun,» möönis Avakum. «Seda on teie näostki näha. Viimastel aegadel olete vist vähe maganud — silmade ümber on mustad sõõrid.»

Polkovnik kehitas õlgu ja ohkas.

«Võib-olla mõni keeruline juhtum?»

«Huvitaks see sind?»

«Ma olen keeruliste juhtumite vastu alati huvi tundnud,» vastas Avakum vaevalt märgatava muigega.

Seekord võttis polkovnik ise sigareti, pani tule otsa jatõmbas paar sügavat mahvi.

«Juba mõnda aega,» alustas ta, silmitsedes mõtlikult sigareti otsa, justkui oleks tema lühike jutustus sinna kirja pandud, «juba mõnda aega peab sulle tuttavatest kohtadest umbes viiskümmend kilomeetrit kaugemal asuv välismaa raadiojaam regulaarset ja muidugi mõista sala-jast sidet kellegi omamehega, kes asub arvatavasti Sofias. Ütlen «arvatavasti», sest isik on meie jaoks ikka veel mõistatus. Meil ei ole õnnestunud teda veel välja peilida, sest see vahva poiss võtab keskusest radiogramme ainult vastu, ise midagi edasi ei anna. Väga võimalik, et ta saadab oma teated kulleri kaudu, kasutades mingit peidukohta kusagil piiri lähedal. Sa küsid, kust saab nende keskus teada, et meie territooriumil asuv agent šifreeritud radiogrammid sobival hetkel vastu võtab? Minu arvates on võimalikud kaks varianti: keskus annab saateid «usalduse peale»,

vastavalt varem kooskõlastatud ja järjest täpsustatavale programmile, või agent teatab õigeaegselt vastuvõtuajad ja lainepikkused. Kuidas need teated üle antakse, kui see tõepoolest toimub, seda me ei tea. Isiklikult arvan, et kasutatakse mõne saatkonna võimalusi ja vahendeid. Pole võimatu ka isiklik side kirjade, telegrammide, telefonikõnede ja muude seesuguste kanalite kaudu ning leppe-listel väljenditel rajaneval koodil. Selleks on palju ja avaraid võimalusi. Aga olgu kuidas on, siiamaani me ei tea, kes see uljas poiss on, kes isiklikult või teiste kaudu ühelt salajaselt saatejaamalt sealpool piiri radiogramme saab. Mida me selle uue afääri kohta juba teame? Üht-teist oleme välja uurinud, ja seda polegi nii vähe. Meil on õnnestunud kindlaks teha šifrogrammide võti. Viimase kahe kuu jooksul oleme kinni püüdnud ja dešifreerinud neli radiogrammi. Kahes esimeses antakse agendile juhendeid fotografeerida või kirjeldada objekte L—Z piiriäärses sektoris A. Me ei tea, mida tähendavad vaenlase keeles objektid L-Z, aga oletame, et need on piiriäärse tsooni tähtsad kindlustussüsteemid. Kui kirjeldus ja koordinaadid vaenlase kätte satuvad, ei tule sellest muidugi mõista parandamatut pahandust, küll aga toob see meile hulga ebameeldivusi. Lühidalt, see on väga ebasoovitav.

Kolmandas šifrogrammis käsib keskus agendil saadud andmed kaardile kanda ja materjal edasiandmiseks ette valmistada. Sellest võib järeldada, et tal on õnnestunud midagi ära teha. Neljas šifrogramm teeb juba muret. Me saime selle kätte üleeile õhtul kell pool kaksteist. See kõlab sõna-sõnalt järgmiselt: «Saadame kulleri teadete järele. Niina toob ta kohale. Päev, kellaaeg ja kõht teatatakse homme koodil number kolmteist.» Eile kolmveerand kaksteist püüdsidki meie peilijad kinni ja panid kirja lühikese radiogrammi. Ehkki lainepikkust oli muudetud, on ilmne, et see on sama radiogramm, millest oli juttu eelmises saates. See täpsustab kuupäeva, kohtumispaika ja aega, millal kellegi Niina poolt kohaletoodud käskjalg saab andmed, mis puudutavad rajoone L—Z rneie piiritsooni sektoris A. Dešifreerijad on öö otsa selle radiogrammi kallal higistanud ja töötavad veel praegugi, aga tulemusteta. Ja see ei tõota midagi head. Oletame, et koh-tumine on määratud tänasele. Mis käsu sellest on, kui me leiame koodi alles homme? Kas me jõuame radiogrammi õigel ajal dešifreerida? See on mure number üks. Noh,

aga kui šifrogrammil on peale koodi veel muid tinglikke tähiseid? Oletame, et me loeme välja: «Niina toob kulleri kümnendal novembril kell kaheksa õhtul Vabaduse parki Rakovski ausamba juurde.» Esiteks, me ei tea, kes see niisugune Niina on, kas tema all tuleb mõista naist või meest. Teiseks, kõigel ülejäänul võib tegelikkusega niisama palju ühist olla kui minul lennukiga TU-114. Vabaduse park võib tähendada vaksaliesist väljakut, Rakovski ausammas aga Tolli Peavalitsust. Nagu näed, on asi väga keeruline, vastikult keeruline. Ja peamine raskus seisab selles, et meil pole siiamaani jälgegi inimestest. Kõik on nii ke,eruliselt sassi aetud, et külmajudinad jooksevad üle selja paljast mõtlemisestki.

Sa küsisid, mis mured mul on. Ma jutustasingi nüüd paari sõnaga oma peamisest murest. See mure on nii ränk, et rõhub nagu kivikoorem südamel ja ei lase juba mitu päeva magada. Tundub, nagu oleks õhust puudus. Sellepärast tulingi täna hommikul välja jalutama ja värske peaga

järele mõtlema. Jätsin juhi koos autoga bussipeatusse ja tulin jalgsi edasi. Siis tärkaski äkki mõte: lähen õige ja vaatan, kuidas käib vastuluure kapteni Avakum Zahhovi käsi, kuidas ta ennast uues korteris sisse on seadnud ja … muide, neil päevil ülendatakse ta majoriks.»

Avakum koputas piibu vastu tuhatoosi tühjaks ja hakkas uuesti täis toppima. Teade, et teda majoriks ülendatakse, ei liigutanud teda põrmugi; ametiredelil tõusmine huvitas teda vähe. Juba kaks kuud tagasi, kui ta oli ministeeriumisse Rodopi sõrataudi afääri kohta aruande esitanud, oli ministri asetäitja eelseisvale ülendamisele vihjanud, aga Avakum oli selle kõrvust mööda lasknud. Tal hakkas piinlik, isegi häbi, ja ta kortsutas kulmu. Kas nii kena mees kui polkovnik arvab tõesti, et majori auaste paneb tal südame rõõmust puperdama?

Teistes, tavalisemates tingimustes oleks Avakum koguni vihastanud, aga praegu tõmbus tal nägu lihtsalt pilve ja ta jäi vait. Kui ta oli oma ajutisest ärritusest jagu saanud, vaatas ta polkovnikule kaastundlikult otsa, kuid ei ütelnud mMagi, vaid puhus paksu pahvaku sinakat suitsu lakke.

«Ega sa ei ole enda ümber midagi märganud?» küsis polkovnik. «Mingeid märke jälitamisest, ma mõtleb?»

Avakum viivitas vastusega. Ta tõusis püsti ja hakkas hariliku kombe kohaselt toas edasi-tagasi kõndima. Ta

teadis väga hästi, et polkovniku küsimus pokiud juhuslik ja et seda ei tinginud ainult isiklik mure tema pärast. Ent samal ajal teadis ta ka, et oma kahtlustest rääkides määrab ta enda vältimatule tegevusetusele, olgugi tema enda ohutuse huvides. Aga istuda sel ajal vastu enda tahtmist tegevuseta, kui ta on tõmmatud mängu, kui talle on visanud kinda nii kogenud mängija nagu Asen, kui on avanenud ahvatlevad väljavaated köitvaks jahiks, — see näis Avakumile ebavväärikas, alandav.ja puhtprofessionaalsest, «detektiivsest» vaatepunktist isegi rumal. Teades, kui väga polkovnik teda soosib ja kui heatahtlikult ta temasse suhtub, söandas ta küsimusele küsimusega vastata. Ta istus polkovniku kõrvale tagasi ja küsis jahtumata kamina-tuhka vaadates:

«Te ütlesite, et meie peilimisrühm pani eile õhtul kirja teid huvitava radiogrammi, mis on šifreeritud koodi number kolmteist järgi. Mis kell see võõras raadiosaatja tööle hakkas?»

«Meie mehed tabasid saate kolmveerand kaksteist.» Polkovnik vaikis ja küsis siis: «On sul mõni idee?»

«On küll,» naeratas Avakum südamlikult. «Esitage mulle käskkiri, mis on teil portfellis. See ongi mu idee.»

Polkovniku nägu selgines. Ta toetas käed põlvedele, ja kummardus Avakumi poole:

«Sa tahad käskkirja, et tegutsema hakata — peab sellest niimoodi aru saama?»

«Milleks keerutada,» ütles Avakum ja krimpsutas pahaselt nägu.

Polkovnik tõmbus tagasi, toetas selja vastu toolileeni ja jäi hämmeldunult vait. Siis võttis ta portfellist käskkirja, laskis silmad üle käia, otsekui loeks seda esimest korda, köhatas ja ulatas paberi Avakumile.

«Ma tuginen sinu kinnitusele, et su ümber on praegu kõik puhas,» tuletas ta meelde.

Avakum peitis käskkirja laekasse ja naeratas kavalalt.

«Niisiis — ootan sind kella üheksaks valitsusse,» lõpetas polkovnik.

Avakum vaatas kella — hakkas kaheksa saama.

«Kahjuks ei saa ma tulla,» ütles ta. «Palun teid mitte peale käia.» Ja kuna polkovnik ilmutas rahulolematuse märke, ütles ta selgituseks: «Lükkame jutuajamise sobivamale ajale edasi. Teie omadest erinevaid teid kaudu olen sattunud jäljele ja pean viivitamata jälitama hakkama.

Ärge mind nii jahmunult vaadake. Sattusin tõepoolest jäljele.» Avakum vaatas jälle kella. «Teate, nad vaevlevad juba kindlasti oma radiogrammi kallal!»

Rääkides käis ta tuba mööda edasi-tagasi ja ristas närviliselt oma pikki sõrmi. Tema silmad naeratasid unistavalt. Veidi aja pärast jäi ta seisma, tema põsed vajusid korraga nagu lohku, näojooned muutusid teravaks. Naeratus kadus, silmad tõmbusid koomale.

«Esiteks,» ütles ta polkovnikule otse silma vaadates, «tahaksin teada, missugused kõrvalised isikud on käinud viimase kähe kuu jooksul piiritsoonis. Kui ma õhtuks selle kohta informatsiooni saaksin, oleks see mulle suureks abiks. Võin ma sellele lootma jääda? Teiseks: kas leitnant Markov on praegu vaba? Ah on. Olge nii lahke ja saatke ta minu juurde, aga otsekohe, lähima poole tunni jooksul. Ja et mitte aega kaotada, siis andke talle kolm abilist, lühilainesaatja ja kolm autot raadiosidega. Niisugused on antud hetkel-mu vajadused. Väsitasin ma teid ara? Võibolla valan teile konjakit?»

Avakum oli jõudnud vaevalt habeme ära ajada ja värskendas parajasti kölni veega nägu, kui saabus leitnant Markov. Noormees lõõtsutas ja oli rõõmsalt elevil, nagu oleks ta pulmapeole kiirustanud. Avakum kaelustas teda sõbralikult, pakkus sigaretti ja palus istuda. Nad polnud teineteist Rodopi sõrataudi-afäärist peale näinud.

«Noh,» küsis Avakum naeratades, «kas kogemused kasvavad? Ja inimeste tundmine samuti, sest inimene — see kõlab uhkelt! Õigus?» Ta jäi vait ja küsis uuesti: «Kas te mäletate Irina Teofilovat?»

Küsimus tuli leitnandile ootamatult. Inimene — see kõlab uhkelt, ja äkki Irina Teofilova! Ta kehitas kimbatuses õlgu.

«Mäletate, kuidas te mootorrattaga Jordankino külani meil kannul kihutasite?»

«Miks ei, seltsimees kapten, see oleks justkui eile olnud,» ütles leitnant ja ohkas.

«Ohkama peaksin mina, mitte tema,» mõtles Avakum.

«Mulle näib samuti, nagu oleks see alles eile olnud,» ütles Avakum. «Kas mäletate, missugune kleit tal seljas oli?»

«Valge, seltsimees kapten. Ja valge pael juustes. See on

mulle hästi meelde jäänud, sest ta oli brünett ja valge värv sobis talle. Tol päeval oli tal mõrsja nägu, seltsimees kapten.»

«Leitnant Markov,» ütles Avakum konjakit klaasidesse valades, «joome valge värvi auks elus, sest mulle näib, et sellele värvile kuulub tulevik. Aga esialgu ei soovitaks ma teil seda värvi ülearu usaldada. Armastage, aga ärge usaldage! Imetlege teda kaugelt! Valge värvi auks! Terviseks!»

Avakum lõi leitnandiga kokku, jõi põhjani ja tõusis püsti. Ta avas portatiivse raadiosaatja, mille leitnant oli kirjutuslauale pannud, ja seadis selle vilunud liigutustega töökorda. Siis võttis ta kastist mitu fotot ja astus laelambi alla. Ilm oli pilves ja kõik lambid põlesid.

«Selle mehe nimi on Asen Kantardžijev,» ütles Avakum. «Ma olen teda mitmesugustes poosides pildistanud. Piltilus poiss. Ja tark — sellepoolest erineb ta suuremast osast iludustest. Ta on filmirežissöör ja elab siin lähedal, Meelespea tänavas 97. Jäi meelde?»

«Meelespea tänav 97,» kordas leitnant. «Jäi küll.»

«Kus teie mehed on?» küsis Avakum. Leitnant vastas, et nad istuvad autodes, mis on paigutatud naabertänavaile, ja et ta peab nendega raadio teel sidet. Ta andis Avakumile pappkaardi, millele olid märgitud väljakutsesignaalid.

«Teie olete «Daud», mina olen «Rakip»,» ütles leitnant selgituseks.

«See Rodopi sõrataud ei lähe teil meelest,» pomises Avakum rahulolematult. «Olgu. Nüüd aga kuulaku «Rakip» «Daudi» monoloogi ja tehku seda tähelepanelikult, sest kordamiseks pole aega: meie käsutuses olevad minutid on loetud. Siin on teile väike pakk. Selles on vanilliin, aga peeneks hõõrutud puusöega segi, et vanilliini valget värvust märkamatuks muuta. Minge meie sõbra režissööri majast mööda ja puistake ukseesine korralikult selle pulbriga üle. Praegu on porine ja pulber jääb talle taldade külge. Udu ei ole veel hajunud ja teid ei märka keegi.

Olen teda jälginud ja tean, et ta lahkub hommikuti kella kümne ja poole üheteistkümne vahel kodunt. Teie käsutuses on, nelikümmend viis rahulikku minutit. Küllalt selleks, et kedagi teenistuskoera järele saata. Koer võtke oma autosse. Pidage meeles, et meie hoolealune on haruldaselt taibu-

kas ja osav. Sünnipärane artist! Arvatavasti aimab ta, et on meile silma hakanud ja muutub seetõttu kümme korda ettevaatlikumaks. Seepärast pole ülesanne ei teile ega teie abilistele kuigi kerge.

Täna, kõige tõenäolisemalt juba hommikul, kohtub ta ühe noore daamiga. Hästikasvatatud inimestena tähistame tolle X-tähega, seda enam, et me ei tea tema nime. Ma ei ole teda kordagi näinud, aga oletan, et ta on brünett; täiesti kindel olen ainult ühes: et ta kasutab vaarikpunast huulepumatit. Riietus on tal nii keskelt läbi — ei tagasihoidlik ega elegantne. Keskmist kasvu, välimus ei torka millegagi silma. Aga hoiatage oma mehi, et nad teda selle neiuga segi ei ajaks,» — Avakum võttis rahataskust mitu Violetta fotot ja andis need leitnandile — «sest ka tema on brünett ja kuritarvitab samuti pumatit. Ta on režissööri sõbratar,-elab meie majas ja kohtub temaga tihti, kuid tal pole X-ga midagi ühist-

Üldjoontes seisab meie ülesanne selles, et avastada mainitud brünett. Kui te režissööri sabas püsite, jõuate ka brüneti juurde. Aga ainult ühel tingimusel — kui ta teid ei märka. Saab ta teist haisu ninna, lendab kõik uperkuuti ja teil ei õnnestu midagi kindlaks teha, kandke või võlu-kübarat. Hoidke silmad lahti, et end mitte reeta! Tegutsege nii, nagu oleks tal kaks paari silmi ja kõrvu!

Üks auto jätke bussipeatuse juurde. Kui meie sõber bussi istub, sõitke talle järele ja pidage minuga sidet — annan teile tegevuse käigus juhendeid.»

Kui leitnant oli lahkunud, kustutas Avakum tuled. Võõrastetoas läks pimedaks. Hommikune udu oli nii tihe, et roduukse tagant ei paistnud rinnatist ega mureli mustavaid oksi. Kõik oleks justkui hajunud ja läbipaistmatusse piimjashalli merre uppunud.

Kell kümme kutsus «Rakip» välja «Daudi» ja teatas, et režissöör lahkus äsja kodunt ja läheb bussipeatuse poole. Mõni minut hiljem kandis «Rakip» ette, et režissöör sõidab bussiga Sofia Raadiohoone suunas. «Daud» käskis «Rakipil» bussist mööda kihutada ja jälitamine järgmisele, tagapool sõitvale autole usaldada. Staadionivärava eest teatas teine auto, et Asen tuli seal peatuses maha. «Sõitke Gurko tänavat mööda aeglaselt edasi ja peatuge Tolbuhhini puiestee ristumiskohal,» andis «Daud» vaatlejale käsu. «Ja ütelge «Rakipile», et ta end teist võimalikult kaugemale hoiaks.» Siis küsis «Daud», missugune on näh-

tavus, kas udu pole veel hajunud. Talle vastati, et nähtavus on vilets. «Las vaatleja tuleb autost välja, läheb üle puiestee ja ostab nurga pealt kioskist ajalehe, auto aga liikugu Gurko tänavat mööda edasi,» andis «Daud» uue korralduse. Minut hiljem teatas «Rakip», et on saanud ühenduse teise autoga. Siis tuli paus, mille jooksul Avakum oli nagu tulistel sütel. «Kui nad Aseni silmist lasevad, lendab kõik kuradile,» mõtles ta ja vaatas kella. Kell oli pool üksteist.

Möödus veel mitu piinavat minutit. Avakum oli juba kannatust kaotamas ja tahtis väljakutsele üle minna, kui kostis jälle «Rakipi» hääl. «Rakip» teatas, et režissöör oi! vasakut kätt seitsmenda maja «B»-uksest sisse astunud, kolmandale korrusele läinud ja paar minutit trepikojast paremale poole jäävas korteris viibinud, praegu aga jätkab oma teed Gurko tänavat mööda kesklinna suunas. Tema kännul sõidab teine auto. «Võtke kolmas korrus valve alla,» käskis Avakum. «Ise aga uurige välja, kes seal elab ja mis ajast peale.»

Avakum süütas sigareti ja hakkas toas ärevalt edasi-tagasi sammuma. Ta .vaatas roduukse poole: udu oli hajumas, tibas peenikest vihma.

Veerand kaksteist astus «Rakip» uuesti «Daudiga» ühendusse. Edukalt alanud jälitamine oli lõppenud nurjumisega. Rakovski tänava nurgal hüppas režissöör taksosse, mis ootas teda

«Balkanturisti» büroo ees. Jälitajad kihutasid talle teise autoga järele, aga taksojuhil õnnestus end ette rebida, režissöör jõudis kakskümmönd sekundit varem Keskkaubamaja ette ja kadus ostjate tulva, mis täitis terve esimese korruse. Kõige tõenäolisemalt lipsas ta ühe kõrvalukse kaudu kas Georgi Dimitrovi tänavale või saunade esisele väljakule. Takso oli välja kutsutud Aksakovi tänava peatusest ja juhile oli antud käsk oodata «Balkanturisti» sissekäigu ees. Nii lõppes ajujaht režissööri peale. Mis aga Gurko tänava korterisse puutub, siis oli saadud järgmisi andmeid:

Kolmanda korruse parempoolne korter koosnes ühest toast ja köögist. Korteri omanik oli doktor Najden Stamov, kes oli .kaheks aastaks Gineasse sõitnud. Ajutiselt elas seal tema lelletütar Uljana Stamova, raadioklubi DOSO instruktor. Eelmisel õhtul lahkus Liljana Stamova Sofiast, varahommikul aga saabus provintsist tema ema. Stojmenka Stamovat — nii oli ema nimi — nägid kella

kaheksa ja üheksa vahel majavalitseja ja esimesel korrusel elav pensionärist õpetaja. Teda oli märganud ka leitnant Markov, kui ta üks minut pärast režissööri lahkumist «B»-ukse kaudu väljus. Aga tollal ei teadnud leitnant, et too on Liljana ema. Eideke käis pealinnas sageli, ta oli isegi tütre juurde sisse kirjutatud. Reuma ja kurdistumise all kannatades käis ta igal kevadel ja sügisel Lamba-allikal ravivanne võtmas.

See oli kõik, mida «Rakipil» oli õnnestunud teada saada.

«Üheksa kümne vastu, et magasime maha,» ütles Avakum tasa.

Ta pidi juba toru ära panema, kui sellest kostis leitnandi hädine hääl.

«Ma tegin ometi kõik, mis suutsin,» pomises leitnant.

«Teie pole milleski süüdi,» vastas Avakum naeratades. Talle oli selge, et mäng on kaotatud. Kurgus kipitas suits nagu sööve. Telefonitoru käes oli tinaraske. «Teie ei ole milleski süüdi?» kordas ta. «Te täitsite oma ülesande suurepäraselt ja ma õnnitlen teid südamest.»

«Tänan väga,» vaatas leitnant tuhmi häälega ja küsis pärast lühikest vaikust, kas ta on vaba.

«Oodake veel viis minutit,» ütles Avakum. «Kannatage ara, see pole nii pikk aeg.» Ja lisas käskivalt: «Helistage mulle viie minuti pärast, siis ehk lasen teid vabaks.»

Kas viie minuti jooksul oli võimalik praegust olukorda niivõrd muuta, et lüüasaamine võiduks pöörduks? Tuli tublisti mõtteid pingutada.

Kaminasse heidetud puud praksusid juba lõbusalt. Avakum seadis ennast mugavalt istuma, sirutas jalad välja ja pani piibu põlema. Akna taga tibas monotoonselt vaikset külma vihma. Piisad nirgusid triipudena ruute mööda alla.

10.

Täpselt viie minuti pärast helises telefon.

«Teie käsul,» kandis leitnant ette.

«Teil tuleb veel pisut töötada,» ütles Avakum muiates. Tema hääl kõlas reipalt, silmades vilkusid külmad tulukesed. «Ennist ütlesite,» alustas ta, «et raadioklubi DOSO instruktor sõitis eile õhtul kuhugi provintsi. Eks ole?

Võtke ühendus raadioklubi juhatusega ja küsige, kuhu, missuguse ülesandega ja millal ta sõitis. Oleksin väga tänulik, kui uuriksite välja tema ärasõidu täpse aja.»

«Need andmed võin teile kohe öelda,» vastas leitnant. «Rääkisin juba raadioklubi juhtkonnaga ja valvetehnikuga, Liljana Stamova on suurepärane radist, tuli konkursil võitjaks ja teda premeeriti raudteepiletiga ringmarsruudil. Ta teatas, et teeb reisil mõned peatused. Eiie õhtul sõitis ta Plovdivisse. Valvetehnik käis teda vaksalis saatmas.»

«Kas te rääkisite temaga?»

«Tema käest ma konkursist ja piletist kuulsingi. Tema ise aitas Liljanal pakke vagunisse kanda.»
«Suurepärane!» hüüatas Avakum. «Teie andmed on lihtsalt võrratud. Te ei oska arvatagi, kui tarvilikud need on! Mul on teile veel üks palve. Helistage otsekohe Kulasse ja selgitage välja, mis ajal Liljana Stamova ema Sofiasse sõitis. See ei ole raske. Küllap sealsed ütlevad.»
«Kui ta täna hommikul Sofiasse jõudis, siis sõitis ta loomulikult öösel!» ei suutnud leitnant end pidada.
«Palun jätke «loomulikult» mängust välja,» sähvas Avakum. «Mul on vaja .teada, millal see naine teele asus. Selge?»
«Selge. Te tahate teada, millal Liljana Stamova ema Sofiasse teele asus,» vastas leitnant sõjaväeliselt.
«Täpselt nii,» kinnitas Avakum. «Ja kui te need andmed mulle veerand tunni.pärast kätte toimetate, siis ärge unustage kaasa toomast ka Liljana fotot. Mind huvitab, kuidas meie radist välja näeb. Jäi meelde?»
«Jäi küll. Andmed ema ärasõidu kohta ja Liljana foto,» kordas leitnant Markov ja vaikis uute korralduste ootel.
«Tegutsege!» ütles Avakum vaevu naeru pidades.
Ta pani toru ära ja istus jälle tugitooli.

Päeva-teine pool oli täis ootamatusi.
Leitnant Markov saabus poole tunni pärast. Kaasatoodud pilt pärines töötõendilt ja oli väike; Avakumil tuli koguni luup appi võtta. Fotolt vaatas vastu noore naise kõhn nägu, ruuged juuksed poisipeaks lõigatud. Suurte silmade pilk oli ainitine ja kindel. Kõrgel, pisut libajal laubal kaardusid kitsad, ninajuurel peaaegu kokkujooksvad kulmud. Niisama kitsad ja kindlajoonelised olid ka
361
paokil huuled. Neurasteeniline suu, kuidagi ebaloomulikult pärani silmad ja ainitine pilk jätsid mulje eksalteeritusele ja haiglasele tundlikkusele kalduvast tüübist. Üldiselt tuli tunnistada, et fotolt vaatas vastu intelligentse naise nägu.
«Noh,» küsis Avakum fotole osutades, «mis te selle isiku kohta ütlete?»
«Peen naisterahvas,» vastas leitnant.
Avakum muigas ebamääraselt ja vangutas pead. Ta küsis, mida oli õnnestunud teada saada ema kohta. Leitnant ebales ja näis kõhklevat.
«Miilitsavalitsus väidab, et ta sõitis täna hommikul kell viis nelikümmend Kulast bussiga Vidinisse.»
«See on võimatu!» puhkes Avakum naerma. «Te ise ju ütlesite, et Liljana ema saabus öise rongiga Sofiasse. Öine Sofia rong väljub Vidinist kell kaheksa õhtul. Siin on sõiduplaan .— vaadake! Selleks et öisele rongile jõuda, ei ole sugugi vaja Kulast nii vara hommikul välja sõita. Eks ole? See, kes kavatseb öise rongiga Sofiasse sõita, valib Kulas pigem mõne pärastlõunase bussi, kas neliteist kolm-kümmend viis või viieteist kolmkümmend seitse. Kuidas te seda lugu seletaksite?»
«On ainult üks loogiline seletus,» vastas leitnant. «Ja see on väga lihtne: meie mehed eksivad. Nende väide, et Liljana ema täna hommikul välja sõitis, ei vasta tõele. Ta sõitis Kulast Vidinisse eile pärastlõunal ja saabus Sofiasse öise rongiga. Kui ta oleks täna hommikul Kulast välja sõitnud, siis istuks ta praegu Vidini jaamas, sest lähim rong tuleb Vidinist Sofiasse kel! kolmteist kolmkümmend neli. Meil aga on teada, et Liljana ema võtab praegu Lamba-allikal vanne või jalutab mööda Sofia tänavaid. Järelikult on meie Kula seltsimeeste informatsiooni viga lipsanud. Kui see fakt teile tähtis on, võtan teist korda Kulaga ühenduse ja tõestan valitsusele, et nad eksisid.»
Sel ajal kui leitnant tuliselt oma seisukohta avaldas, vaatas Avakum hajameelse pilguga aknast välja. Sadas ühtesoodu.

Mõlemad vaikisid.
«Kas olete lõpetanud?» küsis Avakum. «Kui käsite,» kordas leitnant, «võtan veel kord kõne Kulasse.»
Avakum lõi tüdinult käega.
«Pole vaja,» ütles ta. «Meie meestel Kulas on õigus.»
Leitnandi näol peegeldus kohkumisega segatud jahmatus.

«Ma ei saa teist aru,» pomises ta. «Kuklas neil saab õigus olla, kui vanaeit on siin? Me nägime teda oma silmaga!»
Avakum vaatas kella. Hakkas kaks saama.
«Leitnant Markov, te ei ole veel lõunastanud. Minul pole teile kahjuks midagi pakkuda. Mis teha — kehv poissmehe majapidamine!» ütles ta naeratades. «On ainult kohvi ja konjakit..Sellepärast minge parem kuhugi restorani ja sööge tugev lõuna, sest meil tuleb arvatavasti poole ööni töötada. Jätkake Gurko -tänava korteri jälgimist. Kui vaja, peame omavahel endise koodi abil sidet. See on kõik . .. Head isu!»
Kui leitnant oli lahkunud, ringutas Avakum ja muigas lõbusalt. Ta valas endale konjakit, kuid puudutas seda ainult huultega. Astus siis laua juurde, võttis pliiatsi ja koostas harjumuspäraselt lõpliku «võrrandi» antud hetkel tuntud ja veel tundmatute suurustega.

Liljana Stamova

a) Sai kahe nädala eest preemiaks sõidupileti raudtee-ringmarsruudil.,

b) Teatas juba ette, et kavatseb teel peatusi teha.

c) Lükkas ärasõidu kähe nädala võrra edasi. (Miks? Et oodata «paremat ilma» novembrikuus?)

d) Sõitis Plovdivisse. Teda . saadeti vaksalisse. See toimus mitu tundi enne salajase raadiojaama saate algust. (Juhus ...) ,e) Eile õhtul kell kaks-kümmend kolm kolmkümmend võttis ta raadioklubis vastu salajase raadiojaama šifrogrammi.

f) Pärast poolt kaht-teistkümmend õhtul ei lähe Plovdivisse ühtegi rongi.

Stojmenka Stamova

a) Oli täna hommikul kell kümme tütre korteris Gurko tänavas.

b) Et täna hommikuks Gurko tänavale jõuda, pidi ta sõitma Vidin—Sofia öise rongiga.

c) Et Vidin—Sofia öisele rongile jõuda, pidi ta eile pärastlõunal Kulast Vidinisse sõitma.

d) Miilitsavalitsus väidab, et ta sõitis Kulast • välja bussiga, mis väljub kell viis nelikümmend hommikul.

e) Vidin—Sofia rongid väljuvad Vidini jaamast kell kolmteist kolmkümmend ja kell kuusteist.

f) Järelikult sõidab ta päevase rongiga ja saabub Sofiasse täna kell kaks-kümmend kaks.

g) Järelikult on sõit Plovdivisse ainult bluff, mille eesmärk on muretseda igaks juhuks alibi või juhtida vastuluure valejälgedele.

Järeldus: Uljana Stamova on siin.

g) Järelikult polnud naine, keda kella kümne paiku Gurko tänava majas nähti, mitte Stojmenka Stamova, vaid keegi, kes temaga sarnaneb.

Et Uljana on toosama Niina, kellest oli juttu salajasest keskusest tulnud šifrogrammis, selle kohta ei saanud olla kaksipidist arvamust. Samuti oli väljaspool kahtlust, et Liljana-Niina asub pealinnas ja et seos Liljana «ärasõidu» ja erna «saabumise» vahel ei ole juhuslik, vaid varem hästi läbi mõeldud ja välja arvestatud.

Aga kus võiks Liljana-Niina praegu olla? Ja kes on too naine, tema ema teisik, keda nähti hommikul Gurko tänava korteris?

Vastused nendele küsimustele olid Avakumi peas juba küpsenud. Ta tuletas need teoreetiliselt oma võrrandist, määrates tundmatud suurused kindlaks tuntute kaudu. Nüüd oli vaja tegutseda — lähenes kokkulepitud tund, millal Asen pidi kohtuma välismaise keskuse kulleriga.

Enne kodunt lahkumist küsis ta polkovnik Manovilt telefoni teel, kas neil oli õnnestunud radiogrammi dešifreerida. Vastus oli eitav.

Auto viis ta kõhale, kus Gurko tänav ristub Tolbuhhini puiesteega. Kõnniteel avas Avakum vihmavarju, kallutas selle näo varjamiseks, ettepoole ja ruttas majja, kus elas Liljana. Ta läks rahulikult trepist üles, peatus kolmanda korruse parempoolse korteri ukse ees ja uuris lukku. Tut-tav konstruktsioon andis tema universaalsele muukrauale hõlpsasti järele. Rahulikult ja kindlalt avas ta ukse ning astus kiirustamata, väsinud ja pisut tülpinud näoga korterisse, nagu oleks ta koju tulnud.

Ta laskis ukse sneprisse ja jäi liikumatult, pinevalt kuulatades seisma.

Ta oli väikeses, peaaegu tühjas esikus, kus polnud midagi peale vana riidevarna uksest paremat kätt. Ka varnas ei rippunud midagi. Ilma mööblita esik tekitas mahajäetuse- ja tühjusetunnet.

Hämaruses paistsid ähmaselt kaks pruuniks värvitud ust – üks vasakul, teine välisukse vastas. Ruumide pai-

gutuse järgi otsustas Avakum, et vastas asuv uks viib tuppa, mille aknad on tänava poole. Kuna korter oli ühe-toaline, siis polnud raske oletada, et teine uks viib kööki.

Püüdes võimalikult vähe müra teha, paotas ta toaukse ja koputas vaevu kuuldavalt. Keegi ei vastanud. Siis lükkas ta ukse lahti. Kardinad olid alla lastud, toas valitses samasugune hämarus nagu esikuski. Paistis ülestegemata voodi, ühes nurgas seisev riidekapp ja tualettlaud selle vastas. Tualettlaua kohal rippus nikerdatud raamis peegei, voodi kõrval oli kaks taburetti — see oli kogu sisustus. Selles tagasihoidlikus interjööris paelus Avakumi tähelepanu ainult see, et voodis valendavatel linadel lebas hunnik naiseriideid. Torkas silma perenaise ebatavaline maitse: must koduvillane seelik, samast riidest vest ja villane plüüs — vanaldase talunaise pealisrõivad — olid kõrvu linnadaami valitult peene pesuga. Voodiesisel vaibal vedeles kaks paari sukki — ühed mustast jämedast lõngast, teised õhkõrnast siidist.

Avakum muigas ja vangutas pead. Ta astus toast tasakesi välja ja surus kõrva vastu kööki viivat ust. Kuulda polnud midagi, kuid läbi ukseprao ja lukuaugu imbus välja peenikesi aurujügasid, mis jahedas õhus nähtavaks tuprusid. Lõhnas sooja vee ja tualettseebi järele. Arvatavasti oli köögi kõrval vannituba, kust see soe aur tuligi. Seal pesi end keegi. Ja see «keegi» oli loomulikult voodile hunnikusse visatud rõivaste omanik.

Avakumil tuli tahtmine heast meelest vilistada. Juba ammu, Momtšilovo afäärist saadik ei olnud ta niisugust elevust tundnud. See oli justkui juubeldav rahulolu, mis teda tookord valdas, kui Karabairi kohale oodatud lennuk ilmus. Mõned sekundid helget rõõmu tegid heaks terve ebameeldivuste ja pettumuste mere. Niisugustel silmapilkudel oli tema silmis vastupandamatu võlu ja kogu tema elu üle valitses igatsus nende järele...

Ta läks tuppa tagasi ja jäi ringi vaatama, kuhu ennast peita. Kapitagune nurk oli asendi poolest sobiv, aga ainult peidupaigaks, mitte vaatluspunktiks. Avakum tõmbas kapiukse kähku lahti, lükkas ülesriputatud kleidid kahele poole, ja tal tuli uuesti himu vilistada — vana kapi tagaseina õhukeste laudade vahel olid praod, küllalt laiad selleks, et nende vahelt kas või ühe silmaga jälgida, mis toas toimub. Ta keeras võtit, nii et lukukeel jäi välja ega lasknud ust tihedalt kinni lükata, tõmbas kleidid enam-vähem

endisele kohale tagasi ja jättis nende vahele paraja pilu. Nihutas siis kapi sedavõrd kõrvale, et sai nurka pugeda, vaatas oma «ambrasuurist» välja ja noogutas rahul olles.

Kogu tema tegevus oli igakülgselt läbi mõeldud ja ootamatustele ei olnud selles kohta. Kui teda oleks esikus märgatud, oleks ta vastanud, et helistas küll, aga leidis ukse avatuna. Seejärel oleks ta näidanud tuletõrjeinspektori tunnistust ja jõudnud ikkagi korteri iga sopiga tutvuda. Kui riietekapi taga poleks leidnud sobivat vaatluspunkti, oleks ta peitnud end voodi taha või alla, käsutades teolt tabatud armukeste klassikalist peidupaika... Oli võimalik ka avalikult tegutseda. Isegi sellisel juhul oleks ta oma eesmärgi saavutanud, kuid loomulikult ebasoovitava enesepaljastuse hinnaga. Ja lõppude lõpuks, kui sündmused poleks ,nii üksteise otsa kuhjunud ja kui võitlus poleks käinud iga minuti pärast, oleks Avakum jõudnud oma välimust niivõrd muuta, et oleks toime tulnud ka ilma peitusmänguta? Olgu kuidas on, aga tema kutsumata visiidi puhul olid kõik ebasoovitavad juhuslikkused juba ette välistatud. Avalkum ainult kontrollis kohapeal oma mõttetööd, tegutsedes vastavalt olukorrale.

Mõni minut pärast seda, kui ta oli nurgas oma vaatlus-positsiooni sisse võtnud, avanes uks ja tuppa astus õlgadele heidetud vannilinaga kogu, supelmüts peas. Tihenevas videvikus ei olnud võimalik tema nägu seletada, ja Avakum juba kirus endamisi, et oli nurka pugenud, kuid teha polnud enam midagi.

Kogu istus voodiveerele ja ootas natuke, et niiskus linasse imbuks. Siis astus ta akna alla, kontrollis, kaskardinad on hästi koos, keeras lülitit, võttis kiirustamata supelmütsi peast ja ringutas. Roosa froteelina libises iseenesest maha.

Keset tuba seisis noor, piimvalge läikiva naha, peene pikliku näo, kõrge lauba ja suurte tumedate silmadega fiaine; tal oli noore neiu kuju: kõrge rind, poisilik piht ja väike pingul kõht.

Avakum ei imestanud sugugi. Ta teadis, et tema ees seisab Liljana Stamova — DOSO radist. Ta oli sääraseks metamorfoosiks, mis nüüd tema silma all toimuma hakkas, juba ammu ette valmistatud.

Liljana tõmbas siidsukad jalga ja silis peoga siledaks. Nende peale tiris ta paksud villased sukad, mis ta kinnitas allpool põlvi kummipaelaga, nagu teevad külaeided. Voo-

dilt tõustes meenutas ta nüüd valget saabastega lindu. Ta pani selga peene pesu ja tõmbas selle peale musta kodu-kootud seeliku, villase pluusi ja vesti. Kui ta oli niimoodi veidralt rõivastunud, astus ta peegli ette, võttis mitmel' pudelil ja purgil kõrgi pealt ja hakkas oma nägu nii osavalt ja vilunult vanemaks tegema, et isegi Avakum kadestas teda. Kulmusild ninajuurel kadus, juuksed laubal ja oimudel muutusid veidi valgemaks, põskedele ja silmade ümber ilmus peenikeste kortsude rägastik. Kummist kleebised huulte all venitasid suu laiaks, moodustades pikki sügavaid kurde, mis ulatusid lõuani. Lõpuks sidus ta musta pearäti pähe, ja siis seisis peegli ees vanaldane talunaine, kõhetu ja sirge seljaga, näos ja rühis endise ilu jälgi.

Ta pani lihtsad mustad kummitallaga saapad jalga, viskas riidekapist võetud lühikese lambanahkse kasuka õlgadele, ohkas millegipärast ja läks ilmse vastumeelsusega välja.

Mõni hetk hiljem jooksis ka Avakum tema järel trepist alla.

Välisuksel oleks ta peaaegu leitnant Markovaga kokku põrganud.

«Hakkasin juba rahutuks minema,» ütles leitnant. «Kavatsesin korterisse väevõimuga sisse murda.»

«Tänan!» ütles Avakum muiates. «Ma veetsin seal üsna lõbusalt aega.» Ta osutas silmadega vanaldasele naisele, kes kõndis paarkümmend sammu neist eespool. «Kas tunnete selle isiku ara?»

«See on ju Liljana ema!» imestas leitnant.

«Mitte tema ema, vaid Liljana ise,» sosistas Avakum. «Käige minu kõrval. Ja hästi lähedal, et te vihma käes ei liguneks. Teie hispaania barett meenutab pannkooki. Võtke mul käe alt kinni.»

Nad läksid tükike maad puiesteed mööda edasi ja jätsid siis ristteel hüvasti. Avakum kutsus oma auto, leitnant aga järgnes Liljanale.

Koju jõudnud, viskas Avakum kaminasse puid juurde, võttis riiulitelt terve virna raamatuid ja kuhjas lauale. Järsku tuli tal tahtmine muistseid mälestisi ja antiikmosaiike käsitleva raamatu kallal töötada. Kogu seda kirjandust võis tal bibliograafiliste teatmete otsimisel vaja

minna. Aga väsimus andis tunda. Ta laskus tugitooli, seadis ennast tule paistel mõnusalt istuma ja sulges silmad. Mõne minuti pärast vajus ta sügavasse unne, mis oli niisama vaikne kui akna taga tibav vihm.

Teda äratas räige telefonihelin. Oli juba pime ja ta süütas tuled. Torust mürises polkovnik Manovi bassihääl. Polkovnik palus teda raadiovastuvõtule üle minna. «Teatan sulle huvitavat uudist,» ütles ta. Avakumile tundus, nagu hingeldaks polkovnik erutusest.

Pärast lühikest signaali kostis küsimus:

«Kas «Rakip»?»

«Daud»,» vastas Avakum.

«Õnnitlen «Daudi» suure edu puhul,» teatas polkovnik. «Asja võtsime kinni Liljana Stamova, Asen Kantardžijevi ja ühe linnu saatkonnast. Teatav saadetis on meie käes. Kõik kolm kohtusid Podujani vaksali ooteruumis.»

«Kas kohtumiskoha saite teada šifrogrammist?» küsis Avakum.

«Sifrogrammi ei ole veel siiani dešifreeritud,» vastas polkovnik. «Kinnivõtmine on täielikult sinu teene.»

«Eksite,» vaidles Avakum vastu. «Minu osa selles asjas on tühine. Suured teened on minu abilisel. Teil tuleks õnnitleda teda, mitte mind!»

Polkovnik tahtis vee! midagi ütelda, aga Avakum klõpsutas «lõpp» ja võttis kõrvaklapid maha.

Ta vaatas kella. Oli juba üheksa ligi. Talle meenus, et ta pole eilsest õhtust saadik söönud, ja ta muigas kibedalt. Üksindustunne ja ähmane nimetu nukrus ängistas südant.

Ta pani mantli selga ja läks välja, kuid ei saanud paari sammugi astuda, kui tema selja taga klõpsatas arsti korteri uks. Valgustatud akendest tänavasillutiseni ulatuval kollasel rajal lippas Violetta, läbipaistev vihmamantel õlgadele heidetud. Ta tuli Avakumile nii lähedale, et Avakum tundis tema hingeõhku oma näol, ja sirutas talle nagu ammusele lähedasele sõbrale käe.

«Kas teil on meie eilne vestlus veel meeles?» küsis ta.

Avakum noogutas.

«Teate,» ütles Violetta Avakumile täiesti ligi astudes, «andsin talle täna kingituse tagasi ja kirjutasin, et ta ei peaks mind enam oma kihlatuks. Meie vahel on kõik läbi. Mida te selle kohta ütlete?»

«Mul on hea meel!» ütles Avakum naeratades. «See on tore.»

Violetta vaikis natuke ja tegi siis ettepaneku:

«Tulge meile. Vanaisa oleks rõõmu pärast seitsmendas taevas. Ja kui ta magama läheb, siis mängin teile jälle nagu eile.» Ta vaatas Avakumile otsa. «Kas tahate?»

«Tänan,» ütles Avakum, tõstis mantlikrae üles ja hakkas köhima. «Tänan väga. Aga täna õhtul olen kinni. Ma söön õhtust oma endise naisega ...»

«Endise naisega?» sosistas Violetta.

Võõrastetoa eesriiete taga tuli nähtavale Jordana kõrge siluett. «Valmistab pidulikku õhtusööki,» mõtles Avakum.

«Jah, ja oma kahe lapsega,» lisas ta. «Kord kuus söön oma endise naise ja lastega õhtust.» Violetta tõmbas vihmamantli koomale ja raputas pead.

«Head õhtustamist,» ütles ta siis, keeras järsku ümber ja läks kiiresti majja tagasi. Tema kingakontsad klõpsusid vihaselt kollasel rajal.

Avakum astus tänavale.

Oli pilkaselt pime ja rõske. Tibas vihma ja latern eemal tänavanurgal meenutas suurt vesistavat silma, mille ette oli tõmmatud kullakarva vine.

Ja mida öelda enda kohta? Võib-olla on mõni teie hulgast juba märganudki, et siin, Avakumi seikluste kolmandas osas, ei leidunud minu jaoks kohta? Tänan seda head hinge, kes tähele pani. Olukord kujunes juba kord selliseks. Tol ajal olin väga kinni: aitasin vanaisa Redžepil ja teistel Vidla kuulsatel kooperaatoritel karja laudaperioodiks ette valmistada. Tõsi, ka Fatme tegi kõik, mis suutis, aga töö ei laabunud, sest loomi oli palju, töökäsi vähe. Pealegi naeris ta liiga sagedasti ja sealjuures üsna ilma põhjuseta. Helmed tema rinnal tantsisid kenasti ja see segas muidugi ka tööd.

Talvel tuli Avakum meile külla. Ta oli minu pool ligi kümme päeva. Talv oli lumerohke, tuisud keerutasid kõik kõhad hange ja teed-rajad umbe. Mina küpsetasin kuumas koldetuhas kartuleid, tema aga suitsetas piipu, vaikis ja silmitses mõtlikult tulekeeli, mis kuusehalgusid limpsisid. Vahetevahel õnnestus mul temalt mõni sõna välja õngitseda, ja ehkki neid polnud just palju, võis nende põhjal ikkagi kõik ülejäänu tuletada.

Nii saingi kokku materjali Avakum Zahhovi seikluste käesoleva, s. o. kolmanda osa jaoks.

Neljas osa UINUV KAUNITAR

1.

Ühel õhtul loomafarmist koju minnes ei läinud ma nagu tavaliselt Daudi teed mööda, vaid ruttasin millegipärast otse üle niitude ja leidsin ennast varsti Halili tšešma[1] juurest. Sealt saab alguse suur külavahetee, mis viib ida poole ja tuleb Dospati silla taga suurele maanteele välja.

Just seal, Halili kiviallika juures, jäin järsku paduvihma kätte. Ilm oli juba lõuna paiku vihmale kiskunud, sadu läks kord tugevamaks, _kord jälle vähenes, vastu õhtut aga hakkas lausa valama. Õigupoolest ei tulnudki see ootamatult, et vihm minuga säärast rumalat nalja tegi, aimasin juba ette, et võin saju kätte jääda, ja valisin seepärast lühema tee üle niitude, hoidudes kõrvale Daudi asundusest. Teadku va vihm, et ma pole mõni tossike, kellega võib rumalat nalja teha!

Halili tšešma vastas on kahekorruseline valge kivimaja. Jumalale tänu, selliseid maju oa seal kandis küllalt. Selle ülemist korrust ümbritseb tammepuust rõdu, mille nurkades rohetab pelargoonium ja vanade tugipostide ümber väänteb luuderohi. Maja ülemisel korrusel elab üks mu naistuttav, hea sõbratar koguni, aga see asjaolu ei teinud seda maja minu silmis teistest paremaks. Olgu küll, et mu sõbratar on erakordselt heledajuukseline ning sinisilmne ja alles esimest aastat meie külas õpetajaametis, aga tema maja ei olnud mingi erandlik nähtus ja selle tellistest varikatuse alla minnes ei tulnud mulle pähegi, et ta võiks teistest majadest millegi poolest erineda; ma läksin sinna ainult sellepärast, et vihma hakkas valama nagu oavarrest, pealegi täiesti ootamatult. Ma ei tahtnud, et vihm mu üle võidutseks ja mind üdini läbi leotaks. See oleks lihtsalt ülekohtune olnud, sellepärast otsisingi Halili allika vastas varju.

Laia tellistest varikatuse all oli päris hubane, isegi meeldiv olla ja mul polnud mingit põhjust nuriseda. Nagu tugeva iseloomuga mehele saatusega rinnutsi kokku põrgates kohane, muutusin ma isegi uljaks. Hakkasin vilis-

[1] T š e š m a *(pärsia k.)* — kividega ääristatud allikas. — *Tõlk.*

tama lõbusat viisi, mida mu kaunitarist tuttav pead küljele kallutades ja end kitarril saates tavatses laulda.

Muidugi mõista meenus see lauluke mulle täiesti juhuslikult, aga seda vilistades ajasin millegipärast kõrvad kikki ja kuulatasin. Varikatuse kividel pladises vihm ja see tüütu ladin köitiski vist mu tähelepanu.

Tuli kerge tuuleiil, haaras aiaäärsetelt põõsastelt peotäie koltunud lehti ja puistas hooletult mu jalgade ette. Just samal hetkel kuulsin ülevalt rõdult väga ebameeldivat naeru. Tugev bariton naeris seal madalal toonil ja ma tundsin selle hääle häbematu omaniku kõhe ara. See oli meie hambatohter, üsna noor ja pealetükkiv, timuka käte ja härjavõitleja turjaga mees. See vastik tüüp naeris üleval muretult ja lõbusalt ega teinud teadmagi, et väljas ladistab igavat sügisvihma ja kõledad iilid pillutavad koltunud lehti.

Kujutlesin endamisi, kui tüütu on mu sinisilmsele sõbratarile tolle mühaka ohjeldamatu lõbusus ja kuidas ta vaeseke kannatamatult ootab, millal tohter viimaks ära hakkab minema. Kujutlesin veel, kuidas rna ise rõdule astun ja seda meest hävitava põlgusega mõõdan, missugust mõju minu äkiline, kuid õigeaegne ilmumine avaldab!

Kuidas saabki mind ja teda võrrelda? See mees oskab ainult hambaid kiskuda ja plombeerida, muud midagi, aga mina olen loomaarst ja mul on seljataga kolm aastat mitmesugust keerulist tegevust. Käigu korra Momtšilovos ja küsigu Balabanovi leselt, loomafarmi juhatajalt minu kohta andmeid või vaadaku tema lehma Raškat, kes annab üheainsa lüpsiga ka-ks pange piima, — alles siis tulgu minuga vägikaigast vedama!

Aga kui ta peaks-oma elukutse sümboliga — hambatan-gidega — välja tulema ja need mulle pilkavalt muiates nina alla torkama, pistan ma nii rõkkavalt naerma, et tal süda kurku kargab. Siis tõmban paunast oma tangid — need meenutavad kurikuulsat keskaegset piinariista lõualuude lõhkumiseks (mina tõmban nendega hobustel-eesli-tel hambaid välja) —, plõksutan neid otsustava näoga, ja tal tardub veri soontes, nagu rahvas ütleb. Üle kere vari sedes peab ta siis minu lõplikku üleolekut tunnistama.

Vaadake, missuguse pöörde võib asi võtta, kui mina talle oma hambatangid nina alla torkan![7]

Mu sinisilmne sõbratar plaksutab selle peale vaimustatult käsi ja kingib mulle oma kõige võluvama naeratuse.

374

Mina aga annan talle mõista, et need tangid on veel tape, et mul on ambulatooriumis palju huvitavamaid riistu.

Ja mis võistleja ta mulle ongi, see tüüp, kes praegu rõdul nii jultunult naerda hirnub?

Minu kõrvu on ulatunud kuuldused, et ta on suur asjatundja veinide ja kaartide alal, samuti haruldane naljahammas ja rahaasjades helde käega. Olgu, oletagem, et tal ongi kõik need haruldased omadused. Seda pahem talle, sest kõik need — heldus maha arvatud — ei tõota niisugusele noorele romantilisele naisele nagu minu sõbratar midagi head. Pealegi on surmkindel, et ta ei tea peast ühtegi luuletust, mina aga võin deklameerida ilma kõmistamata vähemalt paarikümmend; surmkindlalt ei oska ta taevast ühtegi tähtkuju näidata, mina aga loen taevast nagu avatud raamatut.

Missugustele üleoleku eeldustele ta võiks üldse loota?

Niisuguste mõtetega maadeldes tundsin äkitselt, kuidas mu süda otsustava sammu eel paisus. Maksku mis maksab, aga ma pean oma tuttava selle kutsumata külalise, selle agressiivse tüübi käest päästma! Astusin juba ukse poole, aga jalad lõid põlvist nõtkuma. Mul oli ju üsna pikk tee seljataga, mis seal siis imestada, et ma korraga jalgades nõrkust tundsin.

Siis kostis mu pea kohalt hele naer, nii hele, nagu oleksid tosin hõbekellukest tilisenud või kõik Dospati jõkke suubuvad mägiojad vulisema hakanud. Kui rõõmus oli see tütarlapselik naer! Mu sinisilmne sõbratar naeris täie häälega, kogu südamest. Hõbedast naeru saatis kutsumata külalise bariton, nii vastik, et selle kõrval näisid hõbekellukesed veelgi heledamalt tilisevat. Ebameeldivamat duetti pole ma eluilmaski kuulnud!

Jah, mu jalad olid tol päeval kõvasti vatti saanud.-Sellepärast nad nõrgaks lõidki, ja mul oli pöörane tahtmine sealt võimalikult kiiresti minema panna. Mis imeasjaks ma seda Halili tšešmat siis õige pean, et ma teda niikaua imetlen! Kõige tavalisem allikas: kaks toru läbi kiviplaadi, vesi nõrgub sealt künasse, millest loomi joodetakse. Sääraseid allikaid on mujalgi küllalt, uhkemaidki — kolme toruga.

Polnud mingit mõtet sinna ootama jääda. Mul hakkas endast isegi kahju, kui mõtlesin, et olen nii kaua seal tellistest varikatuse all tammunud ja sihukest algelist inimloomingut tunnistanud.

375

Vihm oli pisut vähemaks jäänud, aga oleks teda ka endiselt valanud, ma oleksin ikkagi minema läinud. Mulle on alati meeldinud vihmaga koju minna. Olen tugeva iseloomuga mees ja pean lapsikuks sentimentaalsuseks halva ilma korral tellistest varikatuse all konutada.

Panin oma jopil viimase kui nööbi kinni ja hakkasin porist teed mööda koju astuma. Ma ei kiirustanud. Las mu sõbratar näeb rõdult, ei ma ei poe isegi paduvihma eest tema varikatuse alla peitu ega tunne vajadust tema uksele koputada. Teadku, et ta ei tulnud mulle meeldegi, kui ma .tema majast mööda läksin. Kas loomaarstil on siis vähe tegemist, et asja ees, teist taga esimesse ettejuhtuvasse majja sisse astuda?

Kindel, et ta jookseb akna juurde, kummardub välja ja hõikab mind, aga ma teen näo, nagu ei kuulekski. Ainult kui ta oma hüüet kordab ja meeleheitlikult kolmandat korda karjub, siis ehk pööran ümber ja lehvitan talle ükskõikselt käega.

Nii ma teengi! Lehvitan korra käega ja lähen edasi, eks me siis vaata, kas tal on pärast seda veel tuju oma külalist lõbustada!

Astusin aeglaselt. Juustest nirises vihmaojasid jopi krae vahele ja voolas selga mööda alla. Aga ma ei tahtnud kõige harilikuma vihma pärast argust ilmutada ja jätkasin kiirustamata oma teed, nagu tugeva iseloomuga mehele sünnis.

Kui ma olin niimoodi umbes kolmkümmend meetrit käinud, kuulmata enda ümber midagi peale vihma pladina porimülkaks muutunud maapinnal, tuli mul ootamatult tahtmine sammu kiirendada. Muide, mulle ei ole kunagi meeltmööda olnud tuim, aeglane vantsimine.

Teed valimata paterdasin läbi porilompide, hinges kõle tühjus, kuni jõudsin lõpuks oksliku tara ette, mille taga kükitas Pantelejevi eide maja nagu kõhevil kana. Pante-lejevi eit elab nüüd poja juures keset küla uues kivimajas, tema rohetava katusega lobudikus aga troonin mina nagu kuningas. See elamu ei vasta küll minu ühiskondlikule positsioonile, aga ma elan seal tõepoolest kuninglikult ja mõtlen üleolekuga kõikidele moodsatele majadele nende kinniste verandade ja päikeseliste erkeritega[1].

[1] Väljaehitus (eend) maja fassaadil või nurgal, harilikult pool ümara või kolmnurkse kujuga. — *Tõlk.*

Praegu näis see märg, kohevil sulgedega majalobudik, mis libeda okkalise tara tagant ainult poolenisti välja paistis, tõepoolest armetu. Aga kõiges oli süüdi see neetud vihm. Arvan, et isegi uhked lossid ja paleed ei näi niisuguse tusase ja märja novembritaeva all rõõmsamad.

Võtit vanasse roostetanud lukku toppides ei mõtelnud ma õieti millelegi. Mulle oli absoluutselt ükskõik, kuhu ma astun, kas lossi või hurtsikusse, kas mu silmade ees avaneb marmorsammastega särav saal või sünge onni savi-põrand, kus losutab noaaegne nõest mustunud kolle.

Muidugi mõista ei saanud ukse taga olla mingit üllatust ja mingist marmorsaalist ma ei mõlgutanud. Näis, nagu oleksin sügavasse jõehauda sukeldunud — nii vaikne ja rahulik oli ümberringi. Ainult vahetevahel kostis sisinat ja ma teadsin, et need on vihmapiisad, mis langevad hõõguvatele sütele. Lõhnas tukkide ja vaiguste peerulõmmude järele. Neisse lõhnadesse segunes edasiandmatut, vaevalt tajutavat muistsete aegade hõngu. Seda tuli leivaastjast, mis oli maisijahu lõhnast läbi imbunud, riiulitel seisvatest tahmunud pottidest, milles oli kord kollase mirabellisiirupiga magustatud oaputru keedetud, ja suurest kõrvitsa-koorest, kust puulusikad .välja ulatuvad. Kõik need noa-aegsed, ammu käsutamata esemed eritasid vaevalt tajutavat kopituslõhna.

Säärasena võttis mu palee mind vastu, kui ma ukse kinni olin pannud.

Leidsin pimedas käsikaudu petrooleumilambi, võtsin sel klaasi pealt ja süütasin tahi. Siis läksin kõrvaltuppa, mis erines esimesest selle poolest, et oli väiksem ja ilma koldeta. Vahetasin seal märjad riided kuivade vastu.

Kui olin oma tualeti lõpetanud, tajusin endas ja enda ümber äkki jälle sellist tühjust, et päris kohkusin. Näis, nagu oleks kõik, mida eluks nimetatakse, minust lahku löönud, nagu liiguksin ma lihastest ja luudest koosneva automaadina mahajäetud hauakambri hämaruses. Mul ei olnud tahtmist midagi teha ega mõtelda.

Seisin mitu minutit oma toa lävel. Kes teab, kui kaua see tobe tardumus oleks kestnud, kui mu pilk poleks juhuslikult köögi vastasseinale langenud, kus oli selgesti kellegi varju näha. Seda terasemalt uurides taipasin lõpuks, et see on minu enda vari. Kui ma sellest lihtsast asjast aru sain, tuli mul tahtmine seda kuju täpsemalt uurida, kõiki tema kääre ja lookeid kindlaks teha — hakkasin äkki huvi

tundma, kuidas mu enda varjupilt välja näeb. Pean tunnistama, et ma ei olnud sellest väga vaimustatud: kühmu vajunud keha, norgus pea, lõdvalt rippuvad käed. Mul hakkas ebamugav ja isegi häbi, sest siiamaani olin kujutlenud, et olen hoopis teistsugune. Omaenda kujutluses olin uhke rühiga, laiade õlgadega ja odaheitja kätega mees (mulle meeldis väga antiikajalugu). See vastasseinal värelev siluett aga näitas otse vastupidist!

Loomulikult sain õudselt pahaseks, hakkasin kätega vehkima ja lõin pea selga. Armetu siluett seinal peegeldas muidugi mu väsimust, sest sel päeval olin maha käinud pika tee, pealegi läbi pori sumbates. Mis siin imestada! Seda võib ka kõige kuulsama odaheitjaga juhtuda.

Pöörasin pilgu varjult kõrvale ja hakkasin tusaselt tuld lõkkele puhuma. Sooja tuha all hõõgusid veel suured rubiinpunased söed. Panin neile laaste peale ja puhusin, lõkkele lööjiud leegid nilpsasid köide köhal rippuvat nõgist ketti. Neil puhkudel, kui ma ei viitsinud küla toidubaari minna, riputasin selle keti otsa kartulipaja või keetsin , maisiputru. Aga sel õhtul ei olnud mul üldse isu, ma ei tahtnud toidu peale mõteldagi. See võis olla halva ilma süü — väljas valas nagu oavarrest.

Viskasin ühe suurema halu juurde, et tuli paremini põleks, tõmbasin kolme jalaga tooli lähemale ja istusin kolde ette.

Oli hea ja hubane.

Aga tühjusetunne ei kadunud hingest. Kuigi ma teadsin, et kurbuseks pole, põhjust, sest mu tööasjad olid täiesti korras. Kuuaruanne oli tehtud ja kooperatiivmajandi loomade tervis lihtsalt kadestamisväärne. Väljalüps minu piirkonnas kasvas pikkamisi, kuid järjekindlalt, ja lehm Raska kuulsus pidi varsti üle terve ümbruskonna levima. Miks peaksin siis nukrutsema? Hambad mul ei valuta, ja mis kõrgus- või kaugushüppesse puutub, siis ei vannu ma ühelegi kohalikule spordimehele alla.

Niisiis puuduvad põhjused, miks peaksin nina norgu laskma või koguni üksinduse üle kurtma. Ausõna, naljakas! Hommikul võtsin oma sarvilisi patsiente vastu, pärastlõunal tegin ringkäigu farmides, võtsin osa nõupidamistest ja välkkoosolekutest — mis üksindusest saab siin juttu olla? Ma jään ju alles õhtul üksi.

Halb tuju oli niivõrd põhjendamatu, et ajas lihtsalt naeru peale.

Kui tuli koldes juba kustuma hakkas ja» oli vaja kepiga tükke kohendada, tuli mulle äkki ei tea mis hea pärast mõte, et ma pole juba üle aasta väljaspool oma veterinaarrajooni käinud. See mõte oli isegi lõbus ja mu näole ilmus tahtmatult naeratus. Jah, juba terve aasta ei olnud ma Kesteni ja Trigradi vahelistelt rohelistelt karjamaadelt lahkunud.

Iga kord, kui mõte puhkusele libises, haaras mu südant seletamatu mure. Oletame, arutasin ma, et homsest päevast peale vabanen kõigist kohustustest. Tore. Aga mis edasi? Selle «edasi» taga avanesid niisugused jahmatavad võimalused, et ma ei teadnud, millest kõigepealt kinni haarata. Võiks näiteks metsa hundijahile või Lõkisse doktor Natševale külla minna. Näeksin seal iga jumala päev tema meest ja võiksin talle üleolevaid ning väljakutsuvaid pilke heita. Nii hundid kui ka Lõkisse minek olid küllaltki meelitavad. Niisama ahvatlev oleks Smoljanisse sõita, kümmekond romaani osta ja täielikku vabadust nautides koju jääda ning hommikust õhtuni lugeda. Ka see ei oleks paha. Ja mis takistab mind iga päev oma sinisilmse sõbratari juures käimast? Aitaksin tal õpilaste vihikuid parandada, too vastik tüüp aga peaks tellistest varikatuse all seisma ja armukadedusest määratsema! Las imetleb temagi seda tähtsusetut Halili kiviallikat.

Loomulikult oli ka teisi kiusatusi.

Aga sel õhtul oli mu hing nagu hangunud. Mis mul- ka pähe ei tulnud, ta jäi ikka osavõtmatuks, miski ei erutanud teda.

Teda näris tusk, aga miks — tont seda teab.
Viskasin peast välja kõik kohaliku iseloomuga meelitavad ettevõtmised. Tõmbasin oma plaanidest maha isegi huntide hävitamise. Hundijaht on vaprust nõudev meelelahutus, kuid siin on üks elementaarne tingimus: sul peab olema püss, võimaluse korral koguni kaheraudne. Minu jahivarustus aga koosnes ainult liblikavõrgust, seetõttu olin sunnitud hundid rahule jätma.
Kõigi loogikareeglite ja assotsiatsiooniseaduste kiuste meenus mulle korraga väike söökla Sofias, kus me Avakumiga möödunud aastal lõunat olime söönud. See mälestus kerkis mu teadvuse kõige varjatumast sopist nii ootamatult ja tekitas nii meeldiva tunde, et ma ei suutnud ennast pidada ja puhkesin valjusti naerma. Oli justament nii, nagu oleksin pilku juhuslikult nurga poole heites leiva-

astja kohale kummarduvat Momtšilovo kaunitari, Bala-banovi leske näinud. See kukkus nii naljakalt välja, et võimatu oli tõsiseks jääda!
Tõepoolest, mälestus sellest toidubaarist, kus pakuti aperitiive, oli täiesti ebakohane, ma ei joo ju üldse ja selletaolised asutused mind ei tõmba. Aga mis Avakumisse puutub, siis pean tunnistama, et teda meenutan ma tihtipeale, — ei möödu päevagi, mil ma temale ei mõtleks. Kui ma Momtšilovosse minnes Zmeitsa mäe ümbert ringi lähen, näib mulle kaljupankade vahel tingimata tema pisut kühmus kogu vilksatavat. Tarvitseb mul vaid vähekeseks Iltšo kõrtsi sisse astuda, jalgu puhkama ja klaasi haput veini jooma, kui mind ründab mälestuste rahutu parv — terve Momtšilovo afäär ja selle üksikud stseenid kerkivad mu silmade ette, otsekui oleks kõik alles eile juhtunud. Aga kui ma möödtm Daudi lambakoplist, mis jääb metsakarjamaa serva, tõuseb mul millegipärast tomp kurku ja surui ohke suule. See on ju sama kõht, kuhu Ava-kum oma armastatu tõi, et teda siis surma saata! Kõik tõe nimel, mida ta lakkamatult jälitab, nagu too nool terra-kotavaasil, mis tahab hirve tabada, kuid sellele iialgi järele ei jõua.
Sealsed paigad on seotud Avakumi tegevuse kõige tähtsamate momentidega, seal avaldus täies hiilguses tema analüüsivõime ja toimus tema rahutu elu mitu märkimisväärset sündmust. Seal kohtusime temaga esmakordselt ja seal sugenes meie vahele sõprus — kui üldse võib rääkida sõprusest jumalate soosiku ja lihtsureliku vahel, ehkki viimane on rajooni loomaarst...
Akna taga valab lakkamatult. Tuul undab korstnas kustuvatele sütele langevad aeg-ajalt sisinal vihmapiisad, uks kord kriuksub, kord nagiseb, otsekui tahaks oma loksuma löönud sagaratelt maha prantsatada.
Öö oli ebameeldiv. Vihmavesi imbus läbi laepragude sisse, tuule kõle hingus tungis tubadesse ja pani lambitule kartlikult vuhisema.
Nii ma istusin köide ees ja mõtlesin Avakumi peale, agu kes teab, võib-olla rohkem enda kui tema peale. Taht hak kas suitsu ajama, kollane leegikeel klaasi all kippus vähe haaval kustuma, mu peas aga küpses imetore otsus, rm naeratasin ühtepuhku ja see vihmane öö ei tundunud mull< enam nii õudne.
Viskasin koldesse laaste ja puhusin leegi lõkkele. Jälle

lõi lõõmama tore tuli. Kui ma olin lampi, petrooleumi juurde valanud, hakkas ka see kuldset valgust vilkuma. Tuul laulis korstnas, uks aga vaidles lustakalt oma roostes hingedega.
Võtsin voodi alt kohvri ja hakkasin asju pakkima.
Mis siis — las mu sinisilmne sõbratar poetab homme paar pisarat. Ta on selle ära teeninud ... Inimene peab uhke olema.

2.

Seisin terve tunni sooja duši all, solistasin vees, vehkisin kätega ja vilistasin lõbusat viisi. Tundsin rõõmu peegli üle, vanni ja valamu läikivate nikkelpidemete, klaasriiuli ja seal oleva seebialuse üle, lühidalt — olin õnnelik. Nii õnnelik, nagu võib olla inimene, kes on terve aasta ürgmetsas elanud. Õige küll, ka selles metsas oli mul võimalik supelda, aga muidugi mitte jääkülmade kärestikega Dospati jões. Sealt võivad iga silmapilk forellid välja hüpata ja suplemine on ebamugav. Mööda karjatamiskohti hulkudes leidsin ojades sügavamaid kohti, läksin sisse, kükitasin ja pritsisin endale kätega vett, niipalju kui süda lustis. See oli mõnus, kuigi ma vahel koos veega ka liiva ja vesikasve kaela kühveldasin. Siin aga olid sooja ja külma vee kraanid ning polnud vaja kükitada. Vesigi oli selge nagu pisar.

Panin ennast riidesse, läksin tänavale ja võtsin takso.

«Kressi tänavale,» ütlesin rna juhile.

Mul oli hea tuju ja ma otsustasin juhile lähemalt seletada, kus see veidra nimega tänav asub, aga mees oli vist millegi peale pahane, heitis käega ega teinud kuulmagi.

Las eksleb vähe ringi, küll siis õpib, olgugi et maksta tuleb minul. Kui ta kaotab lõplikult lootuse seda tänavat leida, otsib ta süüdlase moega muidugi minu abi, aga siis ma ei tee enam väljagi — kehitan ainult õlgu. Las õpib omal nahal tundma, et halvast tujust ei tule head.

Üldse tundsin ma end suurepäraselt ja mu meel oli rõõmus. Raha oli mul küllalt, aega kuhjaga, kõik mu isiklikud ja tööalased mured olid jäänud kuhugi kauguste taha.

«Pea kinnj,» ütlesin ma autojuhile, «võtan siit sigarette. Seal vastas on näha minu lemmikmarki.»

Ütlesin nõnda, kuigi ma ei ole mingi suitsumees, niisama naljapärast panen vahel sigareti ette. Mul lihtsalt meeldis luksuspoodi astuda ja vitriine vaadata. Hotellist tulles ostsin koguni välismaise ajalehe. Loomulikult ei osanud ma seda lugeda, sest tunnen seda keelt halvasti. Aga missuguse tooniga ma müüjannale «palun» ütlesin ja ajalehe poole peaga viitasin! Ta sai minust otsekohe aru ja isegi naeratas mulle, nagu näis. Oli tore tunne.

Sõitsime edasi. Sel ajal kui mina sisseoste tegin, oli sohver nähtavasti kõvasti pead murdnud, sest ta jõudis ilma suuremate raskusteta sinna rajooni, kus asus Kressi tänav. Tegime kääre ümber televisioonimasti ja peatusime paari minuti pärast maja ees, kus elas Avakum.

Kell oli üheksa ligi.

Kui ma juhile arvet tasusin, tundsin, et keegi vaatab mind rõdult. See pilk käis minust läbi, tundsin seda iga keharakuga ja see lausa masendas mind. Pigistasin hambad kokku ja ei tõstnud pead.

Auto sõitis minema. Tõukasin jalgvärava lahti ja astusin õue. Majani oli «kümmekond sammu, sinna viis kiviplaatidega sillutatud tee. Sain vaevalt paar sammu teha, kui rõdult hüüti:

«Kellele sa kohvri jätad?»

Oh, see hääl! Oleksin peaaegu kõmistanud ja puna tõusis näkku.

«Ma polnud kindel, et sind kodunt leian, sellepärast jätsin oma pagasi värava ette,» valetasin talle. Avakumiga suheldes olin saanud tubli kooli ja täbarast olukorrast väljapääsu lefdmine ei teinud mulle enam mingit raskust.

«Või nii?» imestas Avakum oma silmakirjalikkust varjamata. «Kui sa kindel polnud, miks sa siis auto minema saatsid?»

Ja naeris vaikselt oma südamlikku, natuke nukrat naeru.

Ta embas mind oma vana kombe kohaselt, lõi käega raskelt õlale, vaatas mulle silma ja noogutas julgustavalt. Siis pani ta mu kärnina poole pööratud ilmatu suurde nahktugitooli istuma, nihutas väikese järi lähemale ja istus mu kõrvale. Me vahetasime mõningaid banaalseid lauseid Trigradi kandi ilma, minu töö ja meie ühiste tuttavate kohta (Balabanovi leske ei riivanud ta ühegi sõnaga). Selleks ei kulunud rohkem kui viis minutit. Vesteldes vaatas ta mulle ainult üks kord otsa, nimelt siis, kui ma sigaretipaki välja võtsin, muidu jändas ta kogu aeg

oma piibuga ja sonkis selles lõpmatult. See võimaldas mul lähemalt tema nägu uurida, ilma et oleksin kohanud tema õudsete silmade pilku. Ma ei käsuta sõna «õudsed» mitte edvistamiseks või sellepärast, et neis tõepoolest midagi õudset oleks olnud. Vastupidi, tal olid ilusad sinihallid rahulikud, keskendunud vaatega silmad. Aga minutaolisele hella enesetundega inimesele oli nende pilk lihtsalt talumatu: tarvitses tal vaid kellelegi otsa vaadata, kui see inimene tundis end otsekohe nagu esimese kursuse jumbu professori palge ees. Avakumi raske pilk tungis sügavale vestluskaaslase hingepõhja ja näis ülitundlikel kaaludel tema mõtteid kontrollivat. Sellepärast tundusidki tema silmad mulle ajuti õudsetena.

Tema nägu, mis meenutas ajast mahajäänud kunstniku, lavalt lahkunud näitleja või paljuseigelnud vanaldase poissmehe füsiognoomiat, näis kurnatum kui kunagi varem. Kortsud tema põskedel ja laubal olid pikemad ja sügavamad, lõug teravam, lõuapärad nurgelisemad kui muidu. Juustesse oli hõbedat kõvasti juurde tulnud, eriti oimudel. Ka aadamaõun oli teravamalt väljas. Kõhnus andis Avakumile linliku, ütleksin koguni salongilõvi ilme. Jäi mulje, nagu poleks' tema ega ta esivanemate soontes iialgi talupojaverd voolanud. Aga niisugune mõte võis ainult sellele pähe tulla, kes polnud tema käsi näinud. Need — soonilised, randmest tugevad ning pikkade sõrmedega — rääkisid ürgsest jõust ja sünnipärasest osavusest. Mina kujutlesin alati, et üks tema esivanemaist pidi tingimata olema ehitaja, kes tegi maju ja sildu ning oli niisama heaskuulsuses kuiTrevna ja Koprivštitsa meistrid.

Kui olime sissejuhatavate fraasidega maha saanud, küsis Avakum, miks ma hotellis peatusin ja otse tema juurde ei tulnud — ma ju teadvat, et tal on mugav korter, kus ma võivat ennast nagu kõdus tunda.

«Aga võib-olla ma tulingi otse sinu poole,» vastasin tähendusrikkalt kohvrile osutades.

Ta raputas pead ja naeratas. Silmades põlesid tal juba tuttavad tulukesed — nagu alati, valmistus ta pärast pikemat lahusolekut silmaosavust proovima. See oli tema eriharrastus, omamoodi «õppeetüüd», aimamismäng, mis pakkus talle huvi, sest ta kordas seda alati, kui me kokku juhtusime.

«Võib-olla tulingi nimelt sinu poole,» kordasin ma, et talle «jahiretkele» asumiseks põhjust anda.
383
Tulukesed kustusid ja Avakum haigutas.

«Seekord on ülesanne liiga lihtne, aga et sa vastu punnid, siis panen su hõlpsasti selili. Kulla Anastassi, sa peatud hotellis «Bulgaaria» ja su kohvris on kodukootud rodopi vaip, mille sa mulle kingiks tõid. Olen hingepõhjani liigutatud. See meenutab mulle erutavaid elamusi ja muudki meeldivat.»

Ta toppis piibu täis, pani tule peale ja popsis mõttes olles mitu sinakat suitsupilve õhku.

Varasematest kogemustest ma teadsin, et see on tema nõrkus ja lemmikmäng — üllatada külalisi igasuguste nende elu üksikasjade ja sündmuste «äraarvamisega». Sellega demonstreeris ta oma haruldast tähelepanuvõimet, ja kuigi tema nägu sealjuures ükskõiksust ilmutas, olin ma kindel, et tema rõõm neil puhkudel oli kahekordne. Ta nautis oma «avastuste» tabavuse efekti ja osavust, millega ta seda enesearmastusele ohtlikku, riskantset mängu mängis. Ma muidugi-oletasin, et hotelli võib ta ühe või teise asjaolu tõttu ära arvata, aga mis vaibasse puutub, siis olin lihtsalt jahmunud. Heitsin pilgu kohvrile — see oli korralikult kinni ja mingit pilu ega narmast ei paistnud.

Avakum tõmbas veel paar mahvi ja kehitas siis üleolevalt õlgu.

«Siin on kõik niivõrd lihtne, et sinu asemel ma punastaksin nagu koolijüts, kes pole tunniks ette valmistanud. Sul on viimane aeg taibukamaks saada! Mis siin keerulist on? Vaksalis võtsid sa takso ja ütlesid juhile: «Hotell «Bulgaaria».» Miks just hotell «Bulgaaria»? Sellepärast, et sa oled harjunud seal peatuma. Vajadus juba tuntud võõrastemajas peatuda on kõigile reisijatele ühine. Tõsi küll, kui vabu numbreid pole, võib inimene hoopis teise kohta sattuda. Igal juhul — kas sellepärast, et praegu on turiste vähe, et pole nii-öelda hooaeg, või sellepärast, et oled õnnetähe all sündinud, sul

ilmselt vedas, administraator kirju-tas su nime lahkelt raamatusse ja sulle anti tuba. Sind huvitab, millest ma seda järeldan? Oleks juba aeg niisugustest küsimustest loobuda. Kas ma sind vähe olen õpetanud olukordi analüüsima! Esiteks. Sinu kuue vasakust taskust vaatab välja «L'Humanite» kokkumurtud number. Tubli. «L'Humanite» ja üldse välismaa ajalehtede lugemine on kiiduväärt. Ainult et välismaa ajalehti müüakse ainult paaris kioskis ja ainuke hotell, mille lähedal üks säärane asub, ongi «Bulgaaria». Teiseks. Asja võtsid sa taskust

paki sigarette, et suitsu teha. Pakend on tsellofaanpaberis ja punase ribaga. Need on kõrgemat sorti sigaretid «Filter», mida paraku müüakse ainult ühes kohas — «Bulgar-tubaka» esinduskaupluses. Kus see asub? Mõne sammu Raugusel hotellist «Bulgaaria». Kolmandaks. Minu juurde sõitsid sa vana «Varšavaga» CF 58-74. See auto on mulle tuttav ja juht samuti — ta on mind tihtipeale koju loonud. Selle auto seisuplats on Slaveikovi tänaval — «Bulgaaria» hotellile kõige lähemas peatuses . ..

Ajaleht, sigaretid, auto,» jätkas Avakum, «samuti see, et sul oli küllalt aega ennast pesta, habet ajada, ülikonda vahetada, värskelt triigitud särki selga panna — kõik see, mu kallis Anastassi, näitab üsna selgesti, et sa ei peatu kusagil mujal kui hotellis «Bulgaaria».»

Ta vaikis viivu.

«Nüüd vaip ... Sa vist märkasid, et sel ajal kui sa esikus mantlit maha võtsid, tõin mina kohvri tuppa. See oli minu meelest liiga kerge ja pooleldi tühi. Kui keegi Trigradist Sofiasse puhkusele tuleb, ei asu ta tühjalt teele... Suurema osa oma pagasi.st jätsid sa teise kohta, mille me juba kindlaks tegime. Mis siin sees võiks olla? Ese peab olema kogukas, aga kerge, ta ei ole kõva, on ilma teravate nurkadeta, ja kui kohvrit raputada või lapiti maha panna, siis sees midagi ei kõlksu ega nihku. Mees, kes peatub hotellis, ei tule sõbra juurde külla pesukohvriga. Kui poleks olnud muid tunnuseid, oleksin öelnud — nahk. Kohvris olev ese aga on sinu enda peale jälgi jätnud, niiöelda visiitkaardi välja pannud. Vaata oma käiseotstele. Mis sa seal näed? Mitut peenikest valget karva, pikkus umbes neli sentimeetrit. See on kitsevill. Kui vaip on täiesti uus, langevad mõned kiud põhikoest välja. Hommikul asju ümber pakkides puudutasid sa vaipa ja ta märkis oma nime su kuuekäiste külge. Pisut teravama tähelepanu korral on seda võimalik välja lugeda!»

Tulukesed tema silmades süttisid taas, aga kustusid kohe. Ükski lihas tema näos ei väratanud. Tal oli mureliku inimese ilme.

Laotasin käsi ja tõusin püsti. Mis sa selle peale ikka kostad? Avasin kohvri, võtsin vaiba välja ja laotasin Ava-kumi jalgade ette.

Ta vaatas seda puhk aega ja ma märkasin, kuidas tema huuled kibedaks muigeks kooldusid. Sel ajal kui ta riidesse pani ja kõrvaltoas kohvi keetis.

uurisin uudishimulikult tema kabinetti. Peale projektsiooniaparaadi ei olnud seal midagi uut, mida ma polnud varem näinud. Hulk tihedalt ritta seatud raamatuid riiulitel, vana kulunud plüüškattega diivan, kõrge laualamp ja lohkuistutud tugitool kärnina ees — kõik need olid mulle enne tuttavad ja seisid endistel kohtadel, aga millegipärast õhkus kogu sisustusest veidrat väsimust. Justkui oleks esemetelegi üle kandunud peremehe skeptiline ilme, just kui oleksid nad kaotanud lootuse uueneda või sentimeetri võrragi paigalt nihkuda.

Optimistlikult häälestatud näis olevat ainult projektsiooniaparaat, mille klaasid läikisid kuidagi väljakutsuvalt.

Kirjutuslaud oli sedapuhku rohkem kui kunagi enne igasuguseid pabereid, teatmeteoseid, pildiajakirju ja ajalehti täis. See oli toas ainuke koht, kus harjumuspärane karm kord oli käest lastud. Avatud raamatud, läbisegi vedelevad ajakirjad, laialipillatud ajaleheväljalõiked allakriipsutatud pealkirjade ja tekstiosadega, — säärane tavatu korralagedus andis tunnistust

sellest, et peremees laua juures pikemalt ei peatu, sest tema huvi on suunatud kuhugi mujale, kodunt väljapoole, või sellest, et suurema osa oma vabast ajast veedab ta armastatud tugitoolis, jalad välja sirutatud ja silmad kinni, otsekui mingit kauget, vaevu kostvat kohinat kuulatades. Niisugusena olin teda näinud tema kõige halvematel päevadel pärast õudset sõrataudi-afääri ja Irina enesetapmist — tema tookordne süngus oli mulle igaveseks mällu sööbinud. Aga mu tähelepanekud ei osutunud päris täpseteks. «Kas sa mu fototeegiga oled juba tutvunud?» küsis Avakum ja pani lauale kandiku tassidega. Seljas oli tal elegantne kohvipruun ülikond.
«Missuguse fototeegiga?» küsisin ma ümber vaadates. Ta naeratas üleoleva, andestava leebusega, pani mulle käe õlale ja juhtis mu raamaturiiulite juurde. Nende kõrval oli väga kitsas käpp, mis ulatus raamatukogu ülemise riiulini. Käpp oli samast puust ja samasuguse tegumoega kui riiulid, mistõttu ta tundus lihtsalt raamatukogu pikendusena.
Olgu peale, eelmise öö olin veetnud sõites, sellepärast polnud mingi ime, kui mõned pisiasjad kähe silma vahele jäid. Avakum hakkas käpist laekaid välja tõmbama. Ühed

olid ääreni täis fotosid, teised filmirulle. Selle vaikivi maailma iga osa oli varustatud etiketiga, signeeritud mõne' tähe või numbriga ja veel mingisuguste märkidega, mis meenutasid kreeka tähti.
Ta käskis mul valida ükskõik missugune täht, esimene, mis pähe tuleb, ja ma valisin F-i. Vist torkas mulle pähe «fantaasia», sest nimetasin selle tähe täiesti huupi.
«Tore,» noogutas Avakum. Kõik märgid näitasid, et ta oli minu juhusliku valikuga rahul, isegi väga rahul.
«Käe, missuguste fantaseeringutega väljapaistvad inimesed aega surnuks löövad,» mõtlesin ma ja tundsin oma kõige tavalisemale asjalikule loomulaadile mõeldes sügavat rahuldust. «Tõsi küll, ka minul on nõrkus — liblika-võrk —, aga üks asi on tiivulisi õiekesi püüda ja teine asi mingi fotoasjandusega tegelda.»
«Siin on nende isikute fotod, kelle perekonnanimi algab F-tähega. Muidugi mõista on need niisugused isikud, kelle vastu ma nii-öelda professionaalset huvi tunnen. See on summutiga püstoli FR-59 pilt ja ülesvõte koljuluust, mida läbistas sellest püstolist lastud kuul. Vaata, kui kitsas ja sile on kuuliauk. Sellel filmil siin aga on veel põnevamaid asju. Uks hetk!»
Ta hakkas kassetti pfojektsiooniaparaati panema ja ma pigistasin hambad risti. «Küllap nüüd näen, kuidas sama kuul teisi organeid, näiteks magu või vaagnaluud läbistab,» mõtlesin ma endamisi.
Põnevusest hoidsin isegi hinge kinni.
Avakum tõmbas kardinad ette ja tuba läks pimedaks. Siis võttis ta raamaturiiuli alt magnetofoni ja hakkas seda tööle seadma.
«Või veel, järsku kuulen ka vaagnaluu läbimise raginat,» mõtlesin ma. «See on ju võimsa löögijõuga kuul.»
Võpatasin ja valmistusin kuulama.
Kõrvad tabasid algul ainult lindi liikumiskahinat, seejärel tulid helid, mis näisid pärinevat nõiduslikku kumasse uppunud muinasjutumaailmast. Kamina kõhale, ekraani aset täitvale seinale ilmusid metsikud kaljud, millel kasvas jändrikke puuäbarikke, valgus läks heledamaks ja ma nägin salapärast metsalagendikku keset mägesid. Otsekui olematusest ilmusid tantsukeerises nõiad ja kuradid, nende hulgas Ariel ja Oberon, Puck ja Imeilus Haldjas…
Valpurgi öö algus.
See oli tõepoolest imepärane! Oleksin seda lõpmatuseni

vaadanud. Mulle meenusid üliõpilaspäevad, teine rõdu, esimesed kiindumused ja esimesed pettumused. Oh seda muretut noorust, seda aega, mil unistasin terve maailma risti ja põiki läbi rännata! Esimesed blondid lokid, esimene naeratus, esimene unetu, õnnelik öö…

Miski klõpsatas, ja Valpurgi öö nägemustest jäi üksnes tume laik. Katkes ka nõiduslik muusika. Avakumi asjalik hääl teatas:

«Seegi oli F — «Faust». Balletiintermetso.»

Ta lükkas eesriided kõrvale ja tuba täitis taas vihmase päeva sumedus.

«Nüüd näitan sulle Imeilusat Haldjat. Siin ta on.» Ta ulatas mulle pikliku foto. «See on juba M-tähe alt: Maria Maksimova. Ütleb see nimi sulle midagi?»

Pidin tunnistama, et kuulen seda nime esimest korda. Meie kandis ei jõua kõigega kursis olla, raadiot mul ei ole, ja kuidas sa ilma selleta kultuurielu uudistest kuuledki. Muidugi ei Ijakanud ma selle pealinna balletitähe suhtes ilmsiks tulnud nõmeduse pärast liiga lömitama, vaid olin lihtsalt vait Mis fotosse puutub, siis ei saanud ma end pidada.

«Missugune iludus!» hüüatasin ma.

Sellel Imeilusal Haldjal oli tõesti midagi ühist Valpurgi ööga. Kõige selgemini väljendasid seda tema silmad. Need olid hämmastavalt ilusad, kuid üpris häbitult vaatavad silmad, nad olid noored, kuid varjasid juba küpse naise kogemusi.

«Meeldib ta sulle?» küsis Avakum leebelt naeratades ja fotot oma kohale tagasi asetades.

Ma olin esimesest vaimustusest juba üle saanud. Pistsin käed tasku ja ütlesin õlgu kehitades:

«Tal on väga ilusad näojooned.»

Rohkem me sellest Imeilusast Haldjast ei rääkinud.

Avakum viis mind muuseumi, kus ta endiselt töötas kui tunnustatud restauraator. Tema ateljee gooti aknast kumas külma nukrat valgust. Ma ei olnud tema tööruumis kunagi varem nii palju igasuguseid kilde näinud — mõranenud amforad, purunenud vaasid ja hüdriad, tükkideks lõhutud kujud, tuhmunud kirjadega marmorplaadid —, sellel antiikaja mälestiste käimistul ei olnud kohta, kuhu jalga panna.

«On sul nii palju töid korraga käsil?» imestasin ma.

Avakum ainult naeratas. Ta näitas mulle kahte asja res-

taureeritud hüdriat ning valgest marmorist peata ja käteta naisekuju, mille kõrgus oli umbes kolmkflmmend sentimeetrit. Sealjuures andis ta mulle säärase tooniga seletusi, nagu oleks kaalul vähemalt poole inimkonna saatus.

«Artemis!»

Noogutasin, ehkki oleksin võinud ka vastu vaielda. Kuju võis niisama hästi ka Afrodite või Atena või mõni vanakreeka hetäär olla. Tal puudusid ju pea ja käed, muu poolest aga on kõik naised ühesugused.

«Teda tuntakse tuunika ja keha asendi järgi.» naeratas Avakum tagasihoidlikult. «Siin, vasaku reie kõhal puuduvad voldid ja marmor on krobeline. Arvatavasti oli siin nooletupp. Tuunika on lühike, ei ulatu põlvedeni, parem jalg ja käsi on pisut ette sirutatud, otsekui jookseks ta või ajaks kedagi taga. Parem käsi hoidis oda, vasak aga oli küünarnukist painutatud. See, et parema reie kohal on voldid sügavamad ...»

Ta jätkas seletamist, mina aga mõtlesin: «Ah siis sellepärast ongi töökojas nii palju kilde! Alguses tuleb analüüsida, oletada ja hüpoteese teha, ning alles pärast pikaajalisi otsinguid on võimalik tõde välja selgitada.» Avakumi kui julgeolekutöötaja «konserveerimine» oli teda «elavast» elust ajutiselt eemale kiskunud, ja ta sukeldus kõhe, pea ees, teise lemmiktegevusse. Nüüd mõistatab ta antiikmaailma saladusi, taastab ammusurnud maailma riismeid. Enne lahkumist ütles Avakum:

«Kallis Anastassi, õhtul läheme väga sümpaatsete ja kenade inimeste juurde külla. Seal näed ka Imeilusat Haldjat. Ta on tõesti võluv, ja ma kardan, et sa temasse otsekohe armud. Vaata ainult, et sa liiga kaugele ei lähe,, ta on nimelt kihlatud ja tema peigmees on kõhutavalt armukade ning metsik poiss.»

Need olid Avakumi viimased sõnad. Mina ruttasin uut kaelasidet ostma. Olin selle kavatsusega juba niigi kaua ringi käinud, sest senine lips oli musta ülikonna jaoks ülearu hele.

3.

Sedaviisi sattusin füüsika-matemaatikadoktori professor Najden Najdenovi majja.

Kust ma võisin arvata, et peagi kisub saatus mind kohutavasse draamasse, milles mul tuleb olla osavõtmatu kõrvalseisja. Oleksin ma seda ette teadnud, oleksin loomulikult Trigradisse jäänud ja hunte küttinud — hundijaht nõuab suurt julgust ja taibukust. Pealegi unistan ma juba ammu hundinahksest kasukast. Ütleme, et ma kohtan näiteks oma sinisilmset sõbratari. Tema muidugi ajab silmad imestusest pärani, mina aga ütlen: «See kasukas on köömes. Tänavu talvel tegin metsas niisugust laastamistööd, et ei tea, kuhu nähku panna. Kusagil pole neid hoida! Tahad, toon mõne sinule? Võid neist toreda vaiba teha. Olen kuulnud, et nendesse ei sigi kirpe. Praktiline asi.» Vaat nii oleks võinud minna, kui ma poleks külast lahkunud.

Õnnetu matemaatikadoktor hakkas kuuekümneseks saama. Lesest pensionärina elas ta täielikus üksinduses, sest lapsi tal ei olnud. Väljas ta peaaegu ei käinud — raske haigus, jalgade osaline halvatus, aheldas teda tooli külge ja sundis erakuna elama.

Tema maja, mis meenutas väikest villat, oli esiküljega metsa poole. Alumisel korrusel asusid avar võõrastetuba ja köök. Võõrastetoast viis keerdtrepp üles teisele korrusele, professori kabinetti. Tegelikult oli ülemine korrus tavaline mansard, sest ainult kabinet oli ruumikas ja hubane — akna asemel terve sein klaasist. Teised kaks tuba piilusid läbi ümmarguste, plekiga ääristatud katuse-akende metsa poole.

Köögis elas professori kauge sugulane, endine Doonau liiniauriku kokk, kunagine suur irvhammas ja pummeldaja, nüüd kiilaspäine ja kottis silmaalustega vanapoiss. Ta oli doktorile niihästi koka kui ka põetaja eest. Peale selle sai ta ühe päritud maja pealt provintsist sissetulekut. Nii et see roosa näoga paksuke elas üsnagi muretult, ümises päevad läbi moest läinud šlaagreid ja kolmekümnendate aastate viini šansonette..

Professoril oli vennapoeg Haralampi Najdenov ehk Hari, nagu kõik teda hüüdsid. Sellel mehel olid sõna tõsises mõttes kuldsed käed. Mõnest õlekõrrest meisterdas ta kähku

hiina mandariini, elevandi, eesli või tulilinnu. Lõpetanud Kunstide Akadeemias dekoratiiv- ja tarbekunsti osakonna, sai ta kuulsaks vitriinide ja näituste kujundajana. Pikka kasvu, sihvakas ja liikuv, kuulus ta nende inimeste hulka, kes lausa pulbitsevad energiast. Kuhu ta ka ei ilmunud, kõikjal leidis ta endale tegevust, mis esimesel pilgul näis tarbetu või mõttetu: kus nihutas lauda, kus sättis laudlina või tõstis raamatuid ümber, kui raamatukapp ette juhtus. Kui ta oli sunnitud paigal istuma, võttis ta taskust skitseerimisploki ja hakkas joonistama või keeras kullatud traadist põlve otsas igasuguseid kujusid. Kui ta aga restoranis lauast tõusis, tunnistas kelner kaua ja imestades kikkaid ja tillukesi inimesi, mida Hari sõrmed teise ja kolmanda roa vaheajal leivasisust masinlikult olid voolinud.

Hari teenis hästi, kuid kulutas raha mõõdukalt, oli ajuti isegi kitsi. Tema ainuke kirg olid kaardid. Kaardidel oli tema elukäigus saatuslik osa, mitte sellepärast, et ta kaardimängusse nii kiindunud oli, vaid tüssamiskalduvuse pärast, mida kaardimängijate moraal taunitavaks peab. Niipea kui tema sulitembud avalikuks tulid, ja seda juhtus üsna sageli, lõppes kaardimäng labase skandaaliga.

Sohitegemine oli tal omamoodi maania või sisemine sundus. Muide, maniakaalseid jooni oli ka tema onul, lugupeetud professoril ja doktoril. Iga vaba hetke kasutas ta ristsõnade ja piltmõistatuste lahendamiseks. Kui ta ei kirjutanud artikleid või ei koostanud õpikuid, lahendas ta matemaatilisi mõistatusi. Professor tellis välismaalt erialaseid ajakirju ja pidas nende toimetustega vilkalt kirja-vahetust. Vahetevahel koostas ta ka ise diferentsiaalvõrranditega mõistatusi, mille peale isegi Avakumi hammas ei hakanud.

Peab ütlema, et maniakaalsed harrastused olid iseloomulikud tervele nende suguvõsale. Hari kadunud isa oli elukutselt ihtüoloog. Kõik pidasid teda tõsiseks, oma erialale andunud teadlaseks, aga ka temal olid omad veidrused. Puhkuse või pühade ajal viskas ta seljakoti turjale ja läks matkama, aga mitte jõe või mere aarde, vaid ürgmetsadesse kloostreid ja mahajäetud kabeleid otsima. Seal kogus ta vanaaegseid pronkslühtreid, roostetanud riive, ikonostaaside riismeid. Ühel säärasel ekspeditsioonil Strandža mägedesse hukkus ta maohammustuse tagajär-jel. Seetõttu mulle tundubki, et nende suguvõsas olid kõik pisut põrunud. Ei ole ju midagi häbistavat, kui rajooni

loomaarst vabal ajal liblikaid püüab, aga et ihtüoloog vanu ukseriive või väravakoputeid kogub, see nagu ei sobiks…

Niisugune oli minu arvamus. Nüüd aga mõni sõna ka Imeilusa Haldja kohta. Mind ei saa pidada romantiliseks inimeseks, aga erandlikult luban endale ühe poeetilise võrdluse. Oma hapruse tõttu meenutas Imeilus Haldjas vesiroosi, vilkuse ja elavuse poolest aga minu sõbra, onu Redžepi vallatut valget kitsetalle. Ta oli tõesti imeline õis õigeusklike muhameedlaste paradiisist, mille idamaa poeetide pillav fantaasia kiimalise Allahi auks on loonud. Niisugune oli Imeilus Haldjas, ühtaegu nii vesiroos kui ka kitsetall. Aga kõigepealt siiski naine.

Kuid millegipärast tuli tal elus palju kannatada. Esimene õnnetus tabas teda, kui ta oli saanud kaheksateistkümneaastaseks. Vaevalt oli ta Operetiteatrisse praktikandiks võetud, kui dirigendi abi kutsus teda kuhugi Kuldsete sildade kanti autosõidule. Dirigent oli tubli autojuht, aga laskis hetkeks mõtted laokile — vist murdis pead kontrapunktide kallal —, ja auto lendas teekallakust alla. Hajameelsus on autojuhtidele ohtlik, pahatihti koguni hukutav nõrkus. Kui istud rooli taha, ei tohi mõelda gammadele, taktidele ja kontrapunktidele.

Kui Imeilus Haldjas oli kahekümneaastaseks saanud, abiellus ta väga silmapaistva inseneriga, kes juhatas suure objekti ehitustöid. Mees oli temast kolmkümmend aastat vanem, nii et liigutav oli vaadata, kuidas noorus ja küpsus armunult käsikäes tänavail kõndisid. Aga varsti pärast pulmi suri insener ootamatult.

Nagu näete, Imeilusa Haldja eluteele ei olnud just roose külvatud. Aga ta pidas vapralt vastu. Mul ei olnud kordagi juhust teda ahastamas või süngeid leinarõivaid kandmas näha. Otse vastupidi, kõik tema riided olid eredavärvilised ja ta pani isegi Hari kollast palitut kandma. Näete, missugusesse isevärki maailma Avakum mind viis. Nende veidrate harjumustega inimeste hulgas paistsin mina liiga proosaline. Ja nõnda see tegelikult oligi, sest kuidas ma muidu veterinaaria alal niisuguste saavutusteni oleksin jõudnud. Veidrate harjumustega inimese! on raske kõrge väljalüpsi eest võidelda.

Minu esimene õhtu professor Najdenovi majas möödus nagu suveöö unenägu, ehkki oktoober oli läbi ja väljas tibas vastikut vihma.

Endine kokk valmistas meile suurepäraseid šnitsleid, Hari aga tõmbas oma mantli sügavatest taskutest välja kaks pudelit vana punaveini. Siis võtsid Hari ja Avakum professori kätele ja tõid söögituppa laua juurde. Eriti raske see neil ei olnud, sest vanamees ei kaalunud üle viiekümne kilo. Imeilus Haldjas suudles teda mõlemale põsele ja hoolitses kogu õhtu tema eest nagu lihane tütar. Põdurusele vaatamata oli onu lõbusa loomuga ja suur naljahammas, jutustas vanu anekdoote ja

kinkis oma tulevasele miniale raugalikus liigutuspuhangus väikese smaragdiga kitsa kuldsõrmuse. Meie plaksutasime, Imeilus Haldjas embas onu ja poetas rõõmupisara, endine laevakokk aga mängis vanal lõõtspillil meremeeste tseremoniaalmarssi.

Varsti läksime üles teisele korrusele professori tuppa. Imeilus Haldjas pani valge kroogetega põlle ette ja hakkas kohvi keetma, Avakum ja professor süvenesid uue algebrareebuse lahendamisse, Hari aga kääris käised üles ja asus innukalt tööle — ta meisterdas juba pikemat aega onu jaoks imetooli. Jah, see tool oli tõeline ime: puhketool ja samal ajal ka kirjutuslaud ning vajaduse korral koguni voodi. See imeriist oli pealegi iseliikuv, sest tema šassii oli monteeritud rullidele!

Endine kokk serveeris meile kreemiga biskviite, me jõime kohvi ja likööri. Pärast kohvi tegi Hari ettepaneku mängida — pimesikku. Mina ajasin silmad pärani, sest arvasin, et kuulsin valesti, ja see kutsus välja üldise naeru. Aga Imeilus Haldjas põrutas jalaga vastu põrandat, ja pilkajate näod tõmbusid kohe tõsiseks. Siis vaatas ta armsalt mfnu poole ja isegi naeratas. Kui teise mehe pruut võõrale mehele suisa otsa vaatab ja sealjuures armsalt naeratab, siis — nagu öeldakse — võib see väikese romaani algust tähendada. Sellepärast mulle tunduski, et toa temperatuur tõusis vähemalt kahekümne kraadi võrra. Muide, olin enne seda just oma likööriklaasi tühjaks joonud.

Professor oli oma diferentsiaalreebustest hõivatud ega pööranud meile tähelepanu. Ta ei märganudki, millal me kabinetist lahkusime. Hari kustutas kõik lambid ja algas mäng — lihtne, aga paeluv, sest kõik toimus pilkases pimeduses. Igaüks meist võis end peita kuhu tahes — alumisest

korrusest kuni pööninguni. Ainult professori kabinet oli tabu. Loomulikult võttis ka endine laevakokk mängust osa, ja pealegi väga aktiivselt. Oma üheksakümnele kilogrammile vaatamata liikus ta hämmastava osavusega ning hääletult otsekui ilves mööda treppe ja peitis end nurkadesse. Ja kui mõni meist siiski ta üles leidis, lõi ta käsi kokku ja päris lämbus naerust, üürates kähisevalt nagu jõelaev.

Kogu selle aja, mis me mängisime, oli mul tunne, et oleme kõik viimseni Avakumi pilgu all — ta võis iga silmapilk eksimatult öelda, kuhu keegi meist peitu on läinud, kusjuures abitus, mida ta otsimisel ilmutas, oli täiesti teeseldud. Oma rolli mängis ta väga loomulikult ja usutavalt, nagu andekas ja kogenud kutseline näitleja.

Sellest õhtust on mul palju häid mälestusi, aga üks seik on eriti mällu sööbinud. Olin end just köögi taga asuvasse sahvrisse peitnud ja kükitasin liikumatult pimedas, kui kuulsin, et uksele lähenevad kellegi kiired kerged sammud. Samas avati uks ja ma tundsin Imeilusa Haldja tugevat parfüümi. Väikeses ruumis mõjus see lõhn nagu kloroform. Mul tuli nagu õhust puudu ja ma hakkasin lahtisi sui õhku. ahmima.

Siis sulges Imeilus Haldjas ettevaatlikult ukse, astus mulle kobamisi lähemale, kükitas ja pani mulle käe kaela ümber. Tema juuksed riivasid mu nägu, ma tundsin tema rinna voogamist ja kuuma hingust. Mul oli nii hea, et ma sulgesin silmad.

Ah niimoodi, tähendab see. polnudki juhuslik naeratus, kui ta mind looritatud pilguga vaatas — ma taipasin juba siis, et tema hing püüab minu poole.
Aga kes jõuab armastuse tujusid ära mõista?

Sel ajal kui mina kõhklesin ja mõtlesin, mida talle öelda ja kuidas oma rõõmu väljendada, sosistas ta mulle midagi kõrva ja nimetas järsku Avakumi nime... Ning «mulle sai kõik korraga halastamatult selgeks», nagu ütles ühes oma luuletuses suur Aleksandr Blok.

Et Imeilusat Haldjat täbarast olukorrast päästa, vabastasin end ettevaatlikult tema embusest ja hiilisin sahvrist tasakesi välja. Samas põrkasin nagu kahurikuul millegi massiivse ja liikumatu vastu. Kostis meeleheitlik möiratus. Möirgaja oli endine laevakokk. Tuli see rõõmust, et ta mu üles leidis, või hoopis hirmust, aga ta möirgas nagu haavatud härg. Siis sulges kellegi käsi tema suu ja tõeline Avakum lausus kaunis ähvardavalt:

«Jäta oma möirgamine, tohman, või ma topin sulle köögiluua kurku! Kuulsid?»
Sellega stseen lõppeski.

Mäng jätkus veel mõne aja, aga ma ei võtnud sellest enam endise vaimustuse ja innuga osa. Mine tea, mis minuga veel võib juhtuda! Niisugune mäng on juba oma olemuselt täis ootamatusi. Imeilus Haldjas heitis minu poole aeg-ajalt vihaseid ja põlglikke pilke.

4.

Samal kahekümne seitsmenda novembri õhtul — pidage kuupäev meeles! —, kui me Imeilusa Haldjaga pimesikku mängisime, anti meie lõunapiiril sektoris L—Z häire.

Ilm oli vastik, udutas lakkamatult peenikest vihma, tume taevas rippus madalal mäeseljandike kõhal, laskus siis veel madalamale ja vajus otsekui rinnutsi kõrgetele männi-kroonidele. Tihe piimjas udulaam tõusis rõsketest pimedatest kuristikest, voogas nõlvadelt alla, laotus üle lagendike, puges metsadesse ja järsakute jahedatesse soppidesse ning otsekui hangus. Ilm läks nii pimedaks, et ei saanud enam vahet teha hiigelkuuse ja sarapuu või klibuveerme ja kärnilise kaljurünka vahel.

Sääruses vihma- ja udusombus on isegi kõige teravam silm võimetu — pilk tungis tihkesse pimedusse ainult paari sammu võrra, mitte rohkem, elektrilambi valgus aga muutus kitsaks armetuks kureks, mis ulatus kõigest meetri taha. Piirivalvepatrullid liiguvad niisugustes tingimustes kompassi abil ja loodavad üksnes teenistuskoerte eksimatule haistmisele, isiklikele kogemustele ja lihtsalt vaistule.

Need metsiku looduse keskel elavad inimesed mõistavad maa häält, mis on erinev, olenevalt sellest, kas jalg astub pehkinud lehtede, männiokaste või märja rohu peale. Ta hoiatab teekäijat, kas ees on tõus, langus või järsak. Piirivalvur mõistab ka vaikuse keelt. Vaikus on erinev talvel ja suvel, lagendikul lahtise taeva all ja tummas metsapadri-kus. Selge ilmaga kõneleb ta teist keelt kui uduga, süda-öösel teisiti kui köidikul, männimetsas teisiti kui töögisa-lus. Vaikus on alati isemoodi, tal on alati oma selge keel.

Sadas juba mitmendat päeva, märg maailm oli nagu iidsetest aegadest saadik neid metsikuid kohti katnud udu-

merre uppunud. Kogemusteta inimene arvab muidugi, et niisuguse ilmaga võib igaüks tahtmist mööda üle piiri minna: tihkes ja tihedas udus ei märka elevantigi, mis siis veel inimesest rääkida! Kui kannad matkasaapaid, tuleb vaid ettevaatlikult ja käratult astuda, mitte köhida, mitte suitsetada ja mööduva piirivalvuri otsa sattuda.

Kogenud inimesed aga teavad, et piiri ei olegi nii lihtne ületada. Piirivalvel on oma postid, teatud kohtades on salajased varitsuspaigad, nende käsutuses on teenistuskoerad, side- ja signalisatsioonivõrk, jaoskondi patrullitakse. Piiri valvavad inimesed, kes oskavad udust läbi näha ja mõistavad vaikuse keelt.

Ometi on udude aeg enne esimest lund piirivalvuritele kõige rahutum — vihm peseb jäljed, matab lõhnad, udu hõlbustab piiritsooni tulekut, kus võib ära oodata patrulli möödumist.

Kahekümne seitsmenda novembri õhtul kella kuue paiku pnti kolmanda piirivalverajooni L—Z sektoris ootamatult häire.

Sektor L—Z kujutab endast kaart, mille kumerus on pööratud kagusse. Kolmas rajoon asub just selles kohas. Rajooni tiibadel paiknevad piirivalvekordonid 178 ja 179, sügavamal, umbes kääre keskel, asub kindlustus «Momtšil-2».

Kolmanda rajooni maa-ala oli metsarikas, sellesse lõikus mitu sügavat, põõsastesse kasvanud vaondit. Kaks neist asusid 178-nda kordoni piirkonnas, ulatusid üle piiri ja langesid laugjalt kägu suunas. Need kaks vaondit kujutasid endast looduslikke väljapääse kagupoolsele madalikule, mida sulges geomeetriliselt tõmmatud piirijoon.

Häire anti just seal. Paksu uttu ja pilkasesse pimedusse mattunud idapoolse vaondi põhjas püüdis vahipost kinni ebatavalisi, kahtlasi helisid. Mitu korda kuuldi mahalangenud okste praksumist, siin-seal õõtsusid käginal raagus sarapuud. Karud sel ajal enam ringi ei huigu, pealegi käivad nad vaikselt ega talla oma teel kuivi oksi. Huntide jaoks oli aeg varane, ja ka hundid liiguvad niivõrd ettevaatlikult, et mõnikord ei haista neid isegi jälituskoer. Kaljukitsed hoiduvad instinktiivselt eemale lohkudest ja umbsoppidest. Aga tuuletus vaikuses, kui terve ümbrus on uttu vajunud, ei kähise oksad iseenesest;

Ei olnud raske mõttele tulla, et vaondis on inimesi ja et nad on tulnud s e a l t p o o l t piiri. Nad näisid olevat kogemusteta algajad — astusid kuivadele raagudele, rabistasid läbi võsa tulles oksi. Vilunud piiririkkuja, olgu ta väljas öösel või novembriudus, liigub ilmtingimata roomates.

Aga võib-olla olid need kergemeelsed ja liiga enesekindlad uljaspead, kes usaldavad oma õnnelikku tähte? Polnud tähtis, kes nad olid, oluline oli see, et nad püüdsid vägivaldselt võõrasse kodusse tungida.

178-nda kordoni kaks piirivalvurit, kes oma lõigus patrullisid, heitsid mõne sammu kaugusel piirijoonest nende teele ette ja saatsid kolmanda seltsimehe salaposti hoiatama. Teade anti telefoni teel korrapidajale edasi ja salapostil olnud valvur ning saabunud sidemees liikusid veidi kõrgemale ja heitsid samuti maha. Sel viisil moodustasid neli piirivalvurit kutsumata külalistele hobuserauakujulise lõksu.

Kõigeks selleks — alates esimeste häälte kuulmisest — kulus kümme minutit.

Udutas külma tihedat tolmutaolist vihma. Tegelikult ei saanudki kindlaks teha, kas see oli vihm või langes udu maha. Nähtavus oli null — piirivalvurid liikusid pimesi, mälu järgi. Nad tundsid seda maa-ala nagu oma viit sõrme ja olid õppinud maaga sõnatult ning kiiresti vestlema.

Kordoni komandör ajas otsekohe jalule terve isikulise koosseisu. Ta helistas naaberkordonisse, iseloomustas mõne sõnaga olukorda, palus teda edelapoolselt tiivalt katta, andis korralduse piirivalveüksuse staapi ettekanne esitada ja tormas välja. Ta ei jõudnud veel üle lävegi astuda, kui helises jälle telefon. Nüüd teatas salapost naabervaondist, et ka seal on avastatud tundmatud, kes katsuvad ilmselt üle piiri tulla. Kordoni ülem käskis vaondi kõige kitsamas kohas positsioonile asuda ja mitte enne tuld avada, kui piiririkkujad kuristikku jõuavad.

Seepeale jagas ta sõdurid kolme gruppi. Kahel esimesel käskis ta vaondeid piiravatele kõrgendikele asuda, kolmanda salga kähe käsikuulipildujaga aga viis vaondi kõige kitsama läbipääsu juurde, et seda sobival ajal ära lõigata. Sel viisil olid kutsumata külalised kolmest küljest sisse piiratud.

Piirivalvurid olid teel oma positsioonidele, kui alt vaon-dist kostis automaadivalanguid.

L—Z sektori ülem, kellele oli teatatud vägivaldsest sissetungist, andis käsu terve sektor lahingukorda viia ja saatis kõige hädaohtlikumatesse kohtadesse tugevad tulekoondised. Kakskümmend minutit hiljem, kui talle teatati, et vastane tulistab meie allüksusi kuulipildujatest ja automaatidest, oli ta sunnitud ka reservi häireseisukorda viima ja piirivalve keskvalitsusega raadio teel ühendusse astuma.

Varsti pärast seda, kui lohus algas tulistamine, lendas kindlustuse «Momtšil-2» kohalt üle lennuk. Ta viskas alla kaks valgustusraketti, tegi järsu pöörde ja kadus üle piiri. Kaitseehituse ülem andis käsu kaarekujuliselt positsioonidele asuda, et ükskõik missuguseid kutsumata külalisi kahjutuks teha,

Kogu see möll, millega kaasnes automaatide ja kuulipildujate tarin, kestis umbes kakskümmend viis minutit. Nii ootamatult nagu ta algas, niisama ootamatult ta ka lõppes. Mõlema vaondi kõhale laskus taas sügav, häirimatu vaikus? Ainult udu säilitas veel mõnda aega püssirohu hapukasmõrkjat lõhna.

Oli üks tapetu. Laip leiti meie territooriumilt, mõne sammu kaugusel piirijoonest. 178-nda kordoni ülem valgustas verist nägu taskulambiga ja tundis mehe otsekohe ara: see oli tuntud Hassan Rafijev Barutinist, kuulsa diversandi Sukri Iljazovi onupoeg, kes kahe aasta eest oli üle piiri põgenenud.

Varsti pärast koitu pidas piirivalve kolmanda rajooni ülem paariminutilise läbirääkimise naaberriigi piirivalveüksuste ülemaga. Läbirääkimine toimus üleskùntud neutraalriba keskel. Kerge tuul oli udu veidi hõrendanud ja tinasest taevast tuli nüüd juba tõelist novembrivihma.

«Kogu see lugu,» ütles õlgu kehitav välismaa ohvitser prantsuse keeles ja niisuguse näoga, nagu oleks tegemist armulooga tema ja kohaliku naiivse külatüdruku vahel, «kogu see lugu, nagu

te võisite ise veenduda, on teie põgenike, poliitiliste emigrantide tegu. Avaldan selle vahejuhtumi puhul sügavat kahetsust.»

«Jah,» noogutas kolmanda piirivalverajooni ülem oma välismaa kolleegi ühtaegu sügava mure ja varjamata põlgusega silmitsedes. «Te sokutasite laiba meile ja pesete nüüd käed puhtaks, eks ole?»

«See on teie trofee, teie tapsite inimese. Täpsemalt öeldes, üks teie sõduritest tappis.»

«Minu sõdurid tapavad piiririkkujaid nägu näo vastu,

see mees aga on tapetud kuklalasuga. Teda on tulistatud õige lähedalt.»

«Mis parata, härra ülem!» Ohvitser ohkas, otsekui oleks toosama külatüdruk temast tere ütlemata mööda läinud. «Kas tapetule on tähtis, mismoodi ta tapeti? Sõjas juhtub nii mõndagi!» Ta naeratas (too tüdruk näis jälle vastu tulevat). «Kas teeme suitsu, härra ohvitser?»

Piirivalve kolmanda rajooni ülem pakkus talle oma sigarette.

Vastavalt diplomaatilisele korrale tõstsid nad käe mütsinoka juurde, millega nende kohtumine lõppeski.

Vihm piitsutas nagu ennegi kõledat ülesküntud piiririba.

Lõuna paiku oli kindlustuse «Momtšil-2» rajoonis märgata ebatavalist elevust. Vastuluure major N. avastas platsdarmi lähedalt huvitava eseme, mis meenutas filmi-kassetti. See vedeles kaherattalise kaariku all, millega toiduaineid laost kööki veeti. Moonaladu asus platsdarmi põhjaosas, tee ääres, mis viis läbi Tešeli küla Momtšilovosse.

Major N. tundis oma asja. Ta pani kindad kätte, võttis leiu servadest kinni ja otse ahhetas heameelest — kassett oli kuiv. Kui sellel leidus sõrmejälgi, ei olnud vihm nefd veel maha pesnud. Ta pakkis leiu nagu aarde sisse ja käskis oma abilistel järele uurida, kas piirivalvurite hulgas ei juhtu olema mõnda filmiamatööri. Ise hakkas ta toidulao ümbrust uurima.

Maapinnalt jälgi otsida näis olevat rumalus — vihm polnud hetkekski lakanud. Rohtunud kõhad meenutasid sood, paljas maa oli käetud suurte ja väikeste lompidega, kus vesi langevate piiskade pladinas otsekui kees. Polnud enam mõtet seal kükitada. Ta läks toidulao taha ja hakkas samm-sammult traataeda uurima. Selles kõhas oli plats piiratud kähe okastraadireaga. Ridade vahelt paistis umbes meetrisügavune auk, mis oli poolest saadik sogast vihmavett täis. Toidulao vastas olid traadi alumised read läbi lõigatud ja traadijupid ripnesid avause kõhal.

Keegi tundmatu oli udusel ja sajusel ööl kas Momtšilovo või Tešeli poolt tulles kaitsetsooni tunginud, ilma et patrullid oleksid teda märganud. See võis juhtuda sel ajal, kui isikuline koosseis objektist lõuna pool kaitsepositsioonil

asus. Väga võimalik, et leitud kassett kuulus samale tundmatule.

Tund aega hiljem kihutas major N. maastikuautoga lähimale lennuväljale, lendas sealt erilennukiga Sofiasse ja kandis juba kella kolme paiku polkovnik Manovile oma leiust kindlustuse «Momtšil-2» territooriumil ette.

5.

Niisiis meie teed Avakumiga ristusid taas, kui seda kitsast rada, millel minu elu haake teeb, üldse teeks võib nimetada.

Vahel mõtlen, kas see kõik on juhuslik. Kas ma satun vahel juhuslikult kõrgele kaldale, mille all tulvaveena voolab Avakumi elujõgi? Või sunnin ma ise ennast peale, et võõra kuulsuse valgusel huvitavam paista? Või tahan ma huvitavale avastusele sattudes uudishimu nautida, mida see rahva laiades hulkades äratab?

Muide, ma pole loomult nii romantiline, et seda laadi poeetilistele harrastustele anduda! Kui loomaarst arutan ma lihtsalt ja asjalikult. Võtame kas või sellise näite. Paljud käivad

kunstikogudes, et vaadata kuulsate autorite maale. Üks läheb, vaatab väljapandud lõuendeid ega tule pärast seda enam kunagi sinna tagasi. Mulle tundub, et ta sattus galeriisse juhuslikult, lihtsalt põikas oma teel poolkogemata näitusesaali. Aga on ka teistsuguseid külastajaid: nad tulevad kunstigaleriisse teist ja kolmandatki korda, ning alati kiiduväärt huviga, vaatlevad maale, imetlevad teesklemata vaimustusega kunstiteoseid. Säärased inimesed ei satu sinna juhuslikult, aga ka nende huvid on kaunis üldist laadi. Nad meenutavad õpilasi, kes õpivad ainult viitele. Kolmandad külastajad on hoopis isemoodi: nad tormavad mitmest saalist läbi, libistavad väljapandud lõuendite enamikust silmad üle ja peatuvad ainult nende maalide ees, millest nad ei suuda silma ega südant lahti kiskuda. Alati on need ühed ja samad teosed, ühed ja samad meistrid. Nähtavasti on neil lõuenditel mingi eriline külgetõmbejõud, nähtavasti suudavad ainult need teosed nende inimeste kunstijanu rahuldada! Seesugused vaatajad ei mõnule maalide ees, vaid lihtsalt elavad koos nendega. Kas neid inimesi tohib juhuslikeks külastajateks nimetada?

Nii ma arutangi, kui «juhtub», et minu ja Avakumi teed äkki ristuvad.

Nüüd, kus kõik need sündmused on ammu möödas, tuleb mul jutustada neist tunnistajana — kolmandas isikus. Niimoodi jutustaks ka see vaataja, kes käib sageli galeriis oma lemmikkunstnike teoseid imetlemas.

Enne kui selle loo juurde asuda, peaks minu arvates lühidalt mõningaid ammuseid sündmusi meenutama. Praegu, eemalt vaadatuna, vajavad nad täiendamist mõningate Avakumi elu episoodidega, mis eelnesid mainitud 27-ndale novembrile.

Avakum elas ikka veel Kressi tänavas, erualampolkovnik doktor Svintila Savovi majas. Talle meeldis vaikne kõrvaline tänav, mille idakülge jäi linnapargi männisalu. Ka rõdu ja vana kaminaga korter teisel korrusel vastas täielikult tema soovile rahulikult loomingulist tööd teha.

Nagu mäletate, otsustas Julgeolekuvalitsus oma salajase kaastöölise pärast Itšerenski juhtumit Momtšilovos ja kõmukat sõrataudi-afääri ajutiselt «konserveerida», et ta mõneks ajaks varju jääks ja operatiivtööga vahetult seotud ei oleks. Arusaadavalt oli juhtkonnal selleks sammuks kaalukaid põhjusi. Avakumi üleviimine reservi oli tingitud sellest, et ta paljastas ja likvideeris vähem kui kähe aasta jooksul kaks andekat luurajat, kes olid lääneriikide ühendatud luurekeskusele eriti vajalikud. Võis arvata, et selle keskuse agendid on tema isiku kindlaks teinud või tema jälgedele sattunud. Ajutine «konserveerimine» oli Avakumile küll raske, kuid taktikalise manöövrina edukaks võitluseks «vaiksel rindel» vajalik abinõu.

Kuna ma möödaminnes Momtšilovo juhtumit ja sõrataudi-lugu mainisin, tuleks põgusalt ka sellel peatuda, kuidas Avakum ise neid sündmusi hindas.

Kõigepealt selgus, et ta armastas tõeliselt ainult ühte naist — Irina Teoiilovat, sõrataudi-afääri kurba kangelannat. Kui Avakum ta paljastas ja surmale määras, eelistas Irina ise oma eluga arved õiendada. Irina enesetapmine jättis Avakumi südamesse kustumatu jälje, tõmbas skeptikukurrud suu ümber, puistas enneaegselt halli oimudele. Avakumi kannatusi suurendas ka see, et teda kui julgeoleku salajast kaastöölist hoiti operatiivtööst taktikalistel kaalutlustel eemal, et talt võeti võimalus rahuldada pöörast nälga — luua hüpoteese, kombineerida, teha kindlaks «tundmatud» nendes keerulistes võrrandites, mida

tegelikkus pakkus. Elu oli surnud punkti, halli tegevusetusse peatuma jäänud. Lakkamatult tõe jahil lendav nool — igavese liikumise sümbol muistse terrakotapeekri. küljel — oli otsekui õhku tardunud ja ei lennanud enam edasi. Need olid rasked päevad, ja oma rusutuse ning sunnitud tegevusetuse varjamiseks otsustas ta kogu jõu ammu alustatud uurimusse, muistseid mälestusmärke ja antiikmosaiike käsitlevasse uurimusse rakendada.

Töö edenes, kuid süda ei saanud sellest sooja. Tarvitses tal vaid käsikirjad ja raamatud kõrvale panna, kui teda valdas jälle jäine külmus ja talumatu tülpimus. Ehkki ta alkoholi orgaaniliselt põlgas, hakkas ta üha sagedamini konjakiklaasi kergitama. Aga see polnud veel kõige suurem häda. Halvem oli, et ta harjus tundide viisi kustunud kärnina ees istuma. Kivistunud näoga, huuled kokku pigistatud, vahtis ta üksisilmi jahtuvat tuhka, veetes sel viisil vahel kesköön i.aega.

Ei tea, millega see süvenev depressioon oleks lõppenud, kui silmapiirile poleks kerkinud fümirežissöör Asen Kantardžijevi lugu. See osutus nii tõsiseks, et Avakum pidi häda sunnil uuesti, ehkki ainult lühikeseks ajaks, operatiivtööle asuma.

Aga ka sellel lool oli lõpp ja pingsat tegevust tulvil päevadele järgnesid tegevusetuse, igavlemise, süngete mälestuste ja skeptiliste üldistuste nädalad. Seda laadi üldistustele oli ta aldis. Tema tee ei kulgenud läbi õiglaste paradiisi, vaid lookles läbi musta kuritegevuse maailma, kus šantaaž, mõrvad ja moraalne rikutus käivad käsikäes nagu armunud. Inimene, kes on oma silmaga näinud, kuidas põhiliselt hea inimene teatavates tingimustes elajaks muutub, ei suuda ka kõige parema tahtmise juures headusse vankumatut usku säilitada.

Kõigele lisaks tuli heast-paremast veel ka päris operetlik lugu Violettaga, Svintila Savovi vennapoja tütrega. Avakum vaatas neiu armastusele nagu Kalmani või Straussi operetile: muusika kütkestab, meenutab kevadisi öid ja noorust, ja see kõik on kena, kuid koos sellega kerkivad kujutlusse epolettidega ja säravate nööpidega mundrid, krinoliinid, naiivsed armuretsitatiivid — kogu see odavatest efektidest särav maailm, mis oli ammu minevikku vajunud ja tänapäeva vaataja jaoks ääretult kaugeks muutunud. Noore neiu sarm, tema puhas pilk, haprad õlad ja vormikad rinnad — kõik see meenutas klassikalise opereti

magusat muusikat. Seda muusikat kuulata ja sellest rõõmu tunda on hea, aga narmasõlakutega mundris peigmehe osa etendada on vähemalt naeruväärne. Balabanovi lesega või Sofia kõrtsi ettekandjaga oli märksa lihtsam -- lõbu lõbu vastu ja muud midagi.

Võib-olla ei tahtnud ka Violetta temalt midagi rohkemat, kui saatus riad kokku viis. Ta oli väga romantilise hingelaadiga ja seda võis temast oodata. Aga kas tema — küpsem, neiust aastaid vanem, elu mitmeid külgi tundma õppinud mees— tohtis neiu kergemeelsusele samasuguse vastutustundetu kergemeelsusega vastata?

Hiljem läks kõik nagu Avakum oli ette näinud. Mõni kuu pärast filmirežissööri lugu sai Svintila Savovi vennapoja tütar elurõõmu tagasi, nagu kahekümneaastase tütarlapse puhul teisiti olla ei saagi. Varsti . armus ta ühte noorde veevarustuse inseneri — too oli Avakumist märksa noorem —, jättis Kunstide Akadeemia kus seda ja teist, abiellus ja läks koos mehega Rodopi paisu ehitustöödele.

Kui ta Avakumi juurde hüvasti tuli jätma, olid tal silmad rõõmsad. Südamete tundjana pidi Avakum endale tunnistama, et neiu heatujulisus ei olnud teeseldud, ta ei mäletanud toimunust enam midagi või ei tahtnud seda meenutada, ja kõik oli tema jaoks kõige parema lahenduse leidnud. Ta oli õnnelik.

Soovinud talle head teed, istus Avakum kaua tardunult kamina ees.

6.

Niisiis, pärast Violetta ärasõitu ei jäänudki Kressi tänava majja enam õigeid elavaid olendeid. Seal liikusid nagu varjud Hadese maa-alusest kuningriigist. Doktor Svintila Savov ei lahkunud peaaegu üldse oma kabinetist — ta kiirustas memuaaride lõpetamisega, kuid ei olnud ikka veel Esimese maailmasõja eelõhtust kaugemale jõudnud. Muide, poliitiliste sündmuste vastu ta huvi ei tundnud, tema tähelepanu köitsid peamiselt ajastu olustik ja eluviisid. Eriti armastas ta kuningakoja balle, ohvitserkonna armuintriige, valsse, masurkasid ja daamide toredaid tualette kirjeldada. Loomulikult oli see elurõõmus ainestik, millest nagu peeglist särab vastu igavene noorus,

erualampolkovnik ise aga hakkas viimasel ajal otsa jääma, eriti pärast Violetta lahkumist. Tema nägu läks mullakarvaliseks, ja kui ta haruharva õue tuli, et värsket õhku hingata ja hilissügiseses päikeses kõrva paista, oli valus vaadata, kui vaevaliselt ta oma pehmetes vilttuhvlites jalgu mööda kiviplaate lohistas. Tuhvlid näisid olevat nii rasked, nagu oleksid neile veskikivid külge seotud.

Teine vari selles majas oli Savovite ammune teenija Jordana. See vanatüdruk oskas kogu päeva askeldada, ilma et oleks kordagi jalgu puhanud — võib-olla ta kartis, et kui ta korra kas või minutikski maha istub, ei leia ta endas enam jõudu uuesti püsti tõusta. Mitte sellepärast, et tema jõud oleks otsakorral olnud, vaid teadmisest, et ta on juba ammu üle selle läve astunud, mille pärast maksis elada. Ja kui ta kõigest hoolimata siiski liikus, midagi tegi ja hästi tegi, siis toimus see masinlikult, nagu oleks ta vana, hästi sissetöötatud automaat. Ta koristas õue ja pühkis kulunud mööblilt tolmu, keetis kartulitest ja porganditest suppi, ilma et oleks sealjuures suudki paotanud, justkui oleks tal keel kuivanud ja kitsad sinakad huuled kokku kasvanud.

Kolmas vari oli Avakum. Varahommikul hiilis ta oma toast välja ja läks tasakesi trepist alla. Pikka kasvu, laia-servaline must kaabu peas, lai must mantel seljas, kõhn ja sünge, kuid välkuvate silmadega, meenutas ta mõistatuslikku külalist, kes ilmus haige Mozarti juurde ja keelitas teda endale reekviemi kirjutama. Väravast välja minnes suundus Avakum aeglasel sammul metsa poole. Pikad käed selja taga, pisut vimmas, kuid pea püsti, käis ta kõik teerajad läbi. Ta ei sarnanenud inimesega, kes on kodunt välja tulnud, et täielikus üksinduses loodust imetleda või silmadele ja ajule puhkust anda — ta ei märganud midagi enda ümber ega pööranud millelegi tähelepanu. Ta ei sarnanenud ka endise Avakumiga, kes peast keerulisi algebraülesandeid lahendas või igas olukorras kõige uskumatumaid hüpoteese püstitas, sest polnud märgata, et ta millegi üle sügavamalt mõtleks. Ta meenutas pigem töölist, keda on treipingi juurest ära saadetud, et ta end välja puhkaks ja värsket õhku hingaks, ehkki ta polnud üldse väsinud ega tunnistanud midagi peale töökoja õhy. See tööline ei tea lihtsalt, millega oma käte harjumuslikku ja pidevat töönälga rahuldada, ta piinleb, ja nagu öeldakse, ei leia endale maa peal ega päikese all kohta. Midagi nii-

sugust toimus ka Avakumiga, ainult selle vahega, et temal oli seda palju raskem taluda, sest tal ei seisnud tegevuseta mitte käed, vaid tema alati aktiivne aju.

Selle seisundi haiguslikkust süvendas üksindus. Loomuldasa seltsiv, elas ta erakuna, mis oli kummaliselt paradoksaalne. Tal oli palju tuttavaid, eriti kunstnike ja muuseumitöötajate hulgas. Nagu ühest suust tunnistasid nad, et ta on kõrge kultuuriga erudeeritud õpetlane ja huvitav ning meeldiv inimene. Ta oli oodatud külaline igas seltskonnas, kõik kutsusid teda enda poole, kõigil oli hea meel tema kõrval lauas istuda, sest nad teadsid, kui teravmeelne vestluskaaslane ta on ja kui märkamatult tema seltsis aeg lendab. Avakum oskas kaarte, tikke ja münte kasutades seltskonda igasuguste trikkidega lõbustada, -suurepäraselt ja väsimatult anekdoote jutustada. Ühesuguse kerguse ning elevusega võis ta rääkida impressionistidest (neid ta jumaldas) ja gravitatsioonivälja tähtsusest relatiivsusteoorias. Lühidalt — haritud ja kultuursete inimeste keskel oli ta see, keda prantslased nimetavad *animateuriks* — seltskonna hingeks.

Kõigest hoolimata ei olnud Avakumil sõpru. Tal oli küll palju tuttavaid, aga ta elas nagu erak. Selle paradoksaalse ja imeliku nähtuse põhjusi oli palju, nad moodustasid keerulise ja raskesti seletatava kompleksi. Mõningaid neist eelsoodumustest tuleks siiski seletada, niipalju kui nad end üldse seletada lasevad.

Avakum oli küll lahke ja tähelepanelik vestluskaaslane, kuid ei lasknud end mitte mingil juhul «vastu seina suruda». Ulatuslikud teadmised ja paindlik mõistus võimaldasid tal igas vaidluses võitjaks jääda. Loomulikult ei edvistanud ta sealjuures oma teadmistega, väiklus ja edevus olid tema loomusele täiesti võõrad. Ja kui ta vaidlusse sekkus ning oma arvamust peale sundis, siis tegi ta seda oma fanaatilise püüde tõttu alati «õiget lahendust» leida. Kuid on ammust ajast teada, et paljud inimesed ei talu teiste üleolekut, neil on lihtsalt ebameeldiv seda endale tunnistada.

Tavaliselt peetakse niisugusest inimesest lugu, teda kuulatakse, temale aplodeeritakse, aga teda ei sallita.

Avakumi oskus vaevu märgatavate välistunnuste järgi ära arvata, mis ühe või teise tema tuttavaga oli juhtunud, äratas küll imestust, aga tekitas ka erutust ja kogüni ebamäärast kartust. Igal lihtsurelikul on oma väiksemad või

suuremad saladused, mida ta ei taha nähtavale seada või teistele usaldada. Ja niipea kui ta näeb või tajub, et kellegi võõras käsi on võimeline tema kõige varjatumatelt tunnetelt katet kergitama, hakkab ta oma saladuste pärast muret tundma. Tavaliselt hoiduvad inimesed neist eemale, kellele loodus on andnud võime teiste südamesoppi talletatud mõtteid ja tundeid läbi näha.

Minu märkmetes oli eespool juba juttu Avakumi silmadest. Need olid erilised «aknad», mille kaudu võis vaadata ainult seest välja: võõra pilgule olid nad läbitungimatud, nende kaudu polnud üldse võimalik sisse vaadata. Nad ise aga tungisid teise inimese hinge, puurisid ja tuhnisid — kas või naljapärast — selle kõige varjatumates soppides. Teatud mõttes olid need silmad otsekui jahimehed, kes varjatud mõtete ja tunnete jälgi ajasid.

Tavaliselt aga ei meeldi inimestel jahiloom olla, isegi siis mitte, kui see jaht on.nali või mäng.

Nende põhjusfe keerulist kompleksi, mis Avakumi üksindust tingisid, võiks kujundlikult, ehkki lihtsustatult, järgmise näitega selgitada. Osav loomade taltsutaja dresseerib leopardi nii kuulekaks, et ohtlik kiskja muutub pikapeale sõbraliku kassi sarnaseks. Säärane «kiisu» teeb mitmesuguseid trikke, lööb nurru, hüppab, laseb kukerpalli, ja seda kõike parimate kavatsustega külalistele meeldida, et nemadki mängust osa võtaksid ja temaga koos vaibal hullaksid. Ilusat ja graatsilist looma jälgides avaldavad külalised oma imetlust, ahhetavad vaimustusest, kõnetavad teda sõbralikult, kuid hoiduvad kogu aeg eemale, teatud kaugusse. Kellelgi ei tule pähe vaibale heita ja looma kõrvadest sikutada. Igaüks tunneb salamisi hirmu, sest selle «kiisu» lihastes ja lõualuudes peitub kõhutav jõud. Ja kel-lelgi pole tahtmist seda jõudu oma nahal tunda saada. Kui leidubki inimesi, kes on valmis temaga sõbrustama, siis on need kas. väga head ja usaldavad või hoopis sellised, kel-lel on ükskõik, kas elada või surra. Kiplingi Mowgli-tao-lised inimesed tunnetavad sugulust loomade maailmaga. Aga nad on erandid. Tavalised inimesed hoiduvad ka kõige taltsamat leopardi kõrvadest sikutamast.

Nii või teisiti, Avakum oli igal juhul väga üksik. Ta kannatas üksinduse all ja võitles selle vastu, aga kui tuli depressioon, meenutas ta nõrkevat ujujat, kes viimased jõu-'riismed kokku võtab, et ainult kaldale jõuda. Säärases olukorras oli Avakum ka neil päevil, kui lõppes lugu režissöö-

riga ja Violetta sõitis ara. Mõttetult metsas hulkumise süngetel tundidel otsis tema mõistus lakkamatult vastust teda vaevavale küsimusele: kuidas lahutada meelt, kuidas rabelda välja sellest pealesunnitud tegevusetusest? Asi seisis muidugi meelelahutuses, mitte tegelikus töös — sellest sai ta suurepäraselt aru. Aga mõnikord võib ka sellisest enesepettest päästerõngas saada.

Ta ei saanud oma meelt lahutada ei restaureerimistööga muuseumis ega antiikmosaiike käsitleva uurimuse jätkamisega. Süda lihtsalt ei lubanud niisuguste asjadega aega surnuks lüüa. Ta arvas, et see oleks lugupidamatus niihästi tõsise töö kui ka iseenda vastu, kui ta nende asjadega ainult tusatuju hajutamiseks tegeleks. Siis meenus talle filmikaamera. Imetore ja õigeaegne idee! Seejärel kraamis ta lagedale kõrgema matemaatika ülesannetekogud Need kogud olid juba vana ja äraproovitud vahend üksinduse ja tegevusetuse vastu võitlemiseks. Otsis üles visandite ploki — ta ei olnud enam ammu peast joonistanud. Aga kui võtaks kätte naabrite uurimise, vilksas tal peast läbi. Kui teeks seda ilma neid jälitamata ja nende kohta toimikutest andmeid otsimata? Isegi linnajao koosolekuid külastamata, see oli talle samuti keelatud. Kui palju võimalusi on siiski meelelahutuseks! Aga samas hakkas talle tunduma, et ta on juba liiga sügavale rappa vajunud, et

raba-muda on teda õlgadeni sisse imenud ja et on juba hilja ning täiesti võimatu kuivale kindlale maale pääseda.

Siis hakkasid Avakumi asjad laabuma. Algul näis, et haiglane seisund kõrge temperatuuriga kestab edasi. Nii see vahetevahel ongi. Inimene sukeldub töösse, on väga erutatud ja talle näib, et ta ei tee midagi, et kõik on unenägu. Midagi selletaolist toimus ka Avakumiga tema esimeste katsete puhul raskemeelsusest vabaneda.

Aga peagi hakkas raskemeelsus tõesti taanduma. Filmikunstiga tegelemine, fotode ilmutamine, kaadrite projekteerimine ekraani asendavale seinale — see oli juba tegelikkus, ehkki väljastpoolt sisse toodud. Aga kui mõte tungis seinale projitseeritud segadikku, et eraldada juhuslikku ja leida seos üksikute filmilindile võetud episoodide vahel, muutus illusioon tegelikuks eluks.

Nii ta vähemalt soovis..

Kord diferentsiaalvõrrandit lahendades vaevles Avakum kaua, et leida vektori ruumi avaldist, aga vastus ei tulnud välja. Mitte ruum, vaid abstraktsioonide džungel, mida ei saanud arvuliselt määrata. Ja äkki kerkis sellest džunglist kummalises assotsiatiivses seoses ühe hoone fassaad ja vektori vruumi asemele ilmus väike valge, punase kiltkivi-katusega villa, ülemisel korrusel oli lai klaasaken, klaasi tagant paistis vanaldase mehe pea, mis meenutas vahast mannekeeni. Mannekeen istus küünarnukke lauale toetades, pruun hommikumantel õlgadel, kollakas villane sall kaelas. Sall oli näoga ühte värvi, aga näis mõneti värskem.

Välisuksel oli valgevasest nimetahvel, kus mustas sisse-graveeritud kiri:

Professor Najden Najdenov Füüsika-matemaatikadoktor

Nimetahvel oli tehtud paari-kolmekümne aasta eest, nagu võis järeldada kalligraafilisest kaldkirjast ja esimeste tähtede ilukeeritsatest, mis meenutasid pilvekontuure või naiste lokke.

Villa asus Kressi tänava kõige lõunapoolsemas otsas, umbes viissada meetrit sellest majast, kus elas Avakum. Seal, männituka serval, lõppes tänav künkliku kõnnumaaga, mida läbis Vitoša jalamit ümbritsevatesse küladesse viiv maantee. Kõht oli hooldamata ja tuuline, öösel, kui kaugel pilkusid linnatuled, näis pimedus seal veelgi tihedam ja pilkasem, talvel aga tuiskas sinna nii suuri hangi, et inimesed vajusid vööni sisse.

See eraldi seisev maja meenuski Avakumile — seal elab ju füüsika-matemaätikadoktor, kes juhatab talle ilmtingimata kõige lühema tee diferentsiaalvõrrandi lahendamiseks! Oli selles süüdi tema enda hajameelsus või oli võrrand tõepoolest kõva pähkel, aga vektori ruumi kattis läbitungimatu udu.

Tegelikult oli see juhtum Avakumi praktikas ainulaadne. Tema teadmised kõrgema algebra valdkonnas olid selleks liiga sügavad, et ühe diferentsiaalvõrrandi ees niisama lihtsalt kapituleeruda, olgu see kuitahes raske — vihikutes oli tal palju keerulisemate ülesannete lahendusi.

Olgu pealegi. Aga kui tema mõtted hakkasid järjest sagedamini ülesandelt kõrvale põikama, üksiku villa suunas põgenema ja vahakarva näo ning õlgadele võetud kol-

lase salliga mehe ümber keerlema, lükkas ta vihiku eemale ja tõusis rahulolevalt käsi hõõrudes laua tagant: võrrand oli talle vähemalt hea mõtte andnud, tühja sellest, et vektori ruum uttu mattus!

Kui ta oli teist korda kellanupule vajutanud, avanes viivitamisi uks ja lävele ilmus endine laevakokk. Tema hiiglaslik kogu täitis kogu ukseava. Ebamäärast päritolu sinakasrohelise luitunud mundri peale oli tõmmatud valge kokakittel, hõlmad rasvaplekke täis. Nööpimata mundri-kuue hõlmade vahelt sinas madrusesärk, mille alt paistsid hallid karvapulstid, krussis nagu tõulamba vill.

«Tahaksin professoriga rääkida,» ütles Avakum. Tema pilgule ei jäänud märkamatuks koka laiad labidataolised ja sepavasaratena rasked kämblad. Kokk silmitses külalist häbematult oma ümmarguste pungsilmadega ja ei kiirus-tanud.

«Mul on tarvis professoriga rääkida,» kordas Avakum ja mõtles teda vaadates: «Kunagine naistekütt, ja mürgeldaja, praegu ainult kõhuori ja suli.»
Avakum viibutas koka nina ees oma visiitkaarti, pistis selle tema võidunud kitli taskusse ja sundis teda üsna hõlpsasti kõrvale astuma. Avakumi käeliigutus oli vaevalt märgatav, kuid küllalt otsustav, et tüsedat jõmmi tervelt sammu võrra ukse vahelt taganema panna.
Koka lihavale näole ilmus korraga lipitsev naeratus. Ta kihistas naerda, justkui oleks teda kõditatud, lükkas valge kokamütsi kuklasse ja osutas parema käe laia žestiga teisele korrusele viivale trepile.
«Tolmumantli võite siia jätta,» pomises ta riidenagi poole viidates. «Ja võtke seniks istet, kuni ma teatan professorile, et talle tuli külaline.» Paksude huultega naeratades ja pead raputades taganes ta trepi poole.
Koka käitumine oli eemaletõukavalt lahke ja lipitsev, nii et Avakum krimpsutas põlglikult nägu: niisugusel buldogil ei sobi liipava õuekoera kombel saba liputada.
Avaras esikus ei olnud muud mööblit kui riidenagi ja taburet. Aga põranda värviline mosaiik, punasest puust keerdtrepp ja kipsist voolitud laekarniisid olid tõepoolest kaunid. Kui õhus poleks hõljunud kapsasupi lõhna, oleks võinud arvata, et selles majas valitseb nõudliku maitsega kunstiharrastajate vaim. Kapsasupi lõhn ja võidunud kit-lis kokamüraka lihav kogu olid solvavalt sobimatud mosaiigi kummaliste arabeskide ja seinte kipspitsidega.

Uurinud oma tava kohaselt esiku sisustust, pöördus Avakum ringi: paksmagu seisis tema selja taga ja jälgis teda vaikides.
«Kuidas on,» küsis Avakum, «kas professor võtab mind vastu?»
Kokk suutis vaevu oma hämmeldust varjata. Kas see mees oli kõva kuulmisega või polnud tema ise punasest puust trepist üles läinudki!
«Palun,» ütles ta oma massiivset kolu kallutades. Tema lihavate huulte nurkades väreles varasema naeratuse jälgi. Silmad aga olid rahulikud ja pilk keskendunud. «Professor ootab teid,» lisas ta. Nähtavasti olid tema mõtted hoopis mujal — õhus oli tunda kõrbeva toidu lõhna, mis ajas teda ärevile.
Trepp viis piklikku võlvitud võõrastetuppa, mis keeras täisnurga all vasakule. Paari sammu kaugusel nurgast oli massiivne, punase nahkpolstriga tammepuust uks. Läikiv pronkslink oli peene täkklõikega inkrusteeritud. Ukse üks pool oli paokil. Pruunile plüüsvaibale läve ees langes läbi avatud ukse tuhm kollakas valgustriip. Võõrastetoas oli hämar, vaiba villapind otsekui imes endasse sammude kaja, kõigel lasus unine vaikus.
Avakum jäi lävele seisma, kummardus veidi ettepoole ja vaatas kabinetti. Huuli torutades ja murelikult pead vangutades tegi professor vanaaegse aritmomeetriga arvutusi. Avakum ootas ara, kuni ta väntamise järele jätab, ja kui masin oli pehme tilinaga teatavaks teinud, et on arvutamise lõpetanud, astus sammu ette ja ütles aupaklikult kummardades:
«Teie loal — Avakum Zahhov.»
«Ahaa,» venitas professor ja noogutas.
Ta jäi Avakumi oma peaaegu mittemidaginägevate silmadega viivuks tunnistama. Ilmselt olid tema mõtted veel arvutuse juures, sest ta pööras pilgu aritmomeetri näitajale ja laksutas rahulolematult keelt. Veidi aega mõtlikult vaikinud, pöördus ta äkki külalise poole ja küsis imesta-des:
«Jumal hoidku, miks te ometi seisate?»
Järsu liigutuse tõttu libises vaevu õlgadel püsinud sall veel madalamale ja kukkus põrandale.
«Ehk ulataksite mulle salli kätte?» palus professor ilma vähimagi piinlikkuseta ja kummardus teritatud pliiatsite poole. Sel ajal kui Avakum salli üles tõstis, keeras

professor aritmomeetri näidu ära ja lisas: «Mul on raske liikuda, parem jalg on täiesti halvatud ja vasak ei kuula samuti juba mõnda aega sõna. Vabandage ...»

«Palun,» vastas Avakum lahkelt.

See muumialikult kollane, elavate silmade ja reipa häälega inimene käitus nagu tõeline mees.

Avakum vajus raamatukapi kõrvale nahktooli ja võttis sigareti. Suitsetamine oli siin ilmselt lubatud — professori ees oli tuhatoos, ääreni täis konisid ja poolikuid sigarette. Arvutused vist ei laabunud. Avakum teadis seda omast käest.

Kabinet oli avar — lähenes mõõtmetelt keskmisele saalile. Põrandast poole meetri kõrguselt algav aken võttis enda alla terve seina ja avanes itta, metsa poole. Kõrvalt paistis ka osa uttu mattunud kõnnumaast. Põrandat kattis paks pärsia vaip, mille iga oli ilmselt auväärne, sest värvid olid kaotanud erksuse. Muide, miski siin ei olnud enam uus ega hiilgav — ei punasest puust käpp, tohutute mõõtmetega kirjutuslaud ega punase nahaga ületõmmatud tugitoolid. Aga see-eest ei olnud ka koitanud ja kasutamis-kõlbmatuid esemeid — ainult peremees ise oma pleekinud naistesalliga näis lootus-etult rivist väljas olevat.

«Noh, mida te mulle ütlete?» alustas professor aritmomeetrit eemale lükates.

«Millega võin teile kasulik olla? Mis asjus te minu juurde tulite? Nagu ma nimekaardist aru sain, olete te arheoloog, mina aga olen matemaatik, ehkki erus, ja meie koordinaadid — andestage matemaatilist väljendit — ei ristu kusagil. Tuba mul välja üürida ei ole, arheoloogiast ma mõhkugi ei taipa ja iseloomult olen halb
inimene — seda tingib juba haigus ja vanadus.»

«Ja üksindus,» naeratas Avakum põgusalt.

Seinal professori pea kõhal rippus õlivärviportree. See kujutas küpses eas, hästi säilinud naist, kelle täidlasi õlgu katsid pitsid. Naine oli siit jäädavalt, igaveseks lahkunud. Seda oli tunda kõigest — nipsasjade puudumisest, mis teevad kõdu hubaseks, süngest rõhuvast vaikusest, mille tõttu maja näis tühja luksushotellina. Selle vaikuse keel oli Avakumile hästi arusaadav.

«Jah, ka üksindusest, kui soovite,» noogutas professor nõus olles. Ta vaikis ja silmitses nüüd uudishimulikult külalist. «Inimene muutub irisejaks kas üksinduse või selle pärast, et ta ei ole iialgi üksi. Omal ajal tegi just see teine asjaolu minust iriseja. Tollal pidasin ennast kangesti õnne-

tuks. Mu naine oli väga külalislahke ja lõbus, ta kogus enda poole sõbrannasid ja tuttavaid, siin üürgas ühtelugu grammofon, korraldati tantsuõhtuid — lausa hullumaja. See ajas mind marru ja mulle tundus — ütlen päris tõsiselt —, et ma olen maailma kõige õnnetum inimene. Olin alati pahas tujus, käisin torssis näoga ringi, muutusin närviliseks. Iga pisiasi vihastas, tõstsin tühja-tähja pärast häält, valasin oma viha tudengite peale välja, puistasin kahtesid, lühidalt — te ju mõistate?»

«Täielikult,» naeratas Avakum kaastundlikult, ehkki arvas endamisi, et professoril ei ole õigus, sest lärm, olgu ta kui tahes mõttetu ja vali, on ikkagi parem kui surmavaikus.

«Ei saa te millestki aru,» ohkas professor. «Te olete üksindusega nii-öelda teoreetiliselt tuttav, sest te olete veel võrdlemisi noor. Tegelikult — mida te ikka läbi olete elanud? Olete lugenud mõningaid raamatuid. Aga elu õpitakse ikka kõige paremini oma kogemuste põhjal tundma. Kui naine — ausalt öeldes oli ta kergemeelne tobuke — mu maha jättis, et ühe moosekandi juurde minna, siis — te vist ei usu — olin vaimustuse pärast valmis hirnuma, nii suur oli mu rõõm. Tookord panin oma tudengitele uskumatu hulga viisi, ehkki nad ei olnud neid muidugi ära teeninud. Panin neile häid hindeid sellepärast, et mu süda oli kerge ja meel rõõmus. Olin siis neljakümne viie aastane. Viskasin majast välja grammofoni, heliplaadid, ka peeglid, lõhnaõlid, lilled, igasuguste natüürmortidega maalid, kullatud kaunistustega polstermööbli, satsidega sohvapad-jad, gobeläänid. Kõik, mis meenutas alpust ja kergemeelset elu. Mu ümber muutus vaikseks, rahulikuks ja hubaseks. Pühendusin tööle — koostasin õpikuid, kirjutasin raamatuid, pidasin kirjavahetust välismaa akadeemiate ja ülikoolidega. Lühidalt — elasin mõttekalt. Elu muutus niisuguseks, nagu ma olin unistanud, enne kui naine ära läks.» Ta vaikis hetkeks. «Ega ma teid ära ei ole tüüdanud?»

«Otse vastupidi!» hüüdis Avakum käsi tõstes. «Jätkake, palun!»
Üksikud inimesed muutuvad väga jutukaks, kui keegi nende üksindust juhtub häirima. Kas tema, Avakum, ise ei teinud sedasama, kui leidis sobiva kuulaja? Ainult et endast, oma isiklikust elust ei rääkinud ta kellelegi sõnagi. Kui asjaolud sundisid teda midagi enda kohta ütlema, siis ta lihtsalt fantaseeris, improviseeris, muundus kujutletud

kolmandaks isikuks. Tavaliselt paistis see tolmas isik silma niisuguste tegudega, millega ta ise iialgi hakkama poleks saanud.
«Jutustan teile neist mineviku asjadest õpetuseks,» jätkas professor salli külmakartlikult õlgade ümber tõmmates. «Pealegi olete arheoloog ja harjunud minevikus tuhnima. Niisiis, jutt oli sellest õnnelikust ajast, kus ma lõpuks üksi jäin. Kui kaua see kestis — aasta või kaks? ütleme, et viis aastat. Ja korraga, kui ma parajasti akadeemia aastaraamatu jaoks artiklit kirjutasin, juhtus minuga midagi imelikku: tundsin pistet südames, valu küll polnud, aga rõhuv tunne jäi. Viskasin sulepea käest ja hakkasin toas edasi-tagasi jalutama — nagu näete, jalutamiseks siin ruumi jätkub. Jäin akna alla seisma, nägin, et väljas oli udu, tibas vihma, ühtki elavat hinge polnud näha. Oli sügis. Tuul oli märjale maale terved kuhjad koltunud lehti kokku keerutanud. Mul hakkas korraga külm, ehkki nurgas hõõgus kolme tuhande vatine elektriahi nagu praegugi. Mul tuli millegipärast hull tuju. Ma läksin keldrisse, kus olid hunnikus siit väljavisatud asjad, sorisin selle kolu hulgas ja vedasin siia — mis te arvate, mille?»
«Portree,» ütles Avakum vaikselt.
Professor võpatas, nii et sall oleks peaaegu jälle õlgadelt maha libisenud, ja vaatas Avakumile paokil sui otsa.
«Selles pole midagi imelikku, et ma ära arvasin,» ütles Avakum leebelt naeratades, aga kahetses kohe, et oli vastusega kiirustanud, võtnud professorilt võimaluse teda üllatada. «Seda oli nii kerge arvata,» seletas ta, «igaüks oleks sellega toime tulnud. Raami vasakpoolne külg on alt kümne sentimeetri ulatuses muritud, justkui oleks püütud sealt tükki ära saagida. Aga saaginud ei ole seda muidugi keegi — kes hakkaks nii toredat raami rikkuma? Loogilisem on oletada, et selle tööga sai hakkama mõni näriline. Kõige tõenäolisemalt rott, õigemini terve kari rotte, sest rotid elavad keldrites harilikult hulgakesi koos. Järelikult on portree teatud aja keldris seisnud, siis sealt ära toodud ja jälle seinale pandud. See on täiesti usutav.»
Professor vangutas pead ja muigas.
«Õige, aga teist eset te küll ära ei arva. Olen valmis kihla vedama, et te seda iialgi ära ei arva,» kordas ta lapsiku jonnakusega,, «ehkki ma märkasin, et teil on saatanlik tähelepanuvõime. Aga seda eset, mis ma sealt veel üles tõin, te ära ei arva.»

«Annan alla,» naeris Avakum.
«Annate alla? See teeb teile au!» ütles professor ja manas näole nõrga naeratuse. Ta tõmbas laualaeka lahti ja võttis sealt tillukese lõhnaõlipudeli, millel oli luitunud roosa pael kaela ümber, buduaaripudeli, milles hoitakse kalleid parfüüme. «Vaadake,» ütles ta. «Siin on see teine ese. Lõhnaõlipudel. Leidsin selle muu koli hulgast ja tõin koos portreega üles. See on muidugi lollus. Aga sadas parajasti vihma ja ma märkasin esmakordselt, et tänaval pole ühtki elavat hinge. Muidu ma'vaatan harva tänavale. Mul pole kombeks vaikust kuulata, aga tol hetkel hakkas vaikus äkki mürisema — jah, see mürises mu kõrvus hirmuäratavalt, talumatult, hullemini kui ulguvad džässi-šlaagrid, millega TEMA mind kiusas, kui ta veel siin oli... Niisiis riputasin portree seinale, astusin paar sammu tagasi ja naeratasin talle. Pudel oli lõhnaõli peaaegu ääreni täis. Avasin selle, tilgutasin paar piiska endale pihku, hõõrusin laiali ja nuusutasin. Ja kas teate — valu südames vaibus. Justkui polekski ma enam üksi. Endist valu ma enam ei tundnud, aga pean ütlema, et

midagi nagu rõhus rinda. Justkui oleksid sinna pugenud selle maja õudne vaikus, tummad toad, porise tänava tühjus, vastik sügisene kõledus ... See tunne rõhub mu rinda siiamaani.»
Vanamees pani pudeli tagasi ja lükkas laeka kinni.
«Mõni tilk on veel järel,» ütles ta. «Vahel võtan korgi pealt, ja näete, kohe läheb siin nagu rõõmsamaks. Mis lõhn tal on, jumal seda teab. Ma pole kunagi parfüümide alal asjatundja olnud. Aga ärge sellest teab mida järeldage. Naise järele ma igatsust ei tunne. Jumal hoidku! Muide, ta on juba ammu teises ilmas. Ma ei läinud isegi ta matusele. Kergemeelne ja rumal naine... Tahtsin teile ainult seda ütelda: oma narrustega lõi ta mu roopast välja, aga tema äraminekuga läks nagu veel hullemaks. Loomulikult ei kahetsenud ma kordagi, et me lahku läksime. Pidasin loenguid, kirjutasin mõned uurimused, ja jumal tänatud, jätkan tööd praegugi. Ainult ühele küsimusele ei ole ma suutnud vastust leida: mis on suurem õnnetus — kergemeelse elupõletamise tühine kära või niinimetatud elutarga vaikuse elutus? Mis teie arvate?»
Avakum kehitas õlgu. Ilmselt oli professor pikemat aega vaikides elanud, tema südames pakitsenud soov rääkida tegi teda nii jutukaks, et ta oli oma kannatliku kaaslasega

rahul, üksindus lõi nende vahel justkui sugulussuhted. Selle poolest olid nad omavahel väga sarnased, kuigi Avakum ei kurtnud iial oma üksinduse üle ega tunnistanud teiste inimeste ees, kui õnnetu ta on.
«Mul lihtsalt puudub selles küsimuses oma kindel seisukoht,» ütles Avakum. Aga nähes professori pettunud nägu, hakkas tal hale, nagu siis, kui pead lootusetult haigele valetama, ja ta lisas: «Mulle näib, et küsimus on väga subjektiivset laadi. Ohte häirib kära, teist jälle vaikus. Kõik oleneb inimese loomulaadist, tema tegevusest ja töökohast. Lärm ja vaikus on suhtelised mõisted.»
Professor vangutas pead.
«Teie vastus ei hiilga just originaalsusega,» ütles ta siis. «Portree puhul jätkus teil taiplikkust, aga praegu arutlete nagu gümnaasiumi viimase klassi õpilane. Mis asjus te minu juurde õieti tulite?»
«Tahtsin konsultatsiooni saada,» naeratas Avakum.
Ta pani professori ette paberilehe, kus oli lahendamata ülesanne, ja ütles, et tegeleb asjaarmastajana matemaatikaga. Ülesanne köitis teda, kuid ta ei suuda viga avastada. Et ta elab samal tänaval, otsustas ta naabri kombel professori kui suure spetsialisti poole sisse astuda ja temalt abi paluda.
«Kes teile ütles, et ma suur spetsialist olen?» küsis professor.
«Teie valgevasest nimetahvel,» vastas Avakum.
«Teiste sõnadega, teil on kombeks võõraste inimeste uksi uurida?»
«Nimetahvlid ju selleks ongi, et neid lugeda!» naeris Avakum. «Pealegi on teie oma meie tänaval ainuke ja tõmbab endale tahtmatult tähelepanu.»
«Väga võimalik,» nõustus professor hajameelselt. Ta tõstis pilgu paberilt ja näitas sellele näpuga: «Siin on ruumi lineaarne muundus õigesti sooritatud, aga sulge avades tegite lapsiku vea — unustasite võrdsuse parempoolse osa teist korrutajat vektoriga korrutada. Vaadake siia!» Ta raputas pead ja jätkas siis: «Ja te tahate öelda, et kära on vaikusest etem? Kuradile see teie kära! Faktid ei räägi teie kasuks. Sel ajal kui te seda ülesannet lahendasite, jõid teie abikaasa.külalised kõrvaltoas kanget likööri ja tantsisid tvisti või mõnda muud metslaste tantsu. Eks ole nii?»
«Ma ei ole abielus,» ütles Avakum muiates.
Jah, tema kõrvaltuba oli niisama kõle ja elutu nagu

seegi, milles ta töötas. Sinna minnes sukeldus ta vaikusse ja teda valdas säärane tunne, nagu vajuks ta sügavasse musta, jääkülma veega hauakohta.

«Ükspuha,» ütles professor. Tundus, et ta hakkas juba närviliseks minema. «Siis olid külalised teie noorel perenaisel, grammofon või magnetofon üürgas ja noorrahvas trampis nagu pea kaotanud lambakari. Ja teie muidugi unustasite võrrandi teist liiget vektoriga korrutada. Ma mõistan teid ja tunnen kaasa, minugagi on vahel selliseid asju juhtunud. Muide, kas te piltmõistatusi lahendate?»

«Vahel harva,» vastas Avakum. Selle käreda vanamehega tuli kõrvad lahti hoida.

«Praegu tegelete nendega v a h e l h a r v a , » tähendas professor, «aga tuleb aeg, millal piltmõistatustest saab teie kirg. Ühel tingimusel siiski — kui te ei abiellu. Ja veel ühel tingimusel: kui te ei hakka jooma või hasartmänge mängima.»

«Lubage,» ü{les Avakum. Ta ei tahtnud pinnaliste järelduste tegemiseks põjjjust anda. «Te otsustate minu üle liiga umbropsu, arvatavasti ainult isiklikele kogemustele toetudes.»

Professor silmitses teda hetke ja tema sinakatele huultele ilmus süüdlaslik naeratus.

«Ma ei tahtnud teid solvata,» ütles ta.

«Te ei öelnudki midagi solvavat!» vaidles Avakum vastu. Tal oli jälle tunne, nagu oleks tal tegemist lootusetult haige inimesega. «Mulle on alati meeldinud piltmõistatused, ja mulle endalegi näib, et viimaks saab neist mu kirg. Naist mul ei ole, joodik ma ka ei ole, hasartmängude vastu ma huvi ei tunne. Nii et jäävadki ainult piltmõistatused. Muud midagi.»

«Teate, naaber, kui asjad nii on, siis loome teiega tihedad ja pidevad loomingulised sidemed!» Nüüd tõmbusid tema huuled õnnelikule, kuid ikka veel ebalevale naeratusele. «Ma mõtlen tõsiseid mõistatusi, mis on seotud algebraliste transpositsioonide, tsükloidsete integraalarvutuste ja diferentsiaalvõrranditega. Nende kallal tasub pead murda. Mis teie arvate?»

«Sedasama mis teie,» naeratas Avakum. Tal oli hea meel, et selle halvatud inimese silmad äkki elavnesid ja särama lõid.

«Sellisel juhul, kallis naaber, võite seda kohtumist oma poissmehe-biograafias õnnelikuks sündmuseks pidada. Mul

on rikkalik kogu matemaatiliste mõistatustega välismaa ajakirju. Muide, kas te ei teeks mulle heameelt ja ei õhtustaks koos minuga?»

Avakumi vastust ära ootamata surus ta telefoni kõrval olevale nupule.

«Halb on ainult see, et ristsõnamõistatustesse topitakse igasugust tühja-tähja, noh, näiteks kirjandusest ja muusikast. Kord tuli mul meie filharmooniast Mozarti kontserdi partituuri küsida, et täis- ja neljandiknootide suhet kindlaks teha.»

Laevakokk tuli ja jäi ukse juurde valveseisangusse. Ta kas ei märganud Avakumi juuresolekut või tegi, nagu ei märkaks.

«Õhtusöök kahele,» ütles professor ja noogutas kergelt Avakumi poole.

«Neljale, professor!» parandas kokk teda üsna häbematult.

Et professor imestava pilguga vastas, seletas ta jultunult muiates:

«Te unustasite vennapoja ja tema pruudi!»

Koka familiaarne käitumine ei pahandanud professorit.

«Olgu siis neljale.»

Ta viipas käega ja koka turske kogu kadus ukse taha.

«Vabandage, et ma katkestasin,» ütles ta külalisele ja jätkas pärast mõtete kogumist sõnaohtralt nagu ennegi. «Mis kirjanduslikku laadi raskustesse puutub, siis olen üht-teist välja nuputanud ja te veendute varsti, et see on väga praktiline. Koostasin tähestiku järjekorras nimekirja tähtsamate autorite ja nende teoste kohta. Muidugi mõista tegin seda Bibliograafia Instituudi kaasabil, sest ma olen kirjanduses täielik võhik. Nüüd on minu kartoteegis alfabeetilises järjekorras peaaegu kõik maailma väljapaistvamad kirjanikud ja nende tähtsamad teosed pealkirja esitähe järgi, samuti alfabeetilises järjekorras. Praegu süstematiseerin samal viisil teoste peategelasi. See on kaunis

töömahukas, aga nagu te kohe näete, äärmiselt tarvilik asi. kohe ütlen, mis mõttes. Hiljuti oli mul suur rõõm higistada ühe mõistatuse kallal, mille võtit tuli otsida neljanda astme võrrandi lahendusest. Nagu te võite arvata, poleks see mulle mingit tüli teinud, kui poleks olnud fakti, et ühe suuruse arvuline väärtus oli «kirjanduslikult» šifreeritud. Tegemist oli arvuga, mille ruutjuur vastas ühe tähe järjekorranumbrile ladina tähestikus. Selle tähega algab tun-
417

tud romaani autori nimi. Romaani pealkiri aga algas e-tähega. Esimesel pilgul näib asi olevat üsna lihtne, aga katsuge lahendada.»

«Tõepoolest,» kostis Avakum. Ta süütas sigareti ja tõmbas ühe rnahvi. «Ja teil õnnestus see saladuslik arv leida?»

«Aga loomulikult!» Professori silmis süttis võidutsev tuluke. Vahakarva näo taustal meenutas see tuluke õlilambi vilkumist haual. «Ma juba mainisin, et seni ei ole olnud veel ühtegi mõistatust, millest ma ei oleks jagu saanud. Antud juhul aitas mind mu kartoteek, millega ma olin just parajasti e-täheni jõudnud.»

«Ja te tegite kindlaks, et otsitav arv on 4,» ütles Avakum sigaretilt tuhka raputades. Sõnad lipsasid tal tahtmatult suust ja ta kahetses neid samas, aga ei suutnud end enam pidada. «Autor on Balzac, teos aga «Eugenie Grandet», kui ma ei eksi.»

Professori silmis süttisid jälle tulukesed, aga kustusid otsekohe, nii et vahakarva nägu näis veel kõhnem ja kurnatum.

«Kuidas te selle peale tulite? ...» pomises ta ja otsekui tardus, suu paokil. Tema valehambad helkisid sinakalt, võib-olla huulte pärast, mis olid nüüd peaaegu violetsed. «Kas te juhtusite ehk sama mõistatust lahendama? Ega te juhuslikult ei telli ajakirja «Enigmes mathematiques»?» Ta hellitas ikka veel pisikest lootust, arvestas ikka veel mõnda erilist asjaolu.

Avakum raputas pead ja pöördus avara akna poole — väljas hakkas pimenema, sadas vihma.

«Imelik, kuidas te säärasel juhul sulge avades viga võisite teha,» ütles professor vaikselt.

«Küllap juhuslikult, täiesti juhuslikult,» ütles Avakum tagasihoidlikult ja puhkes naerma.

All kõlises uksekell. Laevakokk võttis kedagi vastu ja naeris mürinal.

7.

Nii sattus Avakum matemaatikaprofessori Najden Najdenovi majja. Esimesel pilgul täiesti ettekavatsematult, sest külaskäigu põhjus oli ju tähtsusetu. Elus on sellised põhjused ainult astme võrra puhtast juhuslikkusest kõrgemal.
418

Kord metsast koju tulles — see oli umbes kuu aega enne tema esimest kohtumist professoriga — märkas Avakum, et professori majast väljus mees, kes tundus talle nagu tuttav olevat. Pimeduse tõttu ei seletanud ta hästi tema nägu, seda enam, et mehel oli kaabu sügavasti silmade peale tõmmatud. Mees astus kiiresti esimese põiktänava nurga taha, kus ieda ootas kustutatud tuledega auto. Põlesid ainult parktuled. Kui mees autole lähenes, käivitas juht mootori ja avas ukse. Mees ei jõudnud veel istmelegi laskuda, kui auto hakkas liikuma.

Avakum ei jõudnud mehe nägu ega auto numbrit näha. Aga mehe kuju, kaabu kandmise viis ja kõnnak tundusid talle üllatavalt tuttavad. Auto oli «Tatra» — selle määras ta kuju ja mootori surina järgi kindlaks. Kui mees oli tõesti see, kelleks ta teda pidas, tekkis küsimus, mis oli tal ühist halvatud, pensionärist professoriga. Niisugune külaskäik näis imelik. Ja kuidas sai «Tatra» siia? Raske oli kujutleda seost «Tatra» ja inimese vahel, keda ta mõtles.

Avakum ei mõtelnud enam sellele juhtumile. Vähemalt otsustas sellele rnitte mõtelda. Kui ta oli operatiivteenistu-sest välja lülitatud, ei tohtinud ta niisuguste probleemidega isegi asjaarmastusest tegelda. Ta pidas distsipliinist lugu, kuid suhtus mõningatesse selle formaalsetesse nõuetesse irooniliselt.

Sellest hoolimata võis vaevalt oletada, et juhuslik kohtu mine «tolle inimesega» ajendas Avakumi professoriga tutvust sobitama. Kuid teisest küljest — kas tema viga sulgude avamisel saab täiesti juhuslikuks pidada? Ettekavatsetult või mitte, aga sellest päevast alates sai Avakumist Kressi tänava viimases, klaaseendiga majas sagedane külaline.

Imeilus Haldjas aga oleks justkui ette teadnud, et kohtub sel õhtul ebatavalise mehega. Tal oli seljas tagasihoidlik taevassinine taftkleit — see sobis imehästi tema kuldkollaste juustega, mille värv meenutas päikeses põlenud männivaiku. Keha ümber liibuv kleit rõhutas veelgi tema graatsilise kuju täiuslikke vorme. Muide, ta oli oma võludest teadlik ja tundis nagu iga noor naine vajadust neid näidata. Tema õrnad saledad käsivarred olid õlgadeni paljad, aga midagi nii naiselikku nagu kleidi rõhutatud figuu-

ris neis ei olnud. Väliselt rahulikud ja talitsetud, näisid nad iga oma liigutust ette läbi mõtlevat.

Ta oli väikese valge roosi rinnale kinnitanud ja end ker-gelt lõhnastanud, huulepumatit aga polnud tal üldse tarvis läinud, sest tema huuled meenutasid selletagi eredavärvilist nelki.

Enne kui professor jõudis tema nime öelda, teadis Avakum, kes ta on. Ta tundis baleriini kohe ära, niipea kui see uksele ilmus.

«Ohoo, puuprintsi armsam!» hüüdis ta toolilt tõustes ja neiule familiaarselt kätt sirutades.

Maria Maksimova oli seda tüüpi naisi, kes pole harjunud, et mehed nendega suheldes tagasihoitud ja konventsionaalset tooni kasutavad.

Avakum oli teda Bartoki balletis «Puuprints» printsessi osas näinud. Auahne ja kergemeelne kaunitar armus seal krooni kandvasse vürstimantliga mehesse, hoolimata sellest, et too oli puust. Hariliku sureliku vastu, kuigi see oli noor, ta huvi ei tundnud, sest mis maksab noorus, kui tal puudub kroon ja vürstimantel. Seda suutis kehastada naine, kellel oli praegu valge roos rinnas ja nii selgesti tema puusajoont esiletõstev kleit seljas.

«Jah,» ütles ta Avakumile rahulikult oma väikest nõtket kätt sirutades. «Õige, ma olen puuprintsi armsam. Just mina see tobu olengi.» Ja ei kiirustanud millegipärast oma kätt tagasi tõmbama, otsekui oleks Avakumi oma talle väga tuttav.

Professor köhatas.

«Ja see on mu vennapoeg Hari,» viipas ta mehe poole, kes seisis Imeilusa Haldja lähedal akna all ja vaatas nii pinevalt välja, nagu võiks seal iga hetk midagi huvitavat ja tähtsat juhtuda. Aga väljas oli pime — aknaklaas toetus vastu pilkast pimedust. «Hari,» kordas professor. «Haralampi Najdenov, kunstnik.»

«Tarbekunstnik,» poetas Hari aknalt pilku pööramata vahele.

«Ükspuha. Ta on mu vennapoeg. Ja see iludus on tema pruut. Saage tuttavaks!»

Nad surusid kätt. Hari käsi oli pehme ja niiske.

«Teie nimi on mulle tuttav,» ütles Avakum.

Hari noogutas ükskõikselt.

«Meie uus tuttav on arheoloog,» ütles professor. «Arheoloog ja asjaarmastaja matemaatik.»

«Oo!» hüüatas Imeilus Haldjas. «Ma ei kadesta teie elukutset. .Igavene muististes tuhnimine, jända aina luukeredega — kas see pole tüütu?»

«Te ajate arheoloogia ja antropoloogia segi,» tähendas Avakum. «Luukeredega tegelevad antropoloogid.»

«Ma eksisin!» puhkes Imeilus Haldjas naerma. Eksimine ei paistnud teda sugugi häirivat. «Õige, luukeredega tegeleb antropoloogia. Pardon. Aga mis sellest. Balletikoolis me midagi seesugust ei õppinud. Luukeredega tegemist ei olnud.»

«Jumal tänatud!» tähendas Avakum ja noogutas julgustavalt.

Sellest hoolimata, et ta muinasteaduse inimese ammu surnud eellasi uuriva teadusega segi ajas, ei kaotanud Maria raasugi oma veetlevusest. Tema silmad, mis nähtavasti üldse häbi ei tundnud, vaatasid avalalt —justkui looduslapsel, kes ei häbene oma alastiolekut meeste ees.

«Kuid ega teiegi ei tea mulle öelda, mis on näiteks *pas de trois* või *pas de chez?*» sädistas Imeilus Haldjas edasi. «Muide, kust te võiksitegi seda teada?» Avakumi tõsised, käskivad ja otsekui läbinägevad silmad kutsusid temas esile ebaloomuliku elevuse. «Või ütleme: kas te teate, mis on piruett?»

«Kuulen seda sõna esimest korda elus!» naeris Avakum.

«Missugune võhiklikkus!» Maria otse ahhetas. «Ja te naerate veel minu üle, et mul ei ole aimu antropoloogiast! Vaadake, ma näitan teile kohe, mis on piruett. Vaadake ja pidage meeles!»

Ta läks keset tuba, kergitas kleidi ülespoole põlvi, tõusis varvastele ja hakkas kohapeal keerlema. See oli väga kaunis. Avakum ei suutnud isegi lugeda, mitu pööret ta tegi. Tema jalad olid pingul nagu pillikeeled ja sätendasid, sest ta oli valinud naha värvi sukad. Ka sinine kleit suurendas jalgade sära.

«Suurepärane!» hüüdis professor, kes ei suutnud oma vaimustust tagasi hoida. «Tore, mu tüdruk!» kordas ta. «Ma võin matemaatiliselt selgitada, kuidas see välja tuleb.»

«Oh, palun jätke parem, onu!» hüüdis Imeilus Haldjas käsi laotades. «Ei tasu vaeva!» Ta astus rauga juurde ja suudles teda õrnalt põsele.

«Ka mina võin matemaatiliselt seletada, kuidas see toimub,» teatas Avakum. Muidugi mõista naljatades.

Nende pilgud kohtusid. Maria silmis oli etteheidet. Üks kohalviibijaist oli ju. ikkagi tema peigmees, mistõttu isegi nii süütu vihje suudlusele võis taktitu tunduda!

Ta võttis mu nalja tõsiselt, mõtles Avakum, aga ei saanud selle vääritimõistmise pärast põrmugi pahaseks. Ta vaatas peigmehe poole. Hari istus rahulikult oma köhal ja meisterdas põlve peal kuldtraadist kujundeid. Ta oli oma tegevusse nii süvenenud, et ei olnud vist oma pruudi piruetti märganudki. Tema kahvatu, pisut lõtvunud nägu ei ilmutanud armukadedust ega vaimustust. Justkui tukuks, käis Avakumil peast läbi.

«Nüüd aga näitab mu peigmees teile, milleks tema võimeline on,» ütles Maria. Ta oli sel õhtul väsimatu. «Vaadake, ta on tõeline võlur! Eks ole, Hari?» Ta pani käe peigmehe kaela ümber, surus rinna tema õla vastu ja välgutas Avakumi poole silmi. «Eks ju, Hari?» kordas ta. «Näita neile oma kunsti!»

Ta keelitas peigmeest, nagu oleks see tujukas laps.

«Hästi,» ütles Hari, vabastas end tema kallistusest ja ohkas raskelt. Vaatas siis Avakumi otsa, justkui tahtes öelda: «Ärge olge tema vastu liiga karm, ta pole seda väärt,» ja küsis pruudilt: «Mida sa tahad?»

«Inimkujusid.»

Hari kehitas oma längus õlgu.

Maria jooksis professori laua juurde ja surus kellanupule.

«Täna õhtul õpite meilt nii mõndagi,» ütles ta siis Ava-kumile, silmades vallatud tulukesed. «Küll te alles näete!… Te ei tea aimatagi...»

«Inimene õpib eluaeg,» tähendas Avakum leplikult.

Uksele ilmus endine laevakokk. Ta oli oma kitli seljast ära võtnud ja uhkeldas nüüd Franz-Josephi ajast pärit luitunud husaarimundris, mis oli küll karvendavate akselbantidega, aga see-eest säravate nööpidega — kindlasti oli ta nad enne söögisoodaga läikima hõõrunud. Ta jäi sõjaväeliselt ukse juurde seisma ega pööranud Imeilusalt Haldjalt silmi.

«Pootsman!» hüüdis Maria, käsi puusa pannes. «Millal sa meile oma lugupidamist osutad?»

«Olen teie käsutuses, Kõrgeausus!» raporteeris .endine laevakokk. Tema lihav nägu omandas korraga tõsise, peaaegu julma ilme.

«Pootsman,» ütles Maria peaga Avakumi poole osutades.

«Kui ma käsin selle mehe laeva peamasti külge siduda, kas sa teed seda?»
«Teen küll, Teie Kõrgeausus!» vastas Pootsman kindlalt. Tal oli nägu nagu inimesel, kes peab oma sõna ja teab, mida ta lubab. Aga siis heitis ta Avakumile silmanurgast pilgu ja lisas: «Ainult parem on, kui Teie Kõrgeausus mul seda teha ei käsi, sest — meremehe ausõna — ta võib meid kõiki üle parda visata!»
«Või nii?!» hüüdis Imeilus Haldjas tehtud üllatusega, aga tema häälest kostis siirast rahulolu. «On ta siis nii kohutav mees?»
«Merehunt,» vastas Pootsman veendunult. «Mul on terav silm ja ma ütlen esimese pilguga ara, missugune inimene keegi on. Omal ajal tuli mul igasuguste tüüpidega tegemist teha!»
«Olgu peale!» lõi Maria käega. «Me ei hakka teda masti külge siduma. Tõtt öelda, ma ei taha, et mind üle parda visatakse.» Ta naeratas ja vaikis hetke. «Aga sina, Pootsman, ei ole ikka veel ütelnud, millega sa kavatsed meile oma lugupidamist avaldada.»
«Võrratu šnitsliga, Teie Kõrgeausus! Kuldkollase krõbeda koorikuga, võis praetud kartulitega!»
«Olen rahul,» noogutas Imeilus Haldjas. «Võtan su lugupidamisavalduse vastu ja olen valmis seda suurima isuga nahka pistma. Olen täna hirmus näljane. Nüüd aga mine alla ja too meile tainast.»
Kui käsk oli täidetud, asus Hari oma kunsti demonstreerima. Vähem kui viie minutiga meisterdas ta tainast ja murtud tuletikkudest kaks figuuri. Oks neist kujutas baleriini, kes on seeliku üsna häbitult üles kergitanud ja sooritab piruetti. Ehkki groteskne, meenutas kuju Imeilusat Haldjat. Teine figuur, mille kunstnik oli pliiatsi teritamisest saadud grafiidiga mustaks värvinud, kujutas pikakasvulist meest, kellel on laiaservaline kaabu peas ja lai palitu seljas. Mees oli kühmus, kuid hoidis pead püsti ja vaatas süngelt enda ette. Kuju oli nii sünge, et polnud kahtlust —> säärane tüüp ei tõota midagi head.
«Baleriin olen loomulikult mina,» ütles Imeilus Haldjas. Ta hoidis kuju sõrmede vahel ja oli siiralt rõõmus. Häbitult kergitatud seelik ei paistnud teda üldse puudutavat. Ta nagu ei märganudki seda. «See on kangesti minu moodi!» naeris Maria miniatuurset kuju sõrmede vahel keerutades. «Ta on mind hästi tabanud. Tõeline

šedöövr!» Sünget mehikest vaadeldes jäi ta mõneks ajaks vait.
«See tüüp ei näi just väga õnnelik olevat,» tähendas professor.
«Õnnelik?» Imeilus Haldjas plaksutas käsi. Ta tahtis midagi väga tõsist öelda ja meenutas seetõttu kooliplikat, kes püüab õpetajat erakordselt targa vastusega üllatada. Aga tark vastus ei tulnud kuidagi pähe ja ta laskis käed abitult rippu. «Ma ei tea,» ohkas ta. «Kui sellel inimesel oleks palitu asemel must keep õlgadel ja kiiver või lihtsalt must rätik peas, võiks teda pidada surma saadikuks mõnest balletist. Kas teile ei tundu?»
Avakum puhkes lõbusalt naerma, aga tema naer kõlas kuidagi rabedalt.
Maria vaatas talle imestades otsa. Võib-olla ta peaks nüüd solvuma? Kuhu see kõlbab, kui katkestatakse printsessi — olgu või ainult balletist «Puuprints» — ja hakatakse asja ees, teist taga naerma. Kuidas sa sellesse ka ei suhtu, ebaviisakas on see ikkagi. Aga sel ajal kui ta kaa-lus, kas maksab Solvuda või mitte, tegi ta järsku avastuse — ta kinnitas pilgu Avakumile ja tema nägu hakkas aegamööda selginema, justkui oleks tal lõpuks see ülitark vastus pähe tulnud.
«See olete ju teie!» hüüatas Imeilus Haldjas. Rõõm avastuse puhul oli niivõrd suur, et ta lõi käsi kokku ja lausus kord professori, kord peigmehe poole pöördudes: «See on ju tema, eks ole? Tõuske, palun, püsti!» Ta jooksis Avakumi juurde ja pani talle käed õlgadele. «Tõuske ometi!» kordas ta paluvalt.
Avakumil ei jäänud muud üle kui sõna kuulata. Maria lõhnas hurmavalt,, rinnal valendas roos ja õrn käel ahvatles oma värskusega.
«Tõsi, see on tema,» ütles professor. «Hari on teda hästi tabanud. Väga sarnane. Ainult miks ta talle nii veidra palitu ja laiaservalise kaabu ori teinud?»

«Miks?» alustas Avakum oma kõhale tagasi istudes. Ta puudutas tahtmatult Imeilusa Haldja kätt pisut ülevalpool küünarnukki. Maria ei märganud seda ega tõmmanud kätt , ara. «Te küsite, miks,» kordas Avakum. «Sellepärast, et need esemed ripuvad all nagis.»

«Justament,» noogutas Hari kinnituseks ja haigutas laialt ning häälekalt. «Nad torkasid mulle kohe silma,» lisas ta ja hõõrus silmi. «Kas poleks aeg õhtust süüa?»

Viimast küsimust ei paistnud keegi tähele panevat.

«Miks sa teda surma saadikuks nimetasid?» küsis professor Imeilusalt Haldjalt. «Temas on küll midagi sünget, mis tuleb sügavatest joontest suu ümber, lauba kortsudest ja hallidest meelekohtadest, aga ma ei näe midagi, mis teda hauataguse maailmaga seoks. Vastupidi, meie arheoloog paistab olevat elurõõmus ja energiline mees.»

«Jah,» ütles Imeilus Haldjas mõtlikult. «See on õige. Aga siiski...» Tal tekkis jälle vajadus midagi tõsist ja ülitarka ütelda, aga seekord ta ei hakanudki selle üle pead murdma, mis teda erutas, vaid lõi lihtsalt käega.

Kas on vaja öelda, kui palju helgust ja rõõmsat vaheldust tõid need inimesed Avakumi halli ja igavasse argiellu? Vaevalt küll, sest kuhu Imeilus Haldjas ka ei ilmunud, missugusesse seltskonda ta ka ei sattunud, alati tõi ta kaasa hea tuju. Nooruse rõkkava rõõmu, nakatava ja erutava, puhtsüdamliku ja kergemeelse, ilma tagamõtteta lõbususe, mis tuleb teadmisest, et inimene elab ja tunneb, kui tore see on, et ta maailmas elab.

Loomulikult ei kuulunud ta niisuguste naiste hulka, kel-lesse Avakumi-taolised mehed armuvad. Aga kas kõigega peab siis ilmtingimata armastus kaasnema? Ilma annuma-tagi ei lasknud Avakum mööda ühtegi etendust, milles esines Imeilus Haldjas, ta külastas isegi peaproove ja deko-ratsioonideta eelproove. Pistis uksehoidjale ajakirjanikukutse nina alla ja ta lasti läbi. Saalis võttis ta oma filmikaamera, Imeilus Haldjas aga naeratas talle lavalt vastu. Mõne kuu jooksul nägi ta teda kõige erinevamates osades — kord oli ta kergemeelne printsess «Puuprintsis», kord uinuv kaunitar, kes ärkab Desire palavast suudlusest. Avakum imetles teda ka «Valpurgi öös», kuid «Giselle'is» ta temale ei meeldinud: sentimentaalne ja romantiline Giselle oli Maria loomusele võõras.

Temal, operatiivteenistusest «tagandatud» ja «konser-veeritud» agendil oli nüüd, millega oma aega sisustada. Ta käis Maria etendustel ja proovidel, pildistas teda innukalt, ilmutas oma filme, lõikas linte tükkideks, kleepis ja monteeris neid kokku, luues oma «mängufilmi». Ta töötas nii operaatorina, režissöörina kui ka monteerijana — uudne tegevus pakkus talle tõelist naudingut. Aeg-ajalt kogunesid sõbrad professori poole. Ime-

ilus Haldjas näis tegevat kõik, et Avakum ka siis temalt pilku ei pööraks, et ta oleks kogu aeg tema nägemisulatuses ja tähelepanu keskpunktis. Ta vist aimas, et Avakumil lööb tema mõjul veri keema, ja see tegi teda veel lõbusamaks. Ta ei teeselnud puutumata vooruslikkust, vaid andis Avakumile koguni ühtelugu mõista, et on valmis tema omaks saama, ühiste lõbutsemiste ajal mõtles ta välja igasuguseid riukaid, et temaga nelja silma alla jääda. Aga niipea kui nad üksi jäid, keeras ta asja nii, et kõik lõppes vaid naljasuudlusega. Ilma erilise pingutuseta oskas ta ohtliku mängu naljaks muuta.

Hari nagu ei märganudki seda. Ta suhtus pruudi vallatustesse rõhutatud ükskõiksusega, otsekui oleksid need tõepoolest süütud naljad. Või pidas ta Avakumi ohutuks? Täiesti võimalik! Hari oli tuntud kunstnik, suur meister näitusepaviljonide ja esinduskaupluste vitriinide kujundamisel, teda otse rünnati tellimustega ja ta teenis väga hästi. Mis tähendas tema kuulsuse ja rikkuse kõrval mingisugune arheoloog! Niisugust inimest võis ninapidi vedada.

Aga kui poleks olnud Hari häirimatut ükskõiksust, ei oleks Avakum iialgi tema pruuti mehe silmadega vaadanud. Tarvitsenuks Haril vaid võpatada või pisutki oma muret ilmutada, ja Avakumi

jalg poleks enam kunagi sellesse majja astunud. Imeilus Haldjas oleks muutunud tema jaoks elutuks esemeks.

Olgu kuidas tahes, aga Hari käitus kenasti. Ta rääkis vähe, eelistas vaiks,elt kusagil nurgas istuda ja tikkudest või tainast midagi meisterdada. Vahel istus ta teistest eemal ristijalu vaibale ja moodustas klaashelmestest kee-rulisi arabeske või mosaiikpilte. Ta jättis väga vagura, keskendunud ja väsinud inimese mulje, aga kui teda paluti mõnest lärmakast mängust osa võtta, ei ütelnud ta ära. Ainult tema huultele ilmus irooniline, nukrapoolne naeratus, kuid see oli nii põgus, et kadus nagu möödalendava linnu vari. Keegi ei osanud ära arvata, millest tema kurbus tingitud on või mille üle ta muigab. Ta tõusis neil puhkudel püsti nagu õpilane, kes oma õppetükki küll korralikult ei oska, aga on valmis sedagi näitama, mida ta teab; et õpetaja ei peaks temas pettuma. Ta ei toonud küll mängudesse hoogu juurde, aga ei rikkunud ka midagi ära.
Ainult ühele meelelahutusele andus ta jäägitult — see oli kaardimäng. Vaevalt oli ta kaardid kätte võtnud ja

nende lõhna tundnud, kui ta sai hoopis teiseks inimeseks. Otsekohe kadus tema näolt väsimus ja rohekad silmad lõid sirama nagu meri paikese käes. Mornist ilmest polnud enam jälgegi, lõtvunud põsed tõmbusid nagu pingumale, lõug muutus tahtejõuliseks. Säärastel puhkudel oli ta isegi ilus, või täpsemini — siis võis näha, kui ilus ta varem oli olnud.

Kõige sagedamini mängis ta endise laevakokaga. Avakum hoidus käärudest kõrvale ega tahtnud Harile partneriks olla, sest juba nende tutvuse esimestel päevadel pani ta tähele tema vastikut kalduvust sohki teha. Et ta petmist ei talunud ja peigmehe paljastamine Imeilusa Haldja ees polnud sünnis, kuulutas ta enda kehvaks mängijaks ja loobus kaasa tegemast. Pootsman seevastu ei märganudki Hari nõkse. Hasartselt oma vastast rünnates võitles ta visalt ja meeleheitlikult, 'kuni langes lõpuks kavalalt seatud püünisesse. Siis karjus ta nagu uppuja, ulus, kiristas hambaid, ja kui Imeilusat Haldjat lähedal ei olnud, paiskas suust terve valingu kõikvõimalikes keeltes sõimusõnu.

Nii et professori majas oli lõbus, kui Hari seal juhtus olema.

Oma panuse nende õhtute heaks kordaminekuks andis ka Pootsman. Ta mängis tundeliselt kitarri ja okariini, laulis tundmatutes keeltes metsikuid piraadilaule, jutustas jubedaid lugusid haidega võitlemisest, laevaõnnetustest Polüneesia karidel, kokkupõrgetest inimsööjatega või mõnest pehkinud palgist kokkuklopsitud parvel Vaikse ookeani avarustel purjetamisest. Nende lugude hulgas oli ka romantilisi seiklusi tõmmude havailannadega, kuid muidugi mõista oli ta viimaste puhul sõnaahtrani. Mida Pootsman sõnadega edasi ei saanud anda, seda väljendas ta kõnekate liigutuste ja miimika abil — kord pilgutas või pungitas silmi, kord vehkis oma tohutute rusikatega, mis sarnanesid kaalupommidega. Tema jutt äratas usaldust nagu elulugugi. Viimane sai alguse Argentiinast, kuhu tema vanemad pärast Eliapäeva sündmusi1 olid sattunud. Ligi kolm aastakümmet loksus ta tuntud ja tundmatutel jõe- ja merelaevadel ringi, kuni jäi mitmeks aastaks Austriasse «Doonau Laevandus-kompaniisse» ankrusse. See- oli ijuba tema rändurielu viimastel aastatel. Oma elust rääki-

1 2. augustil 1903. a. Stambolovi valitsuse vastu puhkenud rahva ülestaus Makedoonias ja Traakias. — *Tõlk.*

des oli kokk väga tagasihoidlik ja lakooniline. Väljamõeldud seiklused puudusid tema jutus täielikult. «Merekaru-karjääri» alustas ta laevapoisina, luud käes, ja lõpetas kartulikoorijana kambüüsi katla ääres. Loomulikult ei olnud selles midagi hiilgavat ega romantilist. Aga mõnest juhuslikult poetatud märkusest võis järeldada, et tema elukogemused ja laialdased teadmised ei piirdunud sugugi kulinaariaga, isegi kui ta oleks sealjuures kas või kõige eeskujulikumal Doonau laeval teeninud. Kui tuli näiteks juttu Egiptuse naelast (professor lahendas parajasti mingit mõistatust valuutatehingute valdkonnast), teadis endine kokk kohe, kui suur on selle kurss Šveitsi

frankides, naelsterlingites, dollarites või Rootsi kroonides, kusjuures see käis tal nii kiiresti, nagu polekski ta nende võrdlevat väärtust peast arvutanud, vaid loeks andmeid panga bülletäänist. Teinekord, kui tal Avakumiga jutt Viini peale läks (Avakum oli kord üle aasta seal elanud), ilmnes, et kokk tunneb ärilianaosa Ringstrasset nagu oma viit sõrme, igal juhul palju paremini kui Naschmarkti, kus asusid laod, mis varustasid laevu konservliha ja lillkapsaga. Võime eksimatult igasuguse välisvaluuta kurssi öelda ja kõikide Ringstrasse ettevõtete suurepärane tundmine olid mõnevõrra ebatavalised inimese kohta, kes oli suurema osa oma teenistusajast kambüüsi katla ääres veetnud.

Professori juures elades täitis endine laevakokk kammerteenri, majavalitseja ja haigepõetaja kohustusi. Vana õpetlase kauge sugulasena tundis ta ennast majas omainimesena, pigem peremehena kui teenijana. Aga meremehe distsipliin oli tal kõvasti veres, seepärast hoidis ta professori ees seistes käsi vastu külgi ja kuulas -kannatlikult oma «ülemuse» käske, ehkki täitis neid peamiselt isiklikku maitset ja soove arvestades. Tema peremehetsemine ühtaegu pahandas ja liigutas professorit: lihtsameelsusest pidas ta võõra maitse pealesundimist hoolitsemiseks. Nii näiteks armastas professor väga muskaatveini ja nõudis Pootsmanilt, et see iga lõuna ajal kohvi juurde klaasikese seda veini pakuks. Ta jõi seda pikkamisi ja väikeste lonksudega, mõttes sinna juurde meeldivaid-noorusmälestusi heietades: Aga endine laevakokk kallas tema klaasi enamasti odavat punast gamzat.

«Miks sa seda laket mulle nina alla topid?» pahandas professor. «Kas ma pole juba mitu korda öelnud, et see vein mulle ei meeldi?»

«Just nii, Teie Kõrgeausus,» vastas Pootsman — ta ei saanud kuidagi vanaaegsest kõnetlusvormist lahti. «See on õige, et te käskisite muskaati serveerida, ja muutugu ma siinsamas eesliks, kui ma ütleksin, et ma teist aru ei saanud. Aga muskaat tekitab kõrvetisi, Teie Kõrgeausus, kuna punane vein sisaldab tanniini, mis on tervisele väga kasulik. Kui ma veini ostan, mõtlen ma alati teie tervisele ja valin seepärast punase. Mis häda mul muidu olekski seda teha, sest muskaat on mulle endalegi rohkem meeltmööda!» Ta luiskas häbematult, sest kindlasti eelistas ta ise punast veini valgele. Ja et punane oli palju odavam, siis sai ta sama raha eest palju rohkem, mis oli seda kasulikum, et ta ise jõi just seda veini.

Aga professor, kes oma üksinduse tõttu oli harjunud elu ja inimeste üle pikalt arutama, mõtles järgmiselt: «Näe, toores madrusehing küll, aga ometi võimeline nii sügavateks, isegi õilsateks tunneteks! Minu abikaasa — rahu tema põrmule! — ei raatsinud ühestki tujust loobuda, ehkki ta oli mu elukaaslane, kuid see endine hulkur ja õnnekütt ohverdab end iga päev vabatahtlikult minu heaks, ilma et ta seda ise teakski.»

Kord ühel niisugusel liigutuse- ja heldimusehetkel — tal oli tunne, nagu oleks ta väga keerulise mõistatuse lahendanud — kutsus professor notari ja dikteeris Pootsmani ning kähe tunnistaja juuresolekul testamendi. Maja esimese ja teise korruse pärandas ta Harile, mansardkorruse aga endisele laevakokale.

Niigi lõbusaloomuline Pootsman muutus pärast seda veel lõbusamaks. Ta kosutas professori vähenõudlikku kuulmist sageli okariinimänguga, laulis metsikut nägu tehes piraadilaule ja võttis ülima heameelega osa Imeilusa Haldja korraldatud õhtustest meelelahutustest.

Nii oli ka endisel laevakokal oma osa selles elustavas muutuses, mille too kevadtalv Avakumi süngesse eraku-ellu tõi.

8.

Ja siis saabusidki tõelise kevade heitlikud ilmad. Vitoša mäe teravatipulise harja tagant ilmusid ootamatult mustad pilved, katsid kogu taeva ja sadasid linna kõhal tühjaks. Seejärel tuhises niisama ootamatult ja samuti lõu-

nast Traakia lagendikelt soe tuul, perutas nagu õhetamata hobune ja ajas üle Stara Planina sinetava mäeaheliku mürinal tupruvaid pilvekahle. Linnaserval oli õhus tunda asja pakatanud pungade ja noorte lehtede lõhna.

Nüüd käis Avakum harva metsas. Hommikuti töötas ta oma unarussejäänud käsikirjade kallal või ilmutas filme. Siis läks töökotta, pani kitli selga ja kleepis mõnda vanaaegset valssi vilistades katkiste amforate ja hüdriate kude kokku või taastas ajahambast puretud jooniseid. Töö laabus ja aeg kadus selles muistse maailma marmoritükkide ja savikildude kuningriigis märkamatult. Kaaraken tema pea köhal meenutas jälle naeratavat sinisilma, otsekui oleksid kunagised muretud päevad tagasi tulnud.

Kord juhtus muuseumi külastama grupp ühe kooli vanemate klasside õpilasi. Kõik ilmutasid suurt huvi, aga juhti neil ei olnud. Avakum hakkas neile meelsasti teejuhiks. Kui nad viimase eksponaadi juurde jõudsid, oli juba hiline õhtupoolik.

Üks tütarlastest ohkas. Arvatavasti oli tal eeldusi matemaatiliseks mõtlemiseks, sest ta teatas äkki:

«Kas teile ei tuitdu, seltsimehed, et aeg möödus siin nagu kosmoselaeva pardal? Nii lennates, nagu oleksime liikunud neis saalides footonraketi kiirusega!»

«Tjah,» kostis selle peale üks vanem poiss. «Päev läks nagu niuhti! Ei saanud arugi, kuhu ta kadus. Aga kui oleksime pidanud kogu selle aja algebra ja trigonomeetria peale kulutama …»

Avakum hakkas naerma. Viimasel ajal võis teda jälle naermas näha, nii nagu kunagi, enne esimest sõitu Momtšilovosse. Ta küll naeris ja oli lõpmata heas tujus, aga tundis samas, kuidas põue poeb ähmane hirm. Nii oli temaga alati — ellu- tuleb midagi ilusat, ja kaob taas otsekui meteoori kullapurune jälg. Tuleb aeglasel lennul, nagu loiult lauglev lind, minema aga lendab hirmuäratava kiirusega.

Ometi käib elus ümberpöördult: kõik ilusad asjad tulevad kiiresti, peaaegu märkamatult, ja juurduvad nii tugevasti meie ellu, et ükski jõud ei suuda neid lahti kangutada. Linnas tekivad uued puiesteed, uued elamukvartalid ja tehased, uued teatrid. Kõik nad kerkivad pöörase kiirusega. Inimesed käsutavad neid, tunnevad neist heajneelt, sõidavad uute bussidega, ostavad uusi autosid. Nad käivad teatris, vaatavad «Puuprintsi» ja aplodeerivad kerge-

meelsele printsessile. Ka neil on oma kergemeelsed printsessid, uutes elamukvartalites asuvad korterid ja bussid ning nad teevad jalutuskäike Kopitole. Kõik see on nende elus nii omaseks saanud, et ei meenuta isegi kaugelt kulla-purust meteoorijälge, mis nii sageli läbi Avakumi elu välgatab.

Seda, et tal kõik kaunis kiiresti hajuvaks kullapuruseks jäljeks muutus, võis seletada temas endas, tema iseloomus peituvate eeldustega. Aga oma mõju avaldasid ka niisugused jõud, millele teised inimesed, väga paljud inimesed, kelle käsutuses olid uued imeväärsed tehased, uued elamukvartalid ja kergemeelsed printsessid, ei allunud.

Olgu kuidas tahes, aga ükskord, ühel lühikesel novembripäeval pidi kuldne jälg kaduma.

Kahekümne kaheksas november oli polkovnik Manovile raske päev. Kõigepealt oli tal kaunis terav mõttevahetus oma abikaasaga, kes tahtis sel õhtul ilmtingimata uue bulgaaria ooperi esietendusele minna. Et polkovnikul ei õnnestunud abikaasa meelt muuta, andis ta lubaduse hankida päässmed, kuigi oli ette kindel, et ka seekord ei ole temast endast esietendusele minejat. Polkovnik Manov ei teadnud isegi, mis talle suuremat meelehärmi valmistas — kas see, et ta naisele nii häbematult valetas, või see, et ta endast enam üldse ei hooli. Kella kuue ja kaheksa vahel oli ta alati igasuguste kiireloomuliste nõupidamiste ja ettekannete tõttu kinni.

Veidi hiljem, kui ta valmistus soodalusikatäit neelama — liiga kaugele arenenud kaksteistsõrmikuhaavand andis endast jälle märku —, toodi erutav radiogramm veelgi erutavamate teadetega eelmise päeva õhtul piiri-valvesektoris L—Z toimunud sündmuste kohta. Võtaks kurat

seda Hassan Rafijevit! Mida nad tahtsid saavutada? Tapsid oma mehe ja sokutasid laiba pärast meie poole peale — see leiti kolm meetrit siinpool piiri. Mida nad sellega öelda tahtsid? Pealtnäha oli kõik väga lihtne. Kahe-poolne ründamine oli diversiooni puhul üsna tavaline lugu, ehkki seekord oli trikk ulatuslikumalt kavandatud ja teostatud. Kõik oli nagu selge. Kui lahinguväljalt leitakse tapetud diversant, on ilmselt tegemist diversiooniga ... Vähemalt nende poolt oli see niimoodi kavatsetud. Aga tegelikult ei olnud siin üldsegi diversiooniga tegemist. Ja seda järgmis-

tel põhjustel. Esiteks ei tunginud relvastatud rünnakust osavõtja ühtki sentimeetrit meie territooriumile. Hassan Rafijev tapeti läheda maa tagant tulnud lasuga ja teispool piiri, sealt lohistati tema laip piirini ja visati meie poolele. Teiseks ei hakka diversandid iialgi niisuguse kära ja suure kambaga nagu auru all pulmalised üle piiri tulema. Tõelised diversandid tegutsevad'alati vaikselt ja varjatult. Nad on valmis kogu ööpäeva kusagil orus kükitama, et sobivat hetke varitseda. Kolmandaks — tõelised diversandid ei hakka piiri ületamisel raskekuulipildujaid kaasa vedama. Raskekuulipildujad on oma kõhal, kui on tegemist invasiooniga, aga eile ei tehtud katsetki piiri ületada, Sellest hoolimata tulistati' raskekuulipildujatest: teispool piiri asuvas lohus on näha noorte puude tüvesid, mis on nagu noaga maha lõigatud. See on läheda maa pealt tulistanud raskekuulipildujate töö.

Nii et mingit diversiooniakti tegelikult polnud ja kellelgi ei olnud mõtteski seda toime panna. Juhtum Hassan Rafijeviga oli lihtsalt bluff. Piiri äärde toodi piirivalve regulaarväe allüksus, keda toetasid raskemad relvaliigid. Neile anti käsk võimalikult kõva kära teha, et jääks mulje tõelisest sissetungikatsest. Pärast, kui eesmärk (müra suhtes!) oli saavutatud, tapsid nad ühe oma käsilase ja viskasid laiba meie territooriumile — tõestamaks, et tegemist oli diversantidega ja mitte regulaarvägedega.

Kui polkovnik Manov selle mõtte peale tuli, hõõrus ta rahulolevalt käsi. Ta neelas lusikatäie soodat ja oli minuti pärast reibas ning rõõmus. Esietendusele ta muidugi ei jõua, aga miks mitte - soovitada abikaasal üksi minna? Naine muidugi vastab talle, et jumal tänatud, ta ei ole veel lesk ja et oleks parem, kui ta oleks osanud nii teraseid ettepanekuid mõned head aastad tagasi teha. Ta teadis nagunii, mida naine talle öelda võiks, sest sääraseid sõnelusi oli neil ennegi olnud, seepärast ta otsustas, et ei anna endast üldse märku.

Aga mis oli selle lavastuse eesmärk? Kui keegi niisuguse asjaga välja tuleb, siis on tal mingi tagamõte. Kui keegi tahab vastast eksiteele viia, siis on tal kindel eesmärk. Lasta käiku raskekuulipildujad ja lavastada rünnak, ise sealjuures sammugi kõhalt liikumata — see on kahtlemata kaval ma,nööver ja hoopiski mitte mõne igavleva piirivalveohvitseri tembutamine. Muide, juba seegi on tõsine edusamm, et on välja selgi-

tatud kallaletungi tõeline iseloom. Pole midagi, las naine pahutseb natuke selle esietenduse pärast, tähtis on, et tema enda loogiline mõistus aitab seda sasipundart lahti harutada.

Nüüd tuli astuda järgmine samm. Niisiis — vaenlane kavaldab. Milleks see talle vajalik võib olla?

Kannatust. Mis on selle suure, kuid tühja kära taga? Milleks oli vaja sinna tugevaid ründerelvi koondada ja nende kattel üheaegselt kahes punktis kallaletung organiseerida? Küllap ikka selleks, et vastaspoole tähelepanu nende kähe punkti peale tõmmata ja muude punktide suhtes valvsust nõrgestada. Kahtlemata oli see diversioon, muud midagi...

Jah, Avakum Zahhov ei ole mitte juhuslikult tema õpilane!

Nüüd võis polkovnik Manov sigareti süüdata. Tõsi küll, õpilane on kaugele, isegi väga kaugele ette jõudnud — aga kelle kool tal on, kelle käest ta sai esimesed õppetunnid.

Kui harva suitsetada, uimastab tubakasuits ajusid. Sooda mõjub hästi, aga see on ajutine abinõu. Peagi algavad jälle kõrvetised, ta juba aimab, peale sejle veel pimesikumäng tolle neetud esietenduse

pärast. Õige, kümmekond aastat tagasi ei oleks ta naisele mingil juhul soovitanud üksi ooperisse minna. Tal poleks seda pähegi tulnud. Nüüd aga tundub see nii või teisiti naeruväärne ja naiivne.

Polkovnik Manov ei jõudnud veel sigarettigi lõpuni tõmmata, kui tema juurde veeres raadiolokatsiooni osakonna ülem polkovnik Lenkov. Lüheldane, tüse ja ümarik, näis ta nimelt veerevat, tugeva ja ainult tema turjale puhuva takkatuule tõukel veerevat. Ta vehkis täiskirjutatud paberiga ja tema silmad välkusid väljakutsuvalt.

«Hoia end, kolleeg!» karjus ta täiest kõrist ja tema toeka kogu kohta ootamatult kõlava bassiga. «Seal podiseb sihuke puder, et laku või näppe! Ainult sinule lõmpsimiseks!»

«Kuskohal?» küsis polkovnik Manov ja lisas rahulikult: «Pole see esimene ega viimane.»

«Kuidas nii — kuskohal? Oled sa kuu pealt kukkunud või? Sektoris L—Z, kas sa siis ei tea? Kuulsas ja igas suhtes märkimisväärses sektoris L—Z!»

Raadiolokatsiooni osakonna ülem oli kadestamisväärse tervisega, lõbusa loomuga mees. Polkovnik Manovis tur-

gatas tema hea tuju pärast korraks kadedus. kohe näha, et mehel ei ole kedagi, .kes teda esietenduste või kontserdipääsmetega tülitaks.

«Hakkame siis peale!» ütles polkovnik Manov. «Ma kuulan.»

Raadiolokatsiooni osakonna ülemal oli raske paigal püsida. Seepärast sõelus ta rääkimise ajal toas vahetpidamata ringi.

Ta alustas «Hermesest». «Hermes» oli salajase raadiojaama tinglik nimetus. See ultralühilainesaatja töötas juba pikemat aega umbes viiekümne kilomeetri kaugusel piirist. «Hermese» iseärasus seisnes selles, et ta andis harilikult ainult üle, vastuvõtmisega aga tegeles väga harva. Kahepoolne jutt ei meeldinud talle, ta andis ainult juhiseid, kasutades sealjuures mitmesuguseid šifrite ja koodide süsteeme. Sifritega tulid dešifreerijad kuidagimoodi toime, kuigi vahel juhtus ka kurbi jännijäämisi. «Hermese» radiogrammi dešifreerimine ilma suurema ajakuluta oleks tähendanud niisama head saavutust kui näiteks salajase raadiojaama avastamine või vaenlase luure hästi konspireeritud residendi paljastamine. Aga kui vahel õnnestuski kallist aega kaotades, tunde ja koguni päevi kulutades mõni radiogramm hädavaevu välja lugeda, siis koodide dešifreerimine lõppes suuremalt jaolt ebaõnnestumisega. Septembri algul pöördus «Hermes» oma vaikiva agendi poole üsna lühikese šifrogrammiga, mis oli koostatud ladina keeles. Kaks ööpäeva nähti selle lugemise kallal vaeva, aga teate tõeline tähendus jäigi sihilikult käsutatud ebaõigete käänete pärast lahti mõtestamata. Pealegi oli mitmel sõnal ilmselt ülekantud tähendus. Sõnasõnalisel tõlkel võis olla kaks varianti: a) «Professor võtku tarvitusele abinõud, et töö Vitošal lõpetataks.» b) «Vitoša võtku tarvitusele abinõud, et professori töö lõpetataks.» Absoluutne mõttetus. Nii esimesel kui ka teisel juhul oli tulemuseks täielik udu. Kes on see'professor? Mis ühist on tal Vitošaga? Missugusest tööst on seal juttu? Neile küsimustele võis vastata ainult inimene, kes tundis sõnade koodi-tähendust ja teadis, missugustes käänetes peavad seisma nimisõnad. Vastuluure oleks sellega toime tulnud, kui tema kartoteegis oleks olnud personifitseeritud tõlge kas või ühest mainitud etümoloogilisest suurusest. Kui vastuluure oleks teadnud, kes varjab end «professori» taga, see tähendab, kui selle isikuga oleks kord juba tegemist olnud

või kui teda mõne teise juhtumiga seoses selle süsteemiga šifris, mida välisluure on käsutanud, kordki oleks täheldatud, siis oleks kahtlemata õnnestunud salapärase šifro-grammi keerulist lõngapunet lahti harutada.

Aga vastuluure kartoteegis «professoriks» nimetatud isikut seni ei figureerinud. Kartoteegist võis leida karjuseid, puuraiujaid, insenere, geolooge, arste, aga professorid puudusid sootuks.

Nii et «Hermese» meenutamine sundis polkovnik Manovit iga kord tahtmatult võpatama. Ta sirutas kohe käe sigareti järele, kuigi suitsetamine oli talle rangelt keela-tud. Peas ristlesid samal ajal

igasugused piletid ja nägemata jäänud esietendused, nii et kulm tõmbus kipra. Manov ei sallinud silma otsaski koode, aga kui tegemist oli veel ladina keelega, oli asi tema meelest «hukas».

Niisiis, see neetud «Hermes» oli jälle silmapiirile kerki-nud, eelmisel õhtul raadiopeilijate koordinaattabelitele ilmunud. Ja mitte enda algatusel, vaid sellepärast, et teda kutsuti. Teda kutsus ultralühilainesaatjaga keegi «Iskõr».

««Hermes», «Hermes», mina olen «Iskõr», mina olen «Iskõr», kas kuuled mind?»

Need kutsungisignaalid kordusid viie minuti jooksul mitu korda ja «Smoljan-Devini» tsooni peilijatel õnnestus neid kuulda ja saade kinni püüda.

«Kuulen,» vastas «Hermes» lühidalt.

«Hermes» käitus kõrgilt nagu tõeline jumalus.

Seepeale päästis «Iskõr» oma keelepaelad orjalikult valla:

«Tellimine täidetud. (Sõna «peremees» puudus, aga see oli juurdemõeldav.) Ootan korraldusi, kellele (tema tellimus) üle anda.»

Selle peale vastas «Hermes» niisama kõrgilt:

«Kuula homme kokkulepitud ajal. Ja võta viibimatult eelabinõud tarvitusele.»

«Lõpp,» teatas «Iskõr».

«Hermese» ja «Iskõri» vaheline jutt kestis ligi kümme minutit — sellest oli küllalt, et määrata enam-vähem täpselt «Iskõri» asukoht. Jutuajamise lõpul asus ta tsoonist L—Z veidi põhja pool, umbes kolme kilomeetri kaugusel Smoljanist lääne pool ja liikus kuuekümnekilomeetrise tunnikiirusega Smoljani suunas. Niipea kui see oli kind-laks tehtud, blokeeriti otsekohe kõik linna tulevad ja linnast väljaviivad teed. Igas suunas, kus autoga liikumine

vähegi võimalik oli, kulutasid laiali raadiosaatjaga varustatud maastikuautod.

Oli umbes kell seitse õhtul. Teedel, lagendikel ja orgudes lasus tihe udu. Õhtuse videvikuga kokku sulades ei lasknud ta oma liikumatust tihkest massist ühtegi valguskiirt läbi. Niisuguse nähtavuse juures võis kuuekümnekilomeet-rise tunnikiirusega liikuda ainult kogenud kohalik elanik, kes teed peast tundis.

Nii või teisiti, aga «Iskõr» oskas blokeerimispostidest läbi lipsata.

«Ma oletan,» ütles raadiolokatsiooni osakonna ülem oma jutu lõpetuseks, «et see osav poiss ei mõtelnudki linnast välja hiilida. Tal oli küllalt aega Smoljanisse jõudmiseks, enne kui esimesed meie masinad talle vastu kihuta-sid. Ta elab alaliselt Smoljanis. Ajas lihtsalt auto kähku õue, peitis raadiosaatja ära ja läks «Balkanturisti» restorani. Võttis seal mõnes kaugemas nurgas istet, kutsus kel-neri ja pahandas: «Kas sa ei märka, et tukun siin juba terve tunni ja ei jõua ära oodata, millal sa mind teenindad?» Niimoodi hoolitses ta ka alibi eest.»

«Targasti tehtud,» ohkas polkovnik Manov. «Aga nagu mulle näib, kuulub see «Hermese» asi rohkem sinu valdkonda.»

Ta sirutas käe sigarettide järele, mis ta alles asja oli laekasse peitnud, ja süütas suitsu.

«Kas tõesti?» Polkovnik Lenkov jäi seisma ja laotas käsi. «Kuula nüüd! Minu mure on radiogramm kinni püüda, dešifreerida — jumal tänatud, mu vanemdešifreerija tuli sellega antud .juhul toime! — ja raadiosaatja asukoht kindlaks määrata. Sellest peale on sõna sinul!»

«Olgu, ära ärritu,». ütles polkovnik Manov malbelt. «Tegin nalja. See «Hermese» lugu puudutab meid mõlemaid ja võib-olla koguni ühevõrra.»

Ta luges dešifreeritud radiogrammi läbi ja tõmbus endasse. Tüütav mõte piletitest kadus iseenesest. Ka kõrvetised, mis ähvardasid tema vana haavandit meelde tuletada, näisid järele andvat. Suitsumahve nautides ütles ta:

«Vaata, siin räägitakse mingist täidetud tellimusest. Muide, miks sa ei istu? Jutt on tellimusest, mis on juba täidetud.»

«Just nii,» kinnitas raadiolokatsiooni osakonna ülem. «Tellimusest, mis on täidetud. Õige.»

Ta heitis pilgu sügavale tugitoolile ja tema nägu tõm-

bus pilve — ta upub ju sellesse lihtsalt ara, muutub täiesti tähtsusetuks! Ei, ta seisab parem püsti. Sigaret polkovniku sõrmede vahel hakkas kustuma.

«Missugune see täidetud tellimus võiks olla? Ja kus meie olime, et lasksime selle täita?»

Järgnes vaikus. Mõlemad vaatasid kuhugi kõrvale ja vältisid teineteise pilku.

«Keegi meist ei ole ajutiste ebaõnnestumiste vastu kaits-tud,» ütles polkovnik Lenkov. Ta oli alati heas tujus, ja tubli ujujana ei lasknud ta ennast mornide ning masendavate mõtete keerisesse tõmmata.

«Noh, kui lasksimegi tundmatu tellimuse täita, siis on meie võimuses vähemalt selle väljaviimist takistada.» Polkovnik uuris veel kord radiogrammi. «Täna antakse juhend, kellele see tuleb üle anda.»

Seekord vaatasid nad teineteisele otsa ja mõlema nägu tõmbus pingule.

«Pole midagi öelda: sektor L—Z on tõesti igas suhtes meeldiv,» ütles polkovnik Lenkov sarkastiliselt naeratades.

Sellega nende jutuajamine lõppes.

Üksi jäänud, tundis polkovnik külmajudinaid seljal ja ühtlasi teravat kõrvetisi maos. «Tuleb jälle soodat võtta,» mõtles ta. «See on muidugi tubakast. Küll see polkovnik Lenkov on ikka õitsva tervisega jomm. Vaja käsk anda, et dešifreerijad täna täies koosseisus valvesse jääksid. Kui see neetud «Hermes» ainult jälle koodi ei käsutaks!»

Ta avas soodakarbi, aga samal hetkel helises linnatele-fon. «Diversiooniakt kolmanda rajooni L—Z sektoris läks meelest,» mõtles ta toru kõrva aarde tõstes. «Äkki on minister. Mis ma talle kostan?»

«Kas muretsesid piletid?» küsis madal rinnahääl võimukalt ja ülearust sõna pillamata.

«... seni on astutud alles esimesi samme,» lõpetas polkovnik Manov valjusti oma mõttekäigu ja pani toru harjunud liigutusega käest. Aga ta toibus kõhe. Madal rinnahääl kostis tema kõrvus nüüd kümnekordse võimendusega, otsekui surmavaikusse müristanud viimsepäevapasuna. kaja.

Ta seisis kirjutuslaua taga ja mõtles pingeliselt. Tegelikult oli pingutatud ilme ainult tema näol, peas aga valitses imelik tühjus. Tema vaimusilma ees laius lage väli — ei põõsast, ei mätast ega rohuliblet, kus pilk võiks peatuda. Ainult hõre piimjas udu, millesse aeg-ajalt tekib valgus-

lahke, katab välja. Nendesse lahkudesse ilmuvad segaselt ja seosetult pildid või pildikatkendid. Süttivad sinised ja kollased tulukesed, üle uttu mattunud välja kihutab auto, maas lamab näoli porri langenud laip. Üks maastikuauto sööstab vastu, kollased tuled värelevad, ja kaob järgmisel silmapilgul. Rohekalt virvendab ekraan, mis on jagatud suurteks ja väikesteks arvudega täidetud ruutudeks. Ekraanil liigub pingule tõmmatud keel, nihkub kord vasakule, kord paremale, otsekui otsiks, varitseks nähtamatut mikroskoopilist olendit. Korraga hajub kõik, ja samalt kõhalt, kus seisis maastikuauto ja lebas laip, jõllitavad vastu tuttavad, isegi liiga tuttavad silmad. Nad vaatavad teda tumma süüdistava etteheitega.

Ta võttis sisetelefoni toru ja palus sekretäri, et see linnakõned välja lülitaks.

Ükskõik mis ka ei tuleks, ükskõik mis ka ei juhtuks — tuleval aastal peab ta tingimata puhkuse võtma. Närvid on väsinud, segavad normaalset tööd. Tuleb peale puhkust anda. Ja see ei ole raske — tarvitseb ainult sõita tuhat kilomeetrit eemale, kohta, kus ei ole oopereid ega kontserdisaale, võtta ilma telefonita tuba ja magada ennast välja. Niisugust ideaalset kohta pole muidugi olemas, aga miks ei võiks inimene unistada?! Diversioon kolmanda rajooni L—Z sektoris on üsna läbipaistev. Harjumus igal juhul ja iga hinna eest midagi tähtsat otsida viib tihtipeale ebaõigete järeldusteni. Kalli aja ja jõu asjata kulutamine. See on halb joon ja halb harjumus. Kas poleks targem hoopis teistpidi teha — mitte komplitseerida, vaid lihtsustada?

Niisiis, vaenlane ründab üheaegselt kahes punktis, mis on meie kindlustusvööndi kõige nõrgemad kohad. Ta koondab sinna tugevad võitlusjõud. Teeskleb relvastatud kokkupõrke algust. Tegutseb ootamatult. Ja missugustes võimatutes ilmastikutingimustes see toimub — paks udu, pilkane pimedus, vihm. Vaenlane tahab välja selgitada, kuidas meie kaitse tegevusse astub, kui kõige ebasoodsamates välistingimustes ootamatu löök anda — küllap selles tulebki diversiooni võtit näha. Kõik on lihtsamast lihtsam, pead murda pole millegi üle!

Olukord ei selginenud kauaks. Diversiooni iseloom sektoris L—Z oli küll kindlaks tehtud, aga mis oli see lihtne lugu salapärase «Hermesega» võrreldes!

Polkovnik Manov nõudis raadiopeilijate osakonnast välja kõik selle saatja kohta käivad materjalid ja vaatas veel kord läbi dešifreeritud radiogrammid. Need kujutasid endast täielikku segaputru, iga radiogramm käis nagu ise asja kohta, millel polnud ülejäänutega midagi ühist, kodeeritud märksõnad aga võisid ka kõige andekama ja leidlikuma dešifreerija ahastusse viia.
Polkovnik kutsus välja osakondade ülemad, aga nõupidamine lõppes sellega, et tema ette kuhjus terve mägi arvamusi ja oletusi. Mis puutub «Hermese» oodatavasse saatesse, siis olid kõik üksmeelselt veendunud, et radiogrammi dešifreerimisest tingitud viivitus tähendab suurt ohtu. See võib paratamatult selleni viia, etv- täidetud «tellimus» antakse sihtkohta üle, mis tähendab omakorda seda, et tähtsad dokumendid, eksponaadid või «Hermese» salaagendi kogutud andmed satuvad päästmatult võõrastesse, vaenulikesse kätesse.
Viivitus või viltulöök dešifreerimisel on täiesti võimalik: «Hermes» on ebatavaliselt kõva pähkel.
Sõna võttis lokatsiooniosakonna vanemdešifreerija. See oli ilus, elegantselt rõivastatud mees, kelle rinnataskust piilus alati lumivalge rätiserv. Tal oli meeldiv pehme hääl ja tema näolt ei kadunud iialgi naeratus, mis laskis paista kahte kuldkapsliga esihammast. Ta naeratas isegi siis, kui rääkis halbadest ja kurbadest asjadest.
«Kas teil on meeles penitsilliinipaki saatmise lugu Lähis-Idasse?» alustas ta. «Kas me oleksime seekord kurjategija kätte saanud, kui me poleks jõudnud õigel ajal välja lugeda raadiosaatja «Mesta» viimast šifrogrammi? Sellesama «Mesta» šifrogrammi, mis tegutses praegusest «Hermesest» ainult kolmkümmend kilomeetrit kirde pool.» Ta naeratas ja pidas pausi, enne kui jätkas. «Muide — ma arvan juba ammu, et praeguse «Hermese» ja kunagise «Mesta» vahel pole tegelikult mingit vahet. Pärast seda kui me «Mestale» käpa peale panime, nihkus ta pisut loode poole ja muutis nime, aga jäi muidu endiseks. See olgu nii vahemärkuse korras öeldud. Rääkida ma tahtsin penitsilliiniloost. Kas teil on meeles radiogramm-anagramm? Kes leidis anagrammi lugemise võtme? Selle leppemärgid olid ju meisterlikult ja kavalasti mööda loojangu ilu kirjeldavat süütut teksti laiali puistatud. Kaks päeva nägime selle teksti kallal vaeva ja olime ennast peaaegu pimedaks pingutanud, kui heiskasime lõpuks valge lipu.» Ta naeris hea-

tujuliselt. «Kas mäletate? Tunnistasime end lööduks.» Ta ütles seda niisuguse näoga, nagu peaks see meenutus kuulajaid lõbustama. «Aga näe,» jätkas ta, «selles traagilises ummikus meenus polkovnik Manovile dešifreerimisosakonna endine kaastööline, väljapaistev teadlane professor Najden Najdenov. Uppuja haarab õlekõrrest! Aga teatavasti ei saa seda inimest dešifreerimise alal õlekõrrega, isegi mitte palgi või päästepaadiga võrrelda, sest ta on tõeline ookeaniaurik. Meie osakonna salajase mittekoosseisulise kaastöölisena tõi ta vastuluurele rohkem kasu, kui meie, koosseisulised kaastöölised, hulgakesi kogu teenistusaja jooksul oleme toonud.» Tema huultele ilmus jälle lõbus naeratus, justkui ei käikski kiidusõnad, mis ta nüüdsama lausus, teise inimese, vaid tema enda kohta. «Polkovnik Manovile meenus see mees just sel hetkel, kui meie dešifreerimislaev hakkas põhja vajuma. Muide, te teate isegi, et salakavalas šifrite meres on

ohtrasti veealuseid karisid, tema põhi aga kubiseb uppunutest, paljude laevaõnnetuste ohvritest. Vabandage niisuguse ülipoeetilise võrdluse pärast, aga see on tõde, ja pealegi kaunis kurb tõde. Pole kahtlust, et elektronarvuti osutab tulevikus suurt abi, aga mida temagi ära saab teha, kui ta tingmärkide ja sümbolitega kokku põrkab? Kujutlege, et mina ja sealpool piiri asuv X leppisime kokku, et «vesi» tähendab «inimest», «jooma» aga «tapma». Seesama X läkitab mulle šifreeritud radiogrammi: «Joo vett.» Hüva, oletame, et elektronarvuti tuleb šifrite džunglist puhtalt välja, ja selle asemel et raisata tervet päeva, annab meile ühe minuti jooksul väljendi «joo vett»! Aga kaugemale ta ei pääse. Ta ei suuda tõlkida sõnu «joo vett» sõnadeks «tapa inimene». Nii et vaevalt küll tingmärkide ja sümbolite ääretu meri meile kunagi ainult põlvini ulatub.»

Vanemdešifreerija kaks kuldhammast välgatasid ja silmis säras rahulolev naeratus. Tingmärkide ja sümbolite oivaline perspektiiv näis teda südamest rõõmustavat.

«Aga meie õnneks ei kaota polkovnik kriitilistel puhkudel pead ja oskab vajalikke inimesi leida. Ta saatis radiogrammi kohe Najden Najdenovile ja asi hakkas hargnema. Anagramm saadi maskeerivast tekstist kätte. Ilusa loojan-gupildi taustal ilmus nähtavale meie vana tuttav Hali1 Dželepov. Halil Dželepovit ja tema kampa jälitades jõudsime insener Petrunovini ja penitsilliiniga hangeldajate jõuguni. Nii sai «Mesta» purustava löögi ja vaikis sealt-

peale, et «Hermese» nime all uuesti eetrisse, ilmuda. «Mestale» lõpu tegemisel on kõige suurem teene rneie endisel kaastöölisel Najden Najdenovil. Tudengina õppisin tema juures matemaatikat, aga kui ta meie mittekoosseisuliseks töötajaks hakkas, siis ka šifreerimiskunsti. Jutustasin teile selle pisut pikaks veninud loo selleks, et esitada küsimus: kas poleks aeg meenutada kuulsale matemaatikule meie olemasolu ja jagada temaga oma muresid? Võib-olla peaks teda enne psühholoogiliselt ette valmistama ja talle mõista andma, et juhul, kui me «Hermese» oodatavat radiogrammi ise dešifreerida ei suuda, pöördume abi saamiseks tema poole? Kui polkovnik Manovil oli või on kavatsus teda kaasa tõmmata, siis palun vabandust, et ma temast ette jõudsin ja esimesena selle küsimuse üles tõstsin. Aga ma ütlen ausalt: ehkki kõigil siinviibijail on tulnud korduvalt ohule silma vaadata, olen sunnitud tunnistama — ärge mind ainult arguses süüdistage —, et mul on tõsine hirm selle šifrogrammi ees, mida «Hermes» võibolla just praegu koostab.» Ta hakkas naerma ja tema näkku ilmus õnneliku inimese muretu ilme. «Te näete mind esimest ja võib-olla viimast korda niisuguse skeptikuna!»

Kui ta rääkis, ei pööranud polkovnik Manov temalt pilku ja tundis tema vastu millegipärast seletamatut haledust. Talle meeldis see inimene. Ta kadestas salaja teise noorust, imetles tema naeratust ja sooja kõlaga häält, aga kui vanemdešifreerija rääkis, laskis ta tema sõnad enamasti kõrvust mööda — need ei huvitanud teda. Täna ta siiski kuulas teda, suurema tähelepanuga kui tavaliselt, pahandades endamisi tema sõnaohtruse üle ja küsides murelikult: «Kust tuleb see mure ja mis on selle põhjus?» Noormees oli lõbus ja pakatas tervisest, polkovnikul aga oli tunne, et tema ees seisab lootusetult haige ja õnnetu inimene.

«Sa häälestad enda ilmaasjata nii skeptiliseks,» ütles polkovnik valjusti. «Sa oled endaga pahuksis ja see pahuksisolek võib tööle kahju tuua.» Nüüd tõstis ka temas endas ärevus pead. Pealtnäha polnud poisis midagi kartustäratavat ja murettekitavat, aga süda valutas. Nii nagu siis, kui seisad üksi keset lagedat välja ja näed äkki esimest pilve, kõledate ja süngete sügispäevade kuulutajat. «Eriti praegu on vaja enesekindlust,» lisas ta. «Kui mitme niisuguse «Hermesega» oleme juba jõudu katsunud ja võitjaks tulnud!» Sõnad kõlasid tema suus nii võltsilt, et ta kortsutas kulmu. «Mine paariks tunniks jalutama, värske õhk teeb

sulle head.» Polkovnik vaatas aknast välja: ilm oli sompus, sadas uduvihma. «Olgu peale,» ohkas ta ja lõi käega. «Mis meie endisesse, kaastöötajasse matemaatik Najdeno-visse puutub, siis on ta mul

loomulikult meeles ja arvel. Ma ei ole sugugi pahane, et sa teda meenutasid. Aga ma arvestan teda ainult äärmisel juhul — nagu viimast reservi selles mängus. Esiteks on ta haige inimene, peaaegu invaliid, ja iga vähegi tõsine pingutus võib tema niigi hädist tervist halvendada. Teiseks — mul on kahtlusi ja andmeid, et välisluure on ta ära märkinud. Mitmel korral on tähele pandud, et tema maja ümber tiirutavad kaht-lased tüübid. Eriti on see silma torganud pärast penitsil-liinilugu. Olen talle mitu korda soovitanud kardinad akna ette panna, aga vanamees lööb ainult käega, mistõttu ma pidin tema maja, eriti tänavapoolse osa, pideva valve alla võtma. Najden Najdenov on suur õpetlane ja meil pole õigust tema eluga riskida.»

Vanemdešifreerija küsis naeratades:

«Aga mis siis, kui «Hermese» radiogrammi dešifreerimine siiski fiaskoga 1õpeb?»

Polkovnik Manov ei vastanud midagi.

«Kuulge,» ütles ta mõne aja pärast «teie» peale üle minnes, «kui ma ei eksi, soovitasin teil jalutama minna. Korrapidaja toas on välivoodi. Heitke paariks tunniks pikali ja katsuge magada. Mind on teie skeptilisus ära tüüdanud!»

Vanemdešifreerija tõusis:

«Kui lubate, lähen mõneks ajaks välja.»

«Kuidas küll tüdrukud tema järele võivad õhata!» mõtles polkovnik. Ja tundis jälle südames kripeldust. Nüüd ei olnud see enam süütu murepilv, vaid näriv valu. Ta manas näole muretu, julgustava naeratuse ja ütles:

«Kivi kotti!»

9.

Nüüd arenesid sündmused niimoodi.

Kella kolme paiku pärast lõunat saabus piirilt majbr N. Sel ajal kui ta polkovnik Manovile eelmise öö. sündmustest ja oma leiust ette kandis, uurisid julgeolekuvalitsuse

füüsikalis-keemilise laboratooriumi spetsialistid tema toodud eset. Pool tundi hiljem hoidis polkovnik Manov käes selle'eseme suurendatud fotosid, mis olid võetud mitmest küljest, ühel fotol oli parempoolses ülemises nurgas selgesti sõrmejälge näha. Laialivalguvad jooned lubasid oletada, et sõrm on aukartustäratavalt jäme. Igal juhul oli selle omanikul suur ja rohmakas käsi.

Polkovnik heitis fotole kure pilgu ja küsis laborandilt:

«Kas olete selle eseme päritolu ja otstarbe kindlaks teinud?»

Laborant, hallipäine morni moega mees, vastas:

«Eseme päritolu ei saanud kahjuks kindlaks teha. Aga mis tema otstarbesse puutub, siis on kõik selge — see on fotoaparaadi kassett, aparaat on kohandatud öisteks, s. t. halbades valgustustingimustes teostatavateks võteteks infrapunaste kurte abil. Kassetis on eriline kuue meetri pikkune film. See on täiesti puhas, rullile keritud ja sisse-panemiseks ette valmistatud. Aparaadis ei ole kassett veel olnud. Seda tõendab puutumata tolmukiht rulliotsal. Arvatavasti oli see varuks võetud ja kukkus tundmatu fotograafi taskust või kotist välja.»

Laborant rääkis aeglaselt, monotoonselt ja rahuliku häälega, vaadates ühte punkti, otsekui loeks ta igavat lõiku ajalehe juhtkirjast.

Kui nad üksi jäid, hakkas major N. toolil nihelema ja palus luba suitsetada.

«Mis te närvitsete?» küsis polkovnik. Siis aga langes tema pilk oma vasakule käele, mis toetus toolileenile, ja ta märkas, et tema sõrmed trummeldavad nagu klaviatuuril. «Nad teevad seda iseenesest, ilma ülevaltpoolt tulnud käsuta,» mõtles ta. «Ei tohi niimoodi närvitseda,» ütles ta majorile. «Juhtub mõndagi. Keegi hiilis pimeduse kätte all salajase objekti lähedusse ja tegi pilte.»

Sõrmedest alguse saanud mõte lõi vastu tema tahtmist lahti nagu vallapääsenud vedru. «Muidugi anti ülevaltpoolt käsk, muidu poleks ükski lihas liigatanud.»

«Aga, seltsimees polkovnik,» ütles major N. püsti tõustes. «Tegemist ei ole ju lihtsalt mõne salajase või keela-tud objektiga, vaid väga tähtsa riigikaitseehitusega. Kui seda on pildistatud ...»
«Kas te kahtlete selles veel?» katkestas teda polkovnik. Tema hääl oli rahulik, aga pisut irooniline. Major N. raputas pead.
443

«Miks te käsutate siis sõna «kui»? Uks kahest: te kas olete või ei ole veendunud, et ehitust on pildistatud.»
«Teda on pildistatud,» ütles major N. kindlalt.
«Mis annab teile alust seda arvata?»
«Kaks asja,» vastas major N. «Esiteks kallaletung kolmanda rajooni L—Z sektorile ja teiseks udu. Tulistamine kolmandas rajoonis sundis objekti «Momtšil-2»komandöri tugevdama kindlustuse kaitset lõunas, mille tagajärjel nõrgenes kaitse põhjas. Tundmatu kasutas seda asjaolu, lõikas kaks okastraattõket läbi ja tungis tsooni. Tihe udu oli talle abiks, nähtavus oli tollal lihtsalt null, seltsimees polkovnik. Ma ei mäleta, et neis kohtades oleks millalgi niisugust udu olnud.»
Polkovnik Manov naeratas. Tal oli hea meel kuulata arutlusi, mis tema omadest suurt ei erinenud. Kasu neist küll ei olnud, olukorda see suuremat selgust ei toonud, aga kuulata oli ikkagi hea.
«Seltsimees major,» ütles polkovnik Manov. «Mulle meeldib teie järelduste loogika. Te tegite väärtuslikke avastusi. Minu meelest on neist nii teie kui ka minu edasises töös tulu. Esiteks te ütlesite, et tundmatu käsutas olukorda, seda, et objekti põhja poolt nii hoolikalt ei valvatud. Suurepärane. Aga millal saab inimene soodsat olukorda käsutada? Ainult siis, kui ta on selle köha läheduses, kus niisugune olukord kujunes. Sellest järeldub, et tundmatu elab kas alaliselt «Momtšil-2» ümbruses või liigub seal kandis — olgu teenistuskohustuste pärast või mõnel muul põhjusel. Nii ühel kui teisel juhul on see kel-lelegi silma hakanud. -Teiseks te ütlesite, et udu tõttu oli nähtavus praktiliselt null. Et niisuguses olukorras orienteeruda ja eksimist vältida, peab inimene tundma ümbrust nagu oma viit sõrme — võib-olla koguni paremini. Ainult see, kes on «Momtšil-2» ümbruse risti-põiki läbi käinud, saab ka pimesi ilma eksimata liikuda. Järelikult tunneb see tundmatu «Momtšil-2» ümbruses viimast kui soppi. Teil tuleb otsida teda kusagilt objekti lähedalt või nende hulgast, kes käivad sageli selle territooriumil. Teil tuleb otsida teda isegi nende hulgast, kes seal elavad ja töötavad. Need on kindlad koordinaadid, seltsimees major. Kui te neid silmas ei pea, ei anna teie otsingud mingeid tulemusi.»
Nad arutasid läbi veel mõningad tehnilist laadi küsimused ja major N. lahkus.
444

Selle vestluse ajal vaevles polkovnik Manov vastandlike tunnete küüsis. Ühelt poolt rõõmustas teda tema enda läbinägelikkus, oskus faktidest kiiresti üldistusi teha ja õigeaegseid juhiseid anda. Lühidalt — nagu iga oma ala meistrit tegi teda õnnelikuks, et tema oskused leidsid veel kord kinnitust. Aga see rõõm ei olnud päris puhas, sest niikaua kui ta üldistusi tegi ta oma järeldusi formuleeris, keerles tema mõte lakkamatult «Hermese» ümber, katsus aina ette joosta, ehkki ta hoidis seda teadlikult tagasi ja püüdis takistada. Mõte maksis talle sellega kätte, et pani kaht-luseussi tema südant närima. Õige küll, et terased ja küllap ka õiged järeldused, milleni ta nii kähku jõudis, põhinevad major N-i leiuga seotud faktidel, aga mis tagab, et need järeldused on ainuvõimalikud? On tal põhjust neid vaieldamatuks pidada ja «Hermese» eileõhtust saadet arvestamata jätta? Seepärast ta vaevleski major N-iga rääkides vastuoluliste tunnete küüsis — ühelt poolt rõõm ja teiselt poolt kahtlus, kas tal ikka on põhjust rõõmu tunda.
Nüüd, kus major N. oli lahkunud, kadus rõõmutunne sootuks. Tundmatu teatab, et tellimus on täidetud, ja küsib, kellele ta peab selle üle andma. Aga kui tellimus ongi kaitseobjekti «Momtsil-2» pildistamine? Nüüd on Momtšil-2» pildistatud ja «Herrnes» võib iga minut teatada, kellele ja mismoodi neid fotosid üle anda ... Rõõmustamiseks ei ole põhjust.

Aga kas «Momtšil;2» pildistamise ja «Hermese» saate vahel peab just ilmtingimata seost otsima? Esimesel pilgul näib selline seos täiesti võimalik olevat, muudmoodi nagu ei saakski olla, aga see on ainult teoreetiliselt nii. Tänapäeva praktikas pole esinenud, et välismaa agent mõnda objekti pildistades ei teaks, kellele fotosid üle anda. Polkovnikule ei meenunud ühtegi juhtumit, kus keegi oleks röövinud mõned dokumendid, pildistanud neid vargsi või muretsenud saladuses hoitava mineraali proovi, murdes sealjuures pead, kellele neid trofeesid üle anda. Ei, midagi selletaolist ei suutuud polkovnik oma praktikast meenutada.

Kogemused olid õpetanud teda igal juhul äraproovitud ja kontrollitud tegutsemismooduseid valima. Ka siis, kui oli tegemist luureagentuuridega, mille paljastamine nõudis kõige keeruliserrtaid operatsioone, nagu näiteks need, millega Avakum omal ajal tegeles, oli tundmatul iga kord salakortereid, sidemeehi ja abilisi. Nii et teoreetiliselt või-

malik seos «Momtšil-2» pildistamise ja «Hermese» eilse saate vahel, niisugune teoreetiliselt täiesti võimalik seos tundus praktikas väga kahtlane ja vähemalt naiivne olevat.

Seepärast ta püüdiski major N-iga rääkides igati «Hermesele» mõtlemist vältida. Seepärast ta oligi pealtnäha nii erutatud, ehkki näitas ühtlasi, et oskab kui tõeline uurija oma kahtlusi teiste eest varjata.

Aga kui ta üksinda jäi, hakkasid need kahtlused teda jälle vaevama. Ja et ta ei suutnud neid ei omaks võtta ega ka eemale tõrjuda, tegi ta otsuse, et ei mõtle esialgu ei «Hermesele» ega ka majori leitud esemele. Nagunii pidid lähemate tundide sündmused otsingute täpse suuna .andma. Sündmused aga arenesid järgmiselt.

Kell kuusteist viisteist teatas korrapidajaleitnant talle õnnetusest, mis oli tabanud vanemdešifreerijat. Sel ajal kui see ministeeriumisse tagasi tulles üle Kuuenda septembri tänava läks, ajas üks «Volga» ta alla. Auto sõitis aeglaselt, seepärast ei olnud tõuge tugev, mees sai esirataste all ainult muljuda. Autoinspektsiooni poolt kohapeal tehtud juurdlus tuvastas, et süüdi on kannatadasaanu: ta ületas tänavat keelatud kohas. Märg tänav ja udu mitmekordistasid allajäämise ohtu. Ehkki nähtavus oli halb ja tee libe, suutis juht auto õigel ajal pidurdada ja teda ei saadud süüdistada. Miks pidi vanemdešifreerija ebaõiges kohas üle tänava minema? Pirogovi-nimelisest instituudist teatati, et kannatadasaanu elu ei ole ohus, aga et tal on roidemurded, soolekeerd ja selgroovigastus.

Kuni leitnant aruannet esitades õnnetuse üksikasju valgustas (ta paistis autojuhi poolel olevat, sest tal oli isiklik «Moskvitš» ja ta juhtis seda ise), oli polkovnikul tunne, nagu langeks ta põhjatusse auku, mis on täis mürgist gaasi. Tal oli raske hingata. Ebamäärane mure, mida ta enne vanemdešifreerija lahkumist oli tajunud, kõrvetas teda nüüd otsekui kuumaveeallikas. Ta vajutas käe vastu rinda ja hingas sügavasti. Leitnant võiks juba ära minna, mis ta kõigist neist üksikasjadest seletab! Autoinspektsioon tegi loomulikult kõik, mjs niisugustel puhkudel vajalik. Aga tema, polkovnik, soovitas ju noormehel jalutama minna! Noormehel oli haiglane jume, ja kaks kuldham-

mast tema suus vilkusid nagu küünlaleegid. Nii polkovnikule vähemalt näis. Jälle helistatakse linnast — võib-olla Pirogovi-nimelisest instituudist? Piletid ... Pole siin mingisuguseid pileteid, jäetagu ta ükskord juba rahule! Polkovnik ei võtnud kõnet vastu. Ta oli soovitanud noormehel ainult värskes õhus jalutada, muud midagi. Soolekeerd ja selgroovigastus? Seesugused asjad ei lõpe jälgi jätmata.

Järsku uhkas tema südant kõrvetava kuuma geisri kõrvalt teine, jääkülm allikas. Polkovniku teadvust läbis hirmusööst: õnnetus vanemdešifreerijaga viis ju rivist välja kõige kogenuma spetsialisti! Kes hakkab nüüd salapärase «Hermesega» jõudu katsuma?

Täpselt kell kuus andis «Hermes» eetrisse šifreeritud radiogrammi. Pärast kutsungit, mida korrati pooleminutiliste vaheaegadega kolm korda, anti adressaatidele «A» ja «B» edasi ühesuguse sisuga tekst.

«A» ja «B» võtsid radiogrammi tummalt vastu. Nad ei vastanud isegi «Hermese» kutsungile. Sääraseid ühepoolseid «vestlusi» kasutatakse muide sageli.

Polkovnik Manov pidas oma kaastöötajatega nõu ja saatis šifreeritud radiogrammi koopia professor Najden Najdenovile.

See oli 28-nda novembri õhtul.

10.

öösel läks külmale, ja kui Avakum roduukse kardinad hommikul kõrvale lükkas, nägi ta vanade mändide lumi-seid võrasid. Ilm oli pilves, katuste ja puulatvade kõhal lasus madal taevas, õhus lendles üksikuid metsa valge vaiba küljest vabanenud lumekibemeid. Saabuva talve eelväed tungisid linna just siit, kagu kandist.

Niikaua kui kohvivesi piirituslambil kees, ajas Avakum habet, ümises tšatšatšaad ja nõtkutas kord ühte, kord teist jalga.

Jõudis temalgi kätte kergemeelsuste periood, kus ta hakkas moodsaid tantse harrastama, trampis meloodia rütmis jalgu, vehkis küünarnukkidega ja matkis erutatud täku värinat. Siiani oli ta poksi, vehklemist ja isegi vabamaad-

lust õppinud. Ta oskas uisutada, suusatada ja mööda kalju- « seina üles ronida, aga tantsimisse suhtus üleolevalt, oli seda kogu elu põlanud. Kunagi moes olnud tango peletas teda eemale oma imalalt tundleva erootikaga, moodsaid tantse aga ei sallinud ta üldse, sest talle hakkas vastu nende odavus ja võlts primitiivsus, millega tantsijad kõigest väest metsrahvaste looduslähedaselt primitiivseid armumänge püüdsid jäljendada. Talle oli võõras igasugune võlts või läilalt sentimentaalne tunneteavaldus. Aga praegu liigutas ta kord ühte, kord teist jalga ja ümises agressiivset tšatšatšaa-meloodiat. Ta oli heas tujus.

Eelmisel õhtul käisid nad kolmekesi — tema, Imeilus Haldjas ja Hari — baaris. Maria põsed õhetasid, silmad särasid. Nii oli temaga alati, kui talle *bis* hüüti või kui ta üle ühe klaasi kanget veini jõi. Orkester alustas kallipsot ja Maria ütles Avakumile: «Lähme!» Tõtt öelda vaatas ta küll enne kutsuvalt otsa, aga et Avakum teeskles, pealegi kaunis kordaläinult, nagu ei oleks ta aru saanud, tegi Maria sõnaselge ettepaneku ja tõusis juba pooleldi püsti. «Mine, Hari!» pöördus Avakum tema peigmehe poole ja noogutas julgustavalt. Oli loomulik, et esimesena tantsib peigmees. Aga Hari raputas pead ja haigutas. Ta visandas bulgaaria paviljoni kujundust eelseisva rahvusvahelise näituse jaoks ja see kure ning keeruline töö ei andnud talle öö- ega päevarahu. Tal oli õigus isegi siis väsinud ja unine olla, kui orkester kallipsot mängis. Avakumil seevastu polnud midagi välja panna, mis oleks ligilähedaltki Hari koormusega võrreldav olnud. Töökojas ta sel päeval ei käinud, käsikiri muistsetest mälestusmärkidest ja antiikmosaiikidest lebas puutumatult laual. Mõistatuste lahendamine, isegi rohkete diferentsiaalarvutustega keeru-liseks tehtud mõistatuste lahendamine, mida ta koos professoriga harrastas, ei olnud ometi nii väsitav tegevus, et ta oleks võinud väsinult kurta: «Oh, kas sa siis ei näe, et ma püsin vaevu jalul? Kuidas ma sinuga tantsin, kauni-tar, kui mul silmade ees kõik ringi käib?» Ta ei saanud ei seda ega midagi muud seesugust öelda, sest ta ei olnud üldse kurnatud inimese nägu, kannatajat teesklema aga ei olnud ta võimeline. Ta pööras ainult silmad naeratades kõrvale, et mitte Maria kutsuvat pilku näha, ja kehitas tüdinult õlgu. «Jätame teiseks korraks,» ütles ta. «Mul ei ole praegu tuju tantsida.» Avakum arvas, et Maria silmad löövad solvumisest ja pahameelest leegitsema, et keeldu-

mine paneb ta kähvatama, sest naised ei talu, kuf neile ära öeldakse. Aga Maria piirdus vaid sõnadega: «Kahju küll!» ja istus oma kohale tagasi nagu õpilane, kes on esitatud küsimuse peale vastanud. Muidugi oli ta solvunud, aga ei teinud sellest numbrit. Ta teadis, et ka mehed tujutsevad mõnikord, on halvas meeleolus. «Kui nii, siis on teil võimalus oma keeldumist sellega lunastada, et tellite mulle mandlitorti,» lisas ta naljatlevalt ja väljakutsuvalt — nagu alati. «Ja kui te mulle järgmine kord korvi annate, siis sunnime teid kaks klaasi džinni ära jooma.» Avakum ei kannatanud seda kibedat jooki, juba paljas mõte, et teda ootab klaasitäis seda kõrvetavalt kibedat vedelikku, pani teda võpatama, aga väljavaade kaks klaasitäit ära juua ajas talle lausa hirmu nahka, mistõttu ta otsustas parem tantsima õppida. Eratunde võttes ei saanud see jumal teab kui raske olla. Pealegi oli tantsuoskus omamoodi kapital, luuraja elus võis ka seda tarvis minna.

Eelmine päev oli möödunud pingeliste õpingute tähe all. Asi oli jõudsasti edenenud.

Avakum ajas habet ja ümises vaikselt tšatšatšaad. Lu-migi oli maha tulnud ja varsti pidid saabuma toredad valged talvepäevad. Siis võis jälle praksuva kaminatule ees piipu popsida ning rahulikult «Mälestusmärkide ja mosaiikide» järgmist peatükki läbi mõtelda. See oli väga meelitav. Avakum kujutles juba päeva, millal ta selle toovamaks valmis saab. Raamatu teine osa pidi lõppema asja Sandanskist leitud vana-rooma mosaiike käsitleva kirjutisega.

Ta tõstis kohvikannu piirituslambilt ara. Sandanski mosaiik oli niivõrd värske ja puhas, nagu oleksid tema ümber alles eile kähisenud matroonide ja igavlevate hetääride pikad siidtuunikad, huulte pomisedes kurba poeemi jultunud ja kergemeelsest Phaethonist. Aga tollest ajast oli Maa teinud kaks tuhat tiiru ümber Päikese, Phaethoni vanker oli muuseumi veerenud ja tema neljakümnes lapselaps kosmoselaeval Kuule lennanud. Pealegi ei pomisenud see neljakümnes lapselaps kõlavaid heksameetreid.

Lõpetanud habemeajamise, võttis Avakum pidžaama seljast ja läks vanni. Kui jääkülmad veejoad talle õlgadele langesid, alustas ta pöörast tantsu, mis oli temperamentne segu kallipsost ja tvistist. Külm dušš värskendas ja tegi reipaks. Sel talvel lõpetab ta tingimata oma raamatu – ööd on pikad ja vaikus kumi-

449

seb hõbedaselt. Mõtted sukelduvad pimedusse ja hüppavad sealt hõbedaselt helisevatena välja. Vahel helisevad nad kurvalt nagu kellukesed — ta mäletab seda nukrat hõbedast meloodiat, möödunud talvede jooksul on ta seda küllastumiseni kuulanud. Ei, talle piisab hõbekellukeste tilinast. Parem juba kallipso ja tvist.

Klaasukse taga on hall vaikus. Vanad männid teispool teed noogutavad laisalt oma valgeid latvu ja kehitavad vaevalt märgatavalt oma härmatanud õlgu. Tumeda taeva all, mis kummub nagu kuppel üle maa, liiguvad aeglaselt valkjad udulaamad, hämarus muutub sellest veelgi tihedamaks ja rusuvamaks. Järsku hakkab kõik elama — õhus lendavad loendamatud lumehelbed, kord nagu vakast vajudes, kord pööraselt keereldes, ja juba ongi vanad männid, aed ja kiviplaadid maja ees nähtamatuks muutunud.

See oli nii ilus, et Avakum hakkas vaikselt vilistama. Tema vile oli lustakas, otsekui keerutaks terve maailm valssi ja tema-ümber voogaks Straussi elurõõmus meloodia.

Ja seda tantsitaks nii: üks-kaks-kolm ja pööre, üks-kaks! Segamurd. Olemine algab matemaatikast ja matemaatika ta õigupoolest ongi. Homme on esietendus, linna ooperi- ja balletiteater toob uuesti lavale «Uinuva kaunitari». Maria tantsib printsessi. Uks-kaks-kolm ja pööre... Homme läheme esietendusele. Terve maailm tiirleb valsi-taktis, terve maailma köhal voogab nakatavalt reibas meloodia. Kõik tantsivad valgete vanikute vahel. Ja iga õis nendes vanikutes on imetilluke Imeilus Haldjas. Kes ütles, et maailm ei ole ilus?

Nii algas Avakumil 29-nda novembri hommik.

Vaevalt oli ta jõudnud välisukse enda järel kinni panna, kui lume-eesriide voltide vahelt hüppas välja Hari. Näis, nagu oleks ta jahusalvest tõusnud — nii valge oli ta lumest.

«Lähme onu poole,» ütles ta märgi ripsmeid pilgutades. Nähtavasti oli ta kaua sajus seisnud. «Mis mõtet on' mööda tänavaid lonkida,» käis ta peale, kuigi Avakum ei olnud talle üldse vastu vaielnud. «Meil siin on tõeline talv, aga kesklinnas on vastik lobjakas! Peale selle — pane kõrva taha, et tellisin Pootsmanilt lõunaks midagi erilist!»

Avakum kehitas õlgu. Teda oli raske hõrgutavate roogadega meelitada, sest maiasmokk ta ei olnud. Aga Hari

ebatavaline visadus avaldas talle mõju — varem ei olnud Hari külla kutsudes kunagi nii pealetükkiv olnud.

«Mis on juhtunud?» küsis Avakum ja püüdis tema pilku tabada.

«Mitte midagi erilist,» vastas Hari. «Juhtunud ei ole midagi iseäralikku, aga mulle tundub, et onu on täna millegipärast väga erutatud ja närvitseb. Lahendab ta mõnda ülesannet või ristsõnamõistatust, seda ma ei tea, aga ta muudkui karjub kõikide peale: «Tasa, ärge segage!» Sa ju tead, kuidas talle meeldib neid sõnu korrata, kui ta millegi kallal tõsiselt ametis on. Aga täna ta pakub üle ja päris märatseb. Ka Pootsman nohiseb ja käib, kulm kortsus, pilves näoga ringi. Mõlemad on juba hommikust peale tujust ara. Nii et rõhuv atmosfäär. Ja mina kutsusin Maria meile lõunale — selge?»

«Selge,» muigas Avakum.

«Kolmekesi on ehk lõbusam,» tähendas Hari.

Sadas vaikselt lund, õhus voogas endiselt Straussi valss.

«Hea küll, ma tulen,» nõustus Avakum. «Hakka minema, ma jooksen üles ja võtan aparaadi. Niisuguse ilmaga saab ilusaid võtteid teha.»

Professor ei ulatanud talle seekord isegi kätt. Villane sall ümber õlgade, kössitas ta oma «imetoolis» otsekui pooleksmurtud muumia ja vahtis ainiti kaugusse. Tema ees laual lebasid entsüklopeedia köited, sõnastikud, matemaatika käsiraamatud ja täiskirjutatud paberid. Arvutusmasina käepide oli poolel pöördel peatuma jäänud.

«Võin ma teile millegagi kasulik olla?» küsis Avakum, kes teda sel hetkel siiralt kadestas.

«Tasa, ärge segage!» vastas professor, ilma et oleks end liigutanud või talle otsa vaadanud.

Avakum sulges vaikselt ukse.

Kella üheteistkümne paiku saabus Imeilus Haldjas. Lumehelbed juustes ja nägu külmast õhetav, tõi ta endaga kaasa lumiste mägede karget hõngu. Sel ajal kui Hari tal mantli seljast aitas ja nagisse viis, kõpsutas Maria kontsadega ja naeris valjusti — arvatavasti isegi teadmata, mille üle. Aga ta naeris vallatult ja näis seetõttu veelgi ilusam.

Avakum seisis nurgas, suunas kaamera nende poole ja vajutas päästikule. Maria tänas peigmeest peanoogutu-

sega, suudles teda põgusalt ja sööstis käsi ette sirutades Avakumi poole.

«Üleeile õhtul jäite mulle võlgu,» ütles ta. «Kas on meeles?»

«On küll,» vastas Avakum ja tundis esimest korda elus, et põlved löövad nõrgaks.

«Pootsman!»

Köögiuksel vilksatas endise laevakoka punane higine nägu. Esikus külalist nähes tõmbus ta otsekohe sõdurlikult valveseisangusse.

«Kuulen, Teie Kõrgeausus,» kostis ta. Sedapuhku oli tal nende naljamängu jaoks ülearu tõsine hääl.

«Too lõõts — ja tekile!» käsutas Imeilus Haldjas.

Kui laevakokk lõõtspilliga tagasi tuli, istus Hari esiku ainsal toolil ja suitsetas rahulikult sigaretti.

««Doonau lained»!» naeris Imeilus Haldjas ja pani käe Avakumi õlale. «Ta mängib ainult valsse,» sosistas ta Avakumile kõrva ja küsis: «Kas te valssi tantsite?»
«Esimest korda eks,» vastas Avakum. Ebameeldiv nõrkus põlvedest oli kadunud.
Laevakokk kergitas laialitõmmatud lõõtsa kõrgemale ja tema sõrmed hakkasid vanu kollakaid klahve kobama. «Noh, süda kõvaks, poiss!» mõtles Avakum ja hakkas endamisi lugema: «Samm, pööre, üks-kaks-kolm!» Nüüd keerles tantsus tõepoolest terve maailm. Kevadised veed murravad tõkked ja õitsvatel aasadel vulisevad ojad. Lasuurne õhk väreleb päikeses, smaragdrohelises laotuses sõuavad lillad pilved. Sire vikerkaar kord tõuseb, kord vajub kergete looride lehvides, ja äkki muutub see vikerkaar tohutuks tulevärgiks. Vihmana sajab ülevalt veiklevaid valgus-piisku. Samm, pööre, üks-kaks-kolm! Kes ütles, et maailm ei ole ilus? Ojad voolavad kokku vaikseks veerohkeks jõeks, selle sinistes voogudes peegeldub naeratav taevas. Mis tal käes on? Kas killuke vikerkaart? Aga — kas vikerkaar võib niimoodi lõhnata, kas vikerkaarel võivad olla juuksed ja rind?
«Rahulikumalt, muidu lendame esikust tänavale!» naeris Imeilus Haldjas.
Ei nad lenda kuhugi! Esmakordselt elus maitses Avakum senitundmatut rõõmu, ja pakkus loomuJikult üle. Enda jaoks uut maailma avastades nägi ta vististi naljakas välja.
Avakum viis Imeilusa Haldja Hari tooli juurde ja ütles:

«Võta oma pruut, Hari! Tantsi nüüd sina temaga, ma jäädvustan teid filmilindile, ükskord, kui te oma hõbepulma pühitsete, väntame seda filmi ja saame südamest naerda.»
«Pootsman, lase tulla midagi «Lõbusast lesest»!» hüüdis hoogu sattunud Imeilus Haldjas. Tema silmad särasid ahvatlevalt, kuigi mitte nii kirkalt kui asja.
Laevakokk tegi metsiku näo ja tõmbas lõõtsa lahti. Tema tohutud kämblad näisid nagu kedagi kägistada tahtvat. Avakum suristas kaamerat: objektiivi ees olid Imeilus Haldjas ja Hari.
Korraga kostis ülevalt professori hääl:
«Tasa, ärge segage!»
See kõlas nagu tuletõrjesireen. Kõik tardusid.
«Lähme parem metsa,» pani Imeilus Haldjas ette. «Kas tahate?»
Lõunasöök möödus lõbusas meeleolus. Isegi professor elavnes pisut. Enne kui ta oma kohvi hakkas jooma, ütles ta:
«Lahendan ülesannet, lapsed.» Ta silmitses teraselt vennapoega ja Imeilusat Haldjat. «Lahendan väga keeru-list mõistatust, niisugusega pole mul veel eales tegemist olnud.» Ta rüüpas lonksu kohvi ja jätkas: «Kohutav mõistatus! Võin teile siiski öelda, lapsed, et see on mul juba pooleldi käes.» Millegipärast vaatas ta neid teraselt ja silmi pilgutamata nagu ennegi. «Õhtuks saan tast jagu, olgu ta neetud! Selles ei maksa teil enam kahelda!»
«Ilmtingimata saate jagu, onuke!» siristas Imeilus Haldjas. «Muidugi lahendate te selle mõistatuse. Me oleme absoluutselt veendunud, et te selle lahendate! Eks ju, Hari?»
«Muidugi, muidugi,» ühmas Hari ja haigutas. Ta sehkendas ja meisterdas jälle midagi, ikka seoses eelseisva näitusega.
Endine laevakokk aitas professori kabinetti.
Lund enam ei tulnud, nüüd sadas juba vihma. Piisad põristasid pahuralt ja visalt vastu aknaklaase. Pilvisest taevast hakkas laskuma varane videvik.
Laevakokk laulis vaikselt hispaania laule, sõrmitsedes õrnalt oma igivana kitarri keeli. Siis laskis ta järsku käed rippu ja jäi vait.

Vaikisid ka teised. Oli kuulda vaid vihmapiiskade rabinat vastu akent. Näis, nagu ei põristaks akna taga mitte vihm, vaid kellegi kondine käsi.
«Professoriga on midagi lahti,» ütles kokk.

«Miks? Mis tal võiks olla?» küsis Hari ükskõikselt.

«Temaga on midagi lahti,» kinnitas kokk ja vangutas pead. Ta istus liikumatult, otsekui ennast kuulatades, võttis siis kitarri õlale ja läks tasa kööki, selg kühmus.

«Jahedaks on läinud,» ütles Imeilus Haldjas. «Kas teile ei tundu, et siin on päris külm?» Ta vaatas Avakumi poole, aga too vaatas parajasti aknast välja. Mööda klaasi voolasid veenired.

«Võimalik,» noogutas Hari.

«Kuulge,» jätkas Maria. «Kas teile ei tundu, et meil on aeg ära minna?»

«See on idee,» muigas Hari. «Peaksime kinno minema. Siin ligidal jookseb üks lõbus film.»

«Ükskõik kuhu, aga lähme siit ara. Kas teil ei ole tõesti külm?»

Hari läks üles, et onule nende äraminekust teatada.

Sel ajal kui Imeilus Haldjas endale mantlit selga pani, tegi Avakum temast veel mõne võtte. Lihtsalt ajatäiteks, sest lobisemistuju tal ei olnud. Kui Hari trepist alla tuli, suunas Avakum objektiivi ka tema poole, ja kaamera hakkas jälle surisema.

«Kas see sind ära ei ole tüüdanud?» hüüdis Hari.

«Meid on sinu ootamine ära tüüdanud!» ütles Imeilus Haldjas jalaga vastu maad põrutades.

«Tasa, ärge segage!» kostis selle peale professori poolt. Tema hääl tundus kähe. Avakum kordas endamisi Pootsmani sõnu: «Professoriga on midagi lahti,» ja tal jooksid külmajudinad üle selja. Professor oli ju ikkagi väga vana ja põdur inimene.

Kui nad tänaval paar sammu edasi olid läinud, hakkas neile vinge tuul näkku punuma. Et end äkilise vihmahoo vastu kaitsta, olid nad sunnitud ümber pöörduma. Ja millegipärast vaatasid nad nüüd justkui komando peale professori toa aknale, otsekui oleks keegi käskinud seda teha. Kõrge laualambi hiigelkuppel kumas pehmet rohekat valgust. Professor istus pisut ettepoole kummargil oma, «ime-toolis» ja vaatas neile tusaselt järele.

«Brrr, külm!» ütles Imeilus Haldjas võpatades. Ta pöördus ümber ja hakkas vastu vihma jooksma.

454

«Täpselt niisamuti vaatas ta ka hommikupoolikul,» mõtles Avakum.

Nad läksid Hariga vaikides edasi ja jõudsid Mariale järele.

«Te käite nagu matuserongis,» protesteeris Maria. «Kas kiiremini ei saa?»

Samal hetkel kuulsid nad selja tagant Pootsmani hõikeid. See jooksis ja vehkis kätega, aga oli võimatu aru saada, mida ta karjus ja mis ta neilt tahtis.

Kui ta nende juurde jõudis, pidi ta peaaegu kukkuma. Tema nägu oli märg, lõug värises ja sõnad tulid vaevaliselt suust.

«Tulge tagasi,» sosistas ta. «Jumala' pärast, tulge tagasi!... Temaga on midagi juhtunud!... Õudne!»

«Mis on õudne?» küsis Avakum kiiresti. Ta haaras koka valge kitli hõlmadest kinni ja raputas teda tugevasti. «Mis on õudne?» kordas ta.

«Aidake!» hüüdis endine laevakokk nutma puhkedes. «Professor on tapetud!»

11.

Kes on mõrvar? Kõigest muust rääkimata on seda lihtsalt huvitav teada. Ehkki üksiklane, oli professor ometi hea inimene ja veel parem kodanik, ja ükski neist, kellel temaga tegemist oli, ei jää kindlasti enne rahule, kui saab teada, kes tema siis, tont võtaks, tappis. Mina, kes ma seda lugu Avakumi jutustuse, teiste arvamuste ja omaenda muljete põhjal taastan, olen järeldusele jõudnud, et küsimus, kes on tema mõrvar, ei olegi kõige huvitavam ega moodusta selle loo sõlmpunkti, nagu öeldakse.

Läksin sel päeval Momtšilovosse: igatsesin juba ammu Raškat, meie loomakasvatusrajooni piimaannikuningannat näha. Pistsin peotäie suhkrutükke taskusse, sidusin villase salli pähe — oli

väga külm ning tuiskas lakkamatult — ja astusin kõige lühemat teed mööda Momtšilovo loomafarmi poole.

Daudi karjakopli lähedal orus märkasin hundi jälgi. Sel talvel oli väga palju hunte, vist seoses sellega, et pakane püsis ja lumi oli sügav. Karjakaupa ümber hulkudes tegid need kiskjad palju pahandust. Liikusid visad kuuldused

ühest paksust isahundist, kes luusis üksipäini Momtšilovo ja Trigradi vahelistel põldudel, ajades hirmu nahka karjastele ja kooperatiivi juustuvabriku töölistele. Räägiti, et see elukas on vasikasuurune ja et tema saba pühib teelt lund nagu lumesahk. Heietati pikalt ja laialt, kui hirmsad hambad ja silmad tal on, aga mulle kui loomaarstile ei avalda niisugused jutud mingit mõju. Tõsi küll, nigulapäeval oli see kriimsilm salapärasel viisil Kesteni lambalauta pääsenud ja suure tõuoina ära viinud. Minu Kesteni sõbrad olid sel korral väga kurvad, sest lammaste järelkasvu arvestades olid nad sellele oinale täiesti põhjendatult suuri lootusi pannud. Nad olid lammaste juurdekasvu alal Trigradi rahvaga võistluslepingu sõlminud, aga pärast selle oina traagilist hukkumist varises nende lootus võitjaks tulla kokku — kui mitte täielikult, siis üsna suurel määral.

Niisiis, kui ma kõige lühemat teed Momtšilovo loomafarmi poole sumasin ja lumel jälgi märkasin, tuli mul kohe see neetud üksik hunt meelde. Et need jäljed just tema omad olid, selles ei olnud kahtlust, sest teistest loomadest erinevalt oli tal misantroopiline harjumus üksi kolada. Neid jälgi nähes tulid mul mitmesugused mõtted pähe, miski nagu tõukas mind ümber pöörduma ja koju tagasi minema — ma ei olnud ju Raskale sõna andnud, et tulen talle külla, ja just sel päeval. Ilm oli vastik, jäine tuul vihistas hangi kokku. Niisuguse ilmaga on palju mõnusam kõdus köide ees istuda, halge tulle visata ja tuhas kartuleid küpsetada.

Niisugused mõtted ristlesid mul peas, kui ma jooksujalu loomafarmi teed tallasin, ühtelugu karvase eluka jälgede poole tagasi vaadates. Küllap see oli näkku vihisev tuul, mis sundis mind selga pöörama.

Olgu pealegi, aga ma jõudsin siiski õnnelikult ja isegi heas meeleolus loomafarmi. Kaunitar Raškat hea tervise juures nähes olin nii rahul, et oleksin talle suud andnud.

Teiste lüpsjate hulgas kohtasin ka Balabanovi leske, oma vana tuttavat. Rebasenahast kandiga poolkasukas seljas, nägu külmast õhetav, ise nõtke ja sihvakas nagu kaljukits — teist niisugust naist ei olnud maailmas lihtsalt olemaski! Ma teadsin, et lesk ei ole minu vastu ükskõikne, ehkki ta ei näidanud seda välja ja teeskles meie kuhtumistel jahedust. Seepärast tervitasin teda rõhutatud lahkusega, vastu harjumusi koguni noogutasin ja küsisin:

«Kuidas töö läheb, seltsimees Balabanova? Kas kõik on korras?»

Küsimus oli keeruline ja näis teda isegi hämmastavat, sest ta ei vastanud midagi ja kehitas ainult õlgu.

Kui ma Raškat uurima hakkasin, ütles lesk korraga:

«Doktor, kuidas te niisuguse ilmaga siia tulite, pealegi üksi ja üle põldude? Kas te ei karda? Niimoodi võite tuisku Ijääda. Ja see üksik hunt ka veel! Kui ta teid metsas trehvab, siis teate isegi, mismoodi asi lõpeb!»

«Sellel hundil endal läheb täbarasti, kui ta minu silma alla satub!» vastasin ma. «Üpris täbarasti, võite kindel olla!» ütlesin ma käsi raevukalt rusikasse pigistades.

Aga mu süda laulis! Oh, kuidas laulis! Ma ju teadsin, et ta ei ole minu vastu ükskõikne. Kui naine on mõne mehe vastu ükskõikne, siis on talle ükspuha, kas too jääb tuisku või langeb huntide roaks.

Balabanovi lesk seisis natuke aega vaikides, võttis siis ühel lüpsjal käe alt kinni ja läks temaga välja. Kuulsin, kuidas nad suure tammepuust ukse taga itsitasid. Kujutlesin tahtmatult, kuidas kasukas lese rinnal sealjuures võdiseb — rebasenahaga ääristatud kaunis kasukas.
Vajsti läksin tagasi ja valisin jälle kõige lühema tee.

Range kriitik ütleb nüüd kindlasti: «Aga kogu sellel lool, mida te siin asja ees, teist taga pajatate, pole ju eelmisega midagi ühist. Mis ühist võib olla hundi, Balabanovi lese ja õnnetu professori tapmise vahel? Miks te meid selle looga tüütate? Ja miks te tähelepanu peamiselt küsi-muselt — kes on mõrvar — eemale kisute!»

Jah, olen nõus. Aga kas teil on meeles, mida ma teile selle peatüki alguses ütlesin? Ma hoiatasin teid, et mõrvari küsimus ei ole antud juhul kõige tähtsam. Sealjuures meenus mulle tahtmatult see väike seiklus, mida te asja lugesite. Selles lookeses on peamine muidugi hunt, hirmus, tugev, üksik hunt, toosama, kes kooperatiivi lambalaudast tõuoina minema viis. Sellest tulebki, et tollele neetud hundile on siin kõige rohkem ruumi pühendatud. Nagu te märkasite, mainis teda isegi Balabanovi lesk... Ja tal oli põhjust. Muide, igal elukutselisel kirjamehel on õigus mind kritiseerida. Kirjandusteose kompositsioonireeglite tundmine ei ole veterinaararsti tugevaim külg. Aga ma olen siiski veendunud, et ükskõjk missuguseid argumente ka ei esitataks, selles loos ei ole peamine mitte hunt, vaid hoopis miski muu. Las ta longib pealegi hambaid lõgistades

mu jälgedes, las inimesed räägivad! Võtku selle kiskja kurjakuulutav vari kas või kolmveerand trükipoognat enda alla — ikkagi ei ole hunt selle jutustuse peamine teema!
Nüüd te küsite muidugi, mis on siis see peamine teema.

Arvake ise! Lõppude lõpuks võib peamine olla hoopis lehm Raska. Miks mitte? Kas ma ei läinud halvast ilmast ja tuisust hoolimata, kõikide maailma huntide peale käega lüües Momtšilovosse just teda vaatama? Eks ole?

Aga pöördugem peamise küsimuse juurde tagasi. Niisiis, kes on mõrvar?

12.

Nad jõudsid joostes peaaegu üheaegselt professori maja ette. Välisuksedes lõi Maria hetkeks kõhklema ja taganes. Esimesena oleks pidanud sisse minema Hari, aga ta hoidis kätt südamel, ei saariud lõõtsutamisest jagu ja näis vaevu jalul püsivat. Istuv eluviis ja pidev magamata olek olid teda põhjalikult kurnanud. Laevakokk seevastu nägi hea välja ega ilmutanud mingeid väsimuse tundemärke, ehkki ta oli neist kõigist palju vanem ja sama maa kaks korda läbi jooksnud. Aga tema silmades peegeldus niisugune õudus, et Avakum pidas mõistlikuks teda kõrvale tõugata ja ise esimesena sisse astuda.

Kabineti uks oli pärani. Suur lambivari heitis põrandale ellipsikujulise rohelise laigu. Professor istus nagu tavaliselt oma «imetoolis», kleenuke, .küürus, luukõhn, traagilise alistumise ilme näol. Ainult tema käed rippusid elutult, otsekui oleksid nad õlgadest lahus. Pea oli ette vajunud, ülemine kaelalüli oli püsti ja tõmbas naha kuklas pingule. Peenike lapsekäel oli selles kõhas otsekui murtud. Ebaloomulikult pungis ja klaasistunud silmad olid pahupidi ja vaatasid kuidagi kurjalt, vihaselt. Ülakeha ei olnud ainult sellepärast lauale vajunud, et tooli käetoed olid eest laia rihmaga ühendatud. Et professor ei saanud oma halvatud jalgadele toetuda, siis sidus ta end rihmaga tooli külge, nagu teevad lendurid, enne kui asuvad sooritama kõrgema pilotaaži figuure. Seepärast ei saanud professori ülakeha lauale vajuda.

Maria oli seda kõike Avakumi ja Hari õlgade vahelt näinud. Ta kiljatas valjusti, astus tagasi ja lõi tuikuma. Ava-

kum käskis kokal ta kööki talutada ja talle vett anda Ise astus ta professori juurde ja võttis tema parema käe pihku — pulssi ei olnud. Sel ajal kui ta professori elutut kätt peos hoidis, kostsid esikust hääled ja siis kellegi lähenevad sammud, mis tulid plüüsvaibaga käetud puutrepist üles. Avakum pöördus ringi ja elas samas üle selle päeva teise suure üllatuse — tema pilk kohtas leitnant Petrovi tuttavat, sõbralikku pilku.

Aga leitnant ei paistnud millegipärast üldse imestavat.

«Surnud?» küsis ta vaikselt.

Avakum noogutas.

«Majast mitte kedagi välja lasta!» hüüdis leitnant avatud ukse poole.

«Just nii, mitte kedagi välja lasta!» vastati alt.

Leitnant astus lähemale ja asus laipa uurima. Professori töökuue vasakul hõlmal mustendas kleepuv plekk.

«Kuul on läbistanud südame vasaku koja,» ütles Avakum vaikselt.

Leitnant tõstis pea.

«Seda saab kindlaks teha vere värvuse ja verejooksu intensiivsuse järgi,» lisas Avakum selgituseks.

Leitnant ohkas, võttis sigaretid ja pakkus oma endisele ülemusele suitsu. Siis tõstis ta telefonitoru ja valis polkovnik Manovi numbri. Leitnandil oli niisugune nägu, nagu oleks tema ise professorile rinda tulistanud ja on nüüd valmis end kohtuvõimude kätte andma, et karmi, kuid õiglast karistust vastu võtta.

Traadi teises otsas oldi teatest muidugi hirmsasti vapustatud. Membraani praksumise ja leitnandi kahvatamise järgi oli kerge aimata, et juhtmeid kaudu lendavad vänged väljend:d, mis käivad tema ametiau pihta. Et end pähe sadavate löökide vastu kuidagi kaitsta, kasutas leitnant hetkelist vaikust ja teatas ühe hingetõmbega, et viis minutit enne professori tapmist viibis majas Avakum ja et ta on, jumalale tänu, praegugi siin. Seejuures hääldas ta Avakumi nime nii, nagu oleks tegemist imettegeva päästerõngaga, mis ainsana võib päästa inimese, kes pärast laevahukku on just praegu uppumas möllavasse ookeani kusagil kurikuulsa Kap Hoorni ümbruses. Muide, leitnant oli Avakumi juhtimisel juba kaks korda varem töötanud ja tundis selle mehe väärtust.

Avakumi nime peale jäädi traadi teises otsas veidi vagasemaks. Kui polkovniku vänged sõnad lõppesid, lan-

ges juhe kergendatult lõdvaks ja leitnant tõmbas keelega üle kuivade huulte Ta andis toru Avakumile.

«Õnnelik juhus on sind õigel ajal sinna saatnud,» alustas polkovnik.

Ta rääkis teeseldud rahuga, mistõttu tema hääl kõlas kähisevalt ja justkui ebaloomulikult.

«Otse vastupidi,» ütles Avakum. «See õnnelik juhus mängis mulle vembu ja vedas mind tervelt viie minutiga alt. Need viis minutit saidki saatuslikuks.»

«Aga sina nõua revanšši,» soovitas polkovnik. Ta oli justkui ohjad lõdvemaks lasknud ja vabanenud häälest kostis nüüd meeleheite asemel juba lootust. «Nõua tingimata revanšši,» jätkas ta. «See on lõppude lõpuks auküsimus. Kas sa siis lased tal ennast ümber sõrme mässida! See ei oleks sinu moodi.»

«Võib-olla olen neist asjadest juba võõrdunud,» vastas Avakum ebalevalt, aga endal süda puperdas erutusest.

Polkovnik köhatas hääle puhtaks ja vaikis puhu.

«Kuulge, seltsimees Zahhov,» ütles ta siis kuivalt. «Minu teada ei ole teid meie nimekirjadest veel kustutatud, sellepärast...»

«Kuulen,» vastas Avakum lühidalt ja langetas pea.

Ta oli neid sõnu kui kõrget tunnustust oodanud. «Konserveerimise» ja «pagenduse» päevil olid nad muutunud-selleks kuldvõtmeks, mis avab talle rõõmualtari uksed. Aga millegipärast ei tundnud ta nüüd, kus need sõnad olid kõlanud ja traati mööda temani jõudnud, seda pidulikku elevust, millest ta oli unistanud. Teda valdas ainult meeldiv erutus, mis haaras kogu tema olemuse, kuid meenutas pigem joovastust. Mõiste «suur rõõm» oli tema meeltest praegu kaugel.

«Sellepärast käsin teil otsekohe juurdlust alustada,», jätkas polkovnik. Ta ei teadnudki, kui võõras see ülespuhutud toon talle oli. Inimesed näivad mõnikord lausa naeruväärsed, kui panevad selga tärgeldatud kraega ametiüli-konna. «Asuge viibimatult juurdlust toimetama,» kordas ta. «Sõidan varsti ise kohale ja selgitan teile mõningaid asju...»

Avakum pani toru käest ja ei suutnud tükk aega paigast liikuda. Rihma najal rippuv laip oli nagu kannataja. Oma «imetoolis» ja rohelise kupli valguses meenutas ta uppunut, kelle ilged vesikasvud on oma võrku mässinud.

«Leitnant Petrov,» pöördus Avakum ohvitseri poole. «Te tulite siia umbes minut või poolteist pärasi meid. Ma ei usu, et te oma meestega juhuslikult sellel tänaval ja selles kõhas oleksite viibinud. Te tulite siia kohe, kui me majja astusime, järelikult olite kusagil päris lähedal. Peale selle tungisite majja nagu inimesed, kes on millestki väga huvitatud, ehkki teid keegi ei kutsunud. Sellest võib järeldada, et see maja oli valve all ja et teile oli ilmselt usaldatud professori kaitse. Ma pean teadma kahte asja. Esiteks — mis ajast te seda maja jälgite?»

«Eile õhtust peale, seltsimees major,» teatas leitnant valveseisangut võttes. Hääle järgi otsustades oli ta pisut reipamaks läinud. Kui Avakum selle asja enda kätte võttis, siis ei pruukinud nii väga meelt heita, et neil ei õnnestunud professorit hoida.

«Teiseks, kas teener teadis sellest või mitte? Ma mõtlen kokka — kas ta teadis, et ettevaatusabinõud olid tarvitusele võetud? Ja üldse, kas teil oli selle mehega mingi kontakt või ei?»

«Mitte mingisugust, seltsimees major. Mina temaga rääkinud ei ole, ja mulle ei tehtudki ülesandeks temale sellest rääkida.»

Avakum laskis kutsuda seersandi, kes valvas paraadust. Seersant teatas, et pärast Avakumi, Maria ja Hari lahkumist ei ole ükski elusolend ust puudutanud. Ta seisis vastas asuva männi taga, nii et uks oli kogu aeg tema silma all. «Kas siit sel ajal kedagi mööda ei läinud?» küsis Avakum.

Seersant raputas pead. Alates lõunast,, sellest ajast, kui tema valvekord algas, ei ole kedagi siin läheduses viibinud. Seersant oli läbimärg, ta oli tänaval külmetada saanud ja haigutas väsimusest. . Avakum saatis seersandi kööki ja hõikas talle järele: «Ütelge kokale, et ta teile klaasi konjakit kallaks. Kui olete konjaki ära joonud, pange kokal käed raudu ja ütelge, et leitnant käskis teda arreteerida. Siis kutsuge Hari, professori vennapoeg, ja otsige koos temaga läbi köök ja söögituba. Kui avastate mõne tulirelva või muu asja, mis selle juurde kuulub, siis olge hea ja teatage mulle.» Kui seersant oli läinud, ütles Avakum leitnandile: «Käskige viibimata terve maja läbi otsida, pööningust keldrini. Teie ise aga võtke jäljendid ustelt,» — ta osutas

inkrusteeritud lingile — «ja uurige tähelepanelikult läbi toa põrand ning vaip. Süüdake laelamp.» «Kuulen,» vastas leitnant vaikselt.

Avakum krimpsutas nägu ja lõi tüdinult käega. Ta oli oma abiliste vastu norivalt nõudlik, püüdis neilt viimast välja pigistada, aga ei talunud, kui nad alluvust rõhutasid. «Kuulen» ja kontsade kokkulöömine ei kuulunud tema stiili. Kõik see meenutas teenistust, teenistuslikke vahe-kordi, tema aga suhtus oma töösse nagu pooleliolevat maali silmitsev kunstnik, kes on mures värvide kooskõla, külmade ja soojade toonide harmoonia pärast. Milleks see «kuulen» ja kontsade klõpsutamine?

Avakum astus raamatukapi juurde, pööras surnule selja ja istus taburetile. Ta püüdis mõnda aega üldse mitte millelegi mõelda. Kui tema teadvusse mõneks minutiks valge väli tekib, võrdub see

tunniajalise sügava, jõudu taastava unega. Aga sedapuhku ei tekkinud mingit valget välja, ta tajus oina selja taga laiba olemasolu, kuulis leitnandi samme toas ja vihmapiiskade tasast krabinat vastu aknaklaasi.

Nii möödusid minutid.

Avakum hakkas arutama.

Eilsest õhtust alates on see maja julgeolekutöötajate valve all. Valve oli mõeldud professori julgeoleku kindlustamiseks.

Tuleb järeldada, et professor oli eriti väärtuslik inimene, kui talle ihukaitse määrati.

Aga on olemas hulk teisi inimesi, kes on ühiskonnale samuti väga väärtuslikud, võib-olla niisama väärtuslikud kui professor, ometi ei valva neid keegi. Järelikult, kui tema juurde erivalve välja pandi, tuleb arvata, et:

a) antud juhul tekkis ootamatult mingi vahetu hädaoht;

b) et see oht tekkis ootamatult, siis on ta professori tegevusega otseselt seotud.

Järelikult on meie ees loogiline võrrand kähe tundmatuga:

1. Professori tegevuse laad.

2. Hädaohu tekkimi-se moment.

Et nii ühe kui teise punkti konkreetset sisu kindlaks määrata, selleks oli juba küllaldaselt andmeid kogunenud.

a) Mõni aeg tagasi palus professor Avakumi, et see tuhniks tema raamatukogus ja otsiks talle välja ladina keele sõnaraamatu ja grammatika. Avakum leidis need raamatud. Neid polnud vist keegi seni kasutanud, nad olid pealtnäha täiesti uued. Seepärast köitiski vist tema tähelepanu praegu paberileht, mis sõnastiku vahelt välja piilus. See oli kortsunud ja pliiatsiga täis kritseldatud.

Avakum tõmbas lehe välja ja hakkas seda uurima. Leht oli pistetud 153-nda ja 154-nda lehekülje vahele. 154-ndal leheküljel oli verbide *finio, ivi, itum* alla rasvane punane joon tõmmatud. Lehel olid sõnad *«Professor», «Labor», «Finio»* ja *«Vitocha»*. Need olid punase pliiatsiga lehe ülemisse nurka kirjutatud. Allapoole oli joonestatud laialt levinud šifreerimistabel, võtmesõna ülemisel horisontaaljoonel. Isegi võhik sai kergesti aru, et tegemist on dešifreeritud radiogrammiga, mis oli koostatud asendamis-meetodil ja võtmesõna *«Princeps»* abil. Ladinakeelsed sõnad tähendasid: «professor», «töö», «lõpetama» ja «Vitoša». Ilmselt oli radiogramm varem kindlaksmääratud sümbolite koodi alusel koostatud.

Kui see leht Avakumile silma puutus, hakkas tal kõrvades kumisema ja meelekohtades tuikama. Kui ta poleks kord märganud, kuidas polkovnik Manov sellest majast välja tuli, oleks ta praegu tõenäoliselt arvanud, et professor mitte ei dešifreerinud, vaid koostas šifrogramme. Muidugi oleks rumal uskuda, et polkovnik Manov suhtleb mehega, kes koostab salajaste saadete radiogramme. Arukam oli oletada, et polkovnik külastas inimest, kes neid šifrogramme luges, mida salajased raadiojaamad edasi andsid.

Nii et juba tookord tegi Avakum kindlaks, et matemaatikaprofessor ja ristsõnamõistatuste harrastaja on julgeoleku dešifreerimisosakonna salajane kaastööline, nõnda nagu tema, arheoloog, on vastuluure salajane kaastööline ... Vahe seisis ainult selles, et oma halvatusest hoolimata tegi professor siiski midagi ära ja elas täisverelist elu, tema, terve inimene, aga vegeteeris paraku «konser-veeritud» kujul. Ta peitis selle avastuse sügavale mälusoppi ja püüdis sellele mitte enam mõelda.

b) Professor ise avas täna hommikul, täpsemini lõuna ajal, oma kaardid. Ta ütles (Avakum mäletas iga sõna): «Lahendan väga keerulist mõistatust, niisugusega pole mul veel eales tegemist olnud.» Avakum taipas korrapealt,

mis mõistatus see on ja mida professor selle all mõtleb. Pärast vanamees suurustasid: «Võin teile siiski öelda, lapsed, et see on mul juba pooleldi käes.» Ta ähvardas õhtuks mõistatusest «jagu saada» ja kinnitas, et neil ei maksa selles enam kahelda.

Nii et esimene tundmatu — professori tegevuse laad — oli leitud: väljapaistev matemaatik abistab vastuluuret. Pole ju juhuslik, et parimad dešifreerijad on harilikult andekad ja kogenud matemaatikud.

Võrrandi teine tundmatu — hädaohu tekkimise moment — on iseenesest selge: see on aksioom. Kui julgeolek võtab enda peale salastatud dešifreerija kaitsmise, siis on talle nähtavasti antud väga kure ülesanne, mille täitmine on surmkindlalt seotud riiki otseselt ähvardava ohuga.

Kui mõlemad tundmatud olid leitud, võis teha täiesti kindla järelduse.

See oli niisugune. Välismaa luure jälgis lähedalt ja iga päev professori elu ning tegevust. Kokk mängis kornetit ja teeskles peast põrununi avantüristi, mängis lõõtspillil valsse ja laulis idiootlikke mereröövlite laule. Võimalik, et see oli ainult maskeering. Tegelikult aga on endine laevakokk välismaa luure silm ja kõrv. Niisiis, vastuluure sai teada — arvatavasti eile —, et julgeolek tegi professorile ülesandeks dešifreerida nende kätte langenud tähtis radiogramm. See radiogramm sisaldab küreid juhendeid ühele või mitmele agendile. Kui professor selle radiogrammi välja loeb, võib järgneda sissekukkumine, mis toob kaasa katastroofilisi paljastusi. Seda silmas pidades otsustas välismaa luure tarvitusele võtta ohtliku, kuid tõhusa ja radikaalse vahendi — m õ r v a m i s e . Professor on surnud, välismaise juhtiva organi ülesanne on täidetud, koha-lik agentuur on ebameeldivate paljastuste vastu kindlusta-tud. Need kolm eesmärki saavutati ühe täpse lasuga, ühe kuuliga, mis läbistas professori südame. Vahend oli hästi läbi mõeldud ja igati nupukas.

«Seltsimees major,» kõnetas leitnant Petrov teda tasa. Tema hääles väreles rõõmunoot.

Avakum avas silmad.

Leitnant seisis tema ees, käsi välja sirutatud. Tema peopesal oli keskmise suurusega pruun nööp.

«Mis on?» küsis Avakum jaheda ükskõiksusega.

«Meil niisuguseid pisikeste tähtedega nööpe ei toodeta,» ütles leitnant.

Avakum ei avaldanud tema avastuse puhul mingit üllatust ja leitnandil hakkas oma rõõmunoodi pärast piinlik.

«Õige, ei toodeta,» kinnitas Avakum ja lisas: «Pange nööp lauale ja olge nii lahke, minge alla kööki ning kutsuge Hari siia.»

Kui Hari tuppa tuli, osutas Avakum käega lauale ja küsis:

«Kui ma ei eksi, on see vist sinu nööp, Hari?»

Hari tegi tiiru ümber laiba, heitis pilgu nööbile ja kehitas õlgu.

«Minu,» vastas ta. «Kust te selle leidsite?»

«Kust te nööbi leidsite, seltsimees leitnant?» küsis Avakum omakorda.

«Tooli alt,» vastas see. «Laua alt, millele toetuvad professori jalad.»

«Võimalik,» ütles Hari. «Võimalik, et see oligi nii. Eile keerasin laearmatuuri uue pirni, ja kui ma redelilt maha ronisin, tuli nööp ära ja kukkus põrandale.»

«Juhtub,» muigas Avakum.

«Tahtsin nööpi üles otsida, aga ta kihutas mu minema — sa ju tead, kui kergesti ta ärritub.»

«Ta oli närviline inimene,» ütles Avakum.

«Oli,» naeratas Hari nukralt ja jäi mõttesse. Siis pöördus ta leitnandi poole: «Kas ma võin nööbi kaasa võtta? See on tšehhi oma. Prahast ostetud, käisin seal näidiste ja mudelite näitusel.»

Leitnant ei vastanud.

«Vastasel juhul tuleb kuuel kõik nööbid välja vahetada,» ütles Hari. «Muide, ennem ostan uue kuue, kui hakkan rätsepate peale aega raiskama.»

Leitnant kuulas teda ja ei uskunud oma kõrvu. Nii palju sõnu tühja nööbi pärast! Ta oli tagasihoidlik mees ja kõne all olev nööp sätendas nüüd tema kujutluses nagu kuldraha.

Avakum muigas, aga heitis siis pilgu laibale ja tõmbas kulmud kortsu. Hari oli väiklane inimene, läbi ja läbi väikekodanlane, kes värises iga krossi pärast. Kui ta kaardimängus pettis, siis ainult kartusest kaotajaks jääda.

«Hari,» ütles Avakum, suutmata oma nördimust varjata. «Sinust saab nüüd selle kena maja omanik. Kuidas sa võid praegu tühise nööbi pärast muretseda?» Endamisi aga mõtles ta samal ajal: «Küllap Maria kiirustab nüüd meheleminekuga, sest maja on tõepoolest kena!»

«Päh!» turtsatas Hari põlglikult õlgu kehitades ja huuli kokku pigistades. «Maja või midagi! Ja mis peremees ma siin ikka olen? Ärklikorrus on ju sellele all istuvale tobedale paksmaole, meremehele pärandatud. Kogu selle korruse,» — ta koputas kontsaga põrandale — «kavatses vanamees ühele matemaatikute klubile jätta. Koos mööbli ja vaibaga.» Ta vaatas koolnu poole ja tõmbus pilve. «Ehkki vanamees tundis suurepäraselt integraalarvutust, oli ta põhiliselt siiski naiivne inimene. Kuidas ma teda keelitasin, et jätku kas või vaip alles!... Nii et kuigi palju ma sellest majast ei saa.»

«Alumise korruse,» vastas Avakum ja muigas sisemiselt. See kõlupea väärib, et teda ükskord halastamatult alt veetakse. Kui niisuguste inimestega tegemist tuleb teha, siis pole vaja südametunnistuse piinu tunda.

«Alumise korruse!» ohkas Hari ja jäi mõttesse. «Ja kas sa ülepea tead, kui ränka maksu päranduse puhul nööritakse!»

«Hari,» ütles Avatkum, «kui ma ei eksi, on homme õhtul «Uinuva kaunitari» esietendus. Sa muidugi tead, et sinu pruut tantsib peaosa. Kas sulle ei tundu, et ta tuleks siit võimalikult kähku ära viia?»

«Küll ma nööbi eest hoolitsen,» ütles leitnant omalt poolt. «Korra kohaselt koostatakse täna õhtul protokoll. Homme saate oma nööbi kätte.»

«Oleksin väga tänulik,» ütles Hari kummardades. Siis rääkisid nad matustest ja sellega seotud asjaõiendustest ning arvasid, et nendega peaks homme kella neljaks toime tuldama.

Pärast Hari lahkumist ohkas Avakum kergendatult, süütas sigareti ja vajus väsinult koolnu vastas asuvasse suurde nahktooli. Ta sai aru, et leitnant ootab temalt juhtnööre, aga tema peas valitses tühjus.

«Mis siis ikka,» ütles ta ja jäi uuesti vait, otsekui oleks ta ummikus, kust ta ei näe väljapääsu. «Mis siis ikka,» kordas ta, «tehke nii, nagu juurdluse ranged eeskirjad nõuavad: pakkige see pahn paberisse ja saatke julgeoleku-valitsuse ekspertiisilaboratooriumi. Iga ese, mis ei kuulu mõrvatule ja tundub antud keskkonnas võõras, olgu ta nööp või tool, tuleb saata ekspertiisi. See on mu kuldne reegel, ja kui ma ei eksi, siis olen seda teilegi õpetanud!» Avakum läks äkki ägedaks, mida temaga muidu harva

juhtus, ja rääkis seetõttu vastu oma tavalist» kommet väga järsult. Aga samas ta kohmetus, sest taipas, et tal polnud õigus. Leitnant lükkas ju Hari palve nööp kätte anda tagasi — miks ta temaga siis kurjustama peaks? Ja ta vabandas siiralt kahetsedes. «Paistab, et surnu mõjub tõepoolest mu närvidele. Mitte ei mõista, miks ta nii vihaselt vaatab. Leitnant, võtke nii tema kui ka koka sõrmejäljed, samuti kõik sõrmejäljed professori toolikorjult, ja saatke otsekohe laboratooriumi!» Avakumi näole libises irooniline muie. «Teie uus sõber saab oma nööbi alles siis tagasi, kui esitab ülema nimele avalduse ja raiskab neli stotinkat trammipileti peale. Nende nelja stotinka pärast võib ta ennast veel üles puua. Ja kes teab, kas ta seda nööpi üldse tagasi saabki?» Avakum vaikis. «See oleneb muidugi juurdluse edasisest käi-gust. Ma arvan — vähemalt praegu —, et ta seda tagasi ei

saa.» Tal ei olnud Hari vastu ainsatki süütõendit. Kui ta pidas vajalikuks selle nööbi puhul kõiki formaalsusi täita, siis nagu automakselt, ta ei teadnud õieti isegi, miks ta seda tegi.
Kui leitnant oli läinud, mõtles Avakum: «Kindlasti tegin ma seda Imeilusa Haldja pärast. Armukadedusest!» Ja tundis, kuidas temast äkki kuum laine üle käis, nagu seisaks ta tohutu lõõskava ahjusuu ees. Armukadedus! Tavaliselt tunneb inimene armukadedust siis, kui ta armastab. Aga kas tema armastab? Tema mängu võib samavõrd armastuseks pidada kui näiteks valssi sümfooniaks.
Ja nüüd, ja nüüd ... Võrrand on lahendatud, järeldus tehtud. Mis saab edasi? Kes on mõrvar?
Avakum sulges silmad, sest laip, kustpoolt tema pilk sellele ka ei langenud, käis talle närvidele. Näis, nagu vaevleks see rihma najal rippudes ja pingutaks ennast, et sealt lahti saada ja põrandale vajuda. Aga rihm hoidis teda tagasi. Iseäranis võikalt mõjusid elutult ripnevad käed. Nüüd ei vaja nad enam laualaekas säilitatud lõhna-õlipudelit. Professor võttis vahetevahel laekast pudeli, tõmbas korgi pealt ja hingas ahnelt sisse kujutletud aroomi. Nüüd ei saa enam kujutledagi, et need käed kord seda teha võisid.
Niisiis, kes on mõrvar?
Avakum ohkas ja süütas uue sigareti.
Tuppa tuli seersant. Ikka veel märg, oli ta nüüd juba reipam ja ei haigutanud. «Konjak mõjus,» mõtles Avakum ja noogutas talle.
467

«Kandke ette!»
Seersant kanais ette, et nad otsisid läbi terve maja, alates pööningust ja lõpetades keldriga, kuid ei leidnud ühtegi kõrvalist isikut.
«Ainult selle leidsime,» ütles seersant kätt ette sirutades, «Koka rahataskust.»
«See» oli kulunud hoiukassaräämat, millest tuli loorberi ja vürtsi lõhna.
Avakum avas raamatu, ja vilistas üllatusest, ehkki ta oma närvide üle muidu tugevasti valitses.
«Viis tükki,» märkis seersant tähtsalt. Ta seisis valveseisangus ja tema nägu säras uhkusest. «Viis tükki,» kordas ta.
Hoiukassaraamatu täiskirjutatud lehtede vahel oli viis kahedollarilist rahatähte. Avakum luges need üle — tõepoolest viis paberraha. Ta katsus neid käega, vaatas vastu valgust. Ehtsad.dollarid.
«Vaadake ometi, kui palju sel tüübil hoiul on!» ütles seersant. Tema häälelt kostis nördimust, aga kadedust selles ei olnud.
Avakum vaatas viimast numbrit. Niisuguse summa omanikuna võis kokk vabalt «Volga» osta. Jäi veel ülegi.
«Kas protokoll on koostatud?» küsis Avakum.
«Just nii,» vastas seersant.
«Kuidas kokk end tunneb?»
«Nutab, seltsimees major,» kehitas seersant õlgu, «nutab — ja suure häälega.»
Avakum hakkas toas, edasi-tagasi käima.
«Toimetage ta kohe julgeolekuvalitsuse arestikambrisse!» käsutas ta. «Käeraudu ärge ära võtke!»
Niisiis — kes on mõrvar?
Laip meenutas tõesti uppunut, kes on vastikutesse vesikasvudesse kinni jäänud. Avakum pööras näo ära ja pani silmad kinni.
Nüüd, kus jäljed olid leitud, ei olnud mõrvarit enam raske tabada. Praegu oli hoopis tähtsam üks teine asi — šifrogramm! Selle peale tuli kõigepealt mõelda. Šifrogramm andis kellelegi juhtnööre. Ring näis varsti sulguvat, riigile vaenulik akt pidi otsekohe teoks tehtama.
Millal ja kus?
Võib-olla toimub see lähemate tundide jooksul, võib-olla juba sellel ööl või homme? Aga võib-olla ülehomme?
Jah, keegi istub pimeduses, kuulab, kuidas vihm akna

taga rabistab, ja muheleb rahulolevalt oma kavaluse üle. Hea malemängija, tegi oma vastasele mati ja võib nüüd täie õigusega piipu popsida.

Kas Imeilus Haldjas on ära läinud? Tal tuleb homme õhtul «Uinuvas kaunitaris» tantsida ja ta peab täna öösel korralikult puhkama. Sadagu pealegi vihma, vihmaga on alati hea uni!

Aga miks ta endaga peitust mängib? Teda eraldavad ju vaid paar sammu professori lauast. On aeg need sammud ära astuda ja oma silmaga vaadata, kas sinna pole midagi jäänud. Kui seal midagi ei leidu, võib see, kes praegu soojas istub, rahulikult oma piipu edasi popsida. Aeg töötab tema käsuks.

Avakum tõusis, läks ümber laiba ja jäi sellest vasakule seisma. Tema silmade ees oli nüüd terve laud.

Telefon, arvutusmasin ja tuhatoos ei tulnud arvesse, lükati ja punt värvilisi pliiatseid klaasis samuti mitte.

Nii. Kõiki ülejäänud esemeid tuleb uurida ja küsitleda. Jumal tänatud, et neid pole palju. «Larousse'i» sõnastik. Suure entsüklopeedia esimene köide, «Tõenäosuse teooria» ja tema vanad tuttavad — ladina keele sõnastik ja grammatika.

Kahelt viimaselt raamatult uhkas Avakumile jäist külma vastu — šifrogramm koosnes ilmselt tinglike tähendustega ladinakeelseist sõnadest. Säärase mõistatuse kallal murrab vanakurigi hambad.

Peale raamatute oli laual läbisegi hulk mustandeid, mis kirendasid lõpututest arvutulpadest.

Et kümnendas astmes viiekohalistest arvudest koosneva kolme tulba tähendust kindlaks määrata, tuleb arvutuse käigus terve kaustik täis kirjutada. Praegu oli tema silmade ees mustandarvutuste kuhi, aga niisuguses kaootilises korratuses ei ütelnud need arvutused talle absoluutselt midagi. Ometi hakkas ta laialipillatud mustandeid kokku korjama, püüdes neid mingisse süsteemi seada, mis oli loomulikult ainult kujutletav.

Ja just siis, kui ta mõistis oma pingutuste asjatust, just siis avastas ta selle, mis teda kõige rohkem huvitas — vihiku salapäraste viiekohaliste arvude etümoloogilise avaldisega. See oli arvutusmasina kõrval, koolnu paremast käest veidi paremal. Avatud vihiku peal oli virn puhast paberit, mis ofi määratud mustandite jaoks.

Avakum haaras õhinal vihiku, otsekui ootaks teda seal

selgesti ja loetavalt sõnastatud elusaladuse lahendus. Vihiku lehti hoidis koos peenike spiraaltraat. Aga esimesest lehest olid vaid riismed spiraalikeerdude vahele jäänud.

Kõik ülejäänud lehed olid puhtad ja ilma märkusteta.

Ainuke täiskirjutatud leht oli välja rebitud.

Mõrvar oli professorile otsa peale teinud ja paberilehe, mille pärast mõrv toime pandi, ära hävitanud.

Sellest jutustas vihik.

Aga mis väljarebitud lehele oli kirjutatud? Kas saladus ise või seda varjav ladinakeelsete sümbolite süsteem?

Igal juhul oli see leht nüüd jäädavalt kadunud. Selle mõistmiseks polnud erilisi andeid vaja: põrandal ja paberikorvis oli näha põletatud paberi jäänuseid, tuhka. Tühise nööbi pärast erutatud leitnant ei olnud paberituhale tähelepanu pööranud.

Hüva, Avakum oli seda märganud, aga mis see aitas?

Hetkel, kui ta põlevat tikku sigareti juurde tõstis, väratas tema käsi. Professor ei saanud vasakut kätt peaaegu üldse liigutada. See lebas tavaliselt liikumatult laual. Ta pidi kõike ainult parema käega tegema: nii kirjutama kui ka paberit või vihikut vajalikus asendis hoidma, et käsi ei väsiks ja töö kiiresti kulgeks. Et üksikut paberilehte või vihikut paigal hoida, püüdis ta seda randmega vastu

lauda suruda, sealjuures tugevamini kui inimene, kes mõlemat kätt käsutab. Kui kirjutaja randmega tugevasti vihikule surub, pigistavad sõrmed ka pliiatsit tugevamini, sest lihaste pinge levib automaatselt tervele käele, õlast sõrmedeni. Et lihaste pinget reguleerida, tuleb tähelepanu jaotada, aga millelegi muule keskendudes ei saa enam sellele mõtelda. Pliiats professori käes surus paberile kõvemini kui vaja, seetõttu pidid ka vihiku järgmisele leheküljele tingimata jäljed jääma.

Avakum rebis pealmise lehe välja ja vaatas seda vastu valgust. Oli tõepoolest näha konksukujulisi sissevaju-tatud kohti. Ühed olid selgemini nähtavad, teised vaevalt eraldatavad. Tähendab, mingid jäljed olid siiski jäänud.

Mehel, kes soojas istub ja oma nupukust naudib, ei ole nüüd põhjust mütsiga vastu maad virutada ja rõõmu pärast tantsu lüüa. Isegi rahulikuks istumiseks ja piibu-popsimiseks pole tal enam põhjust.

«Leitnant!» hüüdis Avakum oma abilist.

Leitnant Petrov ei jõudnud veel üle lävegi astuda, kui Avakum ütles talle:

«See vihikuleht on tõeline aare. Viige see isiklikult laboratooriumi fotokeemilisse osakonda ja jälgige, et eelmisel lehel kirjutatud kirjast viibimata fotokoopia tehtaks. Ma arvan, et tunni, kõige rohkem tunni ja kümne minuti pärast on kõik valmis ja mul on heameel teid uuesti siin näha!»

«Selge!» naeratas leitnant Petrov ja klõpsas kannad kokku, ehkki oli erariides.

Leitnant oli üliõnnelik: Avakumi juhtimisel töötamine tähendas algajale vastuluureohvitserile sõna tõsises mõttes ülikooli. Ka teenistuskirja vaadates mõeldakse — näe, kellega ta on koos töötanud! Ülemus arvestab niisuguseid asju…

Avakum vajus tugitooli ja pani silmad väsinult kinni.

13.

Talle viirastub, et ta sukeldub jõekäärust allpool, vanaisa Sedeftšo viinamarjaaia kõhal Jantra sügavasse käres-tikku. Ta käis seal pärast koolitunde poistega nimepoolest käiu püüdmas. Tegelikult nad mängisid seal, peitsid end pajutihnikusse ja piilusid, kuidas vanaisa Sedeftšo miniad päikese käes pesu pleegitasid ja jões suplesid. Hauakoht vana viinamäe all oli sügav, harva õnnestus kellelgi selle põhja kätte saada. Seda ei julgetud tehagi, räägiti, et mudas lamab vuntse liigutades tohutu säga ja varitseb, ohvrit. See säga öeldi olevat peaaegu vanaisa Sedeftšo vanune. Avakumile viirastub praegu, et ta on sellesse hauakohta sukeldunud. Ümberringi on kõik roheline ja jahe, üleval pea kõhal aga helgivad ja hüplevad arvutud hõbedased mullid. Ta ei tea, mis teha — kas tõusta pinnale ja püüda kinni mõni neist mullidest või laskuda veel sügavamale, päris põhja, kus kõle säga oma vuntse liigutab. Ta peab aru, aga sel ajal rebib kõle säga end põhjast lahti ja tõuseb aeglaselt pinnale. Tema seljas istub professor, käed lõdvalt rippu ja silmad vihaselt pungis. «Vaata, vaata!» mõtleb Avakum. Ta tahaks küsida: «Kuhu su rihmad jäid, sa kukud ju ilma nendeta maha?» Aga ta ei julge suud

paotada, sest teab, et tõmbab siis vett kopsu ja vajub kohe põhja. Oleks hea kõrgemale tõusta, sinnapoole ujuda, kus on mullid, aga professori jubedad silmad on ta otsekui nööridesse mässinud— ta ei suuda kätt ega jalga liigutada. «Kui ma neid neetud nööre läbi ei lõika, upun tingimata,» mõtleb Avakum. Üleval pea kõhal voogab helisev naer. «Ah,» taipab Avakum, «see on ju Rajnitška, kõige noorem minia! Ta vist supleb madalas kõhas. Sellepärast ta nii kangesti naerab ja kilkabki. Teda pritsitakse, aga tema muudkui naerab, varjates end kätega piisasaju eest. Tal on paremal jalal, pealpool põlve arm — möödunud aastal, kui ta siinsamas suples, hammustas teda Habemeta Kõnjo tige koer. See Kõnjo peab alati kurje koeri.» Rajnitška vallatu naer sirutaks otsekui nägematud käed, need tirivad teda mängeldes üles, sinna, kus säravad hõbedased mullid. «Aga mis saab professorist?» küsib Avakum hirmunult. «Kas ta jääbki sinna alla pikkade vuntsidega säga selga?» Tal oleks professorist nagu kahju, aga niipea kui ta mullide sekka jõuab, hakkab ta

kohe otsima, kust tuleb see helisev naer. «Sa sihid Rajnitškat, aga ise tahtsid hõbedasi mulle korjata,» sosistab talle keegi kõrva.
Avakum avas silmad ja naeratas süüdlaslikult. Tema ees seisis polkovnik Manov.
«Arvasin, et oled mõrvaril juba kraest kinni võtnud, aga sina hoopis põõnad!» ütles polkovnik tusaselt.
«Kas tulite praegu?» küsis Avakum. Ta tõusis püsti ja ringutas. Veider lugu! Ta ei olnud kordagi selle Rajnitška peale mõtelnud. Aga Rajnitškal oli tõepoolest arm paremal jalal ja pealpool põlve, seda mäletas ta selgesti.
Polkovnik ei vastanud. Ta seisis koolnu ees ja vaatas teda vaikides, kübar käes.
Sellest ajast oli kakskümmend viis aastat möödas. Avakum oli tollal alles viieteistkümneaastane, kuid mäletas hästi seda armi.
Kübar käes, seisis polkovnik koolnu ees ja vaikis. Tubli ja ustav sõber oli manalasse varisenud. Ta oli kohutavalt üksi olnud. Nüüd ta ei tarvitse enam oma endise naise üle kurta ega teda taga igatseda. Mehed kaebavad oma naiste eluajal väga sageli nende üle. Ka tema, polkovnik, plahvatas eile piletite pärast. Naine oli nii pahane, et ei tulnud õhtustki sööma.
Rajnitška oli heledapäine tüdruk, päris laps alles, aga ta pandi vanaisa Sedeftšo kõige vanemale pojale, joodikust

lesele mehele. Kui teda jões veega pritsitt, keerutas ta pead ja kilkas üle terve küla.
«Ma pean sind kiiremas korras asjasse pühendama,» ütles polkovnik Manov. «Olukord on väga tõsine.» Ta tundis end professori surmas teataval määral süüdi olevat. Mõneti pidas ta end süüdlaseks ka vanemdešifreerija liiklusõnnetuses — ta oli ju soovitanud noormehel jalutama minna. Polkovnik seisis kühmus, raske talvepalitu seljas, ja tundis vastupandamatut vajadust maha istuda. Parajasti saabus juurdlusosakonnast arst.
Kui laip oli toast välja kantud ja lahkamisele viidud, vajus maja masendavasse elutusse vaikusse. Korrapidaja-ohvitser luges köögis ajalehte. Välisuksel seisis militsionäär. Polkovniku autojuht istus autos rooli taga ja puhus aeg-ajalt kohmetanud kätele.
Sadas vaheldumisi vihma ja lumelörtsi.
Polkovnik pühendas Avakumi asjade senisesse käiku. Ta rääkis viimastest sündmustest ja ei olnud isegi ilma kirjeldamisel sõnadega kitsi. Ta tundis detailide väärtust — mõnikord märtgis pisiasi suuremat rolli kui see, mis esimesel pilgul näis kõige olulisemana. Tegelikult tahtis ta oma andeka õpilase ees siiski hiilata, ilmutada oma peent ja teravat vaatlusvõimet ning oskust tähtsat teisejärgulisest eraldada. Pealegi oli tal sügavas tugitoolis väga mugav olla, sest kõdus polnud veel vaibunud eile vallapääsenud torm piletite pärast.
Aga Avakum katkestas teda just siis, kui ta asus «Momtšil-2» ümbrust kirjeldama.
«Olge nii lahke,» ütles ta, «nimetage mulle kronoloogilises järjekorras sündmused, mis eelnesid šifrogrammi peilimisele, ja kõik, mis on juhtunud — jällegi kronoloogilises järjekorras — pärast šifrogrammi peilimist ja professorile üleandmist.»
Polkovnik vaikis ja laotas käsi.
«Te ju teate juba kõik, kurat teid võtaks!» hüüdis ta. «Võiks arvata, et teil on oma eraviisiline luureosakond, mis teab kõike-ja jälgib kõike!» Ta oli isegi solvunud. Õpilane peaks olema tagasihoidlikum. Lõppude lõpuks sai ta ju luurekunsti algteadmised just tema käest. Tema Avakumi asemel oleks püüdnud kannatlikum olla, sest tuleb ju paista lasta, et oled rahulik. Südamele vajus jälle

musta pilvena rusuv tunne, et tema on professori surmas süüdi, et tema süü läbi sattus auto alla vanemekspert. Ja siis veel see pahandus piletite pärast!

«Aeg läheb, seltsimees polkovnik!» ütles Avakum ja märkas korraga, et polkovnik on viimaste kuude jooksul tublisti vananenud. «Kas tohib sigaretti pakkuda?»

Alles siis, kui ta tunneb jalge all kas või pisikestki rada, mis viib selleni, kellel on ikka veel võimalus rahulikult piipu popsida ja oma nupukust nautida — alles siis võib tema, Avakum, kas või hommikuni ja kauemgi neid jutte kuulata.

«Niisiis?» meenutas Avakum.

Polkovnik Manov sai sigareti tossama ja puhus aeglaselt suitsu välja.

«Kahekümne seitsmenda novembri õhtul kell kuus kontsentreeritud tulelöök kahele punktile kolmanda rajooni sektoris L—Z. Tule kestus umbes pool tundi. Tulemus — salaja meie poolele toimetatud tuntud diversandi laip. Sellega üheaegselt ilmub kindlustuse «Momtšil-2» õhuruumi välismaa lennuk ja viskab alla kaks valgustusraketti. Tund aega hiljem saadab liikuv raadiosaatja «Iskõr», mis tegutseb Smoljani rajoonis, väljakutse välismaa raadiojaamale «Hermes», teatab, et «tellimus on täidetud» ja küsib, millal ning kellele see tuleb üle anda. Nagu te arvatavasti teate, on «Hermesel» kombeks kodeeritud juhendeid edasi anda. Kahepoolset juttu ei aja ta peaaegu kunagi. Seekord aga ütleb «Hermes» «Iskõrile», et teatab järgmisel päeval (s. o. eile), kellele tellimus tuleb üle anda, ja meenutab, et voetaks tarvitusele eelabinõud. Kahekümne kaheksandal novembril, s. o. eile, leiab major N. «Momtšil-2» territooriumilt fotoaparaadi kasseti, mis on kohandatud öisteks võteteks infrapunaste kurte abil. Kasseti film on puhas. Eile kell kuus saadab «Hermes» šifreeritud radiogrammi. Meie peilijad saavad selle kätte. Enne seda ajab üks sõiduauto meie vanemdešifreerija, kes ületab keelatud kõhas tänavat ja keda juht tiheda udu tõttu ei märka, kella nelja paiku alla. Et mitte aega kaotada, annan radiogrammi professor Najdenovile dešifreerida. Kuna mul on andmeid, et professori vastu tunneb huvi üks välismaa luureorgan, käsin tema maja valve alla võtta ja seda tänava poolt kaitsta. Me teadsime, et sa külastad regulaarselt professorit ja oled sõbralikus vahekorras professori vennapoja ning tema pruudiga, mistõttu me

olime kindlad, et maja sees teda miski ei ähvarda ... Niisugune on sündmuste kronoloogiline järjekord.»

Kui polkovnikul oli õnnestunud asi ära rääkida, unustas ta oma pahandused ja auastme ning läks uuesti «sina» peale üle:

«On sul küsimusi?»

Avakum hakkas oma harjumuse kohaselt toas edasi-tagasi kõndima.

«Missugune on praegu vanemeksperdi seisukord?» küsis ta.

Nad olid tuttavad. Avakum oli mitmel korral selle väljapaistva spetsialisti teeneid käsutanud ning tundis niisuguste laheda ja lõbusa iseloomuga taibukate inimeste vastu nagu see noormees ka muidu suurt poolehoidu.

«Ta sai kõvasti muljuda,» vastas polkovnik vastumeelselt. Miks ta noormehe ometi värske õhu kätte ajas? Ta neab juba tuhandendat korda seda hetke, kus see mõte talle pähe tuli.

«Seltsimees polkovnik, kas te ei leia nende sündmuste vahel teatavat seost?» küsis Avakum. «Vabandage, aga see huvitab mind väga.»

«Mõningane seos on tõesti olemas,» vastas polkovnik. Selle küsimuse oleks tegelikult pidanud tema Avakumile esitama. Auastmelt allpool seisjad oma ülemustele tavaliselt seesuguseid küsimusi ei esita. Aga Avakum, tema Avakum, seisis väljaspool igasuguseid auastmeid ja oli väärt tuhat ülemust! «Seos on olemas,» kordas ta. «Näiteks öisteks võteteks kohandatud fotoaparaadi osa ja «Hermese» eilse šifrogrammi vahel. Mulle näib, et neid ühendab teatav sild.»

«Ah nii?»

Avakum ei lausunud enam sõnagi, aga seesmiselt ta nähtavasti naeris.

«Tahaksin sinu arvamust kuulda,» tähendas polkovnik jahedalt. Olgu mis tahes, aga tema on osakonna ülem, kellel on õigus alluvatelt seletusi nõuda.

«Kõik on väga lihtne,» ütles Avakum selle peale. «Tegelikult jääb mul ainult teie mõtet edasi arendada. Asja tuum on loomulikult kindlustus «Momtšil-2». See ei anna vastaspoolele rahu ja ta püüab selle kohta iga hinna eest üksikasjalikke ja täpseid andmeid hankida. Aga ka kõige osavam spioon ei suuda tavalisel teel nii tähtsale objektile tungida, eks ole? Seepärast loob vastaspool piiril pineva

olukorra, mis soodustaks spiooni tungimist kindlustuse «Momtšil-2» territooriumile. Antakse tugev tulelöök kolmanda rajooni sektorile L—Z, et piirivalve tähelepanu objektilt eemale tõmmata. Veel enamgi, vaenlane saadab kindlustuse «Momtšil-2» õhuruumi ka lennuki, mis koos piiril toimuvaga sunnib piirivalvet ja kindlustuse personali ennekõike e t t e, aga mitte t a h a vaatama.

Käsutades soodsat olukorda — sellest oli talle eelnevalt teatatud —, tungis spioon põhjast, kõige rahulikumast küljest «Momtšil-2» territooriumile, pildistas objekti ja pillas tagavarakasseti kiirustades maha. Arvatavasti ootas teda kusagil lähedal lühilainesaatjaga auto. Ta astus «Hermesega» ühendusse Smoljani ligidal, et jõuda linna lipsata, enne kui tagaajajad jälile jõuavad. Kas ta jäi Smoljanisse või kolis veel samal ööl Sofiasse üle, see küsimus vajab selgitamist. Isiklikult arvan, et valge hakuks oli ta juba siin. Eilset päeva iseloomustab kaks sündmust. Vaenlane lööb rivist välja- vanemdešifreerija, mis ongi üks «eelabinõudest». Õhtul püüavad meie mehed kinni «Hermese» radiogrammi, mis sisaldab juhendi, keliele ja millal kindlustuse «Momtšil-2» fotod edasi tuleb anda. Saanud õigel ajal teada, et radiogramm on professor Najdenovile dešifreerida antud, otsustab välismaa luure professori teelt koristada. Ta valmistab tapmise üksikasjalikult ette ja teeb selle, nagu te teate, täna pärast lõunat teoks.»

Polkovnik sirutas käe sigareti järele.

«Las ma tõmban suitsu,» ütles ta. Ta oli nüüd Avakumi teietamise täiesti unustanud. Ta tõmbas paar mahvi ja ütles siis mõtlikult: «Jah, muidugi, kõik see on tihedas vastastikuses seoses. Ma räägin viimaste päevade sündmustest.»

«Asjata jätsite autojuhi vahistamata, see on suur viga,» ütles Avakum.

«Autojuhi?» ütles polkovnik peoga otsaesist hõõrudes. «Jah ... Muide, udu oli eile tõepoolest väga tihe.»

«Ja see tihe udu,» — Avakum hakkas juba vihastama — «just see tihe udu andiski talle võimaluse oma ohvrit läheda maa tagant jälitada ja sobival hetkel müksata.»

«Oled sa selles kindel?» küsis polkovnik. Ta naeratas. «Mul oleks hea meel, kui see tõesti nii oleks, nagu sa väidad.»

Avakum kehitas õlgu. Rõõmustamiseks polnud tema meelest põhjust.

«Ma annan kohe korrapidajaohvitserile käsu seda tüüpi otsima asuda.» Polkovnik tõusis ja läks ukse poole. «Me jätame ta niikauaks valve alla, kuni teeme kindlaks, mis lind ta on ja mis laulu ta laulab.» Polkovniku tuju läks veidi paremaks, aga ta käis endiselt kühmus ja kuidagi vanamehelikult.

Uus avastus tegi läbinähtamatu udu veel tihedamaks.

Sel ajal kui polkovnik all julgeolekutöötajaga vestles, istus Avakum tugitoolis ja suitsetas, hajameelselt sinakaid suitsurõngaid jälgides. Need tuprusid tema köhal õhus, sulasid kokku, moodustasid spiraalikujulise galaktika ja kadusid tema selja taha. Alguses vaatles -ta seda hajali olles, siis aga hakkasid läbipaistvad figuurid üha rohkem tema tähelepanu köitma. Viimaks tõusis ta püsti..Polnud mingit kahtlust: kusagil tema selja taga oli tõmbus, mis imes endasse tubakasuitsust tekkivad galaktikad. Miks vajus suits aeglaselt ja visalt kogu aeg ühes ja samas suunas — hiigelsuure akna poole?

Aken oli kinni. Aga suletud aken ei vea ju suitsu ligi. Aken on halvasti suletud, või peitub kusagil ava, mis tuba välise õhuga ühendab.

Avakum astus akna alla. Paremal, tema rinna kõrgusel, aknaraamist paari vaksa kaugusel, haigutas ideaalselt ümmargune auk, mille diameeter oli ligikaudu viis millimeetrit. Loomulikult polnud see kuigi suur, aga välise ja sisemise temperatuuri vahe soodustas tõmbuse tekkimist, mis oli kaunis tugev.

Avakum katsus auku väikese sõrmega: servad olid siledad, otsekui oleks neid naiste maniküürkomplekti kõige peenema viiliga lihvitud. Polnud mingit kahtlust, selle ava oli tekitanud teravaotsaline kuul, mis oli välja lastud üsna lähedalt.

Aknaklaasi uurides tundis ta oma selja taga polkovniku rasket hingamist.

«Imetlege seda,» naeratas Avakum ja loovutas talle oma koha.

Polkovnikut peeti suureks spetsialistiks tulirelvade alal. Ta katsus ava, nohises veidi aega ja tähendas:

«See on summutiga püstoli töö. Tunnen seda süsteemi. Kuuli otsik on terav nagu naaskel.» Avakum teadis, et niisugune kuul pihustab klaasi mikro-

skoopiliselt peeneks pulbriks, mille ta keereldes endaga kaasa viib, nii et klaasi riismeid ei suuda avastada ükski luup.

Ta tõstis telefonitoru, valis lahkamiskambri numbri ja küsis arstilt, mis marki kuul on.

«Teravik on hästi vahedaks viilitud,» vastas arst. Ta oli kuuli asja vasaku abaluu alt välja 'võtnud.

«Kas tal kriimustusi ei ole peal?» küsis Avakum.

«On küll,» vastas arst. «Koonuse pinnal.»

«Ma saadan kohe käskjala selle hinnalise eseme järele,» ütles Avakum ja pani toru ara.

«See juhtus nii,» jätkas polkovnik õhinal ja hingestatud ilmel. «Siin, just sel kohal,» — ta osutas tooliseljale — «oli professori süda. Tõmmake siit sirge auguni ja edasi läbi selle. Kus on sirge lõpp? Sealpool teed, kraavi taga. Seal, tolle vana jämeda männi juures. Ütlen sulle, et mõrvar seisis tolle männi taga. Ja tulistas tüve tagant.»

«Vaevalt küll,» vaidles Avakum vastu. «Seal seisis teie seersant.»

Polkovniku õhin kadtis otsekohe. Ta vaikis ja uuris tusaselt vaiba mustrit. Otsekui oleks sinna midagi nukrat jäädvustatud.

«Mis siis nüüd?» küsis ta. «Ma ei saa millestki aru.»

«Mina ka mitte,» vastas Avakum vaikselt.

Leitnant lõi kannad kokku ja palus polkovnikult luba sisse astuda. Ta ulatas Avakumile punaste lakkpitseritega ümbriku, teatas, et sõrmejälgede fotokoopiad saavad valmis järgmiseks hommikuks, ja lahkus.

Nad jäid jälle kahelcesi. Avakum rebis ümbriku lahti ning võttis sealt professori vihikust rebitud lehekülje foto ja laboratooriumi ülema lühikese kirja. Kiri oli adresseeritud polkovnik Manovile. Avakum luges selle valjusti ette: «Saadan teile uurimiseks esitatud vihikulehekülje fotokoopia. Lehe esimese poole keemilisel töötlemisel ei tulnud teksti mõned tähed välja, sest surve paberipinnale on olnud nõrk. Lugupidamisega ...»

Fotokoopial oli professori ebaühtlase käekirjaga ja hästi suurte tähtedega kirjutatud: *Flo es Vi chae A rorae.*

Polkovnik oli jõudnud üle Avakumi õla teksti lugeda ja lõi ahastuses käsi kokku.

«Katsu nüüd ära mõistatada, mis see tähendab!» oigas

ta. «Nebukadnetsar Ise ka ei taipaks sellast mrdagi, kui ta ellu ärkaks!»

«See on šifrogrammi tekst,» ütles Avakum. «Mis Nebukadnetsarisse puutub, siis elas see Paabeli kuningas viiendal sajandil enne meie ajaarvamist.»

«Sa teed muudkui nalja,» kohmas polkovnik. Oli tal vaja seda Nebukadnetsarit meenutada! Ta vajus tugitooli ja toetas pea käele. Tal polnud tahtmist isegi suitsu teha.

Avakum tegi toas paar sammu, võttis siis professori hõbetoosist värvilise pliiatsi ja kirjutas midagi fotole.

«Lugege,» ütles ta.

Nüüd oli tekstil järgmine kuju: *Flores Vitochae Aurorae.*

Avakum oli puuduvad tähed vahele kirjutanud.

«Hüva,» ütles polkovnik. «Kas nende tähtedega või ilma, ikkagi on šifrogramm arusaamatu. Võimatu on siit midagi välja lugeda. Mis see võiks tähendada?» Ta esitas selle küsimuse lihtsalt selleks, et mitte vait olla. Sõnadel võis olla üks tähendus, nende tinglikku tähendust aga ei arva vanakurat ka ara. Tal hakkasid jälle maos kõrvetised. Millegipärast meenus talle abikaasa. See muidugi ootab teda, sest lugu piletitega ei ole veel meelest läinud. «Mida need sõnad võiksid tähendada?» kordas ta ükskõikse häälega.

«Nad võivad tähendada…» Avakum püüdis reipust ja enesekindlust säilitada. «Nad võivad tähendada kas «Aurora lilled Vitošale» või «Lilled Aurorale Vitošalt». Tal oli õnnestunud puuduvad tähed taastada ja see fakt andiski talle võib-olla julgust.

Polkovnik muigas kibedalt, lausumata sõnagi.

«Aurora tähendab koitu,» ütles Avakum, «päikesetõusu.»

Toas valitses vaikus.

Korraga laksas polkovnik endale vastu põlve, ja nii kõvasti, nagu mõnda vastikut putukat maha lüües.

«Heureka!» hüüdis ta ja tema väsinud nägu selgines. «Tead, ma hakkan midagi aimama!»

«Ei tea,» ütles Avakum.

«Kuula siis!» Polkovnik tõusis püsti, kammis oma halliks tõmbunud juukseid, tahtes selle liigutusega vist endas pakitsevat uhkustunnet ohjeldada. «Mu oletused on järgmised,» jätkas ta. «Kas käänded või käändevormid mängivad siin mingit rolli? Minu meelest mitte. Tähtis on muu, peamine on koit, lilled, Vitoša mägi. See, kes peab saama

kindlustuse «Momtšil-2» fotod, ootab kusagil Vitoša jalamil, lillekimp käes. Millal? Koidu ajal! Nii seitsme-kaheksa vahel hommikul. Mis kõht see võiks olla? Dragalevtsi, Bojana, Knjaževo — päris lihtne! Hommikul saadan neisse kohtadesse vaatlejad, ja ma kinnitan sulle, nad ei tule tühjade kätega tagasi!»

«Annaks jumal!» vastas Avakum ohates.

Polkovnik hakkas kiiresti trepist alla minema.

14.

Avakumil tuli jälle uni peale. Talle näis, et ta vajub taas rohekasse jahedasse kärestikku ja kuuleb rõkkavat naeru. Aga äkki kõik haihtus, kustus talumatus helitulvas — otsekui sajaks talle jääkilde pähe.

Helises telefon. See ei helisenud kunagi nii valjusti ja jonnakalt.

Avakum ajas end toolilt, kuhu ta tukkuma oli jäänud, pooleldi istukile, süütas valguse ja võttis telefonitoru.

Samal hetkel kopsatas midagi vastu ukseklaasi ja vihises tema kõrva äärest mööda. Vastasseinast pudenes krohvitükke.

Ta tõmbus instinktiivselt küüru, roomas neljakäpakil roduukseni, tõmbas rasked sameteesriided ette ja ajas end sirgu.

Tulistaja võis lasta uue kuuli, aga nüüd oli tabamise võimalus minimaalne. Ta võttis noa ja urgitses seina kinnijäänud kuuli välja. See oli terav nagu naaskel.

Avakum muigas — selle mängukanniga oli väike asi tal pea läbi puurida. Homme, kui Imeilus Haldjas lavale kummardama tuleb, ei oleks ta enam saanud talle aplodeerida. Ega ka vanaisa Sedeftšo viinamarjaaia all asuvat sügavat jõehauda meenutada. Muide, hõbedasi mulle polnud kunagi olnud, need esinesid ainult tema kujutluses…

Aga miks teda siiski tulistati?

Mees, kes oma taiplikkuse üle uhkust tundis, ei istu enam rahulikult. Ta ei popsuta muretult piipu ja tal ei tule enam mõttessegi tantsu vihtuda. Ta uitab maja ümber, kus elab Avakum, sunnib kedagi talle helistama ja sihib talle samal ajal summutiga püstolist pähe.

Ta vaatas kella — peaaegu kesköö.

480

Kaminas hõõgusid veel söed. Ta viskas puid juurde, tõmbas tugitooli tule ette, toppis piibu täis ja hakkas suitsetama.

Väljas parastas sadada.

Tõepoolest, miks siis tema pihta tulistati? Paljugi, mis sellesse asjasse puutus, oli talle veel teadmata. Ja seegi, mida ta teadis — mis käsu oli sellestki? Niisama palju teadsid polkovnik, leitnant ja koguni kringliks külmunud seersant. Hea, et ta klaasitäie konjakit sai. Aga nende pihta ei tulistata? Kui oleks tulistatud, oleks talle sellest juba teatatud. Nende pihta ei ole kindlasti keegi lasknud. Kui teda tulistatakse, siis järelikult oletatakse, et ta teab midagi väga tähtsat, seda, mida teised ei tea.

Kaminas praksusid puud. Ta sirutas jalad tulele lähemale. Kas või selle naudingu pärast — istuda ja kuulata, kuidas kaminas tuli praksub — maksis õnne tänada, et terav kuul teda ei tapnud.

Aga siiski — mida ta ikkagi teistest rohkem teab?

Nii mõtiskledes istus Avakum umbes pool tundi.

Siis haaras teda pöörane tegutsemiskihk. Ta võttis kaa-merast filmi välja ja jooksis läbi köögi sahvrisse, kuhu ta oli sisse seadnud väikese laboratooriumi. Kakskümrnend minutit hiljem keris ta juba filmi projektsiooniaparaadi rullile. Kui ta käiviti nupule vajutas, ilmus vastasseinale Imeilusa Haldja naeratav nägu.

Ta väntas seda filmi mitu korda, kord aeglaselt, kord päris vahet pidades. Tema silmad läikisid nagu palavikus.

Siis pani ta end riidesse, võttis taskulambi ja turistikirve ning väljus.

Väljas möllas endiselt, sadas lumelörtsi.

Pisut küürus, pilk pimedusse puuritud, suundus ta tänava viimase maja poole.

Kui ta järgmisel hommikul roduukse eest kardinad kõrvale lükkas, nägi ta lumest valendavat tänavat — sadas tõelist talvelund.

Leitnant tuli täpselt kell kaheksa. Avakum valas talle tassi kohvi, astus siis ukse alla, valgusele lähemale, ja hakkas tutvuma leitnandi poolt toodud laboratoorsete uurimuste tulemustega.

Niisiis — ukselinki puudutas viimasena endine laevakokk. Hari oli viimasena puudutanud «imetooli» seljatuge, nööbil aga oli professori sõrmejälg.

«Leitnant Petrov,» ütles Avakum oma abilisele, «kui 481

ma ei eksi, lubasite selle nööbi tema omanikule, tollele kunstnikule tagasi anda. On teil meeles? Ma arvan, et ohvitser peab isegi sel juhul oma sõna pidama, kui see on antud nii väiklasele ja ihnele inimesele nagu meie kunstnik. Te olite eile liiga viisakas ja seepärast tuleb teil praegu ettenägemata jalutuskäik teha. Võtke laboratooriumist see kuulus nööp ja viige Harile. Vabandage eilse juhtumi pärast ja ütelge, et tema onu matused ei ole mitte täna, vaid homme hommikul kell kümme. See kiri aga,» — ta võttis laualt kinnikleebitud ümbriku — «andke polkovnik Manovile. Kella viieni olete täiesti vaba ja võite seda aega kas või tantsimiseks

käsutada, nagu noorele inimesele sobib. Kümme minutit pärast viit kohtume Loomaaia sissekäigu juures. Kas jäi meelde?»
Leitnant lahkus.
Avakum seisis mõne aja klaasukse ees ja vaatas mõtlikult lumesadu. Siis tegi ta kaminasse suure tule, toppis piibu täis, võttis muistsete mälestusmärkide ja antiikmosaiikide kohta käiva käsikirja ja hakkas tööle.
Keskpäeval läks Avakum Vene klubisse lõunat sööma. Pärast seda istus ta kaks tundi Teaduste Akadeemia raamatukogus. Täpselt kümme minutit pärast viit kohtus 'ta Loomaaia värava ees leitnant Petroviga.
Nad surusid kätt ja käisid mõne aja vaikides teineteise kõrval. Sadas tihedat laia lund.
«Leitnant,» ütles Avakum vaikselt, «võtke viis autot raadiosaatjatega ja paigutage nad kümme minutit pärast etenduse algust Muusikateatri sissekäigu lähedale. Nüüd aga minge teatri kassasse ja võtke kaks piletit, mis akadeemia sekretär minu jaoks kinni pani. üks pilet jätke endale, teine andke mulle kaks minutit enne etenduse algust üle. Kas jäi meelde?»
Leitnant noogutas.
«Kolmandaks,» jätkas Avakum, «otsige endale viis abilist, kes jäävad autodesse. Varustage nad fotoaparaatidega ja ajakirjaniku tõenditega. Nad peavad minema saali pärast esimest vaheaega, teiseks vaatuseks... See on kõik.» Avakum lehvitas talle käega ja läks lonkides parki.
Õrn Desire langes Uinuva Kaunitari ette põlvili ja puudutas alandlikult, harda austuse ja piiritu armastusega tema huuli.

Sel hetkel kuulutas muusika kevade tulekut
Uinuv Kaunitar ärkas. Ärkas pikast unest ka kuningas Florestani kuningriik.
Vaheajal ütles Avakum leitnandile:
«Laske oma meestel hoolega esimest rida jälgida. Seal istuvad kolm lillekimbuga meest. Tuleb meeles pidada, missugused lilled kellelgi on. Pärast etendust sõitku autod nende järel ja pidagu teiega sidet. Teie aga sõidate minu järel ja ootate edasisi korraldusi.»
Seejärel saatis ta Imeilusale Haldjale sedeli: «Hari vabandab, et ei saa Teid koju saata — tal on väga tähtis ja kiire asjaajamine ees. Ta palus minul seda missiooni täita. Ootan Teie garderoobi juures.»
Siis ruttas ta saali.
Uinuv Kaunitar ja õrn Desire esitasid päikese hümni kõikevõitvale armastusele. Tiivulised lilled — head haldjad — olid vaatemängust võlutud ja tervitasid neid rõõmsalt. Kõik olid väga õnnelikud. Uinuv Kaunitar ja Desire tantsisid hoogsat pulmatantsu.
Takso sõitis ette just sel hetkel, kui nad teatrist lahkusid. Avakum viipas käega ja auto peatus.
Sõidu ajal rääkis Avakum, kui hästi Maria sel õhtul oli tantsinud ja et ta hakanud seda Desire’d päris vihkama, aga kui see teda suudles, olnud ta valmis mehel kaela kahekorra keerama.
See jutt ajas Imeilusa Haldja naerma. Ta pani oma käe Avakumi käele ja surus seda õrnalt. Kui auto tema maja ette jõudis, palus ta Avakumi, et see võtaks lillekimbud ja aitaks need sisse viia, tema käed olevat kohmetanud, ta ise ei saavat. Avakum ruttas kinnitama, et täidab tema palve heameelega, maksis taksojuhile arve ja laskis auto minema. Ehkki daam oli palunud, et Avakum saadaks ta ainult korteriukseni, ei imestanud ta sugugi, kui too auto ära laskis.
Võib-olla ei pannud ta seda tähelegi.
Kui ta käekotis tuhnides juba korterivõtit otsis, hüüatas Avakum äkki:
«Missuguse lollusega ma nüüd hakkama sain! Miks ma takso ära saatsin? Mul oli tunne, nagu oleksin koju jõudnud, sellepärast ma ta ära saatsingi.»
«See on tõesti väga ebameeldiv,» ütles Imeilus Haldjas.

«Aga mul on telefon, asi annab korraldada. Helistad minu juurest ja kutsud teise.»

«Tänan,» noogutas Avakum.

Kortefis oli soe ja mugav, oli tunda Maria parfüümi. Voodit kattis kullakarva vaip.

«Too lilled siia!» ütles Maria vannitoa ust lahti lükates.

Avakum pani lilled valamusse ja küsis:

«Mis sa nende lilledega teed?»

«Ei midagi,» vastas Imeilus Haldjas mantlit seljast võttes. «Mitte midagi.» kordas ta. «Mina olen lillede vastu ükskõikne. Ma hoian neid Hari jaoks — tema sätib nad pärast oma maitse järgi ümber ja joonistab natüürmorte. Kord viskasin ühe kimbu minema ja Hari oli väga kurb.»

Ta astus peegli ette soengut korraldama.

«Mis numbril ma takso kutsun?» küsis Avakum murelikult.

«Oota,» naeratas Imeilus Haldjas. «Ma ütlen kohe. Istu, oota natuke.»

Ta läks vannituppa ja tuli varsti tagasi, kirju jaapani kimono seljas. Avakumi juurde astudes lõi ta kimono hõlmad valla, ja Avakumi silmade ees vilkus tema rind — värske ja kaunis nagu noorel neiul.

«Näe, kus on number!» naeris ta heledalt. «Oskad sa seda ka välja lugeda?» küsis ta ja pani Avakumile käe kaela ümber.

See oli ühtaegu tore ja rabav. Kui Avakum tal kimonot seljast võttis, sasis Imeilus Haldjas tema juukseid, Avakum aga mõtles endamisi: «Isegi nöbininaga ettekandja ei olnud nii häbitu.»

Maria lebas kortšuaetud kullakarva vaibal, Avakumil aga oli tunne, nagu oleks tema enda südames midagi ära kortsutatud. Midagi kullakarvalist ja väga ilusat. «Imeilus Haldjas,» mõtles ta ja naeratas nukralt.

«Kuule,» ütles Avakum, «mul on palitutaskus pudel head veini. Joome ta õige «Uinuva Kaunitari» menu auks ära.»

«Klaasid on vannitoas,» juhatas Maria vaikselt.

Edasi arenes lugu niimoodi.

Imeilus Haldjas jõi oma klaasi kohe tühjaks ja magas juba viie minuti pärast sügavat und — koos veiniga joodud tilgad, mis Avakum talle klaasi oli pannud, mõjusid väga kiiresti. Avakum läks vannituppa, tuhnis lilledes ja

leidis punaste nelkide kimbust selle, mida oli otsinud. Filmilint oli osavasti ümber roheliste varte keeratud. Ta jättis lindi sinnapaika ja lükkas lillekimbud endisesse asendisse.

Siis läks ta tuppa ja pani palitu selga. Imeilus Haldjas magas sügavasti ja isegi norsatas unes. Muserdatud osa Avakumi südamest andis end jälle valusalt tunda.

Leitnandi kõrvale autosse istudes küsis Avakum:

«Kes kolmest viskas nelgikimbu?»

«Kujutage ette,» imestas leitnant, «seda tegi seesama autojuht, kes meie vanemeksperdi alla ajas! Tema viskas lavale punaste nelkide kimbu.»

Avakum jäi mõttesse. Ebameeldiv tunne südames ei kadunud hetkekski.

«Arreteerige ta otsekohe!» ütles ta. «Teatage polkovnik Manovile, et ta võib oma südamliku vestluse Hariga lõpetada ja kunstniku rahuga minema lasta! Piirake see koht märkamatult ümber! Hari tuleb siia, aga ta ei jää kauaks üles. Niipea kui ta korterist välja tuleb, arreteerige ta ja pange tal käed raudu!» Ta naeratas pimedas, ütles: «Lõpp!» ja astus autost välja, hakates aeglaselt Kressi tänava poole minema. -

Öises pimeduses langes pehmelt laia lund.

15.

Mul oli selle jutustuse jaoks mõningaid üksikasju vaja ja ma küsisin Avakumilt:

«Aga kuidas sa teada said, et mõrvar on Hari?» See oli muidugi tähtis detail. «Ja kuidas sa šifrogrammi tõelise sisu kätte said? Ja mis osa mängis kogu selles loos Imeilus Haldjas?»

Avakum jutustas mulle järgmist:

«Kui ma tol ööl järele mõtlesin, mida mina polkovnikust ja leitnandist rohkem tean, siis tulin järeldusele, et minu teadmistest võib juttu olla ainult seoses Hari ja Imeilusa Haldjaga. Siis meenuski mulle too nööp, mille Hari oli professori toas ära kaotanud. Hari väitis, et kaotas nööbi «eile», ja ma esitasingi endamisi küsimuse: «Miks ta ütles «eile»?» Mu kaameras oli film ja ma võisin jalamaid kontrollida, kas see oli tõesti «eile». Väntasin selle filmi läbi.

Tolle päeva hommikul tehtud kaadritel oli Haril nööp alles, viimasel kaadril aga puudus. Ma võtsin kirve ja läksin sinna kohta, kust kuul oli «läkitatud». Kaevasin seal maad ja leidsin umbes kümne sentimeetri sügavusest halja terava kuuli. Siis läksin professori majja ja uurisin läbi tema kabineti seinad. Ukse vastas akna kõrval märkasin lülitit. Selle all oli lamamistool ja seal kõrval väike laud. Selles nurgas puhkas professor vahetevahel suvistel päevadel. Aga lamamistool seisis nüüd toa ja laua suhtes kuidagi ebaloomulikult. Ilmselt oli keegi seda hiljuti kohait nihutanud, et «midagi» kätte saada. Sa ehk oletad juba, millest on jutt? Hari astub onu tuppa ja tulistab teda rindu — kuuli on enne veidi kriimustatud —, pöördub siis ümber ja tulistab aknasse, sihtides mingit punkti vastas kasvava männi läheduses. Seejärel rebib ta professori vihikust juba dešifreeritud radiogrammiga lehe, aga sel hetkel haarab surija tal hõlmast kinni. Hari tõmbub hirmuga tagasi,-tema kuue nööp jääb aritmomeetri pideme taha kinni ja kukub põrandale. Hari kas ei märganud seda kohe, või kui märlteski, siis oli ta liiga kohkunud ja segane, et nii tühise asja peale nagu surija keha alt nööbi otsimine aega kulutada. Päris paadunud mõrvariks ei saa teda pidada, eks?

Professori sõrmejälgedega nööp kukub põrandale. Hari jookseb lamamistooli juurde. Sinna on ta varem peitnud portatiivse magnetofoni, mille lindile on võetud professori tavaline hüüatus. Ta lülitab magnetofoni sisse ja kiirustab trepist alla. Kui kokk meid majja tagasi kutsus, kasutas Hari sobivat hetke ja peitis magnetofoni uuesti ära ...

Lõpetagem Hariga. Välismaa luure värbas ta Viinis, kus ta käis seoses ühe näitusega. Ta mängis seal kaarte ja kaotas tohutu summa. «Heasoovlikud abistajad» pakkusid talle «väikeste teenete» eest raha ja ta võttis pakkumise vastu. Aga kord püünisesse sattunud, oli ta sunnitud kuni lõpuni võõra pilli järgi tantsima. Tema spioonitegevusel polnud vähimatki ideelist alust. Temast sai «Hermese» agent. Suvel tehti talle ülesandeks professor likvideerida, aga ta viivitas — kas oma pehme iseloomu tõttu või sobiva hetke puudumisel.

Kas kokk huvitab sind? Temal pole selle looga midagi tegemist. Käsutades vanu suhteid meremeestega, hangeldas ta aeg-ajalt tasapisi välisvaluutaga.

Peamine «Hermese» agent oli autojuht. Tegelikult ei ole

ta kellegi autojuht, vaid Smoljani rajooni teedeinspektor,, Vana maskeeritud rahvavaenlane. Temap see oligi, kes kahekümne seitsmenda novembri udusel õhtul «Momtšil-2» pildistas.

Sulle näib, et Imeilus Haldjas oli sidelüli Hari ja autojuhi vahel? Et ka tema oli «Hermese» agent? Mitte midagi1 niisugust. Imeilus Haldjas mängis enese teadmata «postkasti» osa. Hari ja autojuht ei olnud omavahel tuttavad, aga kumbki neist tundis Imeilusat Haldjat: Hari tundis teda kui oma pruuti, autojuht kui Muusikateatri baleriini, «Hermes» tegi autojuhile ülesandeks baleriinile etenduste ajal lillekimpe kinkida ja neisse oma filme ja mikrofilme peita. Samal ajal nõudis «Hermes» Harilt, et see lilled Imeilusa Haldja käest «natüürmortide» joonistamise ettekäändel endale küsiks.

Ja lõpuks radiogrammist. *Flores Vitochae Aurorae.*

Kui ma olin kindlaks teinud, et professori mõrvar on Hari, ei nõudnud mult erilist vaeva meelde tuletada, et Hari elab Vitoša tänavas. Aurora on «Uinuva kaunitari» eesnimi. Seda osa tantsib balletis Maria. Oma radiogrammis nõuab «Hermes», et «autojuht» annaks kindlustuse «Momtšil-2» fotod lillekimbu sees üle Aurorale, s. t. Imeilusale Haldjale. Aga millal? Loomulikult «Uinuva kaunitari» esimese etenduse ajal... pärast radiogrammi saamist.
Mis siin keerulist on?»
Ka mina leian, et selles ei ole midagi keerulist.
Palju raskem on mõistatada näiteks Balabanovi lese tundeid või anda hävitav matt niisugustele häbematutele meestele nagu too hambatohter, keda ma oma jutustuse alguses mainisin!
Oi-oi, kord ma talle veel näitan, mida minu loomatohtri-tangid väärt on!
Ilmtingimata lähen hundijahile. Kui ma sinisilmsele õpetajale kümmekond hundinahka kingin, viskab ta selle araverelise ja hädise hambatohtri kindlasti igaveseks peast.
Mis teie arvate?

Sisukord

Anapeft. nPHKJIIOHEHKH ABBAKVMA 3AXOBA. Ha BCTOHCKOM nsfciKe. O(J>opMjieHne
M3AaTejIbCTBO «33CTH PaaM3T», TaJIJlHH, mocce, 10.
Toimetaja A. Ravel. Kunstiline toimetaja P. Mudist. Tehniline toimetaja H. Tüksammel. Korrektorid E. Toots ja A. Kiho. Laduda antud 24. VI 1970. Trükkida antud 27. X 1970. Paber 54XS4/,6. Trükipaber nr. 2, Kohila Paberivabrik. Trükipoognaid 3J.5. Tingtrüki-poognaid 25,62. Arvestuspoognaid 28,2. Trükiarv 40 000. Tellimise nr. 1185. Trükikoda «Punane Täht», Tallinn, Pikk t. 54/58 Hind rbl. 1.51. 7-3-3
TL nr. 8 — 70